Міністерство освіти і науки України
Інститут держави і права імені В.М. Корецького
Інститут історії України НАН України
Інститут педагогіки НАПН України
Інститут філософії НАН України
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова
Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

Соціально-гуманітарні науки та сучасні виклики

МАТЕРІАЛИ
Всеукраїнської наукової конференції
(присвяченої 20-річчю прийняття Конституції України)

29-30 червня 2016 р.

Міністерство освіти і науки України
Інститут держави і права імені В.М. Корецького
Інститут історії України НАН України
Інститут педагогіки НАПН України
Інститут філософії НАН України
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова
Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

Соціально-гуманітарні науки та сучасні виклики

МАТЕРІАЛИ
Всеукраїнської наукової конференції
(присвяченої 20-річчю прийняття Конституції України)

29-30 червня 2016 р.

Дніпро

2016

УДК 303
ББК 63.3
С 69

Редакційна колегія:
Токовенко Олександр Сергійович, д.філос.н., проф., декан факультету суспільних наук і міжнародних відносин Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара.
Сергєєв Вячеслав Сергійович, д.політ.н., доц., завідувач кафедри міжнародних відносин Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара.
Горбатенко Володимир Павлович, д.політ.н., проф., заступник директора Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України
Касьянов Георгій Володимирович, д.і.н., проф., зав. відділу новітньої історії та політики Інституту історії України НАН України
Пометун Олена Іванівна, д. пед. н., проф. член-кореспондент НАПН України, головний науковий співробітник відділу суспільствознавчої освіти Інституту педагогіки НАПН України.
Хамітов Назіп Віленович, д.філос.н., проф., провідний науковий співробітник відділу філософської антропології Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди НАН України
Крилова Світлана Анатоліївна, д.філос.н., проф., завідувач кафедри філософської антропології Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова
Висоцький Олександр Юрійович, д.політ.н., проф., професор кафедри міжнародних відносин Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара.
Кривошеїн Віталій Володимирович, д.політ.н., проф., завідувач кафедри соціології Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара.
Третяк Олексій Анатолійович, д.політ.н., доц., завідувач кафедри політології Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара.
Вершина Вікторія Анатоліївна, к.філос.н., доц., доцент кафедри філософії, заступник декана факультету суспільних наук і міжнародних відносин з наукової роботи Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара.
Грачевська, Таміла Олександрівна, к.і.н., доц., доцент кафедри міжнародних відносин Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара.
Грушецький Богдан Павлович, к.політ.н., доцент кафедри міжнародних відносин Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара.

С 69 Соціально-гуманітарні науки та сучасні виклики. Матеріали всеукраїнської наукової конференції. 29-30 червня 2016 р., м.Дніпро. / Наук. ред. О.Ю.Висоцький. – Дніпро: Роял Принт, 2016. – 386 с.

У збірник вміщено матеріали всеукраїнської наукової конференції «**Соціально-гуманітарні науки та сучасні виклики**», що присвячені найбільш значущим науковим проблемам у царині політичних, соціологічних, юридичних, історичних, філологічних, педагогічних, економічних наук, а також філософії, документознавства, державного управління, фізичного виховання і спорту. Рекомендовано для студентів, аспірантів і викладачів вищих навчальних закладів, науковців.

.

© Колектив авторів, 2016
© ДНУ ім. Олеся Гончара, 2016

СЕКЦІЯ І.
СУЧАСНА ОСВІТА: ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД, МЕТОДОЛОГІЯ, ТЕОРІЯ, ПРАКТИКА ТА ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ

М. А. Бойченко

ДІЯЛЬНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ АСОЦІАЦІЇ ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ: ЗМІСТОВО-ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ АСПЕКТ

У сучасних умовах надзвичайно важливим є розкриття потенціалу обдарованих і талановитих дітей та молоді, що вимагає об'єднання зусиль обдарованих учнів, їх батьків, педагогів, освітніх політиків, громадських діячів та інших зацікавлених сторін. Найбільш ефективно реалізувати це завдання можна завдяки інноваційним освітнім мережам різних рівнів – від регіонального до міжнародного. У розвинених країнах світу існує низка впливових міжнародних і національних інноваційних мереж у сфері освіти обдарованих і талановитих.

У контексті нашої наукової розвідки вважаємо за доцільне висвітлити досвід діяльності однієї з таких мереж – Національної асоціації обдарованих дітей (National Association for Gifted Children – NAGC), заснованої в 1954 році у США.

Головною метою діяльності NAGC є розкриття потенціалу обдарованих і талановитих американських дітей незалежно від їхньої етнічної чи расової приналежності, культурного походження, соціального статусу тощо. Як проголошено на сайті Асоціації, «3 мільйони обдарованих дітей сьогодні навчаються в американських школах, а члени NAGC працюють на користь цих школярів, які демонструють прірву талантів» [1].

У стратегічному плані на 2010–2015 рр. (NAGC 2010–2015 Vision and Strategic Framework), представленому на сайті Асоціації, її *місія* визначається в розкритті потенціальної обдарованості та розвиткові різноманітних талантів, у той час як *візія* полягає в тому, щоб визначати, цінувати, активно підтримувати й розвивати обдарованість і високий потенціал у дітей та молоді.

Національна асоціація обдарованих дітей має реалізує освітню політику в таких напрямах: 1) керівництво національним рухом за розвиток талантів у країні; 2) запровадження інновацій та змін у сфері освіти обдарованих і талановитих; 3) розроблення стандартів якості навчальних досягнень та змісту освіти обдарованих і талановитих і професійних стандартів для вчителів, які працюють із зазначеною категорією учнів; 4) підвищення організаційної ефективності.

У межах першого напряму діяльність NAGC полягає у проведенні самітів освітніх теоретиків, інноваторів та освітніх політиків з метою перетворення освіти обдарованих і талановитих на пріоритет національної політики; розробленні стратегій підтримки перспективних учнів, включаючи ініціативи щодо розподілення фінансування на навчання обдарованих учнів з урахуванням їхньої кількості відносно загальної кількості учнів у навчальному закладі, переконання державних лідерів у тому, наскільки виграє держава, якщо всі перспективні школярі отримають підтримку, необхідну для їхнього успіху; налагодженні співпраці з партнерами у просуванні низки проектів (21st century skills movement, STEM, innovation and creativity champions); просвітницька діяльність серед членів Асоціації щодо необхідності розвитку лідерства через видання конвенцій, наукові публікації та веб-сайт, а також підготовка професійних лідерів.

Діяльність Національної асоціації обдарованих дітей у другому напрямі передбачає систематичний моніторинг тенденцій та проблем, які виникають у сфері освіти обдарованих і талановитих, щоб на їх основі визначити напрями розвитку освіти обдарованих і талановитих і власне Асоціації в майбутньому; пошук і співпрацю з партнерами, які є впливовими агентами в сфері освіти обдарованих і та-

лановитих; привернення уваги громадськості до проблем обдарованих і талановитих через оприлюднення ключових повідомлень, пов'язаних зі зміною суспільних пріоритетів у засобах масової інформації, під час зустрічей із громадськістю, представниками влади та іншими національними організаціями.

Третій напрям діяльності Асоціації стосується підтримки обдарованих учнів через поширення стандартів NAGC серед ключових груп стейкхолдерів; розповсюдження матеріалів для навчання обдарованих учнів відповідно до загальних освітніх стандартів; навчання нових членів через соціальні мережі; зміцнення позицій NAGC як провайдера високоякісних публікацій та розробника стандартів змісту освіти обдарованих і талановитих.

У межах четвертого напряму Національна асоціація обдарованих дітей здійснює низку заходів, зокрема: надання нових послуг та розповсюдження публікацій серед широкої аудиторії, що виходить за межі освіти обдарованих і талановитих; координація зусиль інноваційних освітніх мереж, що входять до складу NAGC, комітетів Асоціації та рушіїв її діяльності у розробленні стратегічних цілей та розподілі обов'язків; підтримка фандрейзингової діяльності через запровадження окремої структури, до складу якої входить керівний комітет, грант-райтер та інші фахівці у сфері фандрейзингової діяльності; запровадження нових технологій та професійна підготовка педагогічного персоналу й волонтерів до використання зазначених технологій; проведення досліджень для оцінки й покращення організаційної ефективності; максимізація ресурсів через використання ефективних технологій, ефективне управління даними та інші форми адміністративної підтримки, що забезпечують широкий доступ до послуг та інформації педагогічного персоналу та членів Асоціації.

Таким чином, Національна асоціація обдарованих дітей є лідером у формуванні національної політики у сфері освіти обдарованих і талановитих у США. Її діяльність передбачає політичну, інформаційну, ресурсну підтримку сфери освіти обдарованих і талановитих взагалі і кожного обдарованого американського учня зокрема.

Список використаних джерел

1. National Association for Gifted Children. Goals & Priorities [Electronic resource]. – URL : http://www.nagc.org/about-nagc/goals-priorities#sthash.lqgnOeoV.dpuf

Т. О. Грачевська

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННЯ ПЕРЕДДИПЛОМНОЇ ПРАКТИКИ СТУДЕНТІВ-МІЖНАРОДНИКІВ

Програма підготовки фахівців з міжнародних відносин передбачає здобуття відповідних знань, вмінь та компетенцій. Запорукою їх опанування та важливим елементом освітнього процесу є організація та проведення практики студентів в тих установах, які потім стануть місцем їх майбутнього працевлаштування (органах державної влади, самоврядування, приватних установах, які мають широку мережу міжнародних контактів та реалізують проекти із залученням партнерів з інших держав).

Мета організації та проведення практики студентів-міжнародників полягає в тому, щоб у процесі її проходження вони навчилися вирішувати професійні завдання, приймати рішення, які будуть поставати перед ними в їх майбутній професійній діяльності.

У процесі навчання студенти на кафедрі міжнародних відносин ДНУ імені Олеся Гончара проходять декілька видів практик, зокрема перекладацьку, науково-виробничу, асистентську, переддипломну, кожна з яких має на меті закріпити на практиці певні навички та уміння. Варто відмітити, що переддипломна практика, яку проходять студенти, що навчаються за освітньо-кваліфікаційним рівнем спеціаліста, є своєрідним підсумком всього освітнього процесу, забезпечуючи по-

єднання теоретичної підготовки та реалізації навичок та умінь щодо роботи з інформацією, підготовки документів, проведення переговорів з представниками держав та міжнародних організацій.

Варто відмітити, що сьогодні вже недостатньо теоретичних знань для формування фахівця-міжнародника, адже відбувається диференціація професії, бо виникає потреба в наявності ґрунтовної підготовки щодо особливостей міжнародного співробітництва в певних регіонах, специфіки функціонування міжнародних структур (фондів, організацій, форумів). Саме з огляду на вищезазначене вищі навчальні заклади мають не номінально та формально підходити до процесу організації та проведення практичної підготовки студентів.

Безумовно, що для організації та проведення практичної підготовки першочергове значення має нормативно-правове та методичне її забезпечення. Серед нормативних актів особливості проведення практики студентів необхідно виділити «Положення про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України», «Положення про порядок проведення практичної підготовки здобувачів вищої освіти ДНУ імені Олеся Гончара» [1, 2]. На кафедрі міжнародних відносин ДНУ імені О.Гончара також були розроблені методичні вказівки, які детально регламентують проходження студентами переддипломної практики [3].

Проведенню переддипломної практики передує проведення об'ємної роботи з укладання договорів з установами-базами практики. При виборі баз практики кафедра міжнародних відносин виходить з наступних критеріїв: відповідність бази практики профілю спеціальності студентів, наявність кваліфікованих співробітників, які зможуть здійснювати керівництво на належному рівні, матеріально-технічне забезпечення, наявність міжнародних контактів та проектів. Наявність всі цих складових у комплексі створить можливість для отримання необхідних знань та інформації студентами, яку вони зможуть використати в ході підготовки дипломних робіт. Зважаючи на ці критерії, у 2015/2016 н.р. студенти-міжнародники проходили переддипломну практику на базі Дніпропетровської обласної державної адміністрації, зокрема на базі Управління протокольних та масових заходів, Управління зовнішньоекономічної діяльності.

Важливим елементом в процесі організації переддипломної практики є проведення установчої конференції, в ході якої студенти отримали детальні настанови щодо специфіки та порядку виконання завдань практики. Саме чітке формулювання завдань практики позитивно впливає на формування інтересу та зацікавленості до різних видів її завдань.

Студенти п'ятого курсу спеціальності «Міжнародні відносини» були гостинно прийняті в обласній адміністрації й працювали на посадах спеціалістів відповідних структурних підрозділів, що дало їм змогу реалізувати завдання переддипломної практики в повному обсязі. Важливо відмітити, що перебуваючи на практиці, студенти займалися підготовкою документів, збором та аналізом інформації, що стосується міжнародного співробітництва, були залучені студенти й до організації та проведення візитів до цієї установи представників різних держав світу. Так, приміром студентка Скребнєва А., яка проходила практику на базі Управління зовнішньоекономічної діяльності, брала участь у підготовці та проведенні візиту директора Європейської академії Берліну професора Екарта Штратеншульте, здійснювала роботу зі збору та аналізу інформації стосовно можливих іноземних партнерів Дніпропетровщини (щодо федеральних земель Німеччини Баден-Вюнтерберг, Нижня Саксонія та Тюрингія, а також Данії), студентка також здійснювала моніторинг подій на міжнародній арені у період проходження практики й допомагала в підготовці українсько-німецького тренінг-семінару за участю експертів організації GIZ. Вищезазначене дозволяє стверджувати, що студенти мали широкі можливості для практичного ознайомлення з більшістю аспектів міжнародного співробітництва державних органів влади.

У ході переддипломної практики кожен студент отримав також індивідуальне завдання, що допомагає розвивати самостійність в роботі, сприяє розкриттю креативних здібностей в процесі практичної підготовки.

За результатами проходження переддипломної практики студенти мали підготувати звіт, в якому необхідно було відобразити всі основні компоненти проходження ними практики.

Заключним етапом переддипломної практики є захист вказаного звіту, що є своєрідним підбиттям підсумків, представленням результатів, отриманих в процесі практичної підготовки. Потрібно наголосити, що переважна більшість практикантів позитивно оцінювали результати проходження переддипломної практики, відзначаючи, що саме цей компонент освітнього процесу допоміг їм зрозуміти, де практично можна застосовувати отриманні теоретичні знання. Проте це не завадило практикантам поставитися критично до певних аспектів роботи державних органів влади, як-то надмірна бюрократизованість, складна система документообігу, непрозорість у процесі прийняття та реалізації рішень.

Важливо відмітити, що саме в ході практики можна відкрити слабкі місця у підготовці та роботі студентів, як-то низький рівень умінь аналізу поставлених завдань, складнощі інколи навіть виникали з приводу заповнення робочих записів у щоденниках, що свідчить про невміння робити висновки та узагальнення.

Проходячи переддипломну практику студенти мають можливість побувати в атмосфері діяльності, яка передбачає реалізацію міжнародного співробітництва, застосувати на практиці теоретичні знання й отримати саме свій перший персональний досвід роботи такого ґатунку.

Наразі на ринку праці склалася така ситуація, що всім роботодавцям потрібні вже сформовані фахівці, які можуть швидко долучитися до роботи. Проте ця ситуація не є нормальною й вона повинна змінюватися в напрямку більш тісної співпраці навчальних закладів та установ, що є потенційними місцями працевлаштування майбутніх випускників, щодо сприяння організації переддипломної практики з урахуванням вимог та поточної ситуації в конкретних сферах суспільної діяльності.

Список використаних джерел

1.Наказ МОН України Про затвердження Положення про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0035-93. 2.Положення про порядок проведення практичної підготовки здобувачів вищої освіти ДНУ імені Олеся Гончара [Електронний ресурс]. - Режим доступу: www.dnu.dp.ua/docs/.../Polozhennya_pro_praktiku.doc. 3.Методичні вказівки з переддипломної практики для студентів, що навчаються за спеціальністю 7.03020101 «Міжнародні відносини» [Текст] /Уклад. Т. О. Грачевська. - Дніпропетровськ, 2012. – 16 с.

С.Д.Гапоченко, І.В.Синельник, І.В.Галущак,Т.І.Храмова, Т.М.Шелест

АКТУАЛЬНІ ЗАДАЧІ ВИЩОЇ ТЕХНІЧНОЇ ШКОЛИ

Практично кожній сучасній людині відомо про фінансову, економічну, воєнно-політичну та екологічну кризи, від яких потерпає наша цивілізація. Широко, але в значній мірі, поверхнево, обговорюються питання подолання кожної з цих криз, але, як правило, не аналізуються глибинні причини цих явищ.

Наразі утверджується розуміння того, що ці кризи взаємно-пов’язані і кожна з них є проявом єдиної глобальної кризи західної цивілізації, яку називають антропогенною, або цивілізаційною кризою свідомості.

Яка роль вищої школи у подоланні цієї кризи? Щоб дати відповідь на це питання потрібно мати чітку уяву про суть кризи, її витоках, можливих результатах і шляхах її подолання. Ці питання були розроблені ще в XX ст. у працях вчених, які працювали у різних галузях знання (А. Швейцер, Г. Маркузе, А. Вебер та ін.), але не отримали доступу до широкої аудиторії, бо зачіпають глибинні основи західної

цивілізації, її модус свідомості.

На основі даних різних наук: синергетики, історії, порівняльної антропології, етнографії, палеонтології та інш. можна припустити, що це не перша криза, від якої потерпає людство на своєму шляху. Схема виникнення кризи проста: зростання технологічного потенціалу → зростаюче вторгнення до біоценозу → руйнування ландшафту → соціальна катастрофа. Таким чином, криза виникає як наслідок порушення техніко-гуманітарного балансу (Назаретян А.П.), подолання якого можливе тільки у разі виникнення культурних регуляторів, адекватних технологічному потенціалу.

Перевага інструментального інтелекту над гуманітарним інтелектом викликає сплеск екологічної і (або) геополітичної агресії. Більшість цивілізацій та держав, що загинули, самі підірвали природні і організаційні основи свого існування. Протягом 1,5 мільйонів років людство не винищило саме себе тільки завдяки тому, що антропогенні кризи були здолані внаслідок проривів у нові культурні епохи.

На відміну від попередніх криз, які мали більш менш локальний характер, сучасна криза має глобальний характер. В чому ж полягають причини і витоки сучасної кризи і чому її називають кризою свідомості?

На подив, витоки мають свій початок в епоху Ренесансу і Нового часу, коли фактично було сформульовано концепцію гуманізму:

1.Кожна людина є «мікрокосмом» і тому належність до роду надає йому всі можливі здібності і права незалежно від етнічних, конфесіональних, класових та інших відмінностей (Леонардо да Вінчі та інш.).

2.Людський розум здатен перетворити створений Богом світ, зробити його значно більш прекрасним, перебудувавати зі значно більшим смаком (Дж. Манеті) – свідоме покращення божественого світу.

3.Людина фізично і духовно досконала, має привілеї у положенні в природі і призначена стати її господарем і володарем (Р. Декарт).

Це ядро нового світогляду і концептуальна передумова Нового часу. Саме воно визначило ставлення людини до природи. Виходячи з цих тверджень, XX ст. будо сторіччям втілення гуманістичних ідеалів. Таким чином, не усі загально-людські цінності є гуманістичними і не усі гуманістичні цінності стають загально-людськими.

До цього переліку потрібно залучити ще два пункти, які визначили систему цінностей і світогляд сучасної людини:

4.Проголошення в Новий час домінанти раціонального мислення і ідеї науково-технічного прогресу, що сприяло фактично згортанню і в подальшому витісненню духовної компоненти із світу людини.

5.Ствердження концепції щастя як матеріального добробуту – чим більше речей, чим більше контролюється природа, тим більш щасливою почувається людина.

Будь-яка думка забарвлена базовим метафізичним припущенням. Метафізика визначає наше сприйняття світу, наше відношення один до одного та до природи, наші сенси, життєві цінності і стратегії. Прагнення матеріалізованого щастя перетворилось у невтолиму жадобу насичення і породило кризу сенсу буття і духовних потреб у суспільстві. Якщо спочатку споживання мало сенс забезпечення задоволення, то тепер є самоціллю (Г. Маркузе, Е. Фромм). Особистість девальвується, уніфікується. У сучасному суспільстві домінує модель одновимірної поведінки і мислення (Г. Маркузе), у межах якої ідеї, спонукання і цілі, які породжуються зразками, що нав'язуються, або відкидаються, або приводяться у відповідність з ними. Себе ж людина відчуває товаром, який потрібно вигідно продати на ринку праці, а не активним діячем, носієм людських сил і здібностей. Він відчужується від своїх здібностей. Відчужена особистість, яка призначена на продаж, втрачає почуття власної гідності, втрачає відчуття власного «Я» (Г. Маркузе). Людина перетворюється на річ. Внаслідок цього виникає знебарвленість, апатія, повна втрата зацікавленості у найважливіших сторонах буття людини.

Людина XX ст. втратила осмислений світ і те «Я», яке жило у світі сенсів, що виходили із духовного центру. Створений нею світ об'єктів в повній мірі підкорив її. Світ людини позбавлено цінностей, перспектив, тому виникає повна байдужість до зовнішнього світу, до глобальних і місцевих катастроф, які виникають внаслідок її діяльності.

Наука теж не залишилась осторонь від процесу збезлюднення світу. Протягом сторічь має місце політична, релігійна, расова, культурна нетерпимість. Та в наші дні ця тенденція підтримується ще й матеріалістичною наукою і її глибоким ідеологічним впливом. Згубні наслідки старої парадигми по відношенню до природи (Ф. Бекон) безсумнівні: нищівна експлуатація природних ресурсів, глобальне забруднення довкілля.

Хоча наука має надмірно високий престиж, та те, що люди, загалом, вважають наукою є ньютонівсько-картезіанською парадигмою, у якій центральне місце посідає матеріалістичний монізм. У традиційній консервативній і жорстокій науці людей не тривожить моральний аспект їхніх досліджень. Але як свідчить історія, наука без моралі приводить до катастроф.

Підводячи підсумки, можна зробити висновок, що для подолання кризи потрібна зміна модусу свідомості нашої цивілізації: відмовитися від матеріалістичного монізму і не просто повернути втрачену духовність, а перейти на її якісно новий рівень. Потрібно повернути до життя людини цінності і сенси.

Для цього необхідно:

1. Розробити нові стратегії, які зроблять можливою трансформацію деструктивних людських тенденцій, а також переглянути існуючі системи цінностей і науковий світогляд: уявлення про всесвіт, людину, ідеї прогресу і розвитку. Людина повинна мати цілісну картину світу, багатовимірне мислення, усвідомлювати взаємозв'язок і взаємозалежність усіх елементів універсума, мати адекватну дійсності ієрархію цінностей, розуміти і брати відповідальність за свої дії.

2. Здійснити синтез, який би дав змогу подолати розрив науки з духовністю.

Ці задачі неймовірно складні і потребують комплексного підходу спеціалістів різних галузей знання.

Абсолютно очевидно, що у цьому процесі повинна брати участь також вища технічна школа, яка формує науково-технічну еліту суспільства. Також не викликає сумніву, що в межах існуючої парадигми освіти вирішення цих проблем практично неможливе.

У цьому контексті стратегічною метою вищої технічної школи повинна бути така філософія освіти, що надала б можливість розробки принципово нової структури навчальних курсів, які б формували інтегральне уявлення про структуру довколишнього світу, оптимально систематизували наукове знання в межах кожної дисципліни, забезпечували синтез науки і духовності.

Нова освітня парадигма повинна містити деяку стрижневу ідею, яка б дозволила ефективно інтегрувати, принаймні, на першому етапі, фундаментальні світоглядні природно-наукові і гуманітарні дисципліни. Для цього потрібно визначити загальні компоненти для цих дисциплін.

Новий міждисциплінарний курс повинен бути не просто навчальним курсом, але насамперед науково-дослідницьким проектом, який орієнтований на інтеграцію природничих і гуманітарних наук. Він повинен забезпечувати вияв загальних векторів, механізмів, закономірностей еволюції, їхньої якісної специфіки на кожному етапі і обставин переходу від одного етапу до іншого.

Список використаних джерел

1.Вебер, А. Кризис европейской культуры. С-Петербург: Изд-во «Университетская книга», 1999; 2. Маркузе, Г. »Одномерный человек. Исследование идеологии развитого индустриального общества». М: «REFLbook». 1994; 3. Назаретян, А.П. Нелинейное будущее. М.: Изд-во ин-та востоковедения, 2013; 4. Швейцер, А. Благоговение перед жизнью. *М.: Прогресс, 1992.*

Р. В. Неколяк

ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВОЇ СИСТЕМИ З ЄВРОПЕЙСЬКИМ ДОСЛІДНИЦЬКИМ ПРОСТОРОМ ЯК ЧИННИК ІНТЕНСИФІКАЦІЇ ЇЇ РОЗВИТКУ

Зараз українська наука стоїть перед вибором подальшої стратегії розвитку. Необхідною є гармонізація чинної нормативно-правової бази наукової та науково-технічної діяльності із європейськими стандартами. Наука – явище світове, міжнародне, тому й має існувати за світовими правилами.

Особливо гостро на порядку денному стоїть питання переорієнтації міжнародного наукового співробітництва України на світовій арені. В першу чергу це стосується денонсації угод з РФ. Зараз Міністерство освіти і науки України аналізує всю договірну базу з Росією в галузі науки. В нинішніх обставинах наукова й освітня співпраця з РФ можлива лише на рівні окремих міжособистісних контактів і недержавних структур. [2]

Росія своєю агресією зруйнувала традиційні наукові зв’язки з Україною. Українські науковці, кожен так чи інакше спираючись на кодекс професійної етики має дати чітку оцінку щодо співпраці з РФ. [1]

Підписавши угоду про асоціацію з Європейським Союзом Україна має шанс інтенсифікувати наукові зв'язки з Європою. Науково-технічне співробітництво між Україною та європейськими державами посідає важливе місце в українській науковій політиці.

Приєднання України до програми ЄС з досліджень та інновацій «Горизонт 2020» стало знаковою подією для вітчизняної науки. Стаття 375 Угоди про Асоціацію проголошує, що «співробітництво між Сторонами спрямовується на сприяння залученню України до Європейського дослідницького простору. Таке співробітництво сприяє Україні у підтримці реформування та реорганізації системи управління науковою сферою та дослідних установ (зокрема в розвитку її потенціалу щодо розвитку науки і технологій) з метою сприяння розвитку конкурентоспроможної економіки та суспільства, яке базується на знаннях».

Верховна Рада України 15 липня 2015 р. ратифікувала Угоду між Україною і Європейським Союзом про участь України у Рамковій програмі Європейського Союзу з наукових досліджень та інновацій «Горизонт 2020». Приєднавшись до програми Україна стала фактичним учасником європейського дослідницького простору.

Участь у програмі та виграні гранти на реалізацію дослідницьких проектів дають можливість українській науці та економіці вийти на міжнародний рівень, значно підвищити інноваційність економіки. Участь у Європейських наукових програмах свідчить про початок нового етапу національної наукової політики.

А саме зближення Української освіти та науки відповідно до принципів, стандартів та вимог єдиного простору вищої освіти (European Higher Education Area) та єдиного наукового простору (European Research Area) ЄС.

Важливо відмітити значну конкурентоспроможність університетського сектору вітчизняної науки. Українські наукові колективи отримали понад 60 рішень у свою користь на загальну суму майже 7,4 млн євро, Установи Національної академії наук виграли третину (20) проектів. Решта грантових проектів припадають на інші організації, університети, малий і середній бізнес. [3] Такі успіхи українських науковців дозволяють з упевненістю сказати, що програма окупиться.

Також участь у програмі Н2020 дає сигнал для аудиту української науки. Організації та установи, що успішно реалізували дослідниці проекти «Горизонту 2020» можна вважати зразковими та конкурентноздатними. Таким чином більш детальна увага до цих проектів дає змогу визначити найбільш ефективні сектори української науки. «Як учасник проекту, Україна має шанс стати реальним членом

європейської наукової спільноти і започаткувати проведення конкурсів наукових проектів за правилами Євросоюзу. Для цього нам необхідно гармонізувати механізми координації науки з європейськими країнами, – за словами академіка А. Загороднього - Національна академія наук України уже здійснює конкретні кроки в цьому напрямі». [3]

Висновки та пропозиції: Бюджетне недофінансування науки і безсистемне його скорочення у 2016 році свідчить про низьку увагу суспільства і політиків до науки в Україні. Для того щоб отримати грантове фінансування у межах програми «Горизонт 2020» треба щоб український дослідницький проект був підготовлений відповідно до європейських стандартів та був проведений на високому рівні. Базове фінансування, сучасний науковий інвентар та дослідницька інфраструктура в цілому – це необхідний мінімум для виходу української науки на міжнародний рівень. Необізнаність українських вчених у правилах оформлення наукових проектів для участі у Н2020 повинна бути подолана активною інформаційною підтримкою програми. А саме через проведення тренінгів та семінарів з цієї тематики, створення консультативних центрів.

Беручи до уваги дедалі тісніші зв'язки з Європейським співтовариством, зокрема, у науковій сфері для ефективної інтеграції української наукової сфери у ЄДП критично важливим стає вивчення англійської або іншої іноземної мови.

Прийняття Законів України «Про вищу освіту» та «Про наукову і науково-технічну діяльність» розпочинає процес глибинних трансформацій системи вищої освіти та науки в Україні. Законодавець прагне вдосконалити законодавчу базу забезпечення науки та науково-технічної діяльності, уніфікувати та спростити нормативно-правові інститути.

В даному контексті важливо зазначити про те, що соціальні та економічні умови, в яких існує українська наука протягом останнього десятиліття характеризується низькою увагою держави. Тому реформа дослідницької сфери держави, незалежний аудит української науки, засноване на європейських принципах адміністрування науки, зараз на часі.

Список використаних джерел

1.Стріха М. Що може об'єднати українців та чи є у нас ресурс для вирішення кризи / Максим Стріха // Громадське радіо. 19.04.2014. https://soundcloud.com/hromadske-radio/19-04-2014-4. 2.Суржик Л. Рекрутовані мізки [Електронний ресурс] / Лідія Суржик // «Дзеркало тижня. Україна» №30. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: http://gazeta.dt.ua/EDUCATION/rekrutovani-mizki-_.html. 3.Суржик Л. Високий «Горизонт» [Електронний ресурс] / Лідія Суржик // «Дзеркало тижня. Україна» №50. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: http://gazeta.dt.ua/science/visokiy-gorizont-_.html.

Д. А. Гонтар

ІНТЕРАКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ НА УРОКАХ ПРАВОЗНАВСТВА ЯК ЗАСІБ СОЦІАЛІЗАЦІЇ УЧНІВ (З ДОСВІДУ РОБОТИ)

Світ на порозі XXI століття переживає інтенсивний розвиток інтегративних процесів постіндустріального суспільства, яке потребує відповідної форми регіональної політичної та економічної організації. Сучасні демократичні тенденції вимагають від громадянина не лише політичної активності, а й усвідомлення власної ролі і значення в житті суспільства, а також дії у відповідності до власних переконань і цінностей.

Оскільки для сучасної української політики є пріоритетним посилення інтеграційних процесів в європейське співтовариство, оновлені стандарти української освіти мають поєднувати національні та загальноєвропейські компоненти, враховувати факти загальноєвро-пейського розвитку, включаючи необхідні знання про

Європу, європейські надбання, цінності та орієнтири. Важливими умовами демократичного суспільства є громадянська освіченість, компетентність, виховання поваги до прав людини, толерантності, вміння знаходити компроміс. Необхідно, щоб громадяни знали свої права та обов'язки, дотримувались закону, мислили критично і незалежно [8, с. 3]. Цього досягти неможливо без знання Основного Закону держави – Конституції, з яким учні знайомляться на уроках правознавства.

Вивчення правознавства у школі сприяє соціалізації – процесу становлення особистості, поступового засвоєння нею вимог суспільства, набуття соціально значимих характеристик свідомості і поведінки, які регулюють її взаємини із суспільством. Соціалізації учнів сприяє вивчення курсу практичного права, який розвиває емоційно-ціннісне ставлення до життя, формує активну позицію особистості, сприяє набуттю досвіду громадянських дій, демократичної поведінки, ефективного спілкування, розвиває уміння і навички конструктивно-критичного мислення, ініціативи, самостійності, навичок колективної діяльності і прийняття колективних рішень [2, с. 2].

Найоптимальнішим при цьому є використання на уроках правознавства інтерактивних технологій навчання як спеціальної форми організації пізнавальної діяльності, яка має конкретну, передбачувану мету – створити комфортні умови навчання, за яких кожен учень відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність [3, с. 173 - 174].

Інтерактивне навчання має значні переваги, зокрема: сприяє розвитку критичного мислення, формує комунікативну, інформаційну та соціальну компетентності, виконує здоров'язберігаючу функцію, забезпечує виховну функцію [10, с. 51]. Спробуємо проілюструвати це на прикладі використання інтерактивних технологій під час вивчення основних положень конституційного права України.

Досить цікавою формою організації навчальної діяльності учнів на уроках правознавства є розв'язання правових рівнянь, наприклад:

$$\boldsymbol{А – (Г + В) : Б = 1},$$

де ***А*** – строк, на який призначається Прем'єр-міністр України; ***Б*** – термін, на який обирається міський голова; ***В*** – кількість видів нормативно-правових актів, що видає Кабінет Міністрів України; ***Г*** – мінімальний вік кандидата у депутати до обласної ради [9, с. 48].

Розвитку аналітичного мислення та навичок роботи в групах сприяє дидактична вправа «Мозаїка», коли учням із розрізнених різноко-льорових карток, на яких написані окремі слова, необхідно скласти конституційні вимоги до кандидата у Президенти України:

Картки			
Президентом	**проживає**	**може бути**	**голосу**
в Україні	**протягом**	**10 останніх**	**перед**
який досяг	**України**	**35 років**	**та володіє**
днем виборів	**державною**	**громадянин**	**обраний**
України	**мовою**	**має право**	**років**

Виконавши завдання, учні повинні надати наступну правильну відповідь: Президентом України може бути обраний громадянин України, який досяг 35 років, має право голосу, проживає в Україні протягом 10 останніх років перед днем виборів та володіє державною мовою [5, с. 29]. Доцільним також нагадати учням, що ці вимоги містяться у статті 103 Конституції України [6, с. 24].

Логічне мислення учнів на уроках правознавства дієво розвивати шляхом розв'язання правових шарад:

ЦІЦЕРОН – КОМБІНАЦІЯ – КОЛЬЖЕН *(біженці)*
ВИНОГРАДАРСТВО – ДОМАГАННЯ – ВІКТОРІЯ *(відомство)*
КОДИФІКАЦІЯ – КАНАЛ – ДАТА *(кандидат)*
БУДИНОК – КОМІТЕТ – КОСМЕНЛЮК *(омбудсмен)*
МЕНТАЛІТЕТ – ІБРАГІМ – ПІЧКАР *(імпічмент)* [8, с. 144].

Для розвитку в учнів навичок аналізувати нормативно-правові акти доцільним є використання вчителем методу «Юридична консультація». Школярам можна запропонувати розв'язати наступні юридичні ситуації, застосовуючи відповідні статті Конституції України: 1) Багатодітна мати Тетяна М. голосувала за народного депутата, який обіцяв домагатися прийняття закону про запровадження пільг для багатодітних сімей. Як має вчинити народний депутат, щоб виконати обіцянку? *(ст. 93)*; 2) На засіданні Верховної Ради були оприлюднені дані Кабінету Міністрів, за якими декілька областей не виконали Закон про державний бюджет України та порушили фінансову дисципліну. Якими мають бути дії Верховної Ради? *(ст. 89, 98)*; 3) Директор підприємства звернувся до народного депутата, обраного за його виборчим округом, зі скаргою, що органи місцевого самоврядування перевищили свої повноваження щодо запровадження місцевих податків з підприємств. Яким чином може діяти народний депутат, щоб захистити права виборців? *(ст. 86)* [4, с. 25].

Важливим є також використання інтеграційних і міжпредметних зв'язків на уроках правознавства. Так, учням можна запропонувати взяти участь у літературно-правовому конкурсі, де необхідно проаналізувати ситуації з відомих казок, мультфільмів, кінофільмів, перенести їх на сучасний період і дати правове пояснення, згідно з Конституцією України:

А) Пригадайте мультиплікаційну стрічку «80 днів навколо світу». Діючими особами цієї стрічки були Філіас Фог, Паспорту, Містер Фікс. За деяких причин Містер Фікс заздалегідь знав, куди прямує Містер Фог і Паспорту. Як він про це дізнався і які конституційні права при цьому були порушені?

Б) Пригадайте відомий роман А.Дюма «Граф Монте-Крісто». Головний герой здолав усі труднощі та став досить заможною та титулованою людиною завдяки знайденому скарбу. Як ви вважаєте, чи мав він право привласнювати цей скарб?

В) Як би ви розв'язали суперечку між котом Матроскіним і собакою Шариком щодо того, хто є власником телятка, що народилося від корови, яку Матроскін узяв в оренду? Мотивуйте свою відповідь [7, с. 157].

Висновки. Найважливішим завданням сучасної української школи є формування в особі сьогоднішніх школярів майбутнього нації, виховання свідомих, відповідальних людей, справжніх громадян своєї держави. Визначальною характеристикою громадянської зрілості є розвинена правосвідомість – усвідомлення своїх прав, свобод, обов'язків, свідоме ставлення до закону, до державної влади.

Головна мета правового виховання – зацікавити учнів правознавством, озброїти їх уміннями діяти в життєвих ситуаціях відповідно до вимог законів [1,с.162-163]. Найбільш дієво дане завдання можна реалізувати шляхом використання на уроках правознавства інтерактивних технологій навчання.

Список використаних джерел

1.Андрусишин Б.І., Гуз А.М. Методика викладання шкільного курсу «Основи правознавства»: [Підручник] / Б.І.Андрусишин, А.М.Гуз. – К.: Знання, 2008. – 301 с. 2.Близнюк М.І. Соціалізація учнів у процесі вивчення правознавства / М.І.Близнюк // Історія та правознавство. – 2011. - №1. – С.2-3. 3.Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій / Автор-укладач Н.П.Наволокова. – Х.: Основа, 2012. – 176 с. 4.Жидкова Н.М. Система уроків з теми «Державні органи та органи місцевого самоврядування». Практичне право. 9 клас / Н.М.Жидкова // Історія та правознавство. – 2011. - №10. – С. 23 – 25. 5.Кльофа І.В. Правовий брейн-ринг «Чи знаєш ти Конституцію України?». 9 – 11 класи / І.В.Кльофа // Історія та правознавство. – 2011. - №16 – 18. – С. 25 – 31. 6.Конституція України. – Х.: Парус, 2003. – 46 с. 7.Мокрогуз О.П., Єрмоленко А.О., Кагітіна Н.А. Тиждень історії та правознавства в школі / О.П.Мокрогуз, А.О.Єрмоленко, Н.А.Кагітіна. –

Х.: Веста: Вид-во «Ранок», 2008. – 160 с. 8.Нетрадиційні уроки з основ правознавства / Укладач Н.В.Томашевська. – Х.: ТОРСІНГ ПЛЮС, 2008. – 224 с. 9.Ратушняк С.П. Правознавство: [Збірник задач]: [9 – 11 класи] / С.П.Ратушняк. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2012. – 120 с. 10.Сутковий В.Л. Інтерактивні методи в правовій освіті України: здобутки і проблеми / В.Л.Сутковий // Історія та правознавство. – 2011. - №16 – 18. – С. 50 – 51.

Р. Л. Сойчук

ХАРАКТЕРИСТИКА ТИПІВ НАЦІОНАЛЬНОГО САМОСТВЕРДЖЕННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

Вибір українством європейського шляху свого розвитку та ті буремні виклики сьогодення, що постали перед незалежною соборною Українською державою, актуалізують проблему виховання національного самоствердження учнівської молоді, що передбачає розвиток самодостатньої особистості громадянина Української держави, сприяння її психологічної адаптації в умовах суспільно-політичних трансформацій, здатності до мобілізації всього свого інтелектуально-духовного потенціалу для досягнення успіху в різних сферах життєдіяльності, керуючись інтересами українського нації.

Національне самоствердження учнівської молоді може відбуватися за допомогою різних форм самоствердження, які визначають тип її поведінки, а саме: конструктивний та деструктивний, активний і пасивний [2, с. 76]. У великому тлумачному словнику сучасної української мови зазначається, що «тип» – це «зразок, модель,… властивість, яким відповідає певна група предметів, понять, явищ. Певна множина об’єктів. Найвища категорія в систематиці, що об’єднує споріднені класи. Категорія людей, об’єднаних якимись характерними рисами (національними, професійними тощо), а також яскравий її представник» [1, с. 1450]. Відтак форма – «спосіб організації чого-небудь; зовнішній вияв якого-небудь явища, пов’язаний з його сутністю, змістом. Спосіб існування змісту і зовнішній вияв» [1, с. 1543]. Водночас «рівень – … межа, міра величини, розвитку значущості чогось» [1, с. 1223].

Учнівська молодь конструктивного типу поведінки відповідально зберігає свою національну ідентичність, національну гідність та самоповагу, впевнена у своїй самодостатності як представник української нації та у своїх співвітчизниках, здатна до міжособистісної та міжнаціональної солідарної взаємодії, толерантна до всіх представників різних національних спільнот. Така особистість характеризується національною самовизначеністю та цілеспрямованістю, що визначається такими показниками національно самостверджувальної поведінки: активною громадською діяльністю, солідарністю, відповідальністю, оптимізмом, мобільністю прийняття рішень і дій. У поведінці спостерігається відкритість (закритість відповідно до ситуації) до себе, іншого, світу, а також альтруїзм, жертовність. Вихованець перебуває у гармонії із зовнішнім світом, для нього характерні позитивні відносини з іншими та їх прийняття, уміння дружити, психологічна адаптованість та успішність. Така особистість вірна своїм ідеалам і цінностям, постійно самовдосконалюється та займається самопізнанням як представник національної спільноти [2, с. 76].

Ситуативний тип передбачає частково сформовану національну ідентичність, характеризується іноді егоїстичними проявами поведінки, ситуативними інтересами, здатністю до саморегуляції та уникнення конфліктів, проте не завжди шанобливо ставиться до цінностей як своєї нації, так і інших національниїх спільнот та їх представників залежно від конкретної ситуації.

Контрконструктивний тип, передбачає збереження національної ідентичності, проте характеризується етноцентризмом (чи етноегоїзмом, етноізоляціонізмом, національним фанатизмом) у поведінці особистості, що

відображається в таких проявах: упевненому домінуванні, гіпертрофованій вищості як представника нації у ставленні до інших національних спільнот повсякчас, відсутністю шанобливого ставлення до їхніх представників, культури, мови, національних цінностей.Також спостерігається різкість у висловлюваннях, критицизм, неприязнь, ворожість, агресивність, неприйняття чи приниження досягнень і національної гідності представників інших національних спільнот, можливе залякування іншого, нульова толерантність, нав'язування своєї думки, конфліктність, нездатність до солідарної міжособистісної та міжнаціональної взаємодії на досягнення успіху в інтересах громади, держави, нації. «Вважається, що вкрай високий рівень – це своєрідна верхня межа «маятника», що є певним відхиленням. Те саме стосується і вкрай низької межі [3, с. 87]. Деструктивність проявляється у невпевненості в собі, у знеціненні своєї особистості, зневірі у близьких та в оточенні, що призводить до психологічної дезадаптованості та неуспішності [3, с. 76].

Меншовартісний (пасивний) тип поведінки характеризується самозапереченням та відчудженням, відцуранням від української нації (етнонегативізм, етнонігілізм), що відображається у таких проявах: надання переваги цінностям іншої чужої національної спільноти, відчуття власної національної неповноцінності, меншовартості, сорому за носіїв своєї нації та за власну причетність до нації, небажання наслідувати та зберігати національні цінності. Спостерігається тенденція до приховування власної думки та приналежності до української нації, схильність до міжособистісної руйнівної поведінки, зневіри у власні сили як представника нації та співвітчизників, байдужості, інертному ставленні до подій у громаді й державі, пасивному спогляданні дійсності, нездатності відстоювати власну й національну гідність, відсутності ініціативи й самостійності у прийнятті рішень та відповідальності за дії, вчинки. Така особистість приречена на підкорення іншою нацією, зовнішнього світу й формується в силу таких обставин: неприйняття, відштовхування, презирства, байдужості як з боку батьків, так і значущих інших [2, с. 76].

Характеристика типів національного самоствердження

Тип національного самоствердження		Рівні національного самоствердження	Характеристика типу національного самоствердження
Деструктивний	Контрконструктивний (активний)	Негативно-активний рівень	Характеризується гіпертрофованим баченням цінності своєї нації, що породжує стан конфлікту та руйнує міжособистісну й міжнаціональну взаємодію, зорієнтовану на досягнення успіху
	Меншовартісний (пасивний)	Негативно-пасивний рівень	Характеризується пасивним спогляданням дійсності, неусвідомленням належності до української нації, її цінностей та національних інтересів, що проявляється у відцуранні, неприйнятті та запереченні всього українського

Тип національного самоствердження		Рівні національного самоствердження	Характеристика типу національного самоствердження
Конструктивний	Конструктивний (активний)	Активно-конструктивний рівень	Характеризується усвідомленням належності до української нації, активним утвердженням національних цінностей та національних інтересів, умінням солідарно та толерантно досягати успіху, брати на себе відповідальність за свій вибір
	Конструктивний	Рефлексивно-позитивний рівень	Характеризується усвідомленням належності до української нації, проте іноді відбувається мотивація діяльності, зорієнтована на особистісні інтереси, водночас достатньо висока активність утвердження цінностей та інтересів нації
	Ситуативний (пасивний)	Ситуативний рівень	Характеризується спонтанним, фрагментарним виявом позитивної національної ідентичності, національних почуттів, відповідальності, толерантності та солідарності

Зважаючи на визначені типи національного самоствердження та здійснивши аналіз результатів наукових досліджень О. Безкоровайної, О. Жизномірської, Е.Помиткіна, Н.Ситник, В.Тернопільської, О.Фурмана та ін., ми дійшли висновку,

що типи поведінки учнівської молоді можна співвіднести з відповідними рівнями сформованості національного самоствердження, зокрема: конструктивному типу поведінки учнівської молоді відповідає активно-конструктивний та рефлексивно-позитивний рівень національного самоствердження; ситуативному типу – ситуативний рівень; деструктивні прояви: пасивно (меншовартісний) тип – негативно-пасивний рівень та контрконструктивний тип – негативно-активний рівень. Відповідно зазначене надає можливість надалі конкретизувати кожний з рівнів. Таким чином, типами національного самоствердження представлена змістова структура національного самоствердження учнівської молоді. Водночас можна вважати, що тип національного самоствердження особистості не є чимось сталим і незмінним, він відображає стратегію оволодіння сферою свого національного самоствердження. Власне, такий підхід до вивчення означеної проблеми допомагає визначити, з чого розпочати реалізацію завдань виховання національного самоствердження в позаурочній діяльності, які форми, методи, прийоми і засоби доцільно використовувати у виховній практиці.

Список використаних джерел

1.Великий тлумачний словник сучасної української мови (з до., доп. та CD) / Уклад. і гол. Ред. В. Т. Бусел. – К., Ірпінь : ВТФ «ПЕРУН», 2009. – 1736 с.; 2.Помиткін Е. О., Помиткіна Л. В. Академік І. А. Зязюн: духовний потенціал і життєва позиція особистості / Е. О. Помиткін, Л. В. Помиткіна // Педагогіка і психологія. – 2015. – №2. – С. 74 – 77. ***3.****Фурман О. Громадянська відповідальність особистості як предмет психологічного дослідження / О. Фурман // Соціальна психологія. – 2015. – №1. – С. 65 – 91.*

Н. В. Никоненко, А. О. Третяк

РОЗВИТОК СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ: ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ І ЙОГО ОСОБЛИВОСТІ

Постійні зміни в соціокультурному просторі, реформування освітньої галузі призводять до необхідності розширення функцій викладача-філолога, а потім викликають потребу оновлення змісту, форм і технологій їх професійної підготовки у напрямі розвитку соціокультурної компетентності. Важливим чинником результативності такого процесу є розуміння викладачами ВНЗ суті психічних процесів, станів і властивостей особи студента та уміння на такій основі позитивно вплинути на формування соціокультурної компетентності майбутніх фахівців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття соціокультурної компетенції досліджувало багато вчених: С.М. Амеліна, Н.Ф. Бориско, І.А. Воробйова, Л.П. Голованчук, Н.Б. Ішханян, Ю.В. Кузьменко, В.В. Сафонова, П.В. Сисоєв, Г.Д. Томахін, В.Н. Топалова.

Мета публікації полягає у необхідності вивчення психологічного аспекту особливостей розвитку соціокультурної компетенції майбутніх викладачів іноземної мови.

Ефективність розвитку соціокультурної компетентності та активність творчої діяльності студентів значною мірою залежить від рівня усвідомленості викладачами ВНЗ природи психічних процесів, станів і властивостей студентів; їх уміння спрогнозувати відчуття та реакції вихованців на опанування знаннями засобами мультимодальності.

Найбільш прийнятною в нинішньому інформаційному просторі є позиція, згідно з якою під психологічними аспектами розуміють сукупність психічних процесів, станів і властивостей.

Погоджуючись зі світоглядною позицією більшості вчених, пріоритетність у формуванні соціокультурної компетентності слід надати саме психічним властивостям (спрямованість, темперамент, характер, здібності), від яких, як визначає

М.В. Буланова-Топоркова [3], залежить протікання психічних процесів, виникнення психічних станів, прояв психічних утворень.

В.В. Плиплін [4] психічні властивості визначає як стійкі утворення, що забезпечують певний якісно-кількісний рівень діяльності та поведінки, типовий для конкретної людини. До них відносять: життєву позицію (система потреб, інтересів, переконань, ідеалів, які визначають рівень активності людини), темперамент (система природних властивостей людини, які визначають динамічну сторону поведінки), здібності (система інтелектуально-вольових й емоційних властивостей, які формують творчі можливості людини), характер (система стосунків і способів поведінки).

Для розкриття психологічних аспектів розвитку соціокультурної компетентності зупинимося на розкритті особливостей психічних процесів, станів і властивостей, властивих майбутнім викладачам іноземної мови.

Науковці в галузі вікової та педагогічної психології П.П. Блонський, Л.С. Виготський, С.П. Зінченко, Р.С. Костюк, С.Д. Максименко [5] переконують, що категорію «студент» осмислюють крізь призму біологічної, соціальної та психологічної площини.

У контексті біологічної площини Б.М. Тєплов і В.Д. Нєбиліцин [1] вивчають типи вищої нервової діяльності студентів, особливості побудови аналізаторів, природних рефлексів, інстинктів, фізичної сили, статури тощо. Ці компоненти особи обумовлені, як правило, спадковістю, природженими задатками, але певним чином видозмінюються під впливом умов життя та здійснюють незначний вплив на успішність пізнавальної діяльності майбутніх фахівців.

Важливим чинником ефективного розвитку соціокультурної компетентності є облік результатів досліджень відносно природи й особливостей протікання психічних процесів, станів і властивостей особи кожного студента з позицій психологічної площини, тобто нейродинаміки.

Як відомо, властивості нервової системи є підставою для формування темпераменту, здібностей людини, оскільки впливають на розвиток низки його особових меж (наприклад, вольових). Тому їх необхідно враховувати в професійному формуванні майбутніх викладачів іноземної мови.

Як відомо, психологи на основі проведених досліджень, виділили чотири типи темпераменту: меланхолік, холерик, сангвінік, флегматик. Одночасно вчені довели, що властивості нервової системи і темпераменту мають генотипологічну сутність та істотно не змінюються протягом життя.

Ми, у свою чергу, слідом за Л.О. Базиль [2] будемо вважати, що всі майбутні викладачі іноземної мови, незалежно від типу темперамента, мають здібності до досягнень в навчальній, науково-дослідній, соціальній сферах людської життєдіяльності, але досягають певних висот різними шляхами та в неоднакових умовах.

На думку дослідників М.К. Акімової, Т.В. Козлової [1], організаційні форми навчання у вищих навчальних закладах сприятливіші для викладачів і студентів із сильною та рухливою нервовою системою. Це твердження доводить аналіз практичних досліджень Л.О. Базиль [2], а саме: високі показники успішності в оволодінні соціокультурною компетенцією, виробленні філологічних умінь, професійної майстерності мають сангвініки та холерики в порівнянні із студентами, в яких домінує тип слабкої або інертної нервової системи. Тому для продуктивності розвитку соціокультурної компетенції у майбутніх фахівців з іноземної мови із домінуючим типом темпераменту «флегматик» і «меланхолік» слід виробляти компенсаторні прийоми, такі як підтримка рівноваги в інтелектуальному та емоційно-чуттєвому розвитку студентів, їх умінні відволікатися від неприємностей, пов'язаних з недосконалим виконанням завдань, неповною самореалізацією за допомогою використання засобів мультимодальності, в яких розкриваються індивідуальні особливості студентів.

Таким чином, ця компенсація відбувається на підставі використання добре розвинених індивідуальних властивостей, які заміщують ті індивідуальні особливості особи, які за своєю суттю протилежні до вимог освітньої діяльності. Тому студент досягає високих результатів успішності в освітній діяльності завдяки поєднанню певних індивідуальних характеристик.

Л.О. Базиль, Є.А. Клімовим [5] доведено, що студенти з крайніми (яскраво вираженими) типами темпераменту часто потребують психолого-педагогічної допомоги з боку викладача.

Висновки. Отже, як ми бачимо, розвиток соціокультурної компетентності майбутніх викладачів іноземної мови обумовлюється їх індивідуальними психологічними та психофізіологічними особливостями, які педагог має враховувати та раціонально використовувати в освітній діяльності, наприклад, при викладенні нового матеріалу, проведенні опитування або розробці індивідуальних завдань для кожного студента, попередньо визначивши психічні та фізіологічні особливості даних студентів і відповідно до цього застосовуючи різноманітні засоби мультимодальності.

Список використаних джерел

1. Акимова М. К. Рекомендации по использованию результатов диагностики природных особенностей человека в педагогической практике. Методики диагностики природных психофизиологических особенностей человека. / М. К. Акимова, В. Т. Козлова. – Вып. 2. – М. : Академия, 1992. – С. 99 – 110. 2. Базиль Л. О. Літературознавча компетентність учителя української мови і літератури: навч. програма курсу / Л. О. Базиль. – Луганськ : «Ноулідж», 2011. – 150 с. 3. Буланова-Топоркова М. В. Педагогика и психология высшей школы : учеб. пос. : [Электронный ресурс] / М. В. Буланова-Топоркова. – Режим доступа: http://www.gumer.info/bibliotek Buks/Pedagog/bulan/10.php. 4. Качалова Л. М. Альфа-ритм и темп усвоения знаний : [Электронный ресурс] / Л. М. Качалова, С. Ф. Боголепова, В. В. Плыплин // Труды СГУ. – Вып. 44. – М., 2002. – Режим доступа: http://www.muh.ru/content/niipo/38.htm. 5. Климов Е. А. Индивидуальный стиль деятельности в зависимости от типологических свойств нервной системы. К психологическим основам научной организации труда, учения, спорта : автореф. дисс. на соискание ученой степени доктора психол. наук : спец 19.00.07 «Педагогическая психология» / Е. А. Климов. – Л., ЛГУ, 1969. – 34 с.

О. С. Авксентьєва

ТВОРЧІСТЬ ЯК БАЗОВА ЯКІСТЬ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ В СУЧАСНОМУ ДОШКІЛЬНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Діти повинні жити у світі краси, гри, казки, музики, малюнка, фантазії, творчості.
(В.О. Сухомлинський)

Базовий компонент дошкільної освіти та чинні програми дошкільної освіти орієнтують педагогів на формування життєздатної, свідомої, всебічно розвиненої, творчої особистості. З огляду на це, особливого значення набуває питання розвитку в дітей раннього і дошкільного віку креативних здібностей та формування творчого ставлення до життя.

Сучасна молодь віддалилась від культури нашого народу, його звичаїв і традицій. Найціннішим джерелом відновлення духовності є мистецтво. Образотворче мистецтво впливає на внутрішній світ дитини і є первинним щодо інтелектуального світосприйняття, вчить сприймати красу, розвиває образне мислення, уяву, пам'ять.

У сучасному світі високо цінуються вироби, виконані своїми руками. Вироби народних майстрів - унікальні твори мистецтва, які прикрашають наше життя. У народній творчості виражаються споконвічна тяга людини до краси, бажання розкрити свої творчі здібності. Музика, художнє слово, образотворче мистецтво - джерела особливої дитячої радості в дошкільному віці. Дитина відкриває для себе

чарівну силу мистецтва і прагне висловити їх у власному «творчому продукті» через малювання, ліплення, музику. При цьому малюк розкриває себе, осягає власні можливості [1].

Кожен вид образотворчої діяльності дозволяє розвивати в дітях розумову активність, творчість, художній смак і багато інших якостей, без яких неможливе формування первинних основ соціально активної особистості. *Ліплення* - це один з видів образотворчого мистецтва, в якому з пластичних матеріалів створюються об'ємні фігурки і цілі композиції [5].

У багатьох філософських, психологічних і соціологічних дослідженнях розглядається проблема розвитку творчої особистості засобами мистецтва, яке має значний розвивальний і виховує потенціал з широким спектром впливу на сферу інтелекту, почуттів і здібностей людини (А.В. Антонова, Е.А. Верб, О. В. Дівненко, Б.Т. Лихачов, А.А. Мелік-Пашаєв, Ю.Х. Фохт-Бабушкін та ін.).

Психологічні основи проблеми формування творчої активності дошкільнят представлені в роботах Б.Г. Ананьєва, Л.А. Венгера, Л.С. Виготського, Є.І. Ігнатьєва, Д.В. Колесова, Г.А. Урунтаевой і ін.

Педагогічний аспект художньо-творчого розвитку дошкільників викладається в працях Н.А. Ветлугиной, А.А. Грибовський, Т.Н. Доронової, Т.С. Комарової, Н.П. Сакулиной, О.П. Радинова, Е.А. Флеріна, Н.Б. Халезова, Т.Я. Шпикалова, І.А. Ликової і ін. [2].

Діти знаходять велике задоволення в передачі знайомих фігур з солоного тіста. Завдання дорослих - педагогів, вихователів, батьків - полегшити цей шлях вивчення нового матеріалу, освоїти основні прийоми роботи з ним, викликати у дітей бажання працювати з солоним тістом, намагатися передати свої враження в роботі з ліплення з солоного тіста, передавати в цьому матеріалі предмети навколишнього світу, висловлювати своє ставлення до цього світу [4].

На наш погляд актуальність проблеми очевидна. Розвинута дитина в цілому - запорука подальшого успішного навчання в школі. Але не слід забувати про те, що дитячий садок як основний «інститут» на порозі школи може дати поштовх до розвитку творчості майбутнього покоління. Це підтверджується тим, що робота з ліплення з солоного тіста в сучасних умовах педагогічного процесу внесена в рамки занять, і практикується у вигляді спільної або самостійної діяльності дітей, що сприяє формуванню і розвитку у дітей основних навчальних досягнень з ліплення з солоного тіста. Практична значимість роботи полягає в тому, що практичні методи і прийоми дослідження можуть бути використані вихователями ДНЗ для удосконалення навчально-виховного процесу з художнього сприйняття різних видів мистецтва, розвитку дитячої образотворчої творчості в ліпленні.

На заняттях ліплення перераховані вище якості розвиваються особливо. Так як будь-який предмет має об'єм, він сприймається дитиною з усіх боків. На основі такого сприйняття предмета у свідомості дошкільняти формується образ. Під час ліплення, діти безпосередньо зіставляють частини предметів між собою, визначають їх розміри (довжину, товщину), що в малюнку здійснюється тільки зоровим шляхом. Заняття ліпленням сприяє розвитку почуття дотику обох рук. Намагаючись якомога точніше передати форму, дитина активно працює пальцями, причому найчастіше за все десятьма, а це, як відомо, сприяє розвитку мовлення. Ще одна специфічна риса ліплення - її тісний зв'язок з грою. Об'ємність виконаної фігурки стимулює дітей до ігрових дій з нею. У дитячому садку для ліплення ми використовуємо солоне тісто [3].

З солоного тіста можна виготовити прості фігурки і вироби, наприклад листочки, грибочки, яблучка, і досить складні варіанти - дерева, фігурки тварин і людей, а також різні багатопланові композиції. Відмінною особливістю при роботі з цим матеріалом є те, що в процесі роботи не потрібно ніяких спеціальних інструментів і пристосувань. Найкраще ліпити руками або використовувати примітивні інстру-

менти, які завжди під рукою. Необхідно відзначити, що вироби з солоного тіста досить важкі (щільні), що не дозволяє створювати композиції великих розмірів. Тому об'ємні композиції і панно не повинні бути дуже великими [3].

Виготовлення виробів із солоного тіста стане не тільки цікавим, але ще і дуже корисним заняттям для дошкільників, оскільки дрібна моторика рук безпосередньо пов'язана з розвитком мови, мислення, уваги, уяви, зорової і рухової пам'яті, а будь-яка спільна творчість зближує.

Організовуючи діяльність дітей слід дотримуватись таких педагогічних умов, що забезпечують успішність розвитку творчих здібностей, в процесі використання на заняттях з ліплення: обгрунтування можливості розвитку творчих здібностей за допомогою ліплення; визначення сформованості технічних умінь і навичок у процесі ліплення у дітей старшого дошкільного віку; визначення ефективності використання на заняттях ліпленням на розвиток творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку.

Завдання вихователя - зрозуміти задум дитини і допомогти йому, якщо це необхідно, в його здійсненні. Діти, які невдало вибрали спосіб ліплення, потрібно довести, що є інший, найбільш зручний і відповідний. Важливо, щоб діти з безлічі можливих способів навчилися вибирати найбільш ефективний, який дозволить створити виразний образ [3].

Прийоми навчання, що використовуємо у своїй діяльності спрямовані на те, щоб зробити процес роботи дітей з образотворчими матеріалами цілеспрямованим, повноцінним, результативним. Прийоми ліплення з тіста ті ж, що і при ліпленні з пластиліну. Дошкільнята працюють з солоним тістом в основному поза групових занять.

Методика проведення занять з ліплення з солоного тіста мало відрізняється від ліплення з таких традиційних матеріалів як пластилін і глина. Тим самим кажучи про методику ліплення з солоного тіста можна говорити про методику ліплення з пластиліну і глини. Різниця буде полягати лише в тому, що ліплення з солоного тіста передбачає виготовлення виробів не в тривимірному зображенні (хоча це і можливо, при використанні каркасів), а в двовимірному зображенні, що в ліпленні з солоного тіста більш поширене, наприклад, зображення панно, площинних фігур, брелоків і т.д.

Зміст занять у старшій групі все більш ускладнюється. Діти 5-6 років роблять різноманітні фігурки, створюють нескладні сюжети, ліплять предмети і в декоративному плані. Принцип систематичності і послідовності: постановка або коригування завдань естетичного виховання і розвитку дітей в логіці «від простого до складного», «від близького до далекого», «від добре відомого до маловідомого і незнайомому» [3].

Колективна образотворча діяльність не завжди у вихователів сприймається однаково, можливо, декого й лякає значна попередня організаційна робота. Та в різновіковій групі колективна творчість існувати мусить. Бо ж тільки зі старшими намагаєшся «відділитися» - малеча вже тут, як тут. Намагаєшся приділити увагу меншим, як з'являються «наставники» зі своїми підказками та ідеями. Напевно, саме це і робить цікавим життя в групі.

Список використаних джерел

1. Борщ Р.М., Самойлик Д.В. Програма художньо-естетичного розвитку дітей раннього та дошкільного віку «Радість творчості» / Тернопіль: Мандрівець, 2013. 2. Хоменко В. А. Солоне тісто Крок за кроком.- Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля». 2007. 3. Фірсова Ганна. Чудеса з солоного тіста АЙРІС - ПРЕС Москва 2008.4.Декоративно-прикладне мистецтво Антонович Є.А. Захарчук – Чугай І.В. , Станкевич М.Є. Львів: Світ 1993 р. 5.Пасічний А. М. Образотворче мистецтво. Словник – довідник. – Т.: Навчальна книга – Богдан, 2003.

І. О. Аврахов, В.О. Петренко

КОМПЕТЕНТНІСТЬ І КРЕАТИВНІСТЬ ФАХІВЦЯ В СУЧАСНИХ ІННОВАЦІЙНО-ТЕХНОЛОГІЧНИХ ПРОЦЕСАХ

Сьогоднішня ситуація в соціально-економічному положенні України свідчить про надзвичайну актуальність тих проблем, які пов'язані з майбутньою долею українського народу і потребують невідкладного вирішення на рівні вимог сучасної цивілізації та міжнародних стандартів. Запорукою їх успішного вирішення являється створення потужного творчого потенціалу в сфері промислового виробництва як основи благополучного розвитку суспільства в цілому. Без достатньо творчих підходів утриматись на світовому рівні розвитку і конкурентоздатності неможливо.

На сучасному етапі розвитку цивілізації все більш значущу роль відіграє людина зі своїм інтелектуальним капіталом, навичками і здібностями його використання за умов екологічної, психологічної та аксіологічної сумісності з оточуючою сферою природи і суспільства. Людина постійно перебуває в процесі динамічного інтелектуального розвитку, у тому числі в удосконаленні своїх професійних знань та практичного досвіду.

В умовах зростаючої динаміки сучасних технологічних процесів і темпів виробництва фахівець повинен бути, перш за все, генератором нових ідей і гарантом стабільності перспективного розвитку суспільства. До того ж, сучасний повноцінний фахівець повинен чітко орієнтуватись не тільки в структурі національного виробництва, але і в кон'юнктурі міжнародного господарства, зважаючи на об'єктивну економічну взаємозалежність країн світового ринку. Отже, з урахуванням цих вимог, освітньопідготовча орієнтація на вузьку спеціалізацію фахівця виглядає не зовсім виправданою. (Хоча звужена спеціалізація може бути досить раціональною стосовно другорядних рівнів виробничого процесу).

Сама специфіка сучасних технологій наполегливо вимагає від фахівця не тільки обов'язкової всебічної компетентності, але і його особистісної креативності – уміння оперативно та творчо втручатись в технологічні процеси з прийняттям найбільш оптимальних (нестандартних) та соціально безпечних рішень в складних і часто непередбачуваних ситуаціях.

Поняття «креативність» часто ототожнюється з поняттям «творчість». Проте творчість – більш широке і абстрактне поняття, яке може відноситись як до діяння окремих індивідів, так і до діяльності соціальних спільнот та народної маси в цілому. Креативність же стосується певної особистості як її конкретна психологічна риса, що лежить в основі її творчої здатності. Це своєрідний, здебільшого усвідомлений, стандарт активної особистості і формат її діяльності – до всього підходити нестандартно, критично, нетрадиційно, інноваційно. Але цей «стандарт» потрібно сформувати освітніми закладами і закріпити практикою виробничої діяльності.

Формування креативної особистості являється завданням суто освітньо-наукової сфери з усім її педагогічним арсеналом, методологічними нюансами та індивідуальними підходами. Осьовим змістовно-цільовим компонентом вузівської підготовки інженерних спеціалістів повинно бути уміння не тільки створювати інноваційний продукт, але і визначати перспективний напрямок науково-технічних розробок його подальшого удосконалення, уміння здійснювати прогнозування розвитку технічної ідеї від її формування до продуктового втілення [1].

Очевидно, що креативність фахівця чітко виявляється в його інноваційній діяльності. В законі про інноваційну діяльність вона визначається як така, що забезпечує створення і реалізацію новацій з одержанням на їх основі економічно та соціально важливих результатів. На відміну від простого впровадження новацій (будь-чого нового), інноваційна діяльність представляється складним багатоступеневим процесом, спрямованим, насамперед, на кінцевий продукт, на його кількість та якість у відповідності до актуальних і потенційних потреб суспільства. В

структурі інноваційної діяльності передбачається і обґрунтована розробка конструктивної ідеї, і високотехнологічне забезпечення її реалізації, і соціально затребуваний продукт.

Для максимальної результативності інноваційної діяльності не завадять також інтерактивні задатки особистості, оскільки недостатньо подати нову ідею – необхідно певним чином організувати відповідні ресурси для її реалізації.

Навчальні дисципліни інноваційного напряму (що читаються, наприклад, на кафедрах інтелектуальної власності) мають, між іншим, важливе психологічне значення. Крім засвоєння безпосередньо пізнавального змісту цих дисциплін (одержання знань), студент внутрішньо вживається в складні інноваційні процеси, які очікують його в майбутній підприємницькій діяльності та вимагають від нього творчої активності і професійного натхнення. Це необхідна психологічна основа креативності фахівця, його готовність до нестандартних ситуацій у сучасному виробництві. Адже випускників часто лякає поліфункціональність і непередбачуваність в їх професійних діяннях, особливо на межі з іншими спеціальностями. Страх можливої неспроможності виконувати виробничі завдання породжує стан фрустрації і розгубленості, з чим принципово несумісна креативна діяльність. Боязнь будь-яких нововведень, що зазвичай спостерігається у недостатньо підготовлених випускників вузів, стає тим психологічним фактором, що згубно впливає на технічний стан та інтенсивність виробничих процесів і, в кінцевому підсумку, призводить до стагнації виробництва.

Компетентність фахівця іноді позначають терміном «інтелект професійного успіху», що означає уміння раціонально використовувати освітньо-досвідну базу для досягнення успіху [2]. В цьому, дійсно, є момент творчості. Хоча відносно змісту цього терміну треба мати на увазі, що суто раціональне орієнтування лише на комерційний успіх (тим паче на тимчасову вигоду) може звестись до меркантилізму в економіці, що згубно діє на комплексну стратегію розвитку підприємства. При цьому ніяк не йдеться про венчурний бізнес, який своєрідно стимулює активність підприємництва та креативність інноваційної діяльності.

Залишається відкритим питання про те, наскільки вистачить творчої здатності, основаної лише на вихідній базі, яку дає вуз. (Недаремно вузівські програмні дисципліни називають нормативними, тобто мінімально необхідними). Молодий фахівець, маючи хороші знання, з часом може виявитись хоча і небезкорисним, однак малопродуктивним в плані надійної стабільності і перспективи розвитку підприємства. Враховуючи стрімку динаміку технологічних процесів і темпи виробництва, подальшим імперативом творчого розвитку спеціаліста стають постійно нові умови виробництва, які будуть категорично вимагати і інших знань, і іншого досвіду. Запорукою професійного успіху тут можуть бути тільки креативні здібності і творча рішучість фахівця.

Показник якості креативної діяльності, безумовно, залежить від інтелектуального розвитку спеціаліста, від рівня його знань та компетентності. Інтелект і компетентність – необхідна умова креативності. Проте зв’язок між ними неоднозначний. Креативна здатність хоча і реалізується лише на основі знань, але до них не зводиться. Тому креативів з низьким інтелектом не буває, але є інтелектуали з низькою креативністю [3]. В кінці кінців, кожен може займатися креативною діяльністю, результат же буде, звичайно, не однаковим.

Надійно гарантувати високопрофесійну підготовку сучасних спеціалістів промисловості може лише тісний максимально продуктивний зв’язок освіти, науки і виробництва, плодотворна взаємодія навчальних закладів і підприємств, яка вмотивовано та всебічно стимулюється державними установами. Стабільна і перспективно гарантована підготовка висококваліфікованих спеціалістів відбувається в такому загальнонаціональному і державному середовищі, де творчі спрямування і креативні здібності стають своєрідним соціальним стандартом і усвідомлюються

як один із найважливіших факторів суспільного благополуччя.

Список використаних джерел

1.Іващенко В.П. Підвищення рівня підготовки фахівців з інтелектуальної власності, які мають базову технічну освіту /В.П.Іващенко, В.О.Петренко, Є.С.Бєлікова. – Новости науки Приднепровья. Научно-практический журнал. – Дніпропетровськ: Дніпро-VAL, 2012. – № 5-6. – С. 13-17.
2.Національний інститут стратегічних досліджень - http://www.niss.gov.ua/contactus.html.
3.Холодная М.А. Психология интеллекта: Парадоксы исследования / М.А.Холодная. – 2-е изд. – СПб.: Питер, 2002. – 272 с.

Ю. А. Адоньєва

НОВІТНІ МЕТОДИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ДИЗАЙНЕРІВ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Однією з най затребуваних напрямів професійної підготовки майбутніх фахівців у просторі вищої освіти України є дизайн – галузь знань і діяльності, яка згідно з Атласом нових професій (ті, які є перспективними на наступні 15-20-30 років) визначатиме майбутнє людства у сфері енергогенерації, ІТ-сектору, будівництва та ін., і вимагатиме від її суб'єктів: системного мислення (здатності визначати складні системи та працювати з ними); мультимовності та мультикультурності (вільне володіння різними мовами, розуміння специфіки роботи у галузях інших країн); умінь керувати проектами та процесами; умінь міжгалузевої комунікації (розуміння технологій, процесів та ринкової ситуації у суміжних галузях); клієнтозорієнтованості (уміння працювати із запитами споживачів); умінь працювати з колективами, групами та окремими людьми; здатності до художньої творчості, наявності естетичного смаку [1]. Професійна діяльність дизайнера за усіма своїми змістовими та процесуальними характеристиками є найскладнішою сферою людської діяльності, що вимагає пошуку нових підходів до професійної підготовки майбутніх фахівців, нових форм і методів навчання, зорієнтованих не на сьогоденні (а тим паче минулі) стандарти, а на потреби і вимоги майбутнього.

Новітні форми і методи фахової підготовки дизайнерів мають походити з особливостей професійних проблем, які вони мають вирішувати, а саме: 1) невизначеність (дизайнер працює за запитом клієнта, який майже завжди не може чітко сформулювати потрібні йому властивості об'єкту дизайну, здатний змінити напрям проектування та взагалі його мету); 2) динамічність (умови проектувальної діяльності дизайнера можуть постійно змінюватися, призводити до неоднозначних результатів); 3) відсутність єдиних, навіть схожих схем вирішення, залежності від контексту, дрібних (на перший погляд незначущих) деталей ситуації; 4) недостатність теоретизування – вимога до практичного вивчення фахівцем елементів об'єкту, а не тільки робота з його моделлю; 5) емоційна насиченість, потенційна стресогенність для фахівця, який має бути здатним працювати в умовах невизначеності, постійного психоемоційного напруження тощо.

Відтак, в основі вибору форм і методів професійної підготовки майбутніх дизайнерів мають бути положення теорії вирішення комплексних полі системних проблем [2; 3], що передбачають їх обов'язкове спрямування на: 1) формування у студентів системного типу мислення; 2) активізацію самоосвітньої діяльності, що здійснюється завдяки методу «учіння без інструкцій», в якому роль викладача є неявною, поданою через зміст відібраних або спеціально розроблених ним навчальних об'єктів та ситуацій; 3) застосування комбінованих методів навчання, що об'єднують етапи самостійного дослідження нових дизайн-об'єктів, без участі викладача та етапи цілеспрямованого навчання під керівництвом досвідчених дизайнерів, художників, інженерів-експертів, ІТ-фахівців. Причому усі методи мають передбачати можливість опанування майбутніми дизайнерами знань та стратегій діяльності як у явно сформульованому та чіткому виді, так і у вигляді нечітких ре-

комендацій, інтуїтивних та слабко усвідомлених прийомів діяльності, які сприймаються студентами як на свідомому, так і на інтуїтивному (рівні неявного знання) рівнях. Цими методами є такі: 1) методи активізації мисленнєвої діяльності студентів-дизайнерів: інтелектуалізації образу, подолання мисленнєвих стереотипів, розвитку інтуїтивності та рефлексивності, критичності, самостійності і системності мислення та ін.; 2) проектувальні групові методи: синектика, мозковий штурм; 3) методи розвитку комунікативної компетентності: комунікативні тренінги, тренінги командної роботи, командоутворення; 4) методи розвитку професійної саморегуляції (тренінги професійної поведінки, аутотренінги); 5) методи створення креативного освітнього середовища (творчі виставки, конкурси тощо).

Отже, застосування цих методів навчання в єдності індивідуальної, дуальної та групової роботи у процесі фахової підготовки майбутніх дизайнерів, на нашу думку, забезпечить конкурентоспроможнє майбутнє вітчизняних фахівців на світовому ринку праці.

Список використаних джерел

1.Атлас новых профессий [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.skolkovo.ru/public/media/documents/research/sedec/SKOLKOVO_SEDeC_Atlas.pdf.
2.Дизайн: очерки теории системного проектирования / Н.П. Валькова, Ю.А. Грабовенко, Е.Н. Лазарев, В.Н. Михайленко. – Л.: ЛГУ, 1983. – 183 с. 3.Когнитивная психология. Учебник для вузов / Под ред. В.Н. Дружинина, Д.В. Ушакова. – М.: ПЕР СЭ, 2002. – 480 с.

Д. К. Жданов

ПРИЙОМИ ТА МЕТОДИ ОПТИМІЗАЦІЇ ПРОЦЕСІВ МИСЛЕННЯ НА ЗАНЯТТЯХ ГУРТКА «ЩО? ДЕ? КОЛИ?»

Входження України у світовий соціокультурний процес розвитку освіти дає поштовх до розвитку нової особистісної освітньої парадигми. Логіка розвитку самої системи освіти передбачає педагогічну підтримку кожної дитини, яка навчається, на шляху самовдосконалення, саморозвитку, самопізнання. Нові освітні завдання не можуть бути вирішені в рамках традиційної моделі освітньо-виховного процесу у шкільних та позашкільних навчальних закладах, де ставка робилася на заучування поданого матеріалу, де панує заорганізованість та формалізм, дисциплінарний підхід до освітньо-виховного процесу, що не давали розвитку особистості. 15-річний досвід роботи гуртка «Що? Де? Коли?» дозволив створити власні методики щодо розвитку деяких процесів мислення. Основними параметрами мислення, з якими працюють учні, є наступні: 1) здатність до згортання процесу міркувань. За багаторазового розв’язання однотипних питань окремі етапи розумового процесу скорочуються, учні перестають усвідомлювати їх, але якщо потрібно, завжди можна повернутися до повного розгорнутого міркування; 2) гнучкість розумового процесу, що виражається у легкому та вільному переключенні з однієї розумової операції на іншу, в різноманітті аспектів у підході до відповіді на питання, у звільненні від впливу шаблонних і трафаретних способів розв’язання задач; 3) тенденція до економії розумового процесу, що виражається у пошуках найбільш легких шляхів «розкрутки» питання; 4) здатність до узагальнення. При узагальненні інформації необхідно вміти побачити подібну ситуацію і потрібно володіти узагальнювальною схемою міркування. І в тому, і в іншому випадку необхідно відвернутися від конкретного змісту та виділити подібне й спільне у структурах питань; 5) оптимізація процесів запам’ятовування та відтворення інформації.

Один із розроблених автором тренінгів зводиться до наступного [3, 4]: учням пропонується вибрати якийсь термін. Вибраному терміну необхідно дати визначення. У цьому визначенні будуть терміни, які також потребуватимуть визначення. Необхідно дати визначення і цим термінам. У визначеннях, що знов вийшли, будуть присутні терміни, які також потребуватимуть визначення. І так впродовж

10-15 кроків. В результаті учні отримують певну схему, що показує взаємозв'язок між термінами та поняттями з різних галузей знань. Подібний тренінг дозволяє їм краще зрозуміти міжпредметні зв'язки і побачити приховані на перший погляд взаємини між різними галузями знань.

Проте, рішення завдань далеко не завжди народжується в результаті ясних і чітких послідовних ходів думки. У цілому ряді випадків після невдалих безплідних спроб рішення, наступає раптова здогадка – здавалося б, випадкове і нічим не обумовлене виникнення в свідомості ідеї рішення, причому сама людина не в змозі з'ясувати цей факт раптовості рішення.

Кожного разу, коли ми отримуємо нову навичку, нейрони з'єднуються особливим способом. При багаторазовому повторенні однієї навички з'єднання нейронів набувають все більш стійкого характеру. В результаті ця навичка переходить до розряду «автоматизму». Для ілюстрації цього твердження можна навести гру на музичному інструменті. Під час виконання музичного твору музикант грає на автоматі, навіть не замислюючись, на яку клавішу натиснути наступної секунди. Цю ситуацію добре описано в дитячій казці про стоногу, яка, не замислюючись, пересувала всі свої 40 ніг. При цьому увага переходить на якісно інший рівень, на якому можливе використання уваги ще для чогось, крім виконання музичного твору.

В основі явищ раптової здогадки зазвичай лежить узагальнення – неусвідомлене застосування загальних способів дій (або окремого прийому), загальних принципів підходу до рішення, засноване на спільності різних схем і завдань [3].

Багато випадків раптового і несподіваного на перший погляд «осяяння» пояснюються тенденцією мислити згорнутими структурами. Коли міркування розгорнене, то легко прослідкувати шляхи переходу від однієї думки до іншої. Коли ж міркування згорнуте, відсутній весь ланцюжок проміжних ланок міркування, то часто ці шляхи прослідкувати важко, і здається, ніби перехід від однієї думки до іншої нічим логічно не мотивований.

У своїй роботі автор прийняв за основу таке твердження: «Будь-яка інформація, сприйнята мозком, не зникає. З часом лише стає важче отримати доступ до неї». Інформація наче «архівується», перетворюється для компактного зберігання [3, 4, 5]. Тобто, головна проблема не в запам'ятовуванні інформації, а в її подальшому відтворенні.

Для ілюстрації вищесказаного, наведемо таке питання (наперед відомо, що питання на геологічну тематику): «Четвертий період палеозойської ери отримав свою назву на честь цього графства». Відповідь приходить після слів «четвертий період» [6]. Далі можна вже й слухати питання, одразу виникає наступний ланцюжок міркувань: «четвертий період може бути тільки в палеозойській ері - четвертий період палеозою – девон; але швидше за все, питання формулюється інакше: «девон назвали через графство Девоншир», тобто відповідь повинна бути: графство Девоншир. Відповідь правильна. Весь ланцюжок міркувань зайняв 2-3 секунди. Це приклад оптимізації процесів відтворення інформації з використанням методів проблемного навчання.

Засновником сучасної концепції проблемного навчання вважається американський філософ і педагог Джон Дьюї [1]. Глибокі дослідження в галузі проблемного навчання почалися в 50 роках 20 століття. У ці роки професор П.Я. Гальперін створив концепцію поетапного формування розумових дій. Суть його концепції зводилася до наступного: «необхідно дати учням достатні для правильного виконання дій (діяльності) зримі (наочні) орієнтири, при опорі на які людина, яка тільки почала навчатися, могла б відразу, без отримання будь-яких попередніх знань, без заучування, механічного їх запам'ятовування, безпомилково діяти в практичному плані» [2].

Відомий дослідник методів проблемного навчання А.М. Матюшкин вказував, що проблемне навчання передбачає, щоб пояснення навчального матеріалу, який

потрібно засвоїти, слідувало за проблемною ситуацією, яка з'явилася, і відповідало пізнавальній потребі, яка виникла [7]. На заняттях клубу «Що? Де? Коли?» пояснення навчального матеріалу йде паралельно з проблемною ситуацією, яка виникла, і відповідає пізнавальній потребі, яка постала. Пояснення може йти як від викладача, так і від одного з гравців команди. При цьому кожен із гравців команди додає до обговорення свою частину інформації. Команда по частинах збирає пазл, який повинен скластися в цілісну картинку. Завдання викладача при такому підході - коригувати обговорення команди і перевіряти правильність складеної командою картинки. При цьому, крім засвоєння інформації, є і засвоєння принципів і закономірностей знаходження відповіді, тобто відбувається засвоєння умінь (застосовуються методи дедукції та індукції, аналогії, синтезу тощо).

Однак, як справедливо зазначив Матюшин, засвоєння певного принципу чи закономірності не означає, що цей принцип повністю усвідомлений учнями. З цією метою пропонується завдання, яке вимагає знайти або застосувати той самий принцип у нових умовах [7].

Процес пошуку відповіді на запитання «Що? Де? Коли?» не співпадає з процесом розв'язування шкільних задач і здійснюється за іншими закономірностями. Головним механізмом, що забезпечує людині можливість виявлення нового, раніше невідомого відношення, властивості, є утворення нового логічного зв'язку. Нове, невідоме відношення, закономірність розкриваються лише через включення об'єкту у все нові системи зв'язків, через які розкриваються нові властивості.

Впровадження в систему освіти принципів, наведених в статті, спричинить за собою значні зрушення. Головним стане не «заучування» фактів і формул, що швидко забуваються, а критично-логічний характер мислення, при якому головну роль відіграватиме розуміння закономірностей та логічне виведення необхідної інформації.

Список використаних джерел

1. Гальперин П. Я. Методы обучения и умственного развития ребенка. М.: Изд-во Моск. ун-та, 1985. 2. Дьюи Д. Психология и педагогика мышления / Пер. с англ. Н.М. Никольской. - М.: Совершенство, 1997. 3.Жданов Д. К. , Дидактичні можливості інтелектуальних ігор // Завуч, №7, 2007. 4. Жданов Д. К., Можливості інтелектуальних ігор щодо розвитку мислення у дітей // Виховна робота в школі № 10, 2008. 5.Жданов Д.К. Екологічний «Брейн-ринг» // Інтелектуальні ігри 5-11 клас, Київ, «Шкільний світ», 2012. 6. Жданов Д.К. Проблемне навчання як методологічна основа створення комплексного інтегрованого курсу природничих наук// Позашкілля № 8, 2015. 7.Матюшин А.М., Проблемные ситуации в мышлении и обучении, Москва, «Педагогика», 1972.

Т. І. Зінченко

ОБДАРОВАНІСТЬ У СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

Проблема обдарованості нині стає дедалі актуальнішою. Це насамперед пов'язано з потребою суспільства в неординарних творчих особистостях. Раннє виявлення, навчання та виховання обдарованих і талановитих дітей є одним із найголовніших завдань удосконалення системи освіти.

Обдарована людина може дати державі і суспільству взагалі значно більше, ніж людина з посередніми здібностями. Тому перед педагогічними працівниками завжди постає проблема навчання і виховання обдарованих дітей. З огляду на це основними *завданнями сучасної освіти* є розвиток інтелектуальних і духовних здібностей, природної обдарованості учнів, формування в них творчого мислення, потреби й уміння самореалізовуватися.

Під час роботи з обдарованими дітьми постійно виникають педагогічні й психологічні труднощі, зумовлені розмаїтістю видів обдарованості, віковою та прихованою обдарованістю, безліччю суперечливих теоретичних підходів і методів, варіативністю сучасної освіти, а також надзвичайно малою кількістю фахівців, про-

фесійно та особистісно підготовлених до роботи з обдарованими дітьми.

Перспективним шляхом вирішення проблем та розв'язання питань у роботі з обдарованими дітьми є організація такого педагогічного процесу, який реалізує методику пошуку і відбору обдарованих студентів та створює умови для розвитку їхнього природного творчого потенціалу. Головним є пошук ключа – індивідуального підходу до кожного студента, зокрема обдарованого студента, з вираженою індивідуальністю.

Здібності та задатки як базові чинники обдарованості

Важливою характеристикою особистості є ***здібності*** *(обдарування, талант; природний нахил)* – це індивідуально-психологічні особливості людини, що виявляються в діяльності і є умовою успіху. Здібності тісно пов'язані зі знаннями, уміннями і навичками людини, забезпечуючи їх швидке набуття, закріплення й ефективне застосування на практиці.

Природною основою формування здібностей є ***задатки*** – уроджені анатомо-фізіологічні особливості нервової системи, мозку, органів чуття і руху. Згідно з визначенням Б. М. Теплова, здібності – це задатки в розвитку.

Ступенями розвитку здібностей є обдарованість, талант і геніальність.

Загальну здібність називають терміном «обдарованість». **Обдарованість** – це високий рівень розвитку загальних і спеціальних здібностей, що є передумовою творчих досягнень.

Вищий прояв розвинених здібностей позначають «талантом». **Талант** – *це поєднання високорозвинених спеціальних здібностей, яке дає людині змогу створити такі продукти діяльності, що виділяються своєю новизною, досконалістю і мають високу суспільну значущість.*

Найвищий щабель розвитку здібностей називають «геніальністю». **Геніальність** – *це ступінь розвитку здібностей, який дає змогу особистості досягти таких результатів у творчій діяльності, які є вагомими в житті суспільства, у розвитку культури, мають історичне значення і створюють нові напрями в науці, мистецтві, техніці.*

Отже, здібності та задатки є базовими чинниками обдарованості.

Виявлення обдарованих і талановитих дітей

Для забезпечення сприятливих умов для проявів природних задатків у вихованців навчальних закладів, формування особистості, здатної до оптимального розвитку й саморозвитку власного творчого потенціалу, у процесі розвитку соціальної обдарованості дітей для педагога важливою є опора на принципи *системності й цілісності.*

Реалізація зазначеного принципу полягає у: 1) врахуванні дорослим специфіки мотивації діяльності дитини; 2) взятті до уваги під час розвитку обдарованості особливої її чутливості до емоційно-образного впливу; 3) розвитку творчості, уяви на всіх етапах навчання та виховання.

Значущою характеристикою принципів особистісно зорієнтованої педагогіки є те, що вони не диктують і не вказують, а пропонують можливі варіанти дій, виступають орієнтирами під час визначення педагогом своєї творчої педагогічної діяльності.

Розвиток творчих здібностей обдарованих дітей

1.Підхоплюйте думки студентів й оцінюйте їх відразу, наголошуючи на їх оригінальності і важливості. 2.Постійно заохочуйте інтерес до нового. 3.Виробляйте у вихованців терпиме ставлення до нових понять, думок. 4.Не вимагайте запам'ятовування схем, таблиць, формул, одностороннього рішення, де є багатоваріантні способи. 5.Культивуйте творчу атмосферу. 6.Учіть цінувати власні та чужі думки. 7.Стимулюйте і підтримуйте ініціативу у студентів, самостійність, давайте їм проекти, які можуть захоплювати. 8.Створюйте проблемні ситуації, що вимагають альтернативи, прогнозування, уяви. 9.Розвивайте критичне сприйняття дійс-

ності. 10.Під час занять чітко контролюйте досягнуті результати та давайте завдання підвищеної складності, створюйте ситуації самоаналізу, самооцінки, самопізнання. 11.Під час опрацювання програмового матеріалу залучайте до творчої пошукової роботи з використанням випереджувальних завдань, створюйте розвивальні ситуації. 12.Активно залучайте до участі в районних, обласних, всеукраїнських конкурсах, змаганнях, виставках.

Модель обдарованого студента

1.Здатність ставити перед собою завдання різного рівня складності, виконання яких розраховане на різні терміни: а) уміння перетворити мету на практичне завдання; б) здатність акумулювати волю та докладати необхідних зусиль для виконання завдань; в) уміння, бажання, потреба та здатність створити власну життєву траєкторію, складати плани досягнення успіху на різний термін.

2.Інноваційні риси особистості: а) відчуття нового; б) здатність до пошуку нестандартних рішень; в) потреба в нових знаннях; г) бажання добре орієнтуватися в різноманітних процесах та явищах; д) уміння дивуватися; е) розвинена допитливість.

3.Креативність, тобто творче сприйняття дійсності: а) потреба у створенні нового; б) здатність отримувати задоволення від процесу творчості.

4.Здатність до рефлексії та аналітичні здібності: а) уміння оцінювати обставини; б) бачення та розуміння своїх переваг і недоліків; в) уміння аналізувати ставлення оточення до себе і своєї діяльності.

5.Функціональна грамотність - уміння працювати з інформацією, яка подається за допомогою різних знакових систем: а)знання рідної та іноземної мов і вміння їх використовувати; б) знання властивостей та явищ природи, уміння їх аналізувати; в) комп'ютерна, валеологічна, етична, психологічна, естетична, математична грамотність.

Виховання обдарованих дітей є актуальною проблемою сучасної освіти і потребує детального дослідження. Над вирішенням цієї проблеми працюють видатні педагоги та психологи, які підтримують два протилежні, історично складені положення: а) обдарованою є кожна нормальна дитина, потрібно вчасно визначити тип її обдарованості та розвивати її здібності; б) обдарованість – це рідкісне явище, властиве незначній кількості людей, тому виявлення обдарованої дитини – це дуже трудомісткий процес.

Важливим принципом виховної роботи педагога з обдарованими дітьми є *утилітаризм* – озброєння дитини знаннями і вміннями, які становитимуть реальну користь у житті і допоможуть вихованцеві зайняти гідне місце в суспільстві. Також для роботи зі здібною дитиною добре підходить така форма, як *співпраця*, де вчитель є для обдарованої дитини не лише наставником, мудрим порадником,а й насамперед старшим другом.

Список використаних джерел

1. Воронова Е. Обдарованість: діагностика та система роботи зі здібними дітьми [Текст]:Е. Воронова. – Психолог, 2006, № 25-28. – С. 5-25. 2. Волкова Н. П. Навчання обдарованих учнів [Текст]: Н.П. Волкова. - К.: Педагогіка, 2001.- С. 362– 364. 3. Доротюк В. І. Індивідуальна своєрідність творчо обдарованої дитини [Текст]: В.І. Доротюк. - Обдарована дитина, 2000, № 1. - С. 5-10. 4. Костюк Г С. Здібності та їх розвиток у дітей [Текст]:Г.С.Костюк. – Київ, 1963.

Л. М. Зламанюк

ПРОЕКТУВАННЯ ЗМІСТУ ПРОФЕСІЙНОЇ ПЕРЕПІДГОТОВКИ НА ОСНОВІ ПРИНЦИПУ САМООРГАНІЗАЦІЇ

XXI століття названо віком освіти [1]. Оновленню підлягають: пріоритети, мета, завдання, структура, зміст, організація і технології як педагогічної освіти, так і професійно-педагогічної перепідготовки зокрема [2, 3].

Сучасні функції професійно-педагогічної перепідготовки були визначені і продиктовані головною метою педагогічної освіти: « формування вчителя, який здатний розвивати особистість дитини, зорієнтований на особистісний та професійний саморозвиток і готовий працювати творчо в закладах освіти різного типу» [5].

Варто зазначити, що професійний портрет вчителя включає такі структурні компоненти [7]: 1) індивідуальні якості людини (темперамент, нахили), 2) емоційність (А.О. Прохоров, Т.Г. Сирицо та ін.), 3) соціальну зрілість (І.А. Зязюн, В.В. Радул та ін.), 4) особистісні, комунікативні, діяльнісні (Н.В. Кузьміна, В.І. Генеціанський та ін.), 5) це повинна бути гуманна, уважна, щира людина (В.О.Сухомлінський), 6) яка завжди має на увазі дитячу соціальну незахищеність (Я.Корчак), 7) може бачити себе в дітях, встати на їх позицію (Ш.О.Амонашвілі), 8) може поєднувати мрії і реалістичність в планах і діяннях (О.Я.Савченко), 9) володіє методиками викладання (Л.М. Портнов та ін.) та ін.

Особливе значення мають найважливіші та інформативніші групи якостей вчителя [6]: 1) гностичні – здібність якісно обробляти інформацію, що надходить, та впроваджувати її в практику; вміння спостерігати; логічне мислення; 2) комунікативні – вміння завоювати авторитет у своїх учнів; педагогічний такт; 3) організаційні – орієнтація у ситуації, що склалася; вимогливість та рішучість до виконання своїх рішень; регулювання внутрішньо-групових стосунків; 4) проектувальні – педагогічна інтуїція; педагогічне уявлення; вміння своєчасно внести корективи до навчального процесу; 5) дидактичні – логічна побудова мови, емоційна виразність, управління увагою, образність мови.

Сьогодні професійна компетентність вчителя в умовах особистісно орієнтованого навчання – це не лише володіння знаннями, вміннями та досвідом з предмету, але й вміння сформувати внутрішню мотивацію пізнавальної діяльності, чітко, логічно і доступно викласти свої думки, під час уроку організувати співробітництво, знайти шляхи оптимального спілкування, вміти розкрити творчий потенціал, розвивати мислення учнів [6].

Питанню професійного зростання педагога присвячені статті Л.Спіріна, С.Болсун, В. Пилиповського, Ф. Зіятдінової, А. Рябова, в яких розкриваються вимоги до особистості вчителя в умовах сучасного суспільства, психологічна структура діяльності педагога й формування його особистості [7]. Процес самоосвіти вчителів висвітлений у працях С.Єлканова, І.Зязюна, В.Скнар, К.Нефедової, Л. Баженової, Г.Наливайко.

Самостійна робота учителя: 1) це організована самим учителем, залежно від його пізнавальних мотивів, здійснювана у найзручніший для нього час, контрольована ним навчальна діяльність; 2) є різнобічним, полуфункціональним явищем і має не тільки навчальне, але і особистісне й суспільне значення; 3) є складним і багатогранним явищем; 4) інтерпретується як цілеспрямована, активно, відносно вільна діяльність людини (вчителя, студента, учня).

Гнучкість керування самостійною роботою на курсах підвищення кваліфікації обумовлюється [4]: 1) індивідуально-психологічними й особистісними особливостями учителя як суб’єкта; 2) до таких психологічних детермінант належить саморегуляція; 3) передусім в учителів повинна бути сформована цілісна система уявлень про свої можливості й уміння їх реалізувати.

Вважаємо, що необхідно чітко і конкретно визначити характерні особливості кожної категорії при організації самостійної роботи .

Саморегуляція містить також уявлення людини про правила її ставлення до інших людей та предметів праці.

Виконання самостійної роботи потребує від вчителя досить високого рівня самосвідомості, рефлексивності, самодисципліни, самоорганізації, особистої відповідальності і дає учителю задоволення в самовдосконаленні і самопізнанні [5].

Спеціальна програма навчання вчителів самостійної роботи. До неї повинні входити: 1) діагностування вчителем власної пізнавальної потреби розширення, поглиблення, додавання якоїсь сукупності знань до того, що він отримував раніше у вузі, практичної діяльності; 2) визначення власних інтелектуальних, особистісних можливостей, передусім об'єктивна оцінка їх; 3) визначення мети самостійної роботи – ближньої та віддаленої. Слід дати відповідь, чи потрібно це для задоволення пізнавальної потреби вчителя; 4) самостійний вибір учителем об'єкта вивчення і його обґрунтування для себе; 5) розробка конкретного плану, довгострокової та ближньої програми самостійної роботи; 6) визначення форм і часу самоконтролю.

Група методів самостійного набуття знань (класифікація) [6]: 1) класичний і проблемний метод, 2) метод випадковостей, 3) ситуативний метод, 4) банк ідей, 5) мікровикладання та дидактичні ігри.

Під раціональною організацією пізнавальної діяльності розуміють вміння: а) визначити мету своєї пізнавальної діяльності, б) обирати шляхи і способи її здійснення, в) раціонально розподіляти час на її виконання, г) передбачити можливі результати, раціонально розв'язувати навчальні завдання, аналізувати та оцінювати одержані результати.

Тобто, самостійність вчителя виявляється в організаційній, виконавській та аналітичній діяльності.

Рівень сформованості цих умінь може виступати як один з критеріїв ефективності застосування методів самостійного набуття знань у навчально-виховному процесі. Досягнення визначених цілей можливе декількома шляхами: прямим, опосередкованим та комбінованим.

Основним засобом організації самостійної роботи вчителів є навчальне завдання.

Залежно від характеру навчальної роботи та дидактичної мети завдання доцільно поділити на три групи [8]: 1) інформативно-пояснювальні, 2) інформативно-евристичні; 3) проблемно-пошукові методи самостійного набуття знань.

Таким чином, ми приходимо до висновку, що в системі післядипломної педагогічної освіти організація самостійної роботи педагогів займає особливе місце і відіграє особливу роль: у вчителів формується основа для саморозвитку, самовиховання, самовдосконалення, самоорганізації як вчителів XXI століття. Це сприяє формуванню основ педагогічних умінь, а орієнтація на самостійну роботу вчителів веде до розширення діапазону професійного інтересу, до можливостей застосування творчих і новаторських ідей, до постійного удосконалення і розвитку системи навчання і виховання у школі.

Список використаних джерел

1.Державна національна програма « Освіта. Україна XXI століття». К.: Райдуга. 1994. – 64 с. 2.Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти //Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 року № 1392 – http://mon.gov.ua/index.php/ua/diyalnist/osvita/doshkilna-ta-zagalna-serednya/zagalna-serednya-osvita/149-divalnist/osvita/doshkilna-ta-zagalna-serednya/zagalna-serednya-osvita/6091. 3.Закон України « Про вищу освіту» [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. 2016. – Режим доступу до ресурсу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page. 4.Зламанюк Л.М. Навчально-методичний комплекс підвищення кваліфікації вчителів хімії (дистанційна форма навчання). - Дніпропетровськ.: Інновація, 2005. – 287 с. 5.Корепанова Н.В. Професійно-особистісне становлення і розвиток педагога / / Педагогіка. - 2003. - № 3. - С. 66-71. 6.Фіцула М. М. Педагогіка : навч. посіб. / М. М. Фіцула. – К. : Академвидав, 2009. 352с. 7.Харламов І Ф Педагогіка: Навчальний посібник - Видання 4. - М.: Просвещение, 2006 р . 8.Ярошенко О. Г. Індивідуальні науково-дослідні завдання як один із засобів організації навчання через дослідження у вищих навчальних закладах України» / О. Г.Ярошенко, Ю. А. Скиба // Імідж сучасного педагога. – 2015. – № 5 (154). – С. 149–153.

О. А. Корж

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ «ЛОГІЧНІ БЛОКИ ДЬЄНЕША» ЯК ЗАСІБ ЛОГІКО-МАТЕМАТИЧНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Ще з давніх часів психологи і педагоги називали дошкільний вік віком гри. І це невипадково. Майже все, чим займається маленька дитина, вона називає грою. Для дитини гра – це її незалежна діяльність, в якій вона може реалізувати свої бажання та інтереси, не дивлячись на обов'язки та необхідності, заборони і вимоги, які властиві світу дорослих.

Гра зароджується в дитини ще в ранньому віці. З переходом до дошкільного віку усвідомлюваний дитиною світ значно розширюється. До нього входять не тільки предмети і явища найближчого оточення, а й ширше коло предметів, з якими діють дорослі і які ще не доступні дитині. Водночас зростає її тенденція до самостійності. Дитина відкриває для себе світ дорослих і прагне в ньому жити [1].

У сучасній теорії дошкільної педагогіки питання історичного походження гри являється одним з головних, тому що висвітлює саме її суть. До сьогоднішнього дня висловлюються думки про гру як діяльність, що обумовлена біологічними причинами, і має постійний, позаісторичний характер. Невідповідність таких поглядів заперечують самі дитячі ігри, які відрізняються за своїм змістом не тільки в залежності від історичної епохи, але й у дітей, які живуть один час, але в різних культурних, економічних, і географічних умовах [2].

В. Сухомлинський, А. Макаренко, сучасні педагоги і психологи (Д. Менджерицька, А. Чирков, Р. Жуковська, Д. Ельконін, П. Саморукова, Р. Римбург, Г. Люблінська, А. Усова) поглибили аналіз значимості гри і науково пояснили її як своєрідну творчу діяльність. Вони вважають гру своєрідною формою світо відношення дітей до оточуючої дійсності, формою пізнавальної діяльності і відношення до життя. У такій своїй якості гра є одним з видів діяльності. Широкі та різноманітні можливості гри дозволяють оцінювати її в іншому плані – як цінний метод виховання і розвитку.

Через гру діє і відома кожному педагогу система відомого угорського математика, психолога і педагога Золтана Дьенеша. Учений присвячує дослідженням і викладанню математики дітям різних країн і приходить до висновку, що тільки задіявши творчий потенціал дитини, можна прищепити любов до математики і домогтися успіхів у процесі її вивчення. Вважав, що для дітей кращий спосіб вчитися - не сидіти за столом, уважно вслухаючись в слова педагогів, а вільно грати і розвиватися в грі. Безпосередньо в процесі гри діти можуть освоювати складні логічні і математичні концепції і системи [4].

Основною метою створення цієї гри був розвиток у дітей таких розумових операцій, як аналіз і синтез, порівняння і класифікація, моделювання та узагальнення. Легко і граючи діти засвоюють поняття форми, кольору і розміру, дізнаються і розрізняють геометричні фігури, знайомляться з їх найпростішими властивостями. З. Дьєнеш подбав про те, щоб логічні блоки розвивали дитину комплексно і різнобічно. Таким чином, в процесі гри з цим набором у дітей розвиваються пам'ять і уява, увага і сприйняття.

Логічні блоки Дьенеша складаються з 48 різних (прямокутники, круги, трикутники і квадрати) геометричних фігур, пофарбованих у червоний, синій і жовтий кольори. До того ж всі фігури поділяються на великі і маленькі, товсті і тонкі. Наявність такої кількості об'єктів в одному наборі дозволяє побудувати з нього різні фігури за готовими схемами або придумати свої креативні варіанти. Таким чином, логічні блоки Дьенеша - це ще й дуже потужний засіб для розвитку творчих здібностей дитини [3].

Зауважимо, що З. Дьєнеш зробив всі об'єкти набору гри різними та індивідуа-

льними. Вони відрізняються від інших формою, кольором, товщиною і розміром. Однак не слід думати, що ця гра проста і може бути уподібнене звичайному конструктору. Для того щоб дитина дійсно розвивалася, потрібно грати разом з ним, ретельно вивчивши методику.

Використання даних блоків в іграх з дітьми дозволяє моделювати важливі поняття як математики, так і інформатики: алгоритми, кодування інформації, логічні операції. Такі ігри сприяють розвитку у дітей найпростіших логічних структур мислення і математичних здібностей. Дані ігри роблять благотворний вплив на оволодіння дітьми основами математики в дитячому садку і інформатики в школі.

Основне вміння, яке потрібно для вирішення логічних завдань - вміння виявляти в об'єктах різні якості, вміти їх називати, помічати їх відсутність, абстрагувати і утримувати в пам'яті одне, два або більше властивостей, узагальнювати об'єкти по одному, двох або трьох ознаками з урахуванням наявності або відсутності цих ознак [4].

Даний набір геометричних фігур - приголомшливе поле для діяльності і розвитку дітей, величезна кількість ігор різної складності об'єднує дитину і дорослого. В ході занять з блоками Дьенеша дошкільник вчиться виділяти якості предметів, порівнювати, класифікувати і узагальнювати, розвиває здатності до логічних дій. У ігор з блоками Дьенеша існує три варіанти складності. Спочатку діти намагаються оперувати однією властивістю (наприклад, серед фігур потрібно знайти тільки червоні), далі дитина освоює 2 властивості (наприклад, скласти ланцюжок з фігур, щоб кожна наступна була такою ж за кольором, але інший за формою), в третьому варіанті дитина освоює три властивості – форма ,колір, розмір.

Яка ж роль використання логічних блоків Дьенеша в математичному розвитку дошкільників? Ми прийшли до висновку, що використання в спільній діяльності педагога та дошкільнят логічних блоків Дьенеша однозначно позитивно впливає на всебічний розвиток дітей: знайомлять дітей з основними геометричними фігурами, вчать розрізняти їх за кольором, формою, величиною; сприяють розвитку у малюків логічного мислення, комбінаторики, аналітичних здібностей, формують початкові навички, необхідні дітям в подальшому для вміння вирішувати логічні завдання; допомагають розвинути у дошкільнят вміння виявляти в об'єктах різноманітні властивості, називати їх, адекватно позначати словами їх відсутність, абстрагувати і утримувати в пам'яті одночасно два або три властивості об'єкта, узагальнювати розглянуті об'єкти по одному або декільком властивостями; дають дітям першу виставу про таких складних поняттях інформатики як алгоритми, кодування інформації, логічні операції; сприяють розвитку мовлення: малюки будують фрази з союзами «і», «або», часткою «не» і т.д.; допомагають розвивати психічні процеси дошкільнят: сприйняття, увагу, пам'ять, уяву та інтелект; розвивають творчу уяву і вчать дітей креативно мислити [3].

Проілюструємо приклади використання дидактичних ігор блоків Дьєнеша, як «Знайди всі фігури (блоки), як ця» за кольором (за розміром, формою); «Знайди не таку фігуру, як ця» за кольором (за формою, розміром), «Другий ряд»: викласти в ряд 5-6 будь-яких фігур, побудувати під ним другий ряд, але так, щоб під кожною фігурою верхнього ряду виявилася фігура іншої форми (кольору, розміру); такої ж форми, але іншого кольору (розміру); інша за кольором і розміром; не така за формою, розміром і кольором; «Доміно». У цій грі одночасно може брати участь не більше чотирьох дітей, фігури діляться порівну між учасниками. Кожен гравець по черзі робить свій хід. При відсутності фігури хід пропускається. Виграє той, хто першим викладе всі фігури. Ходити можна по-різному. наприклад: а) фігурами іншого кольору (форми, розміру); б) фігурами того ж кольору, але іншого розміру або такого ж розміру, до іншої форми; в) фігурами іншого кольору і форми (кольору і розміру, розміру і товщини); г) такими ж фігурами за кольором і формою, але іншого розміру (такими ж за розміром і формою, але іншими за кольором); д)

хід фігурами іншого кольору, форми, розміру, товщини.

Впродовж останнього десятиріччя цей матеріал завойовує все більше визнання у педагогів нашої країни. Багато в чому цьому сприяли книги «Давайте пограємо» (під редакцією А.А.Столяра. - М., 1991, 1996), а також «Логіка і математика для дошкільнят» (під редакцією З.А.Міхайловой - СПб, 1996, 2000), в якому міститься система ігор та ігрових вправ з логічними блоками Дьенеша.

Отже, логічні блоки Дьенеша - універсальний дидактичний матеріал, що дозволяє успішно реалізовувати завдання інтелектуального та пізнавального розвитку дітей дошкільного віку. Вони сприяють всебічному розвитку дитини-дошкільника та є необхідним підґрунтям для подальшого успішного навчання в школі.

Список використаних джерел

1. Костюк Г.С., Менчинская Н.А., Смирнов А.А. /Актуальные задачи школы и проблемы психологии обучения.// Вопросы психологии. - 1963. 2.Литвина Н.В./Индивидуально-дифференцированный подход к старшим дошкольникам в воспитании трудовой активности. / Автореф. дис. . канд. пед. наук. -Минск, 1990. 3. Носова Е.А., Непомняща Р.Л. Логіка і математика для дошкільнят. Санкт-Петербург; «Дитинство-Прес», 2002. 4. Формирование элементарных математических представлений у дошкольников. (Под ред. А.А.Столяра. М., «Просвещение», 1988). 5.Чего на свете не бывает? Занимат. игры для детей от 3 до 6 лет: Кн. для воспитателей дет. сада и родителей / Под ред. О.М. Дьяченко, Е.Л. Агаевой. - М.: Просвещение, 1991.

В. І. Лазаренко

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА АДАПТОВАНІСТЬ СТУДЕНТІВ З ЧИСЛА ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

В роботі соціально-психологічної служби ДНУ імені Олеся Гончара соціально-психологічна адаптація студентів до навчання у ВНЗ залишається одним з пріоритетних напрямів.

Наразі Україна переживає дуже складний період свого розвитку. В Україні, за даними ОБСЄ, перебуває понад 5 млн. мігрантів, переважна більшість яких – жінки і діти. Серед них в останній час збільшується кількість біженців та внутрішньо переміщених осіб. Вони мають пристосуватися до нових умов життя, нового соціального та культурного оточення, нового міста чи селища, де практично все є незнайомим. Вони мають подолати страх, невіру, розпач, депресію та агресію, щоб продовжувати своє життя в нових умовах [2].

Кожний етап подолання проблемних ситуацій можна вважати процесом соціально-психологічної адаптації особистості, під час якої використовуються нові способи поведінкового вирішення завдань. А соціально-психологічну адаптованість можна охарактеризувати, як стан взаємовідносин особистості та групи, при якому особистість без довгих зовнішніх та внутрішніх конфліктів продуктивно виконує свою провідну діяльність, задовольняє свої основні базові та соціальні потреби, повною мірою реалізує рольові очікування, які до неї пред'являє референтна група, самостверджується і вільно виражає свої творчі здібності [3].

Аналіз філософської та психолого-педагогічної літератури та сучасної ситуації свідчить про те, що вивчення адаптованості студентів з числа внутрішньо переміщених осіб під час адаптаційного періоду, є теоретично і практично значущою проблемою, оскільки це одна з найважливіших умов пристосування до нових умов існування. Отже, проблема адаптації все ще залишається актуальною та потребує подальшого вивчення її прикладних аспектів, особливо що стосується емпіричних аспектів дослідження соціально-психологічної адаптованості студентської молоді з числа внутрішньо переміщених осіб (ВПО).

Враховуючи ситуацію, яка склалася, соціально-психологічна служба ДНУ

імені Олеся Гончара вже другий рік поспіль впроваджує проект «Партнерська соціально-психологічна підтримка студентської молоді з числа переселенців з тимчасово окупованих територій», спрямований на надання комплексної соціально-психологічної допомоги студентам ДНУ імені Олеся Гончара з числа ВПО [1].

Для розуміння напряму та ефективності надання соціально-психологічної допомоги, важливо відслідковувати показники соціально-психологічної адаптованості. Тому нами було організовано та проведено емпіричне дослідження, у якому взяли участь 60 осіб віком 18-19 років, з них 30 студентів 1 курсів з числа внутрішньо переміщених осіб, які навчаються у ДНУ імені Олеся Гончара на факультетах психології, суспільних наук та міжнародних відносин, факультету української й іноземної філології та мистецтвознавства, механіко-математичного факультету. А також 30 студентів факультету суспільних наук та міжнародних відносин у якості контрольної групи, які не відносяться до категорії ВПО.

Для проведення дослідження були обрані психодіагностичні засоби: шкала соціально-психологічної пристосованості (адаптації) К. Роджерса, Р. Даймонда, адаптація А.М. Прихожан; багаторівневий особистісний опитувальник «Адаптивність» (БОО) (О.Г. Маклакова, С.В. Чермяніна); методика «Копінг-тест Лазаруса» Л. Лазаруса і С. Фолкман, адаптований Т.Л. Крюковою, Є.В. Куфтяк, М.С. Замишляєвою; методика самооцінки психічних станів (за Г. Айзенком); методика діагностики самооцінки тривожності (Ч.Д. Спілбергера, Ю.Л. Ханіна); шкала диференційних емоцій за К. Ізардом, адаптована В.А. Семиченко. Обробка результатів дослідження проводилась за допомогою за непараметричного критерію U-Манна-Вітні.

Отримані результати емпіричного дослідження дали змогу зробити висновки:

1) Студенти з числа внутрішньо переміщених осіб мають підвищений рівень *самоприйняття*, що свідчить про надмірну зосередженість на собі; середній рівень *інтернальності,* що свідчить про тенденцію покладатися на інших у вирішенні проблем; знижений рівень *емоційної комфортності*, що свідчить про тенденцію до емоційного дискомфорту; знижений показник *прагнення до домінування*, що свідчить про тенденцію до приєднання; підвищений рівень ескапізму, що свідчить про тенденцію уникнення проблем; *показник адаптації* знаходиться в межах середнього рівня, що свідчить про ресурси та можливість його підвищення. В контрольній групі студентів найвищими виявилися показники *емоційної комфортності*, *самосприйняття*, схильність до інтернальності, дещо вищим виявився загальний показник адаптованості. Статистично значущими виявилися відмінності за показниками адаптації; самосприйняття; емоційної комфортності; інтернальності; прагнення до домінування та ескапізму.

2) У студентів з числа ВПО *показник особистісного адаптаційного потенціалу* знаходиться в межах низького рівня, а у студентів контрольної групи – у межах задовільного рівня. Адаптаційні здібності також є дещо вищими у контрольній групі студентів порівняно зі студентами з числа ВПО, але статистично значущих відмінностей не виявлено. Щодо прояву всіх складових особистісного адаптаційного потенціалу в цілому у студентів з числа ВПО, можемо говорити, що найвищим є прояв моральної нормативності, потім дещо нижчий показник має розвиток комунікативних здібностей, і нервово-психічна стійкість має найнижчий показник. Статистично відрізняються між групами студентів показники нервово-психічної стійкості.

3) За результатами дослідження копінг-стратегій у студентів-переселенців можемо говорити, що студенти з числа ВПО на етапі адаптації до нових умов обирають переважно такі стратегії поведінки – *планування вирішення проблем*, *позитивна переоцінка*, *пошук соціальної підтримки*, *прийняття відповідальності*, *самоконтроль*. А студенти контрольної групи зазвичай обирають такі стратегії поведінки подолання – *планування вирішення проблем*, *самоконтроль*, *прийняття*

відповідальності, *пошук соціальної* підтримки. До того ж, у студентів з числа ВПО показники стратегій подолання є дещо вищими, ніж у студентів контрольної групи, які перебувають у звичайних для них умовах. Статистично значущі розбіжності виявлено між показниками таких копінг-стратегій, як пошук соціальної підтримки, втеча-уникнення, дистанціювання, конфронтаційний допінг, планування вирішення проблем, позитивна переоцінка.

4) Щодо самооцінки психічних станів, то студенти з числа ВПО мають середній рівень прояву *агресивності,* підвищений рівень прояву *тривожності, фрустрованості, ригідності*; а у студентів контрольної групи усі показники є середніми – тривожності, фрустрації, агресії, ригідності. Статистично значущі відмінності виявлені між групами студентів у показниках тривожності; фрустрації, ригідності.

5) У студентів-переселенців виявлено середній, близький до високого рівень *ситуаційної тривожності* і високий рівень прояву *особистісної тривожності*; а у студентів контрольної групи виявлено середній рівень *ситуативної тривожності* і середній рівень *особистісної тривожності*. Статистично значущі відмінності виявлені між групами студентів у показниках і ситуативної тривожності, і у показниках особистісної тривожності.

6) У студентів з числа ВПО переважними виявилися емоції *радості*, *інтересу*, як мають підвищений рівень прояву, емоція подиву має середній рівень, усі інші емоції мають низький рівень, найнижчий рівень має емоція сорому. У студентів контрольної групи найвищими виявилися емоції радості, інтересу, які мають підвищений рівень прояву, і емоції подиву, гніву мають середній рівень прояву. Усі інші емоції мають низький рівень, найнижчий вияв має емоція презирства.

Можемо констатувати, що з емоційних станів найсильнішим для студентів з числа ВПО виявився стан фрустрації – можливо шоку, ступору, напруження у подоланні перешкод, які виникають на шляху адаптації до нових умов існування та навчання.

Отримані результати свідчать про необхідність надання психологічної допомоги та підтримки студентам з числа ВПО в процесі їх адаптації до нових умов життя та навчання, що, напевно, в цілому підвищить показники їх загальної адаптованості в умовах вищого навчального закладу.

Список використаних джерел

1.Лазаренко В.І. Партнерська підтримка студентської молоді з числа переселенців в умовах вищого навчального закладу / В.І. Лазаренко, Р.Ю. Бабич // Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції «Соціалізація і ресоціалізація в умовах сучасного суспільства» (7-9 листопада, 2014 р., м. Київ). – К., 2014. – С. 111-114. 2.Соціально-педагогічна та психологічна допомога сім'ям з дітьми в період військового конфлікту: навчально-методичний посібник. – К.: Агентство «Україна», 2015. – 176 с. 3.Налчаджян А.А. Социально-психологическая адаптация личности / А.А. Налчаджян. – Ереван, 1988. – 270 с.

Ю. В. Ласкава

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ФАХОВОГО СПІЛКУВАННЯ У СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ ВИШАХ

Мова є однією з характерних ознак кожної нації. Як специфічно людський засіб спілкування мова належить одночасно суспільству й індивідууму. В обох випадках вона є продуктом історичного розвитку суспільства, яке користується надбанням попередніх етапів «життя» мови і є спільною для всіх представників нації. Проте мова «живе» тільки у мовленні, без нього вона буде мертвою.

Питання формування культури фахового спілкування є актуальним об'єктом дослідження представників різних галузей науки: лінгвістів і соціолінгвістів, психологів і психолінгвістів, культурологів і лінгводидактів, комунікативістів, фахів-

ців кожної галузі тощо. До цього ніколи не була байдужою й наукова педагогічна думка. Культура спілкування актуальна для студентів усіх спеціальностей і всіх напрямів освіти. Зростання її ролі у формуванні професійної діяльності студентів є необхідним, бо мова спеціальності – важливий компонент як самої спеціальності, так і вдосконалення професійних якостей.

Становлення культури фахового спілкування – це тривалий і безмежний у часі процес, який пов'язаний із цілою низкою проблем, що виникають у практичній діяльності людини. Важливим фактором становлення, ознакою професійної культури особистості виступає її мовна/мовленнєва культура, яка виявляється, зокрема, у вільному володінні державною мовою, вмінні грамотно, кваліфіковано й цивілізовано спілкуватися, готувати ділові папери, публічні промови тощо.

Велику увагу складній проблемі культури мовлення фахівців у своїх наукових статтях, монографіях та підручниках з мови спеціальності приділяють сучасні вітчизняні (В. Дубічинський, І. Кочан, Л. Мацько, Г. Онуфрієнко, М. Пентилюк, А. Поповський, Г. Сагач, О. Сербенська, О. Сімович та ін.) та зарубіжні (В. Бонєв, М. Жинкін, О. Залевська, М. Кохтєв та ін.) мовознавці, які активно наголошують на важливості дослідження питань культури мови/мовлення, зокрема культури наукового спілкування та застосуванні у вишах студентами спеціальних знань на практиці. Зазначається, наприклад, що культура мови/мовлення, як мовознавча наука, «формує критерії усвідомленого ставлення до мови й оцінювання мовних одиниць і явищ, виробляє механізми нормування і кодифікації (введення в словники та в мовну практику)» [1, с. 6].

Мета цього дослідження – здійснити аналіз складових проблем формування у сучасній українській вищий школі культури фахового спілкування, котра є «освітньою вершиною для фахівців, інтелектуально-культурне середовище для зростання національної інтелігенції, засобом формування майбутньої суспільно-державної еліти, культура і виховання» [8, с. 24]. У сучасній лінгводидактичній науці складний і тривалий процес формування культури професійного спілкування структуровано такими взаємопов’язаними і взаємозалежними компонентами: 1)мовна культура; 2)мовленнєва культура; 3)термінологічна культура; 4)комунікативна культура; 5)риторична культура [5, с. 12-15]. Уміння спілкуватися мовою професії підвищує ефективність праці, дає змогу краще орієнтуватися в ситуації на виробництві та в ділових контактах [3]. Важливими при цьому є такі необхідні складові високої культури наукової мови, як ґрунтовна мовнокомунікативна підготовка, вільне й досконале послуговування нормативною національною мовою науки.

Стан функціонування сучасної української мови, безперечно, не може не позначитися на фаховому мовленні. Деформація національних основ мови призводить до побутування суржику, відставання мови від потреб життя. Зокрема, переважна більшість росіянізмів увійшла в ділове мовлення через відсутність високоякісних фахових довідкових джерел, виданих державною мовою, у належній кількості.

Терміни *«культура мови»* і *«культура мовлення»* функціонують у діалектичній єдності. Ознаками культури мовлення є правильність, вправність, мовна майстерність, стилістичне чуття слова, доречність застосування варіантних мовних форм. Культура мовлення передбачає нормативність і доцільність викладу інформації відповідно до вимог і умов конкретної ситуації [4]. Ці терміни співвідносяться між собою як поняття в класичній дихотомії «мова» (загальне) і «мовлення» (конкретне).

Мовні засоби, що використовують у мовленні фахівці, досить різноманітні, проте вся багатоаспектність лексики передбачає одну найважливішу вимогу – використання усталених термінів [7], формулювань, зворотів мови, що ввійшли в професійно-діловий стиль і характеризують стандартні ситуації в галузі певної діяльності та забезпечують умови для становлення і розвитку суспільства. Наукове мовлення є сферою функціонування та реалізації мови науки. У вищій школі укра-

їнська й іноземна мови вивчаються з професіоналізованою метою. Поглиблені загальномовні знання та професійно скеровані мовленнєві навички під час опанування дисциплін «екстраполюються на мову фаху, передусім на її термінологічну систему» [5, с. 16]. Завдяки науковій мові як складової частини національної літературної мови, що виступає обов'язковим атрибутом держави і її ознакою, підтримується духовність народу і передаються національні досягнення з різних галузей знань, бо саме слово репрезентує національну українську ідею і передає безцінну інформацію. Особливої уваги потребує термінологічна справа, стан якої вказує на рівень національної науки: «ознакою задовільного чи незадовільного стану науки є задовільність чи незадовільність її термінології» [6, с. 253].

І. Огієнко висловлював думку, що «для розвитку культури й всенаціональної свідомості народу стократ корисніше мати одну, хоч і недосконалу, але соборну термінологію, а ніж термінології індивідуальні (особисті), хоч і ліпші», бо «єдність наукової термінології це сильний двигун розвитку науки, а тим самим і культури народу» [2, с. 203].

Джерельна база для термінотворення – це: 1) лексикографічні джерела; 2) наукова література 3) живе усне мовлення; 4) художня література тощо.

Змістова точність мови документів – одна з головних умов, що забезпечує практичну цінність ділового тексту. Наприклад, недбало вибраний термін спотворює зміст юридичного документа, створює можливості для подвійного тлумачення закону й ускладнює його сприйняття. Так, рос. *«хранитель»* має в українській мові відповідники: 1) охоронець; 2) куратор (музею, бібліотеки, архіву). Опанування у вишах мовою спеціальності – це засвоєння наукового й офіційно-ділового стилів як функційних різновидів національної літературної мови в межах обраної галузі знань (нормативних зразків наукових текстів, доповідей, наукових робіт тощо). Оскільки «термінологія – найголовніший, постійний і визначальний компонент наукового стилю мови, то саме стан розвитку національної літературної мови визначає нормативність сучасної термінології як найрухомішої, найдинамічнішої частини лексики мови спеціальності» [5, с. 18].

Отже, одна з найважливіших ознак мовленнєвої культури фахівця формується як результат «мислення – мова – мовлення» і значною мірою залежить від інтелектуального рівня користувачів мови, що має вияв у мисленнєво-мовленнєвій діяльності. Остання ж формується на основі знання законів логіки, об'єктивно-реальної дійсності. З огляду на європейський досвід постала потреба переглянути навчальні плани, щоб кожен рік супроводжувався поглибленим вивченням нових проблем чи аспектів культури професійного спілкування (основи переконування; спростовування; мовна етика; правила ввічливості у спілкуванні; проблеми девіації, дезінформування та псевдоінформування). Звичайно, культура фахового спілкування має контролюватися і викладачами інших дисциплін, як спеціальних, так і загальних, фундаментальних.

Список використаних джерел

1.Мацько Л.І. Культура української фахової мови : навч. посіб. / Л.І. Мацько, Л.В. Кравець. – К. : Академія, 2007. – 360 с. 2.Огієнко І. Історія української літературної мови / І.Огієнко // упорядник, автор передмови і коментарів М.С. Тимошик. – К. : Наша культура і наука, 2004. – 436 с. 3.Онуфрієнко Г.С. Мовна комунікація в контексті сучасної риторичної парадигми / Г.С. Онуфрієнко // Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки. – 2011. – №2. – С.181-188. 4.Онуфрієнко Г.С. Навчальний тлумачний словник термінолексики теорії мовної комунікації / Г.С. Онуфрієнко. – Запоріжжя: ЗНУ, 2009. – 70 с. 5.Онуфрієнко Г.С. Науковий стиль української мови: Навчальний посібник з алгоритмічними приписами. – 2-е вид. перероб. та доп. / Г.С. Онуфрієнко. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 392 с. 6.Онуфрієнко Г.С. Риторика : навч. посібник / Г.С. Онуфрієнко. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 592 с. 7.Онуфрієнко Г.С. Різномовні термінологічні кореляти в ономасіологічному аспекті / Г.С. Онуфрієнко. // Українська термінологія і сучасність. Зб. наукових праць. – К. : ІУМ НАН України, 2013. Випуск IX. – С.163-168. 8.Тоцька Н. Методика роботи над професійним мовленням студентів технічного вузу / Н. Тоцька // Дивосвіт. – 2000. №6 – С.24 – 26.

О. М. Малик

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ ПРОЕКТІВ ПРИ ВИВЧЕНІ ТЕМИ ЧИСЛОВА ФУНКЦІЯ

При підготовці до заняття викладач обирає такі методи і прийоми, які можуть забезпечити студентам різні знання, пробуджують їх розумову діяльність, розвивають і підтримують у них інтерес до навчання. Вибір методів і прийомів залежить від цілей, задач, змісту навчання, від вікових і індивідуальних особливостей студентів та від професіональних можливостей самого викладача.

Проектне навчання дає можливість відійти від традицій у навчанні, для яких типовою є пасивність студентів (коли викладач сам визначає, що студентові потрібно знати, а студент повинен тільки відтворити знання) та сприяє їх активному залученню до продуктивної творчої праці.

Метод проектів має велике значення для розвитку життєвої, соціальної, інформаційної, предметної компетентностей студента. Цей метод дозволяє: 1) забезпечити продуктивний зв'язок теорії та практики у процесі навчання математики; 2) встановлювати інтеграційні зв’язки математики з іншими освітніми областями (фізика, хімія, біологія, інформатика), що забезпечує цілісність, істинність знань; 3) підвищувати інтерес студентів до математики; 4) сприяти розвитку інтелектуальних і творчих здібностей.

Основні вимоги до використання методу проектів: 1) наявність значущої проблеми; 2) значущість передбачуваних результатів; 3) самостійна діяльність студентів; 4) визначення кінцевих цілей проектів; 5) визначення базових знань для роботи над проектом; 6) використання дослідницьких методів; 7) результати виконаних проектів повинні бути матеріальними (презентація, відеофільм, альбом, комп’ютерна газета, ін.)

Реалізація проектної технології має організовуватися з дотриманням таких дидактичних принципів, як: 1) принцип взаємозв’язку навчання, виховання і розвитку (розвиток інтелектуальної, емоційно-вольової, діяльнісно -поведінкової сфери особистості; залучення до різних видів навчально-пізнавальної діяльності з метою цілеспрямованого розвитку загальних і спеціальних здібностей, пізнавальних інтересів та потреб у саморозвитку та самовдосконаленні); 2) принцип гуманізації (утвердження особистості студента як найвищої соціальної цінності, найповніше розкриття його здібностей, нахилів, уподобань; задоволення особистісних освітніх потреб); 3) принцип науковості (формування наукового світогляду студентів відповідно до сучасного рівня розвитку науки); 4) принцип оптимізації (вибір та реалізація найкращого варіанту організації самостійної навчально-пізнавальної діяльності студентів з урахуванням конкретних умов, необхідних зусиль педагогів, учнів та їх реальних можливостей для здобуття максимально можливих результатів за мінімально необхідних затрат часу); 5) принцип мотивації навчально-пізнавальної діяльності студентів (створення умов, за яких студент займає активну особистісну позицію і найбільш повно розкритися як суб’єкт навчально-пізнавальної діяльності) з огляду вмотивованості до її виконання; 6) принцип активності, свідомості та самостійності студентів (спонукання студентів до цілеспрямованої самостійної навчально-пізнавальної активності; формування потреби у здійсненні аналізу результатів власної пізнавальної діяльності; активізація прагнення до пізнавальної самостійності). [2]

Розробка змісту методичного посібника базувалась на концепції розумового розвитку студентів 1-го курсу на заняттях з математики при вивченні теми «Числова функція» з використанням інноваційних технологій навчання (методу проектів).

Мною обрано метод проектів, тому що проектний підхід включає наступні переваги: 1) стає вище відвідуваність занять, у студентів росте впевненість у своїх

знаннях, розвивається здібність до навчання; 2) задачі навчання аналогічні, або перевершують по своєму рівню завдання, висунуті іншими методами. Відмінність проектного підходу полягає в тому, що студенти беруть на себе більшу відповідальність за свою освіту, чим під час звичайних занять у коледжі; 3) можливість розвитку різнобічних навичок, таких як новий тип мислення, знаходження відповідей, робота в колективі, а також спілкування [1].

Сценарій проектної роботи «Функціональність навколишнього світу»

У навколишньому світі багато предметів, які описують деяку математичну функцію. Розглядаючи гравюри відомого японського художника Кацусико Хокусая, можна побачити, що символ Японії – гора Фудзіяма – теж має функціональну залежність.

Зацікавившись цією ідеєю, були досліджені спіралі у природі і біології, еліпси в астрономії; по параболі летить кинутий вами камінь і гарматне ядро; навіть відомі прислів'я і приказки можна побудувати за допомогою графіка функцій.

Метою роботи є розкриття прикладного характеру функціональних залежностей, розвиток умінь і навичок бачити вивчені раніше закономірності у навколишньому світі. Задачі, які були поставлені в ході дослідницької роботи: розглянути функціональні залежності в природі, біології, астрономії, техніці, дослідити графіки відомих прислів'їв і приказок, проаналізувати графічні зображення у природі. Поставлені завдання були виконані.

В роботі були використані наступні методи: аналіз наукових статей і публікацій, вивчення та узагальнення інтернет - ресурсів, апробація отриманих результатів.

Тип проекту «Функціональність навколишнього світу» - практично-орієнтований, дослідницький, груповий, середньої тривалості.

Основні етапи методу проектів

Вибір теми. Студенти пропонують теми, а викладач допомагає їм у виборі однієї з них (обрали тему «Числова функція»).

Визначення мети. Викладач допомагає студентам визначити найактуальніші і водночас посильні для студентів завдання на певний проміжок часу.

Розробка проекту – плану діяльності для досягнення визначеної мети. На цьому етапі відбувається вибір методів і засобів для роботи над проектом. Група поділена на команди:

«Мандрівники в минуле» - вивчають історію виникнення функцій,

«Науковці» - вивчають функції навколо нас,

«Дослідники» - вивчають квадратичну функцію та її графік у навколишньому світі,

«Аналітики» - вивчають використання властивостей функції у прислів'ях та приказках,

«Конструктори» - складають кросворд на тему функції.

Виконання проекту. Конкретна практична робота або низка практичних кроків до поставленої мети. Час виконання і термін проміжного контролю визначається викладачем .

Підбиття підсумків або презентація проекту проводиться як під час заняття, так і в позаурочний час.

У висновку необхідно відмітити, що сутність методу проектів полягає в стимулюванні інтересу учасників (учнів, педагогів) до їхньої самостійної діяльності, постановці перед ними цілей і проблем, рішення яких веде до появи нових знань й умінь. [1]

Список використаних джерел

1. Особливості застосування методу проектів на заняттях з математики [Електронний ресурс]/ www.teacherjournal.com.ua. 2. Проектна технологія. Метод проектів на уроках математики [Електронний ресурс]/ sayt-portfolio.at.ua/proektu.docx.

О. В. Наконечна

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО ПРЕВЕНТИВНОЇ РОБОТИ

Одним із важливих напрямів роботи соціальних педагогів є превентивний, який передбачає, як правило, реалізацію первинної профілактики правопорушень у дитячому середовищі. Необхідність її проведення підтверджується загальнодержавними статистичними даними.

Згідно із Єдиними звітами про кримінальні правопорушення по державі за січень-листопад 2013-2015 роки, розміщеними на офіційному сайті Генеральної прокуратури України [2], упродовж останніх трьох років спостерігається зменшення кількості кримінальних правопорушень, вчинених неповнолітніми або за їхньою участю, за якими провадження направлені до суду. Зокрема, у 2015 році ця цифра становить 6647, що складає 3,74 % від загальної кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень, в яких особам вручено повідомлення про підозру. У 2014 та 2013 роках наведені показники були такими: 6840 або 3,68 %, та 7713 або 3,71 % відповідно. Звідси можна говорити про скорочення кількісних показників на загальнодержавному рівні, але зростання частки злочинів, вчинених неповнолітніми. За підсумками 2014 року було досягнуто зменшення тяжких і особливо тяжких злочинів, однак у 2015-му ця цифра знову збільшується. Зростає кількість правопорушень у сільській місцевості і є найбільшою за останні три роки, тоді як в місті тенденція до зменшення постійна.

Варто звернути увагу також на те, що більшість злочинів скоєні дітьми в стані алкогольного або наркотичного сп'яніння. І це при тому, що в країні існує заборона на продаж алкогольних виробів неповнолітнім. Тому профілактику правопорушень слід розглядати невід'ємно від профілактики адиктивної поведінки. Дрібні адміністративні проступки, здебільшого, пов'язані з агресивною поведінкою.

Ураховуючи вище зазначене, виникає потреба у підготовці висококваліфікованих кадрів, зокрема, соціальних педагогів, які виконують профілактичну функцію. Оволодіння передовими технологіями, методами, формами превентивної роботи, методиками діагностики потенційних правопорушників, змістом профілактики відбувається в процесі вивчення дисципліни «Соціально-педагогічна профілактика правопорушень». Важливо при цьому використовувати інтегровані технології навчання. Однією з них є «занурення», теоретичним і практичним аспектам дослідженням якої присвячені наукові праці Я.Багай [1], С.Міхно [3], Г.Онкович [4] та ін.

Зазначена технологія реалізовувалася у підготовці майбутніх соціальних педагогів при паралельному інтенсивному вивченні впродовж семестру дисциплін «Соціально-педагогічна профілактика правопорушень» та «Соціалізація особистості». Вона передбачала проведення двох-трьох занять із зазначених дисциплін поспіль, ретельну підготовку самих студентів до лекцій, розміщених на платформі «Moodle», що уможливило проблемний виклад лекційного матеріалу та інтерактивну педагогічну взаємодію між учасниками освітнього процесу. У ході практичних занять використовувалися індивідуальні та групові форми роботи, які передбачали проведення науково-дослідної роботи на предмет визначення схильності дітей та молоді до різних негативних явищ.

При вивченні тем чітко простежувалася наступність, міжпредметні та внутріпредметні зв'язки.

Використання технології занурення не обмежувалося лише навчальною та науково-дослідною роботою. Вона знайшла своє логічне продовження у виховній роботі зі студентами.

Зокрема, під час вивчення четвертого змістовного модуля «Соціально-педагогічна профілактика правопорушень в соціальних установах» студенти побували на екскурсії в Центрі прикладних мистецтв імені Іоанна Дамаскіна, в якому

навчаються робітничим професіям важковиховувані діти, відвідали клініку, дружню до молоді, Голосіївського району м. Києва. Крім того, студенти були безпосередніми учасниками тематичних організаційно-виховних годин, тренінгів. Підсумком отриманих знань і вмінь з організації соціальної профілактики став проведений ними самостійно, але під керівництвом викладачів, тематичний вечір щодо профілактики ВІЛ / СНІДу «Знати, щоб жити!» для студентів гуманітарно-педагогічного факультету НУБіП України та кураторів усього університету. Під час тематичного вечора вони приміряли на себе професійну роль соціального педагога, закріплювали вміння на практиці, самонавчалися і навчали інших. Студенти інформували, з одного боку, про небезпеку, яку становить вірус імунодефіциту, а, з іншого, намагалися розвіяти безліч міфів про СНІД, якими переповнені засоби масової інформації, сформувати толерантне ставлення до людей з ВІЛ. Тематичний вечір був побудований з двох частин. Перша передбачала короткий теоретичний матеріал про історію виникнення вірусу, інформування про кількість хворих в Україні, окремих регіонах. Друга – використання рольової гри, спрямованої на формування необхідності дотримання соціальної поведінки та гри «Світлофор», за допомогою якої учасники з'ясували доведені ризики передачі ВІЛ-інфекції. Під час заходу з просвітницькою метою використовувалися короткі відеофільми, книги, в яких відображено проблему ВІЛ. А на завершення студенти провели соціологічне опитування за заздалегідь розробленими анкетами.

Отже, у ході застосування технології занурення майбутні соціальні педагоги не тільки отримали знання із соціальної профілактики, поглибили їх, а й закріпили на практиці за рахунок паралельного безперервного вивчення протягом семестру споріднених дисциплін (основна «Соціально-педагогічна профілактика правопорушень») в логічному поєднанні з науково-дослідною, самостійною та виховною роботою. Це забезпечило системність формування знань і вмінь майбутніх фахівців щодо соціальної профілактики.

Список використаних джерел

1.Багай Я. Р. Використання інноваційних інтерактивних технологій навчання при вивченні іноземної мови [Електронний ресурс] / Я.Р.Багай. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/25_NNP_2011/Pedagogica/5_91883.doc.htm. – Назва з екрану. 2.Генеральна прокуратура України [Електронний ресурс] / Офіційний сайт. – Режим доступу : http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html. – Назва з екрану. 3.Міхно С. В. Занурення в об'єкт пізнання як умова формування пізнавально-творчої самостійності студентів в евристичному навчанні / С. В. Міхно // Вісник Вінницького політехнічного інституту. – 2008. – № 4. – С. 145-149. 4.Онкович Г. В. Колективне занурення у майбутній фах як інтерактивна технологія і роль кафедри у його забезпеченні / Г. В. Онкович // Кафедра у системі управління науково-педагогічною діяльністю вищого навчального закладу: зб. мат. Першої міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 25 квітня 2014 р.– К. : Академія муніципального управління, 2014. – 140 с. – С.83-85.

К. В. Носова

РОЗВИТОК КУЛЬТУРИ ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ МАЙБУТНІХ ТЕЛЕЖУРНАЛІСІВ У СИСТЕМІ ВИЩОЇ ШКОЛИ

Сьогодення демонструє, що у кожній галузі суспільства (не виключая тележурналістику) одним із найважливіших чинників успішності, конкурентноспроможності стає майстерність спілкування, майстерність володіння вербальними та невербальними засобами спілкування [3].

Актуальним питанням професійної підготовки майбутніх фахівців, у тому числі тележурналістів, присвячені праці вітчизняних та зарубіжних науковців.Зараз у сучасній соціокультурній ситуації відбувається процес трансформування самого феномену знання. Велика увага приділяється до навчання студентів у нових професійних, технологічних та управлінських умовах. З'являються нові телеканали,

розвивається власне виробництво, тому усе це вимагає значного кадрового потенціалу, а величезний попит, своєю чергою, неминуче призводить до зниження рівня кваліфікації тележурналістів, оскільки роботодавці вимушені заповнювати вакантні місця недостатньо професійними працівниками.

Проблема культури професійного спілкування у майбутніх тележурналістів – складна, актуальна для сучасної педагогічної теорії і практики. Питання вищої професійної освіти та власне професійне становлення майбутнього тележурналіста у вищій школі за останні півстоліття досліджувалися багатьма вітчизняними вченими, але нова парадигма професійної освіти зумовлює необхідність суттєвих змін у підходах до професійної підготовки фахівців.

Зараз акцентується увага на вдосконаленні системи формування у майбутніх фахівців знань, умінь, навичок, способів творчого мислення, професійної діяльності, культури поведінки, відповідального ставлення до результатів власної діяльності. Адже, важливою функцією освіти в сучасних умовах є включення особистості в той чи інший вид діяльності, формування як носія цілісної культури [2]. Дійсно, для того щоб фахівці могли створювати нове, їм недостатньо лише знань і навичок. Для цього потрібна цілеспрямованість, винахідливість, самостійність, здатність вирішувати складні, багатофакторні, непередбачувані ситуації і завдання.

Слід зазначити, що сьогодення демонструє нові тенденції в житті суспільства, які безперечно впливають на процес навчання майбутніх тележурналістів, до яких висуваються вимоги володіння нормами професійно орієнтованого спілкування, будувати конструктивний діалог – бути комунікативно компетентними й уміннями творчо вирішувати професійні проблеми. Майбутній тележурналіст повинен володіти вербальними та невербальними засобами спілкування. Учасники вербального спілкування обмінюються висловлюваннями щодо предмета спілкування за допомогою мови, системи знаків, які служать засобом спілкування.

Існує два типи професійного вербального спілкування: безпосереднє (пряме) і опосередковане (непряме). Уся система безпосереднього й опосередкованого спілкування впливає на розвиток як особистості, так і взаємин між людьми.

Вербальне спілкування – безпосередній усний контакт між учасниками спілкування, у якому інформація передається за допомогою мовних знаків та інтонаційних засобів (підвищення або зниження тону, манера мовлення, що виражає почуття, ставлення до предмета, висловлювання), та охоплює елементи невербального (жести, міміку, пози). Розрізняють форми прямого вербального спілкування:індивідуальне монологічне, індивідуальне діалогічне; групове монологічне. Модифікацією такого спілкування є публічний виступ керівника перед колективом (лекція, доповідь); групове діалогічне – форма колективного обговорення проблем, ситуацій, пропозицій на ділових парадах, засіданнях колегіальних органів управління тощо.

Непряме вербальне спілкування його особливістю є відсутність безпосереднього контакту між учасниками, інформація позбавлена емоційного (інтонаційного) наповнення й не супроводжується невербальними засобами спілкування. Невербальне спілкування – обмін інформацією за допомогою немовних комунікативних елементів (жестів, міміки, виразу очей, постави та ін.), які разом із засобами мови забезпечують створення, передавання і сприйняття повідомлень.

Однією з провідних цілей сучасної журналістської освіти – є професійна підготовка комунікабельної особистості майбутнього фахівця, що передбачає розвиток та стимуляцію творчих резервів кожного студента-тележурналіста, поглиблення самосвідомості та суб’єктності особистості, її здатності до самореалізації та творчого самовираження, формування та вдосконалення власної комунікативної компетентності, адже наше майбутнє багато в чому залежить від професійної культури представників «четвертої влади», від їх журналістського уміння організувати продуктивний діалог у найрізноманітніших сферах людської діяльності, адже

«не існує альтернативи для діалогу як для способу взаємодії між людьми» [4, с. 3].

Система освіти завжди була орієнтована на потреби практики тієї галузі діяльності, для якої вона готує фахівців. Для ВНЗ, що готують кадри для телевізійних мас-медіа (а це система, яка динамічно змінюється), оперативне реагування на запити практики є важливим саме під час кардинальних економічних і соціально-політичних змін. Роль інформації, знань у сучасному світі велика, тому постають нові вимоги до тележурналістики, до якості тележурналів [5, с. 9].

Сучасна фахова підготовка майбутніх тележурналістів, в першу чергу, зосереджується на теоретико-наукових знаннях. Фахова підготовка майбутніх тележурналістів здійснюється за навчальними програмами, але поза вихованням моральної та професійної культури. Є серйозні розбіжності в поглядах викладачів на проблему співвідношення теорії і журналістської практики, на взаємозв'язок виховання та навчання студентів, на майстерність та професійну культуру тележурналіста.

Сьогодні професійна підготовка майбутніх тележурналістів є педагогічною проблемою, розв'язання якої дасть змогу привести реальний стан журналістської освіти в навчальних закладах України у відповідність із державним та соціальним замовленням. Упродовж останніх десятиліть сталися серйозні зрушення в змісті професійного навчання студентів-журналістів: змінилися її мета, зміст і спрямованість.

Гармонійне поєднання комунікативних і творчих складових сприяє вдосконаленню процесу спілкування, побудові конструктивного діалогу, створенню сприятливої атмосфери у відносинах, що зумовлює особистісне зростання. «При цьому формується творче самостановлення, яке розуміється як цілісна система, що спрямована на конструктивне та продуктивне вирішення внутрішніх і зовнішніх проблем» [5, с. 12-16].

Розглядаючи проблему формування культури професійного спілкування у майбутніх тележурналістів, на нашу думку слід зупинити увагу на доробках авторів які приділяли увагу моделі підготовки майбутніх тележурналістів. Модель професійної підготовки майбутніх журналістів в умовах актуалізації педагогічного компонента журналістської освіти являє собою цілісну систему взаємопов'язаних блоків-компонентів методологічного, цільового, змістовного, діяльнісного та результативного.

Треба розвивати програми професійної журналістської освіти різної цільової спрямованості та спеціалізації. Насьогодні склалася оригінальна модель журналістської освіти, що містить риси як академічно орієнтованої, так і практично орієнтованої освіти [5, с. 26 – 36].

Таким чином: проблема культури професійного спілкування у майбутніх тележурналістів – складна, багатогранна, актуальна як для сучасної педагогічної теорії і практики так і для суспільства вцілом; соціально-моральні характеристики майбутнього тележурналіста потрібно брати до уваги тою мірою, якою вони забезпечують професійні якості, його професійну культуру. Володіння знаннями про те, як отримувати інформацію, і володіння способами, методами її отримання передбачає, що порядна людина буде це робити порядними методами. Це поняття повинно включати ті соціально-моральні, психолого-педагогічні характеристики особистості, від змісту яких залежить гуманне володіння інформаційними технологіями; поєднання комунікативних і творчих складових сприяє вдосконаленню процесу спілкування, побудові конструктивного діалогу, створенню сприятливої атмосфери у відносинах, що зумовлює особистісне зростання майбутнього тележурналіста.

Список використаних джерел

1. Андрющенко В. Основні тенденції розвитку вищої освіти Україн на рубежі століть/ В. Андрющенко //Вища освіта України.- №1-2001. – С. 26 – 36. 2. Гоян В. Інформаційна телевізійна програма: типологічна характеристика, параметри діяльності журналіста. - К., 1999.– 120 с.

3. Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»). 4. Свитич Л. Г. Профессия тележурналист: уч.посбоие/Л.Г. Свитич. – М.: Аспект Пресс. 2003. – 255 с. 5. Шаповал Ю. Мистецтво журналізму: монографія. /Ю. Шаповал. – 220 с.

О. А. Подплетня, Л. І. Хмельникова

МОДУЛЬНИЙ ПІДХІД У ФОРМУВАННІ ПІЗНАВАЛЬНОЇ САМОСТІЙНОСТІ СТУДЕНТІВ - ФАРМАЦЕВТІВ

Пізнавальна самостійність студентів завжди була значущим фактором успішного навчання у вузі, запорукою майбутньої професійної самореалізації і умовою «виживання» як при одержанні професійної освіти, так і при подальшому професійному становленні за умови інформаційного суспільства [1,180]. Суттєве скорочення лекційних і практичних занять за кредитною системою навчання для студентів за спеціальністю «Фармація» начебто не дозволяє приділяти належної уваги цій проблемі. Однак, великий потенціал має самостійна робота студентів (СРС), якій відведено в новій системі навчання 70% навчальних годин. Аналіз використання потенціалу СРС студентами та викладачами за кредитною системою дозволив зробити висновок, що розкриттю модульного підходу приділяється мало уваги, не дивлячись на те, що специфікою кредитної системи навчання передбачається використання СРС. Деякі автори [2,10] вважають, що метод модулей є одним з найбільш ефективних методів самоосвіти, який дозволяє здійснювати його з регулюванням не тільки темпу роботи, але й вмісту навчального матеріалу.

Аналіз модульного навчання студентів – фармацевтів та узагальнення власного педагогічного досвіду дозволили нам виділити принципи, які на нашу думку, є основними при формуванні пізнавальної самостійності майбутніх провізорів: мотивації, системного квантування, дієвості і оперативності знань.

Принцип мотивації направлений на стимулювання і складання умов для самостимулювання пізнавальної діяльності студентів - фармацевтів. Одним із способів його реалізації є організація взаємодії викладача і студента, яка регламентується принципом паритетності. В модульному навчанні цей принцип, на нашу думку, потребує дотримання певних правил: вивільнення викладача від чисто інформаційної функції викладання і складання умов для найбільш повного проявлення консультативно – координуючої функції; складання умов для спільного вибору оптимального шляху навчання; делегування викладачем деяких функцій педагогічного управління модульній програмі, яка ці функції трансформує у функції самоврядування.

Принцип системного квантування вибігає з вимог теорій стискування навчальної інформації, до яких, на нашу думку, можна віднести елементи узагальнення вмісту, укрупнення дидактичних одиниць, цикло - блочну технологію. Принцип передбачає виконувати наступні практичні дії: відбір оптимального об’єму навчального матеріалу для кращого запам’ятовування; розташування навчального матеріалу у послідовності полегшення його сприйняття; виділення смислових опорних пунктів для більш ефективного розуміння навчального матеріалу; зміни вмісту моделей з урахуванням зовнішніх і внутрішніх умов.

Принцип дієвості та оперативності знань студентів - фармацевтів дозволяє реалізувати компетентнісний підхід у навчанні. Реалізація принципу передбачає наступні етапи: постановка діяльнісної мети модулю (відповідні вміння студента після засвоєння модуля); навчання багатоваріантним способам діяльності; інтеграція в діяльності придбаних знань, направленості, якості особистості майбутнього фармацевта.

Вищеперелічені принципи модульного навчання студентів – фармацевтів дозволяють виділити структурні компоненти модуля за кредитною системою навчання, які дозволяють здійснювати формування пізнавальної самостійності студентів як у межах аудиторної, так і самостійної їх роботи.

Важливим елементом модульного навчання є система контролю, яка за умови кредитної системи посилює своє значення. При формуванні пізнавальної самостійності студентів доцільно посилити акцент на проміжний контроль, поступово перетворюючи його до самоконтролю. Така система контролю дозволяє виявити деякі моменти навчальної роботи: наявність або відсутність труднощів у самостійному засвоєнню матеріалу та їх причини; необхідність допомоги викладачем; переважну форму взаємодії студента - фармацевта з викладачем; суб'єктивну оцінку хода навчання та ін.. Зворотний зв'язок забезпечує оперативне реагування на недоліки у навчальному процесі через корекцію форм і методів роботи.

Таким чином, ми вважаємо, що формування пізнавальної самостійності студентів - фармацевтів буде ефективним, якщо воно відбувається на підставі модульного підходу, який дозволяє здійснити оптимальне нарощування функцій, які самостійно управляють.

Список використаних джерел

1.Пидаев А.В. Болонский процесс в Европе/ Пидаев А.В. Передерий В.Г. //Одес. гос. мед. ун-т. Одеса.- 2004- 192 с. 2.Степко М.Ф. Вища освіта України і Болонський процес: Навч. програма / М. Ф. Степко., Я. Я. Болюбаш, В. Д. Шинкарук та ін.// Вид-во ТДПУ ім. В. Гнатюка. –Тернопіль -2004 - 18 с.

Є. Ф. Рябова

ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО СВІТОСПРИЙНЯТТЯ УЧНІВ НА УРОКАХ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ЯК ВАЖЛИВИЙ ФАКТОР ВИХОВАННЯ СОЦІАЛІЗОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ У СИСТЕМІ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ (з досвіду роботи вчителя)

Гуманізація освіти – це орієнтація на розвиток унікальних здібностей і можливостей кожного учня, а також створення належних умов для творчості й повної самореалізації особистості. Сучасна школа має спрямувати свою діяльність на збалансовану інтеграцію духовного та інтелектуального.

Сумна статистика дитячих суїцидів в Україні і аналіз причин цього явища свідчать про те, що юне покоління, не маючи власного досвіду поведінки у складних ситуаціях, не отримує від педагогів достатньо знань з цього приводу.

Викладання предметів гуманітарного циклу у середній школі покликане сформувати внутрішній світ дитини, навчити її найголовнішому – умінню прожити своє життя не лише гідно, але й щасливо. Один із найвизначніших педагогів минулого століття А.С.Макаренко стверджував, що навчити людину бути щасливою неможливо, але виховати її так, щоб вона була щасливою, можна.

І тут слід особливу увагу звернути на виховний потенціал предметів суспільно-гуманітарного циклу, зокрема, уроків зарубіжної літератури.

Найперше, з чого я починаю, - це створення особливої атмосфери довірливості, задушевності. Адже діти приходять до школи з різних родин, і у нинішній непростій економічній ситуації нерідко саме через матеріальні проблеми руйнуються стосунки між батьками. Дитина буває свідком сварок, розпачу, інколи – деградації дорослих, приходить на заняття знервованою, зневіреною. Зайняті вирішенням власних проблем, батько й мати можуть не помічати певних негараздів підлітка. Вчитель на уроці має дати дитині можливість відчути себе потрібною, почутою; віднайти ті слова й інтонацію, що спонукатимуть учня до спілкування, до розуміння того, що світ насправді – прекрасний і добрий, у ньому є місце для радості, щастя і любові. Прекрасна повість англійської письменниці Е.Портер «Полліанна» навчить кожного у будь-якому, навіть найсумнішому, моменті життя віднайти привід для радості. І ми на уроці разом з героїнею книги шукаємо радості тепер уже у справжньому житті.. На вулиці холодно і дощить. «Що в цьому є радісного?» - « В цей час вдома особливо тепло й затишно, можна насолодитися теплим

запашним чаєм», «Можна одягнутися, взяти парасольку і пройтися напівпустими вулицями», «Можна запросити в гості друга і грати з ним у цікаві ігри», «А ще можна закутатися у м'яку ковдру і дрімати під музику дощу»… - і таких варіантів безліч, кожна дитина може придумати свій власний…

На прикладі життєвих випробувань видатних письменників і героїв їхніх творів діти навчаються долати життєві труднощі, знаходити вихід із непростих ситуацій. Розповідаючи учням про складне, повне горя і тяжких страждань дитинство всесвітньо відомих письменників, таких як Чарлз Діккенс, Джек Лондон, Іван Крилов – щоразу наголошую, що вони могли б прожити життя обділених долею злидарів, але завдяки наполегливості, потягу до знань, силі духу стали взірцями для наслідування представниками багатьох поколінь різних народів.

Використання сучасних інноваційних технологій допомагає вчителеві краще донести до учнів як красу художнього слова, так і глибокий зміст літературних творів. Технологія проблемного навчання передбачає різноманітні форми, прийоми і методи, які вчитель може задіяти на уроці зарубіжної літератури. Наприклад, у 5 класі після вивчення повістей Е.Портер «Поллiанна» і «Пригод Тома Сойєра» М.Твена доцільно використати прийом «Кола Вена», який допоможе знайти спільні риси у характерах героїв. «. Обов'язково звертаю увагу учнів на ті риси характеру персонажів твору, які допомогли їм подолати труднощі: доброту, кмітливість, вміння дружити, віддано любити, працелюбність, силу волі тощо. Для учнів старших класів доречно проводити диспути з обговорення проблем літературних творів. Багато емоцій і думок викликають у десятикласників вчинки героїв романів Ф.Достоєвського «Злочин і кара», Ф.Стендаля «Червоне і чорне», О. Уайльда «Портрет Доріана Грея». Запитання проблемного характеру спонукають підлітків до аналізу вчинків героїв, побудуванню логічних ланцюжків «задум - вчинок – наслідок».

Завжди підкреслюю, що головним у житті людини є родина, друзі, кохання, улюблена справа. Усвідомлення цієї простої істини стає тим міцним моральним стрижнем, який підтримує кожного у найскладніші моменти, не дає зламатися, впасти у відчай.

На жаль, у сучасному суспільстві все частіше робиться ставка на лідера-переможця, навіть однією з провідних задач національної освіти є виховання конкурентоспроможної особистості. Але чомусь не враховується те, що всі люди за своєю природою різні: дитина-інтроверт апріорі не спроможна виплекати у собі лідерські якості. Набагато правильнішим є дещо інший підхід: учня необхідно навчити не лише досягати перемоги, але, в першу чергу, гідно сприймати поразку, виносити з неї корисні уроки, залишатися попри все Людиною.

Список використаних джерел

1.Кобзева Л. В. Предпринимательский университет: как университету встроиться в экономику в новом десятилетии [Электронный ресурс] / Л. В. Кобзева. – Режим доступа: http://www.innclub.info/wp-content/uploads/.../кобзева_56_обр_00_ИТР.doc. 2.Ярмак О. В. Проблеми інституціоналізації освітніх послуг в Україні [Текст] / О. В. Ярмак // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Серія: Економічна теорія та право. – 2012. – № 2. – С. 84-90. 3.Національна доктрина розвитку освіти України в XXI столітті. – К.: Шкільний світ, 2002.- С.7.

Л. А. Феоктістова

ВИКОРИСТАННЯ КЕЙС-ТЕХНОЛОГІЙ НА ЗАНЯТТЯХ З МАТЕМАТИКИ

Найважливішим завданням освіти в Україні є підготовка освіченої , творчої особистості. Останнім часом в усіх нормативних документах (в Державних стандартах освіти, програмах тощо), які регулюють навчальний (освітній) процес, робиться акцент на те, що однією з головних цілей навчання математиці є підготовка студентів до повсякденного життя, розвиток її особистості засобами математики:

потрібна нова людина, з певною системою знань, складом розуму, розвиненим мисленням, умінням приймати оптимальні рішення в залежності від ситуації. Але все частіше звучить критика на адресу ‹‹академічної» підготовки випускників, які, як показують результати міжнародних досліджень, не справляються з завданнями, що перевіряють математичну компетентність учнів, готовність до розв'язання завдань повсякденного життя, а висока ‹‹теоретизованість» курсу математики унеможливлює зв'язок одержаних знань з практикою реальної життєдіяльності, не дозволяє підготувати студента до дорослого, у тому числі і професійного, життя. Має місце зниження успішності студентів з математики, яке пов'язане з відсутністю мотивації до навчання. Сучасні діти впевнені, що знання і уміння, які вони отримують на уроках, навряд чи згодяться в їх майбутній життєдіяльності. За відсутністю стійкої мотивації до вивчення шкільних дисциплін губиться інтерес до навчання в цілому. Студенти стають пасивними учасниками освітнього процесу, звільнюють себе від відповідальності за своє майбутнє.

Розв'язання цієї проблеми і привело до пошуку технології навчання, яка б дозволила підготувати студентів до успішного дорослого життя, задіяти комунікативні і творчі здібності, навчити їх добувати знання, і яка б забезпечила направленість навчального (освітнього) процесу на формування компетентностей. Однією з таких технологій навчання є кейс-технологія. У порівнянні з іншими активними методами навчання кейс-метод не настільки відомий. Але його переваги: колективний характер пізнавальної діяльності, творчий підхід до пізнання, поєднання теоретичних знань і практичних навичок настільки привабливі, що залучення його до роботи, навіть при наявності труднощів в реалізації методики в межах коледжу, має багато плюсів. Технологія «кейс» завойовує позитивне відношення з боку студентів, які бачать у ньому можливість виявити ініціативу, відчути самостійність в освоєнні теоретичних положень і оволодінні практичними навичками. Не менш важливе і те, що технологія «кейс» досить сильно впливає на професіоналізацію студентів, сприяє їхньому дорослішанню, формує інтерес і позитивну мотивацію до навчання.

Кейс-метод або метод ситуаційних вправ є інтерактивним методом навчання, який дає змогу наблизити процес навчання до реальної практичної діяльності спеціалістів. Він сприяє розвитку винахідливості, вмінню вирішувати проблеми, розвиває здібності проводити аналіз і діагностику проблем, спілкуватися іноземною мовою.

Кейс – це події, які реально відбулися в певній сфері діяльності і які автор описав для того, щоб спровокувати дискусію в навчальній аудиторії, підштовхнути студентів до обговорення та аналізу ситуації, до прийняття рішень.

Таким чином, **ситуаційна вправа або кейс –** це опис конкретної ситуації**,** який використовують як педагогічний інструмент, що допомагає студентам**:** 1) глибше зрозуміти тему, розвинути уявлення; 2) отримати грунт для перевірки теорії, дослідження ідей, виявлення закономірностей, взаємозв'язків, формулювання гіпотез; 3) пробудити інтерес, підігріти цікавість, заохотити мислення та дискусію; 4) отримати додаткову інформацію, поглибити знання; переконатися у поглядах; 5) розвинути і застосувати аналітичне і стратегічне мислення, вміння вирішувати проблеми і робити раціональні висновки, розвинути комунікаційні навички; 6) поєднати теоретичні знання з реаліями життя, перетворити абстрактні знання у цінності і вміння студента.

Таким чином, **сутність кейс–методу** така: 1. Кейс-метод – це навчання за допомогою аналізу конкретних ситуацій. 2. Відмінна здатність методу – створення проблемної ситуації на основі фактів із реального життя. 3. Навчальний матеріал подається у вигляді проблем (кейсів).

Студент, який готується до обговорення кейсу в аудиторії, має вивчити факти, зробити висновки з даних фактів, оцінити альтернативи дій в даній ситуації і

зробити вибір на користь того чи іншого плану дій. Більш того, студент має бути готовим представити свої думки під час обговорення в аудиторії, відстояти свої погляди і, в разі необхідності, переглянути початкове рішення. Студент має усвідомлювати, що користь від кейсу він може отримати лише в тому випадку, якщо він буде брати активну участь у дискусії [2].

Існують наступні види кейсів: практичний, навчальний, освітньо - дослідницький. Зміст практичного кейсу - життєві ситуації, мета створення – пізнання, поняття життя. Зміст навчального кейсу – навчальні (умовні) ситуації, мета створення – поняття типових характеристик ситуації. Зміст освітньо – дослідницького кейсу – дослідницькі ситуації, мета створення – створення моделей ситуацій.

Існують наступні типи кейсів:кейс-випадок, кейс-вправа і кейс-ситуація. **Кейс-випадок –** це короткий кейс, який розповідає про окремий випадок. Його можна використовувати під час лекції, для того, щоб проілюструвати певну ідею або підняти питання для обговорення. Даний кейс можна прочитати дуже швидко і тому студентам не треба готуватися вдома. **Кейс-вправа –** надає студенту можливість застосувати на практиці здобуті навички. Найчастіше використовується там, де необхідно провести кількісний аналіз. **Кейс-ситуація –** класичний кейс, що вимагає від студента аналізу ситуації. В ньому найчастіше ставиться запитання: « Чому ситуація набула такого розвитку і як становище можна виправити?».

Кейс-ситуація, як правило, вимагає чимало часу для ознайомлення, тому з метою економії часу бажана попередня підготовка вдома.

Схема роботи над кейсом-ситуацією:

1. Аналіз – пошук причин появи симптомів; 2. Виявлення справжньої причини 3. Пошук варіантів рішення; 4. Вибір оптимального рішення; 5. Реалізація; 6. Контроль.

Звичайно, кейс-метод не принесе користі, якщо його відірвати від решти навчального процесу. Він має застосовуватися нарівні з іншими методами викладання [2].

Методичною метою застосування кейс-методу може бути й ілюстрація до теорії, і чисто практична ситуація, і їхнє поєднання. Однак у будь-якому випадку мета має бути вагомою, щоб робота з кейсом зацікавила студентів. Цьому сприятиме напруженість ситуації, описаної в кейсі, конфлікт, навіть драматичність, що вимагають прийняття швидких рішень. Отже, **зміст кейса** повинен відображати навчальні цілі. Кейс може бути коротким чи довгим, може викладатися конкретно або узагальнено. Слід утримуватися від надмірно насиченої інформації та інформації, що не має безпосереднього відношення до теми, що розглядається. У цілому кейс має містити дозовану інформацію, яка дозволяла б студентам швидко зрозуміти суть проблеми та надавала б усі необхідні дані для її вирішення.

Кейси не повинні бути занадто великими. Об’ємні кейси більше підходять для підсумкових занять, для поточних занять краще використовувати невеликі. Практика показує, що максимальний обсяг кейса не повинен перевищувати 20 сторінок.

Під час розв’язання кейса студент не тільки використовує отримані знання, але й виявляє свої особисті якості, зокрема уміння працювати в групі, а також демонструє рівень бачення ситуації та рівень володіння іноземною мовою. Причому активність роботи кожного, хто навчається за цією методикою, залежить від багатьох факторів, основними з яких є кількісний і якісний склад учасників, організаційна структура підгрупи, її розміщення, загальна організація роботи з кейсом, організація обговорення результатів, підведення підсумків.

Кейс-метод сьогодні має активне застосовування в Україні, оскільки відповідає потребам часу і несе в собі великі можливості [2].

Список використаних джерел

1. Вказівки до підготовки завдань за кейс-методом [Електронний ресурс]/ ПЕДКАБІНЕТ блог

для викладачів СТБО – Режим доступу: https://pedkab.wordpress.com. 2. Доклад по математике «Применение кейс-технологий на уроках математики» [Електронний ресурс]/ VIDEOUROKI – Режим доступу: http://videouroki.net/filecom.php?fileid=98697337. 3. Лекция 11-12 кейс-метод, кейс технология [Електронний ресурс]/НФПК – Режим доступу: http://www.openclass.ru/node/284481. 4. Case – технологии на уроках математики [Електронний ресурс]/ Фестиваль педагогических идей «Открытый урок» – Режим доступу: http://festival.1september.ru/articles/593299/.

Л. І. Хмельникова

ФОРМУВАННЯ ХІМІЧНИХ КОМПОНЕНТНОСТЕЙ У СТУДЕНТІВ ФАРМАЦЕВТИЧНОГО ПРОФІЛЮ ПРИ ВИВЧЕННІ КОМПЛЕКСУ ХІМІЧНИХ ДИСЦИПЛІН

Аналіз сучасних підручників по хімічним дисциплінам, науково-методичної літератури, навчальних програм для студентів фармацевтичного профілю [1,с.115] дозволяють зробити висновок о відсутності послідовного формування у майбутніх провізорів хімічних компетентностей по проведенню контролю якості лікарських засобів. Враховуючи, що лікарські засоби є хімічними речовинами, формування компетентностей в області хімічних дисциплін відіграє суттєву роль і є важливою складовою професійної підготовки фахівців. Протиріччя між необхідністю посилення професійної підготовки і відсутністю цілісної системи формування орієнтованих на практичну діяльність хімічних компетентностей при підготовці студентів фармацевтичного профілю спонукало до вивчення питань, пов’язаних зі способами формування хімічних компетентностей майбутніх фахівців. З цією метою працюємо над створенням методичної системи хімічної підготовки майбутніх фармацевтів за схемою: теоретико-методологічні компоненти (ведучі ідеї, підходи, домінуючі принципи) - цільовий компонент (формування хімічних практико-орієнтованих компонентностей) – змістовий компонент - методичний компонент (методи і форми діяльності – результативно – оціночний компонент (засіб осмислення викладачем суті свого предмета, організації взаємодії викладача і студента між собою). Головною метою навчання на практичних заняттях по хімічним дисциплінам є формування хімічних компетентностей, орієнтованих на хіміко – фармацевтичну діяльність. Під компетентністю ми розуміємо інтегральну якість особистості студентів, що проявляється в здатності вирішувати типові задачі, які відображають зв'язок хімічної складової загальної освіти зі змістом фармацевтичного профілю. Хімічна компетентність має на увазі оволодіння відповідними хіміко – фармацевтичними компетенціями, що реалізуються в особистісному та соціально - значущому досвіду студентів – фармацевтів. Навчальний процес по хімії сприяє формуванню елементів компетентності по відношенню до окремих типів діяльності, що відображають мотиваційний аспект професійного навчання хіміко – фармацевтичній діяльності. Особистісно – значуща компетентність по хімії уявляє собою динамічне сполучення фармацевтичних і хімічних знань, вмінь, досвіду і ціннісно – смислових орієнтацій по відношенню до певної професійної діяльності, кола об’єктів реальної дійсності і не відокремлена від змісту фармацевтичної діяльності. Змістовий компонент містить блоки компетенцій по хімічним дисциплінам. Методичний компонент системи має три складові: орієнтовно – мотиваційна (установочна бесіда, самостійно – пізнавальна діяльність), операційно – виконуюча (навчально – дослідницька робота і презентація її результатів, ділові ігри та ін..), рефлексивно – оціночна (дискусії, тестові завдання). Для успішного формування професійних компетентностей необхідні єдині вимоги до їх виконання з боку всіх викладачів на заняттях по всім хімічним дисциплінам.

Таким чином, навчальна підготовка майбутніх фармацевтів здійснюється в межах всіх хімічних дисциплін як їх неот’ємлема складова частина. Вона є безперервною, має міжпредметний характер і відображає практичну і професійну на-

правленість навчання. Практичні компетентності починають формуватися з першого курсу навчання студентів - фармацевтів і розвиваються та вдосконалюються на всіх послідуючих курсах. Кожна дисципліна вносить свій вклад в їх становлення і розвиток.

Список використаних джерел

1.Подплетня О. А. Методологічні аспекти викладання хімічних дисциплін на багатопрофільній кафедрі/О. А. Подплетня, Л.І. Хмельникова //Збірка наукових праць»Філософсько-гуманітарні читання» -2014.-Випуск 1'.- Дніпропетровськ.- с.202 .- 205. 2.Подплетняя Е. А. Методологические функции межпредметных связей при изучении естественнонаучных дисциплин/Е. А. Подплетняя,Л. И. Хмельникова// Збірка наукових праць «Філософсько-гуманітарні читання».2015.- вип. 2'.- Дніпропетровськ.- С. 190-194.

В. В. Ципко

ПІДГОТОВКА КАДРІВ ДЛЯ СФЕРИ ТУРИЗМУ ЗАСОБАМИ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Посівши важливе місце у світовій економіці та міжнародній системі вільного спілкування людей, туризм став суттєвим показником всесвітньої культурно-історичної спадщини, яка залишатиметься важливим економічним важелем доти, доки людство буде усвідомлювати нематеріальну цінність туризму. Головне в туризмі – його культурна значущість і гуманістична цінність, необхідність пошуку «золотої середини» між економічною та соціальною і культурно-пізнавальною функціями туризму, між захистом історичних пам'яток від руйнування, що заподіюється потоком несвідомих туристів, і розширенням доступу цивілізованих мандрівників до об'єктів культурної та природної спадщини. Тому необхідно глибоко переосмислити державну, суспільну, особистісну значущість туризму та його освітньо-педагогічні складові чинники.

Немає необхідності доводити, що економічний і культурний потенціал держави значно залежить від стану туристської індустрії. В цьому значенні держава зацікавлена в розвитку як туризму, так і туристської освітньо-педагогічної парадигми, надання цим сферам пріоритетної державної значущості [1, с.15].

При цьому, як свідчить історія, впродовж тривалого часу підготовка фахівців туристичної галузі в Україні взагалі не проводилась, тому фундаментальна туристична освіта в Україні – відносно нова сфера. В сучасних умовах з відкриттям напрямів підготовки «Туризм» і «Туризмознавство», серед майже 100 вищих навчальних закладів різних рівнів акредитації, одне з провідних місць займає Національний транспортний університет, в якому готують фахівців туристичної галузі для здобуття різних освітньо-кваліфікаційних рівнів, на денній та заочній формі навчання.

Туристична сфера є перспективним ринком праці, який потребує соціалізації молоді, що психологічно налаштована працювати в сфері послуг. Фахівці туристичної галузі повинні вміти врегульовувати конфлікти в колективі, бути толерантними, поважати і розуміти інші культури, мови та релігії, вільно володіти іноземними мовами, знати комп'ютерні технології, бути готовими до поглиблення своїх фахових знань протягом усього життя.

Туристична діяльність вимагає ґрунтовних знань від своїх працівників, практичних компетенцій роботи в туристичній сфері, готельному господарстві, транспортних компаніях на основі гармонійного балансу між теоретичними знаннями та досконалою практикою, які потрібно поновлювати кожні 3-5 років.

Враховуючи швидкоплинні зміни, які відбуваються в сучасному соціально-освітньому просторі, для підготовки фахівців туристичної галузі вагомого значення набуває розробка галузевої педагогіки – педагогіки туризму, як цілісної системи, до складу якої входять методологічні настанови сумісних наукових систем:

філософії, соціології, психології.

Пріоритетним завданням педагогіки туризму як науки є розкриття закономірностей у галузі виховання засобами туризму, туристської освіти й навчання, а також управління освітніми й виховними системами.

В умовах становлення педагогіки туризму, теорії і практики туризму, наявності суттєвих змін у педагогічній теорії та виховній практиці, кожен дослідник цієї проблеми має виробляти методологічні орієнтири. У структурі педагогіки туризму чільне місце мають посідати методологічні засади педагогіки туризму, методологічні основи туристського виховання, методологія туристської освіти і навчання, методологія управління туристською освітою.

Як зазначає Г. С. Цехмістрова, зміст педагогіки туризму розкривається в двох аспектах:

1.Як функція людської спільноти передавати новим поколінням раніше накопичені цінності, мораль, досвід роботи, володіння та примноження матеріальних цінностей як в організаційній формі (система освіти), так і шляхом натурального їх засвоєння в результаті взаємодії поколінь та впливу середовища;

2.Як управління розвитком особистості.

В теорії педагогіки відрізняють «освіту» як засіб виховання, розвитку і формування особистості, а «виховання», як предмет педагогіки.

В умовах входження України в світовий освітній простір туристична освіта модернізується і розвивається відповідно до загальнодержавних тенденцій розвитку вищої освіти та особливостей професійно-галузевого призначення майбутніх фахівців, а саме: 1) трансформації мережі вищих навчальних закладів, які здійснюють підготовку фахівців для сфери туризму для задоволення потреб регіонів відповідно до вимог ринкової економіки; 2) забезпечення відповідності змісту туристичної освіти світовим вимогам туристсько-готельної індустрії; 3) поліпшення системи ступеневої освіти; гуманізація освіти, формування демократичних стосунків між викладачами та студентами, виховання толерантності, плюралізму, взаєморозуміння та взаємоповаги; 4) удосконалення навчальних планів і програм спільно з роботодавцями туристичної галузі.

Головною метою гуманістичної парадигми туристичної освіти є демократизація управління педагогічним процесом, досягнення рівноправних стосунків між суб'єктами педагогічної взаємодії [2, с.106].

Відповідно до визначення Є. І. Машбиц, навчання розглядається як спільна взаємозалежна і взаємообумовлена діяльність тих, хто навчає і тих, хто навчається, взаємодія яких є процесом засвоєння знань, навчальної діяльності та психічного розвитку в цілому[3, с.245-252]. Таке визначення можна повністю віднести і до педагогіки туризму. Але є специфічна особливість у визначенні предмета педагогіки туризму – процесу виховання, яке трактується особливим способом.

У туризмі взаємодіють два суб'єкти – подорожуючи особистості (туристи) і організатори подорожей (фахівці туризму). Педагогіка туризму повертається до туристів виховним вектором, а до фахівців туризму – освітнім вектором. З однієї сторони, предметом педагогіки є функція передачі туристам раніш накопичених цінностей: знань, моралі, життєвого досвіду, а також цілеспрямованих особистісних якостей в процесі заняття туризмом. З іншої сторони, предметом педагогіки туризму виступає педагогічна система туристичної освіти як засіб формування фахівця з відповідними компетенціями, знаннями та особистісними комунікативними та психологічними характеристиками [2, с.107].

Отже, педагогічний аспект підготовки майбутніх фахівців туристичної галузі сприяє процесу виховання, навчання і розвитку особистості у контексті гуманітарно-соціальних функцій туризму.

Список використаних джерел

1.Федорченко В. К., Фоменко Н. А., Скрипник М. І., Цехмістрова Г. С. Педагогіка туризму. - К.:

Видавничий дім «Слово», 2004. - 296 с. 2.Цехмістрова Г. С. Синергетичні засади вищої школи та її прояви в туристичній освіті // Проблеми освіти. Наук.-метод. зб. / Кол. авт. – К.: Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України, 2011. – Вип. 67. - 159 с. 3.Машбиц Е. И. Психологический механизм обучения // Развивающее образование: Диалог с В. В. Давыдовым. М., 2002. – Т. I. – С. 245-252.

К. І. Алєксєєва

СОЦІАЛЬНА НЕРІВНІСТЬ ЯК ФАКТИЧНІСТЬ ЖИТТЄСВІТУ: ОСВІТНІЙ ВЕКТОР

Нерівність людей є чи не найдавнішою характеристикою їхнього співжиття. Вона з'являється разом із мовою, етосом як поведінковою звичаєвістю, примітивними формами мистецтва та первісними релігійними уявленнями. Антропологи виявили нерівність у всіх «дописьменних» спільнотах. Статус членів цих спільнот визначався за такими ціннісними критеріями: краса, сміливість, доступ до сакральних релігійних знань, добробут як можливість приймати у себе більше гостей, воєнна звитяга тощо. У примітивних суспільствах «вищість» свого становища демонстрували через різні позначки на тілі, у розвиненіших для цього слугували прикраси й особливо одяг. Але незмінним і до сьогодні лишилося те, що до людей, які володіють цінними й рідкісними якостями, ставляться з більшою повагою, ніж до тих, хто такими якостями не володіє [4].

У зв'язку з ригідністю поглядів щодо соціальної нерівності, необхідно з'ясувати її ґенезу в контексті мінливості актуальних соціальних процесів у глобалізованому світі, зокрема в освітніх інституціях; виявити універсальний змість поняття нерівності від початку людської соціалізації і заразом фіктивний статус поняття соціальної рівності; проблематизувати однозначність розуміння інтелекту як критерію соціальної нерівності в освітньому процесі.

Зародження соціальної нерівності в структурі життєсвіту ми можемо безпосередньо спостерігати в польових умовах. Заради цього можна знехтувати методом історичної ретроспективи. Досить поспостерігати принаймні за двома малюками, які ледь почали ходити і ділять між собою яку-небудь іграшку. У результаті іграшка опиниться в руках одного з них, ставши інструментом панування й маніпуляцій над іншим малюком і символом авторитету серед решти дітлахів, правда до тих пір, поки у когось не з'явиться новий цікавіший ґаджет. Тоді нерівність у цій мікроспільноті зазнає зміщення і переорієнтації ролі «лідера».

Отже, вже на прикладі одиничних випадків повсякденної реальності чи то первіснообщинного ладу, чи інформаційного суспільства стає зрозумілим, що соціальна нерівність є універсальним тлом, на якому розгортається інтерсуб'єктивна взаємодія між людьми. Натомість соціальна рівність, що тривалий час була складовою панівної комуністичної ідеології, може існувати лише у формі утопічної фікції. Разом із тим, лозунговий зворот «соціальна рівність» поки що не втрачає своєї актуальності серед людей, які не здатні до критичного осмислення поточних подій. На перший план поняття рівності у різних контекстах виступає тоді, коли люди стають об'єктом маніпуляцій через метод чорної риторики - рабулістику. Рабулістичні прийоми впливу, за допомогою витонченої аргументації, виставляють предмет обговорення (у нашому випадку соціальну рівність) або послідовність чиїх-небудь думок (апологетів егалітаризму) у потрібному світлі, що не відповідає дійсності [1, с. 15]. Таку картину, на жаль, досить часто бачимо тоді, коли людей називають народом, електоратом або населенням.

Постмодерне тло нашого існування є викликом для сучасних реалій, а саме поняття постмодернізму нашаровує на себе все більше контроверсійних і полісемантичних сенсів. Навіть серед аналітиків-теоретиків існують суттєві розбіжності щодо тлумачення цього терміну: одні його відкидають як щось штучне й несуттєве, інші використовують цей час для виправдання свавільної вседозволеності, але

є й такі, хто провадить критичну рефлексію постмодерних змін і тенденцій. Третя позиція має своєю заслугою момент чутливості до реальності, який так необхідний у неоднорідному глобалізованому життєсвіті. Сучасний дослідник В.Вельш послідовно обстоює тезу про те, що постмодерн аж ніяк не є антимодерном, натомість є продовженням послідовного й всебічного модерну. Наприклад, наука тут реалізує просвітницькіпогляди Канта, а філософія – «надлюдські» візії Ніцше в конценції трансгуманізму чи футурології. Постмодерн радикулізує все те, з чим людина стикалася повсякчас в своєму існуванні: «Дійсність не гомогенна, а гетерогенна, не гармонійна, а драматична, не єдина, а різноманітно структурована. Вона має – абсолютно постмодерний дизайн» [2, с. 164]. На це не можна не зважати, коли починаємо аналізувати сучасне суспільство, що відкрите для структурних глобально-постмодерних перетворень.

Ми ж на рівні повсякденного життєсвіту спостерігаємо, що соціальна нерівність як структурний елемент постмодерних реалій de facto є відправним пунктом нашого буття-у-світі, а також основою теоретичної рефлексії соціалізації на всіх рівнях. Відкритим лишається питання щодо критеріїв цієї нерівності, адже серед соціологів існують розбіжності в цьому питанні: абсолютизують або владу, або престиж, або гроші як вихідну передумову формування нерівного доступу до затребуваних благ. Соціальна нерівність в сучасному суспільстві є водночас передумовою, фактичністю і логічним результатом глобальних процесів, тобто ми засвідчуємо поглиблення нерівності на всіх рівнях із ще більшою варіативністю її критеріїв. Одним із них є інтелектуальний, що передбачає аналіз сучасної освіти в глобалізованому просторі як сутнісний критерій соціальної нерівності.

Розбіжності в навчальних показниках, у подальшій професійній кар'єрі та рівнях доходу справді безпосередньо відображають різницю в розумових здібностях. Утім, станом на сьогодні поняття здібностей не всіма розуміється однозначно. Багато років соціологи вели дискусії, чи справді існує єдина здібність людини, яку можна назвати інтелектом, і якщо так, то наскільки він ґрунтується на вроджених задатках і відмінностях. Розумові здібності важко визначити, оскільки це поняття охоплює багато різних, часто непов'язаних якостей. Наприклад, ми можемо припустити, що «адекватною» формою розумових здібностей є спроможність розв'язувати абстрактні математичні задачі. Водночас люди, котрі успішно вирішують такі завдання, іноді виявляють невисокі здібності в інших сферах, скажімо, в історії чи мистецтві. Оскільки це поняття не піддається прийнятному визначенню, деякі психологи запропонували (і багато освітян з цим необачно погодилися) вважати розумовими здібностями просто показник тесту IQ (intelligence quotient, або коефіцієнт розумового розвитку). Незадовільність цього показника цілком очевидна, бо визначення розумових здібностей потребує доказів.

Соціолог Говард Ґарднер стверджує, що столітній період досліджень розвіяв поняття розумових здібностей як загальної категорії. Існують тільки «множинні розумові здібності» - практичні, музичні, просторові, математичні тощо. Однодумці Ґарднера стверджують, що систематичного зв'язку між показниками IQ та подальшими успіхами в роботі не існує. Вони одностайні в тому, що це є «расистське псевдовчення». Звичайно, не всі ми можемо стати дослідниками фундаментальних наук або нейрохірургами, однак можемо бути рок-музикантами, управлінцями чи професійними спортсменами (і домогтися більшого соціального статусу, ніж люди інтелектуальної праці).

Дослідники проблеми освіти і нерівності стверджують, що «емоційний інтелект» може мати таке ж важливе значення у визначенні наших життєвих перспектив, як і показник IQ [3, с. 332]. Емоційний інтелект - це спосіб демонстрації людьми своїх емоцій, здатність до самомотивації, самоконтролю, ентузіазму та наполегливості. Найобдарованіші з-поміж нас іноді відзначаються неприборканістю почуттів та некерованістю імпульсів; особи з високими коефіцієнтами IQ мо-

жуть виявитися неймовірно бездарними господарями свого власного життя. Це є однією з причин того, чому показники звичайного інтелекту не надто добре узгоджуються з подальшими успіхами, кращими індикаторами якого виявилися такі риси учнів, як вміння контролювати емоції та добре ладнати з іншими.

Масовизація освіти, започаткована в XX сторіччі, тісно пов'язувалася з усвідомленими потребами в грамотній, кваліфікованій та дисциплінованій робочій силі. Хоча реформатори розглядали освіту насамперед як засіб зменшення нерівності, її вплив щодо цього дуже обмежений. Сучасна освіта в глобалізованому світі більше сприяє виявленню та поглибленню фактичної соціальної нерівності, ніж змінює чи нівелює її рівень.

Список використаних джерел

1.Бредемайер К. Черная риторика: Власть и магия слова / Карстен Бредемайер ; Пер. с нем. – 2-е изд. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2005. – 224 с. – (Серия «Нестандартный подход»). 2.Вельш В. Наш постмодерний модерн / В. Вельш // – Пер. з нім. – К.: Альтерпрес, 2004. – 328 с. 3.Гіденс Е. Соціологія / Е. Гіденс // – Пер. з англ. – К.: Основи, 1999. – 726 с. 4.Смелзер Н. Социология: пер. с англ. - М.: Феникс, 1998. - 688 с. [Електронний ресурс] / Н. Смелзер. - Режим доступу: http://scepsis.net/library/id_597.html.

А. В. Василюк

СТРАТЕГІЇ РЕФОРМИ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Сучасна вітчизняна освітня політика у значній мірі залежить від загальних зовнішніх чинників (кризи, євроінтеграції, глобалізації та трансформації), а реформа освіти спрямовується на реалізацію стратегічної мети – інтеграції до європейського освітнього простору. Для України загальними цілями освітньої реформи має бути підвищення рівня освіченості суспільства й подолання функціональної неграмотності, підвищення якості системи освіти у цілому, а також − підвищення ефективності освітніх видатків, вирівнювання освітніх шансів щодо підготовленості майбутніх учнів до шкільного навчання та доступності до якісної освіти (особливо для сільських дітей і молоді).

Збалансованість загальних цілей і можливостей освітньої реформи – обов’язкова умова та гарантія її успішності. Проте, щоб вітчизняні освітні реформатори могли визначити окремі цілі освітніх змін, законодавці й політики повинні окреслити, куди спрямовується сучасна Україна, виробити прозору і цілісну програму суспільно-економічної трансформації нашого суспільства. Одночасно потрібно визначити місце освітньої реформи в умовах системної трансформації всього суспільства. Умовою її успішності є державне розуміння важливості освітніх змін, їх усебічна громадська підтримка, зацікавленість різних верст суспільства у їх проведенні. Реформа освіти є довготривалим процесом, тому при розробленні її цілей і проекту належить враховувати дійсну і майбутню демографічну ситуацію в Україні, а також бачення імовірного шляху цивілізаційного та господарського розвитку українського суспільства.

Досвід проведення реформ свідчить про необхідність періодичної новелізації (перегляду й оновлення) та удосконалення освітньої законодавчої бази, неприпустимість запровадження змін без правового підґрунтя. Процеси освітніх зміни є довготривалими, а їх проектування є складною справою через суспільно-політичні, економічні та інші умови, які швидко змінюються. Отже, правові регуляції повинні бути загальними, щоб не блокувати можливості здійснення змін і внесення важливих коректив, оскільки важко відразу передбачити всі зміни. Правові зміни вимагають політичної волі й часто важкого для досягнення політичного консенсусу, що в умовах України ускладнює їх здійснення.

У проведенні реформи необхідно закріпити за окремими керівниками й рівнями влади (центр, регіони) усієї повноти відповідальності за її реалізацію. Основна

відповідальність лежить на міністру освіти (як ініціатору реформи), що має бути окреслено у проекті реформи. Важливо звернути увагу на функціонування в Україні громадських органів контролю за діяльністю авторів-реформаторів (міністерством освіти) та реалізаторів-реформаторів (обласних, міських і районних відділів освіти, окремих шкіл).

Зарубіжний досвід засвідчує, що освітні реформи мають забезпечуватися її науковим обґрунтуванням, діагностуванням стану освіти, розробкою пропозицій та сценаріїв освітніх змін. Для цієї мети при міністерстві освіти створюються комітети експертів, а результати їх досліджень оприлюднюються у звітах і відбиваються у проектах чергових реформ. Успішність реформи в Україні можлива за умови належного наукового забезпечення й пропозицій освітніх змін вітчизняними науковцями-експертами та їх урахування освітніми політиками і авторами-реформаторами. Інакше поспішність у підготовці до реформ та недостатня експериментальна перевірка запланованих перетворень призведе до ризикованого експериментування на освіті у масштабах усієї країни. А також має бути створена система матеріального стимулювання науковців, вчителів-новаторів, методистів та інших активних учасників процесу освітніх перетворень.

Важливою стратегією реформи є значне збільшення видатків на освіту (як істотний спосіб підтримки програмних, методичних та організаційних реформ). В іншому разі зростає ймовірність поглиблення негативних тенденцій. Отже, проект реформи має містити оцінку коштів витрат на її реалізацію, без чого виникають певні сумніви щодо рівня підготовки, фінансування та хронології реформаторських дій.

Важливою є стратегія реформи, що передбачає модернізацію педагогічної освіти з акцентуванням формування професійних компетентностей учителів. Досвід упровадження освітніх реформ свідчить, що їх успіх або невдача значною мірою залежить від педагогічних кадрів, їх мотивації та активного включення до змін в освіті.

Серед важливих підходів до стратегії впровадження освітньої реформи є здійснення спочатку програмно-методичних та організаційних змін, а пізніше – структурних. У випадку необхідності слід активізувати резервні механізми зміни тактики проведення реформи, тимчасового відступу й перегрупування сил. Реформа має бути гнучкою. Реформатори повинні краще знати і враховувати освітні реалії, потреби та можливості регіонів, здійснювати гнучку освітню політику й тактику проведення освітніх трансформацій.

Важливою стратегією впровадження реформ є поетапне й довготривале впровадження освітніх змін, що пов’язано із постійним пошуком кращих програмних, методичних, організаційних та інших рішень. Для покращення освіти в Україні найбільш доцільним можна вважати неперервне удосконалення освітньої системи, тобто впровадження еволюційних, «дозованих» змін (й відмовитися від «навздогінної» стратегії). Оскільки вітчизняна освітня політика спрямована на модернізаційну реформу, то концепція модернізації повинна мати цілісний характер, охоплювати навчальні програми, організацію, методи й засоби навчально-виховного процесу, пов’язані зі шкільною структурою, а також – варіативний та перспективний проекти освітніх змін. Орієнтація на такий шлях оновлення та розвитку системи освіти є одним із найважливіших завдань України. При проведені освітніх змін, навіть добре підготовлених, не можна уникнути помилок. Коли відбувається експеримент над цілою освітньою системою, то помилки мультиплікуються в цілій системі. Значно безпечнішим є так званий «клиновий» метод, який полягає у ступінчатих освітніх змінах, перевірених експериментами на меншому масштабі з наступною перевіркою досягнень.

Успіх реформ значною мірою залежить від якісного проведення моніторингу, забезпечення технологією аналізу й оцінювання її дійсних результатів. Для оцінювання реформ корисним є обмін експертами з країн одного геополітичного регіону

з подібними або наближеними суспільно-економічними умовами, які також беруть участь у міжнародній освітній співпраці. Істотним видається відповідне стажування експертів за кордоном, їх участь в організації та співпраці зі спільних міжнародних проектів. Усе це разом може дати відчутні результати.

Для України бажаною є участь у міжнародних вимірюваннях якості знань учнів (типу PISA). Отримані порівняльні характеристики їх результатів можуть стати предметом національних політичних дискусій і в певній мірі матимуть вплив на освітню політику та практику. Зокрема, дадуть змогу ідентифікувати та об'єктивніше оцінити якість вітчизняної шкільної освіти, а також здійснити певні освітні корективи.

Досвід реформ шкільної освіти переконує, що неможливо передбачити всі наслідки освітньої реформи в її соціальному, культурному й географічному контексті. Саме тому помітна тенденція підходити до інституційних реформ із переходом до вищої автономії закладів (наданням їм змоги самим розробляти концепції й проекти розвитку шкіл, визначення їх «місії» тощо).

Таким чином, *на етапі підготовки до освітньої реформи* необхідні: збалансованість цілей та їх відповідність чинним засобам та умовам, забезпечення легітимності та громадського контролю за авторами та реалізаторами реформ, різнобічне наукове обґрунтуванням й експертизою стану освіти за аналітичними, прогностичними, модельними та інформаційно-методологічними напрямами.

На етапі впровадження необхідні: встановлення раціональних способів реформування освіти, які мають ґрунтуватися на концепціях і програмах із виділеннями цілей, сфер змін, методів, форм і умов упровадження; збільшення видатків; модернізація педагогічної освіти з акцентуванням на формування професійних компетентностей учителів та вимогою їх підготовки на рівні повної вищої освіти (не нижче за рівень магістра), у тому числі вчителів початкових класів і вихователів ДНЗ.

На етапі оцінювання реформ − орієнтація на стратегічні, оперативно-тактичні та поточні зміни. Орієнтацію на стратегічні зміни спрямовано на виявлення того, наскільки реформа може впливати на процес розвитку суспільства в цілому або на особливі комплекси суспільного життя. На оперативно-тактичному – покликано співвіднести задумані перетворення з очікуваними результатами, потенційними можливостями чи передбачуваним впливом суб'єктів реформування. Зосередження на поточних змінах сприятиме виявленню взаємозв'язків задуму та результату на конкретному етапі процесу здійснення реформи.

Перспективними видаються напрями наукових досліджень, спрямовані на розробку теоретико-методологічних засад реформування освіти (або основ теорії освітніх реформ), створення теоретичної основи для технології реформування, розробки системи моніторингу, аналізу та оцінювання реформ.

С. М. Бойко

УКРАЇНОЗНАВСТВО ЯК ІНСТРУМЕНТ ВИРІШЕННЯ СКЛАДНИХ ЕТНОКУЛЬТУРНИХ ПРОБЛЕМ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ОСВІТІ ТА НАУЦІ

У сучасному світі в силу активної економічної та політичної інтеграції, вільного пересування по країнам і континентам, розвитку міжкультурних контактів постійно відбувається зіткнення різних культур. Тому й не дивно, що дискусії щодо етнокультурних проблем, які виникають в різних сферах людського буття нині теж є актуальними.

У системі української освіти та науки у зв'язку із агресією зі сторони Росії, окупацією Криму та Сходу України, у світлі нової суспільно-історичної реальності особливо актуальними стають проблеми етнокультурного розвитку населення українських земель; визначення головних тенденцій розвитку етнічної структури

населення Донецького та Кримського регіонів України в минулому та прогнозування ситуації в цих регіонах на близьку перспективу; дослідження етнокультурної адаптації на теренах України; вивчення рівня етнокультурної ідентичності; дослідження особливостей етнокультурного виховання на сучасному етапі розвитку України; формування етнокультурної компетентності; виявлення визначальних тенденцій участі України й українства в сучасних етнокультурних процесах світу; поширення в освітньому і науковому просторі енциклопедичних знань про етнокультурний розвиток українського населення через нові засоби комунікації та ін.

Для вирішення вищенаведених складних етнокультурних проблем у сучасній українській освіті та науці ведеться дискусія з приводу того, як, яким чином і в якому обсязі викладати та розвивати ті чи інші наукові дисципліни (у тому числі й українознавство) у середній та вищій школі, щоб виховати не лише високоосвічену, а й етнокультурну і національно свідому особистість.

Як зазначає О. Вишневський, українознавство можна трактувати і як цілісну систему наукових поглядів, що втілює та інтерпретує національні цінності, і як певний набір українознавчих наук (навчальних предметів), об'єднаних на основі концепції українства [4, с. 575].

Предметом українознавства є українство як загально цивілізаційний феномен, закономірності й особливості його формування і розвитку в часо-просторовому вимірі як на теренах України, так і поза ними [5, с. 17].

Об'єктом українознавства є реальний український світ, який творився і трансформувався впродовж тисячоліть і сьогодні репрезентує суть буття і свідомості українців як нації [5, с. 13].

Такий навчальний і виховний предмет мають багато народів і плекають його вже давно. Зокрема, К. Ушинський зауважує, що в державах Західної Європи завжди дбають про те, щоб дитина добре знала свою батьківщину, мову, літературу, історію, географію, політичні відносини [6]. Знання своєї батьківщини він ставить в один ряд із вмінням читати, писати і знанням релігії. Проте в Україні станом на 2015/2016 навчальний рік українознавство ґрунтовно не викладається у середній і вищій школі, курс «Українознавство» пропонується учням і студентам на вибір.

Разом з тим позитивним моментом є той факт, що у Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти, затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1392 зазначено, що «визначальним для системи вітчизняної загальної середньої освіти є українознавче спрямування всіх освітніх галузей».

Специфіку розвитку українознавства та його концептуальні основи досліджують чимало сучасних українських науковців (П. Кононенко [2], Я. Калакура [1], Т. Кононенко, П. Гай-Нижник, Л. Токар, В. Піскун, А. Зінченко, О. Гомотюк та ін.), теоретико-методологічний інструментарій, структуру та основні функції курсу українознавства вивчають М. Обушний, О. Мостяєв, Т. Воропаєва, Л. Касян, О. Семенюченко, А. Козлов, С. Ковпік, Т. Лепеха, Ю. Беззуб; українськість як системоутворюючий фактор етнічного й національного буття аналізують М. Гримич, Ю. Фігурний, С. Конча; світоглядні основи українського культуротворення досліджують В. Крисаченко, А. Ціпко, С. Кагамлик, Т. Шептицька, Л. Сорочук та ін.

Метою статті є вивчення українознавства як інструменту вирішення складних етнокультурних проблем у сучасній українській освіті й науці.

У навчальному посібнику «Українознавство» зазначено: «українознавство як інтегративна система знань покликана дати відповідь на сукупність питань, пов'язаних із виникненням, розвитком і формами буття українства, розкрити його внутрішню єдність, зокрема, чинники його формування, цілісності, безперервності у часі, підстави й способи трансформації національної свідомості, культури, державності, способи поширення та перспективи розвитку українства у світі тощо» [5, с.17].

Відомо, що українство досліджується також й багатьма суміжними з україно-

знавством науковими дисциплінами: етнологією, етнопсихологією, культурологією, соціологією, мовознавством, релігієзнавством, літературознавством, історією, політологією, географією України й іншими. І кожна з них вносить свій вклад у вивчення українства.

У чому ж тоді полягає різниця у дослідженні українства українознавством та іншими дисциплінами?

А різниця якраз і полягає у тому, що дослідницький підхід, який застосовується суміжними з українознавством науковими дисциплінами, передбачає виділення й розгляд окремих аспектів суспільного життя українського етносу, українського національного характеру, української мови, української культури, суспільства, держави, історичних умов конкретних епох тощо. Іншими словами ці науки слугують джерелом теоретичних та емпіричних фактів для українознавства, яке, застосовуючи інтегративний підхід, розглядає українство як цілісність, що має свої, специфічні особливості, риси, які відрізняють, відмежовують його від інших національних спільнот. І саме завдяки своїй інтегративності українознавство може запропоновувати іншим наукам як базові власні теорії. У свою чергу, методологічні підходи, теоретичні узагальнення українознавства можуть використовуватись іншими науками при аналізі України й українського народу. Інакше кажучи, українознавство розвивається і функціонує безпосередньо взаємодіючи з різними науковими дисциплінами. При цьому українознавство є фундаментом для тих наук, що так чи інакше вивчають український народ, його культуру й етнічну територію [5, с. 34–35].

Досліджуючи українознавство як інструмент вирішення складних етнокультурних проблем у сучасній українській освіті й науці, варто звернути увагу на соціально-ідеологічний потенціал українознавства, який, на нашу думку, відіграє вирішальну роль в етнічній соціалізації українців (процесі засвоєння ними певної системи знань, норм і цінностей), і, безсумнівно, впливає на формування світогляду українців, їх етнокультурної компетентності та патріотичних поглядів і почуттів.

Соціально-ідеологічний потенціал українознавства як інструмент вирішення складних етнокультурних проблем у сучасній українській освіті й науці полягає у тому, що відсутність поглибленого вивчення українознавства у сфері української освіти, стало, на наш погляд, однією із основних причин конфліктів, які виникають в українському суспільстві, в тому числі сепаратизму на Сході України. Окрім цього відсутній українознавчо-філософський дискурс та розробка національної ідеї, основних національних цінностей стали причиною відсутності на моральному рівні злагоди та патріотизму між українськими громадянами, що спричинило розростання суспільно-політичних конфліктів.

Прикладом реалізації формування етнокультурної компетентності особистості може бути розроблена освітянами Донецької області навчальна програма з українознавства «Земля, де живем, Україною зовем» для учнів 8-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів Донецького регіону, у якому компактно проживають представники національних меншин, автори: О. В. Авілова, Н. М. Дерев'янченко, Р. П. Кузьменко (лист Інституту інноваційних технологій і змісту освіти МОН України від 03.12.2014 р. № 14.1 /12-Г-1837) [3].

Необхідність створення такої програми виникла у зв'язку з тим, що у вищезазначеному регіоні проживає чимала кількість представників національних меншин. Зокрема, у вступі до програми зазначено, що національний склад населення Великоновосілківського району Донецької області на початок 2002 року мав такі показники: українців – 51,4%, греків – 24,7%, росіян – 12,3%, турків-месхетинців – 5%, татар – 2,6%, німців –1%, інші –3%»[3]. (У 2015/2016 навчальному році за даними опитування, яке проводилося науковцями Науково-дослідного інституту українознавства курс «Українознавство» викладався у 53 навчальних закладах Донецького регіону).

Отже, можемо зробити висновок, що для того, щоб уникнути конфліктів в українському суспільстві у подальшому, щоб знайти шляхи вирішення складних етнокультурних проблем сьогодення, на наш погляд, необхідно акцентувати увагу в межах середньої та вищої освіти на соціально-ідеологічному потенціалі українознавства, який може на інструментальному рівні через пропозицію певних інтегральних цінностей впливати на вирішення конфліктних ситуацій в українській дійсності.

Список використаних джерел

1.Калакура Я. Історичні засади українознавства / МОН України; Науково-дослідний інститут українознавства. – К.: НДІУ, 2007. – 381 с. 2.Кононенко П., Кононенко Т. Українознавство в системі освіти України // Збірних наукових праць Науково-дослідного інституту українознавства. – К., 2009. – Т. XXIV. – С. 6–30. 3.Навчальна програма з українознавства «Земля, де живем, Україною зовем» для учнів 8-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів Донецького регіону, у якому компактно проживають представники національних меншин (автори: О.В.Авілова, Н.М.Дерев'янченко, Р.П.Кузьменко). – Електронний ресурс. – Режим доступу: http://nndiuvi.org.ua. 4.*Українознавство / Вишневський О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки. – Дрогобич: Коло, 2006. – с. 575 -581; 5.Українознавство: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / за ред. М.І.Обушного. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. – 672 с. 6.Ушинський К. Твори в шести томах. – К.: Радянська школа, 1954. – Т.1. – с.402.*

О. В. Віцько

ОСОБЛИВОСТІ НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

З 16 січня поточного року набув чинності Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність». Закон містить механізми для вирішення основних проблем наукової сфери, серед яких і нерівномірність академічного та університетського секторів науки (Національна академія наук України разом із галузевими академіями отримує понад 75% усього бюджетного фінансування на науку. Витрати на науку в Україні складають близько 0,25% від ВВП, і з цієї суми лише 10% йде на вищі навчальні заклади).

Стисло розглянемо новації, що торкаються безпосередньо діяльності вишів. По-перше, статтею 1, уточнено визначення поняття науково-педагогічного працівника (додана можливість визначати не тільки за основним місцем роботи (в університеті, академії, інституті), а й за трудовим договором (отже і за сумісництвом); внесені певні зміни у визначеннях наукової установи, науково-педагогічної діяльності тощо.

Відтепер вищі навчальні заклади будуть зобов'язані займатися не лише навчанням студентів, а й наукою. Тим більше, що Закон України «Про вищу освіту» встановив зменшення навантаження на викладачів, для того, щоб вивільнити час для наукової роботи. У законі визначено (ст. 6, 10), що для науковців і фахівців наукових установ та вищих навчальних закладів може встановлюватися гнучкий режим робочого часу, згідно з яким встановлюється режим роботи з саморегулюванням часу початку, закінчення та тривалості робочого часу протягом робочого дня. Може вводитися дистанційний режим роботи (ст. 6), а робочий час наукового працівника визначається Кодексом законів про працю України та іншими актами законодавства України, прийнятими відповідно до нього (як не дивно, але в старому законі обговорювався час роботи працівника для обрахування стажу, а не робочий час). Закон містить положення, якими процедурно врегульовуються питання соціального захисту наукових працівників під час наукових відряджень, зокрема довгострокових (ст. 33). Передбачено можливість науковим працівникам підвищувати кваліфікацію та проходити стажування як в Україні, так і за кордоном без втрати робочого місця та наукового стажу (ст. 34).

Це вважається вельми доцільним на сьогодні, оскільки вузівська наука володіє рядом переваг, що роблять її більш перспективною щодо розвитку інноваційного середовища. Першим серед цих переваг слід назвати безпосередній зв'язок вузівської науки з навчальним процесом, що само по собі робить вкрай необхідною для викладача саме навчально-методичну роботу, яка будується на постійному оновленні матеріалу, завдяки чому викладач знайомиться з новітніми науковими здобутками вже для того, щоб кваліфіковано виконувати свою безпосередню роботу. По-друге, у вишах розвивається «дисертаційна» наука. Будучи підставою для підвищення рівня кваліфікації і свідченням кар'єрного зростання, кандидатські і докторські дисертації являють собою результати наукової діяльності, а робота щодо підготовки аспірантів і докторантів – цю діяльність у чистому вигляді, здійснення якої також входить в обов'язки викладача. Третьою особливістю вузівської науки можна назвати тісний зв'язок зі студентами та аспірантами, на основі якого формується й репутація викладача. Це набуває неабиякого значення, оскільки саме репутація вченого є одним із найголовніших чинників формування експертного співтовариства. Власно можливість безпосередньо контактувати з молоддю й рекрутувати найбільш талановитих молодих дослідників у свої ряди і створює ВНЗ ще одну перевагу, пов'язану з появою нових, часом несподіваних ідей. По-четверте, в рамках вузівської науки полегшується творчий і часом непростий процес формування наукової школи. Її основою виступає універсальний механізм наукового керівництва, що передбачає глибоку творчу взаємодію між студентом і викладачем.

Крім того законом, розширено перелік видів діяльності, що зараховуються до стажу наукової (науково-педагогічної) роботи (ст. 35), зокрема час навчання в аспірантурі (докторські програми) третього рівня вищої освіти та наукової роботи за спеціальністю за кордоном.

У ст. 36 закону передбачено державні гарантії соціально-правового статусу вчених, науковців, прописані умови роботи у вільний від основного навантаження час та у вищих навчальних закладах за сумісництвом. Також змінено умови встановлення ставок з «не нижче посадових ставок (окладів) викладачів відповідної кваліфікації вищих навчальних закладів» (у старому законі) на «з розрахунку посадового окладу молодшого наукового співробітника на рівні не нижче подвійної середньої заробітної плати у промисловості в цілому по Україні». Вчені наукових установ, які беруть участь у навчальному процесі у вищих навчальних закладах обсягом до 240 годин на навчальний рік, працюють за гнучким графіком роботи із збереженням заробітної плати за основним місцем роботи.

Відтепер закон «Про наукову і науково-технічну діяльність» визначає механізми фінансування наукових досліджень, надає університетам та науковцям набагато більше прав і можливостей заробляти кошти. Дуже важливо, що вищі навчальні заклади отримали право створювати у своїй структурі окремі наукові підрозділи. Одночасно всі викладачі, доценти, професори освітніх університетів після проходження атестації, можуть отримати статус наукового працівника (ст. 6), для яких закон передбачає додаткові соціальні гарантії: наприклад, збереження зарплати за основним місцем роботи протягом наукового відрядження (ст. 33); можливості отримання пільгових довгострокових кредитів на будівництво (реконструкцію) чи придбання житла та інше (ст. 38).

Також закон містить нову статтю, яка передбачає створення Національного фонду досліджень України (ст. 48-55). Фонд матиме змогу надавати не лише колективні, а й індивідуальні та інституційні гранти. Дуже важливо, що для фонду не існуватиме різниці між академічними інститутами, університетами чи лабораторіями, які обслуговують високотехнологічне виробництво. Законом (ст. 49) передбачено, що напрямками грантової підтримки Національного фонду досліджень України є, зокрема, спільні дослідження університетів та наукових установ; наукове стажування наукових співробітників; створення, функціонування і розвиток

дослідницької інфраструктури тощо.

Ще один момент пов'язаний із гострою потребою часу – розширенням взаємодії академічної та університетської науки. Виші й наукові установи матимуть змогу створювати постійні або тимчасові наукові колективи (ст. 5), проводити спільні наукові дослідження, утворювати наукові установи подвійного підпорядкування, спеціалізовані кафедри для підготовки фахівців за кваліфікаційним рівнем магістра та (або) доктора філософії, а також організовувати спільні магістерські та PhD програми.

У цілому, законом розширено права наукових установ. Так, уводиться норма, згідно з якою державним науковим установам і державним університетам, академіям, інститутам надається право бути співзасновниками господарських товариств з метою використання об'єктів права інтелектуальної власності (ст. 60).

Таким чином, закон відкриває широкі перспективи для здійснення наукової та науково-технічної діяльності у вищих навчальних закладах. Але ухвалення закону – це лише перший крок, найскладніше в реформі науки ще попереду. І тут дуже багато залежатиме від самого наукового співтовариства.

Список використаних джерел

1.Амоша О.І., Ніколаєнко А.І. Національна інноваційна система України в контексті міжнародних порівнянь [Електронний ресурс] / Олександр Іванович Амоша, Андрій Іванович Ніколаєнко // Економічний вісник Донбасу. – 2015. – № 1(39). – С.115-121. – Режим доступу до ресурсу: http://dspace.luguniv.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/186/1/ЕВД_1_2015-115-121.pdf. 2.Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» [Електронний ресурс] / Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 3, ст.25. – Режим доступу до ресурсу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1977-12. 3.Інноваційна Україна 2020 : національна доповідь [Електронний ресурс] / за заг. ред. В.М. Гейця та ін. ; НАН України. – К., 2015. – 336 с. : табл., рис. – Режим доступу до ресурсу: http://ief.org.ua/docs/nr/4.pdf. 4.Квіт С. Наукове поле країни стане єдиним / Сергій Квіт // Урядовий кур'єр. – 2016. – № 41 від 20 січня 2016 р. – Режим доступу до ресурсу: http://www.ukurier.gov.ua. 5.Шляхи розвитку української науки [Електронний ресурс] / Інформаційно-аналітичний бюлетень. Додаток до журналу «Україна: події, факти, коментарі». – Київ. – 2015. – № 8 (118) вересень. – 163 с. – Режим доступу до ресурсу: http://nbuviap.gov.ua/images/nauka/2015/nauka08.pdf.

О. В. Гур'янова

КАТЕРИНОСЛАВСЬКИЙ ПЕРІОД ДІЯЛЬНІСТЬ ВИДАТНОГО УКРАЇНСЬКОГО ПЕДАГОГА-РЕФОРМАТОРА А. СИНЯВСЬКОГО (ДО 150-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ ЙОГО НАРОДЖЕННЯ)

Протягом останніх десятирічь в Україні чимало зроблено для дослідження феномену реформаторської педагогіки Заходу кінця XIX-початку XX ст. Цей рух був достатньо масовим, потужним, досить тривалим у часі і продуктивним щодо нових ідей, підходів і технологій у педагогіці, мав величезний вплив на розвиток шкільництва України. Одним із тих, хто вніс на початку XX ст. достатньо вагомий внесок у розвиток реформаторської педагогіки України був катеринославський педагог-новатор Антін Степанович Синявський (1866 – 1951), але саме ця складова його достатньо різнопланової діяльності все ше залишається малодослідженою.

Мета статті - висвітлення окремих миттєвостей педагогічної діяльності А. Синявського в м. Катеринославі (Дніпрі) у контексті розвитку реформаторської педагогіки України.

Педагогічну, наукову та громадську діяльність А. Синявського досліджували І. Голуб, О. Гур'янова [1], В. Заруба, М. Чабан [5] та інші. У той же час, на наш погляд, на педагогічну діяльність А. Синявського на посаді директора Катеринославського комерційного училища, де в повній мірі проявився його талант педагога-новатора звернуто ще недостатню увагу.

Міністерство фінансів, переслідуючи практичну державну вигоду, прагнучи

розбудувати громадським коштом мережу комерційних навчальних закладів, підготувати для потреб економіки й торгівлі комерційно освічених діячів, змушене було надати організаторам таких навчальних закладів значно більшу свободу організації навчально-виховного процесу в них, ніж це робило Міністерство народної освіти в гімназіях і реальних училищах.

А. Синявський очолив Катеринославське комерційне училище 1901 року. Наданою свободою він скористався на стільки, на скільки це було можливим в умовах Російської імперії. Те, як він вибудовував навчально-виховний процес у своєму училищі, цілком співпадає і з теоретичними постулатами і з кращими зразками практики реформаторської педагогіки Заходу. Своїм девізом він обрав: «Школа для життя». Головну мету своєї школи педагог сформулював так: «Перше завдання школи – надати можливість найповнішого пробудження й гармонічного розвитку душевних сил учня. Повідомлення знань є засобом, а мета – збудження й зміцнення самодіяльності. Знання – сила лише тоді, коли в їхньому отриманні бере активну участь жива особистість учня, його інтерес і любов до справи. Організація навчання повинна бути такою, щоб, спочатку навчити вчитися, самостійно виконувати свою роботу, а далі активно працюючи, привести до самоосвіти, навчити активно ставитись до занять і самостійно працювати. Навчити працювати найуспішніше науково – завдання викладання у старших класах» [4, с. 102]. А. Синявський надавав великого значення розумовому, моральному, естетичному й фізичному розвиткові учнів.

Головні принципи й завдання школи А. Синявського були такими: розрив з традицією «схоластичної класичної школи», боротьба з формалізмом у навчанні; зв'язок школи з життям, її узгодженість «із інтересами народу й педагогічними завданнями»; забезпечення більшої практичної спрямованості викладання й економічної цінності того, що викладається, все те, що вивчається, «повинно мати найбільшу економічну цінність: для всього того, що не має освітнього або прикладного до життя значення, немає місця в школі...»; розвиток інтересу й любові до знань так, «щоб в оволодіванні ними брала активну участь жива особистість учня...»; «правильна розумова організація учнів», тобто «навчити вчитися, самостійно виконувати свою роботу, а далі активно навчатися, приходити до самоосвіти»; «навчальні програми й плани мають не самодостатнє значення, а повинні слугувати вищій меті – розумовому розвитку, будучи для нього засобом»; розвиток інтересу до підприємництва, умілості в цьому, енергійності, ініціативності, здатності до точної оцінки виконаної роботи; зміцнення й розвиток особистої ініціативи й самостійності; «узгодженість з психофізіологічними особливостями кожного віку всієї постановки справи навчання»; всебічний і гармонійний розвиток учнів, їхній розумовий, моральний, естетичний і фізичний розвиток; виявлення індивідуальності учнів, «уникнення всього того, що може нівелювати особистість» [4, с. 101-104].

А. Синявський не вбачав метою школи дати учням якомога більше знань. Тому при викладанні головна увага зверталася на істотне в кожному предметі. Обсяг і зміст матеріалу повинні, відповідати розумовим силам і запитам учнів, щоб його засвоєння відбувалося цілком осмислено. Програми з предметів в училищі складені таким чином, щоб дати той необхідний мінімум знань, який може бути без обтяження учнями з середніми здібностями засвоєний без особливого напруження і щоб також з'явилася можливість для учнів віддаватися самостійним заняттям з улюбленого предмета, читанню тощо.

З метою пробудження в учнів індивідуальних інтересів і нахилів, в училищі А. Синявського особливий розвиток одержали самостійні роботи з навчальних предметів, ручної праці, образотворчого мистецтва, які учні виконували, починаючи з І класу. Ці роботи виконувалися протягом півріччя або року. Дітям надається повний простір працювати над темою, яка для них є близькою й цікавою. Переслідувалася лише мета дійсно вільної праці, виконаної з доброго почину самих учнів [2, с. 1].

Організація самостійних робіт учнів складала органічну частину шкільної системи училища. Ось як висловлювався сам А. Синявський в контексті цієї складової своєї системи: «Школа намагається глибше вдивитися в індивідуальність учнів і допомогти їм розібратися в своїх же враженнях і випробувати природні обдарування» [4, с.72]. Самостійна робота сприяла індивідуалізації навчання, що особливо рельєфно проявлялося в старших класах. До 1913 р. у комерційному училищі вже були певні напрацювання в даному напрямку, склалася система й методика організації цих самостійних робіт. Так, для молодшого віку найсприйнятливішими вважали фребелівські заняття, роботи з ручної праці, ліплення; для середнього віку – роботи з природознавства, ручної праці, малювання. Старшокласники у ході підготовки таких робіт знайомилися з основами наукових методів дослідження, набували навиків самостійної роботи з книгою. Вони частіше вибирали теми з хімії, фізики, товарознавства, статистики, політичної економії. У ході підготовки робіт зі спеціальних предметів учні знайомилися з характером та специфікою місцевого економічного життя [2, с.136].

А.Синявський прагнув забезпечити зв'язок своєї школи з життям, надаючи цьому питанню, можливо, значно більшого значення, ніж воно заслуговувало. Характеризуючи своє училище, педагог 1902 р. поділяв предмети, які в ньому викладалися за певними ознаками: гуманітарні, математичні, графічні тощо. Виділяв він також практичні заняття, які пов'язують викладання з життям, – з природознавства, фізики, хімії, графічних мистецтв, ручної праці тощо. Система практичних занять теж розглядалася у контексті зближення школи з життям. Тому цій системі, належним чином організованій, педагог приділяв особливу увагу. Ручній праці, в поєднанні з іншими фізичними заняттями, відводилось одне із найважливіших місць серед інших предметів. На ручну працю відводилося в училищі по 2 години від старшого підготовчого – до третього класу. В училищі був кабінет ручної праці з відповідним інвентарем. Діти працювали з картоном, деревом, металом, займалися також різьбленням. Навесні урок Педагог запровадив фізкультхвилинки під час уроків. Крім того, в училищі організовувалися щоденні рухові ігри на подвір'ї або при негоді в провітрених приміщеннях. А.Синявський висунув гасло: «15 хвилин щодня для здоров'я» [2, с.21, 23].и ручної праці замінювалися роботами в училищному саду [4, с.110].

Великого значення А. Синявський надавав принципу наочності, використанню тодішніх технічних засобів навчання. Він прагнув забезпечувати училище достатньою кількістю наочності. Викладачі історії, географії досить часто користувалися фільмоскопами, при викладанні фізики широкого використовувалися демонстрації. Викладання природознавства базувалося на систематичних екскурсіях. Екскурсії в училищі було визнано одним з найнеобхідніших елементів шкільного життя й важливим фактором розвитку дітей. У навчальний час вони проводилися у міських парках і за околицями міста, де діти спостерігали життя природи, у канікулярний час – у Криму і на Кавказі. На цих екскурсіях учні також, згідно програми, складали гербарії, досліджували флору місцевого Потьомкінського саду, весняні степові квіти Придніпров'я, започатковували природничі класні колекції й музеї [4, с. 21-22]. Це зближувало викладачів і учнів, викликало інтерес до природи, стимулювало читання природознавчої літератури, пробуджувало перші наукові інтереси. А ще багато класів мало свої акваріуми. У А. Синявського була схильність вибудовувати проекти на межі можливого. Були задуми екскурсій до Швейцарії і Балкан, які не здійснилися [2, с. 49].

А. Синявському вдалося створити на базі найпередовіших на той час західних і вітчизняних педагогічних технологій свою власну систему організації навчально-виховної роботи в середньому навчальному закладі, свою авторську школу, яка ефективно працювала й удосконалювалася протягом 17 років. Його педагогічна система народилася як результат власного багаторічного досвіду роботи в системі комерційної освіти, узагальнення ним кращих здобутків педагогічної думки й організації се-

редньої освіти Заходу. Пізніше ця система стала надбанням і результатом копіткої роботи усього педагогічного колективу й батьківського активу училища, постійно корегувалась, удосконалювалася, вивірялася практикою, проходила апробацію на педагогічних з'їздах та інших педагогічних зібраннях.

Система А.Синявського робить свого творця зіркою першої величини серед сузір'я уславлених вітчизняних педагогів початку XX століття.

Список використаних джерел

1.Гур'янова О.В. Організація навчально-виховного процесу в комерційних училищах України (1894 – 1920 рр.): Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. – Кіровоград, 2007. – 255 с. 2.Екатеринославское коммерческое училище. – Вып. XXVII. – Десятилетие второе (1910 – 1913). Из отчетов. – Екатеринослав, 1913. – 550 с. 3.Екатеринославское коммерческое училище. Учебный план и сведения для поступающих в училище. – Екатеринослав, 1902. – 190 с. 4.Отчёт о состоянии Екатеринославского коммерческого училища за 1903-04 уч. год. – Екатеринослав, 1904. – 607 с. 5.Чабан М. Діячі січеславської «Просвіти» (1905 – 1921) – Дніпропетровськ: ІМА-прес, 2002. – 536 с.

Л. В. Здоровенко

ВЗАЄМОДІЯ РЕЛІГІЙНИХ ТА СВІТСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ В ОСВІТІ ЯК ДІЄВИЙ СПОСІБ ПЛЕКАННЯ БАГАТОМІРНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

У сьогоденні суттєво актуалізується значення такої складової духовної структури особистості як освіта, адже вона складається під впливом саме духовних цінностей. Тому важливо розуміти основні напрями освітнього процесу як підсистеми того соціокультурного середовища, в якому здійснюється самореалізація особистості. Для наших рефлексій щодо взаємодії релігійних та світських цінностей у визначенні ціннісного характеру світовідношення важливо уточнити, що релігійна цінність визначається надчуттєвим духовним значенням ідеалу, а, відтак, – інтуїтивно-містичним осягненням надчуттєвих цінностей. Цю думку виразно окреслює Дітріх фон Гільдебранд: «Сама природа religio як зв'язку з Богом несе в собі поняття важливого-в-собі. Хай яким примітивним є уявлення людини про Бога, воно завжди містить у собі поняття цінності. Поняття цілковитої фізичної залежності від всемогутньої істоти ще не вказує прямо на цінність. Всяке ж усвідомлення морального зв'язку з Богом, обов'язку послуху Йому і благоговіння перед Ним виразно передбачає поняття цінності в нашому уявленні про Бога і нашій поведінці стосовно Нього» [1, 75].

Натомість моральний сенс світських цінностей мислиться як «суб'єктивна значущість певних явищ реальності, тобто їхньої значущості з точки зору людини, суспільства та їх потреб» [2, 85]. У цьому випадку, на думку В. Малахова, аксіологічний підхід до дійсності розширює гносеологічне з'ясування об'єктивної сутності явищ до «з'ясування того, яке значення ці речі можуть мати для нас, нашого суспільства з точки зору наших потреб та інтересів» [2, 86]. Проте ще важливішим є з'ясування того, як і чому людський суб'єкт спроможний сповнювати тривким смислом власне існування. При цьому важливо відзначити той рівень цінностей, які постають орієнтирами для людської свідомості і творять її в принципово новій якості, доповнюють мотивацію (чому, для чого людина діє певним чином), висвітленням того, заради чого діє людина.

Дієвість смислових конструктів окреслених понять доводиться через аналіз сутності трансформаційних процесів соціально-культурного буття сучасного українського суспільства, оскільки дозволяє з'ясувати його духовно-метафізичні підвалини, які резонують з головними векторами самого історичного процесу. На нашу думку, найсуттєвішим чинником становлення і розвитку національної культури має стати відновлення людського капіталу.

Оскільки плеканням людського капіталу опікується такий соціальний інститут, як школа, у всій множинності її форм, з огляду на те, що саме вона є « генетичною матрицею» культури суспільства, адже в ній напрацьовується сукупний досвід поколінь, тому вважаємо доцільним проаналізувати можливості освіти у плеканні ціннісного світовідношення.

Суттєво важливим в забезпеченні загальноосвітнього характеру школи є підготовка не суб'єкта-виконавця, придатного до кваліфікованого виконання функцій галузевого фахівця на ринку праці, а людини, готової до життя у всій можливій повноті. Освіта, яка підносить людину до рівня смисложиттєвих цінностей – це метасистема, супертехнологія, що робить народ активним суб'єктом історії. Якісне примноження когнітивних здібностей на основі єдності знань і почуттів є запорукою плекання людини, здатної до критичного й емоційного самоуправління, сміливо зустрічати складні виклики світу, керувати собою, задаючи собі в потрібних ситуаціях необхідні домінанти. Наявні методики запровадження гуманітарних технологій, які дозволяють учням опановувати способи сукупного мислення та співчуття як формами колективної творчості – це той спосіб розширення когнітивних і психічних можливостей людини, що забезпечує вихід на якісно вищі рівні соціалізації інтегральних співтовариств. А забезпечення комунікативного зв'язку на засадах гуманітарних запитів і пропозицій, спільних цінностей та ідеалів – це передумова розгортання Великої Мети, яка оволодіває народом і забезпечує його позитивну перспективу.

Освіта, зорієнтована на плекання цінного людського капіталу, перетворює вчителя на головну діючу особу нового українського соціуму. Виявлення вчителем багатомірності особистості – це той вектор освіти, яка творитиме людину пристосовану до буття в середовищі соціального та інтелектуального поліморфізму. Як слушно зауважує С. Черепанова, «недооцінка дискусії, діалогу, призводять до негативних тенденцій у національній, релігійній, родинній, морально-етичній, соціокультурній, духовній, освітній та інших галузях» [4, 262]. Натомість, досвід активної участі людини в розкритті потенційно закладених у світі смислів значно збільшує обрій сенсу життя людини, робить особистість багатомірною, а це вкрай важливо в часі становлення епохи, за якої могутність держави визначатиметься не барелями видобутих вуглеводнів чи кількістю машинобудівних заводів з конвеєрним виробництвом, а « економікою знань» і технологіями людинобудування. Освіта, зорієнтована на активізацію всього багатства людського « Я», усієї глибини власної особистості – це безсумнівна цінність сучасності. І Україна має значний евристичний потенціал розвитку такої « економіки знань».

Унікальною в цьому сенсі є взаємодія релігійних та світських цінностей, яка напрацьовується у певних сферах української освіти, де керуються розумінням того, що освіта «повинна базуватися не тільки на достовірних наукових знаннях, але й на вихованні юних громадян у дусі традиційної для країни християнської моралі» [3, 293].

Органічність доповнення світського характеру змісту освіти релігійною освітою полягає в етичній наповнюваності релігійної просвіти в школі, яка має бути корисною з точки зору не лише суспільства і держави, але й церкви, яка прилучається до реалізації пізнавально-інформаційного компоненту. У сучасній освіті побудова процесу навчання через діалог віруючих і невіруючих, виправдана з огляду на уможливлення преференцій загальнолюдських цінностей і принципів, а також пієтетного ставлення до національної культури та історичних традицій. При цьому викладання наукових знань про релігію націлене на їхній об'єктивний, знеособлений характер, а не на вироблення світоглядних орієнтирів щодо релігії.

Етична наповненість релігійної освіти певною мірою деідеологізує релігію, натомість сприяє розвитку емоційної сфери психіки учнів, постачаючи знання про те, що релігійні погляди є суттєвою складовою усієї культури. Таким чином,

світська система освіти доповнюється ціннісною складовою релігійної освіти, яка прагне до осягнення істин не умоглядно, а шляхом включення у спосіб життя учнів, залучаючи до пізнання психоемоційний потенціал особистості. А саме ціннісне ставлення до явищ дійсності є одухотворюючим чинником нашого життя.

Список використаних джерел

1.Гільдебранд Дітріх фон. Етика / Дітріх фон Гільдебранд; пер. з англ. О. Городиської. – Львів: УКУ, 2002. – 445 с. 2.Малахов В. А. Етика: курс лекцій: навч. посібник / В. А. Малахов. – К.: Либідь, 1996. – 304 с. 3.Скотний В. Г. Філософія освіти: екзистенція ірраціонального в раціональному / В. Г. Скотний. – Дрогобич: Вимір, 2004. – 348 с. 4.Черепанова С. О. Екзистенція комунікативної інтерсуб'єктивності як проблема філософії освіти / С. О. Черепанова // Гуманізм. Людина. Екзистенція: матеріали 25-х Міжнародних людинознавчих філософських читань (Дрогобич, 2013 р.) / ред.. кол.: В.С.Возняк, О. А. Ткаченко, В. В. Лімонченко. – Дрогобич: РВВ ДДПУ імені Івана Франка. – С. 262 – 264.

Г. В. Лесик

СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНА ПІДГОТОВКА У ВИЩІЙ ШКОЛІ: ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ

У Концепції гуманітарного розвитку України на період до 2020 року зазначається, що гуманітарний розвиток є процесом удосконалення суспільства шляхом наближення до потреб людини в усіх сферах суспільного життя, створення умов для максимального розкриття творчо-продуктивного потенціалу й самореалізації кожної особистості відповідно до її духовних і матеріальних потреб та інтересів [3]. Це має здійснюватися шляхом перебудови системи навчання у вищій школі, відбору типів, форм, засобів, методів навчально-пізнавальної діяльності, індивідуалізації самостійної роботи.

Зібраний та систематизований досвід виховання і навчання упродовж сторіч є основою педагогіки. Якщо розглядати історичний шлях її розвитку, то ми бачимо, що вона ввібрала накопичений та узагальнений досвід виховання наступних поколінь і, по суті, є втіленням соціально-гуманітарного досвіду людства. Згодом на суспільний запит вона розвинула напрямки виховання як дітей так і дорослих, що виокремились у залежності від віку, психо-фізичного розвитку та профілю підготовки. На сьогодні існують такі царини педагогічних знань: дошкільна педагогіка, шкільна педагогіка, спеціальна педагогіка, педагогіка професійно-технічної освіти, військова, педагогіка вищої школи тощо.

У 30-ті роки XX сторіччя польський вчений С.Балей в «Енциклопедій виховання» накреслив завдання педагогічної психології і психології виховання, виділивши чотири розділи: психологію дитини шкільного віку, психологію вчителя, психологію шкільного класу і психологію культурних надбань, які є основою навчання і виховання [7, с.308].

На сучасному етапі розвитку суспільства, враховуючи соціально-економічний розвиток та політичні умови існування країни, досить важливою постає проблема професійної підготовки, що передбачає формування майбутнього активного компетентного суб'єкта діяльності із розвинутими професійними якостями. Фахова підготовка передбачає набуття студентами теоретичних знань з фундаментальних навчальних дисциплін за обраною спеціальністю та спеціалізацією, дисциплін фахового спрямування, набуття практичних умінь та навичок, необхідних для здійснення професійної діяльності, оволодіння компетентностями.

Вивчення соціально-гуманітарних дисциплін спрямоване на підвищення загального рівня культури, розширення світогляду, поглиблення та професіоналізацію знань з історичного, філософського, правознавчого, українознавчого, культурологічного напрямків, англійської мови тощо. Дана підготовка у вищих навчальних закладах України виступає як базова стосовно професійної підготовки та сприяє

формуванню результатів навчання у вигляді компетентностей, розвитку особистості, інтелекту, долученню до загальнолюдських цінностей, культури, виховання толерантності.

Український науковець О. Вознюк у своїх дослідженнях зазначає, що «розв'язання проблеми гуманітарної підготовки студентів у вищих закладах освіти в сучасних умовах можливе шляхом наповнення процесу навчання і виховання гуманітарним змістом, котрий узгоджується із кращими надбаннями цивілізації, орієнтований на безпосередній розвиток людини і відповідає потребам її самореалізації й актуальним завданням відродження культури», і виділяє чотири основні напрями професійно спрямованої інтеграції гуманітарних знань студентів із урахуванням спеціальності:

I. Вивчення прикладних розділів гуманітарних дисципліни (інженерна психологія, професійне спілкування, виробнича педагогіка, елементи андрагогіки тощо).

II. Показ внеску галузі у розвиток людської культури (будівництво і архітектура, залізничні шляхи сполучення, інформаційні технології).

III. Сприянні формуванню національної свідомості шляхом показу внеску вітчизняних вчених та інженерів у відповідну галузь виробництва чи скарбницю людської культури.

IV. Інформація про суміжні проблеми та професійну діяльність у цілому [2].

Ми поділяємо думку автора щодо важливості цих компонентів гуманітарного знання не тільки для формування особистості, але й для спілкування з іншими людьми, для безпосередньої професійної діяльності.

Цікавою видається нам думка професора Г. Васяновича щодо двох груп причин актуалізації гуманітарної освіти. Перша група причин ініціюється – хвилею інновацій (не завжди позитивних), де майже кожний педагог і кожний навчальний заклад зайняті самостійними педагогічними пошуками. Відсутність надійної, виваженої парадигми освіти зумовлюється тим, що сучасна педагогічна практика значною мірою носить інтуїтивний і стихійний характер... Друга група причин зумовлена викликами світовому співтовариству, які визначились на початку третього тисячоліття: технологічним, екологічним, інформаційним, світоглядним, моральним. Аналіз цих проблем, проведений вченими, засвідчує, що їх глибинні корені знаходяться не в економічній, політичній або соціальній сфері суспільства. Вони пов'язані передусім із духовною сферою і безпосередньо залежать від рівня освіченості, моральних якостей людей, їх світорозуміння, культури й світогляду [1, с. 97].

Проаналізувавши стан практики вивчення соціально-гуманітарних дисциплін в університетах, виявили причини наявних недоліків: невідповідність запитів практики та існуючого стану теоретичних знань; фрагментарність гуманітарних знань; обмежена кількість аудиторних навчальних годин для соціально-гуманітарного блоку; формування цілісної системи гуманітарних знань як основи загальної і професійної культури; не відповідне забезпечення студентів і викладачів сучасною високоякісною навчальною та методичною літературою.

Отже, глобальний рівень зазначених викликів спонукає сучасну вищу школу до об'єктивних необхідних змін у соціально-гуманітарній підготовці. Розглядаючи даний процес у педагогічному руслі, зазначимо, що педагогічний процес, як спеціально організована суб'єкт-суб'єктна (викладач-студент) взаємодія потребує практичної реалізації в інтегрованих програмах, які спрямовані на набуття загальних компетентностей.

Перспективами у поліпшенні соціально-гуманітарної підготовки у вищій школі є консолідована робота на застосування найновіших технологій навчання та форм організації освітнього процесу; розвиток творчих та аналітичних здібностей, критичного мислення, активізації пізнавальної діяльності; індивідуальні форми роботи зі студентами; створення багаторівневих інтегрованих соціально-гуманітарних програм для підготовки фахівців високого класу.

Список використаних джерел

1.Васянович Г. П. Гуманітарна освіта у процесі підготовки технічної еліти України / Г. П. Васянович // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти : зб. наук. пр. / ред. Л. Л. Товажнянський, О. Г. Романовський. – Харків : НТУ «ХПІ», 2010. – Вип. 27 (31) : V Кримські педагогічні читання «Педагогіка вищої школи 21-го століття та формування національної гуманітарно-технічної еліти» : в 3 ч. Ч. 1. – С. 97-102. 2.Вознюк О.М. Особливості вивчення гуманітарних дисциплін у технічних університетах // Вісник НТУУ « КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка. – 2006. – Вип.1. – Електронний ресурс – http://novyn.kpi.ua/2006-1/01_Voznyuk.pdf. 3.Концепція гуманітарного розвитку України на період до 2020 року – [Електронний ресурс]. – Режим доступу http://www.lutskrada.gov.ua/actual/koncepciya-gumanitarnogo-rozvitku-ukrayini-na-period-do-2020-roku. 4.Концепція педагогічної освіти. Схвалено колегією Міністерства освіти України 23 грудня 1998 року. Протокол № 17/1 – Б – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до концепції: http://www.intellect- invest.org.ua/social_history_pedagogical_material_period_osvita_1991-/. 5.Лесик Г.В. Сучасний стан соціально-гуманітарної підготовки у вищій школі України в умовах інтеграційних процесів / Г.В. Лесик // Вища освіта України. – 2014. - №1. – С.66-72. 6.Оптимізація циклу соціально-гуманітарних дисциплін у вищій освіті України в Б.А. Воронкова, М.А. Дебич,[контексті євроінтеграції: монографія (рукопис) / Н.М. Дем'яненко, Н.О. Дівінська та ін.] ; За заг. ред. Г.В. Онкович. – К., 2014. – 326 с. 7.Balej Stefan. Zadania psychologii pedagogicznej. W: Encyklopedia wychowania./ pod red. Lempickiego S., Gotlieb W. - Warszawa, 1933.

О. С. Ковпак

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЗАОЧНОЇ ПЕДАГІЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ У 50-х рр. XX ст.

Заочна освіта з часу її виникнення й до сьогодні є однією з найбільш доступних, економічних і поширених форм навчання. Вона спрямована на вирішення таких соціально значимих завдань, як підвищення рівня освіченості суспільства, реалізація потреб різних верств населення в освітніх послугах, задоволення потреб країни в якісно підготовлених спеціалістах, підвищення соціальної і професійної мобільності населення.

Перш за все заочна освіта завжди була важливим джерелом підготовки та підвищення кваліфікації педагогічних кадрів. Враховуючи складне соціально-економічне становище в Україні затребуваність у заочній формі навчання збільшується й сьогодні. У той же час сучасна система заочної педагогічної освіти має ряд недоліків і потребує вдосконалення. Для оновлення системи підготовки педагогічних кадрів без відриву від виробництва необхідно звернутися до досвіду минулого та вивчення його можливостей у сучасних умовах.

1950-ті рр. – це період стрімкого розвитку заочної педагогічної освіти, що пов'язано з післявоєнною відбудовою, науково-технічним прогресом та зростанням потреби у висококваліфікованих спеціалістах.

Загальні питання розвитку вищої освіти післявоєнного періоду розглядаються в роботах І. Авілова, К. Галкіна, Ю. Курносова, М. Круглянського. Розвиток заочної педагогічної освіти в СРСР у зазначений період можна прослідкувати в роботах російських вчених В. Лазарєва, Н. Бикової, Є. Захарової. Корисними для нашого дослідження є роботи В. Нестеренко, Т. Кобзаревої, які присвячені розвитку заочної педагогічної освіти в Україні, її теоретичним і методологічним проблемам.

Кількісні показники розвитку заочної освіти свідчать про наступне: якщо з 1950-1951 до 1960-1961 навчального року кількість студентів у цілому зросла більш ніж у два рази, то на заочних відділеннях – у 3,5 рази, а на вечірніх – більш ніж в 11 разів. У 1960 р. на денних відділеннях ВНЗ навчалося майже 199 тис. студентів, на заочних – 174 тис., а на вечірніх – 44 тис. [1, с. 527].

Н. Бикова наголошує, що саме завдяки заочній формі навчання після Другої світової війни вдалося здійснити масову підготовку спеціалістів з вищою освітою [2, с. 4]. Більша частина заочників у цей період були студентами педагогічних ін-

ститутів [3, с. 33].

У зв'язку зі значним збільшенням кількості шкіл і дедалі зростаючою потребою в учительських кадрах до кінця першої повоєнної п'ятирічки в Україні заочні відділення функціонували при 24-х педагогічних, 32-х учительських інститутах і 70-х педучилищах. Колективи ВНЗ республіки спрямовували свої зусилля на покращення якості навчально-виховної роботи, планування та проведення екзаменаційних сесій. Значну роль в організації самостійного навчання студентів-заочників у міжсесійний період відіграло створення широкої мережі консультаційних пунктів [4, с. 202].

Подальше удосконалення шкільної освіти, організація шкіл-інтернатів і шкіл з подовженим днем, розширення мережі вечірніх шкіл працюючої молоді, введення обов'язкової загальної середньої освіти в столицях республік і великих промислових центрах країни додатково потребували збільшення кількості вчителів, що значною мірою сприяло розвитку системи заочної педагогічної освіти в кінці 1950-х – на початку 1960-х рр., задоволенню зростаючої потреби у вчительських кадрах [3,с. 34].

Нові навчальні плани, введені у період 1950-1960 років для заочної педагогічної освіти, передбачали спецсемінари з педагогіки, психології або методики, обов'язкову контрольну роботу з історії педагогіки, іспит з педагогіки та методики викладання відповідного навчального предмета.

Проводилася робота щодо забезпечення студентів-заочників необхідною навчально-методичною літературою. Навчально-методичний кабінет із заочної освіти при міністерстві освіти УРСР, крім щорічного видання програм і текстів контрольних робіт, підготував понад 300 навчальних посібників, курсів лекцій, методичних розробок з різних дисциплін. Велика увага приділялася удосконаленню навчального процесу та поліпшення змісту освіти. Розширювалися зв'язки заочних педагогічних навчальних закладів зі школами [5, с. 16].

Н.Бикова у своїй роботі «Удосконалення заочної освіти в вищій школі засобами відкритої освіти» [2] надає характеристики заочної освіти, включаючи педагогічну, періоду 1945-1970рр., серед яких хотілося б виокремити наступні: 1) контингент студентів, які отримували вищу освіту без відриву від виробництва складався з представників різних соціальних верств; 2) навчальний процес забезпечували такі комунікаційні технології, як поштовий, телефонний, радіозв'язок та кейс-технологія; 3) основною метою організації заочних навчальних закладів була швидка підготовка необхідних країні спеціалістів, скорочення напливу в існуючі ВНЗ, можливість масового навчання.

Таким чином, заочна педагогічна освіта 50-х рр. XX ст. в Україні характеризувалася швидким зростанням якісних і кількісних показників, що було зумовлено дефіцитом педагогічних кадрів. У цей період відбувалися активні пошуки ефективних організаційних форм та методів підготовки педагогічних кадрів без відриву від виробництва. Охоплений темою період став підґрунтям для подальшого розвитку й удосконалення системи заочної педагогічної освіти в Україні.

Список використаних джерел

1. Бойко О. Д. Історія України: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Видання 3-тє, виправлене, доповнене. / О. Д. Бойко. – К.: Академвидав, 2005. – 688 с. 2. Быкова Н. Н. Совершенствование заочного обучения в высшей школе средствами открытого образования. : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 – теория и методика профессионального образования (педагогические науки) / Наталья Николаевна Быкова. – СПб., 2006. – 183 с. 3. Лазарев В. Н. Высшее педагогическое образование без отрыва от основной деятельности: история, современное состояние : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.01 – общая педагогика, история педагогики и образования / Владимир Николаевич Лазарев. – М., 2004. – 365 с. 4. Михайленко Л. Ф. З історії методичної підготовки вчителя математики на заочному відділенні педвузу /Л. Ф. Михайленко // Вісник Житомирського педагогічного університету. Випуск 13. – Житомир, 2003. – С. 201 – 205. 5. Нестеренко В. В. Розвиток заочної форми навчання в системі вітчизняної вищої педагогічної освіти / В. В. Нестеренко // Наук. зап. Терноп. нац. пед. ун-ту. Сер. Педагогіка. – 2011. – № 2 – С. 12 – 18.

Л. В. Корж-Усенко

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ НА ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ

Нормативно-правове забезпечення діяльності вищих навчальних закладів початку XX ст. (до встановлення радянської влади) відображено в документах Російської та Австро-Угорської імперій, українських урядів 1917–1920 рр. Частину цих документів представлено у вигляді окремих видань і збірниках документів (зокрема, П. О. Воловенко «Сборник постановлений и распоряжений начальства по университету св. Владимира и другим университетам с 1892 по 1911 гг.»), у періодичних виданнях досліджуваного періоду («Вісник Генерального Секретаріату», «Вісник Української Народної Республіки», «Державний Вісник», «Журнал Министерства Народного Просвещения», «Записки Императорского Харьковского университета», «Записки Императорского Новороссийского университета», «Известия Киевского коммерческого института», «Университетские известия» Київського університету). Більшість джерельного масиву з обраної проблеми зберігається у вітчизняних та зарубіжних зібраннях: Центральних державних історичних архівах України в м. Київ та м. Львів, Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України в м. Київ, Інститутах рукописів Національних бібліотек України в м. Київ та в м. Львів, Державних архівах Львівської, Чернівецької, Харківської, Дніпровської, Чернігівської, Полтавської областей, Державному архіві м. Києва, Австрійському державному архіві у Відні, Російському державному історичному архіві у м. Санкт-Петербург, Центральному державному історичному архіві м. Москва.

Зміну пріоритетів у політиці російського уряду в галузі вищої освіти зафіксовано низкою документів законодавчо-розпорядчого характеру: в загальноуніверситетських статутах, положеннях, урядових постановах, рескриптах, розпорядженнях, циркулярах попечителів навчальних округів. Натомість вищі навчальні заклади на території підавтрійської України (Львівського і Чернівецького університетів, Чернівецького народного університету, Львівської політехніки, консерваторії, Торгівельної і Ветеринарної академій) діяли на основі «Статуту організаційного», прийнятого в 1874 р. і доповненого в 1886, 1890 і 1907 роках, за яким пріоритет у вирішенні шляхів розвитку «альма-матер» належав професорським колегіям. Серед законодавчих актів Української держави найважливішими вважаємо такі: про створення державних українських університетів у Києві і Кам'янець-Подільському, проголошення державними існуючих в Україні вищих навчальних закладів, про право писання та оборони дисертацій на вчені ступені в усіх школах України українською мовою (1918 р.), Статут державних українських університетів (1919 р.).

Важливе значення мають статути і положення окремих вищих навчальних закладів: Київської духовної академії, Харківського технологічного інституту, Київського політехнічного інституту, Київських, Харківських, Одеських вищих жіночих курсів, Київського та Харківського комерційних інститутів, Харківського та Одеського жіночих медичних інститутів, Київських приватних загальноосвітніх вищих жіночих курсів А. Жекуліної, Катеринославського гірничого інституту, Київської та Одеської консерваторій, Новоросійського вищого міжнародного інституту, Київського народного університету. Змістовний матеріал можна почерпнути із внутрішньої документації, насамперед положень і правил внутрішнього розпорядку державних і приватних вищих начальних закладів України.

Таким чином, наявний масив документів дозволяє визначити пріоритети державної політики в Російській та Автро-Угорській імперіях, Українській державі у галузі вищої освіти в дорадянський період, розкрити особливості організації діяльності державних і приватних вищих навчальних закладів, з'ясувати відмінності між нормотворчістю та освітянською практикою.

В. М. Любохинець

ЗІСТАВЛЕННЯ ВИМОГ ЧИННОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ З ЄВРОПЕЙСЬКИМИ СТАНДАРТАМИ

Реформування вищої освіти – питання складне, але необхідне. Освітня система нашої країни зазнає докорінних змін, орієнтуючись на європейський простір. Але пострадянські традиції сповільнюють процес еволюціонування освітнього середовища. Новим є те, що значна увага приділяється забезпеченню якості вищої освіти, у тому числі у законодавчій базі. Але ідеологічне минуле та звична вертикальна система управління не дозволяють у повній мірі й на усіх рівнях створити та реалізувати дієву систему забезпечення якості [1].

Вперше в історії національної освітньої системи питання забезпечення якості висвітлено у Законі України «Про вищу освіту» (від 01 липня 2014 року № 1556-VII). Це надає можливість вищим навчальним закладам перейти до більш ефективного здійснення освітньої діяльності та наблизитись до кращої Європейської практики забезпечення якості, яка покладена в основу чинного законодавства нашої країни.

Найважливішим та незрозумілим є перехід до нових стандартів української освіти та відповідність сучасній нормативній базі. Вирішення цього питання – першочергове завдання усіх вищих навчальних закладів. А відповідь на нього можна знайти, вивчивши Європейський досвід.

У травні 2015 року на Міністерській конференції в Єревані цей документ був переглянутий, удосконалений та ухвалений у новій редакції під назвою «Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти».

Європейські стандарти складаються з трьох взаємопов'язаних частин: 1) внутрішнє забезпечення якості; 2) зовнішнє забезпечення якості; 3) агенції із забезпечення якості [4].

Закон України «Про вищу освіту» [3] також передбачає три складові забезпечення якості, кожна з яких передбачає здійснення певних процедур та заходів:

1) систему забезпечення вищими навчальними закладами якості освітньої діяльності та якості вищої освіти (система внутрішнього забезпечення якості);

2) систему зовнішнього забезпечення освітньої діяльності вищих навчальних закладів та якості вищої освіти;

3) систему забезпечення якості діяльності Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти і незалежних установ оцінювання та забезпечення якості вищої освіти.

Європейські стандарти і рекомендації [4] щодо внутрішнього забезпечення якості є основою для розвитку культури якості. Вони повинні відповідати стандартам зовнішнього забезпечення якості та діяльності агенцій забезпечення якості.

На відміну від українського законодавства, Європейські стандарти мають рекомендації щодо виконання, що значно спрощує планування заходів щодо реалізації поставлених завдань.

Європейські документи (2015) пропонують 10 стандартів внутрішнього забезпечення якості.

Аналізуючи Закон України «Про вищу освіту» у питанні створення системи внутрішнього забезпечення якості освітньої діяльності вищого навчального закладу, можна знайти кожен з Європейських стандартів, але у іншому формулюванні. Попередня ж нормативна база взагалі не була орієнтована на міжнародну практику і не говорила про якість освітньої діяльності, а тому вичерпала себе.

Розглянемо питання зіставлення вимог Закону [3] та Європейських стандартів [4] щодо внутрішнього забезпечення якості.

Першочерговим завданням має стати розробка документу, у якому буде прописано план дій щодо визначення принципів та процедур забезпечення якості вищої освіти, про які говориться у Законі [3]. Європейські ж нормативи називають даний документ «Політикою якості», надаючи рекомендації щодо реалізації поставлених стандартом завдань. Чіткі рекомендації можуть бути покладені в основу іншого документу – «Плану заходів щодо реалізації Політики забезпечення якості вищої освіти ВНЗ».

Освітні (освітньо-професійні) програми – не нове поняття для українських освітян. Вони є частиною Стандартів вищої освіти. Але в умовах здійснення реформ та Європейської інтеграції освітні програми мають стати стандартом забезпечення якості. Тому задля відповідності національній законодавчій базі та вимогам Європейських стандартів, вітчизняні виші мають навчитись самостійно розробляти освітні програми, а також здійснювати моніторинг та періодичний перегляд, адже на основі даного документу складається навчальний план підготовки фахівців за спеціальністю (спеціалізацією), програми навчальних дисциплін та практик, навчально-методичне та інформаційне забезпечення освітнього процесу.

Нормативна база вищого навчального закладу для здійснення освітньої діяльності та організації освітнього процесу не може існувати без матеріально-технічної бази. На сьогоднішній день це питання також потребує новацій, змін, орієнтованих на Європейський досвід. Якщо Закон [3] говорить про забезпечення наявності необхідних ресурсів для організації освітнього процесу, то в Європейських нормативах [4] описують вимоги до навчальних ресурсів, у т.ч. достатність фінансування. Особлива увага також приділяється підтримці студентів з боку кадрового складу вищого навчального закладу та врахуванню потреб усіх учасників освітнього процесу.

Ключове місце у переліку Європейських стандартів [4] займає студентоцентрований підхід у навчанні, викладанні та оцінюванні. Але, нажаль, даний норматив взагалі не згадується у Законі [3].

Кадровому складу також приділяється увага у обох документах. Але якщо українське законодавство говорить про забезпечення підвищення кваліфікації викладацького складу, то міжнародні норми рекомендують звернути увагу на прозорість і справедливість процедур набору, професійний ріст і розвиток кадрового потенціалу, який може проявлятись у заохоченні до наукової діяльності, використання інноваційних методів у викладанні та сучасних технологій навчання. За якісні характеристики викладачів відповідає вищий навчальний заклад, а тому має забезпечити можливості для професійного росту. Що стосується українських нормативів з цього питання, то Постановою Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2015 року №1187 затверджено «Ліцензійні умови провадження освітньої діяльності закладів освіти». Цей оновлений документ якісно відрізняється від попереднього та має перелік вимог щодо рівня наукової та професійної активності викладацького складу [2].

Європейський авторитет та українські реалії також вплинули і на боротьбу з академічним плагіатом у наукових роботах працівників вищих навчальних закладів та здобувачів вищої освіти [3].

Прозорість, об'єктивність та достовірність – основні характеристики Європейської системи забезпечення якості вищої освіти. В українські модернізовані реалії ці принципи еволюціонували через законодавчу базу у вигляді забезпечення публічності інформації про освітні програми, ступені вищої освіти та кваліфікації [3]. Європейський перелік оприлюдненої інформації ширший – це інформація про критерії відбору на навчання, процедури викладання, методи та форми оцінювання, показники успішності та навчальні можливості студентів, рейтингове оцінювання викладачів та студентів, працевлаштування випускників [4].

Важливе місце також займає наявність інформаційних систем для управління

інформацією [3], що проявляються у ефективних процесах збору та аналізу інформації, участі студентів та співробітників вишів в обробці наданої інформації, плануванні подальшої діяльності на основі проведеного аналізу [4].

Висновок. Вимоги Закону [3] та Європейські стандарти і рекомендації [4] для української вищої школи мають стати симбіозом, вдалим поєднанням нормативів для розробки етапів та механізмів забезпечення якості. Вище перелічені норми мають увійти до базових нормативних документів кожного вищого навчального закладу та створити об'єктивні, прозорі та достовірні процедури, які стануть індикаторами якості освітньої діяльності, як одного з основних компонентів системи внутрішнього забезпечення якості.

Список використаних джерел

1.Добко, Тарас. Забезпечення якості вищої освіти: Європейські кращі практики для України [Електронний ресурс] / Тарас Добко // Освітня політика, 2014. – Режим доступу: http://education-ua.org/ua/analytics/305 – Назва з екрана. 2.Ліцензійні умови провадження освітньої діяльності закладів освіти [Текст]: [Додаток до постанови Кабінету Міністрів України: від 30 грудня 2015 року №1187]. – Кабінет Міністрів України. 3.Про вищу освіту [Текст]: [Закон України: офіц. текст: за станом на 28 грудня 2014 року]. – К.: Парламентське вид-во, 2014. 4.Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG). – К.: ТОВ «ЦС», 2015. – 32 с.

О. В. Луценко

ОСНОВНІ ЕТАПИ РЕФОРМУВАННЯ ІСТОРИЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Сьогодні українська школа переживає складні та відповідальні часи. В країні йде становлення нової системи освіти, яка орієнтована, зокрема, на входження в світовий, європейський освітній простір. Цей реформаційний процес супроводжується істотними змінами в педагогічній теорії та практиці, освітній парадигмі в цілому, нагальною потребою стає перехід до іншого змісту, інших підходів, іншого педагогічного менталітету [3].

У розбудові національної системи освіти та демократизації освітянської діяльності виключно важлива роль належить історичній науці. Без повернення суспільству правди про історичне минуле неможливо оздоровити самосвідомість українського народу та ввійти в світову спільноту. У зв'язку з цим перед вітчизняними науковцями постали невідкладні завдання, пов'язані із самоаналізом власного розвитку, виявленням нових джерел та оцінкою чинних.

На жаль, соціально-політична та економічна кризи в Україні зумовили низку непорозумінь, навіть протиріч в історичній освіті. Для того, щоб ці протиріччя подолати, перш за все, необхідно відновити відповідність між новими чинниками та функціями гуманітарно-історичної освіти, які спрямовані на визначення певного ступеню розвитку українського суспільства, держави на сучасному етапі. Вирішення цього складного завдання потребує глибокого вивчення історико-педагогічного досвіду реформування історичної освіти.

Традиційно більшість науковців надають перевагу впровадженню інноваційних технологій у викладанні історії в загальноосвітньому навчальному закладі (О. Пометун, В.Мисан, Т.Ладиченко). Лише нещодавно були представлені широкій аудиторії ґрунтовні дослідження з реформування історичної освіти в Україні К. Баханова та В. Власова, центральне місце в яких посідають теоретико-методичні засади трансформації сучасної шкільної історичної освіти.

Аналіз наукових праць учених, які безпосередньо чи опосередковано торкалися окресленої проблеми, свідчить, що в історико-педагогічній науці немає цілісного й системного дослідження, де висвітлювалися б організаційні основи й педагогічні засади реформування вітчизняної історичної освіти [1].

Окремі аспекти цієї проблеми були досліджені С.В. Драновською за посилан-

ням на працю Левітаса Ф.Л., Салата О.О., яка розглядала реформування історичної освіти у контексті шкільних реформ. Ми погоджуємося з висновком дослідниці про те, що в процесі її реформування умовно можна виділити декілька етапів, які збігаються з реформою школи.

І етап (1989 -1995 рр.) характеризується процесом розпаду колишньої системи історичної освіти, яка була панівною в СРСР, і пошуком оновленого підходу до побудови якісно нової системи освіти в Українській державі. На початку 90-х років була відмічена нова реформаторська хвиля в царині методики навчання історії, яка була зумовлена, передусім, декількома причинами: перехід західних країн до постіндустріального типу розвитку; закінчення «холодної війни», що призвело до розпаду соціалістичного блоку країн.

Більшість реформ історичної освіти даного періоду були спрямовані на створення нового базового компоненту, який би відповідав наступним завданням: 1) урахування потреб суспільства, національно-релігійної складової освіти, власне особистості учня; 2) нормалізація навчального навантаження учнів; 3) відповідність нового стандарту освіти державним інтересам.

Завершенням етапу можна умовно вважати ухвалення Закону України «Про освіту».

ІІ етап (1996 -2000 рр.) пов'язаний з виданням Національної доктрини розвитку освіти України в XXI столітті, розробкою державних стандартів історичної освіти, переходом на лінійну систему освіти. В першому розділі Національної доктрини розвитку освіти в України освіта розглядається як основа розвитку особистості, суспільства, нації, держави, визначальний чинник політичної, соціально-економічної, культурної та наукової життєдіяльності суспільства, відтворення і нарощення інтелектуального духовного та економічного потенціалу суспільства. Освіта є стратегічним ресурсом поліпшення добробуту людей, забезпечення національних інтересів, зміцнення авторитету і конкурентоспроможності держави на міжнародній арені.

Національна доктрина надає велику перевагу насамперед національному вихованню молоді, спонукає до оволодіння глибинними знаннями з історії та культури українського народу, виховання поваги до культурних та моральних цінностей нації [4].

ІІІ етап (з 2000-го року - по теперішній час) характеризується подальшим пошуком моделі стандарту історичної освіти, ухваленням лінійної структури історичної освіті, залученням педагогів до різноманітних форм міжнародної співпраці в галузі історичної освіти. На сучасному етапі розвитку історична освіта постає перед новим викликом – потрібно якісно переосмислити основні положення методичної науки, випрацювати нові підходи до викладання історії в школі, які були б орієнтовані на потреби й розвиток учня [2].

Реформування шкільної історичної освіти сьогодні є багатовекторним процесом, який повинен включати в себе розробку відповідних освітніх стандартів, які б впроваджувалися в життя в сукупності з нормативно-правовим, фінансовим, кадровим, матеріально-технічним, соціальним забезпеченням.

Зараз в Україні відбувається так званий перехідний період, який призвів до повного перегляду підходів до викладання історії. Ці зміни пов'язані не лише з новим трактуванням тих або інших фактів, але й із глибинним процессом відновлення повного контексту історичної оповіді без ідеологічних спотворень, що спричинило процесс зміни цінностей. Переосмислення завдань історії як навчального предмета спонукає по-новому поглянути на традиційні засоби навчання. Закономірними у зв'язку з цим видаються пошуки оптимальних умов організації навчання історії та оптимальної моделі підручника, спроби обґрунтувати нові критерії оцінки якості історичної освіти [1].

У сучасній освіті вже існують важливі чинники, які зможуть у майбутньому

якісно змінити зміст української історичної освіти: 1) потреба впровадити у шкільний курс «багатоперспективність», тобто розуміння історичного процесу не лише як прогнозованого, а й як імовірного та варіативного; 2) потреба в умовах інформаційного суспільства забезпечувати передусім формування компетентностей учнів, розвиток їхніх умінь і пов'язана з цим необхідність опрацьовувати ширше коло джерел(не тільки тексти підручника та окремі документи, а й візуальні джерела та аудіовізуальні матеріали); 3) потреба звільнити українців від комплексу бездержавного народу.

Виходячи з вищезазначеного, можемо зробити висновок про те, що основним завданням історичної освіти сьогодні залишається пошук консенсусу між національними та інтернаціональними складовими в освітянському процесі, у викладанні історії зокрема, а також гармонізація їх магістральних напрямів.

Список використаних джерел

1.Драновська С.В. Історична освіта в ЗНЗ у XXI ст.: досвід та перспективи розвитку // Педагогічний альманах. – 2010. – вип 7. - С. 51 – 55. 2.Левітас Ф.Л., Салата О.О. Методика викладання історії. Посібник учителя. – Х.: Основа. 2006. – 96 с. 3.Методика навчання історії в школі // О.І. Пометун, Г.О. Фрейман. - К.: Генеза, 2006. – 328 с. 4.Указ Президента України Про Національну доктрину розвитку освіти - http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/347/2002.

Л. М. Михайлова

РЕАЛІЗАЦІЯ СУЧАСНИХ ЗАВДАНЬ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ ПЕДАГОГІВ У СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ

Післядипломна освіта в Україні є складовою системи неперервної освіти, яка являє собою сукупність засобів, способів і форм здобуття, поглиблення й розширення загальної освіти, професійної компетентності і культури особистості. Для кожної людини неперервна освіта є процесом формування й задоволення її пізнавальних запитів та духовних потреб, розвитку задатків та здібностей у мережі державно-суспільних навчальних закладів і шляхом самоосвіти.

Післядипломна педагогічна освіта здійснюється в мережі закладів різних типів, державної і недержавної форм власності, де запроваджуються традиційні й сучасні форми й технології підвищення і вдосконалення професійної майстерності педагогів різних освітніх ланок.

Дослідження різноманітних аспектів навчання й розвитку професіоналізму педагогів належить українським та зарубіжним ученим: С.І.Змейову, Н.Ничкало, В.Олійнику, Т.Сорочан, В.Химинцю та іншим.

Необхідність постійного професійного розвитку обумовлюється сучасними швидкоплинними змінами в системі виробництва, в соціокультурній та політичній сферах життя нашої країни і світу загалом. Педагоги не можуть залишатись осторонь, адже саме їм належить виховувати особистість, яка житиме в громадянському суспільстві. Бути громадянином у сучасному розумінні означає: займати активну позицію, не бути байдужим до того, що відбувається у твоїй державі.

Активність педагогів – це наявність знань об'єктивних законів розвитку людини, природи та суспільства, вміння їх використовувати в професійній діяльності, постійно вдосконалюючись, розвиваючи і збагачуючи свою інноваційну культуру, технологічний потенціал з урахуванням сучасних тенденцій розвитку освітньої галузі.

Саме особливості сучасного розвитку суспільства ставлять усе нові і нові, значно більші, чим будь-коли в історії людства, вимоги до інтелекту дорослої людини, його мобільності, пластичності і гнучкості.

Результати проведених досліджень із психології дорослих свідчать, що людина в усі періоди її життя здатна набувати нові знання і розширювати розумовий кругозір [6].

Особливі можливості щодо цього має післядипломна освіта, основним завдан-

ням якої є вдосконалення професійної майстерності дорослої людини впродовж усіх етапів її трудового життя.

Вищі навчальні заклади сьогодні не можуть забезпечити свого випускника таким обсягом знань і вмінь, яких би вистачило до кінця його трудового періоду. У зв'язку з інтенсивним зростанням потоку інформації через кожні 5-10 років потрібно поновлювати знання, щоб відповідати необхідним вимогам життя.

Виходячи з цього, для вищих навчальних закладів, зокрема педагогічних, одним із головних сучасних завдань є підготовка випускників з установкою до навчання впродовж життя, що вимагає серйозної роботи з розвитку в них пізнавальної потреби, прагнення до постійного поновлення знань, і в першу чергу – розвитку аналітичної, критичної властивостей мислення, відмову від штампів і стереотипів, які, до речі, вже закладаються під час навчання у ВНЗ.

Особливо це стосується педагогів, які, набувши певного досвіду майже за п'ять років професійної діяльності вже «обростають» певними штампами, їхнє мислення розвивається в певному напрямі, частіше за все – раціонально-логічному, на що дуже часто здійснюють вплив і педагоги-наставники, і авторитарний підхід до управління керівників освітнього закладу, і власне «лінійне» мислення, сформоване ще під час навчання в школі.

Виходячи із завдань неперервної освіти, важливо відповісти на питання: 1) чи можна навчити дорослу людину? 2) як визначити оптимальні умови навчання дорослих? 3) які закономірності педагогічного керування сприйняттям інформації дорослими? 4) які закономірності психічного і інтелектуального розвитку людини у різні періоди життя? 5) які потенціальні можливості розвитку дорослих?

Вікова періодизація інтелектуального розвитку дорослих свідчить про те, що зріла людина піддається і навіть потребує навчання, але ж ступінь сприйняття засобів педагогічного впливу у різних вікових періодах неоднаковий.

Ще в 1957 році Б.Г.Ананьєв зазначав, що при організації навчання дорослих слід зважувати на дію двох механізмів нервової системи: механізм тимчасових зв'язків і механізм аналізаторів, які в певні роки життя спрацьовують по-різному.

Тож, у системі післядипломної освіти необхідно враховувати: 1) вікові особливості слухачів, адже існують певні складнощі у людей зрілого віку в засвоєнні нових знань, набутті навичок та їх застосуванні (майже за шаблоном!); 3)індивідуальні особливості слухачів (фізичний і метаболічний стан організму, індивідуально-психологічні властивості, рівень загальних і спеціальних здібностей, інтелектуального розвитку); 2) час роботи в освітній сфері, в певному навчальному закладі; 3) здатність до сприйняття змін в освіті, спрямованість педагога та його ціннісно-смислові орієнтації.

На нашу думку, допомогти педагогам сформувати установку на постійний саморозвиток, на подолання шаблонів і стереотипів можливо за умови приділення цьому необхідної уваги під час їхньої курсової перепідготовки, коли при виконанні нестандартних завдань вони усвідомлюють, у чому їхні проблеми і розуміють необхідність їх подолання. Завдання андрагога: накреслити напрямки саморозвитку.

Дослідженнями доведено, що навчати дорослих можна як на вербальному (словесному), так і на моторному (рухливому) рівні. Вербальне навчання більш успішно здійснюється в юнацькому, ранньому і середньому періодах зрілості. Зниження успішності спостерігається в літніх людей. Моторне навчання в період середньої зрілості знижується, тому в цей час більш ефективними є вербально-наочні засоби, що застосовуються в різних формах занять (лекції, практичні, семінарські, тренінги). При цьому в процесі навчання на курсах підвищення кваліфікації важливо запроваджувати різні види діяльності: сприйняття інформації, її обговорення (дискусія, диспут), вирішення проблемних і творчих завдань, відповіді на запитання тощо, адже це знижує напруження, зменшує втомлюваність, зацікавлює процесом навчання. Ефективними в системі освіти дорослих є інтерактивні

методи, теоретичне обґрунтування і розробка прийомів практичного застосування яких належать сучасним українським та зарубіжним педагогам у галузі методів та технологій навчання (В. Гузєєв, О.Пометун, Л.Піроженко, А.Фасоля та ін.).

Деякі дослідники вважають, що під час навчання дорослої людини в першу чергу активізується вербально-логічне мислення і пам'ять, адже необхідно не лише зрозуміти матеріал, але й запам'ятати його і вміти відтворити, коли це знадобиться. Це, безумовно, так. Утім, андрагогам слід усвідомлювати, що головне в роботі зі слухачами орієнтуватися не на запам'ятовування інформації, а в першу чергу на її осмислення, оскільки тільки пропущене «крізь себе» (через свідомість) знання, яке отримало оцінку «потрібно, важливо, необхідно», перейде із короткочасної пам'яті в довготривалу. Підкреслимо: увагу слід зосереджувати на роботі з інформацією, її аналізі, порівнянні з існуючими фактами, усвідомленні її значення в практичній діяльності – тільки тоді варто очікувати на підвищення рівня професійної компетентності педагогів.

Сьогодні для андрагогів актуальними питаннями в системі післядипломної педагогічної освіти є: 1) руйнування професійних стереотипів і шаблонного мислення педагогів; 2) створення умов для розвитку в курсантів дивергентного мислення; 3) мотивування слухачів до самоосвіти; 4) допомога в розробці програм професійного саморозвитку.

І це цілком можливо за мови ціннісно-творчого ставлення андрагогів до своєї діяльності, що здатне забезпечити неперервне професійне зростання працівників освітньої сфери.

Список використаних джерел

1. Змеёв С.И. Технология образования взрослых: учеб. пособ. / С.И. Змеёв. – М. : Академия, 2002. – 160 с. 2. Олійник В. В. Тенденції розвитку післядипломної педагогічної освіти в умовах трансформації суспільства / В. В. Олійник // Теорія і практика управління соціальними системами. – 2013. – № 1. – С. 56 – 66. 3. Пометун О., Пироженко Л. Інтерактивні технології навчання: теорія і практика/О.Пометун, Л.Піроженко. – К., 2002. – 136 с. 4.Проблеми післядипломної освіти педагогів/ Під ред. Химинець В.В., Баяновська М.Р., Жупанин С.І. – Ужгород: Патент, 2003. – 218 с. 5. Сорочан Т.М. Розвиток професіоналізму педагогічних працівників у системі післядипломної педагогічної освіти на андрагогічних засадах [Електронний ресурс] / Т.М. Сорочан, О.М. Рудіна. – Режим доступу: http://www.loippo.lg.ua/conf rozv prof.doc (21.03.2014). 6. Степанова Е.И. Умственное развитие и обучаемость взрослых. – Л., 1981. 7. Химинець В.В. Науково-методичні основи підвищення кваліфікації педагогічних кадрів. – Ужгород: Патент, 2003. – 206 с.

Т. В. Соболь

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ПРИНЦИПІВ В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ (НА ПРИКЛАДІ ФІЛОСОФСЬКОГО ФАКУЛЬТЕТУ КНУ ІМ. ТАРАСА ШЕВЧЕНКА)

Одним із пріоритетних напрямків сучасного освітнього процесу є розвиток критичного мислення особистості. Цьому передували такі тенденції сьогодення, як інформаційний простір який постійно розширюється, різке підвищення ролі комунікативних процесів і обсягу інформації, що надходить ззовні, створення європейського освітнього простору. Все це знаходить відображення і в соціальній сфері і, в першу чергу, у сфері освіти, яка, як доводить бразильський педагог П. Фрейре, є тією інституцією, що дає змогу особі виробити в собі практичне ставлення до реальності, втручатися в свій контекст реальності та інтегруватися з ним [3,с.28].

Крім того, сучасні умови життя висувають свої вимоги до майбутніх спеціалістів – рушійної сили розвитку будь-якої держави. Справжній професіонал, окрім базових фахових знань, повинен мати безліч різних якостей: вміння логічно мислити, яке дозволяє швидко вирішити більшість проблем, креативний підхід до реальності, який допоможе інтегруватися в сучасне інформаційне суспільство, критичне сприйняття світу, яке сприятиме розсудливому прийняттю рішень,

аналізу та пошуку нової інформації, прийомів пізнання та діяльності, пошуку доказів та перевірці обґрунтованості будь-яких знань. Разом з тим, названі властивості стимулюють прагнення особистості до саморозвитку та самоосвіти, без яких неможливо адаптуватися до мінливого світу. Саме тому деякі вчені наголошують на необхідності переходу до нової освітньої системи, яка буде зорієнтованою «на формування інноваційної людини, тобто такої, що знаходиться в стані пошуку, здатної самостійно приймати нестандартні рішення, винахідливої, творчої особистості. Винахідливість стає архетипом для інноваційної людини, а провідною метою навчання – формування в неї власної дослідницької позиції, тобто значення набуває процес переходу в освітній діяльності від школи пам'яті до інституту роботи з мисленням» [4, с. 37].

Вагому, якщо не головну роль, у формуванні такої інноваційної, широко мислячої людини відіграє саме філософська освіта, метою якої, як вважає Л. Ф. Федотова, є «допомогти людині удосконалитись та виробити світоглядні, духовно-моральні, естетичні установки, ідеали та цінності особистості, які допоможуть пережити усі життєві негаразди і досягти успіху [5], адже «специфіка філософування – це постійний рух думки, це прагнення осмислити, зрозуміти, змінити щось в собі, це стимул працювати над собою» [5].

Філософія синтезує всі окремі галузі наукового знання і її слід сприймати як певну систему наук і методів академічних знань. Крім того, як і наука, філософія користується загальними стандартами й нормами раціональності, доказовості, логічності і т.п. Більше того, саме філософія обґрунтовує самі ці стандарти, надаючи методологічний інструментарій науці. [2, с. 87]. Ось чому філософія відіграє провідну роль у реформуванні всієї освітньої системи, потреба в якому гостро постала після підписання нашою країною Болонської декларації. Дана подія призвела до введення в українську вищу освіту (включаючи філософську) кредитної системи та 100 бальної шкали оцінювання знань, введення нових ступенів бакалавра і магістра, оновлення навчального процесу. У 2011-2014 роках на базі кафедри етики, естетики та культурології філософського факультету КНУ ім. Тараса Шевченка була реалізована освітня програма Європейського Союзу – Темпус, яка підтримала модернізацію системи вищої освіти та створила простір для співпраці з країнами-партнерами ЄС через університетські проекти. Головною метою даної програми була розробка спільної, доступної та успішної системи методологічних рекомендацій які сприятимуть зростанню конкурентоздатності гуманітарних наук і включенню соціальних партнерів в неї. Даний проект дозволив збалансувати теоретичні та практичні курси у відповідності до вимог потенційних роботодавців та проаналізувати досвід інших країн у вдосконаленні методики та технології навчання.

Ще відчутніші зміни у вищій освіті України почали відбуватися з 1 липня 2014 року, коли був прийнятий новий закон України про вищу освіту і розпочате втілення основного принципу європейського освітнього простору – автономії університетів – «комплексу прав і свобод тих, хто навчає і навчається в секторі вищої освіти...» [1, с. 31]. Завдяки практичному впровадженню пунктів даного закону акредитовані спеціалізовані вчені ради філософського факультету, поряд із іншими спеціалізованими радами, отримають дозвіл приймати остаточне рішення щодо присудження наукових ступенів та затверджувати освітні програми підготовки бакалаврів і магістрів по філософії, освітні програми підготовки докторів філософії і наукові програми підготовки докторів наук згідно з Міжнародною стандартною класифікацією освіти.

З 2016 року запрацює механізм електронного вступу до ВНЗ та автоматичного розміщення держзамовлення, що має привести до рівності вступу будь-якого студента у ВНЗ. Крім того, основною вимогою вступу до вищого навчального закладу стає зовнішнє оцінювання, яке можуть пройти всі бажаючі. Дане нововведення має обмежити корупційну суб'єктивність оцінювання вчителів та показати

дійсний рівень знань студентів.

І, нарешті, з'явиться незалежний орган, який контролюватиме якість української освіти – Національне агентство із забезпечення якісної вищої освіти, яке формуватиме перелік спеціальностей, навчальних програм, спеціалізовані вчені ради та установи оцінювання якості. Підсумки оцінювання якості освіти за кожною спеціальністю будуть дійсні 5 років, після чого виш повинен буде знову пройти акредитацію або втратить право навчати за цією спеціальністю.

Отже, як бачимо, уряд України вже зробив перші кроки до втілення європейських стандартів освіти, в яких значна увага приділяється саме гуманітарній сфері як механізму впровадження таких міжнародних пріоритетів як людиноцентризм, гуманізм, рефлексивне осмислення власного Я та креативне ставлення до життя. Дотримання європейських вимог у вищій освіті дасть змогу підвищити не лише якість і конкурентність нашої освітньої сфери але й прискорити розвиток українського суспільства.

Список використаних джерел

1.Долженко В. Сорбонская и Болонская декларации Информация к размышлению / В. Долженко // Вестник высшей школы: Alma mater. – 2000. –№6 – С.37-47. 2.Конверський А.Є. Філософська освіта як чинник становлення світоглядної культури / А.Є. Конверський, Р.А. Черноног // Вісник Київського університету. Серія: Філософія. Політологія.– 2006.– Вип. 81/83.– С. 86 – 88. 3.Рижак Л. Університетська освіта в XXI сторіччі: філософсько-синергетичний аспект / Л. Рижак // Вісник Львівського університету. Серія: Філософія. – 2009. – №12. – С. 26-35. 4.Філософія освіти: Навчальний посібник / За заг. ред. В. Андрущенка, І. Передборської. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2009. – 329 с. 5.Федотова Л. Ф. Роль философии в качественной подготовке специалистов технического профиля [Электронный ресурс] / Л. Ф. Федотова // Современные научные исследования и инновации. – 2015. - №5. Режим доступу до журн.: http://web.snauka.ru/issues/2015/05/53022.

О. Л. Сидоренко

ГРОМАДСЬКА І ПРИВАТНА ІНІЦІАТИВА ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ: ІСТОРІЯ І СЬОГОДЕННЯ

Модернізаційні зміни сьогодення в освітній сфері спонукають політичну та наукову еліту України до пошуків оптимальних шляхів подальшого поступального розвитку галузі. Цьому може послужитися вивчення явища громадської і приватної ініціативи в історії освіти, що має значний потенціал у формуванні цілісної концепції взаємозв'язку та співпраці фізичних та юридичних осіб, установ, закладів та організацій різних форм власності у справі піднесення рівня освіченості населення, добробуту освітян, їх професійного зростання.

Громадська та приватна ініціатива віддавна виступала джерелом культурно-освітнього розвитку. Перші приватні навчальні заклади виникли ще у прадавні часи і протягом багатьох століть слугували потребам верхівки суспільства у її підготовці до виконання своїх суспільних функцій. У часи Київської Русі саме князівські ініціативи лежали в основі будівництва культових споруд, фундування навчальних закладів та просвітницьких установ. Так, Володимир Великий сприяв відкриттю шкіл «книжного вчення» (з 988 р.), Ярослав Мудрий влаштував при своєму палаці школу для здібних дітей різних станів (1037 р.), сестра Володимира Мономаха Ганна Всеволодівна заснувала при Андріївському монастирі в Києві перше в Європі жіноче училище (1086 р.).

Черговий сплеск різноманітних ініціатив припадає на епохи Відродження та Просвітництва. Найбільш відомими прикладами цих періодів стало заснування та функціонування перших навчальних закладів вищого та підвищеного рівнів на території України (Острозька та Києво-Могилянська академії, Чернігівський, Харківський та Переяславський колегіуми), різноманітні форми доброчинності їх випускників, вихованців та професорсько-викладацького складу на користь «alma-

mater», культурно-просвітницька діяльність братств.

У кінці XVIII століття громадські ініціативи українського шляхетства (київського, батуринського, глухівського, переяславського, чернігівського, ніжинського, стародубського, сумського) були спрямовані на відкриття перших вітчизняних класичних вищих навчальних закладів. І лише на початку XIX століття наполегливі прагнення та клопотання В. Каразіна, фінансова допомога з боку слобідського дворянства та міщанства стали вагомими аргументами для уряду Російської імперії на користь відкриття Харківського університету. Широка підтримка місцевого населення також стала значним фактором відкриття Київського університету Св. Володимира та Новоросійського університету.

Ще в 1786 р. в Російській імперії був прийнятий «Статут народних училищ», згідно з яким дозволялось відкривати приватні школи. У XIX столітті держава офіційно підтримувала доброчинність та ініціативність, на які покладалися сподівання щодо кількісного, а головне якісного, зростання навчальних закладів і рівня грамотності населення. Адже саме в цей час загострилась суперечність між потребою в освічених і кваліфікованих працівниках та надзвичайно низьким рівнем і відсталістю від сучасних вимог усіх ланок освіти. Відтак наказом від 1816 р. було введено заохочення для громадян, які добровільно виявляли опіку над школами. Демократичним був і закон 1915 р. «Про приватні навчальні заклади, класи та курси Міністерства народної освіти», який дозволяв їх засновувати земствам, містам, станам, парафіям, а також приватним товариствам, установам і окремим особам.

Зауважимо, що приватні школи відрізнялися одна від одної не лише цілями та педагогічними концепціями, що лежали в основі навчання, але і складом учнів, фінансовим становищем, матеріальними та організаційними умовами. Зміст навчання, навчальні плани та програми також мали свої відмінності, проте в усіх приватних школах велика увага приділялась моральному вихованню учнів. Покарання не були чимось самодостатнім, що не виключало їх продуманого і систематичного заснування. Як дієвий засіб впливу на вихованців, у приватних школах широко застосовувались звернення до батьків. Цій меті, звичайно, слугували письмові відгуки, в яких характеризувались ступінь розвитку, вдача, увага, успіхи у навчанні, відносини з товаришами, поведінка, охайність. Таким чином, педагогам вдалося досягти порозуміння з учнями та їх родинами.

Об’єктивного протистояння між державними та приватними школами не існувало, вони могли співіснувати у рамках однієї цілком стабільної системи. Приватні школи – це не якесь дивне відгалуження від державної освіти, а органічний компонент, що позитивно впливає на інші її складники. Таку роль грали в кінці минулого і на початку нинішнього століття приватні школи, які мали статус відносної незалежності від державних структур. І хоча ця незалежність не була повною, проте держава залишала певний простір для творчості педагогів. Зокрема, вибір предметів викладання і прикладних знань, а також складання навчальних програм надавалося засновникам приватних навчальних закладів.

Особливо важливу роль приватна ініціатива відігравала у розвитку жіночої освіти, яка до середини XIX ст. перебувала, практично, поза увагою уряду, який обмежував фонди на шкільництво, а справу виховання жіноцтва передав громадськості. Від царського уряду залежало лише надання дозволу на відкриття певних закладів та здійснення контролю над їх устроєм та програмами. В цей час виникають переважно навчальні заклади для дівчат з привілейованих станів, а саме пансіони шляхетних дівчат, засновані здебільшого іноземцями. Проте вцілому таких шкіл було небагато, оскільки їх утримання не було дуже прибутковою справою, а зміст освіти в більшості з них не міг претендувати на науковий характер. За «Положенням про жіночі училища відомства Міністерства народної освіти» (1858 р.) жіночі навчальні заклади фактично повністю було передано під опіку громадськості.

Також саме приватні особи та різноманітні благодійні товариства долучилися

до розбудови мережі закладів професійної освіти та шкіл музично-естетичного спрямування на території України.

За часів існування СРСР питання доброчинності, громадської і приватної ініціативи взагалі не піднімались, адже існуюча командно-адміністративна система відкидала саму ідею приватності в усіх її проявах.

З проголошенням Україною незалежності поступово почала формуватися мережа вітчизняних навчальних закладів недержавної, приватної форми власності. Протягом минулих десятиліть сформувалися стабільні благодійні фонди та громадські організації, що займаються вирішенням широкого спектру проблем, проте й тут, як і в державі, для освітньої галузі діє залишковий принцип.

Швидкі темпи модернізації та інформатизації навчального процесу є головною перевагою приватних навчальних закладів або тих закладів освіти, над якими бере шефство приватна особа чи організація. Проілюструємо це на прикладі Сумщини, де існує декілька приватних дитячих садків, загальноосвітніх та вищих шкіл.

Показовою є діяльність першого приватного навчального закладу м. Суми – Сумського навчально-виховного комплексу «Просперітас», який бере свої витоки від відкритого у 1994 р. дитячого садка – початкової школи «Казка». Від самого моменту заснування заклад орієнтується на європейські підходи до навчання: методика М. Монтесорі (вивчення світу через досвід), авторські методики (публічні слухання, сімейні читання та ін.), компетентнісні та винахідницькі завдання, проектна діяльність, система ейдетики, що забезпечують розвиток критичного та креативного мислення. Дитячий садок, початкова школа та гімназія повного дня спрямовуються на розвиток пізнавальних процесів та формування життєво-необхідних компетенцій, пропонують відносно невелику наповненість груп та класів (16–20 дітей), медичний патронаж, різноманітні гуртки та секції, участь у реалізації міжнародних, всеукраїнських та регіональних проектів.

Інший приватний загальноосвітній навчальний заклад I–III ступенів «Свято-Миколаївська школа» у м. Суми має зовсім інше спрямування, позиціонуючи себе як школу-родину, що функціонує на засадах православної педагогіки, центр морально-духовного відродження особистості школяра.

Тож як бачимо приватні школи мають більші можливості у реалізації освітніх завдань та й завдання в них більш широкі, хоча це залежить, перш за все, від керівництва навчального закладу.

Отже, громадська і приватна ініціатива віддавна була вагомим фактором розвитку всіх сфер людського буття, зокрема освітньої. Вважаємо, що актуалізація вивчення цього питання може посприяти у пошуку шляхів виходу освітньої галузі на якісно новий рівень, не тільки кількісного, але й якісного зростання навчальних закладів різного рівня, інноваційних пошуків, а також вирішення нагальних проблем з якими нездатні боротися державні структури, здебільшого зайняті вирішенням своїх бюрократичних питань.

О. В. Похілько

ДІЯЛЬНІСТЬ Ю. П. СТУПАКА ЯК КЕРІВНИКА СТУДЕНТСЬКОГО НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА

Юрій Петрович Ступак (1911 – 1979) – педагог, учений, літературознавець, фольклорист, мистецтвознавець і краєзнавець. Він автор численних (приблизно 320) наукових праць, серед яких – підручники з української дитячої літератури, посібники для вчителів з методики викладання літератури, вивчення фольклору.

З 1953 року Ю. П. Ступак очолював кафедру української літератури в Сумському державному педагогічному інституті імені А. С. Макаренка. Доцент, кандидат філологічних наук, з 1961 року він виконував обов’язки професора цієї кафедри. За цей час Ю. П. Ступак опублікував більшість своїх найбільш вагомих науко-

вих праць з історії педагогіки, методики викладання літератури та проблем виховання молоді її засобами. Чільне місце у спадщині Вчителя також посідають літературознавчі студії, в яких імпліцитно чи експліцитно порушуються питання, пов'язані зі шкільною і вузівською освітою, вихованням у сім'ї та соціумі.

Велику увагу Ю. П. Ступак приділяв роботі зі студентською молоддю. Сукупність його спостережень, думок, узагальнень щодо навчально-виховного процесу, що їх підґрунтям стали особистий досвід і уявлення про наукову діяльність, значною мірою були вербалізовані, обґрунтовані, зафіксовані науковцем саме під час спілкування зі студентами.

Аналіз архівних матеріалів, зокрема програм наукових конференцій СумДПІ імені А. С. Макаренка, в яких брав участь Ю. П. Ступак [1], дозволив дійти таких висновків.

З 1954-го до 1971 року, тобто до звільнення у зв'язку з виходом на пенсію, Ю. П. Ступак керував інститутським студентським науковим товариством. Щороку він звітував про його роботу – пленарні засідання, звітні студентські наукові конференції. Так, упродовж 1958 – 1959 рр. Ю. П. Ступак доповідав про діяльність товариства: «Робота наукового студентського товариства у світлі Закону про школу» [1, арк. 23], «Звіт про студентську наукову конференцію, присвячену другим роковинам «Закону про зміцнення зв'язку школи з життям і про дальший розвиток системи народної освіти в країні» [1, арк. 14 зв.].

Матеріали програм студентських наукових конференцій СумДПІ імені А.С.Макаренка за 1954 – 1971 рр. свідчать про постійну системну роботу Ю. П. Ступака не тільки як очільника кафедри, а й наставника молоді, який намагається залучити її до творчої наукової співпраці.

Низка наукових доповідей студентів, якими керував Ю. П. Ступак, присвячена питанням розвитку дитячої літератури, внеску українських письменників у справу виховання засобами художнього слова: «Діти і школа у творах І. Франка і М. Коцюбинського» [1, арк. 4], «Леся Українка і дитяча література» [1, арк. 23], «Павло Грабовський і дитяча література» [1, арк. 37 зв.], «Т. Г. Шевченко і вчителі» [1, арк. 40 зв.]. Є серед них і суто літературознавчі розвідки, як-от: «Німецькі поети у перекладах П. Грабовського» [1, арк. 57].

Невичерпні можливості народної педагогіки, її органічний зв'язок із уснопоетичною творчістю також не залишилися поза увагою молодих дослідників – учнів Ю. П. Ступака. У цьому переконують такі студентські доповіді: «Педагогічні ідеї в українському фольклорі» [1, арк. 64], «Моральне й естетичне виховання дітей засобами фольклору» [1, арк. 103 зв.].

Очевидною є пряма кореляція між науковими інтересами Ю. П. Ступака і тематикою наукових досліджень його учнів, а також членів кафедри та науковців факультету. Це свідчить на користь прагнення педагога реалізувати свої принципи у процесі професійної підготовки фахівців – учителів, філологів, його намірів щодо покращення об'єктивної педагогічної дійсності. Окремі формулювання тем наукових доповідей студентів та їх керівників увиразнюють великий виховний і розвивальний потенціал цих досліджень, самостійність наукового пошуку студентів, їх намагання змінити навчальний вектор із запам'ятовування і фіксації інформації на мисленнєві операції, встановлення взаємозв'язків між літературними процесами та явищами, фактами об'єктивної дійсності тощо.

З огляду на сучасний стан українського освітнього середовища досвід сумського вченого щодо впровадження творчих підходів до наукової роботи зі студентами, яка сприяла їх інтелектуальному збагаченню, формувала активну життєву позицію, давала змогу найбільш повно реалізовувати природні схильності та якості, є надзвичайно корисним.

Список використаних джерел

1.ДАСО. – Р-7443. – Оп. 1. – Спр. 4. – Арк. 1-135.

О. В. Філоненко

ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ В. І. ХАРЦІЄВА У ВІТЧИЗНЯНІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ

Кожний регіон України має неповторний етнічний автопортрет, самобутні історико-культурні традиції, специфічне культурне середовище та культурно-освітній простір. Центральний регіон відомий своєрідними культурними та освітянськими традиціями, які зумовили формування досить яскравої педагогічної самобутності, яка виявилася в специфічності системи освіти, у просвітницькій діяльності діячів освіти та культури, оригінальності педагогічних пошуків.

Історично сформований регіональний досвід є цінним джерелом плідних педагогічних ідей, оригінальних новаторських методів і форм їх практичного здійснення. Конструктивно переосмислені в аспекті актуальних проблем сучасності, вони можуть бути прийняті на озброєння педагогами-науковцями та педагогами-практиками і сприятимуть більш дієвому вирішенню сучасних завдань освіти.

Слід відзначити, що на жаль авторами історико-педагогічних досліджень допоки не вдалося адекватно представити педагогічні персоналії відповідно, що до їх реального внеску у розвиток вітчизняної педагогічної думки. Плеяда потужних постатей Єлисаветградщини другої половини XIX – початку XX ст. фактично «випала» з поля зору дослідників.

Наприкінці XX ст. активізуються дослідження регіону, у тому числі й щодо розвитку освіти на Єлисаветградщині в різні історичні періоди. Зокрема, на особливу увагу сучасних дослідників заслуговують не лише окремі явища тогочасного життя, але й діяльність непересічних особистостей, незаслужено призабутих.

На жаль лише на регіональному рівні освітянському загалу відома постать одного з видатних педагогів Єлисаветградщини другої половини XIX – початку XX століття Василя Івановича Харцієва (31 грудня 1866 р., Катеринослав (тепер Дніпропетровськ) – 29 листопада 1937 р., Кірово, (тепер Кіровоград)) – талановитого просвітителя, вченого, педагога і організатора шкільної справи, який присвятив усе своє життя практичній і теоретичній педагогічній діяльності. Педагогічні погляди В. І. Харцієва мали прогресивний характер і були відображенням основних тенденцій розвитку педагогічної думки кінця XIX – початку XX століття.

Про особистість, життєвий та творчий шлях Василя Івановича Харцієва вже існує достатня історіографія, але коротко зазначимо, що з 1903 р. він зробив помітний внесок у філологію та педагогіку, був кращим знавцем творчості О. О. Потебні, улюбленим його учнем. Брав найдіяльнішу участь у розробці посмертних праць О. О. Потебні та видав III том його «Записок» [2]. Другий том «Записок по русской грамматике», «Записки по теории словесности» могли бути видані тільки завдяки знанням та працьовитості В. І. Харцієва [6].

Діяльність В. Харцієва, як керівника Єлисаветградського громадського комерційного училища, фрагментарно розглянуто у дослідженнях О. Гур'янової, В. Постолатія. Творчості педагога присвячені окремі публікації В. Боська, А. Кави, Н. Калініченко, В. Чернецького.

Помітний внесок у вивчення і популяризацію постатті В. Харцієва належить В. Чернецькому. У серії своїх статей дослідник окрім вже відомих сторінок біографії представив ґрунтовний аналіз наукових здобутків ученого. Зокрема, у своїй статті «Український педагог В. І. Харцієв (нові сторінки біографії)» (1993 р.) автор відмітив, що відправною для В. Харцієва була ідея національної освіти, яка виявлялась через призму розуміння мови як компоненту культури, духовного життя. Визначення тенденцій пошуку єдиної концепції національної освіти В. Харцієв убачав у вивченні досвіду європейської освітньої системи. Порівнюючи фактори, які детермінували розвиток як вітчизняної освіти так і країн Європи, він намагався направити зусилля практичного шкільництва на формування громадсько-

педагогічної думки про нові педагогічні теорії в галузі виховання, дидактики і методики навчання. Висвітлюючи громадсько-просвітницьку діяльність автор звертає увагу на те, що основу гуманного державного перетворення він вбачав у збереженні національної культури, патріотизмі, громадянській свободі, рівності, просвіті народу [10, с. 2–7].

На системне осмислення різнобічного доробку та життєдіяльності В. Харцієва претендує серія змістовних розвідок В. Постолатія [7; 8], в яких проаналізовано доробок В. Харцієва у вигляді теоретичних новацій і практичного узагальнення прогресивних ідей на основі діяльності в Єлисаветградському громадському комерційному училищі, що дає змогу говорити про оформлення цілісної авторської концепції на гуманістичних засадах. В. Постолатій акцентує увагу на прогресивному характері завдань, які ставив В. Харцієв при організації діяльності Єлисаветградського громадського комерційного училища, як авторської школи: інтеграція в єдиному освітньому просторі учнів і вчителів; формування нового, відмінного від масової практики, змісту навчального процесу; гуманізація навчання і виховання; формування національно свідомих громадян держави.

Окремий інтерес становить статейна публікація Н. Калініченко «Василь Харцієв: підготовка педагогічних кадрів» (2014 р.), де автор розкрила освітні процеси на Єлисаветградщині у 20-ті роки XX ст. через подвижницьку діяльність талановитого педагога Василя Івановича Харцієва та звернула особливу увагу на роль ученого в підготовці педагогічних кадрів. У статті автор повсякчас акцентує й доводить, що В. Харцієв активно сприяв становленню і розвитку педагогічної освіти в краї. Був одним із керівників педагогічних курсів, які були визнані культурно-просвітницьким осередком міста, активним учасником реорганізації курсів в педагогічний технікум, згодом в інститут соціального виховання, педагогічний інститут (нині КДПУ імені В. Винниченка). Н. Калініченко підкреслює, що саме В. Харцієв був ініціатором створення педагогічного вузу у регіоні, став його першим ректором [4, с. 57–59].

Поряд з окремими публікаціями, що з’ясовували роль і місце В. Харцієва у розвитку вітчизняної педагогічної думки, важливим кроком до всебічного осмислення спадщини вченого стало дисертаційне дослідження А. Кави «Педагогічна діяльність і спадщина В. І. Харцієва (1866–1937 рр.)» (2014 р.). По суті її дослідження є першим комплексним науково-теоретичним аналізом поглядів і громадсько-просвітницької діяльності Василя Івановича Харцієва, де визначено основні чинники формування світоглядної позиції та процесу становлення особистості педагога. Окреслено етапи професійної та наукової діяльності обраної персоналії та схарактеризовано систему теоретико-методологічних поглядів В. Харцієва, визначено пріоритети його наукової творчості. Виявлені основні напрями, зміст його громадсько-просвітницької діяльності. У праці розкрито роль освітянина у становленні педагогічної освіти на Єлисаветградщині. Особливу увагу в дослідженні приділено аналізу внеску педагога в упорядкуванняі видання рукописів О. Потебні. Проаналізовано своєрідність організації навчально-виховного процессу в Єлисаветградському громадському комерційному училищі. Охарактеризованоце училище як авторську гуманістичну школу В. Харцієва. Автор аргументовано доводить, що особливості організаційно-педагогічної діяльності і науково-методичної роботи педагога мали новаторський характер і займають гідне місце в загальному контексті історії педагогічної думки другої половини XIX – першої половини XX століття [3].

Як бачимо, сучасні наукові дослідження з вивчення «персоналій» дозволили зробити доступними для більш широкого загалу суспільства педагогічно-просвітницькі ідеї творчої спадщини фахових педагогів краю, розширити і збагатити розуміння нашими сучасниками історичного шляху, який пройшла педагогічна думка Єлисаветградщини.

Список використаних джерел

1.Гур'янова О. В. Організація навчально-виховного процесу в комерційних училищах України (1894–1920 рр.): дис... канд. пед. наук: 13.00.01 / О. В. Гур'янова. – Кіровоград, 2007. – 255 с. 2.Энциклопедический словарь Ф.А.Брокгауза и И. А. Ефрона. – С.-Пб: Брокгауз-Ефрон., 1890–1907. 3.Кава А. А. Педагогічна діяльність і спадщина В. І. Харцієва (1866–1937 рр.) [Текст] : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / А. А. Кава; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 2014. – 20 с. 4.Калініченко Н. А. Василь Харцієв: підготовка педагогічних кадрів / Н. А. Калініченко // Історико-педагогічний альманах. – 2012. – № 2. – С. 55–59. 5.Нариси з історії педагогічної думки (перша третина XX ст.) : монографія / За ред. О.С.Радул. – Кіровоград: РВВ КДПУ імені Володимира Винниченка, 2015. – 311 с. 6.Овсянико-Куликовский Д. Н. Литературно- критические работы / Д. Н. Овсянико-Куликовский. – М., 1989. – Т. 2. – С. 470–471. 7.Постолатій В. В. Педагогічна освіта на Кіровоградщині (1865–1965 рр.) / В. В. Постолатій. – Кіровоград, 2006. – 144 с. 8.Постолатій В. Творець нової школи в Єлисаветграді / В. Постолатій, О. Гур'янова // Освітянське слово. – 2005. – Листопад. 9.Чернецький В. Видатний мовознавець і педагог В. І. Харцієв / В. Чернецький // Мовознавство. – 1968. – №3. – С. 31. 10.Чернецький В. Український педагог В. І. Харцієв (нові сторінки біографії) / В. Н. Чернецький // Єлисавет. – 24 червня. – 1993. – С. 1–7.

О. В. Шевчишена

ВИМОГИ ДО ВИПУСКНИКА ШКОЛИ В КОНТЕКСТІ РЕФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Глобалізація соціальних та культурних процесів, які відбуваються в нашій державі, потребує модернізації шкільної системи у відповідності до світового освітнього простору. Відповідно, зміни, які відбуваються в нашому суспільстві, диктують нові вимоги не лише до педагога як фахівця, але й до учнівської аудиторії зокрема.

Ринкові відносини сьогодні вимагають від молодої людини не лише високого рівня академічних знань, але й рис та якостей характеру, які б давали змогу їй згодом продемонструвати свої професійні можливості. Нині беззаперечним є той факт, що випускник школи в майбутньому має бути конкурентоспроможним на ринку праці, а для цього має володіти певними рисами та якостями характеру, зокрема: витримка, воля, самовладання, широта та свобода мислення, інтелектуальна незалежність, високий рівень стресостійкості. Не відзначаючись мінімальним проявом згаданих рис та якостей характеру з наведеного переліку сучасна людина поступово ставатиме незатребуваною на ринку праці.

Відповідно, від шкільної освіти та її якості, на нашу думку, має залежати те, як випускник школи в майбутньому розглядатиме своє місце в соціумі, якими способами буде себе реалізовувати, і взагалі, які цінності буде сповідувати. Тому якість шкільної освіти сьогодні потребує глибоких змін. Сучасна школа покликана стимулювати в учня не лише інтелектуальні резерви, але й психічні ресурси, формувати такі вміння, якості та риси характеру, які б в майбутньому давали б змогу йому функціонувати та діяти в ролі самодостатньої і зрілої особистості.

На думку Е.Воронцової, щоб мати можливість знайти своє місце в житті, учень сучасної школи має молодіти певними вміннями, а саме: гнучко адаптовуватись у мінливих життєвих ситуаціях; самостійно та критично мислити; бачити та формувати проблему (в особистісному та професійному плані), знаходити шляхи раціонального її вирішення; усвідомлювати, де і яким чином здобуті знання можуть бути використані; генерувати нові ідеї, творчо мислити грамотно працювати з інформацією (уміти збирати потрібні факти, аналізувати їх, висувати гіпотези вирішення проблеми, робити необхідні узагальнення, зіставляти їх з неаналогічними та альтернативними варіантами вирішення, встановлювати статистичні закономірності, робити аргументовані висновки, використовувати їх для вирішення нових проблем); бути комунікабельним, контактним у різних соціальних групах, уміти працювати в команді, у різних галузях, різних ситуаціях, легко запобігати та вихо-

дити з будь-яких конфліктних ситуацій; самостійно працювати над розвитком особистої моральності, інтелекту та культурного рівня [1]

На думку В.П.Чудакової, сучасний стан розвитку освіти в умовах несприятливого впливу соціально-економічних факторів потребує оновлення освітнього середовища, зміни освітньої парадигми у напрямках самоосвіти, саморозвитку та самовдосконалення особистості [3]. Актуальність виховання творчої особистості старшокласників обумовлюється вимогами сучасності та характером змін світоглядно-ціннісних орієнтирів українського суспільства, що, в свою чергу, спонукає до переосмислення наявності особистісних якостей, необхідних для сучасної людини.

На думку Н.В.Чиренко «Такі якості, як самостійність, цілеспрямованість, здатність самостійно приймати рішення та нести за них відповідальність, упевненість в собі, рішучість, наполегливість, активність, творчість та гнучкість стають необхідними для успішного життєздійснення підростаючого покоління. Така особистість використовує власні здатності та повну силу, актуалізує потенціал, тобто є ініціативною» [2, с. 46].

Таким чином, актуалізація піднятої проблеми дає нам підстави сформулювати наступні висновки. Випускник сучасної школи потребує актуалізації не лише інтелектуального резерву, але й психічного ресурсу та особистісних якостей, які б давали змогу йому в майбутньому продемонструвати рівень своїх можливостей. Ефективний розвиток самодостатньої та зрілої особистості старшокласника можливий за умов систематичного забезпечення в класному середовищі ситуацій успіху. В свою чергу, розвиток мотивації досягнення успіху можливий у колективі, в якому педагог в спромозі віддавати перевагу принципам співробітництва та гуманізму в контексті навчально-виховного процесу.

Список використаних джерел

1. Психологічний супровід школярів / Упорядник Т.Гончаренко. – К.: Ред. загальнопед. Газ., 2005. – 128 с. 2. Чиренко Н.В. Виховання соціальної ініціативності: специфіка уявлень підлітків та дорослих лідерів щодо сутності поняття / Н.В.Чиренко // Освіта та розвиток обдарованої особистості: Щомісячний науково-методичний журнал. - № 5 (36). – К., 2015. – С. 46-48. 3. Чудакова В.П. Психологічні засоби самовдосконалення і розвитку творчого потенціалу особистості [Текст] // Оцінювання та відбір педагогічних інновацій: теоретико-прикладний аспект. Науково-методичний посібник. – К.: ЛОГОС. 2001. – С. 144-168.

Л.І. Павленко, Г.І. Слободяник , І. О. Слободяник, О.В. Нікітюк

УДОСКОНАЛЕННЯ ЗМІСТУ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ У ВИХОВНОМУ ПРОСТОРІ ДИТЯЧОГО ОЗДОРОВЧО-ЕКОЛОГІЧНОГО ЦЕНТРУ М. КИЄВА

«Багато знань потрібних і важливих, але найголовніше – як жити».
Л.Толстой

Сучасне суспільство потребує від освіти, в т. ч. позашкільної, підготувати молоду людину, яка має власну громадянську позицію, хоче вчитися і жити по-новому. Людину, яка є компетентною, мобільною, конкурентоздатною на ринку праці. Тому сенс освіти полягає у розвитку у дітей та молоді здатності самостійно вирішувати проблеми в різних сферах діяльності на основі використання соціального досвіду, зокрема власного.

Головним завданням сучасної позашкільної освіти – є забезпечення якісних освітніх потреб кожної дитини, підлітка, молодої людини відповідно до інтересів, нахилів, можливостей, набуття соціального досвіду, виходячи із сьогоднішніх реалій. Необхідно оперативно реагувати на зміни, що відбуваються у суспільстві. Ви-

рішення цього питання включає багато складових, серед яких одними із найважливіших є формування освітнього середовища і виховного простору закладу; модернізація концептуальних, організаційних і структурних засад освіти та модернізація змісту освіти (1).

Виходячи з того, що зміст освіти базується на адаптованому соціальному досвіді, рішенні пізнавальних, творчих, світоглядних, моральних та інших проблем, він повинен бути спрямований на набуття ціннісних орієнтирів, життєвих навичок, які допоможуть адаптуватись у самостійному дорослому житті; на формування соціальних, полікультурних, комунікативних компетентностей.

Зміст позашкільної освіти – викладено у навчальних планах, навчальних програмах, навчальних посібниках і підручниках та охоплює: ***навчання*** (отримання знань, вмінь навичок); ***виховання*** (формування культури особистості, її моральних цінностей і якостей); ***розвиток*** (становлення особистості – емоційний, фізичний, інтелектуальний розвиток); ***соціалізацію*** (включення особистості у суспільні відносини) (2).

Педагогіку вважають наукою про творчість життя, важливою складовою якої є виховання. Тому педагог повинен дивитись вперед та готувати дитину до саморозвитку та здатною до творої продуктивної діяльності. Виховання повинно здійснюватись у тісній єдності з життям, тому так важливо допомагати дитині: пізнавати смисл життя (для чого живе людина, її місія); навчати співжиттю з іншими (взаємозв'язки, взаємозалежність, етика поведінки); оволодіти умінням жити (отримані знання, навики, уміння вміти використовувати у повсякденному житті у різних ситуаціях, творчо підходити до вирішення різних питань і проблем).

Дуже важливим моментом у пізнанні життя, особливо у наш неспокійний час та подій, що відбуваються в Україні, є безпечне пізнання життя, з позитивною мотивацією на здоровий спосіб життя. Тому основоположною у концепції Дитячого оздоровчо-екологічного центру є спрямованість на світоглядні цінності здоров'я, усвідомлення переваг здорового способу життя.

Розбудова виховного простору та змістове наповнення освітнього процесу у ДОЕЦ спрямовані на сталий розвиток позашкільної освіти. Освітня складова сталого розвитку якраз й інтерпретується як ***освоєння нового якісного змісту*** спільного розвитку людини, суспільства і природи, формування смисложиттєвих цінностей і пріоритетів, підготовку молодої людини до майбутнього життя – до життя якісного і щасливого!

Список використаних джерел

1.Савченко Н., Ковганич Г., Кириченко В., Єрмаков І. Прогностичні орієнтири інноваційного розвитку позашкільного закладу, Київ, 2009. - 255 с. 2.Позашкільна освіта в Україні, навчальний посібник, за редакцією О.В. Биковської, К; 2006. - 203 с.

СЕКЦІЯ ІІ.
РОЛЬ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН У СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ. ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СПЕЦІАЛІСТІВ У ВНЗ У КОНТЕКСТІ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ. ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА В СИСТЕМІ ГУМАНІТАРНОЇ ОСВІТИ

В. В. Іваненко

УНІВЕРСИТЕТСЬКА ГУМАНІТАРИСТИКА У КОНТЕКСТІ МОДЕРНІЗАЦІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Далеко непрості, суперечливі й навіть болісні часи переживає нині Україна, намагаючись віднайти адекватні, вичерпні відповіді на численні виклики внутрішнього та зовнішнього характеру, забезпечити реформування основоположних опор держави і суспільства у світлі сучасних соціально-економічних, політичних та комунікаційних тенденцій і стандартів, позбутися нарешті ідеологічних збочень й нашарувань минулого у масовій свідомості. При цьому в епіцентр нашого повсякдення дедалі виразніше й повніше висувається людина, громадянин, особистість як найвища соціальна цінність і рушійна сила ринково-демократичних перетворень. І чим потужніший внутрішній потенціал людини, чим вищий рівень її освіченості, професіоналізму, загальної культури, інтелігентності, а отже, й самодостатності, тим легше адаптуватись їй до тих чи інших викликів часу, долати виникаючі кризові ситуації.

Особливої суспільної значущості та ваги за таких умов набуває вища освіта і, образно кажучи, її загальновизнаний локомотив – гуманітаристика, яка вже за визначенням має концентруватися головним чином на дослідженні й поясненні внутрішнього світу людини, між – людських стосунків, історичної пам’яті тощо. Саме соціогуманітарні науки у поєднанні з копіткою виховною роботою мають бути найпотужнішими носіями і провідниками «логіки людських взаємин» [2], високої, успадкованої з глибин віків національної духовності й культури, давати молодій людині такий заряд емоцій та оптимізму, який неодмінно робитиме її добрішою, благороднішою, спонукатиме, говорячи словами І.Франка, самостійно «йти до голови по розум». Адже поняття «гуманізм», «гуманітарні науки», «гуманітарна освіта» мають один корінь, що походить від латинського слова «humanitas» – людська природа, освіченість, а відтак тісно пов’язані між собою, бо їх норми поведінки, моральні принципи і вчинки, честь, порядність, совість, глибинним змістом і кінцевим результатом є людина, її внутрішній світ – вміння розкрити себе, зорієнтуватися в складних ситуаціях між добром і злом, прекрасним і потворним, справедливим і несправедливим, само реалізуватися.

Слід зазначити, що пошук нової моделі гуманітарної освіти та виховання молоді, її наповнення якісно новим змістом і новою філософією реалізації відповідно до сучасних, загальноцивілізаційних, так би мовити, ціннісних норм і орієнтирів відбувався у нас в досить суперечливій, неоднозначній суспільній атмосфері, під акомпанемент хронічних економічних труднощів та негараздів, численних, часом взаємовиключаючих за цілями і наслідками експериментів в самій освітянській галузі, неухильного наростання бездуховності та аморалізму. І хоч сьогодні цей сектор набув певної визначеності та стабільності, проте говорити про остаточне розв’язання всіх назрілих в умовах незалежності проблем вузівської гуманітаристики, на мій погляд, поки що зарано. Йдеться, зокрема, про негативні зовнішні впливи на неї через неврегульованість нормативно-правового забезпечення в частині вироблення науково обґрунтованої, заснованої на наших кращих традиціях й зрозумілої для всіх стратегії та очікуваних параметрів виховання нових поколінь

українців (відсутність чітких світоглядних засад, соціальних ідеалів, ціннісних орієнтирів), перманентну «канонаду війни» у вищих ешелонах влади, реалізацію багатьох антигуманних проектів в ЗМІ, кіноіндустрії, рекламному бізнесі тощо.

Все це, безперечно, гальмує розвиток вітчизняної соціогуманітарної освіти, негативно позначається на виховних студіях з молоддю. До цього варто додати, що за останні десятиліття кардинально змінився сам світ, головним чином під наростаючим впливом процесів глобалізації. Між тим ми, на жаль, й дотепер нерідко мислимо в рамках застарілих світоглядних категорій, так і не навчилися пізнавати навколишній світ по-справжньому масштабно, глобально, враховувати різноманітні обмеження з боку зовнішнього середовища і слабо поки що навчаємо цьому студентів. Так само бракує нам і гнучкого мислення, культури комунікативних стосунків, толерантного ставлення до різних поглядів та цінностей, без чого сучасній молодій людині дуже складно зорієнтуватись і органічно адаптуватись в соціумі, у світі в цілому. Зрозуміло, що вказані та інші прогалини й завдання потребують не просто констатації чи гасел, а реального перетворення в самій методології і практиці освітньо – виховного процесу.

Цю важливу функцію якраз і виконують щонайперше соціально-гуманітарні науки, які, будучи своєрідним синтезом теоретичних надбань в різних галузях знань, здобутих фахівцями багатьох країн, цілеспрямовано й системно формують особистість студента виходячи із сучасних тенденцій і реальних потреб нашого суспільства, глобалізованого світу, навчають його логічному, історико – філософському мисленню, прищеплюють навички політичного і соціально-економічного аналізу явищ, подій та процесів, що відбуваються.

Йдеться, здавалося б, про абеткові, хрестоматійні істини, зрозумілі нібито кожній освіченій, неупереджено мислячій людині. Тим більше що у нас аж ніяк не бракує гучних заяв чиновників усіх рангів про підтримку соціогуманітарного сектора вітчизняної вищої школи як одного з невід'ємних складників і стратегічних пріоритетів її динамічного поступу у XXI столітті. Всі на словах начебто визнають, що без гуманітарного знання неможливе повноцінне осягнення молодим поколінням соціальних реалій та розробка стратегії людського розвитку, оскільки саме таке знання найбільш адекватно і повно відтворює й моделює цілісну картину світу, дозволяє вийти на метарівень прогностичного аналізу найпекучіших соціальних викликів і проблем нового століття, обґрунтувати і закласти підвалини нової якості освіти, нової якості людського життя і праці, відкрити простір для нового осмислення й вироблення нових моделей творчого пошуку і суспільного поступу.

Одначе на практиці університетська гуманітаристика стикається, як і раніше, з валом невирішених питань інституційно – світоглядного та організаційного спрямування, пов'язаних, з одного боку, з інтенсивною модернізацією української вищої школи в руслі вимог і стандартів Болонського процесу, її інтеграцією у європейський та світовий освітньо-науковий простір, а з іншого – бурхливим поширенням на планеті (у тому числі в Україні) старої як сам світ системи цінностей, заснованої на засадах індивідуалізму, раціоналізму, прагматизму, переваг особистісного над суспільним, матеріального над духовним. Метою розвитку в такому світі є не що інше, як прибуток, нажива, а не людина та її культура. За прикладами далеко ходити не потрібно – вони у кожного на виду і на слуху. Інакше кажучи, у вихованні молодої людини, становленні її як особистості сутнісно важливими є не лише знання, вміння та інновації, а перш за все базові цінності, які складають системотворче ядро людської цілісності. Опановуючи фахові знання, студент має чітко усвідомлювати, куди й на що ці знання будуть спрямовані, якою врешті-решт стане парадигма його професійної кар'єри й життєвої біографії.

Сучасне суспільство все частіше критикується за втрату смислу буття, закорінену в утилітаризмі, економізмі, технократизмі, комерційних капіталістичних бюрократичних інститутах влади. Тому й робиться сьогодні акцент на гуманіза-

ції знання, гуманітаризації освіти та всієї маси точних наук. У нас сформувався стійкий стереотип, що гуманізувати треба виключно природничі й технічні науки, які, мовляв, «не бачать» людини, не включають «лірику» в свій предмет. Але, як не дивно, не менше гуманізації потребують й самі гуманітарні дисципліни, гуманітарна сфера культури загалом.

До речі, говорячи про місце і роль соціогуманітарного знання у контексті модернізації вищої освіти в Україні, треба мати на увазі й те, що в наш час ці науки опинилися в ситуації пошуку якихось загальнонаукових засад, своєрідного універсального фундаменту, який дозволив би здійснювати міждисциплінарні дослідження. Та й сама сучасна освіта має будуватися на принципах міждисциплінарності, що виявляється як у методології, так і в освітній практиці. Цьому певним чином сприяє філософія відкритої освіти з її швидкозмінюваними уявленнями щодо сучасної наукової картини світу й способів пізнання, орієнтованих на вивчення систем, що самоорганізовуються та саморозвиваються [1]. Вона передбачає, що визначальним фактором розвитку освіти є не подальша диференціація різних способів світопізнання, а навпаки, їх інтеграція, системний підхід до вивчення планетарних процесів, заснований на використанні новітніх технічних засобів, сучасних комунікацій та інформаційних технологій.

Якісна гуманітарна освіта, як відомо, забезпечує розвиток критичного мислення, яке пов'язане з навичками використання людиною стандартів коректної самооцінки своїх дій та вчинків. Такі навички значною мірою й здобуваються завдяки вивченню гуманітарних дисциплін, особливо філософії та логіки, а також спецкурсів із розвитку критичного мислення, які, на жаль, ще не набули поширення в Україні. Філософський курс, як нам здається, повинен стати наближенішим до сучасних реалій, бо поки що він надто перевантажений історико-філософськими проблемами, внаслідок чого втрачається цілісне бачення епохи, не вистачає часу для глибокого аналізу назрілих проблем сьогодення, проблем буття людини.

Окремий напрям реалізації курсу на гуманітаризацію − наповнення технічних і природничих наук гуманітарною складовою. Це вимагає від кожного викладача певної суми філософських знань і вміння робити філософські узагальнення при викладанні природничих, технічних та спеціальних дисциплін. Через усі навчальні дисципліни має проходити ідея морально-етичної відповідальності за результати своєї професійної діяльності та громадянської позиції.

Модернізація вищої освіти України та її євроінтеграція спонукають до переосмислення основних напрямів професійної підготовки кадрів. Сьогодні очевидним пріоритетом в освіті стає виховання творчої особистості, здатної до самореалізації у нашому швидкомінливому житті, оскільки самореалізація і є внутрішньою умовою, мотивом і рушійною силою здійснення назрілих соціальних перетворень, якісної трансформації самої людини.

Для успішного вирішення вказаних та інших питань вища школа України й покликана забезпечувати формування професійно і соціально компетентної особистості. А це передбачає налагодження цілеспрямованої і системної діяльності, орієнтованої як на створення сприятливих умов для духовного, інтелектуального й фізичного розвитку, так і на формування соціально-значущих якостей, установок та ціннісних орієнтацій особистості, що зрештою сприятиме самовдосконаленню й творчій самореалізації майбутнього фахівця, його швидкої адаптації до непростих реалій та вимог ринку праці. Наголосимо: успішність працевлаштування випускників ВНЗ є, з одного боку, свідченням їх конкурентоспроможності, а з іншого - одним із критеріїв ефективності не тільки системи вищої освіти, але й економіки в цілому.

Безумовно, нашим вихованцям нині доводиться працювати в якісно нових умовах соціалізації, організації праці та трудових відносин, обумовлених швидкоплинною динамікою змін у суспільстві. Тому вони мають навчитися оперативно приймати оптимальні рішення, виявляти ініціативу, самодіяльність, відповідаль-

ність. Саме цю мету й реалізує гуманітарна компонента освіти як ключовий інструмент якісної соціогуманітарної підготовки молодих фахівців.

Ефективність такої роботи залежить як від складу (структури) гуманітарних знань, так і від фундаментальних тенденцій освітньої політики, що трансформуються через відповідні форми та методи трансляції й засвоєння цих знань.

Основними векторами впливу соціогуманітарних дисциплін на вироблення у студентів соціально-особистісних компетенцій є: **1)** орієнтація особистості на усвідомлення свого місця і певного статусу у суспільстві (наприклад, під час занять з соціології студенти навчаються аналізувати та оцінювати власний соціальний статус, засвоювати цивілізовані шляхи його підвищення, взаємодіяти з представниками різних соціальних верств); **2)** орієнтація особистості на позицію в конкретній соціальній групі (так, вивчення тієї ж соціології дозволяє студентам усвідомити та скорегувати свої соціальні ролі); **3)** орієнтація особистості на саморозвиток (приміром, в курсі психології у студентів формується розуміння значимості особистості, її самоцінності, виховуються такі якості, як цілеспрямованість, орієнтація на успіх, конкурентоздатність, самокритичність, устремління до самореалізації); **4)** формування загального світогляду та функціональної освіченості особистості (студенти не тільки отримують соціальні знання, але і вчаться їх набувати та використовувати на практиці; це дозволяє розвивати особистість й позанавчальним процесом).

Соціологія безпосередньо впливає на процес генерування активної життєвої та громадянської позиції у студентів, їх ціннісних орієнтацій, в тому числі професійних, оскільки вона головним своїм вістрям націлена на засвоєння комплексу знань, необхідних для практичної діяльності, на оволодіння соціологічними поняттями та категоріями, що відображають соціальні процеси у суспільстві, на прищеплення навичок вибору оптимальних управлінських рішень. Відтак соціологія може виступати у якості своєрідного містка між гуманітарними та спеціальними знаннями по професії.

Вивчення дисципліни «Політологія» сприяє набуттю таких соціально-особистісних компетенцій, як: громадянськість та патріотизм, потреба соціальної взаємодії, комунікації, самовдосконалення; критичне мислення, вміння працювати в команді (у колективі), проектування та прогнозування, самостійність і відповідальність, вміння постійно підвищувати свою кваліфікацію.

В курсі «Психологія» розглядаються фактори, закономірності та механізми психіки. Знання основ психології сприяє осягненню таких особистісних компетенцій, як: здатність до міжособистісних комунікацій та соціальної взаємодії, оволодіння навичками збереження здоров'я, критичного мислення, вміння працювати у команді, співпрацювати з іншими людьми.

Спираючись на думку більшості авторів, які вивчають сучасні тенденції в середовищі студентської молоді, дослідниця Є.Подольська узагальнює й виділяє притаманні їй такі негативні риси: споживацьке відношення до життя, орієнтація на розваги, нестриманість бажань, висока самооцінка, скептицизм, цинізм, інтелектуальна байдужість [5].

Якою ж насправді мала б бути нова парадигма освіти, щоб подолати ці негативні тенденції? Багато дослідників висловлюють точку зору, що вона повинна базуватися на фундаментальній, інтегрованій, системній підготовці з урахуванням філософських принципів [3]. В. Кізіма і П. Саух покладають надію на так звану постнекласичну систему [4, 6], яка стимулюватиме зближення природничих і гуманітарних наук, зростання ролі морально-етичних цінностей у вихованні студентської особистості. Як бачимо, йдеться про пошук шляхів розумного поєднання природничої, технічної та гуманітарної освіти.

Аналіз освітньо-професійних програм технічних ВНЗ, проведений Інститутом вищої освіти Національної академії педагогічних наук України, засвідчив, що перелік дисциплін гуманітарного циклу в структурі змістового наповнення інженерної освіти

і обсяги їх викладання в різних вишах відрізняються. Побажання вишів щодо гуманітарної компоненти інженерно-технічної зводяться переважно до таких позицій.

1. Багато хто вважає доцільним встановити 15-відсотковий рівень гуманітарної підготовки для всіх ВНЗ і за усіма напрямами та спеціальностями. Зауважимо принагідно, що у технічних університетах США, приміром, на гуманітарні дисципліни відводиться чверть навчального часу. У Массачусетському технологічному університеті – провідному американському виші такого профілю - студент на кожному курсі здає той або інший гуманітарний предмет. Причому це не якийсь там другорядний факультатив, а серйозний курс, що вимагає творчого підходу до його освоєння. Могутній науково-технічний прорив Японії значною мірою був підготовлений саме перебудовою системи освіти з істотним підвищенням ролі етики і естетики в загальному циклі дисциплін, що викладалися.

2. Деякі навчальні заклади виступають за вилучення з навчальних планів окремих гуманітарних дисциплін, зокрема «Історії України», мотивуючи це тим, що вона, мовляв, повністю дублює шкільний предмет. Як компроміс пропонують замість «Історії України» ввести курс «Політична історія України» або «Основи демократії». Між тим щодо доцільності такої ідеї є сумніви, бо означені дисципліни будуть суттєво дублювати курс «Політологія». На наш погляд, варто упровадити інтегрований курс «Історія і культура України».

3. Значна група вищих навчальних закладів взагалі піднімають питання про передачу частини дисциплін нинішнього гуманітарного блоку в школи або введення їх у вигляді розділів у ті вузівські дисципліни, що пропонуються за типовим планом. Є пропозиції зменшити кількість дисциплін приєднанням усіх малоформатних дисциплін (типу «Релігієзнавство», «Соціологія» та ін.) до споріднених крупноформатних («Філософія», «Політологія» тощо).

4. До переліку дисциплін пропонують додати й інші (наприклад, «Етика і психологія ділових відносин», «Ділові комунікації», «Вища технічна освіта в Європі й Америці» та ін.).

5. Окремі пропозиції орієнтують на збільшення гуманітарної компоненти до 16 – 21 % за рахунок годин з таких дисциплін, як «Логіка», «Конфліктологія», «Психологія управління», «Українська мова», а також шляхом введення нових економічних дисциплін і збільшення обсягів на ті з них, які уже є в навчальних планах.

6. Є й виші, котрі вважають відносний обсяг гуманітарної складової завищеним і пропонують його унормувати на рівні 10 – 12 %, відмовившись від вивчення не лише курсу «Історія України», а й низки інших дисциплін, для засвоєння яких не потрібно мати серйозне філософське підґрунтя, а тому їх можна вивчати у загальноосвітніх навчальних закладах.

Таким чином, на сучасному етапі функціонування української вищої школи шляхи розв’язання назрілих проблем гуманітарної підготовки студентів вбачаються не в арифметичному збільшенні кількості гуманітарних дисциплін, а в органічному доповненні існуючих природничих, інженерно-технічних дисциплін потужним гуманітарним змістом, в модернізації змісту самих гуманітарних предметів відповідно до вимог часу і світових тенденцій, зменшенні кількості аудиторних занять та впровадженні інноваційних методів і технологій навчання.

Глибоко переконаний, що саме через гуманізацію освіти, наповнення її розмаїттям мовної, культурно-історичної динаміки, національних традицій, звичаїв, святинь, державної символіки, відродження і усвідомлене засвоєння високоморальних, перевірених життям духовних цінностей можна зупинити негативні, руйнівні процеси у молодіжному середовищі, сформувати у наших вихованців таку лінію поведінки та вчинків, без яких немислимий і сучасний, конкурентоспроможний фахівець, і високоосвічена, духовно багата особистість.

Список використаних джерел

1. Андреев А.А. Основы открытого образования /А.А.Андреев, С.Л.Каплан, Г.А.Краснова и др. В

2 т. – М., 2002. – Т 1. – С. 75 – 77. 2. Андрущенко В.А. Педагогічна поезія внутрішнього духу інженера: проблема відкриття, виховання і реалізації / В.А.Андрущенко // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарної технічної еліти: збірник наукових праць. – Вип. 5(9). – Харків: НТУ «ХПІ», 2004. – 484 с. 3.Зіньковський Ю., Мірських Г. Креативність – фрактал сучасної парадигми вищої освіти /Ю.Зінковський, Г. Мірських // Вища освіта України. − 2007. − № 4. − С. 11-17. 4. Кізіма В.І. Постнекласична методологія та постнекласична освіта / В.І. Кізіма // Освіта і управління. – 2007. − Т. 10. − № 1. − С. 18-32. 5. Подольська Є. Соціологічний портрет сучасного студента: теоретико-методологічні підходи /Є. Подольська // Вища школа. − 2010. − № 2. − С. 23-33. 6. Саух П. Постнекласична наука і парадигмальні зсуви освіти XXI століття / П.Саух // Освіта і управління . – 2008. − Т. 11. − № 4.− С.84-89.

M. A. Debych

THE ROLE OF SOCIAL SCIENCES AND HUMANITIES IN THE GLOBALIZED WORLD

At the beginning of the 21st the complexity of the world increased and political, economic and sociocultural developments can at present only be analyzed and understood in a global context.

The aim of this paper is to highlight the role of social sciences and humanities for bringing up of young people under the conditions of the globalized world.

The globally networked world made great demands on individual orientation efforts. The young people have to orient in a world of highly diverse values and lifestyles, coexist with people of diverse cultural backgrounds, and respond appropriately to new quality requirements and flexibility of labor market and think of the ecological and social consequences of consumerism. To make appropriate political decisions the young people have to think globally and possess critical thinking.

The globalized world also makes demands on pedagogic thought and action and requires a new understanding of education that goes beyond the teaching of factual knowledge. As described in the Global Education Strategy « the core purpose of contemporary education is to enable (young) individuals to understand these complex developments and to reflect critically on them. Amidst all of the confusion and external forces ruling our lives, it is crucial to interpret economic, social, political and cultural processes as malleable developments and to recognize possibilities of social participation, and active shaping of and shared responsibility in global society. Teachers therefore require specific competences and instruments so that they, as multipliers, may offer support for young people and society» [3, p. 5].

The European Commission organized a conference focusing on social sciences and humanities in 2005 (Brussels). It was the first time ever that the European Commission organized a so big gathering of social scientists and humanities researchers and gave them the opportunity to have a dialogue [4].

It was noted that science and technology alone are not able to deliver the Lisbon objectives. They only open up options for the future, showing what can be achieved, they do not tell us what should be achieved or how it should be achieved. Only joint effort of sciences will contribute to the realization of the Europe's future. So the decision-makers while formulating policies have to turn to social sciences whose objective is the social scientific study of our societies.

Problems and uncertainties confronting contemporary societies such as economic, social and political impacts of globalization, the ageing population and other demographic changes, the discussions over new modes of governance, environmental sustainability, and so on have made research in social sciences and humanities important. In this evolving world, the study of the dynamics of societies through the perspectives of social sciences and humanities is a prerequisite for understanding social change and informing policy making in many domains.

The social sciences and humanities fulfill the task of forming not only knowledge,

but also the worldview of students. Philosophy, political science, sociology, history of Ukraine, political psychology are the subjects that have significant impact on this process. Each of these disciplines has its specific place and task in the educational process, but its effectiveness is achieved only under condition of interaction, mutual influence and relationship of knowledge.

Having considered the role and place of social sciences and humanities in higher education, we can highlight the following. First, we need constantly take care about the level of professional training of teachers, promote the upgrading of educational programs, educational literature, learning technology – that is contributing to young people's own civic mindedness and respect for other cultures.

Secondly, there is a need to raise the status of these subjects and introduce new subjects. While teaching social sciences and humanities at the universities one should focus on the development of critical thinking and values and not on knowledge transfer, a central role in the modern educational process must belong to the student. The teacher should apply active learning methods that stimulate creativity, independent and critical thinking and initiative: discussions, debates, role-playing, round tables [1].

Changes in Ukraine made social sciences and humanities more popular. Within a short time young people have radically changed their choice of future specialties. During the second half of the twentieth century young people dreamt of becoming a scientist and a researcher (rocketeer design, physicist) then just within a final decade their priorities changed and they began choosing such specialties as judge, prosecutor, lawyer, manager, businessman and etc.

The major innovation of the 1990s was the rise of economic, juridical and sociological education. As for economic and juridical fields, it was fully consistent with the needs of society, which began its transition from the centralized model of state governance to the liberal market economy with a huge number of independent economic agents.

In principle, there is a sign of a paradox. Currently life is changing around us with unprecedented speed, new and efficient production technologies are appearing, our life is changing and becoming more comfortable. It would be logical to assume that young people choose the sciences leading to ultra-high tech for the future. But this does not happen. Youth chooses fields of education that are marked by higher predictability and stability of requirements for individual characteristics, first of all – knowledge and competences.

Choosing humanities, social sciences, economic or philosophical sciences, a young man hopes that in the society of future only production can radically change, but the people themselves and the principles of relations among them will not change. Not only innovative professions of programmer or systems engineer are in great demand, but also much more conservative professions of lawyer or economist as well.

Analyzing improvements needed for contemporary social sciences and humanities in higher education, one should note the fact that the demands of the near future will force higher education not just improve high school or some subjects, but deeply reform higher education to be correspondent for the society of future which is called knowledge society. Education itself is not enough, of course, to resolve the numerous problems of our times that we see on the news screens every day, but it can contribute to solving them over the longer term. The teachers must help pupils and students build skills, values, knowledge, concepts, attitudes and behaviors that will make their lives better as individuals and as citizens at local, national and global level.

References

1. Оптимізація циклу соціально-гуманітарних дисциплін у вищій освіті України в контексті євроінтеграції: монографія (рукопис) / Б.А. Воронкова, М.А. Дебич, Н.М. Дем'яненко, Н.О. Дівінська та ін.] ; За заг. ред. Г.В. Онкович. – К., 2014. – 326 с. 2. Potočnik J. Social Sciences and Humanities in Europe: New Challenges, New Opportunities. – URL: https://www.timeshighereducation.com/news/commissioner-janez-potocnik-social-sciences-and-humanities-in-europe-new-challenges-new-opportunities-conference-on-social-sciences-and-

humanities-european-parliament/200346.(article).3. Wintersteiner W., Grobbauer H., Diendorfer G., Reitmair-Juárez S. Global Citizenship Education. Citizenship Education for Globalizing Societies. – Austrian Commission for UNESCO Klagenfurt, Salzburg. – 52 p.

В. Ф. Калуга

РОЛЬ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН У СТАНОВЛЕННІ ЛЮДИНИ: НАДУМАНЕ І ЯВНЕ

Ми навчилися літати в небі, як птахи.
Ми навчилися плавати під водою, як риби.
Залишилося лише навчитися жити на землі, як люди.
Бернард Шоу

З контексту поняття «соціально-гуманітарні дисципліни» легко виокремити відразу кілька зрізів змістовного наповнення активності, яка пов'язана з реалізацією соціально-гуманітарної складової освіти. По-перше, йдеться про націленість на формування та корегування соціального начала в самій людині, цілеспрямований вплив на соціальну сторону природи людини. По-друге, в фокусі уваги опиняється дещо «людське», притаманне самій людині. Останнє є предметом нездоланної плутанини та підставою для маніпулювання, як усвідомленої, так і такої, що жодним чином не доступна для осмислення пересічною людиною.

Таким чином, соціально-гуманітарна складова освіти і виховного процесу взагалі по суті своїй є не тільки основою просвітництва, але й такою собі «скринькою Пандори», котра містить в собі певні небезпеки як для людини, так і для спільноти в цілому. І, як наслідок, освіта та виховання в цілому містять в собі також низку небезпек, на які прийнято не звертати увагу, безглуздо вважаючи, що самі по собі згадані щойно феномени соціального буття людини є винятково прогресивними та позитивно зарядженими.

Насамперед мова йде про ключовий момент існування людини від самого її народження: а чи справді в процесі виховання людський індивід розвивається в позитивному розумінні сенсу цього поняття. Тобто, чи справді індивід потрапляє і надалі перебуває в таких умовах та обставинах, за яких в ньому актуалізуються та піддаються розвитку риси та якості, що виказують велич людської природи? Чи навпаки, притаманне сучасній ойкуменістичній цивілізації виховання в своїх полікультурних варіаціях притлумлює у вихованцеві певні риси і якості, фактично зводячи соціальне становлення індивіда до процесу «виготовлення» соціального болванчика.

На разі під соціальним болванчиком розуміється позбавлена самоусвідомлення та ініціативності кожна конкретна людина, котра поводиться у відповідності до засвоєних під соціальним тиском моделей реакцій на звичні обставини та виклики і надто рідко вчиняє вчинки. Якщо взагалі хоч коли-небудь їх вчиняє. Фактично така соціальна істота позбавлена можливості самореалізуватися, а отже реалізує ті чи інші проекти, нав'язані їй ззовні, найчастіше прийняті нею без жодної тіні сумніву як свої власні.

На подібну колізію існування людини постійно звертають увагу в той чи інший спосіб неординарні особистості. Проте їх різноманітні наголошування на критичній ситуації людини виявляються самотнім голосінням в пустелі освіченого невігластва та войовничої байдужості, прихованих за личиною сучасних раціоналізму та толерантності.

Зокрема, ще на початку XX ст. брати Стругацькі за посередництва художнього слова, серед низки інших, піднімали проблему про те, що «в переважній більшості країн світу виховання молодого покоління знаходиться на рівні вісімнадцятого-дев'ятнадцятого століття. Ця давня система виховання ставила і ставить собі за ціль насамперед і переважно підготувати для спільноти кваліфікованого, але оду-

рманеного учасника виробничого процесу. Цю систему не цікавить всі решта потенцій людського мозку, і тому поза виробничим процесом людина в масі своїй залишається психологічно людиною печерною, людиною невихованою» (повість «Хижі речі століття»).

Практично раніше на століття за Стругацьких по-своєму на спотворенні сучасною людиною виховного процесу наголошував Лев Толстой, зосереджуючись на тому, що «педагогіка є наукою про те, яким чином, живучи безглуздо, можливо справляти позитивний вплив на дітей, на кшталт того є наша медицина – як, живучи в супереч законам природи, все ж таки бути здоровим».

Очевидно, однією з ключових причин спотворення як існування людини в цілому, так і виховного процесу зокрема є зациклення людства на науці в тому вигляді, як ми її знаємо. Піднесення її до статусу фактично єдиного інструменту пізнання, адекватного дійсності. Однак як стверджують переважна більшість езотериків, «людська наука – а вона більше ні на що інше не претендує – є лише аналіз феноменів, тобто відчуттів, що все більше і більше просувається вперед» [2, 138]. І далі, «людська наука вивчає поверхню чуттєвого світу, ту поверхню, де думка, так би мовити, відображається сама в собі» [2, 139].

Про щось подібне стверджують також езотеричні школи, зокрема суфізм: «Наука зникла вже давно. Нині ми маємо справу з псевдонаукою» (Аджмаль Хусейн).

В цьому ж руслі, на думки, наприклад, мислителів західного штибу, зокрема А.Шопенгауера, «шляхом об'єктивного пізнання годі вийти за межі уявлення, тобто явища. Отже, ми завжди стоятимемо перед зовнішнім боком предметів… Але на противагу цій істині народжується друга – якраз та, що ми є суб'єктами, здатними не лише пізнавати, а й належимо до пізнаваних істот, - що ми й самі – річ у собі… Для нас відкрито дорогу зсередини, – немов якийсь підземний хід, немов якесь таємниче повідомлення, котре – майже по-зрадницькому – враз уводить нас до фортеці, – тієї фортеці, захопити яку напавши ззовні було б не можливо… Через це нам слід намагатися зрозуміти природу із самих себе, а не самих себе із природи».

Відтак, в сухому залишку може виявитися, що сучасна наука, а разом з нею і освіта та виховання ведуть не з лісу як раз, а в темну гущавину людського невігластва, поступово плюндруючи в переважної більшості людей рештки людяного. Того, що людину справді робить Людиною, унікальною, доброю, мудрою і красивою. І в даному випадку соціально-гуманітарна складова освітнього процесу може виконувати, а в принципі і виконує функцію такого собі могильщика людяності, ставлячи жирний хрест на примарній можливості вирватися з тенет зумовленості.

Замість того, аби зосередитися на стимулюванні самореалізації кожної конкретної людини, розкриттю нею всіх високих потенцій в процесі невпинної творчості, дієвого усвідомленого та відповідального ставлення до Себе (а не до власного образу або «его»), до Світу (а не до простору індивідуального виживання), до Іншого (а не до об'єкта «споживання»), соціально-гуманітарні дисципліни направлені на остаточне переконання індивіда в тому, що та ситуація в якій він перебуває і віднаходить себе є єдино можливою і правильною.

Іншими словами, на сучасному етапі освітньо-виховного процесу соціально-гуманітарні дисципліни здебільшого виконують функцію такого собі «закріплювача» образу, нав'язаного ззовні. Будь-то образ або ідентичність конкретної людини, групи людей (колективу, етносу чи нації), світу або будь-якої речі, явища чи процесу.

Список використаних джерел

1.Калуга, В. Ф. Ідентичність та самоідентичність в соціальному бутті людини: від конфлікту до єднання : [монографія] / В.Ф. Калуга. – Ніжин : Видавець ПП Лисенко М.М., 2014. – 412 с. 2.Уоллис, Эйми. Искусство психического исцеления [Текст]. – Уоллис Э. / Э. Уоллис, Б. Хенкин. – Кернейц С. Йога для Запада / С. Кернейц. – М. : Двойная звезда : Фаир, 1995. – 240 с. 3.Шах, Идрис. Сказки дервишей – [Електронний ресурс] / И. Шах – Режим доступу http://key999.ru/text/irdis_shah/63.htm. 4.Шопенгауэр, А. Свобода воли и нравственность [Текст] / А.Шопенгауэр ; пер.с нем. А.Н. Малинкин.– М.: Олимп, Аст, 1997. – 432 с.

А. В. Савич, И. В. Рыбалко

ЭКОЛОГИЧЕСКИЙ ИНДЕКС ГУМАНИТАРНОЙ ПОДГОТОВКИ ИНЖЕНЕРА В ИНФОРМАЦИОННОМ ПОЛЕ СОВРЕМЕННОГО СОЦИУМА

Современному обществу требуются люди, умеющие быстро адаптироваться к изменениям, происходящим в постиндустриальном мире. Объективной исторической закономерностью в настоящее время является повышение требований к уровню образованности человека. В новых обстоятельствах процесс обучения специалистов в техническом вузе должен быть ориентирован на развитие компетентностей, способствующих реализации концепции «образование через всю жизнь». Современный европеец (гражданин) должен знать и уметь, и определяется для каждой страны с учетом культурной и региональной специфики. Таким образом, на данном этапе существует объективная необходимость подготовки высокообразованного специалиста, осознающего потребность в повышении уровня умений пользоваться информацией, самостоятельно устанавливать обобщенные цели и задачи деятельности и быстро адаптироваться к уже сложившейся системе отношений.

Исходя из общих требований к подготовке специалистов, к коим относятся: 1) реализация современной концепции высшего образования в рамках знаниевой образовательной парадигмы; 2) необходимость проведения в соответствие уровня подготовки студента технического вуза и потребностей общества в определенного рода специалистах; 3) актуализация гуманизации и гуманитаризации обучения специалистов технических вузов.

В этой связи формирование и развитие гуманитарной компетентности как часть функциональной грамотности студента, а впоследствии инженера становится важной частью инженерного образования и подготовки современного специалиста высокой квалификации и обеспечивает следующие возможности: 1) обеспечение взаимосвязи профессиональной подготовки и культурного развития личности; 2) обеспечение достижения целей и понимания прикладного значения гуманитарных дисциплин для своей будущей профессии; 3) обеспечение выработки умений наибольшей степени обобщенности (познавательные, организационные, индивидуально-личностные), на основе которых развивается творческое техническое мышление; 4) обеспечение условий на самопознание, саморазвитие личности будущего специалиста.

Формирование и развитие гуманитарной компетентности студента происходит в процессе изучения гуманитарных дисциплин: истории Украины, истории украинской культуры, культурологи, философии, политологии, социально-экономическая история и т.д. Исходя из этого, гуманитарная компетентность раскладывается на компоненты, в соответствии с предметом и объектом изучения как то: историко-гражданская, коммуникативная, информационная, межкультурная, экогумманистическая и другие.

Центр тяжести в самом образовании постепенно переносится на воспитание, передачу определенных способов поведения, реализуемых в процессе гуманитаризации технического образования. Все большую роль играет уровень развития информационной культуры личности и общества в целом. Проблема является актуальной, поэтому в ее решении принимают участие многие науки. Важной социально-образовательной предпосылкой информации общества в целом, и образования в частности, является распространение информационной культуры в обществе. На современном этапе развития социума информационная культура становится одним из основных показателей общей культуры личности. Формирование информационной культуры является частью профессиональной подготовки инженеров. Реалии жизни требуют находить эффективные шаги и методы, позволяющие сформировать социально-моральный и общекультурный уровень современно-

го специалиста. Подготовка инженера в ВУЗе подчинена цели формирования личности, которая способна воспринимать инновационные процессы в обществе, использовать новые технологии, осознанно адаптироваться к новым условиям жизни, уметь ориентироваться в экономической, социально-политической ситуации, сохранять свою мировоззренческую позицию.

В современных условиях, при переходе к информационному социуму, меняется набор социальных статусов индивида как специалиста и профессионала. Технический индекс информационному социуму придает высокий уровень образовательной подготовки инженера, т.к. по мере все большого охвата современного производства информационными технологиями происходит формирование единого способа производства: информационного. То есть, главным средством производства становиться интеллект, знания и информационная культура инженера напрямую будет связана с его личностными, гуманистическими, идеологическими ценностями, его способностью проявить высокую социальную активность, целеустремленность, способность находить оптимальные решения технических и жизненных проблем в критических и нестандартных ситуациях. Желанием достичь производственных и жизненных успехов; развить свои способности до такой самостоятельности в действиях и решениях, постоянного саморазвития; стремления быть ответственной личностью способной подчинить свои интересы, поступки, поведение законам и нормам морали своего народа, государства, вуза.

В этой связи информационную культуру следует рассматривать как один из важнейших аспектов культурной деятельности вообще.

Реализация профессиональной деятельности инженера происходит в определенной социальной среде. Степень положительного или отрицательного влияния его деятельности на среду зависит от того, насколько она благополучно по своим составляющим и на сколько высок уровень социального самосознания человека. Эта проблема наглядно проявляется в широком смысле – во взаимоотношении человека и природы, в узком – инженера и окружающей его среды региона. В настоящее время происходит обострение экологической ситуации. Она уникальна как по своей значимости для человека в целом, так и по характеру тех задач, которые ставит перед человечеством. При разработке дисциплин социальной направленности есть необходимость опираться на определенную систему категорий. В этой связи немаловажно раскрыть содержание понятия «историко-экологическая среда», которая формирует экологический тип мышления личности.

Под историко-экологической средой понимается совокупность естественного состояния среды, окружающей ту или иную личность, системы знаний о ней и ее развитии, мышления и поведенческой деятельности. Она общечеловечна по своему характеру и региональна, и национально особенно. Данная категория состоит из нескольких звеньев. Они последовательно связаны и взаимозависимы. Система срабатывает лишь при наличии каждого из них. Первое звено – среда окружающая личность – объективно существующая сама природная среда, сложившаяся исторически. Второе звено – система знаний о ней и о ее развитии – складывается на основе изучения истории отечества, края, исторических дисциплин. Всякая история может выступать с экологическим индексом, поскольку затрагивает в изложении тех или иных событий взаимодействий общества и природы, человека и среды. Это звено рождения личности, воспитанной на принципах общества, в котором она живет. Третье звено – формирование мышления – складывается на основании двух первых. Это звено осознания важности и необходимости знания исторических процессов, восприятия истории как основы формирования личности, гражданских качеств, национальной гордости. Оно позволяет осознать необходимость сохранения памятников материальной и духовной культуры, природной среды обитания человечества. Четвертое звено – поведенческая деятельность – имеет смысл лишь в сумме с тремя первыми. Деятельность человека обладающего

экологическим мышлением, по своей цели созидательна. Она позволяет осознать человеку (в данном случае инженеру) себя частью природы в общественном смысле. Звенья данной системы закладываются в личности поэтапно. И в этом смысле велика роль дисциплин, предметы которых выполняют эту роль.

Список использованных источников

1. Брановский Ю., Беляев А. Работа в информационной среде // Высшее образование в России. – 2002. - № 1. – С. 81-87. 2.Ганс Йонас. Принцип ответственности. Опыт этики для технологической цивилизации. / Перевод с нем., предисловие, примечание И.И.Маханькова – М.: Айрис-пресс, 2004 – 408 с. 3. Каряев В.А. Некоторые подходы к обоснованию актуальности формирования технологической культуры личности на современном этапе развития общества // Научно-методический журнал Тамбовского областного института повышения квалификации работников образования Выпуск 6, Тамбов 2000. – С. 36-40. 4. Урсул А.Д. Ноосферная модель науки и образования XXI века. // Социально-политический журнал. – М., 1996. - № 4. – С. 75. 5.Хекхаузен Х. Мотивация и деятельность. Т. 1. – М.; «Педагогика», 1968.

Л. С. Соколова

ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ ЯК ЗАСІБ ПРЕЗЕНТАЦІЇ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ

Історія України та української культури, в тому числі українського мистецтва вивчається в ОДАБА протягом першого семестру на першому курсі, де передбачено 32 години практичних занять.

Обов'язковим для студентів є самостійне виконання декількох індивідуальних завдань (підготовка повідомлення) для участі в інтерактивних семінарських заняттях, виконання аудиторної практичної роботи, написання реферату. Передбачена також позааудиторна робота – це екскурсії містом, відвідування музеїв.

Обмежена кількість аудиторних годин спонукає до пошуку нових форм роботи або до більш досконалого використання звичних. Нижче пропонується варіант самостійної роботи студентів з певного досвіду її організації та результатів.

Виконання індивідуальних завдань є предметною характеристикою студента. Питання до кожного практичного заняття підібрані так, що жодне з них не повторюється і дійсно є «індивідуальним». За умови підготовленості групи на семінарі можливе інтерактивне опитування, де викладач виконує функцію модератора. Важливо, що у кожного з учасників є така інформація, якої немає в інших, і відбувається продуктивний обмін нею між студентами в групі з підведенням підсумків наприкінці обговорення.

Запропонована форма самостійної (позааудиторної) роботи у вигляді творчих звітів вигідно відрізняється від інших зменшенням обсягу повідомлення. Складність роботи полягає в тому, що студенту потрібно серед калейдоскопу імен і мозаїки культурних пам'яток знайти і відібрати потрібні. Уникаючи механічного копіювання готових рефератів з Інтернету, студенту треба підготувати відповідь стислу і логічну, адже не завжди «чим більше, тим краще», часто «краще менше, та краще». Саме в цьому полягає авторство, яке, власне, оцінюється.

Далі про кожне індивідуальне завдання (творчий звіт).

1. **Живопис.** Студенти відвідують Одеський художній музей, де представлені ікони XVI-XIX ст., твори відомих майстрів малярства (І.Айвазовського, О.Бенуа, К.Брюллова, В.Боровіковського, М.Врубеля, В.Кандінського, А. Куінжи, Б.Кустодієва, І.Левітана, Л. Пастернака, М.Пимоненка, І. Рєпіна, М.Реріха, В. Тропініна, В.Сєрова, Т.Шевченка та ін.); картини членів Товариства Південноруських художників (Є.Буковецького, П.Нілуса, М.Кузнєцова, П.Ганського, Г.Головкова, Т.Дворнікова, Б. Едуардса, К. Костанді, Г.Ладижежнського, О. Попова та ін.); Одеську школу живопису представляють роботи В.Синицкого, Н.Шелюто, М.Божия, В.Токарева, К.Ломикина, А.Ацманчука, Ю.Єгорова, А.Фрейдина, І. Островского, в тому числі одеських нонконформістів В. Хруща, Л. Ястреб, В. Басанця, Є. Рахманіна,

а також Ю. Єгорова, М. Степанова, Л. Дульфана тощо.

Після екскурсії студенти описують картину, яка найбільше запам'яталася, пояснюючи: чому саме це полотно сподобалося, чим вразило; дають стислі відомості про автора і його творчість, вказують мистецький напрям і жанр його твору.

2. **Сакральна архітектура**. Студенти знайомляться з християнськими храмами: Грецький Свято-Троїцький собор; Свято-Олексіївський, Свято-Іллінський, Свято-Пантелеймонівський, Спасо-Преображенський собор, Собор Успіння Пресвятої Діви Марії та ін. - УПЦМП, Собор Різдва Христового, Св. Олександра Невського, Св. княгині Ольги - УПЦКП, Св. Апостола Андрія Первозванного – УГКЦ; Лютеранська кірха Св.Павла; костели Св. Апостла Петра, Св.Клементія, Успіння Пресвятої Богородиці Діви Марії – УКЦ); іудейськими синагогами (ОР Самеах, Хабад, Бродська); арабським мусульманським культурним центром.

Після екскурсії «Храми Одеси» студенти описують архітектуру сакральних будівель різних конфесій, порівнюють, вказують особливості; називають архітектора і роки будови певного об'єкту, пояснюють назви храмів і причини їх появи в нашому місті.

3. **Міська скульптура.** Студенти знайомляться з одеськими пам'ятниками Т.Шевченку, І.Франку, О.Пушкіну, Л.Толстому, І.Бабелю, А.Міцкевичу, Л. Утьосову, Б.Хмельницькому, А.Головатому, А.Бучмі, В. Висоцькому, Г.Маразлі, М.Жванецькому, Дюку де Рішельє, Хосе де Рибасу, М.Воронцову та ін.

Після екскурсії містом студенти обирають один з них, описують його, дають відповіді на питання: Коли і ким його створено даний пам'ятник? Чому саме в нашому місті і саме в цей час з'явився даний культурний об'єкт? Чому обрано для представлення саме цей твір мистецтва?

З досвіду роботи - виконання індивідуальних завдань дисциплінує студента, спонукає до систематичної вчасної підготовки, сприяє самостійному отриманню студентом нових знань, допомагає ширше охопити курс історії культури України наскільки це можливо. Проблеми, які виникають в процесі роботи – брак часу для охоплення всіх студентів на кожному практичному занятті. Тому такий спосіб роботи ідеально підходить у невеликих групах студентів.

Список використаних джерел

1.Левченко М.Г., Шушляннікова Н.В. Думасенко С.А Історія художньої культури: Методичні рекомендації / Левченко М.Г., Шушляннікова Н.В. Думасенко С.А. – Херсон: ФОП Грінь Д.С., 2014. – 54 с. 2.Соколова Л.С. Історія української культури для студентів спеціальності архітектура та містобудування ОДАБА: Методичні вказівки / Соколова Л.С. – Одеса: ОДАБА, 2016. – 32 с. 3.Художня культура України: Навч. пос. / За заг. ред. Л. Масол. – Х.: Ранок, 2010. – 240 с.

Н. В. Спиця

ВИКЛАДАННЯ ФІЛОСОФІЇ У МЕДИЧНИХ ВНЗ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Сучасна ситуація з викладанням гуманітарних дисциплін у вітчизняних закладах вищої освіти стала викликом для людей, які мають це реалізовувати. Багато вишів переорієнтуються на викладання філософії, що уособлює собою стрижень та основу формування спеціаліста з вищою освітою, як елективного курсу. Ганебна ситуація складається в сфері природничого циклу спеціальностей, адже важко пояснити сьогоднішнім поколінням, що диплом про вищу освіту не тільки та не стільки засіб для заробітку, скільки документ, який зобов'язує людину до безперервного процесу розвитку, самовдосконалення в професійній сфері та вміння мислити цілісно, творчо, продуктивно. Тому і ступінь PhD, який отримують ті, хто обрав шлях науки, в самій назві декларує наявність філософського світогляду, культури логічного мислення, вміння оперувати поняттями, вміння ставити завдання та креативно вирішувати їх.

Актуальним залишається проблема викладання філософії в медичних ВНЗ. Багато хто вважає, що людина, чий професійний розвиток пов'язаний зі сферою природничих дисциплін не має оволодівати філософією, якщо не відчуває на те особистого поклику і філософія має перекваліфікуватись в категорію дисциплін за вибором. Але чи не є така точка зору типовим кліше, яке застосовується задля спекуляції з ціллю витіснити дійсно важливий елемент вищої освіти? Іноді варто звернутися до учасників процесу і отримати відповіді «з перших вуст», щоб зробити важливі висновки і не дати здійснитися грубій помилці, яку важко буде виправити вже через декілька років.

З ціллю моніторингу якості викладання дисципліни «філософія» в Запорізькому державному медичному університеті було проведено анонімне анкетування студентів другого курсу першого медичного факультету спеціальності «лікувальна справа». Опитування передбачало дати відповіді на декілька питань, одним з найцікавіших було питання «чи потрібно викладання філософії в медичному університеті» з проханням пояснити причину своєї позитивної, або негативної відповіді. Заохочувалось надання відповіді в якій респондент міг пояснити чи змінилася думка щодо викладання філософії в кінці курсу порівняно з початком навчального семестру.

Опитаних респондентів на другому потоці курсу було 154. З них 126 на питання «чи потрібно викладання філософії в медичному університеті» відповіли позитивно і обґрунтували свою відповідь. 15 респондентів заперечили необхідність викладання філософії для майбутніх медиків, 13 вагались із відповіддю і акцентували увагу на тому, що філософія має стати предметом елективного курсу тільки для тих, хто має особисту зацікавленість. Серед 126 респондентів, які стали на позицію однозначної необхідності філософії, як обов’язкового предмета в курсі навчання були такі, хто зізнався, що на початку курсу з філософії мав впевненість в марному витрачанні часу на цей предмет, але лекції та семінари змінили їх думку. Високий відсоток респондентів під час обґрунтування необхідності викладання філософії вказували на те, що лікар не має змоги вирішувати всі питання своєї професійної діяльності тільки знаннями природничого циклу наук, адже перед лікарем як в практиці так і в науковій діяльності, завжди постають питання фундаментального світоглядного характеру, які можуть бути розглянуті тільки через призму філософського світогляду.

На кафедрі суспільних дисциплін ЗДМУ регулярно збирається дискусійний клуб, який мають змогу відвідувати всі бажаючі. Тому, багато студентів у своїх анкетах відмітили позитивний вплив такої форми роботи – неформальна обстановка де є можливість поспілкуватись на теми, що турбують, дізнатись точку зору своїх однокурсників та викладачів, дає можливість не тільки відпочити після активної денної роботи на семінарах та лекціях, але й збагачує, насичує, надає наснаги на майбутнє навчання та загалом формує цілісну особистість та гідного громадянина українського суспільства.

Звичайно, кількість опитаних не означає, що такий стан речей є типовим для всіх медичних вишів України, але є привід зробити певні висновки: студент, який обрав для себе професію лікаря чітко усвідомлює, що лікар має залишатися людиною і на першому місці завжди стоятиме найважливіше його завдання – збереження життя та здоров’я людини. Виховання людяності в найлюдянішій з професій є першочергове завдання освіти лікарів. Це є основою професії, яка не в змозі існувати без отримання системного знання про світ та місце людини в ньому. Повага до людей, дотримання священних клятв лікаря зберігати людське життя може формуватись тільки за умови існування знань про цілісність та системність світу, його етичних підвалин. Жодне медичне дослідження, жодне втручання в життя людини не може обійти питання етичного характеру.

Вивчення філософії, як основи системного та клінічного мислення є досвідом, що апробовано протягом декількох століть історії людства. Філософія вивчає принципи існування світу та допомагає зрозуміти його значення для самої люди-

ни. Вона формує основу життя, визначаючи принципи згідно з якими людина пізнає, діє, знає та розуміє. Тому філософія завжди буде стояти в основі будь-якого напрямку освітньо-наукового дослідження, в тому числі і медицини.

Вивчення філософії сприяє формуванню загальнокультурного рівня людини та набуттю високого професійного рівня науковця. Філософська культура лікаря є запорукою протидії будь-яких форм духовного тоталітаризму, вона дає право розвиватися у своїй професії вільно і незалежно, опираючись лише на закони мислення.

Філософія надає лікарям розуміння процесів пізнання, їх сутності, принципів організації та методів на основі яких лікар отримує можливість обґрунтувати вивчення та вирішення питань медичної теорії та практики. Філософія відкриває найбільш доцільні шляхи медичного дослідження. Вона вчить розглядати всі явища та процеси в їх розвитку, безперервній зміні та нерозривних зв'язках з конкретними умовами.

Сучасна наука накопичила доволі багато знань про людину і сьогодні перед всіма науками, а більшою мірою перед філософією та медициною, стоїть завдання розглянути людину в єдності всіх явищ та процесів, виробити досконалий міждисциплінарний підхід на благо самої людини, прогресивного розвитку суспільства та процвітання медицини, яка рятує, оберігає, піклується.

В навчальних планах ЗДМУ філософія залишається предметом обов'язкового курсу, крім того додаються елективні курси пов'язані з питаннями медичної деонтології, основами логіки та особливостями наукового пізнання. Такі плани на майбутнє дають велику надію, що вітчизняна вища школа сприятиме розвитку медицини не тільки спираючись на досвід європейської традиції, але й не втратить своєї унікальної риси «кордоцентризму», особливої, притаманної нам любові до людей та до своєї справи, «сродної праці» про яку колись писав видатний Г.С. Сковорода. Формування в майбутніх лікарях та науковцях на заняттях з філософії «ordo amoris» надасть можливість вивести сучасну українську медицину на потужний конкурентоспроможний рівень в глобалізованому світі епохи споживання, якому так не вистачає любові і людяності.

Н. М. Вірьовкіна

СУЧАСНІ МЕТОДИ ТА ФОРМИ ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІН СТУДЕНТАМ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ДОКУМЕНТОЗНАВСТВО ТА ІНФОРМАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ»

Прерогативою сьогоднішнього суспільства є нові умови для функціонування системи освіти. Тому, сьогодні залишаються актуальними питання щодо удосконалення форм, методів та засобів викладання та навчання.

Одним із таких методів навчання є самостійна робота студентів, яка повинна організовуватися та спрямовуватися викладачем, при цьому, викладач в ніякій мірі не повинен впливати на думку студента.

Слід відмітити, що самостійна робота формує у студентів таку рису особливості як самостійність. Поряд із цим, ними засвоюється та розвивається сукупність знань, вмінь та навичок. Усе вище зазначене привчає студентів самостійно вирішувати питання щодо планування, організації та контролю своєї самостійної роботи.

Так як самостійна робота студентів повинна організовуватися та спрямовуватися викладачем, тому важливим фактором є визначення обсягу та структури змісту навчального матеріалу, який виноситься на самостійне опрацювання.

Обсяг самостійної роботи студентів відповідно до затверджених навчальних планів становить майже половину загальної кількості годин, що відведені на вивчення однієї дисципліни.

Тому, наступним фактором для організації самостійної роботи студентів є розробка методичного забезпечення, яке вирішує багато організаційно-методичних

проблем. Методичне забезпечення самостійної роботи допомагає студентам раціонально організувати свою самостійну діяльність та зорієнтуватися в колі питань, які необхідно засвоїти.

Викладачами кафедри документознавства та інформаційної діяльності Східноєвропейського університету економіки та менеджменту (м. Черкаси) для оволодіння та засвоєння курсів дисциплін, передбачено самостійну роботу студентів над тими питаннями, які потребують вдумливого та творчого підходу.

Умовою самостійної роботи студентів є те, що оволодіння дисциплінами повинно здійснюватися у вільний від занять час у приміщеннях пристосованих до цього. Такими приміщеннями можуть бути як комп'ютерні лабораторії, так і зали навчальних бібліотек.

До кожної теми, що виноситься на самостійне опрацювання студентами, викладач повинен розробити список літератури, нормативних документів та інформаційних ресурсів, а також визначити окремо базові та додаткові підручники. Обов'язковою умовою є розробка контрольних питань та тестів до кожної теми для самоконтролю студентом. Контрольні завдання за результатами самостійної роботи студентів повинні бути розроблені викладачем з урахуванням тих рекомендацій і вимог, які ним були надані у навчально-методичному комплексі дисципліни. Ці завдання можуть бути у вигляді тестів, контрольних питань чи практичних занять.

Перевірка знань студентів, які були засвоєні під час виконання самостійної роботи, здійснюється викладачем під час перевірок виконаних контрольних робіт, рефератів, індивідуальних та самостійних завдань.

Список використаних джерел

1. Власова Г.В. Проблеми і перспективи підготовки фахівців з документознавства та інформаційної діяльності / Г.В. Власова // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2004. - № 1. – С.13-15. 2. Кушнаренко Н.М. Складові змісту спеціальності «Документознавство та інформаційна діяльність»: питання методології / Н.М. Кушнаренко // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2004. - № 1. – С.15-21.

О. А. Наконечна

МЕТОДИ ТА ЗАСОБИ АНАЛІЗУ ТЕКСТІВ ДЛЯ ПРЕДСТАВЛЕННЯ ДЕКЛАРАТИВНИХ ЗНАНЬ

Підвищення якості професійної підготовки фахівця є одним з основних завдань, які стоять перед сучасною вищою школою. Сучасний етап розвитку вітчизняної та зарубіжної освіти характеризується різким зростанням обсягу навчальної інформації. Збільшується кількість навчальних дисциплін, їх інформаційне наповнення. Однак все це супроводжується зменшенням термінів часу на їх вивчення. Таким чином, існує бар'єр між збільшенням обсягу інформації з предметних галузей та обмеженими можливостями її засвоєння слухачами у визначені терміни часу.

Одним із перспективних шляхів підвищення ефективності навчання є вдосконалення змісту навчального матеріалу та пошук найбільш ефективних моделей його репрезентації, а саме пошук та розробка таких моделей представлення знань предметної галузі, які б адекватно враховували психічні процеси та механізми засвоєння та репрезентації знань у пам'яті людини. Для цього пропонується дослідити природу текстів та можливості їх впливу на сприйняття та засвоєння інформації.

У сучасному суспільстві, де все вирішує інформація, важливим є питання способу її подачі, з метою впливу на широкі маси людей. Тому, для впровадження у роботу банків, рекламних компаній, газет, комерційних організацій була розроблена система ВААЛ. Основним призначенням системи ВААЛ є оцінка дії слів і російськомовних текстів на підсвідомість людини.

Природна мова – один з найсильніших засобів дії на людей. Психологічні теорії

нової хвилі розглядають його як засіб програмування поведінки людей. Для ефективної дії на великі маси людей важливі не лише і не стільки логічність і аргументованість у вживанні мови, а швидше емоційна дія на слухача або читача. Формуванням емоційного відношення до сказаного можна найшвидше досягти його прийняття або неприйняття. При цьому найбільш важливі неявні канали дії [1,2].

Важливо уміти передбачити ефект дії на аудиторію статті, листівки, усного виступу до того, як вони будуть розмножені в мільйонах екземплярів або прозвучать по радіо і телебаченню на всю країну.

Система ВААЛ, робота над якою ведеться з 1992 року, дозволяє прогнозувати ефект неусвідомлюваної дії текстів на масову аудиторію, аналізувати тексти з точки зору такої дії, складати тексти із заданим вектором дії і виявляти особово-психологічні якості авторів тексту[3-6].

Оскільки система дозволяє прогнозувати ефект неусвідомлюваної дії текстів на масову аудиторію вона має широке застосування: 1) складання текстів виступів із заздалегідь заданими характеристиками дії на потенційну аудиторію; 2) активне формування емоційного відношення до політичного діяча з боку різних соціальних груп; 3) складання емоційно забарвлених рекламних статей; 4) пошук найбільш вдалих назв і торгових марок; 5) психо- і гіпнотерапія; 6) неявне психологічне тестування і експрес-діагностика; 7) створення можливостей в засвоєнні учбових матеріалів; 8) наукові дослідження в області психолінгвістики і суміжних з нею дисциплінах; 9) журналістика та інші сфери діяльності, що використовують як інструмент СЛОВО [7-10].

Як було зазначено вище,основним призначенням системи ВААЛ є оцінка дії слів і текстів на підсвідомість людини для реалізації поставлених завдань необхідно застосовувати такі методи: 1) оцінювати неусвідомлювану емоційну дію фонетичної структури текстів і окремих слів на підсвідомість людини; 2) генерувати слова із заданими фоносемантичними характеристиками; 3) задавати характеристики бажаної дії і цілеспрямовано редагувати тексти для досягнення вказаних характеристик; 4) коригувати текст за вибраними параметрами з використанням словника синонімів на 5 тис. синонімічних рядів з 25 тис. слів; 5) налаштовуватися на різні соціальні і професійні групи людей, які можуть бути виділені за лексикою, яку вони використовують; 6) оцінювати звуко-кольорові характеристики текстів; 7) оцінювати ритмічні характеристики текстів шляхом побудови спектрів; 8) самому користувачеві задавати додаткові нові фоносемантичні шкали, розширюючи систему в потрібному для нього напрямі; 9) проводити факторний аналіз даних з подальшою візуалізацією результатів; 10) проводити методами контент-аналізу лексичний аналіз тексту по 61-й спеціально розробленій лексико-психологічній категорії [11].

Система є набором DLL-бібліотек (динамічно приєднувані бібліотека, реалізовані компанією Microsoft в ОС Windows та OS/2.), які підключаються до найбільш популярного текстового процесора Word for Windows, в головному меню з'являється новий пункт. Такий спосіб реалізації дозволяє зберегти для користувача звичне зручне середовище створення документів і максимально полегшує освоєння системи ВААЛ [12].

Таким чином, аналіз методів та засобів аналізу тексту здійснено на основі відомих результатів інженерії знань, у тому числі важливості природної мови як одного із найсильніших засобів дії на людей. У сучасному суспільстві, де все вирішує інформація, важливим є питання способу її подачі, з метою впливу на широкі маси слухачів. Формуванням емоційного відношення до сказаного можна найшвидше досягти його прийняття або неприйняття. При цьому найбільш важливі неявні канали впливу.

Список використаних джерел

1.Вороной А. С. Виртуальная организация агентов для разработки онтологической базы знаний

системы комп'ютерного обучения // Искусственный интеллект. – 2010. – №3. – С. 628–631. 2.Грунский И.С., Вороной А.С. Агентно-ориентированная система извлечения знаний израспределенныхисточниковинформации // Искусственныйинтеллект». – 2009. – №3. – С. 336–339. 3.Крупин А. Лингвистические технологии ABBYY. От сложного – к совершенному [Электронный ресурс] / А. Крупин // Режим доступа: http://www.3dnews.ru/software/624398/.– Заголовок с экрана. 4.Інструментальні засоби та механізми їх використання для побудови індивідуальних траєкторій навчання: [Електронний ресурс] / К. О. Метешкін К. Д. Гурова. – 2011. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/ITZN/em11/content/09mkotei.htm. 5.Куземин А. Я., Василенко А. А. Анализестественноязыковыхобъектов и представление знаний // Восточноевропейский журнал передовыхтехнологий. Информационныетехнологии. – 2010. – №2 (48). – С. 60–64. 6.Оробинская Е. А., Кучуева З. А. ТехнологииTextMining: обзорметодов и задач обработкисмысловойинформации // Вестник ХНТУ. Информационныетехнологии. – 2010. – №2 (38). – С. 348–353. 7.Святогор Л. А., Гладун В. П. «Машинноепониманиетекстовестественногоязыка: онтологическая парадигма» // Искусственныйинтеллект. – 2010. – №3. – С. 249–258. 8.Серебровский А.Н. О технологииизвлечения знаний изинформационныхресурсовпредметнойобластиэкспертнойсистемы // Искусственныйинтеллект». – 2010. – №2. – С. 71–77. 9.Кулинський О.С. Автоматизоване опрацювання природомовних текстів з використанням засобів штучного інтелекту // Науковий вісник НЛТУ України. – 2011. − Вип. 21.6. − С. 340−349. 10.Комп'ютерні онтології – технологічна основа формування освітянських інформаційних ресурсів: [Електронний ресурс] / О.Є. Стрижак, В.Б. Дем'яненко // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2011. – №2 (22). – Режим доступу до журналу: http://www.journal.iitta.gov.ua. 11.Інтелектуальна автоматизована система контролю знань: лінгвістична підсистема: [Електронний ресурс] / І.С. Катеринчук, В.М. Кулик, О.І. Комарницька // Інформаційні технології в освіті. – 2010. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/itvo/2010_7/7/33-39.pdf. – Назва з екрану. 12.Ус М. Ф. Адаптивне управління інформаційними процесами в гібридних інтелектуальних системах : [монографія] / М. Ф. Ус. – Черкаси: Східноєвропейський університет економіки і менеджменту, 2008. – 258 с.

Н. Є. Огородник

НОВІ ТЕХНОЛОГІЇ У НАВЧАННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ МАЙБУТНІХ МОРЯКІВ

В умовах інформатизації суспільства та діяльності людини спостерігається суттєве зростання інтересу спеціалістів водного транспорту до можливостей інформаційних технологій у забезпеченні безаварійного мореплавства. На зміну навігаційним приладам, морським інструментам, посібникам та картам приходять сучасні автоматизовані системи управління судном, цифровий радіозв'язок, супутникова навігація, розгалужені інформаційно-технологічні системи та ін.

З технічної точки зору, за оцінкою фахівців, судна водного транспорту завжди знаходились в авангарді індустріальної революції, вбираючи в себе усе найкраще й найсучасніше. Усвідомлюючи економічні та екологічні переваги водного способу перевезення вантажів, фахівці торговельного флоту водночас розуміють і необхідність підвищення безпеки й ефективності транспортного процесу за сучасних умов зростання швидкостей та інтенсивності руху на морських шляхах, збільшення розмірів суден, зміни традиційного стану вантажу і способів його транспортування тощо. Серед пріоритетних напрямків убезпечення водних вантажоперевезень, на думку фахівців, є: 1) вдосконалення безпосередньо транспортних технологій, тобто методів і способів переміщення вантажу; 2) постійне оновлення й модернізація технічних засобів і систем, задіяних у цей процес; 3) підвищення рівня професійної підготовки майбутніх фахівців флоту [2].

Зростаюча значущість інформаційних технологій у професійній діяльності обумовлює специфіку освітніх технологій, використовуваних у процесі підготовки фахівців галузі. Протиріччя між характером професійної діяльності сучасних фахівців флоту в умовах зростання обсягів інформації, інтенсивного впровадження та використання засобів інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) і традиційним способом їх навчання викликає необхідність в інформатизації сфери морської освіти та переорієнтації навчання на нові технології, що створюють принци-

пово нові можливості організації навчального процесу та відкривають нові перспективи для підвищення ефективності освіти у цілому.

Отже, результатом інформатизації освіти стало виникнення електронного навчання (e-learning), а разом з ним і дистанційних освітніх технологій. Залежно від насиченості навчального процесу онлайн технологіями електронне навчання поділяється на: 1) онлайн-навчання (online-learning) – технологія самонавчання, за якою більше, ніж 80 % навчального процесу відбувається з використанням освітнього середовища мережі Інтернет, практично без очної взаємодії; 2) змішане навчання (blended-learning) – гнучке поєднання традиційних форм навчання з електронними, частка яких може становити від 30 до 80 % навчального курсу; 3) навчання з веб-підтримкою – перехідна форма навчання, або поширене на сьогодні традиційне навчання, до 30 % якого відбувається на основі електронної інформаційно-освітньої мережі вишу (зазвичай із залученням електронного контенту мережевих НМКД) [3].

Електронне онлайн-навчання, що дозволяє поєднувати роботу та навчання за дистанційними програмами у межах очного навчання це, заснованого на інтернет-технологіях. Проте на практиці більш поширеним є змішане навчання, оскільки регламентуючими навчальний процес у вітчизняних морських вишах нормативними документами навчання повністю у режимі онлайн не передбачається. Під змішаним навчанням розуміємо поєднання традиційної очної форми з використанням технологій дистанційного навчання [1].

Змішане навчання англійської мови майбутніх моряків є інноваційним процесом, що реалізується на основі інтеграції можливостей дистанційної підтримки навчального процесу та традиційних освітніх технологій. На сайті IMEC (Міжнародної конференції викладачів англійської мови для моряків) міститься посилання на базу навчальних матеріалів – традиційних та заснованих на ІКТ, рекомендованих для використання на заняттях під час формування, розвитку та вдосконалення англомовної комунікативної компетентності майбутніх фахівців флоту у професійному спілкуванні.

Одним з них є навчальний інтернет-курс MarEng (Maritime English) [4], розроблений за участі європейських морських вишів, із залученням великої кількості морських фахівців, експертів та інших зацікавлених сторін. Даний курс забезпечує тренування у всіх чотирьох видах англомовної мовленнєвої діяльності (аудіюванні, говорінні, читанні, письмі) під час професійного та побутового спілкування між членами екіпажу у відтворюваному рейсі на борту віртуального морського судна Marina. Курс розроблено для різних рівнів підготовки – початкового, проміжного та просунутого, з досить широким діапазоном тем: починаючи від питань загальнопрофесійного характеру до вузькоспеціальної комунікації під час радіо зв’язку, як наприклад, надання медичної консультації, керування вантажно-розвантажувальними роботами та іншими портовими операціями. Слід відзначити, що даний курс постійно вдосконалюється й оновлюється за рахунок нової актуальної тематики, адаптованих версій для мобільного навчання (m-learning) та методичних рекомендацій для викладачів.

Ефективним навчально-освітнім ресурсом є також інтерактивний мультимедійний проект MEducation (Maritime Education) Sweden AB [5], представлений трьома модулями «Знайомство на борту», «Система безпеки на борту» та «Мистецтво судноводіння». Кожен з модулів складається з розділів, укладених за єдиною структурою, глосарію стосовно тематики, тестів. Ілюстрований словник через можливість запису та прослуховування, окрім роз’яснення значень, сприяє формуванню навичок вимови слів, що завчаються.

Проект німецької компанії MarineSoft [6] підготовлено у комп’ютеризованому та інтернет варіантах, що робить його придатним для змішаного навчання. Навчальний пакет з професійного спілкування на борту є найбільш повним, оскільки включає пі-

дготовку з граматики, професійної лексики, комунікативні ситуації, інтерактивна тренування у радіозв'язку англійською мовою, а також, що є досить важливим, практика у повсякденному міжособистісному англомовному спілкуванні.

Урізноманітнити аудиторну роботу допомагає електронний посібник з міжнародної англійської мови для моряків Ван Клюйвена [7]. Двадцять п'ять уроків представлено у режимі PowerPoint тривалістю до двох хвилин, за цей час озвучується короткий тематичний текс, демонструються анімації з поясненнями до них. Посібник містить також граматичний довідник та набір тестів. Специфікою даного навчального засобу є його спрямування на спеціалізовану англійську мову, вживану зазвичай членами машинної команди судна.

Очевидно, що використання електронного навчання у професійній освіті зумовлює зміну організаційних форм, змісту і методів навчання, появу нових підходів до організації навчального процесу, що надають нові можливості для більш активного залучення студентів в освітній процес, підвищення якості освіти та впевненого наближення до найвищих стандартів європейської освіти.

Список використаних джерел

1.Соловов А. Электронное обучение – новая технология или новая парадигма? // Высшее образование в России. – 2006. – № 11. – С. 104-112. 2.Шаповал Е.В. Проблемы обеспечения безопасности мореплавания, современные подходы // Проблемы современной науки. - № 15. - 2014. – С. 81-87. 3.Allen I. E., Seaman J. Changing Course: Ten Years of Tracking Online Education in the United States. Babson Survey Research Group and Quahog Research Group, LLC. – 2013, p.7. 4.MarEng (Maritime English). Available from Internet: http://www.libramar.net/news/mareng_learning_tool/2014-09-30-1569. 5.MEducation (Maritime Education) Sweden AB. Available from Internet: / http://www.marinetalk.com/--/com/Maritime-Education-Sweden-AB.html. 6.MarineSoft. Available from Internet: / http://www.benntec.de/marinesoft/. 7.Kluijven V. The International Maritime Language Program. Available from Internet: http://deckofficer.ru/seasoft//the-international-maritime-language-programme.

О. В. Соснін, В. Г. Воронкова

ФОРМУВАННЯ КОНЦЕПЦІЇ СПЕЦІАЛІСТА ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА ТА ДОБИ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Формування концепції спеціаліста інформаційного суспільства та доби глобалізцаії потребує вивчення передового зарубіжного досвіду інформаційного, мережевого, інформаціологічного, комунікаційного суспільства. Це необхідно для того, що на зміну соціальній лінійності, яка є вираженням гомогенності (однаковості соціальних зв'язків) структур і відносин, прийшла нелінійність, що демонструє собою інформаційне ускладнення і потребує визначення його сутності, атрибутів, модусів, внутрішніх і зовнішніх чинників, напрямів впливу на логіку формування інформаційного суспільства як нового типу цивілізації.

Для вирішення цих проблем необхідно розробити поняттєво-категорійний апарат інформаційного суспільства як цивілізаційної парадигми розвитку Інтернет-галактики та його проекції на українські реалії. Поняття «спеціаліст» епохи інформаційного суспільства асоціюється з розвитком людського (соціального, інтелектуального) капіталу, який сприяє просуванню країни в русло розвинутих держав світу. Це поняття включає міру втілених у професії здібностей, творчих можливостей, зростання по кар'єрній драбині, міру втілених базової освіти, кваліфікації, досвіду, здатності приносити організації (підприємству) додаткову вартість, яка сприяє зростанню як особистості-професіонала, так і організації в цілому. Формування концепції спеціаліста інформаційного суспільства формується на основі техномеритократичної культури інформаційного суспільства, що готує нову верству спеціалістів-нетократів (М.Кастельс), здатних працювати в умовах Інтернет-галактики. Саме інформаційне суспільство, що готує нетократів, та управляється нетократами, викликане новим технологічним проектом XXI століття, що ґрунтується на інформації, розвитку інфор-

маційно-комунікативних технологій, що формують технологічну систему інформаційного суспільства, що потребує спеціалістів відповідної кваліфікації. Інтернет–культура, як відмічає М.Кастельс, є «культурою творців Інтернету» [2, с.34], що включає певний набір цінностей і переконань, які визначають поведінку людини. Поширення друкованої продукції на Заході створило те, що Маклюен назвав «Галактикою Гутенберга», що, в свою чергу, сприяло тому, що ми зараз увійшли в новий світ комунікцаії- – Галактику Інтернету [1, с.2].

Саме філософія інформаційно-комунікаційного управління націлена на виявлення суттєвих проблем, які стоять на шляху досягнення країною конкурентного потенціалу та упровадження сучасного розуміння інформаційно-комунікаційного соціуму. Останнє сприяє утвердженню засад інформаційного суспільства («розумного суспільства»), представленого його еволюцією в «суспільство знань». Для цього нам необхідно проаналізувати показники, тенденції та прогнози впровадження інформаційних технологій в країні, особливості інформаційної складової у досягненні конкурентоспроможності держави, їх вплив на цивілізаційний розвиток сучасного світу та інтеграції України у глобальне інформаційне суспільство, що в значній мірі активізує інформаційно-комунікаційне управління і сприяє соціальним перетворенням. Спеціаліст епохи Інтернету формується як глобальний менеджер зі знанням іноземної мови (частіше англійської), вмінням працювати в міжнародній корпорації з розгалуженими комунікаційними зв'язками, знанням менталітету тієї країни, з якою має зв'язки. Особливої актуальності набуває формування інноваційного та інформаційного типу менеджера, якого вимагає сучасне інформаційне суспільство, що еволюціонує в «суспільство знання», який володіє головною і загальною функцією суспільства – менеджментом.

Тому необхідно здійснити аналіз становлення інформаційного суспільства в контексті вітчизняного і міжнародного досвіду, що дасть можливість Україні зайняти провідне місце серед держав, що претендують на пріоритетну роль у формуванні світового інформаційного простору, процесів, пов'язаних з глобалізацією та інтеграцією, досягнення стратегічних інтересів та конкурентоспроможності України на міжнародному ринку. На думку М.Кастельса, «культура Інтернету» вимагає певної професійної підготовки та культури. Ще Білл Гейтс поставив задачу «заробляння грошей» як головну задачу професіонала інформаційного суспільства. Сам Майкрософт представляє собою підприємницьку культуру, яка виникла з комерціалізації процесу технологічних інновацій у комп'ютерній справі. Поширення Інтернету у суспільстві залежить не лише від підприємницької активності, але й від університетської та науково-дослідної спільноти, що розвивають свою наукову парадигму професіоналізації інформаційного суспільства. Культура спеціалістів Інтернету вкорінена у науковій традиції спільного прогресу в науці, репутації наукової досконалості, експертній оцінці колег та відкритості всіх результатів наукового дослідження. З іншої сторони, розвивається і харківська культура як культура високих професіоналів, до яких у свій час відносився і Б.Гейтс. Пекка Гіманен (2001) вважає харківську еліту культурною характеристикою інформаціоналізму і відіграла велику роль у побудові Інтернету, до яких відносилися висококваліфіковані комп'ютерні програмісти.

Інтернет є творінням високопрофесіональних спеціалістів, а саме творінням техномеритократичної культури. Річард Столлмен вважає досягнення технологічної досконалості вторинним щодо визначального принципу безкоштовного програмного забезпечення, що для нього є дуже важливим компонентом свободи слова у Вік інформації. Вихід Інтернету з замкненого кола технарів та життя в межах громади на рівень цілого суспільства стався завдяки ініціативі когорти підприємців. Відбулося це лише в 1990-х рр., але поширювалося блискавично. Оскільки саме комерційні фірми були рушійною силою зростання, Інтернет переважно формувався на комерційній основі, що потребував спеціалістів високого ґатунку, в результаті чого

відбувалася зміна світу через технологію. Саме підприємницьку культура Інтернет завдяки професіоналам техномеритократичної культури продовжила завоювання світу, перетворивши при цьому Інтернет в основу нашого життя.

Тому наша задача - розробити концептуальні засади інформаційного суспільства, в основі якої механізми мережевого управління, електронного врядування, самоорганізації аутопоезисних самореферентних систем як умови досягнення сталого розвитку сучасного суспільства, дати порівняльний аналіз типів інформаційного суспільства та надати найбільш релевантну характеристику типів інформаційних суспільств в контексті кроскультурного аналізу. Головна гіпотеза – можливість побудови в Україні інформаційного суспільства з результативними зворотними зв'язками, а саме суб'єкт-суб'єктними, що сприяють підвищенню ефективності управлінського процесу. Безперечно, що Україна має всі перспективи – економічні, технологічні, культурні, людські, освітянські – для побудови самого передового суспільства – інформаційного. Таким чином, до перспектив розвитку інформаційного суспільства відноситься реалізація державної програми з інформаційного суспільства та всіх етапів програми до 2020 року. Умови міжнародної спільноти, направлені на розвиток глобального інформаційного суспільства, повинні супроводжуватися узгодженими діями щодо створення безпечного і вільного від злочинності кіберпростору. Слід залучати представників промисловості і інших посередників для захисту важливих інформаційних інфраструктур.

Спеціаліст інформаційного суспільства та доби глобалізації має бути визначений техномеритократичною культурою, укоріненою у світі університетської та дослідницької науки. Це культура віри в природну силу науково-технічного розвитку як ключової складової прогресу людства. 10 принципів підготовки кадрового потенціалу в інформаційному суспільстві, яке є високотехнологічним: 1) конкуренція робочого персоналу; 2) конкуренція персоналу управління; 3) конкуренція ділової репутації та ініціативи; 4) конкуренція досягнень; 5) конкуренція багатопрофільності; 6) конкуренція якості; 7) конкуренція споживачів продукції; 8) конкуренція інформаційного забезпечення; 9) конкуренція форм збуту; 10) конкуренція фінансових та ресурсних послуг. Глобальний менеджер повинен бути готовим до глобалізації стратегій діяльності на різноманітних ринках. Тому слід готувати глобального менеджера, посилювати роль кваліфікації, менеджменту творчості, формування її світогляду. Німецькі менеджери часто посилаються на структуру організації як ключовий фактори успіху, що має свою власну логіку розвитку.

Список використаних джерел

1. Кастельс Мануель. Інтернеті Галактика. Міркування щодо Інтернету, бізнесу і суспільства.- Київ: Видавництво «Ваклер» у формі ТОВ, 2007.-304 с.2. Соснін О.В., Воронкова В.Г., Постол О.Є. Сучасні міжнародні системи та глобальний розвиток (соціально-політичні, соціально-економічні, соціально-антропологічні виміри): Навчальний посібник / О.В.Соснін, В.Г.Воронкова, О.Є.Постол.- Київ¨:Центр навчальної літератури, 2015.- 556с. 3.Воронкова В.Г. Філософія глобалізації: соціоантропологічні, соціоекономічні та соціокультурні виміри. [Монографія] / В.Г. Воронкова. - Запоріжжя: Видавництво ЗДІА, 2010. – 272 с.

І. В. Захарова

«ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ»: ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА ДО ТЕМАТИЧНОГО КОРОТКОТЕРМІНОВОГО СЕМІНАРУ

Одним з пріоритетів побудови інформаційного суспільства є інформатизація органів державної влади та органів місцевого самоврядування, яка має сприяти прозорості та відкритості влади, підвищенню ефективності праці службовців, якісному наданню населенню країни різноманітних інформаційних послуг органами влади, демократизації виборчого процесу, інтеграції зі світовим інформацій-

ним простором тощо [4].

Змістовний аспект впровадження інновацій у підвищення кваліфікації державних службовців та осіб місцевого самоврядування полягає у необхідності створення нового змістовного контексту у відповідних навчальних програмах, планах та навчально-методичних матеріалах [1]. До цього аспекту слід відносити розробку навчальних програм, які спрямовані на задоволення нагальних потреб державного управління, пов'язаних із процесами реформування та модернізації країни.

Одним з ключових наборів необхідних умінь і навичок, визначених вимогами до рівня професійної компетентності осіб, які претендують на зайняття посад державної служби і місцевого самоврядування, є навички роботи з інформацією: уміння шукати, накопичувати необхідну якісну, релевантну інформацію, достатню з погляду досліджуваної ситуації та здійснювати пошук вирішення завдання на основі наявної інформації [3].

З метою розширення змістовного контексту у підготовці кадрів в системі підвищення кваліфікації (зокрема, в обласних центрах перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів) пропонується розробка змістовного модуля для навчальної програми тематичного короткотермінового семінару (ТКС) «Інформаційне забезпечення органів місцевого самоврядування».

До сучасного комплексу необхідних умінь і навичок, визначених вимогами до рівня професійної компетентності осіб, які претендують на зайняття посад державної служби і місцевого самоврядування серед інших включені навички роботи з інформацією, зокрема: 1) вміння в повному обсязі збирати і отримувати необхідну інформацію, факти та передавати їх; 2) вміння шукати, накопичувати необхідну якісну, релевантну інформацію, достатню з погляду досліджуваної ситуації та здійснювати пошук вирішення завдання на основі наявної інформації; 3) здатність до ефективного обміну інформацією та думками як по горизонталі, так і по вертикалі, з метою досягнення розуміння та підтримки на шляху реалізації цілей організації, розробки політики та прийняття спільного рішення [3].

У зв'язку з цим актуалізується завдання сформувати у слухачів системи підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації державних службовців та осіб місцевого самоврядування знання, уміння і навички, які формують інформаційну компетентність. З цією метою пропонується проведення тематичного короткострокового семінару, запропонована нижче програма якого розроблена відповідно до вимог Методичних рекомендацій щодо розробки програм тематичних постійно діючих і короткострокових семінарів, тренінгів, спеціалізованих короткострокових навчальних курсів [2].

ТКС за темою «Інформаційне забезпечення органів місцевого самоврядування» має забезпечити реалізацію варіативності і модульності професійної програми підготовки державних службовців та осіб місцевого самоврядування з урахуванням актуальних завдань, які вирішуються даними особами у межах покладених на них функцій.

Відповідно до вимог Методичних рекомендацій щодо розробки програм тематичних постійно діючих і короткострокових семінарів, тренінгів, спеціалізованих короткострокових навчальних курсів [2], у розділі «Пояснювальна записка» програми КТС розкривається: актуальність і значення тематичного семінару; категорія осіб – учасників семінару; мета семінару як очікуваний результат засвоєння учасниками семінару навчального матеріалу програми; переліки знань і умінь, якими мають оволодіти слухачі у результаті участі у семінарі з урахуванням посадових обов'язків, навчальних потреб та інтересів учасників семінару; форми організації навчання і контролю результатів участі у роботі семінару. Сформулюємо дані елементи відповідно до теми КТС.

Мета семінару: опанування слухачами ТКС знань і навичок по роботі з інформацією в органах місцевого самоврядування, підвищення рівня інформаційної

компетентності осіб місцевого самоврядування.

Завдання семінару: 1) розглянути загальні питання щодо інформаційної політики та її місця в діяльності органів місцевого самоврядування, інформаційної діяльності у територіальній громаді, її форм, методів, учасників; 2) схарактеризувати загальні вимоги законодавства України щодо інформування органів місцевого самоврядування про свою діяльність; 3) ознайомитися з загальними принципами та засадами інформаційної політики, з питаннями щодо обсягу та видів інформації, яка підлягає оприлюдненню органами місцевого самоврядування; 4) сформувати уявлення про організацію роботи інформаційного підрозділу органу місцевого самоврядування; 5) приділити увагу видам інформації, розпорядником якої є орган місцевого самоврядування, а також способам забезпечення доступу до публічної інформації; 6) з‘ясувати вимоги до змісту місцевих нормативних актів з питань інформаційної політики; 7) набути навичок складання «Інформаційного регламенту органу місцевого самоврядування».

Відповідно до методичних рекомендацій [2], розділ «Навчально-тематичний план» сформовано у вигляді таблиці (табл. 1).

Таблиця 1

Навчально-тематичний план програми ТКС «Інформаційне забезпечення органів місцевого самоврядування»

Назва теми	Загальна кількість годин	Аудиторні заняття, з них:		Самостійна робота слухачів
		лекції	семінарські, практичні заняття	
Тема 1. Поняття про інформаційне забезпечення органів місцевого самоврядування	3	2		1
Тема 2. Інформаційна діяльність у територіальній громаді: основні засади, форми, методи, учасники	3	1	1	1
Тема 3. Інформаційна відкритість органів місцевого самоврядування. Законодавче регулювання інформаційної діяльності органів місцевого самоврядування	3	2		1
Тема 4. Інформація, розпорядником якої є орган місцевого самоврядування. Форми інформаційних запитів на публічну інформацію	4	2	1	1
Тема 5. Організація роботи інформаційного підрозділу органу місцевого самоврядування	4	2	1	1
Тема 6. Вимоги до змісту локальних нормативних актів з питань інформаційної політики	3	1	1	1
Разом:	20	10	4	6

Форми контролю та система оцінювання: залік за підсумками участі в семінарських заняттях, виконання практичних робіт і тестування.

Цільова аудиторія: посадові особи відділів інформаційної політики та комунікацій з громадськістю, відділів інформаційного забезпечення та взаємодії із засобами масової інформації.

Дана розробка може продовжити започатковане навчання у формі ТКС з підвищення кваліфікації державних службовців, посадових осіб органів місцевого самоврядування, працівників державних підприємств, установ і організацій, зокрема, після засвоєння програми ТКС «Основні напрями реалізації державної інформаційної політики в регіоні», яка включається, як правило, в план підвищення кваліфікації начальників відділів інформаційної політики та комунікацій з громадськістю райдержадміністрацій, міськвиконкомів міст обласного значення.

Список використаних джерел

1.Про затвердження Положення про систему підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування : постанова

Кабінету Міністрів України від 7 лип. 2010 р. № 564. 2.Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розробки програм тематичних постійно діючих і короткострокових семінарів, тренінгів, спеціалізованих короткострокових навчальних курсів : наказ Національного агентства України з питань державної служби України від 04.11.2011 № 49. 3.Антонова О.В. Інформаційно-аналітична сфера державно-управлінської діяльності на місцевому рівні: структура та функції / Антонова О.В., Дрешпак В.М. // Державне управління: теорія та практика. - 2007. - № 1. - Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/e-jornals/Dutp/2007-1/txts/07aovrst.htm - Назва з екрану. 4.Булега С.Б. Роль інформації в діяльності місцевих органів влади / С.Б. Булега // Державне управління теорія та практика. – 2006. – № 2. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/Dutp/2006-2/

І. І. Ярита

ПРОФЕСІЙНО-ОСОБИСТІСНЕ СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА

Входження України у світовий освітній простір супроводжується суттєвими змінами в педагогічній теорії й освітній практиці, висуваються підвищені вимоги до конкурентоспроможного спеціаліста з високим рівнем професійних якостей. В умовах сучасних стрімких соціально – економічних перетворень змінюються підходи до організації професійного навчання.

Проблема професійно-практичної підготовки студентів за всіх часів була актуальною. В багатьох роботах вчених (Б.Г. Ананьєв, О.О.Бодальов, О,О,Деркач) професійне становлення фахівця передбачає: «формування відповідного рівня компетентності, розвиток творчого потенціалу фахівця, самореалізацію особистості через професію та оцінювання власних можливостей і набуття певних якостей, які допомагають ідентифікувати себе як професіонала» [1; стр.4]. Е.Ф. Зеєр розглядає професійне становлення як динамічний, безперервний процес проектування особистості педагога виділяє стадії становлення залежно від зміни соціальної ситуації й характеру провідної діяльності. Л.А. Кльоц характеризує професійне становлення як інтегральну властивість діяльності фахівця, що розкриває індивідуальні для кожного спеціаліста змістові наповнення – професійна компетентність, моральність, самореалізація, самоактуалізація в діяльності, які забезпечать, в остаточному підсумку, майстерність [1].

Сьогодні наш навчальний заклад переживає не легкі часи – навчальний заклад знаходиться в евакуації в місті Лисичанську Луганської області. У зв’язку з цим навчальний процес організований за очно-дистанційною формою навчання, але не зважаючи на ці обставини ми продовжуємо формувати своєрідний ідеал такої системи професійної підготовки – це спеціаліст, обізнаний у відповідній предметній сфері, який вміє розв'язувати типові завдання, що виникають у його професійній діяльності.

У процесі професійного становлення майбутнього педагога відбувається зміна уявлень про професійну діяльність. Виокремлення студентом тієї чи іншої сфери професійної діяльності як значущої, визначається умовами її життєдіяльності [3].

Зміна ролі викладача та характеру його праці в умовах інформаційного суспільства, що формується, змушує по-новому поглянути на проблеми розвитку особистості педагога, модернізації його професійних знань та вдосконалення методичної майстерності. Такі елементи його професійно-педагогічної культури: постійне прагнення до підвищення якості своєї діяльності, результативності методів навчання та виховання; робота з самоосвіти та самовдосконалення – розглядаються сьогодні не просто як досягнення окремих педагогів, а як вимоги до всіх викладачів.

Доречним буде нагадати, що рівень професіоналізму майбутнього педагога залежить від рівня професійно-педагогічної кваліфікації того, хто навчає. Що стосується професійно-педагогічних якостей, то серед них:

- Професійно-педагогічна підготовленість, яка визначається такими парамет-

рами, як: знанням предмета, його теоретичних і практичних основ, володінням різноманітними технологічними прийомами і методами взаємодії з студентами, знанням індивідуальних і вікових психолого-педагогічних особливостей студентів, професійною ерудицією, глибоким і всебічним засвоєнням свого предмета та суміжних з ним дисциплін;

- Професійно-педагогічна діяльність оцінюється тим, як професійно викладач здійснює свою діяльність: вміє передавати знання з предмета застосовуючи педагогічні технології, прогресивні ідеї, форми, методи активного навчання, викладає матеріал доступно в різних формах взаємодії з аудиторією (лекції, семінари, практичні й лабораторні заняття, конференції та інші).

- Результативність професійно-педагогічної діяльності. Оцінюється рівень сформованості знань, умінь та навичок студентів, який проявляється в якості їх практичної підготовки (створенні навчально-методичного забезпечення дисциплін).

- Педагогічна пошукова-дослідницька активність. Оцінюється те, наскільки педагог веде пошукову, дослідницьку роботу, враховується наявність і якість навчальних матеріалів, програм, посібників, самостійно розроблених та затверджених Міністерством освіти і науки.

- Комунікативний компонент ми визначаємо як особистісно-значущу якість, яка передбачає здатність педагога здійснювати інформаційну взаємодію спілкування зі студентами різних спеціальностей, використовуючи різноманітні засоби, форми та методи для її отримання, вміння аналізувати всі аспекти професійної діяльності (рівень рефлексії), ступінь сформованості; у педагога професійно-значущих норм і вимог до себе в результаті самопізнання і самоаналізу [3].

Студент є активним учасником навчально-виховного процесу. Така активність формується передусім на основі творчих форм навчання, під час кропіткої щоденної самостійної роботи.

Навчаючи студентів, викладачі виявляють мотиви вибору педагогічної професії і на основі цього добирають методи, форми і засоби навчання, спрямовані на корекцію цих мотивів.

Практика показала, що система професійного становлення майбутніх педагогів має охоплювати теоретичну і практичну їх підготовку. Загальна схема такої системи зводиться до виявлення рівня професійного інтересу, згодом визначаються дидактичні концепції, які здатні сформувати необхідні вміння і навички та дати відповідні знання. Ці дидактичні концепції висвітлюються як у процесі визначення змісту навчання, так і в процесі навчання, що відбувається у різних формах.

Сучасна вища освіта не може обійтися без використання інформаційних технологій, тому що орієнтується на ринок праці, який насичений комп'ютерною технікою та багатоцільовим програмним забезпеченням [2].

До сучасних інформаційно-комунікаційних технологій навчання належать інтернет-технології, мультимедійні програмні засоби, спеціалізоване програмне забезпечення, електронні посібники та підручники.

Розвиток інформаційних технологій забезпечує доступ до освітніх і навчальних ресурсів (електронні бібліотеки, каталоги наукових робіт, електронні наукові журнали, можливість звернення до авторів за допомогою електронної пошти і таке ін.), надає можливостей займатися самоосвітою.

Електронні підручники та посібники є корисними для викладачів в організації навчання та електронної методичної підтримки студентів. Саме тому пріоритетним напрямком роботи вищої педагогічної освіти має бути активне впровадження інноваційних педагогічних технологій у навчальний процес, використовуючи інформаційно-комунікаційні технології як хороший засіб наочності.

Однак проблему інноваційних технологій в освітньому процесі не можна зводити лише до використання комп’ютерних інновацій і розглядати як формальне оновлення застарілих освітніх технологій. Проблема є набагато ширшою, оскільки

разом із комп'ютеризацією навчального процесу потрібно застосовувати й активні методи навчання. Активне навчання запобігає пасивному заучуванню студентами матеріалу та сприяє розвитку їх творчих здібностей.

Взагалі, педагоги шукають найдосконаліших раціональних форм навчального процесу, використовуючи такі технології, які дозволяють значно підвищити ефективність навчальної діяльності. Отже, технологізація навчання спонукає викладача до виконання свого обов'язку та професійної місії: творчо розвиватися самому й тим самим забезпечувати можливості для розвитку студентів, дає змогу досягти оптимальних результатів.

Таким чином, професійна компетентність, моральність, самореалізація, самоактуалізація в діяльності забезпечують в остаточному підсумку професійно-особистісне становлення майбутнього фахівця.

Список використаних джерел

1.Кльоц Л.А. Професійний розвиток психолога: сучасні тенденції/Л.А.Кльоц.- К. : Марич,2009. – 140 с. 2.Міщик Л.І.Актуальні питання професійної підготовки психологів та соціальних педагогів у системі вищої освіти регіону //Практична психологія та соціальна робота, 2001, № 10 с.10-11. 3.Побірченко Н. Інноваційні підходи до підготовки майбутніх учителів у контексті реформування системи вищої педагогічної освіти//Рідна школа, 2003, № 3 с.3-5.

В. В. Баранівський

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ЯК ПРОБЛЕМА ГУМАНІТАРНОЇ ОСВІТИ

Постановка проблеми. Гуманітарна освіта спрямована, насамперед, на формування особистості студента, образ якої найбільш повно відображає потенціали людини, її духовний, соціальний, психічний та *фізичний* розвиток. Названі компоненти розвитку особистості слід розглядати в єдності. Саме їх поєднання та високий рівень в системі виховання та навчання забезпечують формування належних якостей сучасної студентської молоді. На окрему увагу заслуговує розгляд фізичного виховання в системі виховної діяльності ВНЗ України. Дослідження показують, що людина, яка регулярно займається фізичною культурою та спортом, більш дисциплінована, серйозніша у навчанні, відповідальніша у виконанні поставлених завдань [1, с.20].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В працях сучасних науковців у дослідженні розвитку особистості більше акцентується увага на духовних та соціальних складових цієї проблеми, але, на жаль, не приділяється достатньої уваги вихованню фізичної культури та фізичному розвитку особистості.

Мета статті: висвітлити загальні соціологічні, психологічні, педагогічні та філософські проблеми фізичного виховання студентської молоді та шляхи їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. В Рекомендаціях парламентських слухань від 3.02.2011 року «Про становище молоді в Україні» констатується: «Особливу тривогу викликає низький рівень залучення населення України до занять фізичною культурою і спортом. Так, лише кожен десятий студент має достатній рівень рухової активності оздоровчої спрямованості, що є одним із найнижчих показників у Європі» [2]. Досвід свідчить, що фізичний стан молоді в 2011-2015 роки суттєво не покращився.

Очевидно, що система фізичної освіти та виховання, що склалася в Україні не здатна вирішувати означені вище проблеми. Більше того, як показують дослідження, рівень психофізичної культури молоді під час навчання у ВНЗ знижується, що обумовлено, з одного боку, різким ростом інформаційних та емоційних навантажень, які приводять до значного погіршення психічного самопочуття людини, підвищеної тривожності, відчуженості, з іншої – слабкою технологічною

озброєністю людини, що дозволяла б їй перемагати стресові ситуації.

Причини неоптимального функціонування цієї сфери освітянської діяльності не потрібно вбачати тільки в низькій якості організації вивчення відповідних дисциплін. Вони носять більш загальний характер: педагогіка не змогла відрекфлексувати дійсну суть фізичної культури, сформулювати цінності та цілі фізичного виховання в єдності інтелектуального, морального та тілесно-фізичного розвитку людини. Невирішеність загальнотеоретичних питань породжує певні часткові проблеми, до яких найперше слід віднести:

1. Як в сфері досліджень фізичної культури, так і в процесі організаторської діяльності ігноруються філософсько-культурологічні аспекти феномену фізичної культури. На наявність цієї проблеми звертають увагу зокрема й зарубіжні дослідники. Частіше всього вирішення цієї проблеми обмежується формальними посиланнями на необхідність цілісного та інтегративного розуміння сутності фізичної культури в єдності природного та духовного, ціннісно-нормативного та процесуально-технологічного.

Крім того, культурологічні дослідження ігнорують фізичну культуру як рівнозначний з іншими видами культури об'єкт досліджень. Якщо культурологи акцентують увагу на соціокультурних аспектах особистості та залишають без уваги соматопсихічний її бік, то фахівці в сфері фізичної культури звертають увагу на соматопсихічну природу, випускаючи з поля зору соціокультурну сторону.

2. До нинішнього часу залишається розірваною соціопсихічна та соціокультурна складова людини (та неузгодженість відповідних блоків знання про неї). Провідними аспектами знання про фізичну культуру є медико-біологічний, педагогічний, психологічний та соціологічний. Кожний із них відображає суттєву грань фізичної культури. Однак акцент на частковостях залишає фізичне виховання його інтегративного сенсу.

3. На практиці спостерігається вузькість учбової проблематики, орієнтація на технологічну сторону фізичної культури та відсутність умов для засвоєння її духовно-ціннісного, інтелектуального багатства. Це можна розглядати як прояв нездатності системи фізичної освіти та виховання затребувати накопичений ціннісний, теоретичний та технологічний потенціал фізичної культури. В процесі освітянської діяльності проблеми фізичного розвитку особистості відсунуті на задній план. До сих пір відсутній очевидний зв'язок поміж фізичною культурою та професійною успішністю фахівця. Рівень фізичної культури не розглядається як повноцінна складова професійної готовності. А тому в сфері фізичного виховання слабо наведені такі цілі та відповідні культурні практики, як самореалізація, спроектований та ціле-спрямовуючий саморозвиток, творчість, духовні потреби, котрі є поштовхом для будь-якої діяльності. Це обмежує можливості фізкультурної діяльності розвитком тільки рухової сфери тих хто навчається.

Вирішення проблем фізичної культури в цьому аспекті є логічним продовженням основної тенденції розвитку знання: переходом від переважно медикобіологічного і педагогічного до психологічних, соціологічних, культурологічних та інших аспектів. На підставі цього можливо стверджувати, що таким чином долається вузькоспеціалізований підхід до вивчення культурних явищ та формується системна методологія в контексті якої людина розглядається як цілісна, багатовимірна та інтегративна система.

Культурологічний ракурс аналізу, фіксуючий увагу на ціннісно-нормативній природі феномену фізичної культури, дозволяє по іншому подивитись на засоби та методи фізичного виховання, оцінити роль фізичних вправ, зрозуміти природу та потенціал рухових вправ, в котрих, поряд з моторно-виконавчими (операційними) механізмами, присутні пізнавальні, проекційно-смислові та емоційно-оціночні аспекти. В цьому контексті є правомірним перехід від категорії фізичних дій, як основного засобу фізичного виховання, до поняття фізкультурна діяльність (та її ви-

дів, як до основного засобу фізичної культури). Саме вона виступає технологічним підґрунтям фізичної культури людини в її тілесно - духовній єдності.

Висновки. У підсумку, ще раз підкреслимо основну ідею, необхідну для розробки умов оптимізації освітнього процесу: провідним фактором реалізації стратегії фізичного розвитку особистості має виступати *культурологічна методологія*. Вона не тільки змінює «контури» предмета освітньої діяльності, але і корегує її головну задачу, дозволяє подолати раціоналістичне розсічення індивіда на тіло і розум, повернутися до принципів цілісної методології, що орієнтується на дослідження та розвиток людини, як єдності тілесного і духовного.

Перспективи подальших досліджень. Додаткового аналізу потребують проблема підготовки кадрів, навчальних програм та методик з фізичного виховання студентів вузів в аспекті їх відповідності сучасним вимогам.

Список використаних джерел

1.Баранівський В.Ф. Стратегії особистісного розвитку як пріоритети освітньої діяльності / В.Ф. Баранівський // Вища освіта України:Теоретичний та науково-методичний часопис, №1 (додаток 1), 2011. – С. 13-22. 2.Постанова Верховної Ради України: Про Рекомендації парламентських слухань про становище молоді в Україні «Молодь за здоровий спосіб життя»/ Відомості Верховної Ради України, 2011, № 24, ст.173.

В. М. Вишняков

ПРИНЦИПИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Під поняттям «принципи» у педагогіці розуміють найважливіші і значні становища, що відбивають закономірності виховання. Вони направляють діяльність педагога котрі займаються до запланованої цілі з меншими витратами зусиль і часу.

Загальна риса концепцій, програм та реальної діяльності цих установ - ціннісний підхід до виховання і комплексний підхід до збереження, відновлення й творення здоров'я, поєднання фізичних вправ, хореографії, художньої творчості, необхідної медичної, психологічної, педагогічної підтримки, надання молоді всієї необхідної допомоги «під одним дахом» в найбільш ефективних для кожного формі і обсязі [1,3].

Принципи гармонійного розвитку особистості розкривається у двох основних положеннях:

1) Забезпечення єдності усіх сторін виховання, формують гармонійно розвинену особистість. У процесі фізичного виховання і формах використання фізичної культури, необхідний комплексний підхід у вирішенні завдань морального, естетичного, фізичного, розумового й трудовому виховання. Лише у цьому разі фізичні якості і навички людини, його рекордні досягнення у спорті громадську цінність і глибокий зміст в особи;

2) Забезпечення широкої загальної фізичної підготовленості. Комплексне використання чинників фізичної культури необхідно для повного загального розвитку властивих людині життєво важливих фізичних якостей (і заснованих на виключно них рухових здібностях), поруч із формуванням широкого фонду рухових умінь і навиків, необхідних у житті. Відповідно до цим у спеціалізованих формах фізичного виховання необхідно забезпечувати єдність спільної програми та спеціальної фізичної підготовки.

Духовний світ людини складається під впливом допомоги ззовні й, насамперед, соціального середовища, і навіть завдяки активних дій людини, спрямованих на зміну довкілля та себе.

Цей принцип висловлює основну соціальну закономірність фізичного виховання, його головну службову функцію – готувати людей до діяльності, до життя. В усіх життєвих системах фізичного виховання ця закономірність своєрідним специфічним висловом.

Деякі вчені бачать основної функції фізичної культури та спорту тому, щоб їх допомогою ліквідувати скутість сучасного життя. Але й інша думка – що фізичне виховання покликане готувати людей, здатних високому рівні працювати й самовіддано боронити Країну перед замахів ворогів.

Мета у тому, щоб, прийшовши виробництва чи армію, чоловік у найкоротші терміни міг опанувати технікою будь-якої справи. Тільки сильна, спритна і майже фізично розвинена людина краще опановує новий роботу, швидше оволодіває нової технікою.

Сучасна практика бойової тренування військ показує, що замість складніше військову техніку, то глибше і різнобічніший би мало бути вимоги до фізичного підготовленості людей. На чільне місце висуваються завдання спеціальної військово-прикладною підготовки.

Деякі вчені порушують питання – що не для життя: руховий навик чи фізичні якості, виховання яких має бути забезпечене у процесі фізичного виховання? Це питання у такому постановці неправомірне. Якість і звичка ізольовано одна від одної не існують. Така позиція практично призводить до протиставлення освіти вихованню й навпаки. Важливіше й інше. Людина, підготовлена до життя – людина, у якого високий рівень розвитку фізичних якостей та очі великою запасом різноманітних рухових навичок. У єдності обидва цих чинники гарантують потрібну не для життя фізичну підготовленість.

Фізичне виховання має забезпечувати на відповідний рівень здоров'я членів товариства, розвитку з їх сили та витривалості. Принципом зв'язку фізичного виховання з практикою життя необхідно керуватися всіх приватних завдань фізичного виховання, зокрема і спортивної тренування, включаючи у ній фізичні вправи, мають безпосередньо прикладне значення.

Принцип оздоровчої спрямованості вітчизняної системи фізичного виховання повсякденного творчої співдружності лікаря, педагога і самої особи, що займається. Якщо той, хто займається відчує погіршення здоров'я, а лікар підтвердить це з аналізами, він повинен від інтенсивного атлетика задовольнитися фізичними вправами як лікувальним засобом.

Наприкінці ми в змозі зробити висновок, що є сенс цього принципу залежить від обов'язковому досягненні ефекту зміцнення й удосконалення здоров'я. Цей принцип зобов'язує: 1) визначаючи його конкретний зміст метод фізичного виховання, неодмінно виходити із їх оздоровчої цінності, як обов'язкового критерію; 2) планувати і регулювати тренувальні навантаження залежно від статі, віку і її рівня підготовленості що займається; 3) забезпечувати регулярність і єдність лікарського і педагогічного контролю у процесі завдань і змагань; 4) широко використовувати оздоровчі сили природи й гігієнічні чинники.

Отже, як випливає з переліченого вище, основне призначення загальних принципів фізичного виховання зводиться ось до чого: 1) до створення найсприятливіших умов і можливостей задля досягнення цілі й вирішення завдань фізичного виховання; 2) до об'єднання загальної спрямованості процесу фізичного виховання (всебічності, прикладности, оздоровленню); 3) до визначення основних шляхів, які гарантують досягнення позитивних результатів фізичного виховання і шляхів реалізації її практично.

Фізичне виховання у ВНЗ проводиться протягом усього періоду навчання у студентів і вводяться різноманітні форми, які взаємопов'язані, доповнюють одне одного й є єдиний процес фізичного виховання студентів.

Самостійні заняття сприяють кращому засвоєнню навчального матеріалу, дозволяють збільшити загальний час занять фізичними вправами, прискорюють процес фізичного вдосконалення, є з шляхів впровадження фізичної культури та спорту, побут і відпочинок студентів.

Поруч із навчальними заняттями правильно організовані самостійні заняття

забезпечують оптимальну безперервність і ефективність фізичного виховання.

Фізичні вправи які дня спрямовані для зміцнення здоров'я підвищення розумової і фізичної працездатності, оздоровлення умов навчального праці, побуту відпочинку студентів, збільшення бюджету часу на фізичне виховання.

Принципи системи фізичного виховання тісно пов'язані між собою. Вони зберігають свою значення керівних положень лише у єдності. Провідним є принцип зв'язку фізичного виховання з практикою життя. Цей принцип висловлює основну закономірність фізичного виховання нашій країні, його значення підготовкою людей до плідній праці і захист Батьківщини. Натомість він потребує самого досконалого за змістом, формам і методикам фізичного виховання. Таким може лише всебічне фізичне виховання, що здійснюється на єдність із розумовою, моральним, естетичним і трудовим вихованням.

Серед основних факторів, від яких успішна реалізація розвитку здібностей у сфері матеріального та духовної виробництва, першорядне роль належить здоров'ю людини. Тому перші двоє принципу може бути по-справжньому реалізовані в тому разі, якщо здійсненні фізичного виховання завжди у центрі буде у центрі здоров'я.

Отже, фізичне виховання буде лише тоді збереже своє утримання як частину системи виховання, коли педагогічний процес спиратиме попри всі три зазначених принципу. Порушення хоча самого їх неминуче призведе як до простого невиконання якоюсь однією з педагогічних завдань, але порушення виховної системи загалом.

Список використаних джерел

1. Волкова В.К. Лікувальна педагогіка в умовах дитячого реабілітаційного центру. - Тюмень: Вектор Бук, 2000. 2. Закон України «Про фізичну культуру і спорт». [Електронний ресурс] – режим доступу: http:// www.zakon.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cginreg 3808-12. 3.Скакун Э.И. Построение учебного по физическому воспитанию студентов в вузе: Учебное пособие/ --М.: Изд-торг. Корпор. «Дашков и К», 2011. – 208 с.

І. А. Горобець

ПОГЛЯДИ С. РУСОВОЇ НА ФІЗИЧНИЙ РОЗВИТОК ТА ЗДОРОВ'Я ДІТЕЙ

Сьогодні важливим завданням системи освіти є навчання підростаючого покоління відповідального ставлення до здоров'я як до найвищої суспільної та індивідуальної цінності. За останні півстоліття суттєво зросли вимоги до здоров'я людей, змінився зміст самого поняття – здоров'я. Головним завданням стало формування в учнів необхідних знань, вмінь та навичок здорового способу життя, використання їх у повсякденному житті. Тож особливе місце та відповідальність в оздоровчій діяльності відводиться освітній системі, яка має всі можливості для того, щоб зробити навчально-освітній процес здоров'язбережувальним.

На думку українського педагога, прозаїка, літературознавця С. Русової - культуру здоров'я необхідно формувати ще в дошкільному віці. У перші шість років життя у дітей починають закладатися основи здоров'я, повноцінний фізичний розвиток та виховуються основні риси особистості людини. Уже в початковій школі, коли учні оволодівають системою знань, фізичні можливості необхідно поєднувати з їхнім інтелектуальним розвитком. Як відзначають науковці (Ю.П. Лисицин, М.С. Гончаренко), саме в молодшому шкільному віці починає активно формуватися спосіб життя, від якого в майбутньому значною мірою залежить здоров'я нації.

Актуальними сьогодні залишаються погляди С. Русової на формування здорового способу життя дітей в Україні. «Аналізуючи стан справ нашої батьківщини, ми не вбачаємо будь-якої грізної небезпеки ззовні, ні пригноблення нас гнітом іноземним, але ми вже бачили всю пагубність неуцтва нашої народної маси при появі холери, голоду від неврожаю, епідемії сифілісу» [1, с.101-102]. Дуже важливо виробити для шкіл програму, яка поряд із зміцненням національної свідомості

«знайомством з гуманітарними науками давала б знайомство з фізичним світом, гігієною...» [1, с. 78].

В своїй фундаментальній праці «Дидактика» вчена підтримує основні ідеї програми початкового навчання О. Декролі, який заснував так звану «Школу для життя і через життя». Ця програма базується на основних функціях і потребах кожної живої істоти: потреб в їжі та одязі; потреба в боротьбі з негодою; потреба в захисті від різних небезпек і ворогів; потреба у спільній праці, розвагах та т.п. [1, с. 232].

Педагог вважала, що для зміцнення здоров'я дітей необхідно формувати і вдосконалювати життєво необхідні рухові уміння і навички; розвивати основні фізичні якості - силу, швидкість, витривалість, спритність на основі фізичної праці, гри, фізичних вправ; формувати звички та стійкий інтерес до систематичних занять фізичними вправами, сприяти розвитку задатків та нахилів до різних видів спорту; виховувати гігієнічні навички на основі засвоєння знань з галузі гігієни; зміцнювати здоров'я і загартовувати дітей.

Головними засобами для розвитку в дитини духу і тіла вчена окреслювала природні умови: свіже повітря, воду і сонце; спеціально організовані заняття фізкультурою в навчально-виховних закладах; організацію правильного режиму харчування, праці, відпочинку; позакласну роботу з фізичного виховання; гімнастику. Крім цього, наголошувала на важливості умов життя дитини для фізичного розвитку і здоров'я, особливо застерігала батьків і вихователів від перевтоми та організації раціонального харчування дітей [3, с. 34].

В книзі «Нова школа соціального виховання» Софія Русова звертає увагу на негативний вплив школи на фізичний розвиток дітей. На її думку, не слід перевантажувати учнів заняттями, особливо в молодших класах: «... жоден учень не може плідно розумово працювати підряд 5 годин» [1, с.34]. Вона наголошує: перевтома (як фізична, так і розумова) небезпечна, так як, викликає у дітей асиметрію в рисах обличчя, несвідомі рухи, бліде обличчя та сінці під очима, байдужість до праці, почуття в'ялості і не сприяє зміцненню здоров'я дитини.

Певна втома є необхідним наслідком будь-якої праці, але праця, що викликає надмірну втому, дуже шкідлива для здоров'я і особливо та, яка здійснюється вже й під час втоми [2, с. 97].

Змалку дитину треба привчати по можливості більше бувати на свіжому повітрі за будь-якої погоди. Виходячи на прогулянку, не слід надто тепло закутуватися. Влітку варто займатися різноманітними іграми, зокрема з м'ячем, плаванням, ходити в походи; взимку - кататись на ковзанах, лижах, санчатах, - радила Софія Федорівна.

Слід відзначити, що важливим засобом всебічного розвитку дітей є рухливі ігри. Саме належну увагу С. Русова відводить грі. Вона зазначала, що коли дорослі пропонують дітям якусь нову гру, забавку, то треба своїм настроєм добре захопити їх, добре пояснити їм правила, гуртом обміркувати порядок гри, дати дітям можливість висловити свої думки і бажання та обов'язково кілька разів разом з дітьми взяти участь у грі.

Особливо С. Русова велике значення надавала народним іграм, на її думку це вуличні забавки наших дітей. Відзначала скільки в них енергії, веселощів і творчості, товариського поводження. Через гру дитина по-справжньому формує свій характер, вдачу, зміцнює дисципліну і волю.

Важливе місце відводила праці, яка сприяє фізичному здоров'ю, задовольняє інтереси дітей. Для організації праці С.Ф. Русова радила створити город чи садок, де діти мали б змогу спостерігати та доглядати за рослинами. У школах мають бути створені умови для спостережень за тваринами.

Не менш важливий компонент здорового способу життя дитини - сон, який є необхідною умовою психологічної та фізичної рівноваги, формою життєдіяльності, під час якої відбувається регулювання біоритмічної структури організму. Ознайомлення молодших школярів із різноманітною інформацією про залежність стану

психофізичного здоров'я від умов і тривалості сну, наведення конкретних прикладів, подання цієї інформації за допомогою різних виховних методів сприяє розумінню дітьми важливості означеної складової збереження здоров'я і формування здорового способу. Чимало батьків розуміють вплив повітря і їжі на здоров'я дитини, але ще мало усвідомлюють роль і значення сну, який визволяє нервову систему від перевтоми і перенапруження, відновлює працездатність нервових клітин головного мозку, створює сприятливі умови для наступної роботи нервової системи. На думку С. Русової, дитина повинна завжди лягати спати у чітко визначений для неї час, мати зручне ліжко, спати на свіжому повітрі з відчиненими вікнами і ніколи не треба без необхідної потреби будити дитину.

Чистота є одним з важливих чинників збереження здоров'я дітей. С. Русова звертала увагу на умови, яким повинна задовольняти сучасна школа: «просторі світлі кімнати з надвір'ям або садом для рухливих ігор та гімнастики» [1, с. 287]; класні кімнати чисті, з білими стінами; розраховані не більше як на 50 учнів; біленькі стільці і столики; між столами залишені проміжки достатньої ширини і кожен стіл розрахований не більше ніж на три дитини; повинно бути достатньо простору щоб діти могли вільно рухатися; підлога зігріватися трубами від калориферів та килимками або матрацами, на яких би діти могли перевертатися та витягатися. Класи добре освітлені і притому світло повинно падати зліва; повітря вентилюватися.

Таким чином, можна зробити певні висновки, що всебічне, глибоке вивчення та використання психолого-педагогічної спадщини С. Русової щодо формування здорового способу життя дітей допоможе у розв'язанні проблем, які постають в наш час перед усіма учасниками навчально-виховного процессу.

Список використаних джерел

1. Русова С.Ф. Націоналізація позашкільної освіти у різних народностей Росії // Вибрані педагогічні твори: У 2-х кн./За ред. Є.І. Коваленко; Упоряд. прим. Є.І. Коваленко, І.М. Пінчук. - Київ: Либідь, 1997. - Т. 1, Т. 2. 2.Зайченко І.В. Педагогічна концепція С.Ф. Русової: Навчальний посібник для студентів педагогічних спеціальностей вузів/Передмова М.Д. Ярмаченка. 3-е вид., доп. і переробл. - Чернігів: РВК «Деснянська правда», 2006. - 232 с. 3.Русова С.Ф. Шкільні екскурсії і їх значення // Світло. - 1911. - Кн. 8. - с.34.

В. О. Жамардій

ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ МОДЕЛІ ЗАСТОСУВАННЯ ФІТНЕС-ТЕХНОЛОГІЙ НА ЗАНЯТТЯХ ІЗ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ

У Національній доктрині розвитку фізичної культури і спорту визначені стратегічні напрямки держави, вироблення у населення мотивації до повноцінних занять фізичною культурою і спортом як важливих чинників забезпечення здорового способу життя [3].

Останнім часом спостерігається погіршення стану здоров'я студентської молоді, особливої актуальності набуває застосування у навчально-виховному процесі з фізичного виховання інноваційних технологій призначених для життєзабезпечення функціональних систем організму. Велика частина інноваційних технологій, що з'являються на сучасному етапі, пов'язана з появою фітнес індустрії. З розвитком фітнесу виокремився один із найбільш популярних і модернових термінів у фізичному вихованні та спорті як фітнес-технології, який зустрічається у наукових дослідженнях, програмно-методичному забезпеченні навчально-виховного процесу студентів із фізичного виховання.

Різноманітність інноваційних засобів, методів, методичних прийомів і форм проведення навчальних занять із фізичного виховання дозволяють створювати необмежені можливості для оздоровлення, формування, зміцнення і збереження здоров'я студентів. Відмінною особливістю фітнес-технологій є їх доступність, ефек-

тивність, відповідність моді на ті чи інші види рухової активності. Вони сприяють удосконаленню змісту навчальних занять із фізичного виховання, підвищенню рівня загальної фізичної підготовленості, покращанню здоров'я студентів за рахунок інтересу до рухової діяльності, що обумовлено привабливістю вправ, високою емоційністю навчальних занять.

Наукові дослідження свідчать, що в студентської молоді спостерігається погіршення стану здоров'я, рівня фізичної підготовленості, рухової активності, негативне ставлення до навчальних занять із фізичного виховання. Для підвищення ефективності занять, рухової активності вчені шукають нові підходи до розробки програмно-методичного забезпечення, опрацьовують питання дозування фізичних навантажень із урахуванням вікових, статевих та індивідуальних особливостей студентів, визначають засоби, методи, методичні прийоми та форми організації навчальних занять із фізичного виховання [1, 4]. Аналіз сучасних підходів до програмування та змісту навчальних занять із фізичного виховання зі студентами показав необхідність їх подальшого вдосконалення. Незважаючи на численні дослідження вітчизняних і зарубіжних авторів актуальною є проблема пошуку ефективних шляхів підвищення рухової активності студентів, покращання їхньої фізичної підготовленості за рахунок застосування у навчально-виховному процесі з фізичного виховання фітнес-технологій, які сприяють розвитку позитивної мотивації до занять, формують основи самостійної оздоровчої діяльності як у системі вищої педагогічної освіти так і у вільний від навчання час [2, 5].

Пропонується теоретичне обґрунтування моделі застосування фітнес-технологій на заняттях із фізичного виховання студентів, яка складається із мотиваційного, когнітивного та діяльнісного компонентів.

Мотиваційний компонент пов'язаний з усвідомленням ціннісних сторін навчальних занять з фізичного виховання із застосуванням фітнес-технологій, виробленням установки на здоровий спосіб життя, що розвивається від позитивного ставлення до стійкої потреби занять та має велике значення для навчального процесу. Визначаючи мотиваційний компонент, ми орієнтувалися на теоретичні положення педагогічної науки про значення фізичного виховання у формуванні та розвитку особистості. Мотивація посідає провідне місце у структурі особистості студента та є одним із основних понять, яке використовується для пояснення рушійних сил поведінки, діяльності. Саме тому ми вважаємо, що найголовнішим у структурі особистого фізичного виховання студента є мотиваційний компонент.

Підставою для вибору зазначеного компонента було те, що навчальні заняття з фізичного виховання із застосуванням фітнес-технологій не можуть проводитися на належному рівні без відповідної мотивації, яка передбачає наявність соціальних, професійних, пізнавальних мотивів, настанов на дотримання студентами здорового способу життя. Виділення мотиваційного компонента зумовлене тим, що мотивація забезпечує передумови для реалізації інших компонентів.

Когнітивний компонент. Визначаючи даний компонент, ми орієнтувалися на ідеї, положення та висновки, що стосуються фізичного розвитку особистості. Особливо важливими є знання про способи пошуку, опрацювання, перетворення інформації; про засоби, методи, методичні прийоми та форми навчальних занять із фізичного виховання. Він дає можливість визначити ступінь засвоєння студентами теоретичних знань із фізичного виховання, що є важливим у структурі пізнавальної активності та формування фізичного здоров'я в цілому. Тільки спираючись на знання, можна здійснювати вплив на мотиваційний, а значить і діяльнісний компоненти ставлення до здоров'я, проводити дієву здоров'яспрямовану діяльність у вищих педагогічних навчальних закладах.

Діяльнісний компонент включає досвід навчальних занять із фізичного виховання, зафіксований у формі його результатів – спеціальних знань, емоційно-ціннісних ставлень у формі особистісних орієнтацій, в умінні керувати педагогіч-

ними процесами для формування позитивного ставлення до свого здоров'я, умінні проводити експрес-діагностику власного здоров'я, в умінні визначати рівень фізичної і функціональної підготовленості та оптимальний руховий режим. Ефективність цього компонента залежить від активної взаємодії викладачів і студентів, встановлення між ними суб'єкт-суб'єктних взаємовідносин.

Теоретично обґрунтована модель застосування фітнес-технологій на заняттях із фізичного виховання студентів є системою взаємопов'язаних компонентів: мотиваційного, когнітивного та діяльнісного. Перспективи подальших розвідок з напряму полягають у експериментальній перевірці моделі застосування фітнес-технологій на заняттях із фізичного виховання студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

Список використаних джерел

1.Приходько В. В. Фізична культура, спорт та здоров'я студентської молоді / В. В. Приходько, В. М. Литвинов, В. В. Абрамов. – Дніпропетровськ : УДХТУ, 2000. – 148 с. 2.Буліч О. Здоров'я студента в суперечностях системи фізичного виховання з педагогікою і гігієною / О. Буліч // Молода спортивна наука України: зб. наук. праць з галузі фізич. культ. та спорту. – Вип. 7. – Т. 2. – Львів: НВФ « Українські технології», 2003. – С. 201–205. 3.Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті. – К. : Вид-во « Шкільний світ», 2001. – 16 с. 4.Платонов В. Н. Периодизация спортивной тренировки. Общая теория и ее практическое применение / В. Н. Платонов. – К. : Олимпийская литература, 2013. – 624 с. 5.Присяжнюк С. І. Біологічний вік та здоров'я студентської молоді : [монографія] / С. І. Присяжнюк. – К. : Центр навчальної літератури, 2010. – 294 с.

В. В. Пічурін, Н. В. Лутаєва

ОСОБЛИВОСТІ ДИНАМІКИ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВЛЕНОСТІ СТУДЕНТОК ПРИ ОДНО ТА ДВОРАЗОВИХ (НА ТИЖДЕНЬ) ЗАНЯТТЯХ З ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Проблема фізичної підготовленості взагалі і фізичної підготовленості студентів зокрема є однією із ключових для фізичного виховання. Вона досліджувалась багатьма фахівцями. Слід відзначити такі роботи як [1, 3, 4] та багато інших. В той же час, залишається ще чимало питань. Так, зокрема, актуальним є питання визначення рівня фізичної підготовленості сучасних студенток і прогноз її можливої динаміки у зв'язку з запропонованою стратегією фізичного виховання студентів, яка започаткована з 2015-16 навчального року у вищих навчальних закладах.

Метою дослідження стала перевірка припущення про те, що навчальні заняття з фізичного виховання, які проводяться в обсязі 4 навчальних годин на тиждень, є чинником, що здійснює суттєвий вплив на позитивну динаміку показників фізичної підготовленості студенток.

Завдання дослідження:

1.Виявити рівень фізичної підготовленості студенток, які відвідували навчальні заняття з фізичного виховання один раз на тиждень (2 навчальні години).

2.Виявити рівень фізичної підготовленості студенток, які відвідували навчальні заняття з фізичного виховання два рази на тиждень (4 навчальні години).

3.Встановити наявність (чи відсутність) статистично-значущих відмінностей у показниках фізичної підготовленості студенток при одно і дворазових (на тиждень) заняттях з фізичного виховання.

В дослідженні приймали участь 78 студенток Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна. Всі студентки навчались на першому курсі. Вік учасників дослідження складав 17–18 років. Студентки вивчали курс фізичного виховання в навчальній секції фізичного виховання відповідно до навчальної програми для вищих навчальних закладів один семестр. Було сформовано одну експериментальну (відвідували навчальні

заняття з фізичного виховання два рази на тиждень) і одну контрольну (відвідували навчальні заняття з фізичного виховання один раз на тиждень) групу. Кількісно, експериментальна група складала 38, а контрольна – 40 осіб.

Експериментальною гіпотезою дослідження стало припущення про те, що навчальні заняття з фізичного виховання, які проводяться два рази на тиждень у відповідності до навчальної програми для вищих навчальних закладів, ефективно впливають на динаміку показників фізичної підготовленості студенток.

Як незалежна змінна були прийняті навчальні заняття з фізичного виховання які проводились два рази на тиждень у відповідності до навчальної програми для вищих навчальних закладів. Як залежна змінна розглядались показники фізичної підготовленості студенток.

Статистичною нульовою гіпотезою стало припущення про те, що достовірність відмінностей між показниками фізичної підготовленості у студенток експериментальної і контрольної груп значуще не відрізняються від нуля.

Альтернативною статистичною гіпотезою було припущення про те, що достовірність відмінностей між показниками фізичної підготовленості у студенток експериментальної і контрольної груп значуще відрізняються від нуля.

Діагностика показників фізичної підготовленості студенток проводилась з використанням тестів запропонованих в Державних тестах і нормативах оцінки фізичної підготовленості населення України [2]. Видами випробувань були: біг на 100 метрів, біг на 2000 метрів, піднімання в сід за одну хвилину, стрибок у довжину з місця, човниковий біг 4 × 9 метрів, нахил тулуба вперед з положення сидячи. Під час проведення випробувань дотримано умов виконання державних тестів і нормативів оцінки фізичної підготовленості населення України.

Встановлено наступне. Показники, які характеризують рівень фізичної підготовленості студенток представлено у таблиці 1.

Таблиця 1.

Показники рівня фізичної підготовленості студенток. N=78.

Види випробувань	Результати тестів фізичної підготовленості							
	Контрольна група n=40				Експериментальна група n=38			
	$\bar{x}$	Me	Mo	S	$\bar{x}$	Me	Mo	S
Біг 100 метрів, с	17,4	17,1	17	1,28	16,8	17	17,1	1,17
Біг 2000 метрів, хв	13,29	12,88	12	2,19	10,8	10,4	9,4	1,27
Нахил вперед з положення сидячи, см	19,32	20	25	8,8	20,44	20	20	3,83
Човниковий біг 4×9 метрів, с	11,22	11,2	11,7	0,59	10,64	10,65	11	0,42
Піднімання тулуба в сід за одну хвилину, кількість разів	40,27	41,5	44	5,58	43,57	47	47	4,72
Стрибок у довжину з місця, см	174,67	172	160	17,2	182,44	185	175	17,75

Вторинну статистичну обробку отриманих даних проведено з використанням t-критерію Стьюдента для незалежних вибірок. В результаті цієї роботи встановлено: а) статистично значущі відмінності ($p<0,01$) груп за такими видами випробувань як біг на 2000 метрів, піднімання тулуба в сід за одну хвилину, човниковий біг 4×9 метрів; б) статистично значущі відмінності ($p<0,05$) груп за такими видами випробувань як біг на 100 метрів, стрибок у довжину з місця; в) не виявлено статистично значущих відмінностей груп за таким випробуванням як нахил вперед з положення сидячи.

На підставі отриманих даних відхилено нульову гіпотезу та підтверджено вірність альтернативної за такими видами випробувань як: біг на 100 метрів, біг на 2000 метрів, піднімання в сід за одну хвилину, стрибок у довжину з місця, човниковий біг 4 × 9 метрів. Підтверджено вірність нульової гіпотези за таким випробу-

ванням як нахил вперед з положення сидячи.

Дані, отримані в ході дослідження, засвідчують вірність припущення про те, що навчальні заняття з фізичного виховання, які проводяться два рази на тиждень у відповідності до навчальної програми для вищих навчальних закладів, ефективно впливають на динаміку показників фізичної підготовленості студенток. Це видно як за показниками таблиці № 1, так і за показниками вторинної статистичної обробки. При цьому слід зазначити, що статистично-значущі відмінності показників експериментальної і контрольної груп студенток виявлено майже за всіма видами випробувань. Рівень показників студенток експериментальної групи виявився суттєво вищим.

На нашу думку навчальні заняття з фізичного виховання в обсязі 4 навчальних годин на тиждень є тим мінімальним рівнем, який необхідно забезпечити для студентів у вищих навчальних закладах. Відмова від цього неминуче призведе до різкого погіршення рівня фізичної підготовленості, що, в свою чергу, негативно позначиться на їх загальній готовності до професійної діяльності.

Формулюючи основні висновки дослідження відзначаємо:

1. За результатами виконаної роботи експериментальне підтвердження отримала гіпотеза про те, що навчальні заняття з фізичного виховання, які проводяться в обсязі 4 навчальних годин на тиждень, є чинником, що здійснює суттєвий вплив на позитивну динаміку показників фізичної підготовленості студенток.

2. Навчальні заняття з фізичного виховання, які проводяться в обсязі 2 навчальних годин на тиждень, є недостатніми для забезпечення суттєвого впливу на позитивну динаміку показників фізичної підготовленості студенток.

Перспективу подальших досліджень пов'язуємо з вивченням динаміки фізичної підготовленості студенток за різних форм реалізації фізичного виховання у вищих навчальних закладах.

Список використаних джерел

1.Булатова М. М. Здоров'я і фізична підготовленість населення України / М. М. Булатова, О. Т. Литвин // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – 2004. – № 1. – С. 3-9. 2.Державні тести і нормативи оцінки фізичної підготовленості населення України / За ред. М. Д.Зубалія. – К.: 1997. – 36 с. 3.Коханець П. Контроль і диференційована оцінка показників фізичної і функціональної підготовленості студентів різного віку / П. Коханець, А. Антонюк // Спортивний вісник придніпров'я. – 2006. – № 2. – С. 103-115. 4.Круцевич Т. Ю. Научные подходы к определению нормативов физической подготовленности школьников и студентов / Т. Ю. Круцевич, Д. Даджани, Т. И. Лошицкая // Современный Олимпийский и Паралимпийский спорт и спорт для всех: материалы XII междунар. науч. конгресса. – М., 2008. – Т. 3. – С. 129-130.

В. В. Пічурін

МОДЕЛЬ КОНЦЕПЦІЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ І ПСИХОФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ У ФІЗИЧНОМУ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ

Використання засобів фізичного виховання для підготовки до трудової діяльності простежується з ранніх етапів розвитку людства. Фізична культура являє собою вид людської діяльності, який здійснює різнобічний вплив на розвиток суспільства. Це стосується, зокрема, і суспільного виробництва, і формування особистості людини. В той же час, використання фізичного виховання для підготовки студентів до професійної діяльності зазвичай обмежується професійно-прикладною фізичною підготовкою. Вона розглядається як педагогічно спрямований процес забезпечення спеціалізованої фізичної підготовленості до майбутньої професійної діяльності. За цим напрямком опубліковано велику кількість робіт [1, 3, 4 та багато ін.].

Автор запропонував концепцію психологічної і психофізичної підготовки у фізичному вихованні студентів [2]. Вона розглядається як частина (сторона) фізи-

чного виховання студентів спеціалізована (спрямована) стосовно психологічних і психофізичних особливостей їх майбутньої професійної діяльності. Результатом такої підготовки є психологічна і психофізична підготовленість. Метою психологічної і психофізичної підготовки студентів під час навчальних занять з фізичного виховання є сприяння підвищенню ефективності професійного навчання й досягнення високої та стійкої працездатності при виконанні професійних функцій.

Розроблену в процесі теоретичного дослідження модель концепції психологічної і психофізичної підготовки студентів у процесі фізичного виховання представлено на рис. 1.

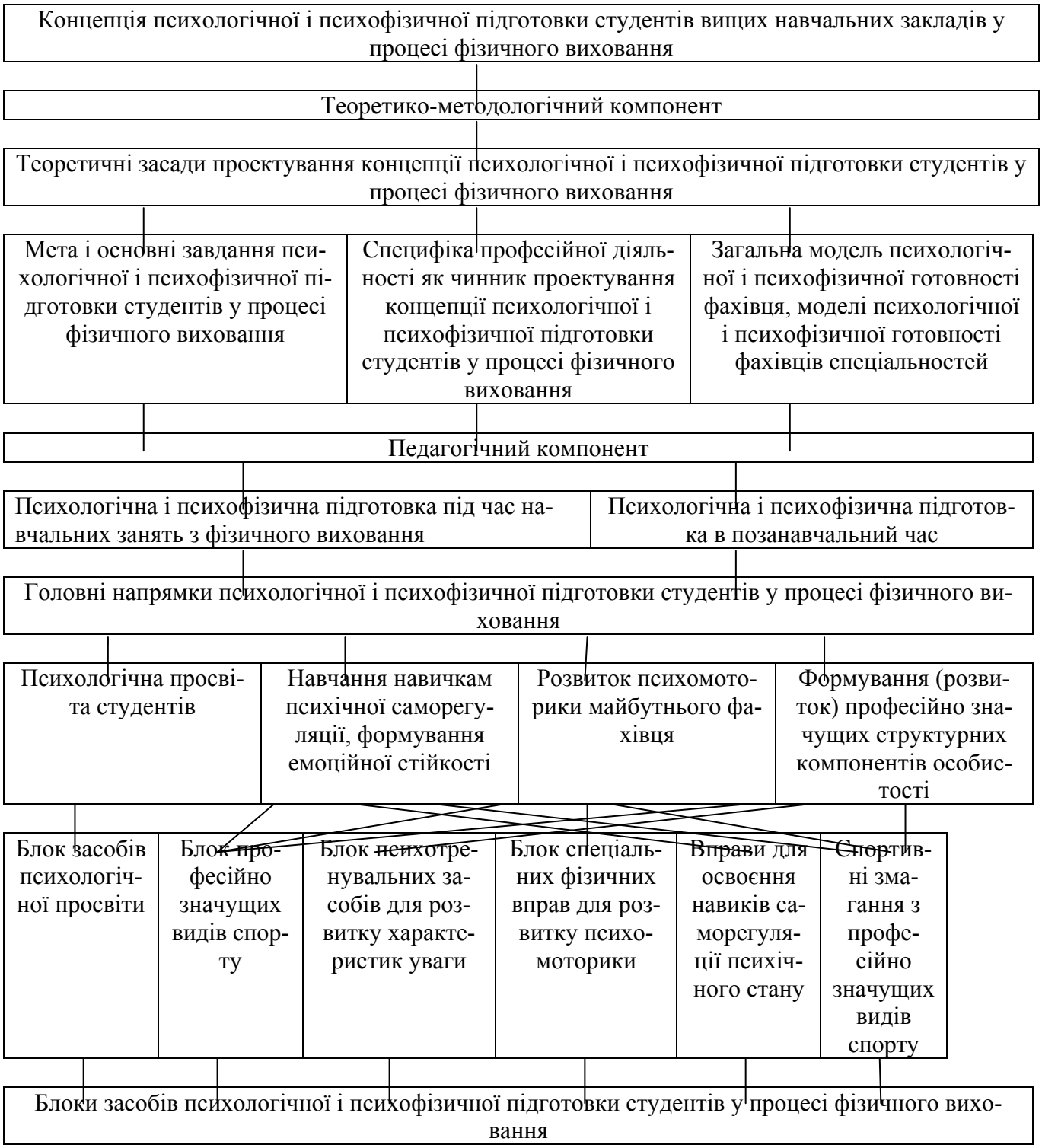

Рис. 1. Модель концепції психологічної і психофізичної підготовки студентів вищих навчальних закладів у процесі фізичного виховання

До складу моделі включено теоретико-методологічний компонент, який визначає коло питань зі сфер філософії і психології, відповіді на які дають необхідне методологічне підґрунтя для постановки питання про проведення психологічної і психофізичної підготовки у фізичному вихованні. До їх числа належать: психофізична проблема, взаємовплив організму і психіки людини, психологія особистості.

В якості теоретичних засад проектування концепції психологічної і психофізичної підготовки студентів визначено такі складові як: а) мета і основні завдання психологічної і психофізичної підготовки студентів в процесі фізичного виховання; б) специфіка професійної діяльності як чинник проектування; в) загальна модель психологічної і психофізичної готовності фахівця і моделі психологічної і психофізичної готовності фахівців конкретних професій.

До складу представленого в моделі педагогічного компоненту включено психологічну і психофізичну підготовку студентів під час навчальних занять з фізичного виховання і психологічну та психофізичну підготовку в позанавчальний час. Вона здійснюється на наступними напрямками: 1) психологічна просвіта студентів; 2) навчання навичкам психічної саморегуляції, формування емоційної стійкості; 3) розвиток професійно значущих складових психомоторики майбутнього фахівця; 4) формування (розвиток) професійно значущих структурних компонентів особистості студентів.

Робота за вищезгаданими напрямками проводиться з використанням наступних блоків засобів психологічної і психофізичної підготовки: 1) блок засобів психологічної просвіти студентів; 2) блок професійно значущих видів спорту; 3) блок психотренувальних засобів для розвитку характеристик уваги; 4) блок спеціальних фізичних вправ для розвитку психомоторики; 5) вправи для освоєння навиків саморегуляції психічного стану; 6) спортивні змагання з професійно значущих видів спорту.

Список використаних джерел

1.Пилипей Л. П. Теоретико-методичні основи професійно-прикладної фізичної підготовки студентів вищих навчальних закладів : автореф. дис. д-ра наук з фіз. вих. і спорту: 24.00.02 / Л. П. Пилипей. – К., 2011. – 43 с. 2.Пічурін В. В. Теоретико-методологічні й організаційні основи психологічної і психофізичної підготовки студентів залізничних вищих навчальних закладів у процесі фізичного виховання / В. В. Пічурін. – ДНУЗТ ім. акад. В.Лазаряна. – Дніпропетровськ, 2015. – 420 с. 3.Раевский Р. Т. Профессионально-прикладная физическая подготовка студентов высших учебных заведений: учебно-методическое пособие / Р. Т. Раевский, С. М. Канишевский. – Одесса: Наука и техника, 2010. – 380 с. 4.Садовский В. А. Формирование двигательной готовности специалистов железнодорожного транспорта в условиях профессионально ориентированной системы физического воспитания: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 / В. А. Садовский. – Улан-Уде, 2012. – 49 с.

Т. Г. Чижик

ХАРАКТЕРИСТИКА ГИМНАСТИКИ И МЕТОДИКА ОБУЧЕНИЯ ГИМНАСТИЧЕСКИМ УПРАЖНЕНИЯМ В КОМПЛЕКСЕ ГТО (БГТО)

Неоднократные попытки изменения системы физического воспитания и физической подготовки в украинских школах приводит к мнению о необходимости создания усовершенствованного комплекса, напоминающего комплекс ГТО (БГТО) для школьников младших, средних и старших классов.

Возможно, возрождение забытой спортивной традиции – сдачи нормативов комплекса «Готов к труду и обороне!», существовавшей до 1991 года – поможет существенно повысить физическую готовность молодых украинцев.

Комплекс ГТО, вошедши в систему физической подготовки в 1931г., состоял из различных видов упражнений, которые необходимо было выполнять разным возрастным группам. В комплекс входили гимнастические упражнение, легкоатлетические упражнения, а также упражнения из лыжного вида спорта и плавания.

Гимнастические упражнения входили в содержание всех ступеней комплекса

ГТО. Они являлись и тестами, определяющими степень овладения гимнастической частью комплекса ГТО. В то же время эти упражнения являлись учебными заданиями и нормативами школьной программы по физической культуре. Такова была органическая взаимосвязь комплекса ГТО и школьной программы по физической культуре, существующая в течение всего периода обучения в школе, и дававшая возможность совершенствовать физическое развитие ребёнка.

Подготовка и подготовка к сдаче гимнастических нормативов комплекса ГТО проводилась в течение нескольких учебных лет. Первый год, как правило, отводится освоению техники выполнения гимнастического норматива и специальной физической подготовке. Второй год – поддержанию достигнутого уровня специальной физической подготовки, закреплению техники выполнения норматива и его сдачу.

Прыжки со скакалкой, сгибание и разгибание рук в упоре лежа, подтягивание на перекладине, наклоны вперед с прямыми ногами из основной стойки, поднимание прямых ног из положения лежа на спине, физкультурной паузы, а также вольные упражнения и комплексы утренней гимнастики были составляющими гимнастическими упражнениями входящие в комплекс ГТО (БГТО). Данные упражнения рекомендовались для всех возрастов учащихся, как мальчикам, так и девочкам, но с разной дозировкой и различными условиями выполнения отдельных видов движений [1; 3, с. 285-286].

В УССР с каждым годом развивалась методика обучения гимнастическим упражнениям комплекса ГТО. Так, обучение подтягиванию на низкой перекладине начиналось в облегченных условиях: из виса стоя сгибание и разгибание рук, из виса присев подтягивание с помощью ног, из виса присев одной (другая выпрямлена) подтягивание с помощью согнутой ноги и, наконец, подтягивание из виса лежа.

Обучение подниманию туловища из положения лежа на спине, с заведёнными за голову руками начиналось со сгибания в тазобедренных суставах и сохраняя прямую спину, выполнение седа так, чтобы туловище приняло слегка прогнутое вертикальное положение, а затем следовало мягкое опускание в исходное положение. Данное упражнение выполнялось на матах или мягкой подстилке, с закреплёнными ногами.

Сгибание и разгибание рук, в упоре лежа. Данное гимнастическое упражнение было обязательным в недельном двигательном режиме комплекса ГТО, рекомендуемое школьникам. Мальчики выполняли это упражнение на полу, из упора лежа на прямых руках, тело выпрямлено, спина слегка прогнута, ноги прямые. Выполнялось одновременное сгибание рук, упруго, до легкого касания грудью пола, а разгибание – до полного их выпрямления, не допуская при этом сгибания в тазобедренных суставах. В начальном периоде тренировки темп выполнения этого упражнения был оптимально медленным. В дальнейшем для достижения наибольшего эффекта темп выполнения изменялся в каждом подходе на средний, быстрый, медленный.

Девочкам школьного возраста рекомендовалось выполнять это упражнение в упоре лежа, руки на гимнастической скамейке или сиденье стула. Все основные указания к этому упражнению оставались такими же, как и для мальчиков.

Поднимание прямых ног из положения лежа на спине. Опираясь о пол руками вдоль туловища и не отрывая спины от пола, младшие школьники с согнутыми в тазобедренных суставах ногами, подняв их до вертикального положения, мягко опускали в исходное положение. Упражнение следовало выполнять ежедневно по 10 – 20 раз (в зависимости от возраста) за одну, две или три попытки. При систематическом выполнении упражнения и появлении чувства легкости его выполнения медленный темп следует менялся на средний или более быстрый.

Наклон вперед с прямыми ногами из основной стойки. Упражнение было на-

правлено на укрепление мышц спины и совершенствование гибкости туловища и ног. Из основной стойки, свободно опуская руки к полу, детям необходимо было энергично наклонить туловище вперед-книзу, стараясь вести движение грудью и не сгибать ног в коленных суставах. А выполнив наклон до предела, так же энергично выпрямиться в исходное положение. Наклоны следовало выполнять ежедневно по 10 или 20 раз за одну или две попытки (в зависимости от возраста и физической подготовленности), в среднем темпе [3, с. 287; 2].

Выводы: Известно, что занятия гимнастикой являются мощным неспецифическим средством сохранения и укрепления здоровья. Гимнастика, как система физических упражнений, применялась и применяется для гармоничного физического развития и совершенствования двигательных способностей человека.

На сегодняшний день в украинских школах гимнастика прочно вошла в школьную программу, являясь частью урока физической культуры, частью общеобразовательного урока (в виде физкультурных минут), а также частью лечебной физической культуры. Но, комплексность выполнения, усовершенствование отдельно взятых упражнений, а также повышение эффективности гимнастических упражнений является главной задачей в создании качественно-действующей системы физического воспитания.

Список использованных источников

1.Васильков Г. А. Гимнастика в режиме дня школьников: Пособие для учителей и родителей / Г. А. Васильков - М.: Просвещение, 1976. - 159 с. 2.Петров П. К. Методика преподавания гимнастики в школе: учебник для ВУЗа / П. К. Петров. – ВЛАДОС, 2000. – 370 с. 3.Смолевский В. М. Гимнастика и методика преподавания: для институтов физической культуры / Под ред. В. М. Смолевского. – Изд. 3-е, перераб., доп. – М.: Физкультура и спорт, 1987. – 365 с.

СЕКЦІЯ ІІІ.
МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ ТА ІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ

А. П. Лук'яненко, О. Ю. Висоцький

ПОЗИЦІОНУВАННЯ ОБРАЗУ УКРАЇНИ В АМЕРИКАНСЬКИХ ЗМІ

В світовому інформаційному просторі американські медіа відіграють важливу роль та є одним з провідних джерел новин та інформації для інших держав. Тому проблема позиціонування образу України в американських ЗМІ є вкрай значущою в контексті зміцнення авторитету української держави на міжнародній арені. Сьогодні в умовах інформаційного протистояння з російською пропагандою актуальним є те, як західні партнери України сприймають її правлячу верхівку, політику та перспективи взаємодії з нею. У концентрованому вигляді ставлення до Української держави «західного світу» багато у чому визначається позиціонуванням її образу в американських медіа.

Виходячи з цього, **мета доповіді** – визначити специфіку позиціонування образу України в засобах масової інформації США.

Джерельною основою дослідження стали 50 статей із розділу «думки і коментарі», де згадувалася Україна, за період з 2013 по 2015 рр. До досліджуваних видань потрапили такі американські медіа першої величини як The Wall Street Journal, The Washington Post та The New York Times. Газети The Washington Post та The New York Times представляють ліволіберальну частину населення США, а The Wall Street Journal відрізняється консервативною спрямованістю. Всі ці видання є досить впливовими у США та мають широку аудиторію.

Загалом, кількість статей, в яких фігурує Україна, є надзвичайно великою. Наприклад, в Інтернет-версії видання The Washington Post кількість статей, де згадується Україна у розділі «блоги та дискусії», дорівнює 2310, у The New York Times – 720 статей, у The Wall Street Journal – 894. Виходячи з цього, було прийняте рішення досліджувати динаміку образу України, виділивши п'ять основних категорій, які мали найбільше значення, а саме: економічна сфера, політична (внутрішня політика), міжнародні відносини, Революція Гідності та військове протистояння із Росією. Кожна з цих категорій має певну кількість суб'єктів (слів-маркерів), за якими був проведений кількісний та якісний аналіз матеріалу. У ході дослідження було виявлено 33 найчастіше повторюваних слів за 3 роки: Україна (Ukraine), Росія (Russia), президент (President), уряд (government), Порошенко (Poroshenko), протестувальники (protesters), криза (crisis), конфлікт (conflict), обстріл/вогонь (fire), поліція (police), асоціація (union), лідери (leaders), сепаратисти (separatists), військовий (military), угода(agreement), Європа (Europe), протести (protests), Путін (Putin), корупція (corruption), санкції (sanctions), мир (peace), опозиція (opposition), війська (troops), Янукович (Yanukovych), Крим (Crimea), боротьба (fighting),борг (debt), буферний (buffer), безпека (security), Москва (Moscow), повстанці (rebels), Донецьк (Donetsk), проблема (problem). Серед них було виявлено лише 3 позитивних: угода (agreement), асоціація (union) та мир (peace).

Окрім кількості суб'єктів-прообразів, слід також звернути увагу на стрімкий приріст присвячених Україні аналітичних статей в розділі «думки і коментарі». (див. табл. 1)

Табл.1

Назва видання	2013 рік	2014 рік	2015 рік	2016 рік
The Washington Post	**90**	**1520**	**550**	**180**
The New York Times	**47**	**473**	**136**	**14**
The Wall Street journal	**25**	**745**	**106**	**18**

Як бачимо, українська тема більш за все висвітлюється виданням The Washington Post (загальна кількість статей – 2340), наступним було The Wall Street Journal– 894 та останнім The New York Times – 670.

Найбільш популярними темами в категорії міжнародні відносини були: Україна-Росія, Україна-ЄС, Україна-США та підписання угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Найбільш згадуваними особами є Петро Порошенко, Віктор Янукович, Юлія Тимошенко, Віталій Кличко та Арсеній Яценюк. Слід звернути увагу, що американські журналісти на початку військового конфлікту з Росією вживали термін «повстанці» (rebels), а потім почали вживати слово «сепаратисти» та словосполучення «російські військові» щодо конфлікту на Донбасі та анексії Криму.

Основною темою статті у The Wall Street Journal, що вийшла 5 вересня 2014 року під назвою «Ukraine Signs Cease-Fire With Pro-Russia Rebels», було підписання договору із проросійськими сепаратистами про припинення вогню на сході України. Основними суб'єктами-прообразами виступили «повстанці», «сепаратисти», Порошенко, «обстріли», «військові», Путін, Крим, «криза» та «боротьба». У статті стверджувалося, що «криза призвела відносини між Москвою і Заходом до найнижчого рівня з часів холодної війни. Україна скоїла вдалий наступ на повстанців в останні місяці, але її армія була розбита важкими озброєннями російських військ в серпні – але Росія заперечує це» [3].

У The Washington Post побачила світ серія статей, що надавали історичні, географічні та політичні факти про Україну. Перша з них – це стаття під назвою «What you need to know about Ukraine» від 18 лютого 2014 року, тобто яка вийщла за 2 дні до того, як було розстріляно протестувальників на Майдані Незалежності. Автори виділяють факти, що необхідно знати про Україну та протести, щоб розібратися в ситуації, також автори відмічають велику роль соціальних мереж у проведенні акції протесту. Ключовими словами статті стали: «протестувальники», «уряд» та «президент». З одного боку в цій статті Україна поставала, як країна, народ якої був поділений навпіл, а з іншої – як країна, народ якої мав волю та наснагу боротися проти корумпованої злочинної системи [4].

19 лютого 2015 року у The Wall Street Journal була опублікована стаття під назвою «Leaders Agree to Push Forward With Ukraine Cease-Fire». Основною її темою була Мінська угоді від 12 лютого, підписана лідерами Німеччини, Франції, України та Росії у форматі «нормандської четвірки» та контактною групою, що складається з представників самопроголошених республік з метою деескалації збройного конфлікту. Ключові слова: «лідери», «сепаратисти» та «угода». На нашу думку, ця стаття мала позитивний вплив на формування образу України, адже показувала її як країну, що готова йти на компроміси заради припинення кровопролиття [2].

У The New York Times був опублікований запис дебатів з приводу надання Україні летальної зброї під назвою «Debate on Arming Ukraine Fractures Washington Think Tank». Президент інституту Брукліну, одного з найпрестижніших центрів дослідження, Строуб Телботт, і один з його дослідників, Стівен Пайфер приєдналися до ще шістьох осіб, пов'язаних із національною безпекою, закликаючи адміністрацію президента Обами поставляти зброю в Україну. Але інші вчені піддали цю ідею жорсткій критиці. Зокрема, Джеремі Шапіро, колишній співробітник Державного департаменту, який працює в університеті Брукліну, написав, що це «призведе лише до подальшого насильства і нестабільності, і, можливо, до небезпечної конфронтації» [1]. Як бачимо, американська наукова думка продемонструвала щодо України здебільшого стриманий підхід, що відобразилося на політичних рішеннях США.

Висновки. Відзначимо, що статей, у яких позитивно подається образ України, з'явилося дуже мало. Особливо, якщо порівнювати їх із значною кількістю аналітичних матеріалів в розділі «думки і коментарі», що негативно віддзеркалюють образ нашої країни. Позитивне віддзеркалення образу України в якісній пресі

США в основному було пов'язане із активізацією громадянського суспільства та здатністю політичного керівництва України йти на поступки та прислухатися до думки впливової міжнародної спільноти. Як бачимо, зміцнення позитивного образу Україну в американській пресі залежить від того, наскільки події в Україні відповідають американським цінностям. Іншими словами, позитивне сприйняття Україні американцями багато в чому залежить від того, як будуть розумітися вчинки українських політиків та реакції на них громадян України через призму американського ціннісно-нормативного сприйняття. У зв'язку з тим, одним із основних завдань українського дипломатичного корпусу в США у контексті покращення образу України в світі є роз'яснення української політики на мові американських цінностей та символів.

Список використаних джерел

***1**. Baker P. Debate on Arming Ukraine Fractures Washington Think Tank [Electronic resource] / Peter Baker // The New York Times. – 2015. – Mode of access: http://www.nytimes.com/politics/first-draft/2015/02/06/debate-on-arming-ukraine-fractures-washington-think-tank/?version=meter+at+3& module= meter-Links&pgtype=Blogs&contentId=&mediaId=&referrer=http%3A%2F%2Fquery. nytimes.com%2Fsearch%2Fsitesearch%2F%3Faction%3Dclick%26contentCollection%26region%3DTopBar %26WT.nav%3DsearchWidget%26module%3DSearchSubmit%26pgtype%3DHomepage&priority=true&action=click&contentCollection=meter-links-click. **2**.Horobin W. Leaders Agree to Push Forward With Ukraine Cease-Fire [Electronic resource] / William Horobin // The Wall Street Journal. – 2015. – Mode of access: http://blogs.wsj.com/frontiers/2015/02/19/leaders-agree-to-push-forward-with-ukraine-cease-fire/. **3**.Marson J. Ukraine Signs Cease-Fire With Pro-Russia Rebels [Electronic resource] / James Marson // The Wall Street Journal. – 2014. – Mode of access: http://blogs.wsj.com/frontiers/2014/09/05/ukraine-signs-cease-fire-with-pro-russia-rebels/. **4**.Tucker J. What you need to know about Ukraine [Electronic resource] / Joshua Tucker // The Washington Post. – 2014. – Mode of access: https://www.washingtonpost.com/news/monkey-cage/wp/2014/02/18/what-you-need-to-know-about-ukraine/*

Л. В. Аврахова

ДИАЛОГ КАК ФАКТОР НАЦИОНАЛЬНОЙ ИДЕНТИФИКАЦИИ И РЕГУЛИРОВАНИЯ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ

Современные международные отношения сопровождаются сложными глобальными процессами, существенно влияющими на стабильность развития локальных общностей. Глобализация как объективный процесс обнажила сопутствующие ей проблемы (на что своеобразно отреагировали антиглобалисты), без решения которых жизнь ряда отдельных стран и регионов в настоящее время крайне осложняется. В условиях образования новой геополитической структуры мирового социума усиливаются межцивилизационная конкуренция и соперничество ценностных ориентаций в сфере национального самосознания. Интеграционные процессы и взаимопроникновение культур часто порождают коллизии в международных связях и отношениях, вплоть до острых политических противостояний и военных конфликтов. Чаще всего это проявляется тогда, когда стороны имеют существенные цивилизационные различия, или когда одна из сторон преисполнена великодержавных амбиций и национального презрения к другой стороне (как в случае отношений России с Украиной).

В глобализационные процессы вовлекаются страны разного цивилизационного уровня и с различными культурно-историческими укладами жизни. Как правило, процессы глобализации происходят при доминировании стран, имеющих высокий научный и технологический потенциал, который культивирует особые стандарты экономической, социальной и культурной организации общества и отличается мобильной динамикой развития и способностью к оперативной ценностно-смысловой трансформации. Напротив, страны с низким цивилизационным уровнем привязаны к веками устоявшимся традициям и патриархальной стабильности.

Такая ситуация нередко становится условием для формирования дискриминационного силового поля, в котором политика цивилизационного доминирования превращается в великодержавную политику с использованием силы и давления. Политика с позиции силы вредна и опасна не только для других государств, но и для собственного народа, поскольку при этом ослабевают внутренние демократические структуры правления и парализуются творческие ресурсы страны, а вместе с тем, рано или поздно, происходит стагнация в социально-экономической и культурной жизни населения.

Разноплановость и многовекторность интересов различных социальных, политических, национальных, религиозных сил в глобализационных процессах порождает амбивалентное восприятие и неоднозначную оценку последних, что чревато усилением нестабильности в международных отношениях и неопределенностью перспективы планетарного развития. Глобализация ведет к формированию нового мироустройства, нового миропорядка, затрагивающего все сферы жизни и самобытность народов. В связи с этим некоторые исследователи рассматривают глобализацию как фатально предопределяющий процесс, в котором автономное развитие наций теряет свою доминирующую роль, а национальная самобытность, идентичность нивелируется и безальтернативно унифицируется в наднациональных экономических, политических и культурных структурах глобального социума. Безусловно, нельзя забывать, что глобально-интегративные процессы будут плодотворными лишь при сохранении и развитии самобытных творческих потенциалов отдельных наций.

В условиях глобализации (и сопутствующих ей процессов интеграции и интернационализации) необходимыми стали новая логика понимания процессов, иное мировоззрение и иная методология ценностных ориентаций и смыслополаганий. Диалогический подход становится сквозным методом, пронизывающим если не все, то почти все нетрадиционные философские направления. На сегодня монологический («диктаторский») рационализм утратил свои позиции, и философия ищет разумные основания жизни в диалогической структуре бытия. Диалог в современной международной коммуникации часто на деле оказывается монологом тех, кто претендует на исключительную (тоталитаристскую) истину и «единственно правильную» политику. Односторонняя (расчетливо-корыстная) рациональность в диалоге превращается в диктат, при котором обоюдоконструктивный диалог в принципе невозможен. Подлинный диалог в современных мировых отношениях (в условиях возрастания локальной и глобальной активности субъектов) возможен лишь как этический (гуманный) и взаимоответственный диалог, непременным условием которого является ценностно-ориентационная свобода его участников.

В культурном многообразии современного мира диалог должен быть тем объединяющим фактором, который открывает и стимулирует ресурсы развития всех субъектов мирового сообщества, независимо от их цивилизационных и национально-этнических особенностей.

Национальная замкнутость и рьяный антиглобализм часто вызваны настороженностью и недоверием к другому. Ведь диалог с Другим (Я – Ты) предполагает, что другой может быть не только дрȕгом, но и негантропом (И.Левинас). Диалогизм требует взвешенных подходов, и надо помнить, что диалогическое противостояние различных точек зрения может быть чревато национальной замкнутостью и отчуждением. Предохранение отдельных наций от «монополии на истину» и диктата может обернуться враждой и конфронтацией. Поэтому диалогические отношения могут строиться на действительно разумной и конструктивной основе только тогда, когда диалог выступает не только формой «говорения», но и слушания – «вслушивания» в интересы другой нации. Диалог, согласно М.М.Бахтину, должен имманентно быть этическим, и его императивом является «ответственность поступка».

Необходимо иметь в виду, что постоянно возникающие межэтнические про-

блемы чаще всего связаны с тем фактом, что различные интегративные процессы, миграция и перемешивание населения, так или иначе, в той или иной мере, размывают границы идентичности, подрывают устойчивые опоры национальной самоидентификации, часто создавая острые проблемы многонациональных государств. Однако национально-государственные образования при этом должны быть незыблемыми как гарантия правовой защищенности этнических общностей.

Современный глобальный мир тесно взаимосвязан и взаимозависим, и интеграционные процессы в нем объективно неизбежны. Изоляционный путь развития национальной культуры в принципе невозможен: всякая культура «в себе» (вне контактов с другими) рано или поздно истощается, примитивизируется и превращается, говоря словами О.Шпенглера, в «бездушное пространство», лишенное творческих деяний.

Национальная самоидентификация происходит лишь на фоне развития других национальных культур. М.Бахтин подчеркивал, что каждая отдельная культура оценивает и осмысляет себя только в диалоге с другими культурами, смотрит на себя глазами другой культуры и, преодолевая свою односторонность и ограниченность, открывает новые потенции собственного развития.

Диалог – это не просто разговор (переговоры), ведущий к сиюминутному согласию и «конструктивному» решению. По большому счету диалог – всегда конструктивный, хотя бы потому, что он чем-то заканчивается. Но то, что реально «конструируется» в процессе диалогического общения, как правило, оценивается по-разному. Следовательно, «конструктивность» диалога может стать и разрушительной в плане «хороших» отношений. Диалог, с точки зрения философов-диалогистов, – это постоянная действительность жизни (вступаем мы при этом в прямой разговор или нет), объективно детерминированное взаимодействие субъектов, необходимое условие интерсубъективного бытия индивидов и человеческих общностей. Основания диалога требуют постоянного осмысления и действенной обоюдоответственной корректировки, которая может обеспечить положительный конструктивный исход межнациональных и межгосударственных контактов, исключающих конфронтацию. В любом диалоге надо изначально занимать ответственную позицию, понимая другого как самого себя, и смотреть на себя глазами другого.

Список использованных источников

1. Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества / Бахтин М.М. – М.:Искусство, 1986.–416 с. 2. Левинас Э. Избранное. Тотальность и бесконечное / Левинас Э. – М.; СПб.: Университетская книга, 2000. – 416 с. 3. Эмерсон К. Михаил Бахтин: Создание прозаики. Отрывок из книги /Эмерсон К., Морсон С. // Проблемы бахтинологии: Сб. ст. – СПб., 1994. – Вып.2. – С. 288 – 309.

А. Е. Амельченко

ПРЕДИСТОРИЯ ЕВРОПЕЙСКОЙ ИНТЕГРАЦИИ

Теоретическое обоснование идеи интеграции государств, по всей видимости, восходит к Иммануилу Канту, который в работе «К вечному миру» обосновывал необходимость объединения государств как важнейшее условие достижения всеобщего мира. «Международное право, - писал выдающийся философ, - должно быть основано на федерации свободных государств»[5, с.270,285].

История умалчивает, кто первым провозгласил лозунг «Соединенных Штатов Европы». Известно, что данный лозунг неоднократно провозглашался масонами в XIX – XX веках. Так, Виктор Гюго во вступительной речи на Международном конгрессе друзей мира в Париже в 1849 году говорил: «Настанет день когда… все нации континента, не утрачивая своих особенностей и великолепного своеобразия, сольются в высшем единстве и образуется европейское братство», «настанет день когда мы воочию увидим два гигантских союза государств – Соединенных Штатов Америки и

Соединенных Штатов Европы». Великий пацифист за столетие до образования современного Европарламента говорил также о «мудром великом верховном сенате как парламенте, который будет избран всеобщим голосованием народа» [3, с.209].

М.А. Бакунин - видный теоретик анархизма и член итальянской масонской ложи, отстаивал интеграцию европейских народов как основу мира. В теоретическом обосновании программы международной пацифистской организации «Лиги мира и свободы», созданной на I Конгрессе мира в Женеве 9-12 сентября 1867 он писал: «…для того, чтобы свобода, справедливость и мир восторжествовали в международных отношениях, для того, чтобы сделать невозможною гражданскую войну между различными народами, составляющими европейскую семью, есть только одно средство: образование *Соединенных Штатов Европы*». Примером для европейской интеграции тогда послужили Соединенные Штаты Америки с их принципом Федерализма. Бакунин предложил также издавать журнал под названием «Соединенные Штаты Европы» [1, с.17-18].

Троцкий Л.Д. отстаивал необходимость интеграции европейских государств (Соединенные Штаты Европы), исходя из логики своей теории «перманентной революции», как основу чисто революционной перспективы и ближайший этап общей революционной перспективы, вырисовывающейся из глубокого различия в положении Европы и Америки [9, с.122-146].

Проекты Соединённых Штатов Европы, появившиеся в начале XX века, выдвигались, главным образом, французским масонством. В июне 1917 масонство союзных и нейтральных стран организовало в Париже съезд, одной из главных задач которого, по словам его председателя Карно, было: «Подготовить Соединенные Штаты Европы, создать сверх национальную власть, задачей которой будет разрешение конфликтов между нациями; агентом пропаганды этой концепции мира и общего благосостояния будет масонство « В середине сентября 1917 года совет Великого Востока Франции (ВВФ) в циркуляре ложам проанализировал положение в предвидении завершения войны и не в первый раз выдвинул пожелание о создании после победы Антанты Соединённых Штатов Европы. [6, 8]

Необходимо отметить, что уже в 1918 г. предпринимались попытки объединения новых государств Центральной Европы. В октябре того же года в США был создан так называемый Центральноевропейский демократический союз, в который вошли представители 12 европейских народов, а председателем стал политик и философ Томаш Масарик. Однако союз фактически преследовал пропагандистские цели и не имел сколько-нибудь серьезного влияния в самой Европе. [4].

Мысль о возможности и желательности достижения единства европейских стран и народов была в наиболее развернутой форме сформулирована австрийским графом Куденхове-Калерги в книге под характерным названием «пан-Европа», опубликованной в 1923 г. Главная идея состояла в том, что объединенная Европа может стать неким самостоятельным политическим и экономическим образованием, противостоящим одновременно Советскому Союзу, Великобритании и США [2].

Куденхове-Калерги первоначально возлагал надежды на то, что мирная программа В. Вильсона и Лига наций будут обеспечивать мирное и справедливое послевоенное устройство. Однако вскоре он разочаровался в своих ожиданиях. Считая, что предполагаемый панъевропейский союз должен выступать в качестве международной группы давления, Куденхове-Калерги исходил из признания конца исторической эпохи превосходства Европы. Более того, он утверждал, что пришел конец господству самой белой расы [10].

Но упадок Европы может и должен быть остановлен, чтобы предотвратить превращение континента в объект игры мировой политики. Европа, утверждал Куденхове-Калерги, распространилась по всему миру, что привело к возникновению нескольких новых «глобальных властных полей» с корнями в одной и той же культуре. Однако в качестве политического единого целого Европы не существу-

ет. Под пан-Европой Куденхове-Калерги как раз и подразумевал эту предполагаемую политическую Европу, отличную от географической и культурной Европы.

В 20-х годах Куденхове-Калерги удалось завоевать симпатии двух ведущих французских политиков Э.Эррио и А.Бриана. В январе 1925 г. Эррио выступил с речью, в которой сформулировал идею создания Соединенных Штатов Европы. В 1926 г. в Вене собрался первый панъевропейский конгресс, на котором было провозглашено создание Панъевропейского союза. Его почетным президентом стал тогдашний министр иностранных дел Франции А.Бриан, а членами - такие известные в тот период люди, как Э.Эррио, Л.Блюм, Э.Даладье и П.Бонкур (Франции), Я.Шахт, К.Вирт, А.Эйнштейн, Т. и Г.Манны (Германия), Ф.Ноэль-Блокер (Великобритания), З.Фрейд (Австрия) и др. [10]

Эти факты, с одной стороны, свидетельствуют о стремлении определенных интеллектуальных и политических кругов Европы к консолидации, а с другой стороны, служат дополнительным подтверждением того, что в конце XIX-начале XX в. евроцентристский мир достиг своего апогея. С этого времени начинается новая глава в истории евроцентристского мира.

Много занимался планами создания Соединённых Штатов Европы неоднократный премьер-министр Франции А. Бриан. Скептически отнёсся к этим планам английский премьер-министр, лейборист Дж. Р. Макдональд. Враждебно отнеслось к этой идее и руководство СССР, усмотрев в ней лишь очередной антисоветский замысел [6].

Когда Бриан выступил на собрании Лиги Наций в 1930 году за «организацию режима европейского федерального союза», против плана высказались правительства Великобритании, Германии, Италии, в связи с чем его передали на обсуждение в европейскую комиссию Лиги Наций, где он и был похоронен. [8]

В современной историографии, посвященной вопросу развития идеи объединенной Европы и создания Европейского Союза, упоминается имя британского государственного деятеля Уинстона Черчилля. В качестве его основного вклада в дело развития европейской интеграции многие ученые приводят выступление в Цюрихе, когда Черчилль открыто призвал «воссоздать Европейскую Семью и наделить ее таким устройством, чтобы она смогла жить в мире и безопасности и быть свободной» [11]. Это выступление действительно стало важным импульсом для налаживания сотрудничества между западноевропейскими странами и по праву считается отправной точкой развития европейской интеграции в послевоенный период.

Уже после Второй мировой войны проект возродился в форме шагов к европейской интеграции. Толчок процессу дала политическая договоренность между Францией и Германией сделать все для взаимного сближения, чтобы между ними уже никогда не произошла война. Затем пошли ступени экономической интеграции, углублявшейся и одновременно идущей вширь – Европейское объединение угля и стали, Европейский общий рынок и ныне существующий Европейский союз. Экономическое слияние постепенно дополнялось политической и иной интеграцией.

Список використаних джерел

1. Бакунин М.А. Философия. Социология. Политика. / М.А.Бакунин.- Философия. Социология. Политика.- М.: Издательство «Правда», 1989. – 621с. 2. Бредихин А.В., Лягуша А. А. Панъевропейское движение в дискурсе Второй мировой войны: попытка исторического анализа идеи объединения Европы. – [Электронный ресурс] / Режим доступа: http://www.nbuv.gov.ua / portal / Soc_Gum / Iipd / 2009_1 / 31Bredihin.htm. 3. Гюго В. Речь при открытии Конгресса 21 августа 1849 года// Речи на Конгрессе мира в Париже (1849) / Собрание соч. в 15 т. – М.: Госуд. Изд-во худ. Литературы, 1956. – Т.15: – Дела и речи. – 206-214с. – С.209. 4. История объединения Европы / Сост. и ред.: П.Пальк, В.Маде, Э.Симпсон, Л.Яаансалу. – [Электронный ресурс].-.Режим доступа: http://www.edk.edu.ee / ul / el_opik_r.pdf. 5. Кант И. К вечному миру //Соч. в 6 т. – Т.6.- М.: 1966.- С.256-309. 6. Соловьев О.Ф. Массонство в мировой политике XX / О.Ф. Соловьев. – М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 1998. – 255 с. 7. Сталин И.В. Вопросы и ответы / Соч. Т. 7. М., 1947. С.156-211. 8. Терсен Э., Дотри Ж., Виллар К., Шамбаз Ж. Европа (от Наполеона до наших дней): Мифы и действитель-

ность. М., 1955. 9. Троцкий Л.Д. К истории русской революции. / Л.Д.Троцкий. – М.: Политиздат, 1990. – 447с. 10. Хаггер Н. Синдикат – история создания тайного мирового правительства и методы его воздействия на всемирную политику и экономику/ Часть I.- М.: Столица-Принт, 2007. – 654 с. 11. Черчилль У. Речь в Цюрихском университете / / Вестник Европы, № 26-27, 2009.

М. О. Андреєва

ВИХІД ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ З ЄС: МОЖЛИВІ СЦЕНАРІЇ ТА НАСЛІДКИ

На сучасному етапі Європейський союз (ЄС) переживає один з найскладніших моментів за всю історію свого існування, стикаючись з низкою економічних, соціальних проблем, з міжнародного порядку денного вже довгий час не сходить явне питання, яке потребує негайного розв'язання – міграційна криза, питання біженців, яких війна в Ємені, наступ Ісламської держави (ІД) в Іраку і Сирії, неможливі умови життя в Лівії та Афганістані сотнями тисяч женуть через Середземне море до країн ЄС та вони неконтрольованим потоком щодня прибувають до їх кордонів.

Міграційна політика ЄС виявилась неефективною, багато держав-членів хочуть відгородитись від проблем, деякі з них будують високі паркани в надії захиститись від потоку біженців, інші – оголошують режим надзвичайного стану, показуючи свою неспроможність впоратися із проблемою. Словаччина, наприклад, заявляє, що буде приймати лише біженців-християн із Сирії, оскільки їм легше буде інтегруватися в суспільство, аніж мусульманам. Все це становить загрозу вже цілісності і єдності самого ЄС.

Весь спектр існуючих проблем і шляхів їх врегулювання призвів до суперечок між державами-членами ЄС та став каталітозатором того, що одна з них – Велика Британія – вже активно і відкрито не погоджується з сьогоденною політикою Союзу. 23 червня 2016 р. у Великобританії відбудеться референдум, на якому вирішиться питання чи залишиться вона у складі Союзу та фактично визначиться майбутній формат відносин країни з державами-членами ЄС, а також це стане новим етапом у розвитку самої організації.

Згідно зі ст. 50 Договору про Європейський Союз будь-яка держава-член може вирішити вийти з Союзу, згідно зі своїми конституційними вимогами. Держава-член, що вирішила вийти з Союзу, повідомляє про свій намір Європейську Раду. Застосування договорів до держави припиняється від дати набуття чинності угоди про вихід, яка укладається результатами переговорів держави з Радою ЄС, що діє від імені Союзу [3, с. 27].

Сам процес виходу займе декілька років під час якого Велика Британія фактично повинна буде дотримуватись законодавства ЄС. Країні доведеться будувати вже нову зовнішньополітичну та зовнішньоекономічну лінію щодо країн Європи та світу і цей процес пов’язаний з цілою низкою ризиків. Можливість виходу з ЄС означає залишити єдиний ринок і єдиний зовнішній тариф, та отримати ризик того, що Британія може піддатися масивним тарифним і нетарифним обмеженням, як й інші треті країни – Туреччина або, скажімо, Україна [1].

Вихід Великобританії з ЄС може негативно позначитись на відносинах не лише з державами-членами, але й на репутації країни, що покинула Союз і привертає до себе максимальну увагу у один з найскладніших для світу моментів.

Країни, що мають тісні зв’язки з Великобританією, наприклад, Мальта, Кіпр, Польща в майбутньому можуть проявити певну обережність у відносинах. Відносини з Брюсселем можуть стати вкрай напруженими і скептичними з боку останнього [6].

Також це може позначитись на відносинах з іншими країнами світу, наприклад із США, що активно виступають за продовження членства країни у ЄС. В разі виходу Великої Британії з ЄС можна з великою ймовірністю стверджувати, що формат відносин США – Великобританія теж зміниться, і можливо не в позитивному напрямку. Президент США Барак Обама в інтерв'ю BBC заявив, що якщо Велико-

британія все-таки вирішить вийти з ЄС, то підписання торговельної угоди з США може бути відкладено на 5–10 років. Також Барак Обама наголошує на тому, що вплив Великобританії як у Європі, так і в світі може значно зменшитись [5].

Вигоди від Brexit (від Britain exit, тобто «вихід Британії») є неясними та будуть отримані лише в довготривалій перспективі, тому що як і вступ в ЄС, Brexit – потребуватиме часу для адаптації Великої Британії до нових реалій.

Великобританія дуже сильно пов'язана з Союзом, особливо в економічній сфері. Прем'єр-міністр Великобританії Девід Кемерон назвав вихід Великобританії з Євросоюзу «актом економічного і політичного самоушкодження», який завдасть серйозної шкоди британським авіакомпаніям, виробникам автомобілів і фінансовим компаніям [2].

Якщо Великобританія вийде зі складу ЄС, правила свободи пересування і проживання у інших державах-членах ЄС для її громадян зміняться. Британцям доведеться відкривати візи і добиватися дозволів від країн, в яких вони хочуть жити. Зокрема, Іспанія і Португалія пропонує інвестиційні візи іноземцям, які купили нерухомість чи мають бізнес на території цих країн. Людям, у яких є літні будинки закордоном, Brexit навряд чи принесе великі зміни. Однак, експерти кажуть, що деякі незручності все ж можуть з'явитися, наприклад, у британських авіаперевізників. Зараз вони отримують компенсації за затримку вильотів з аеропортів ЄС. Однак після виходу ці виплати будуть скасовані [4].

Значно гострішими будуть проблеми з надходженням прямих інвестицій, оскільки більшість приватних інвесторів у Великобританії – з Брюсселя. Країна також втратить членство в програмі академічного обміну, їй доведеться заново налагоджувати освітні зв'язки з окремим країнами ЄС. Вихід з ЄС найменше потрібен банкам Великобританії. Від Brexit постраждає й лондонський «Сіті», оскільки зараз іноземні банки користуються його послугами в якості трампліну для загальноєвропейських операцій, але без членства в Союзі головний британський діловий центр втратить цю роль. Іноземні банки, які працюють в лондонському «Сіті», вже зараз розглядають переміщення операцій у Франкфурт (Німеччина) чи Дублін (Ірландія) [4].

Глава Європейської Ради Дональд Туск в інтерв'ю німецькому виданню Bild заявив, що можливий вихід Великобританії прискорив би всі антиєвропейські радикальні сили всередині Євросоюзу, ніхто не може передбачити його наслідки в довгостроковій перспективі. Щоб залагодити всі дипломатичні і правові формальності, потрібні тривалі переговори, адже відносини між Великобританією і ЄС доведеться оформляти заново. Такий переговорний процес може затягнутися на сім років, «без будь-яких гарантій на успіх» [2].

Одним зі сценаріїв може стати такий, що перший етап переговорів завершиться протягом двох років, коли будуть розглянуті питання щодо залишкових платежів до бюджету ЄС і з Великобританії, права громадян Великобританії в Європі і взаємні права громадян ЄС в Великобританії, пенсії британських державних службовців. Проте, більш довгострокові проблеми, такі як майбутні торговельні відносини, включаючи тарифи, ймовірно, будуть розглядатися окремо [6].

Отже, є велика вірогідність того, що через деякий час ейфорія від «незалежності» від ЄС мине, Союз адаптується до існування без Великобританії, а сама країна може зрозуміти, що даремно розпочала цей процес. Brexit – це крок, зроблений Великобританією, що матиме неабиякі вже геополітичні наслідки та вплине не тільки на саму країну, а може похитнути ЄС, що переживає кризовий час свого існування.

Список використаних джерел

1.Андреєва, М. Відносини Велика Британія – ЄС: випробування BREXIT / М. Андреєва // Актуальні проблеми європейської інтеграції та євроатлантичного співробітництва України : матеріали 13-ї регіон. наук.-практ. конф., м. Дніпропетровськ, 19 трав. 2016 р. – Д. : ДРІДУ НАДУ, 2016. – С. 8–12. 2.Вихід Великобританії з ЄС загрожує руйнівними наслідками – Туск [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://dt.ua/WORLD/vihid-velikobritaniyi-z-yes-zagrozhuye-ruynivnimi-naslidkami-tusk-211066_.html. 3.Консолідовані версії Договору про Євро-

пейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу (2010/С83/01) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://minjust.gov.ua/file/23491. 4.Наслідки виходу Британії з ЄС відчує кожен британець [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://dt.ua/WORLD/naslidki-vihodu-britaniyi-z-yes-vidchuye-kozhen-britanec-ft-200650_.html. 5.Post-Brexit trade deal with US could take 10 years, Obama warns [Електронний ресурс]. – Access mode : http://www.bbc.com/news/uk-politics-eu-referendum-36120808. 6.Wintour, P. What happens next if Britain votes to leave the EU? / P. Wintour, J. Rankin [Електронний ресурс]. – Access mode : http://www.theguardian.com/politics/2016/may/31/what-happens-next-if-britain-votes-to-leave-the-eu.

М. Д. Георгієва

ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ БОЛГАРІЇ ЯК СКЛАДОВА ІСТОРИЧНОГО РОЗВИТКУ

Актуальність дослідження проблем європейської інтеграції, національного суверенітету, як і трансформаційних змін у Болгарії, її прагнення до інтеграції в Європу, викликає інтерес у багатьох вітчизняних і зарубіжних вчених [2, 3, 4, 5]. Проблеми адаптації країни до нових умов розглядають наукові інститути й окремі вітчизняні та зарубіжні вчені. Розвиток політичного процессу в Болгарії зумовлювало потребу подальшого аналізу інтеграції в ЄС, з метою вироблення теоретичних та практичних підходів до розуміння і збагачення досвідом інших країн, зокрема України.

Адаптація зовнішніх економічних зв'язків Болгарії до умов єдиного європейського ринку значною мірою усталилася ще до вступу країни в європейський простір, і економічні суб'єкти Болгарії діяли на ринку Європи за загальними з повноправними членами правилами [2, с. 127-129]. Після вступу у Болгарії застосовувалися вже в повній мірі нетарифні інструменти, що регулюють торгівлю між членами ЄС: квотування (перш за все сільськогосподарського експорту), ліцензування, митний контроль з функціями статистичного обліку та нагляду за дотриманням квот і наявністю ліцензій при перетині товарами національних кордонів [1, 3]. Окрім безперечних переваг вільного руху товарів, капіталів і робочої сили в межах ЄС, поширення правил ЄС на зовнішньоекономічну діяльність Болгарії мало для неї і певні негативи. Так, зменшились доходи до її бюджету: бюджет втратив частину надходжень від ПДВ; митні збори від торгівлі Болгарії з третіми країнами стали надходити до казни ЄС [5, с. 337]. Державні кордони Болгарії з Туреччиною, Македонією і Сербією стали зовнішніми кордонами ЄС, що вимагало оснащення митних пунктів за його стандартами сучасним обладнанням митного контролю, використання інтегрованих інформаційних систем. За два роки для фінансування витрат на цей проект Болгарії виділили кошти по програмі PHARE. Візовий режим з цими країнами значно скоротив обсяги « валізового туризму»[4, с. 26].

Ми виходимо з постулату первинності внутрішньої політики по відношенню до зовнішньої. Аналіз історичного поступу вказує на те, що зовнішня політика Болгарії шляхом до європейської спільноти пройшла певні етапи.

Чималі труднощі є на шляху реального входження в політико-правовий простір ЄС, практичного впровадження управлінськими структурами й економічними суб'єктами норм і правил нового господарського статусу. Виходячи з цього, вважаємо, що позитивний ефект від членства в ЄС, труднощі й втрати залежатимуть від багатьох факторів. Інтеграційні переваги, стабільні та чіткі правові норми підприємницької діяльності, надані кошти з Європейських фондів повинні стимулювати економічне зростання. Водночас існують ризики, перешкоди в реалізації оптимістичних прогнозів. Вони зазвичай носять управлінський і поведінковий характер – наскільки адекватною буде реакція економічних суб'єктів на змінені умови, зусилля по реалізації можливостей, які відкрилися перед РБ, в якій мірі в узгодженій з ЄС економічній політиці будуть враховані особливості й потреби Республіки Болгарія. Важливе значення має адекватний урядовий аналіз причин негативно-

го впливу світової фінансової й економічної кризи на різні сфери економіки та пошук напрямів виходу держави з кризи.

Таким чином, Болгарія має глибокі історичні та геополітичні підстави, певне ідеологічне та психологічне обґрунтування членства в Організації Північноатлантичного Договору та Європейській Унії. Протягом останніх двох десятків років Болгарією був накопичений вагомий досвід розробки і здійснення різноманітних юридичних та політичних засад співпраці з НАТО та ЄС. Був законодавчо закріплений саме такий стратегічний зовнішньополітичний пріоритет. Для європейського співтовариства поряд із Європейським Союзом НАТО залишається основною інституцією побудови нової політичної Європи. Відтак, євроінтеграційний шлях Болгарії до членства в ЄС лежав через вступ до НАТО. Це на практиці підтвердили всі інші країни Центрально-Східної Європи, які спочатку стали членами Північноатлантичного Альянсу, а потім – Європейського Союзу.

Список використаних джерел

1. Доклад за напредъка на България по механизма за проверка и сътрудничество. – 2008. – Юли [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.mediapool.bg. 2. Манчев К. Националният въпрос на Балканите / К. Манчев. – София: АИ Проф. Марин Дринов, 1999. – 362 с. 3. Матев М. Европа няма да иска да я дърпаме назад / М. Матев // Дума. – 2009. – 10 август. 4. Нончева Т. Социални проблеми на присъединяването на Европейския съюз. – София: Център за изслед. на демокрацията, 2003. – 42 с. 5.Федорчак Т. П. Регіоналізм і зони інтеграційного тяжіння у політиці нових демократичних країн Центрально-Східної Європи / Т. П. Федорчак // Політологічні та соціологічні студії. Зб. наук. праць. Т. IX. – Чернівці: Букрек, 2010. – С. 333–343.

І. К. Головко

ГЕНЕЗА ПАРАДИПЛОМАТІЇ В ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ: ПОГЛЯДИ СУЧАСНИХ ДОСЛІДНИКІВ

Сучасна система національних держав закріпила дипломатію як традиційну компетенцію виключно для держави. Професор університету Вашингтона Д. Крікманс, визначає дипломатію як «істотну політичну здатність, головна мета якої полягає в наданні державі можливості здійснювати захист своїх зовнішньополітичних цілей, не вдаючись до сили, пропаганди, або закону» [1]. Міжнародне право також розглядає держави в ролі основних суб'єктів міжнародних відносин. Однак, субнаціональні регіони проявляли міжнародну активність протягом всієї історії [3]. Наукове співтовариство та політична влада звернули увагу на цей процес в кінці 1980 року, що головним чином пов'язано з появою інституційно сформованих груп вчених, які ретельно почали досліджувати феномен участі регіональних урядів в міжнародних відносинах. Це відбувалось через призму протиставлення останнього ексклюзивним повноваженням держави. В науці цей феномен носить назву «пара дипломатія». Термін « парадіпломатія» визначається як різновид політичної комунікації, суть якої полягає в самостійній міжнародній діяльності, що здійснюється регіональною (субнаціональною) владою для досягнення своїх політичних, економічних, культурних або інших цілей в рамках своєї взаємодії з іноземними державами або регіонами [8].

Підходи до визначення та тлумачення змісту парадипломатії в науковій літературі значно змінилися за останні десятиліття. Наукові праці кінця XX ст. не стільки були зосереджені на тому, що міжнародна діяльність регіонів означала еволюцію міжнародної системи, скільки на тому, як це вплинуло на взаємовідносини влади всередині держав через призму досліджень федералізму [2; 7]. У цьому контексті, суверенітет держав у дипломатії і зовнішній політиці вважався таким, що «перфорується» (проникає) [2] по регіонах, «залучаючись до процесів і арен, які в багатьох аспектах тісно пов'язані з тим, чим займається традиційна міжурядова дипломатія» [4].

Проте, термін «парадипломатія» сам по собі позбавлений суперечливості. Він визначається як «міжнародна діяльність регіонів» [9], що здійснюється паралельно з державою. Регіон - це «територіальна та адміністративна одиниця, влада якої стоїть на першому місці після центрального уряду» [8], таким чином, через це (у більшості випадків) не вистачає потужності, щоб провести офіційні дипломатичні відносини, і тому традиційні дипломатичні канали для них головним чином все ще закриті. Звичайно, парадипломатія характеризується «високим ступенем залучення громадянського суспільства та приватного сектора» [6]. Незважаючи на все це, з роками парадипломатія регіонів стає більш професійною, та нерідко демонструє свої гнучкі та експериментальні властивості.

Чи буде регіональна парадипломатія кидати виклик державі залежить від мотивації регіонів і структурних можливостей, представлених в них. М.Кітінг стверджує, що рушійною силою регіональної парадипломатії є поєднання трьох різних мотивів: економічного, культурного і політичного [6]. Для більшості регіонів мотивацією є саме економічний фактор [2]. За Б.Хокінгом, «це явно той випадок, коли обидві мети: заохочення торгівлі та залучення інвестицій, були ключовими факторами в розумінні зростанні міжнародної присутності регіонів за останні 20 років або те, як регіони і населені пункти переконалися в протидії проти них міжнародних економічних сил» [4]. Безпосередній вплив глобальних економічних тисків і національних відповідей на них підтверджуючи їх неадекватність, змушував субнаціональні влади все частіше виходити на міжнародну арену, щоб безпосередньо керувати цими тисками.

Після економічних причин регіони зі спільними особливостями та власною мовою мають культурну мотивацію. Вони націлені на зміцнення зв’язків з регіонами та країнами, які в культурному чи мовному аспектах схожі на них [8]. Іноді вони будуть виходити за визначені межі і використовувати міжнародну арену як простір для відстоювання власної національної та культурної самобутності. Парадипломатія в такому випадку стає «інструментом державного будівництва, звільненого від громадянства» [6].

Існують також політичні мотиви, які чинять найбільший вплив на парадипломатичну стратегію регіонів. Політичні мотиви насамперед вимагають розширення регіональних компетенцій. Не дивно, що найчастіше ці процеси відбуваються в межах регіонів, які ідентифікують себе як нації або, де є потужні націоналістичні рухи. Вчений А.С. Кузнєцов узагальнює це як «націоналістичний вимір» парадипломатії, який передбачає, що «націоналізм логічно спонукає регіональні влади шукати міжнародні установи» [8]. Міжнародна установа має особливе значення для націоналістів, бо дискурс, який переважає у міжнародних відносинах, ставить держави і народи в його центрі [9]. Отримавши статус акторів на міжнародній арені, «регіони можуть і вести себе як народи і ототожнювати себе в ролі таких» [9]. Крім того, міжнародна арена забезпечує високий ступінь видимості (помітності), даючи регіональним лідерам можливість задовольнити їх домашню аудиторію [9]. У цьому світлі, парадипломатія є інструментом для стимулювання націоналістичної мобілізації з метою досягнення більших важелів впливу на державу в переговорах щодо більшої автономії і національного визнання [9].

Отже, не зважаючи на те, що парадипломатія створює певні складнощі для центральних урядів, вона не обов'язково призводить до збільшення конфліктів між регіоном і державою. Держави, звичайно, можуть шукати способи для інтеграції парадипломатії в їх державному дипломатичному апараті та посилити їх роль у вирішенні зовнішньополітичних цілей. Однак ця інтеграція може виявитися практично неможливою, якщо регіон націлений на пошук шляхів відокремлення від своєї держави.

Список використаних джерел

1.Criekemans, D. Regional Sub-State Diplomacy from a Comparative Perspective: Quebec, Scotland,

Bavaria, Catalonia, Wallonia, Flanders. [Text] / D. Criekemans. – The Hague Journal of Diplomacy 5, 2010. – P. 37 – 64. 2.Ducachek, I. Perforated Sovereignties: Towards a Typology of New Actors in International Relations. [Text] / I. Ducachek. – Oxford: Oxford University Press, 1990. – P. 1 – 33. 3.Duran, M. Mediterranean Paradiplomacies: The Dynamics of Diplomatic Reterritorialization. [Text] / M. Duran. – Leiden: Brill Nijhoff, 2015. – P. 14 – 43. 4.Hocking, B. Patrolling the 'Frontier': Globalization, Localization and the 'Actorness' of Non-Central Governments. [Text] / B. Hocking. – London: Frank Cass, 1999. – P. 17 – 39. 5.Hocking, B. Futures for Diplomacy: Integrative Diplomacy in the 21st Century. [Text] / B. Hocking. – Netherlands Institute of International Relations 'Clingendael', 2012. – P. 23 – 37. 6.Keating, M. Regions and International Affairs: Motives, Opportunities and Strategies. [Text] / M. Keating. – London: Frank Cass, 1999. – P. 1 – 16. 7.Kincaid, J. Constituent Diplomacy in Federal Polities and the Nation-state: Conflict and Co-operation. [Text] / J. Kincaid. – Oxford: Oxford University Press, 1990. – P. 54 – 76. 8.Kuznetsov, A. Theory and Practice of Paradiplomacy: Subnational Governments in International Affairs. [Text] / A. Kuznetsov. – London: Routledge, 2015. – 184 p. 9.Lecours, A. Paradiplomacy and Stateless Nations: a Reference to the Basque Country [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://digital.csic.es/bitstream/10261/1472/1/dt-0106.pdf.

Б. П. Грушецький

АНАЛІЗ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ БОЛГАРІЇ НА КОНЦЕПТУАЛЬНОМУ ТА ДОКТРИНАЛЬНОМУ РІВНЯХ

Національні інтереси займають головне місце в реалістичних концепціях міжнародних відносин. Виділяється три постійних складових національних інтересів: 1) інтереси національної безпеки; 2) національні економічні інтереси; 3) інтереси підтримки світового ладу. Разом з постійними інтересами розрізняють скороминущі, проміжні. При цьому конкретний зміст національних інтересів є відмінним для кожної держави та еволюціонує з плином часу.

Т.Стойчев виділяє чотири групи національних інтересів Болгарії після 1989 р.:

1) у внутрішньому плані - це інтереси, пов’язані з підвищенням якості життя й особистого добробуту всіх громадян, гарантування соціального миру та гармонії у суспільстві, конкурентоздатність болгарської економіки, довготривале стале економічне зростання, збереження та зміцнення єдиної болгарської свідомості та почуття належності до Батьківщини, розвиток сильного громадянського суспільства;

2) на регіональному рівні - перетворення Болгарії на першочерговий політичний фактор у Південно-Східній Європі, економічний та інфраструктурний центр, розвиток рівноправних та взаємовигідних відносин з сусідами зі взаємним урахуванням інтересів, досягнення стабільності, безпеки та процвітання регіону;

3) на європейському рівні - поєднання загальноєвропейських цінностей з національними, забезпечення вільного руху людей, участь у ринку капіталів, робочих місць і технологій, досягнення повноправного членства в ЄС і НАТО;

4) на глобальному рівні - участь у міжнародному обміні технологій, досягнення євроатлантичних гарантій національної безпеки, ефективна участь у глобальній економіці та підтримка глобального миру [6, с. 55-56].

О.Мінчев уточнює регіональні інтереси Болгарії та візначає при цьому їх двоїстість. З одного боку, вони спрямовані на розрив греко-сербського союзу, що дозволить Болгарії підвищити свою регіональну роль. З іншого боку, Греція та Сербія розглядаються як природні історичні союзники в боротьбі проти мусульманської та турецької експансії в регіоні [9].

Алгоритм визначення політики національної безпеки Болгарії розроблений Й.Бакаловим і складається з трьох етапів: аналіз середовища безпеки й оцінка факторів, що на неї впливають, стан сфери національної безпеки, зокрема виділення її елементів, проекція національної безпеки на коротко-, середньо- та довгострокову перспективу. Зовнішнє середовище дослідник характеризує переважно як позитивну: приналежність Болгарії до демократичної спільности, членство у НАТО та ЄС, союзницькі відносини зі США, замученість до глобальних економічних, інформаційних, торгівельних, освітніх мереж забезпечують стабіль-

ний розвиток. В той же час розширення глобальних зв'язків сприяє актуалізації таких загроз, як тероризм, міжнародна організована злочинність, поширення зброї масового ураження. Збройні конфлікти набувають нових форм, призводять до значних гуманітарних катастроф [1, с. 30-31].

Основними гарантами національної безпеки Болгарії, згідно з Й.Бакаловим, є міжнародні організації: НАТО, ЄС, ООН, ОБСЄ. Окремо виділяється роль співробітництва зі США, зокрема розміщення елементів американської системи ПРО на території Болгарії [1, с. 34, 36]. Автор виділяє наступні основні принципи, на яких повинна базуватись політика національної безпеки: демократичність поряд зі збереженням особливостей національної культури, відповідальне виконання міжнародних зобов'язань, пріоритет превентивних заходів, громадянська участь, прозорість і відкритість [1, с. 26-28].

А.Найденов пропонує покласти в основу державної політики у сфері національної безпеки чотири головних принципа. По-перше, це захист конституційного ладу. По-друге, членство Болгарії в ЄС і НАТО, що передбачає не лише використання прав, які забезпечуються завдяки членству в цих організаціях, але й усвідомлення обов'язків, отже, активна замученість до процесу вироблення спільної зовнішньої політики. По-третє, розробка державних стратегій розвитку окремих секторів, що передбачає економічне зростання, фінансову стабільність, соціально орієнтовану політику. А.Найденов зазначає, що глобальний військовий конфлікт можливий у майбутньому, хоча і є маловірогідним [3, с. 74, 76].

Регіональне середовище безпеки Болгарії оцінюється переважно як негативне. Серед основних негативних факторів, що впливають на ситуацію в Південно-Східній Європі, В.Рачев називає неоднорідний етнонаціональний склад, що провокує конфлікти, а також відсутність сталих демократичних традицій. Це призводить до такого явища, як «балканізація», коли «група невеликих, нестабільних і слабких держав, які засновані на ідеї національності у тому регіоні, де держава і нація не співпадають і не можуть співпадати, вступають у конфлікт один з одним через територіальні претензії й етнічні меншини, що притісняються чи асимілюються, створюють нестабільні і мінливі союзи між собою, шукають підтримки з боку зовнішніх сил для захисту свого існування і у власну чергу використовуються цими силами у своїх стратегічних цілях». Існуючі проблеми сприяють активізації діяльності екстремістських і терористичних структур, організованої злочинності [4, с. 47].

Н.Слатинський виділяє ще один несприятливий для національної безпеки Болгарії регіональний фактор - значне посилення війської міці Греції та Туреччини. Так, протягом 2006-2012 рр. ці країни придбали озброєння на суму у 4,9 і 2,8 млрд. дол. відповідно, в той час як Болгарія - лише на 339 млн. дол. Дослідник констатує: «Греція та Туреччина продовжують свої колосальні темпи, що іноді виглядають просто ненормальними, буквально перенасичення своїх збройних сил найсучаснішим, найпотужнішим і не лише оборонним, але й наступальним озброєнням, бойовими системами та військовою технікою» [5]. Однак, на думку В.Рачева, нині спостерігається усталена тенденція до стабілізації регіону, запорукою чого є членство Румунії та Болгарії в ЄС і НАТО, присутність їх військових і цивільних місій у Боснії і Герцеговині, Косово та Македонії [4, с. 50].

Практична реалізація політики національної безпеки як ключової складової національних інтересів Болгарії визначається, виходячи з доктринальних документів. Концепція національної безпеки 1998 р. дає наступне визначення національної безпеки: «Національна безпека існує, коли захищені основні права і свободи болгарських громадян, державні кордони, територіальна цілісність і незалежність країни, коли не існує небезпеки збройного вторгнення, насильницької зміни конституційного ладу, політичного диктату чи економічного примушування держави та гарантовано демократичне функціонування державних і громадянсь-

ких інститутів, в результаті чого суспільство та нація зберігають і помножують свій добробут і розвиваються» [2, с. 3]. Схоже визначення пропонує і Стратегія національної безпеки 2011 р. [8, с. 72].

У стратегічному огляді оборони 2004 р. виділяються такі національні інтереси Болгарії: суверенітет, незалежність і територіальна цілісність; конституційно встановлений лад, права і свободи; економічна та соціальна стабільність і мир, дія принципів і норм міжнародного права [7, с. 2].

Список використаних джерел

1. Бакалов Й. Методологически проблеми на изграждане на теоретичен модел на политиката за сигурност на Република България / Й. Бакалов // Военен журнал. - 2008. - № 6. - С. 26-45. 2. Концепция за националната сигурност на Република България (16.04.1998) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.strategy.bg/FileHandler.ashx?fileId=1267. 3.Найденов А. За базовите принципи на националната сигурност / А. Найденов // Международни отношения. - 2011. - № 2-3. - С. 73-78. 4. Рачев В. Новите предизвикателства пред сигурността на Европа / В. Рачев // България на прага на Европейския съюз: Международни и вътрешни предизвикателства / Ред. от Е. Константинов, П. Хубчев. - София: ГорексПрес, 2005. - С. 33-52. 5. Слатински Н. Отбранителната индустрия и разходите за отбрана: Тенденции и изводи - 5 [Електронний ресурс] / Н. Слатински. - Режим доступу: http://nslatinski.org/?q=bg/comment/reply/366. 6. Стойчев Т. Българските национални интереси и геополитиката / Т. Стойчев // Международни отноешения. - 2010. - № 4. - С. 55-70. 7. Стратегически преглед на отбраната (2004) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.strategy.bg/FileHandler.ashx?fileId=618. 8.Стратегия за национална сигурност на Република България (08.03.2011) // Държавен вестник. – 2011. - № 19. – С. 72-86. 9. Minchev O. Europe and the Western Balkans: The Day After Kosovo's Independence [Electronic resourse] / O. Minchev. - Mode of access: http://www.iris-bg.org/files/SummaryDayAfterKosovoIndepence.pdf.

Emmanuel Jabea Eluke

INCREASING OF THE US INTERESTS IN THE GULF OF GUINEA

The Gulf of Guinea and its hinterland (Chad, CAR, Niger and the Great Lakes region) is the more becoming an area of American interests. A greater part of this interest is covered by the pipeline project which could have a far-reaching proportion. Dr. A. Awoumou explains this proportion in the following way: «the construction of the Chad-Cameroon pipeline and its future extension to Niger, CAR, Sudan and Libya reinforces the geostrategic dimension of this zone» [3]. This vital interest, with the potential of the region has heightened American presence and the need for security measures. Therefore, while the Horn of Africa remains a «center for fight against terrorism», the Gulf of Guinea, at the center of which is Cameroon stands out as the «center for economic interests» [2, p. 103].

The importance of the region is expected to grow from its present 15% supplies to the US to 25% by 2017. According to W. Kansteiner, former US Under-Secretary of State for African affairs, African oil «has become a national strategic interest» [8]. This view corroborates with that of Ed Royce, the influential Republican senator for California and chair of the Congress African sub-committee, maintains, «African oil should be treated as a priority for US national security post 9-11-2001» [1]. Equatorial Guinea produced 350, 000 barrels per day since 2005 while Nigerian production has increased to 3.5 mm barrels of oil per day. On the other hand, Angola produces about 1.5 mm barrels. That explains why four (Nigeria, Angola, Equatorial Guinea and Cameroon) out of five countries of highest US investment in Africa are in the Gulf of Guinea. With America having lifted sanctions on Libya, as the country with the largest oil reserves in Africa, and with the possibilities of exporting Libyan oil through the Gulf of Guinea, this region represents one of the fasting growing interests of the US in the world. As noted, most of the countries in the Gulf of Guinea are not OPEC members (except Nigeria and Angola), offering more guarantees for US supplies.

Several other opportunities exist in Africa, in the Gulf of Guinea and its hinterlands

for US investment in oil. Apart from the known 1.25 billion barrels in Sudan for instance, Toure estimates that this quantity would even triple if the peace settlement between the Khartoum government and the Sudan People Liberation Movement/Army (SPLM/A) holds as we observe today [7] . More access to oil control and exploration will be provided in Southern Sudan, the CAR, the Darfur area and Eastern Chad. All these oil resources could be channeled through the Gulf of Guinea, and Cameroon should be central in such prospects. Above all, Gulf of Guinea oil has several advantages as noted by R. Murphy, a state department adviser on Africa, «much of West Africa's oil is offshore, insulated from domestic political or social turmoil. Political discord or dispute in African oil states is unlikely to take on a regional or ideological tone that would result in a joint embargo by suppliers at once» [6]. This observation only followed former Vice President Cheney's statement that «African oil tends to be of high quality and low in sulphur giving it a growing market share for refining centers on the east coast of the US» [6].

However, one of the main goals of US Africa policy is to accelerate the full integration of African economies in the world system. For this, the former Bush Administration doubled development assistance to African countries to better prepare them for this global integration. Indeed, since 2001, U.S. assistance to Africa has grown from approximately $700-800 million to about $10 billion in 2015. Development assistance funds are channeled through two main mechanisms; the Millennium Challenge Account (MCA) and the African Growth and Opportunity Act (AGOA). It is also possible to conceive economic programs from the democracy perspective. Harris Owen notes a belief that the most reliable indicator we have of a country's chances of achieving a viable, stable democratic system is its economic performance [5, p. 87].

Upon taking office, President Obama committed to supporting strong, open, and accountable governments and sustainable development in Africa. In his speech before the Ghanaian Parliament in July 2009, the President asserted that Africa is a fundamental part of our interconnected world, and called for a partnership with Africa that is «grounded in mutual responsibility and mutual respect» [4]. The National Security Strategy, released in May 2010, reinforces this vision, and calls for partnership with African nations as they grow their economies and strengthen their democratic institutions and governance. In June 2012, the President approved a Presidential Policy Directive that outlines his vision with respect to U.S. policy toward sub-Saharan Africa.

The United States will partner with sub-Saharan African countries to pursue the following interdependent and mutually reinforcing objectives: strengthen democratic institutions; spur economic growth, trade, and investment; advance peace and security; and promote opportunity and development. Across all objectives, the US will: deepen its engagement with Africa’s young leaders; seek to empower marginalized populations and women; address the unique needs of fragile and post-conflict states; and work closely with the U.N. and other multilateral actors to achieve our objectives on the continent.

One of the US main goal in Sub-Saharan Africa is to Strengthen Democratic Institutions in the region. As the US President said in Ghana, «Africa doesn’t need strong men, it needs strong institutions» [4]. Obama said the US will work to advance democracy by strengthening institutions at every level, supporting and building upon the aspirations of Africans for more open and accountable governance, promoting human rights and the rule of law, and challenging leaders whose actions threaten the credibility of democratic processes. As the National Security Strategy states, the US support for democracy is critical to U.S. interests and is a fundamental component of American leadership abroad.

Also, the US is trying to spur economic growth in the sub region. It is in the interest of the United States to improve the region’s trade competitiveness, encourage the diversification of exports beyond natural resources, and ensure that the benefits from growth are broad-based. Equally, African states are showing increasing capacity to take the lead on security issues on the continent. Nonetheless, international and domestic conflict and

the inability of some governments to meet the basic security needs of their people continue to be key obstacles to effective democratic governance, economic growth, trade and investment, and human development. Only Africa's governments and people can sustainably resolve the security challenges and internal divisions that have plagued the continent, but the United States can make a positive difference [4].

After 2001, the US has been placing itself as the main player in the Central African subregion by increasing investments, economic and trade relations, promoting democracy, assisting in the Security of the region and giving social aids to countries in the sub region. It is important to note that the US provides investment and social aids to oil producing countries more than non-oil producing countries in the sub region. The US strategy in the sub region is just to protect its national interest in the region.

References

1.African Oil: A Priority for U.S. National Security and African Development [Electronic resource]. – Mode access: http://openanthropology.org/libya/AOPIG.pdf. 2.Amin A.A. Developing a sustainable economy in Cameroon [Text] / A.A. Amin. – Dakar: Council for the Development of Social Science Research in Africa, 2008. – 417 p. 3.Awoumou C.D.G. «Le Golfe de Guinée face aux convoitises», in CODESRIA Annual Meeting on Re-thinking African Development: Beyond the Stalemate, Alternatives, Maputo, December 2005 [Electronic resource]. – Mode access: http://www.codesria.org/IMG/pdf/awoumou.pdf. 4.Department of State: The US Strategy Towards Sub-Saharan Africa-2012. [Electronic resource]. – Mode access: http://www.state.gov/documents/ organization/209377.pdf. 5.Forje J.W. The Dynamics of Political Competition and the Future of Democratization Process in Cameroon: Challenges and Opportunities [Text] / J.W. Forje // Educational Research and Reviews. – 2006. – Vol.1, №3. – P. 85-97. 6.Servant J. The new Gulf oil states [Electronic resource] / J. Servant. – Mode access: http://mondediplo.com/2003/01/08oil. 7.The US aid to Cameroon [Electronic resource]. – Mode access: http://www.acdi-cida.gc.ca/cidaweb/cpo.nsf/vWebCSAZEn/1BA34A4639F7D9BE85257019003185C2. 8.U.S.-Africa Relations: Heart in the Darkness? 2005 [Electronic resource]. – Mode access: http://www.theglobalist.com/u-s-africa-relations-heart-in-the-darkness.

В. В. Забара

ФОРМУВАННЯ МУСУЛЬМАНО-ХОРВАТЬСКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ, ЯК СКЛАДОВА ЧАСТИНА СТРАТЕГІЇ «ПРИМУШУВАННЯ ДО МИРУ» З БОКУ США В ХОДІ КОНФЛІКТУ В БОСНІЇ І ГЕРЦЕГОВИНІ

Розпад соціалістичної Югославії в 1991-1992 рр. викликав ряд збройних конфліктів на її території, розв'язати які а ні ООН, а ні Європейський Союз виявилися безсилими. З 1993 року нова адміністрація Президента США Б. Клінтона взяла курс на активне втручання в громадянську війну на території Боснії і Герцеговини. Вже 10 лютого 1993 року вона оприлюднила «нову балканську стратегію», яка місила 6 головних пунктів: 1) активне включення США до переговорів, що велися в рамках МККЮ; 2) прийняття сербами, хорватами та боснійськими мусульманами запропонованого плану без застережень; 3) посилення тиску на Сербію з метою покарати її за амбіції, враховуючи позицію Росії; 4) збільшення гуманітарної допомоги в БіГ та створення Суду з розслідування військових злочинів на території колишньої Югославії; 5) активізація ролі НАТО в конфлікті, активна співпраця з миротворчими силами ООН та використання американських збройних сил у можливих воєнних операціях на території БіГ; 6) тісна координація зусиль для встановленню миру на території Боснії і Герцеговини з російською дипломатією [1]. Як згадував пізніше тодішній держсекретар США В. Крістофер, американський план полягав у тому, щоб на першому етапі об'єднати в коаліцію хорватів та мусульман. На другому етапі планувалося силою подолати опір боснійських сербів[2]. Для реалізації першого етапу треба було на противагу сербському домінуванню знову поновити хорватсько-мусульманський військовий союз. І не просто союз, а створити спільну хорватсько-мусульманську державу, яка перестала остаточно формально існувати в серпні 1993 р. після проголошення хорватської Республіки Герцег-Босни. Американські

дипломати почали тиснути на Хорватію з метою змусити її відмовитися від територіальних претензій до Боснії і Герцеговини та погодитися на об'єднання Республіки Герцег-Босни з мусульманським урядом Боснії. Американський посол у Хорватії зробив заяву, що якщо хорвати відмовляться зупинити бойові дії проти мусульман, то Хорватія опиниться в такій самій ізоляції, як і Сербія[3]. Керівництво Республіки Герцег-Босни погоджувалося на федерацію з боснійськими мусульманами тільки за умови, що в майбутньому буде створена конфедерація цієї нової держави з Хорватією. США давали такі гарантії[4]. Планам американських дипломатів сприяли невдачі збройних сил Хорватії та Хорватського віча оборони с Центральній Боснії. За інформацією американського автора Чарльза Шредера з середени 1993 по січень 1994 року хорватськи сили Рспубліки Герцег – Босна, після жорстоких боїв з Армією Республіки БіГ, втратили важливі міста Бугойно, Фойніца та Вареш. Стратегічно важливе боснійське місто Вітез, де вироблялися вибухові речовини, населене хорватами, було блоковано боснійськими урядовими військами[5]. Додатковим важилем, що спонукав Загреб відмовитися від зазіхань на територію Боснії і Герцеговини стала заява Ради Безпеки ООН від 3 лютого 1994 року, в якій від Республіки Хорватія вимагалося вивести свої війська з території БіГ впродовж 2-х тижнів[6]. Це спонукало керівництво Хорватії змінити позицію стосовно конфлікту з боснійськими мусульманами та відмовитися від планів розподілу території Боснії і Герцеговини з Сербією. В лютому 1994 було укладено премир'я між Президентом Республіки Хорватія Ф.Туджманом та Головою Президії Республіки БіГ А.Ізетбеговичем. Після тривалих переговорів 1 березня 1994 р. у Вашингтоні в присутності представників Президента США Б. Клінтона, міністр закордонних справ Республіки Хорватія М.Гранич та голова Уряду Республіки БіГ Х.Сілайджич уклали угоду про створення на території Боснії і Герцеговини нової держави – Федерації Боснії і Герцеговини. Боснійських хорватів представляв Президент Республіки Герцег - Босна Крешемір Зубак. В угоді попередньо оголошувалося про конфедерацію між Республікою Хорватія та новоствореною Федерацією БіГ[7]. Урочисто парафували цю угоду 18 березня 1994 року в Вашингтоні Президент Республіки Хорватія Ф.Туджман та Голова Президії Республіки БіГ А.Ізетбегович. Згідно з Вашингтонською угодою були створені Уряд та Об'єднаний штаб Армії Федерації Боснії і Герцеговини. О. Гуськова вказувала, що у ході серії переговорів у Відні мусульманська та хорватська делегації 11 травня 1994р. за присутності американських дипломатів підписали угоду про державно-територіальний устрій нової федерації. Вона повинна була займати 58% території Боснії і Герцеговини та складатися з 10 мусульманських та хорватських кантонів. Кожен кантон мав свій Уряд та власне Міністерство внутрішніх справ. Проте лише 30 травня 1994 р. під тиском дипломатів США в Сараєво було створено новий перехідний уряд. Президентом Федерації БіГ був призначений хорват Крешимір Зубак. Його заступником – мусульманин Еюп Ганич. Головою Уряду став ще один мусульманин Харіс Сілайджич. Головний штаб Армії Федерації БіГ очолили хорватський генерал Анте Россо та мусульманський генерал Фікрет Муслімович. У червні 1994 р. Кабінет Міністрів Боснії і Герцеговини було перетворено в орган одночасного управління як Боснією і Герцеговиною, так і Мусульмансько-Хорватською Федерацію. Він отримав нову назву – Уряд Федерації Боснії і Герцеговини. До його складу ввійшли 14 мусульман, 13 хорватів та 1 серб[8]. Створення мусульмансько-хорватської федерації залишало відкритим питання щодо статусу офіційно визнаної та прийнятої до ООН Республіки Боснія і Герцеговина, керівні органи якої контролювала мусульманська етнічна група. Незважаючи на зусилля США, мусульмани та хорвати об'єднувалися дуже повільно. У Федерації не вирішувалися питання кадрів, визначення кордонів кантонів, розробки етнічних карт та створення єдиної армії. Мусульманські командири спробували силою підпорядкувати собі підрозділи Хорватського віча оборони, що викликало збройні сутички. Хорватський представник в Президії БіГ С. Клюїч заявив, що лідер Хорватії,

Ф.Туджман, змінив свою позицію під сильним дипломатичним тиском з боку США, проте продовжував неофіційно і далі виступати за розподіл Боснії і Герцеговини між сусідніми державами [9]. Не зважаючи на це, у серпні 1994 р. відбулися вибори в місцеві органи влади, а у вересні 1994 р. у спільні органи Федерації БіГ. Була сформована Установча Скупщина Федерації Боснії і Герцеговини, куди увійшли мусульманська «Партія демократичної дії» та «Хорватська демократична співдружність».

Таким чином на нашу думку у Боснії і Герцеговині був створений єдиний хорватсько-мусульманський фронт проти сербської сторони. Метою США та їхніх союзників стало не дозволити створення «Великої Сербії» та «Великої Хорватії» за рахунок Боснії і Герцеговини. Хорватія під тиском американських дипломатів була змушена відмовитися від ідеї територіального поділу Боснії і Герцеговини. Це дало можливість американським дипломатам почати реалізацію основної частини стратегії «примушування до миру» ворогуючих сторін на території Боснії і Герцеговини, а саме розпочати дипломатичний та військовий тиск на сильнішу у військовому плані сербську сторону.

Список використаних джерел

1.План САД за Босну // Политика. – Београд, 1993. – 11 фебр. – С. 3. 2.Compert D. The United States and Yugoslavia's Wars // The World and Yugoslavia's Wars / Edited by R. Ullman. Council on Foreign Relations Press, 1996. P. 122-144. 3.Д/Ф « Загибель Югославії» частина №5 « Зони безпеки». – BBC, 45 хв., 1996. 4.The Road to. Dayton. U.S. Diplomacy and Bosnia Peace Process (May-December 1995). U.S. Department of State, Dayton History Project. May, 1997.261 p. 5.Shrader Charls R. The Muslim-Croat Civil war in Central Bosnia. A Militari History, 1992-1994. Texas A&M University Press. College Station. 6.Валецкий О. Югославская война 1991-1995 гг. – М.: Крафт+, 2008. – С.316. 7.Washinton Agreement, March 1, 1994 // http://www.usip.org/sites/default/files/file/resources/collections/peace_agreements/washagree_03011994.pdf 8.Гуськова О.Ю. История югославского кризиса (1990-2000). – М.: Русское право / Русский национальный фонд, 2001. – С.301. 9.Кљуић: «Туђман неће испунити вашингтонски договор» // Политика. – Боеград, 1994 – 14 апр. – С.4.

А. М. Лось

КЛЮЧОВІ НАПРЯМКИ ПОЛІТИКИ ЄС ПО ВІДНОШЕННЮ ДО УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ НОВИХ БЕЗПЕКОВИХ ВИКЛИКІВ З БОКУ РФ

На сучасному етапі розвитку характер політики Європейського Союзу стосовно України здебільшого обумовлений перебігом російсько-української кризи, яка, з одного боку, актуалізує доцільність інтенсифікації європейсько-української кооперації та підтримки України Європою, а з іншого – вимагає більш гнучкого та зваженого політичного курсу ЄС з огляду на непередбачену та здебільшого ірраціональну модель політичної поведінки Росії. З метою пошуку цього балансу, проаналізуємо найбільш важливі напрямки політики ЄС щодо України в умовах продовження російської агресії, серед яких: умиротворення та стабілізація ситуації в Донбаському регіоні; продовження санкцій проти Росії з розділенням понять санкційної політики в рамках Криму та інтервенції на Сході України; сприяння процесу реформування в Україні; конкретизація питання інтеграції України до ЄС та НАТО та сприяння розвитку енергетичної незалежності України від РФ.

По-перше, збоку ЄС доцільним є посилення впливу в регіоні окупованих Росією українських територій шляхом доповнення наявної місії ОБСЄ додатковою місією з військовим мандатом, що не потребує згоди сторін конфлікту і спирається на статті 25, 42 і 43 Хартії ООН щодо застосування сили задля гарантування реалізації цілей операції [4]. У разі ж неспроможності відрядження місії «третього покоління», альтернативою має стати як мінімум багатовимірна місія «другого покоління», мандати якої визначаються за згодою сторін та стосуються коренів конфлікту (економічної відбудови, інституційних трансформацій (реформа поліції,

армії, судової системи, проведення виборів) тощо.

По-друге, важливим пріоритетом політики ЄС має залишитися незмінність позиції у питанні санкцій проти Росії, від яких напряму залежить динаміка гібридної війни на Сході України. Так, у березні 2016 р. стало відомо про продовження санкційної політики ЄС ще на півроку за умови виконання РФ пунктів Мінських домовленостей, зокрема щодо звільнення усіх заручників, проведення виборів в окремих районах Донецької і Луганської областей за українськими законами та принципами ОБСЄ за умови гарантування безпеки. То ж, вважаємо, що для забезпечення як безпеки України, так і безпеки в регіоні загалом, інструмент санкційного впливу на РФ має впевнено використовуватися без поступок доки Росія не реалізує поставлені умови щодо досягнення миру.

Також, принциповим аспектом є відділення понять анексії Криму та підтримки Росією терористів у східному регіоні України. Фактично, на даний час вже існує два різних пакети санкцій – для Східної України (прив'язаний до Мінського Протоколу) та окремо для Кримського півострову. Тим не менш, ці два пакети санкцій часто ототожнюються як на практиці, так і в площині публічного уявлення про них збоку соціуму. Тому, більш чітке сутнісне відділення цих двох санкційних режимів є необхідним з очевидних стратегічних причин.

По-третє, ключовим напрямком з огляду на існуючі виклики є сприяння реформаційним процесам в Україні збоку ЄС, що є не тільки прямим інтересом для України, але й ефективним механізмом непрямого впливу на Росію. Адже, реформована Україна з міцною економічною та політичною системами буде здатна стійкіше відповідати на зовнішні виклики з російської сторони. В свою чергу, це посилить гарантії безпеки у всьому регіоні. Зокрема, увага ЄС має бути зосереджена навколо політичних та судових реформ, економічної політики, національної безпеки, процесу децентралізації в Україні [2]. При цьому, керівництво ЄС повинно активізувати поглиблений моніторинг і сприяти розвитку України в різних секторах та сферах за допомогою залучення європейських спеціалістів.

По-четверте, нового бачення має зазнати таке ключове питання як інтеграція України до ЄС та НАТО. Зокрема, йдеться про чіткий акцент на тому, що інтеграція України до західних структур має пряму прив’язку до результатів реформування країни та виходу її з політичної кризи. При цьому, ЄС має уникати нереалістичних планів щодо вступу України до ЄС або навпаки щодо її песимістичних перспектив в даному напрямку. В першому випадку, зайве декларування щодо майбутнього відносин України з ЄС може викликати додаткову агресію збоку Росії. Але, у випадку позбавлення України сподівань щодо євроінтеграції, процес реформ у країні може зазнати своєї кризи та бути припиненим. Це, в свою чергу, відіб’ється на загальній спроможності України відповідати на виклики російської агресії. Таким чином, в контексті питання інтеграційних процесів в Україні, політичний курс ЄС має бути спрямований на гнучку дипломатію та уникнення однозначних тверджень та декларативних заяв.

По-п’яте, незмінно вузловим напрямком політики ЄС в нових умовах має бути енергетична сфера України. З огляду на той факт, що Україна залишається енергетично залежною від РФ, Євросоюз відіграє ключову роль у подоланні даної залежності. В даному аспекті, ЄС повинен продовжити підтримку України в розвитку диверсифікації газових поставок з Росії. Маючи досвід реверсного газообміну з Польщі, Словаччини та Угорщини, наразі актуальним є підписання енергетичного договору з Румунією, яка здобуває енергоносії повністю самостійно і не залежить від РФ. За словами президента компанії «Укртрансгаз» І. Прокопива, – «контракт Румунії з Газпромом закінчується вже восени 2016 р. З цього моменту Україна домовилась щодо створення окремих газопроводів для постачання в обох напрямках» [3]. Тим більш, доцільним збоку ЄС є сприяння розробці та видобутку в Україні альтернативних видів газу, зокрема сланцевого. За деякими даними,

Україна посідає 4 місце в Європі за його запасами. Значні сланцеві запаси знаходяться в Юзівському родовищі на заході Донбасу та можуть сягати декількох трильйонів кубічних метрів [3]. То ж, ЄС має прямі механізми зменшення енергетичного тиску збоку Росії. У випадку з Україною, такий механізм розуміється як реверсне постачання країни енергоносіями, а також інвестування в розробку та впровадження альтернативних видів енергії.

Таким чином, можна зробити висновок, що перелічені пріоритетні напрямки європейської політики щодо України не тільки мають залишатися ключовими аспектами в загальному комплексі нової політики ЄС в контексті загострення відносин з Росією, але й зазнати деякого перегляду та вдосконалення. Зрештою, кожен з напрямків політики ЄС має чітко відповідати сутності українських інтересів, які полягають у стабілізації ситуації на Сході країни, відновленні національної економічної та безпекової систем та інтенсифікації кооперації з Заходом, адже з моменту початку російської агресії, ці інтереси змістилися у площину стратегічно важливих не тільки для самої України, а й для ЄС включно. Очевидно, це обумовлюється тим, що саме Україна де-факто захищає Європу від можливості розширення російської агресії на Захід та служить, за словами Г. Кісінджера, «мостом між Заходом та Сходом» [1].

Список використаних джерел

1.Kissinger H. Ukraine Should be a 'Bridge Between Moscow and the West' / washingtonpost news, 2016. [Electronic resource]. – Access mode: https://www.washingtonpost.com/opinions/henry-kissinger-to-settle-the-ukrainecrisisstartattheend/2014/03/05/46dad868a49611e38466d34c451760b9_story.html. 2.Ukraine Reform Monitor: February 2016 / Carnegie Endowment For International Peace, 2016. [Electronic resource]. – Access mode: http://carnegieendowment.org/2016/02/19/ukraine-reform-monitor-february-2016/iu83. 3.Блага Т. Перспективи становлення енергетичної незалежності України в умовах «української кризи» / Т. Блага // Free Voice Information Analysis Center, 2015. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://iac.org.ua/perspektivi-stanovlennya-energetichno/. 4.Гайдай Д., Зарембо К. Миротворча місія на Донбасі: що підказує Україні світовий досвід / Д. Гайдай, К. Зарембо // Інститут світової політики, 2016. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.eurointegration.com.ua/articles/2016/03/18/7046393/

А. В. Михайлова, А. Н. Малюта

СПЕЦИФИКА МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ В СОВРЕМЕННОМ ГЕОПОЛИТИЧЕСКОМ ПРОСТРАНСТВЕ

Характерной особенностью международных отношений в прошедших столетиях был их силовой характер. При этом отношения диктовались или навязывались силой более слабому, зачастую без учета потребностей побежденного, который рассматривался в качестве добычи, пищи или другой потребности победителя.

Как правило, подобные отношения носили локальный или региональный характер и конструктивного воздействия на бытие Земли в целом не оказывали.

Инерция такого характера (право сильнейшего) сохранилось и до наших дней. Мало того, даже начала активно реанимироваться в попытках навязать ту или иную все земную форму бытия происхождение и истоки которой своими корнями уходят в достаточно далекое прошлое, бытие которого в основном носило деструктивный характер как для тех, кому навязывались силовым методам различные формы бытия, так и для самих авторов подобных концепций.

Но прошлое, в его обозримых границах и современное бытие существенно различны. Так же различны те вызовы, которые предъявляются человечеству на различных этапах его развития.

Особенностью нашего времени является глобальная проблематика, потенциальные последствия которой (при ее неправильном понимании и решении) являются серьезной угрозой существованию всего человечества и даже Земли в целом.

Такая особенность, висящая дамокловым мечем, над всеми странами и конти-

нентами, диктует и навязывает другой характер в глобальных и региональных международных отношениях. И эту особенность необходимо понять, принять к сведению и исполнению, пока невежество современных глобалистов и их поступки, диктуемые собственными интересами, не станут основным средством самоликвидации человечества.

Указанная выше особенность состоит в том, что уже назрела необходимость в понимании функционирования и организации бытия на все земном уровне при одновременном учете возможностей, интересов и потребностей разнообразных форм жизни и организации человеческих цивилизаций как в существующей современности, так и на дальнейших этапах их становления и развития.

При этом на первое место должно выходить не интересы отдельных стран и мировых элит (вспомним известное выражение Дизраэли – «у Англии нет врагов, нет друзей, а есть интересы»), а необходимые действия, носящие конструктивно – перспективный и жизнеутверждающий характер, понятный и принятый всеми участниками реализуемого процесса.

Именно осознанная необходимость, а не алчные настроения, желания и потребности, продиктованные личными особенностями, а точнее говоря – психопатией, отдельных лиц или замкнутых групп, должна определять как поступки землян, так и характер международных отношений на современном этапе бытия Земли.

Приоритет необходимости, обусловленный задачей сохранения и развития жизни во всем ее разнообразии – это необходимый и современный признак новых международных отношений на всех иерархических уровнях в условиях нынешнего бытия общечеловеческой цивилизации.

Такая постановка задачи и убедительное ее выполнение позволит создать широкую и устойчивую платформу, способную стать основанием для осознанного, искусственного строительства принципиально нового (прежде всего по характеру своих отношений) общечеловеческого, все земного Дома, находящегося в гармонии как с окружающей средой естественного происхождения, так и внутри себя – по характеру своей организации, функционирования и развития.

Для создания такой Платформы необходимо:

1.Понимание неизбежной необходимости и приоритетности как в постановке подобной задачи, так и в ее сущностных моментах и при самой формулировке, и при выборе подходов к ее успешному решению.

2.Создание достаточно представительной и многочисленной группы людей (возможно даже целой организации), которым будет поручено (при общемировом извещении и согласии) начать подобный процесс и довести его хотя бы до первичного эскизного варианта проекта.

3.Провести всеземное глобально интеграционное обсуждение представленного варианта, внести необходимую коррекцию по результатам, целям, методам, кадровому составу и ресурсному обеспечению указанной работы и продолжить ее на следующем этапе решения поставленной задачи.

Указанные пункты могут и должны сопровождаться детализацией, ограничениями и подробностями, особенно на начальной стадии постановки задачи и первых шагов к ее пониманию и решению.

В частности одной из базовых предпосылок как для понимания всего изложенного, так и для конструктивного участия в нем, является формирование нового, более масштабного и всеобъемлящего взгляда на мир, сопровождаемого таким же, более высокоорганизованным человеческим мышлением, соответствующим духу времени и уровню сложности поставленной задачи. Это условие – есть подготовительная работа, повышающая шансы на успех в основной, сформулированной выше задаче. Такая подготовка делает будущую работу более результативной и успешной.

Следует отметить, что задача, подобная, указанной выше подготовительной задаче, не решена до сих пор, не смотря на три отчаянные попытки продемонстри-

рованные на Международном уровне (Рио – 92, Рио + 15 и Рио + 20).

А колокол уже звонит. Будет ли этот звон погребальным, или станет носить жизнеутверждающий характер – сегодня это решать нам. И наши, в том числе и международные дела, будут ответом на этот Звон, призывающий всех сильных мира сего обратить внимание на судьбу мира и принять в ней конструктивное, жизнеутверждающее участие.

Є. В. Монастирьова

СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ ВІДНОСИН ПОБРАТИМСТВА МІСТ В УКРАЇНІ

В умовах розвитку сучасних міжнародних відносин важливе значення продовжують мати усталені форми міжрегіональної взаємодії, до яких відноситься й інститут міст-побратимів.

Інститут міст-побратимів – це різновид двосторонніх міжнародних відносин, що здійснюється на постійній основі містами як суб'єктами транскордонного співробітництва згідно з чинним міжнародним та національним законодавством з метою встановлення, підтримки й розвитку взаємовигідних зв'язків у культурній, науковій, соціальній або економічній сферах та закріплюється у відповідних угодах між сторонами.

У конституції Всесвітньої організації об'єднаних міст та місцевих урядів згадується міжнародна практика співпраці міст ще з 1913 року, зокрема, це стосувалося діяльності Міжнародного союзу місцевих влад [6]. Сучасного значення поняття побратимства між містами починає набувати з середини XX ст., коли під час Другої світової війни побраталися міста Ковентрі та Сталінград [1]. Протягом наступних десятиліть було засновано низку міжнародних організацій, які опікувалися побратимством. До засадничих документів інституту міст-побратимів в Україні належить Європейська хартія місцевого самоврядування, ратифікована Верховною Ради України у 1997 р., яка надала право органам місцевого самоврядування «бути членом міжнародної асоціації органів місцевого самоврядування» та «співробітничати з органами місцевого самоврядування інших держав» [2]. Держави, територіальні громади яких залучаються до такої співпраці, здійснюють і власне законодавче регулювання. В Україні такими актами виступають, зокрема, Закон про транскордонне співробітництво та Закон про місцеве самоврядування.

Важлива роль у координації та сприянні співпраці між містами належить міжнародним та національним неурядовим організаціям, можливість звертатися до яких є особливістю побратимства порівняно з іншими формами взаємодії між містами [1]. Україна представлена у багатьох таких об'єднаннях на рівнях від субрегіонального (у рамках Міжнародної Асоціації «Поріднені міста», Конференції регіональних та місцевих урядів Східного партнерства) до світового (Всесвітня організація об'єднаних міст та місцевих урядів, Організація міст-побратимів США). Допомога містам у встановленні побратимських зв'язків є одним із завдань Асоціації міст України, що разом з Українською асоціацією районних та обласних рад є членами Ради Європейських муніципалітетів та регіонів (РЄМР) [5]. Вище перелічені організації зазначають, що транскордонне співробітництво міст – інструмент встановлення миру та солідарності між народами, засіб здійснення демократії та народної дипломатії.

З 1955 р. Парламентська Асамблея Ради Європи щорічно проводить нагородження Призом Європи міста, яке зробило найбільший внесок у розповсюдження європейських цінностей. До таких цінностей відносяться «братерство, європейські події, обмін візитами тощо» [7]. У 2010 р. цю нагороду вперше отримало й українське місто – м. Харків [3]. На період 2015-2016 рр. Харків було обрано головою Асоціації міст-володарів Призу Європи [4].

Отже, інститут міст-побратимів є добре розвинутим та дієвим засобом активізації

міжнародного співробітництва та місцевого самоврядування. Євроінтеграційний напрямок України сприяє успішному функціонуванню побратимства як у межах двосторонніх контактів, так і за посередництва численних міжнародних організацій.

Список використаних джерел

1.Демичева А.В. Поліваріативність статусів міста у просторі міжнародних відносин: до постановки проблеми [Електронний ресурс] / А. В. Демичева // Вісник ДНУ. Серія: філософія, соціологія, політологія. – 2014. – Том 1, № 24. – Режим доступу: http://www.visnukpfs.dp.ua/index.php/PFS/article/view/334. – Назва з екрану. 2.Європейська хартія місцевого самоврядування [Електронний ресурс] // Верховна Рада України 1994-2016. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_036. – Назва з екрану. 3.Нагороди Ради Європи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.city.kharkov.ua/uk/o-xarkove/nagradyi-soveta-evropyi.html. – Назва з екрану. 4.Харьков в 2015 и 2016 годах будет председательствовать в Ассоциации городов-обладателей Приза Европы [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://old.kharkivoda.gov.ua/ru/news/view/id/26137. – Назва з екрану. 5.List of members [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ccre.org/associations. – Назва з екрану. 6.The constitution of the world organisation of united cities and local governments [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.uclg.org/sites/default/files/eng_constitution_2013_.pdf. – Назва з екрану. 7.The Europe Prize [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://website-pace.net/en_GB/web/apce/the-europe-prize. – Назва з екрану.

Н. А. Попова

МІГРАЦІЙНА КРИЗА В ЄС: НАСЛІДКИ ТА МОЖЛИВІ ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ

На початку XXI ст. Європейський Союз вступив у складний період випробувань та перетворень. Кризові процеси, які загрожують існуванню ЄС у його нинішньому вигляді, потребують пошуку спільних рішень та нових моделей співпраці між країнами-членами. Вони торкнулись різних сфер: економіки, політики, безпеки тощо. Одним із викликів єдності та стабільності ЄС стала «міграційна криза», яка з особливою активністю проявила себе у 2015 р. Динамічний наплив біженців з країн Близького Сходу (здебільшого із Сирії та Іраку), охоплених воєнними діями, відчутно впливає на внутрішньополітичну та соціально-економічну ситуацію в ЄС і, як свідчить розвиток подій, матиме далекосяжні наслідки. Впливає фактор «міграційної кризи» і на формування відносин ЄС з іншими країнами, в тому числі і з Україною. Міграційна криза, домінуючи в порядку денному ЄС, певним чином відсуває на другий план ситуацію в Україні, а також позначається на переговорах щодо надання Україні безвізового режиму з ЄС.

За даними Євростату, кількість шукачів притулку у 2015 р. становила 1 321 600 осіб. Вже протягом 2016 р. (станом на 1 березня) до ЄС прибуло 132 791 осіб, 410 осіб загинули чи пропали безвісти. З огляду на близькість основного вихідного пункту пропуску в Туреччині, Греція першою опинилася в епіцентрі міграційної кризи, в той час як інші країни, такі як Австрія і західні балканські держави, стали основними каналами транзиту. Водночас північні і західні європейські країни, такі як Німеччина і Швеція, для більшості мігрантів були кінцевими пунктами імміграції [2].

Як зазначає Президент Європарламенту М. Шульц: основною проблемою, викликаною мігрантами, є не наплив мігрантів, а відсутність солідарності задля прийняття спільних правил вирішення проблем з їх подальшим розселенням, що призводить до нерівномірного навантаження на міграційні служби окремих країн Європи [6]. Як наслідок, масовий наплив мігрантів загрожує існуванню Шенгенської угоди, а протиріччя між країнами-членами ЄС щодо розселення мігрантів поглиблюють розкол в ЄС.

Значний приток мігрантів також створює серйозне фінансове навантаження на країни ЄС: в 2015 р. на вирішення проблем міграції Єврокомісія виділила 2,4 млрд євро [4] і, вочевидь, ці витрати будуть зростати. Кошти в сфері міграції надавати-

муться на підтримку прийому мігрантів, приведення процедури надання притулку до вимог ЄС, а також інтеграцію мігрантів на місцевому та регіональному рівнях. Для облаштування мігрантів також виділяються кошти урядами окремих країн.

Водночас стало зрозуміло, що в умовах економічних проблем ЄС нездатний увібрати в себе такий потік мігрантів. Необхідних ресурсів та можливостей для адаптації та утримання нових переселенців країни ЄС не мають. Навіть тимчасове перебування мігрантів *у* країнах Європи веде до істотного зростання соціального напруження. Окремою проблемою може стати додатковий тиск прибулих біженців на ринок праці в європейських країнах, що, у свою чергу, може посилити проблему безробіття ще більшою мірою, ніж вона актуалізована сьогодні. Загальна тенденція говорить про те, що наплив біженців створює відчутні передумови для зростання соціальної напруги та загальних невдоволень безпосередньо у країнах-членах ЄС. Це, в свою чергу, підвищує ймовірність зміцнення позицій партій праворадикального і націоналістичного спрямування, таких як: «Йоббік» в Угорщині, «Національний фронт» Марін Ле Пен у Франції і низки інших партій, зокрема, в Австрії та Греції. Для них об'єднувальним фактором виступає консерватизм, підтримка ідей посилення контролю над імміграцією і захист «національних цінностей та інтересів» [7].

Міграційна криза також загрожує існуванню Шенгенської зони у нинішньому вигляді. Країни, що стали частиною транзитного сухопутного маршруту для біженців, вдаються до запровадження прикордонного контролю, а іноді і до спорудження фізичних бар’єрів. Це провокує перекидання кризових процесів на сфери безпекової, торговельної та ін. політик. Наразі правом відновлення прикордонного контролю на певний період за Шенгенським кодексом скористалися 8 країн-членів (серед яких Угорщина, Австрія, Німеччина, Бельгія) [5]. Спроби інституцій ЄС взяти під контроль потік біженців і мігрантів виявили критичну неспроможність органів співтовариства вирішувати проблеми комплексно, не зачіпаючи інші ключові аспекти європейської інтеграції.

Питання про стратегію дій Євросоюзу перед новим викликом постало досить гостро. Можна виділити ряд заходів, які здійснюються для вирішення міграційної кризи:

- Посилення пошукових і рятувальних місій у Середземному морі, боротьба з перевізниками мігрантів;
- Розбудова мережі центрів прийому біженців. Можливість створення мережі центрів прийому біженців вперше була згадана 13 травня 2015 р. в Європейській міграційній стратегії [3];
- Уніфікація політики надання притулку;
- Реформа Дублінського механізму, який передбачає розгляд заявки на отримання статусу біженця в країні першого в’їзду [8];
- Впровадження політики переміщення. Зокрема, ЄС розробив принцип квотного розподілу мігрантів. Комісія поставила амбітну мету зробити участь у програмі переміщення обов’язковою для всіх країн-членів, крім Великобританії та Ірландії, які мають право відмовитися від розподілу мігрантів. Втім, дана ініціатива наштовхнулася на неприйняття низкою країн. Показовим є приклад Польщі, яка наполягає взяти до уваги гуманітарне навантаження на Польщу, що виникло у зв’язку з подіями на сході України. Досить вороже до проекту поставилася Угорщина. Із закликами до додаткових консультацій виступили Франція, Польща, країни Балтії, Чехія та Словаччина;
- Посилення співпраці з Туреччиною, яка є ключовим партнером ЄС для вирішення міграційної кризи. Так, 18 березня 2016 р. Туреччина та ЄС уклали угоду з метою розв’язання кризи біженців. Згідно з умовами угоди, зокрема, за кожного повернутого шукача притулку ЄС зобов'язався прийняти одного сирійського біженця, який перебуває у Туреччині, однак не більше 72 тисяч, яких перерозподілять серед усіх країн ЄС. ЄС також пообіцяв збільшити фінансову допомо-

гу Туреччині та прискорити запровадження безвізового режиму з країною[1].

Підсумовуючи, слід зазначити, що ймовірні наслідки сучасної міграційної кризи ЄС можуть бути досить серйозними та непередбачуваними. Для того, щоб впоратися з «міграційною проблемою», особливо в ситуації кризи, необхідні не лише фінансове забезпечення, спільна позиція, але й, найголовніше – чітка середньострокова та довгострокова стратегія. ЄС потребує консенсусу для відходу від пошуку ситуативних рішень і вироблення довгострокової стратегії, яка полягатиме не лише в укріпленні морських кордонів, програмі переселення та впровадженні інтеграційних механізмів для тих, хто уже прибув в Європу, але і у розбудові та ресурсозабезпеченні цих механізмів в Туреччині, Лівані та Йорданії, щоб попередити міграцію в ЄС. Зважаючи на непримиренні позиції країн-членів, цей процес буде довгим та важким.

Список використаних джерел

1.Ab Montag greift EU-Flüchtlingsabkommen mit Türkei [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://de.reuters.com/article/fl-chtlinge-eu-t-rkeiww-idDEKCN0WK2HC. 2.Asylum and first time asylum applicants - annual aggregated data [Електронний ресурс] // Eurostat – Режим доступу: http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tps00191&plugin=1. 3.European Agenda of migration [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/european-agenda-migration/ background-information/docs/communication_on_the_ european_agenda_on_migration _en.pdf. 4.Managing migration and financing a safer and more secure Europe: €2.4 billion to support Member States [Електронний ресурс] // European Commission - Press release. - Brussels, 10 August 2015. – Режимдоступу: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-15-5483_en.htm. 5.Member States' notifications of the temporary reintroduction of border control at internal borders [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/borders-and-visas/ schengen/reintroduction-border-control/docs/ms_notifications_-_reintroduction _of_border_control_en.pdf. 6.Голова Європарламенту допустив, що міграційна криза може розколоти ЄС [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.unian.ua/world/1118346-golova-evroparlamentu-dopustiv-scho-migratsiyna-kriza-moje-rozkoloti-es.html. 7.Кермач Р. Проблема біженців в ЄС: довгострокові наслідки нового виклику [Електронний ресурс] / Роман Кермач // Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва – Режим доступу: http://www.dif.org.ua/ua/publications/articles/problema-bizhenciv-v-es-dovgostrokovi-naslidki-novogo-vikliku.htm. 8.Солодько А., Фітісова А. Міграційна криза в ЄС: статистика та аналіз політики [Електронний ресурс] // Аналітичний центр CEDOS – Режим доступу: http://www.cedos.org.ua/uk/migration/mihratsiina-kryza-v-yes-statystyka-ta-analiz-polityky CEDOS.

Ю. Ю. Руденко

НАЦІОНАЛЬНА ТА ЕТНІЧНА ІДЕНТИЧНІСТЬ У КОНТЕКСТІ СВІТОВИХ ЦИВІЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Під національною ідентичністю розуміють «почуття приналежності й відданості людини певній нації» [14]. Національна ідентичність корелює з поняттям етнічна ідентичність.

Зокрема, американський вчений Джордж Де Вос слушно зауважує, що для багатьох громадян правових демократичних держав, особливо моноетнічних, ці дві ідентичності існують у нерозривній єдності. «Строго говорячі, - констатує він, - національність не відрізняється від етнічності». Щодо поліетнічних держав, то тут зазначені ідентичності не співпадають, бо «етнічна ідентичність є або більш специфічною, або більш широкою ідентичністю ніж національна ідентичність» [15, с. 10].

Український дослідник Картунов О.В. у цьому контексті стверджує, «що на Заході (начебто – авт.) етнічна ідентичність остаточно перемогла ідентичність класову і поступово починає витискати національну ідентичність. В багатонаціональних та поліетнічних державах людина дійсно може ідентифікувати себе а) з певною етнічною групою; б) з політичною нацією або в) водночас з ними обома. При цьому вона може почувати себе абсолютно комфортно. Проте у часи етнічного ренесансу і політизації етнічності представники багатьох етнічних груп почи-

нають відчувати дискомфорт, оскільки під впливом обставин або тиском певних сил мають робити вибір між двома зазначеними ідентичностями. І на думку Картунова О.В., який спирається на західних дослідників [13], це може призводити до кризи ідентичності, виникнення нових та/чи посилення старих етнонаціональних конфліктів тощо. Правовим демократичним державам, на думку Картунова О.В., в основному вдається знаходити виходи з кризових ситуацій, регулювати і пом'якшувати етнонаціональні конфлікти»[5, с. 112].

Якщо торкнутися цієї проблематики в сучасній Україні, то **в теорії** можна бачити успішні спроби «примирення» різних підходів до окреслених феноменів. Зокрема, хотілося б зупинитися на поглядах видатного українського вченого Кременя В. Дійсно, поняття «етнічної» та «національної ідентичності» займають чільне місце у його роботах**.** Розглядаючи окреслені феномени, він користується терміном «етнокультурна ідентичність», в контексті його розгляду намагаючись примирити прихильників примордіалістського, конструктивістського та інструменталістського підходів (про які буде йти нижче). Автор зазначає наступне: «під етнокультурною ідентичністю розуміється складний соціально-психологічний феномен усвідомлення індивідом своєї спільності з певною етнічною групою на основі культури, а відтак психологічне переживання цієї спільності, що набуває певних культурних форм маніфестації. Прагнення до набуття ідентичності викликане глибокою психологічною потребою людини в упорядкованості уявлень про себе і своє місце в загальній картині світу. Така єдність з навколишнім світом забезпечується механізмом інтеграції в культурно-символічний простір етнічної спільноти.

Етнос нині також розглядається двояко. В першому випадку, традиційне примордіалістське розуміння етносу представляє його як об'єктивну історичну реалію в усіх історичних модифікаціях (плем'я-народність-нація), об'єднану спільним культурним ядром. В другому випадку, конструктивістське й інструменталістське розуміння трактує етнос як «уявлену спільноту», позбавлену реальних історико-культурних основ. Відтак декларується, що нібито будь-яка людина може ототожнити себе з будь-яким етносом – це право її вільного вибору. Але якраз цей момент і є надзвичайно уразливим. Навіть сприйнявши мову якоїсь спільноти, поділяючи риси її побутової культури, вдаючись до загальноприйнятої системи символів – ми можемо бути відторгнутими, якщо прийнята нами ідентичність не відповідає загальноприйнятому образу групи, до якої ми хочемо належати. Ідентичність – це продукт інтерактивної взаємодії як внутрігрупової, так і міжгрупової» [7].

За авторитетним свідченням Хантінгтона С., хоч ті чи інші ідентичності в цілому й являють собою, насамперед, конструкти власної ідентичності, коли до цього вдаються хто за бажанням, хто в силу необхідності, або з примусу, разом з тим люди набувають ідентичності лише тоді, коли їх приймуть у своє колі ті, хто цю ідентичність уже набув» [12, с.51].

«Таким чином, сконструйована ідентичність, яка не має під собою реальних основ, не реалізує свої соціальні та психологічні функції, а відтак – втрачає адаптивний ресурс…

Ця складна ситуація може бути розв'язана лише за дотриманням принципу історизму**.** В процесі еволюції людства першою формою культурної ідентичності складали архаїчні групи на основі родових відносин, закріплених в культурних формах міфу і ритуалу. Наступний етап дав другу форму ідентичності – етнічність**.** Тут уявлення про родову спорідненість перейшли із розряду актуальних у розряд додаткових. Головною стала інша форма – групова ідентичність на основі спільності мови, релігії, державності, міфів про історичну спорідненість тощо. Утворення сучасних націй супроводжувалося значущими соціальними й культурними трансформаціями, насамперед формуванням єдиної «надетнічної» громадянської культури, що, одначе, дає підстави деяким дослідникам ставити під сумнів етнокультурну складову нації. Однак суть проблеми полягає в тому, що в

процесі формування національної держави складаються не стільки інші, нові, скільки додаткові, розширені основи соціальної консолідації.

У загальному підсумку національна ідентичність зберігає у своїй структурі і «парадигму роду», і етнокультурні основи соціальної консолідації, переломлюючи їх, однак, через призму уніфікованої громадянської ідентичності: «В результаті сучасна національна ідентичність й несе в собі прецедентний характер. В залежності від конкретних історичних ситуацій відбувається актуалізація будь-якого із ідентифікаційних основ і/або виникає їх симультанна (одночасна) комбінація. Частіше всього це залежить від того, яки є характер реальної чи уявної небезпеки, що загрожує цілісності «одиниці виживання» [9, с. 418]. У підсумку такий підхід несе в собі значний креативний момент: еволюція історичних форм етнокультурної ідентичності не зводиться до лінійного руху від родової форми ідентичності (природної за своєю основою) до етнічної, а згодом і до національної, але являє собою нелінійний процес інтеграції й дистрибуції ідентифікаційних основ. В результаті складається ієрархічна вертикаль, різночасові складові якої мають здатність актуалізуватися і переструктуруватися під дією різноманітних зовнішніх і внутрішніх факторів. Саме тому ми можемо розглядати і примордіалізм, і конструктивізму не взаємовиключними методичними моделями, а такими, що взаємно доповнюють одна одну [10, с. 120]. Відтак, жорстке прив'язування перспективи розвитку національної держави лише до етнічного фактору є штучним і науково не коректним [7, с. 280].

Але **на практиці** одним з найактуальніших проблем є наступна: етнічна ідентичність сприяє породженню « радикального» деструктивного націоналізму, а останній стає загрозою національній безпеці. (Слід, разом з тим, зауважити що поняття «націоналізм» використовується і у «позитивному» значенні. Зокрема, видатний український вчений Липинський В. свого часу виокремлював два види націоналізму: державотворчий та державоруйнуючий, визначаючи перший як патріотизм – свідомість своїх території, любов до своєї землі, до всіх без винятку її мешканців) **[**8]. Отже, з означеним трактуванням можна повністю погодитися.

Дійсно, немає сумніву, що у громадянському суспільстві немає місця для націоналістичної агресії. Національна ідентичність (у розумінні етнічної), не може бути основою для наявності будь-яких особливих прав людини. Однак одночасно не може бути і виправданням дискримінаційних дій стосовно певного етносу. Націоналізм, агресивно налаштований проти окремих людей і груп у власному суспільстві та за його межами і готовий до застосування крайніх форм насильства підлягає безумовному засудженню. Досвід Німеччини до і після 1933 року є найкращою ілюстрацією реальних практик націоналізму у таких формах.

Разом з тим, постає питання: чи потрібно українцеві в Україні акцентувати його національне походження й сприяти актуалізації його національної ідентичності? Так, безумовно, потрібно. Національна ідентичність українцям необхідна не для того, щоб забезпечити « чистоту крові», а для того, щоб усвідомлювати себе та інших, знайти своє місце в світовому цивілізаційному процесі.

Список використаних джерел

1.Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. - № 30. 2.Закон України « Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин» // Відомості Верховної Ради України. - 2003. - № 30. 3. Даль В. И. Русская региональная лексикология и лексикография: материалы всероссийской научной конференции, посвященной 200-летию со дня рождения В. И. Даля, 31 октября-2 ноября 2001 г. / Отв. ред. Т. К. Ховрина. - Ярославль: ЯГПУ, 2001. – 161 с. 4. Драгоманов М.П. Вибране / М.П. Драгоманов. – К.: Либідь, 1991. – 688 с. 5. Картунов О.В. Вступ до етнополітології: науково-навчальний посібник/ О.В. Картунов. – К.: Інститут економіки, управління та господарського права, 1999. – 300 с. 6. Козин Н.Г. Идентификация. История. Человек/ Н. Г. Козин // Вопросы философии.- 2011. - №1. 7. Кремень В., Ткаченко В. Україна: ідентичність у добу глобалізації: начерки міждисциплінарного дослідження /Кремень В., Ткаченко В. - К.: Знання України, 2013. – 415 с. 8. Липинський В. Націоналізм, патріотизм, шовінізм // Мала енциклопедія етнодержавознавства / Римаренко Ю. та ін. – К., 1997. – 942 с. 9. Межкультурний и межрелигиозный диалог в целях устойчивого развития: материалы меж-

дународной конференции, 13-16 сентября 2007 г. / Российская Академия государственной службы при Президенте РФ. – М.: Изд-во РАГС, 2008. 10. Сеннет Р. Падение публичного человека / Р. Сеннет. – М.: Логос, 2002. – 434 с. 11.Степико М.Т Українська ідентичність: феномен і засади формування: монографія / М.Т. Степико. – К.: НІДС, 2011. – 336 с. 12. Хантингтон С. Кто мы? Вызовы американской национальной идентичности / С. Хантингтон. – Санкт-Петербург.: Мидгард, 2004.- 635 с. 13. Black C. Canada's Continiuing Identity Crisis // Political Affairs. – 1995. - № 3. 14. Boermer P. (ed) Concept of National Identiti. – Baden-Baden, 1986; Gillis J. (ed.) Commemoration: the Politics of National Identiti.- Princeton (N.Y.), 1994. 15. De Vos G (ed) Etnic Identity. – N.Y., 1978.

М. А. Срібна

ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО ДРАМАТИЧНОГО МИСТЕЦТВА У ЄВРОПЕЙСЬКИЙ КУЛЬТУРНИЙ ПРОСТІР

Майже кожна розвинена країна світу має свої театральні фестивалі та нагороди. Дані заходи сприяють піднесенню культурного рівня населення та популяризують театральне мистецтво даної країни. Зокрема, найпрестижнішою та найстарішою премією США є «Tony Awards», яка була заснована театром «Wing's» та своїм ім'ям зобов'язана актрисі, режисеру цього театру Антуанетти Перрі. На першій церемонії, яка відбулась 6 квітня 1947 р. нагороди роздавались лауреатам в 7 номінаціях. Серед переможців були драматург Артур Міллер, актриса Інгрід Бергман, режисер Еліа Казан. На сьогодні кількість номінацій збільшилась до 27. Членів журі висувають Ліга драматичного мистецтва, Рада драматичного мистецтва і критики. Нагорода «Tony Awards» має вигляд медалі із зображенням масок трагедії та комедії на одній стороні та профілем Тоні Перрі з іншої сторони. Американський театр - це в першу чергу мюзикл, і тільки потім драматичний театр. Тому у всьому світі нагорода «Tony Awards» вважається головною нагородою у сфері музичного театру [17].

Аналогом американської премії «Tony Awards» є британська нагорода «Olivier Awards». Дана нагорода існує з 1976 р. та вручається в сфері мюзикл, драма, опера, балет та танець. Першочергово премія носила назву «The Society of West End Theatre Awards», а з 1984 р. премія носить ім'я сера Лоуренса Олів'є – відомого англійського актора та засновника Національного театру. Нагорода має вигляд бюсту Лоуренса Олів'є в образі шекспірівського Генріха V (цю роль актор зіграв в театрі «Old Vic» у 1937 р.) [18].

Ще однією з найпрестижніших театральних премій в світі є «Європа – театру», яка була заснована у 1986 р. в італійському місті Таорміна благодійною організацією «Таорміна Арте». Перша нагорода була вручена меру французького авангарду Аріан Мнушкін та її «Театру дю Солей». Нагорода отримала патронів в обличчі Євросоюзу та Міжнародної асоціації театральних критиків [16].

Також варто згадати і про «Белградський міжнародний театральний фестиваль» (BITEF), який виник у 1967 р. в експериментальному театрі «Ательє 212». BITEF нагороджує своїх лауреатів Гран-прі, Спецприз та Приз публіки. За весь період існування фестиваль пережив різні часи, але не закрився навіть під час військової спецоперації США. Завдяки чому був нагороджений спеціальною нагородою головної європейської премії «Європа – театру» [1].

В Німеччині, яка є важливим театральним центром та де працюють талановиті режисери рівня Кристофа Марталера, Томаса Остермайера, Міхаеля Тальхаймера національного театральної премії немає. Це пов'язано з тим, що будь-яке змагання на національному грунті у німців асоціюється з нацизмом. Головна нагорода в німецькомовному театрі – участь в берлінському фестивалі «Theatertreffen» («Театральні зустрічі»). Щорічно із декількох сотень вистав, які показані за сезон на сценах Німеччини, Австрії та Швейцарії, 7 членів журі вибирають десятку кращих для участі у фестивалі. На даному фестивалі нема конкурсу, тому нагорода «Stiftung

Preussische Seehandlunng» вручається з урахуванням самих різних причин [1].

В Україні традиційно з нагоди Міжнародного дня театру проводяться театральні фестивалі, нагороджуються художні колективи, театри показують свої найкращі вистави. Найпрестижнішою українською театральною нагородою є «Київська пектораль», яка була заснована у 1992 р. Спілкою театральних діячів України та Головним управлінням культури міста Києва. Лауреату премії вручають статуетку, почесну грамоту та грошову премією (15 тис. грн.)[15].

З самого початку для театральної премії було запропоновано понад 50 варіантів назви: «Золотий каштан», «Київська Мельпомена», «Золотий Бронек» (від зменшеного імені А. Бучми), «Золоті ворота» тощо. Назву «Київська пектораль», вигадав літератор, сценарист циркових та естрадних програм і шоу Д. Кісін – і саме на цю ідею пристала згодом більшість опитуваних [3].

27 березня 1993 р. відбулась перша церемонія нагородження. Номінанти та лауреати в основних 14-ти номінаціях премії визначаються за висновками експертів, яких запрошує Оргкомітет за рейтинговими пропозиціями театрів. Серед них – фахівці театральної справи, обов'язком яких є перегляд та професійна оцінка прем'єр, що відбулися у театрах міста протягом календарного року, який минув. Так, у 2015 р. професійні театри Києва (національні, міські, районні, театри-студії тощо) показали глядачам 87 прем'єрних вистав [2].

Окрім цього, існують три номінації, лауреатів яких визначає Оргкомітет, а саме: «За вагомий внесок у розвиток театрального мистецтва», «Подія року» та «Спеціальна премія», яка була запроваджена у 2016 р. та вручається за особливий творчий здобуток [2].

«Київська пектораль» присуджують у наступних номінаціях: «За кращу виставу драматичного театру», «За кращу виставу музичного театру», «За кращу виставу камерної сцени», «За кращу виставу для дітей», «За кращу режисерську роботу», «За краще виконання чоловічої епізодичної ролі», «За краще виконання жіночої епізодичної ролі», «За краще виконання чоловічої ролі», «За краще виконання жіночої ролі», «За кращу сценографію», «За краще музичне оформлення», «За кращу хореографію та пластику», «За кращий акторський дебют», «За кращий режисерський дебют», «За події в мистецькому і культурному житті міста», «За театральний пошук», «За кращий арт-проект», «За розвиток українського сценічного мистецтва за кордоном», «За відданість професій та людські чесноти», «За кращу рецензію на одну із конкурсних вистав», «Технічному робітнику за особистий вклад у створенні вистави». Відомі лауреати – актори Б. Бенюк [5], В. Горянський, В. Дальський, Н. Копержинська, Ю. Мажуга, А. Роговцева, Б. Ступка [7], Н. Сумська, Ю. Ткаченко, А. Хостікоєв [5], Т. Яценко [6], режисери Р. Віктюк, С. Данченко, С. Єфремов, В. Малахов, М. Мерзлікін, І. Молостова, М. Резникович [8], В. Шулаков, С. Мойсеєв [6], художники театру М. Духновський, Д. Лідер, Ф. Нірод, балетмейстери А. Бєлов, В. Калиновська, О. Ратманський, композитори Є. Станкович, Ю. Шевченко, диригент Л. Венедиктов, музикант О. Скрипка, співачка Є. Мірошниченко, драматург Я. Стельмах, театрознавець Ю. Станішевський та ін. [2].

Українське драматичне мистецтво дедалі активніше інтегрується в європейський культурний простір. Світове визнання здобув театральний режисер Р. Віктюк, А. Жолдак, С. Мойсеєв. Низка талановитих акторів українського театру, Б. Ступка [4], Н. Сумська, А. Роговцева, А. Хостікоєв, Б. Бенюк, В. Горянський та інші, з великим успіхом знялися у вітчизняних і зарубіжних кінострічках. Нині в Україні щорічно відбувається низка міжнародних театральних фестивалів, що засвідчили свій авторитет у Європі: «Київ травневий» (з 1999 р.) [14], «Золотий Лев» (з 1989 р.) [9], «Драбина» (з 2004 р.) [13], «Тернопільські театральні вечори. Дебют» (з 1999 р.) [12], «Мельпомена Таврія» (з 1999 р.) [10], «Гогольfest» (з 2007 р.) [11] тощо.

Наразі фестивалі набирають у міжнародному театральному середовищі авторитет та формують позитивний мистецький імідж нашої держави і тим самим

сприяють розвитку культурних та туристичних зв'язків України.

Список використаних джерел

1.Ковальская Е. Главные театральные премии мира // Первоапрельская шутка. – С. 86-87. 2.Кондратенко О. Київська пекторалъ [електронний ресурс] // Енциклопедія сучасної України. – 2012. – Режим доступу: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=11241 2012. 3.Липківська А. «Київська пекторалъ»: 20 років – політ триває! [електронний ресурс] – Режим доступу: http://old.kultart.lnu.edu.ua/Proscaenium/2012_1-3_32-34/Lypkivska.pdf . 4.Національний музей історії України (далі НМІУ). – Фонди. – Колекційний опис № 823. – Мистецька еліта України (Матеріали народних артистів України Р. Майбороди, Б. Ступки). 5.НМІУ. – Фонди. – Колекційний опис № 808. – Українське театральне мистецтво кін. XX – поч. XXI ст. (Театральна компанія Бенюк і Хостікоєв). 6.НМІУ. – Фонди. – Колекційна опис № 843. – Розвиток театрального мистецтва України в кін. XX – поч. XXI ст. (Матеріали Київського академічного Молодого театру). 7.НМІУ. – Фонди. – Колекційний опис № 780. – Сучасне українське театральне мистецтво (Національний академічний драматичний театр імені Івана Франка). 8.НМІУ. – Фонди. – Колекційний опис № 795. – Сучасне українське театральне мистецтво (Національний академічний театр російської драми імені Лесі Українки). 9.Офіційний сайт міжнародного театрального фестивалю «Золотий Лев» [електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.golden-lion.com.ua/index.php?id=8. 10.Офіційний сайт міжнародного театрального фестивалю «Мельпомена Таврії» [електронний ресурс] – Режим доступу: http://melpomena.ks.ua/about.php. 11.Офіційний сайт міжнародного фестивалю сучасного мистецтва «Гогольfest» [електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.gogolfest.org.ua/ 12.Офіційний сайт Тернопільсього академічного обласного українського драматичного театру імені Тараса Шевченка [електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.theatre.te.ua/theatre-evenings1/. 13.Офіційний сайт фестивалю «Драбина» [електронний ресурс] – Режим доступу: http://dramastage.org/. 14.Розпорядження Київської міської державної адміністрації «Про проведення Міжнародного театрального фестивалю міст-побратимів «Київ-травневий» від 23.12.1998 р. № 2458 [електронний ресурс] – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MA982458.html. 15.У Києві вручили професійну театральну премію «Київська пекторалъ» [електронний ресурс] – 29.03.2016. – Режим доступу: https://kievcity.gov.ua/news/35263.html. 16.Premio Europa per il Teatro. La storia [електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.premio-europa.org/. 17.The official website of the American theatre wing's Tony Awards. Our history [електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.tonyawards.com/en_US/history/index.html. 18.The official website of the Olivier Awards with mastercard [електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.olivierawards.com/

С. М. Черепанич

УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ У ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИЙ ДІЯЛЬНОСТІ: ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ

*В сучасних умовах п*ереходу української економіки на ринкові механізми функціонування *та поглиблення інтеграційних процесів, ключового значення набуває питання управління ризиками зовнішньоекономічної діяльності. Адже від ефективного використання заходів* захисту від ризиків залежить розмір можливих економічних утрат підприємства при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності.

Проаналізувавши численні визначення поняття «ризики», що наводяться вітчизняними та закордонними науковцями у їх публікаціях, не можна не погодитись з визначенням поняття, що надає Тюріна Н. М. де під ризиками розуміють «*можливі несприятливі події, що можуть відбутися, і в результаті яких можуть виникнути збитки, майнові втрати учасників зовнішньоекономічної діяльності*» [4; с. 366].

Сьогодні існує близько 200 видів ризиків, які тісно переплітаються із *зовнішньоекономічною діяльністю.* І складність класифікації цих ризиків полягає в їхній різноманітності. Існують певні види ризиків, які притаманні усім організаціям, а такоє є ті які притаманні лише окремим організаціям чи за окремих умов. Серед них ризики, пов'язані з підприємницькою діяльністю; ризики, пов'язані з особистістю підприємця, ризики, пов'язані з недостатністю інформації про стан зовнішнього середовища [2; с.102].

Відповідно управління ризиками спирається на аналіз ризиків та пошук ін-

струментів, що допоможуть на них впливати. Система управління ризиками неможлива без структурної моделі та вимагає впровадження заходів для мінімізації впливу ризиків на результати зовнішньоекономічної діяльності.

Варто зазначити, що серед інструментів по управлінню ризиками у зовнішньоекономічній діяльності значну увагу приділяють страхуванню. Дідківський М. І. зазначає, що «страхування зовнішньоекономічної діяльності підприємств – це міжнародні економічні відносини з захисту майнових інтересів суб'єктів господарювання протягом періоду, в якому відбуваються певні події (страхові випадки), за рахунок майнових коштів, що формуються зі сплачених ними внесків»[1].

Зауважимо, що страхування у сфері зовнішньоекономічній діяльності виконує такі функції: створення страхового фонду грошових коштів; відшкодування збитку та особисте матеріальне забезпечення учасників страхування; попередження настання страхового випадку та мінімізація збитків в ситуації, коли він вже настав [3].

Важливе місце в управлінні ризиками займає страхування експортних кредитів. Що захищає експортера продуктів і послуг від ризику неплатежу з боку іноземного покупця. Іншими словами, цей вид страхування значно зменшує платіжні ризики, пов'язані з веденням бізнесу на міжнародному рівні, даючи експортеру умовну гарантію того, що оплата буде проведена, якщо іноземний покупець не в змозі оплатити. Простіше кажучи, експортери можуть захистити свою зовнішню заборгованість від різних ризиків. Страхування експортних кредитів, як правило, охоплює комерційні ризики (наприклад, неплатоспроможності покупця, банкрутства тощо), а також і інші ризики.

Важливо зазначити, що існують також інші способи управління ризиками. Зокрема, це різні методи хеджування, валютні опціони, валютні ф'ючерси, форвардні валютні операції, міжбанківські операції «своп» [4].

Отже, слід зазначити, що за допомогою інструментів управління ризиками можна уникнути негативних наслідків ризику або значно пом'якшити його вплив. Також важливим є поєднання та комбінації різних методів управління ризиками, завдяки чому можна істотно знизити розмір можливих економічних втрат та дозволить сформувати конкурентоспроможні умови у зовнішньоекономічній діяльності.

Список використаних джерел

1.Дідківський М.І. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства: [навч. посібн.] / М.І. Дідківський. – К.: Знання, 2006. – 462 с. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.info-library.com.ua/books-book-68.html. 2.Донець Л. І., Шепеленко О. В., Баранцева С. М., Сергєєва О. В., Веремейчик О. Ф. Обґрунтування господарських рішень та оцінювання ризиків:навч. посіб. / За заг. ред. Донець Л. І. – К.: Центр учбової літератури. - 2012. - 472 с. 3.Семчук Ж. В. Особливості страхування зовнішньоекономічної діяльності підприємств./ Ж. ВСемчук - «Ефективна економіка». - 2013. - №. 3.- [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2382. 4.Тюріна Н. М. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства : навчальний посібник / Н. М. Тюріна, Н. С. Карвацка. – К.: «Центр учбової літератури». - 2013. - 408 с.

Ю. М. Шокало

СИСТЕМА ПРОФІЛАКТИКИ НЕЛЕГАЛЬНОЇ МІГРАЦІЇ У КРАЇНАХ СУЧАСНОЇ ЄВРОПИ

У наш час, коли одним з найважливіших завдань стає створення в Європі простору свободи, безпеки та правопорядку, посилення криміногенного характеру нелегальної імміграції зумовлює необхідність розробки спільної політики, зокрема в рамках ЄС. Небезпека зволікання у вирішенні проблем нелегальної міграції стала особливо очевидною після терористичних нападів у багатьох країнах, жертвами яких стали сотні людей у Європі [6].

Проблема нелегальної міграції до Європи – це складова глобального контексту світових збройних конфліктів, і лідери ЄС усвідомлюють це. Єдину політику щодо

нелегальних мігрантів Євросоюз не може виробити щонайменше останні п'ять років. Сьогодні Європа продовжує дотримуватися стратегії половинчастих рішень, намагаючись догодити водночас і міжнародним правозахисним організаціям, і радикально налаштованій проти біженців частині спільноти ЄС.

Європа, якій раніше з різною мірою успішності вдавалося впоратися з потоками біженців, сьогодні стикнулася із безпрецедентною міграційною кризою. Здебільшого до Європи прагнуть потрапити утікачі з Сирії, Іраку, Судану, Нігерії та Еритреї. Головні причини міграції – загроза життю, переслідування з релігійних мотивів, репресії та голод, що стали наслідком перманентних громадянських війн у цих країнах.

Слід наголосити, що європейські країни стали запроваджувати жорсткіші механізми щодо обмеження напливу нелегальних іммігрантів з середини 90-х рр. XX ст. Для прикладу, бельгійська влада встановила штрафні санкції (в сумі до 500 тис. франків) для підприємців за найом кожного нелегального працівника. У Франції, Німеччині та Люксембурзі застосовують штрафні санкції не лише стосовно роботодавців, але й самих нелегалів (можливе навіть тюремне ув'язнення та депортація) [6].

Для того, щоб держави-члени ЄС могли ефективно попереджати нелегальну імміграцію, було створено Європейську інформаційну мережу у сфері правосуддя [2,с.288] та єдину дактилоскопічну базу (процес знімання відбитків пальців) [1,с.80].

Високий представник ЄС із питань зовнішньої політики та політики безпеки Федеріка Могеріні заявила, що настав час перейти до боротьби з контрабандистами у морі, які перевозять людей [4]. Торік у листопаді Європейська Агенція по управлінню оперативним співробітництвом на зовнішніх кордонах держав-членів ЄС (Frontex) попросила у країн ЄС для проведення операції «Тритон» 2,9 млн. євро на місяць, щоб додатково посилити патрулювання морського простору на 30 миль південніше італійського узбережжя двома кораблями та двома літаками [5].

І ось нова, квітнева трагедія біля берегів Лівії примусила лідерів ЄС гірко визнати: вони допустилися фатальної помилки. Під час надзвичайного саміту з проблем нелегальної міграції, скликаного головою Ради ЄС Дональдом Туском 23 квітня 2015 р., лідери країн Євросоюзу погодилися потроїти бюджет операції «Тритон» – він становитиме 120 млн. євро на рік, що приблизно відповідає витратам самої Італії торік. У результаті цих зусиль тільки в першій декаді травня 2015 р. у морі було перехоплено 11 тис. мігрантів та виловлено десятки мертвих тіл [5].

Під час цієї операції цікаве «ноу-хау» придумали німці. Виявивши судна з нелегалами й евакуювавши людей із борту, вони 15 травня 2015 р. прийняли рішення знищувати «плавзасоби» поблизу лівійських берегів, щоб перевізники не змогли більше ними скористатися [5].

На екстреному саміті 23 квітня 2015 р. голова Єврокомісії Жан-Клод Юнкер запропонував країнам ЄС, залежно від площі, величини ВВП, кількості населення, рівня безробіття, взяти на себе «частку відповідальності» за розселення частини мігрантів, що прибувають у Європу; а також знайти шляхи легалізації мігрантів, ще перш ніж вони вирішать стати «нелегалами» [5].

Проте взяти на себе частину відповідальності за долю принаймні частини мігрантів, яким дозволять залишитися в Європі, зголосилися цього разу більше країн-членів ЄС, ніж раніше. За новим пілотним проектом, Євросоюз намагатиметься у найближчі два роки розселити у 25 країнах-членах відповідно до квот 20 тис. мігрантів із таборів біженців за межами ЄС, витративши на їхню адаптацію 50 млн. євро [5].

Єврокомісія пропонує стимулювати два види циркулюючої міграції. Перший – коли громадянин з третьої країни постійно проживає в ЄС, але є залученим у бізнесову чи іншу активність у країні свого народження. Друга – це коли люди, які постійно проживають у третіх країнах, отримують в ЄС тимчасову роботу, навчаються, проходять тренінги тощо. Умовою є повернення їх на Батьківщину після завершення дозволеного періоду перебування в Євросоюзі [3, с. 19].

Центральним питанням політики боротьби з нелегальною міграцією є також

практика впливу на нелегалів. Проте цей захід має зворотний негативний ефект. Загроза депортації змушує нелегальних мігрантів ретельно ховатися, через що вони потрапляють у велику залежність від працедавця або контрабандиста. Депортації – дорогий захід [1, с. 81].

В цілому, можна сказати, що країнам ЄС вдалося знайти компромісний план проведення єдиного курсу з протидії нелегальній імміграції, який містить низку засобів з виявлення та припинення проникнення нелегальних мігрантів в країни ЄС. Слід зазначити, що заключний документ, який отримав назву «Севільська декларація», спрямований на обмеження потоку нелегальних мігрантів. Передбачається посилення засобів проти міжнародних злочинних груп, які займаються контрабандою та незаконним перевезенням людей в Європу. Також зазначається можливість впливу (імперативного характеру) на країни, які не співпрацюють у вирішенні проблеми припинення потоку нелегальних іммігрантів та повернення своїх громадян на батьківщину (наприклад, Марокко, Туреччина, Албанія). Таким чином, мова йде про спробу інтегрувати усі запропоновані вище засоби в єдину зовнішню політику і, перш за все, в політику безпеки Європейського Союзу [6].

Усім країнам Європи, без виключення, необхідно посилити контроль за спільними кордонами; створити спільну консульську систему та єдину прикордонну службу, яка б дала можливість охороняти контрольно-пропускні пункти на автомагістралях, в аеропортах, на морських та залізничних вокзалах.

Програма формування спільної політики у сфері управління кордонами держав ЄС повинна включати також розробку законодавства про порядок перетину зовнішніх кордонів та підготовку практичних рекомендацій для прикордонних служб.

Для здійснення профілактичних заходів щодо нелегальної міграції в Європі необхідно реалізовувати комплекс заходів: 1) систематизація та удосконалення нормативно-правових актів, які регламентують діяльність, пов'язану з міграцією; 2) підписання міждержавних угод про реадмісію; 3) проведення перевірки законності утворення організацій, діяльність яких пов'язана з видачею віз, закордонних паспортів, реєстрації громадян; 4) створення єдиного державного банку даних щодо юридичних осіб, причетних до нелегальної міграції; 5) обходи і перевірки місць можливого скупчення нелегальних мігрантів; 6) створення дійового механізму видворення нелегальних мігрантів у місця їх постійного проживання або до країн, з яких вони прибули тощо.

Виходячи із вищенаведеного, зазначимо, що питання заходів профілактики нелегальній міграції у Європі потребують подальшої доктринальної розробки. Це зумовлюється досить високим рівнем мінливості нелегальної міграції, яка постійно трансформується, набуває нових видів, спектр причинно-наслідкових зв'язків постійно розширюється. У зв'язку із цим перед українською та європейською спільнотою постають актуальні питання вироблення – як на науковому, так і на практичному рівнях – адекватних та дієвих механізмів профілактики цього глобального негативного явища.

Список використаних джерел:

1.Ворона Д. Створення нової європейської системи протидії нелегальній міграції / Д. Ворона // Підприємництво, господарство і право : науково-практичний журнал. – К., 2013. – № 1. – С. 80 – 82. 2.Ворона Д. Шенгенська і візова інформаційні системи як форма боротьби з нелегальною міграцією / Д. Ворона // Право України: юридичний журнал. – К., 2013. – № 1/2. – С. 284 – 289. 3.Єврокомісія пропонує об'єднатися в боротьбі проти нелегальної міграції // Євробюлетень: Інформаційне видання Представництва Європейської комісії в Україні. – К., 2007. – № 5. – С. 18 – 19. 4.Європейська міграційна криза [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Європейська_міграційна_криза. 5.Європу накриває вал нелегальної міграції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://gazeta.dt.ua/international/yevropu-nakrivaye-val-nelegalnoyi-migraciyi-_.html. 6.Нелегальна міграція: реалії ЄС у галузі трудових відносин [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.europeans. org.ua/ migracia.html.

СЕКЦІЯ IV.
ПОЛІТИЧНІ НАУКИ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ. СОЦІОЛОГІЯ ТА СОЦІАЛЬНА РОБОТА: НОВІ ІДЕЇ ТА НАУКОВІ ДОСЯГНЕННЯ

В. Ю. Вілков

ПАРАДИГМАЛЬНА СТРУКТУРИЗАЦІЯ НАУКИ ПРО ПОЛІТИКУ ЯК ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ ЕВРИСТИЧНОСТІ СУЧАСНИХ ПОЛІТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ОПТИМІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ ВИКЛАДАННЯ ПОЛІТОЛОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН

Сучасне філософське й політологічне знання є складним комплексом дисциплін, які взаємозв'язані між собою в ідейних традиціях, методології дослідження, предметній сфері, функціональному призначенні тощо. А систематизування безлічі часто однаково авторитетних точок зору, концепцій, напрямів і підходів, що безпосередньо впливає на структуру й змістовне наповнення навчального процесу, в останні десятиліття уявляється оптимальним з позицій парадигматичної структури науки. Особливо ефективним це може бути в межах вітчизняної політології, яка у своїх відповідях на актуальні запити, як суспільно-політичного, так і власного розвитку (теоретичне моделювання чи прикладні рекомендації) має орієнтуватися на ідеї, теоретико-методологічні приписи й досягнення філософії науки.

Як відомо, на відміну від представників західної філософської та політичної науки, дослідники з пострадянського наукового простору почали використовувати сенси-значення поняття «парадигма» стосовно історії та структури політичної науки, тенденцій її розвитку значно пізніше. Крім того, теоретико-методологічна поліваріантність, яка склалася в умовах переходу від наукового комунізму до політології, ускладнила вироблення загальноприйнятої точки зору з питання про її парадигматичність. Пострадянські політологи і філософи часто взагалі уникали й уникають спроб дати на нього аргументовану відповідь і привести в дієву систему знання про політику. А якщо вони й займаються наведенням порядку в даній галузі досліджень, то, як правило, використовують не концепт «парадигма», а менш чіткі поняття: «напрями», «теоретичні підходи», «течії», «школи».

Між тим, оцінюючи значення структурної побудови політичних досліджень та їх результатів, як для самої політичної науки, так і для дисциплінарної оптимізації навчального процесу, треба визнати, що, якщо структурно-функціональна орієнтація за парадигмами є більш-менш об'єктивно-історично обґрунтованою та універсальною, то відповідна організація за «напрямами» є більш суб'єктивною й такою, де нерідко переважають індивідуальні дослідницькі симпатії та схильності. Наслідком останнього стає неузгодженість у розумінні того, як і що має досліджувати наукове співтовариство, які складники чи виміри предметного поля політичних наук. Наочним прикладом цього можуть служити численні варіанти структури політологічних досліджень та навчальних планів підготовки фахівців за спеціальністю «Політологія», які пропонуються офіційними інституціями та науковцями в Україні.

Лаконічно фіксуючи актуальні проблеми розвитку сучасного політологічного пізнання та знання можна зробити наступні висновки про теоретико-методологічні, функціональні можливості та евристичне значення парадигмальної структуризації політичних досліджень, її роль в системі створення дисциплінарної логіки та змістовного наповнення навчального процесу.

1. Парадигми, як сукупність логічно взаємопов'язаних ідей, гіпотез, якісних і кількісних методів пізнання (все це в їх єдності – теоретичні моделі) визначають

спрямованість досліджень, забезпечують можливість селекції безлічі суперечливих емпіричних даних, дозволяють науково-теоретично інтерпретувати, систематизувати і узагальнювати їх. Нові концепції політичних феноменів парадигмальна структура розміщує в смисловому просторі раніше накопиченого і доведеного знання, що створює умови не тільки для виявлення більшої чи меншої наукової правомірності тієї чи іншої теоретичної моделі одного рівня, але й представляє оптимальну платформу для створення теорій більш високого рівня. Перш за все йдеться про те, що парадигми як «теорії середнього рівня» (базова рекомендація Р. Мертона) мають, з одного боку, визначальну перевагу над «квазіметафізичними» теоретичними узагальненнями (так званими метапарадигмами, наприклад, теологічна, натуралістична, психологічна, соціальна, біхевіоралістська чи постмодерністська), тому що вони суворо слідують критеріям науковості. А саме – «пробна теорія» має «відповідати» фактам чи експериментам, а методи дослідження його об'єкту. Тоді як метапарадигми здатні пояснювати будь-що, але насправді нічого конкретного. До того ж суттєвий недолік метапарадигм виявляється у тому, що вони «не бачать» проблемних питань теорії та методології політичного пізнання і знання, а також не здатні слугувати ідейними засадами «соціальної інженерії», виробляти конкретні рекомендації щодо розв'язання актуальних проблем суспільно-політичного життя. З іншого боку, виключно концептуалізовані інтерпретації окремих феноменів чи процесів не спроможні забезпечити логічно послідовний перехід до теоретичних узагальнень або моделювання (включно з прогнозуванням), оскільки завжди залишаються теоретико-методологічно на рівні фіксації, опису та порівняння, причому лише проявів, а не атрибутивних властивостей об'єктів (систем), їх взаємозв'язків, тенденцій формування чи розвитку.

2. Парадигматична структуризація створює умови для консолідації діяльності наукового співтовариства політологів, забезпечує організованість, ефективність, об'єктну та предметну орієнтованість їхніх досліджень, концептуальних і нормативно-ціннісних узагальнень, прикладних рекомендацій, а також формує оптимальний комплекс теоретико-методологічних засад і приписів для організації пізнавального процесу, змісту та структури навчальних програм для професійної підготовки в галузі політичних наук.

Щодо останнього виміру відтворення і розвитку політологічного знання особливе значення має структуризація історії політичної думки, вузівський курс якої побудований за принципом хронологічної послідовності або країни належності мислителя, а не на системоутворюючій підставі: проблематики або теоретичних моделей найбільш значущих політичних явищ та інституцій; діяльності та самосвідомості впливових суспільно-політичних акторів; визначальних процесів у європейській і світовій історії; базовій методології дослідження політики.

3. Парадиматичність політології, насамперед, політичної теорії та методології дослідження, розширює і підсилює її епістемологічні та евристичні можливості. Вона дозволяє виправдано екстраполювати обґрунтовані і прийняті за найбільш вірні в науковому середовищі концепції, концепти і методи пізнання (наприклад, політичної влади та інститутів, держави, політичних систем, демократії, громадянського суспільства, ідеології тощо) на інші предметні галузі та напрямки політичних наук і навчальних дисциплін.

У контексті сказаного зазначимо, що серед переконливих прикладів структуризації політології на принципах парадигмального підходу можна визнати організацію великої кількості концепцій влади в «реляційну» та «системну», теорій демократії в «ліберальну», «елітарну» та «демократичного плюралізму». А для етнополітичних досліджень і концептуалізації оптимальною є класифікація англійського вченого Е. Сміта, яка на основі аналізу багатовікової історії безлічі «теорій нації і націоналізму» рекомендує виділяти такі базові парадигми як: примордіалізм, переніалізм, модернізм і етносимволізм.

4. Особливе значення парадигмального підходу полягає у тому, що його теоретико-методологічні можливості та приписи, в «інструментальному плані», значною мірою оптимізують процеси політичних досліджень та узагальнень, оскільки дозволяють не брати до уваги численні дефініції, гіпотези і припущення, які безвідносні до теоретично обґрунтованих моделей політичних феноменів, взаємозв'язків і процесів.

І навпаки, систематизація масиву різноманітних теоретичних уявлень у декілька основних парадигм створює єдину ідейно-теоретичну і методологічну платформу для розгляду й оцінки досягнень та недоліків численних теорій у кожній галузі політичної науки, особливо для визначення найбільш актуальних проблем та перепон їх подальшого розвитку. Яскравий приклад цього – це фундаментальний аналіз наукової недієздатності парадигми біхевіоралізму та розробка теоретико-методологічних і нормативно-ціннісних установок постбіхевіоралізму. Перш за все – Д. Істоном та Д. Дзоло [див., зокрема: 1, с. 245-254].

5. Парадигмальна структуризація науки сприяє не тільки процесу формування стандартизованої та універсальної теоретико-методологічної бази досліджень, але й понятійно-категоріального апарату. Це, в свою чергу, створює передумови для послаблення масштабної тенденції «авторського суб'єктивізму і свавілля» з одного боку, а з іншого, «інтелектуального авторитаризму, які все ще характерні для політичних наук початку XXI ст., перешкоджають їх розвитку, породжують атмосферу недовіри до результатів діяльності наукових співтовариств.

Загалом, відповідність приписам парадигматичності в організації наукової роботи (як функціонування «нормальної науки») стає джерелом та умовою підвищення евристичності політологічних теорій, ідей та методології сучасних досліджень політики, а співтовариство політологів стає здатним бути самодостатньою інституціональною групою, яка працює за єдиними – світоглядно або ідеологічно не ангажованими – стандартами. Принаймні це забезпечує суто наукове впровадження доведених концептуальних припущень, концептів, методів, дозволяє зберігати час на відбір та аналіз актуальних проблем, верифікацію теоретичних узагальнень. У свою чергу, функціонування наукових співтовариств і здійснення наукових досліджень за приписами парадигматичності оптимізує навчальний процес, створює фундамент для підготовки нових поколінь фахівців за масштабом світової та європейської політичної науки, оскільки орієнтує їх на осягнення найбільш обґрунтованих теоретичних моделей політичних феноменів та інструментально дієвої методології їх пізнання.

Список використаних джерел

1.Вілков В. Ю. Проблема парадигматичності сучасної політичної науки / Філософська та політологічна освіта в Україні на перетині тисячоліть: монографія / А.Є. Конверський, В.А. Бугров , Л.В. Губерський. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2007. – С. 229–260.

Р. М. Ключник

ДО ПИТАННЯ ПРО ПРОТЕСТ ЯК ОДНУ З ФОРМ ПОЛІТИЧНОЇ АКТИВНОСТІ

Сучасні процеси в Україні та світі свідчать про посилення конфліктогенних факторів у соціальній, економічній та політичній сферах. Говорячи про власне політику, не можна оминути відносини між владою та опозицією, які в багатьох випадках детермінують усю архітектоніку і динаміку розвитку політичної системи. Навіть сама наявність влади та опозиції, незалежно від ступеня їх антагоністичності, сприяє формуванню протестних настроїв, які охоплюють у різні часи різний відсоток населення, іноді досить значний.

Американські дослідники Дж. Дженкінс та Б. Кландерманс визначають політичний протест як колективну дію чи систему колективних дій, спрямованих на зміну систем представницької та / або виконавчої влади, державної політики чи

взаємодії між державою та громадянами в цілому [1, с. 6]. Інший американський вчений – С. Терроу – визначає політичний протест як використання колективних руйнівних дій на інститути, владні еліти та інші групи з метою задоволення колективних дій протестувальників [2, с. 150]. Цей дослідник також виокремив п'ять основних компонентів протестної дії: 1) прямий характер, що відкидає інституційне посередництво; 2) можливість насильства, яке є ультимативною, граничною формою протесту; 3) експресивність, емоційність: відсутність інструментальних вимог компенсується використання алегорій, узагальнень тощо; 4) сфокусованість вимог протестувальників на інших групах; 5) наявність певної більш-менш визначеної стратегії при виборі об'єкта критики та способів дій.

Подібні уявлення про політичний протест були сприйняті науковцями далеко за межами США. Так, Д. Челпанова (Росія) виходить з розуміння протестної поведінки як форми участі, що включає сукупність публічних негативних реакцій соціальних суб'єктів на діяльність політичного режиму, з метою впливу на прийняття рішень [3, с. 13]. Українська дослідниця Є. Гаращук під політичним протестом розуміє «свідоме невиконання правил, встановлених політичним режимом» або різновид «неконвенціональної дії, тобто дії, що не відповідає законним і традиційним нормам режиму» [4, с. 91].

Втім, на нашу думку, недоліком цих дефініцій є те, що вони залишають за рамками визначення пасивні форми протестної поведінки, наприклад, свідому неучасть у політичному житті суспільства. У той же час політичні реалії України та інших пострадянських країн демонструють емпіричні дані, що свідчать про потужний електоральний протест: голосування «проти всіх», псування бюлетенів та неявку на виборчі дільниці. Так, вибори Президента України у 2014 р. засвідчили явку 59,48% від зареєстрованих виборців, у той же час парламентські вибори того ж року 52,42%. Останні на сьогодні вибори було проведено у 2015 р.: українці обирали міських голів та депутатів місцевих рад. На виборчі дільниці у першому турі прийшли лише 46,6 % громадян, які мають право голосу [5]. Абсентеїзм, що є формальним проявом недовіри громадян до політичної системи, містить потенційний деструктивний потенціал, адже доля країни вирішується меншістю.

Таким чином, поняття «політичний протест» має включати не лише активні та публічні форми соціального незадоволення, а й пасивні поведінкові практики, що відбивають соціальне незадоволення. Втім, варто утриматись від розширення поняття «протест» до рівня соціальних і політичних настроїв опозиційного характеру. Визнаючи важливість когнітивних, моральних, психологічних складових досліджуваного явища, ми вважаємо, що політичний протест виражається перш за все у поведінкових реакціях (активних та пасивних) окремої особи чи колективних політичних акторів. Підтримка опозиційної партії на виборах навряд чи може вважатися проявом політичного протесту, якщо ця підтримка виражається лише у заповненні виборчого бюлетеня.

Останнім часом політологи ведуть мову про специфічну культуру політичного протесту. Є. Гаращук зазначає, що вона проявляється як статично, формуючи світогляд громадян, ставлення їх до влади в цілому і зокрема, уявлення про демократичні права і свободи, так і динамічно, визначаючи практичне застосування ціннісних орієнтацій і висловлюючись в акціях протесту: мітингах, страйках, абсентеїзмі. При цьому в єдиному механізмі формування культури політичного протесту особливе місце займають інституціональні механізми, які забезпечують трансляцію політичних цінностей, норм і зразків політичної поведінки, що є стрижнем культури політичного протесту [4, с. 42].

Беручи до уваги усі розглянуті вище точки зору, можемо припустити, що для активізації протестного руху потрібна не лише криза делегітимація влади, а й наявність авторитетного лідера. Досвід протестних вибухів в Естонії (2007 р.), Білорусі (2011 р.), Туреччині (2013 р.) засвідчив: стихійні виступи без чіткої ор-

ганізації та плану дій практично приречені на поразку. Натомість успіх майже усіх переворотів та революцій був зумовлений злагодженою координацією опозиційних сил (яскравими прикладами є «оксамитові» та «кольорові» революції).

Значний потенціал мають ті протестні рухи, які підтримуються впливовими політичними та / або фінансовими гравцями. Загальновідомо, що майже у кожній європейській країні є одна чи декілька антисистемних політичних сил, здатних у будь-який момент організувати загальнонаціональну акцію протесту. Яскравим прикладом є сучасна Греція, де протест є невід'ємним атрибутом діяльності як крайніх правих («Золота зоря»), так і лівих («СІРІЗА», представник якої А. Ципрас є прем'єр-міністром країни). Французький «Національний фронт», австрійська «Партія свободи», італійська «Ліга Півночі», німецький антимігрантський рух «PEGIDA» є прикладами сил, які успішно мобілізують протестний електорат. Варто погодитись із Т. Кремень у тому, що, «незалежно від конкретного завдання, політична мобілізація, яку проводять політичні актори, має на меті перетворити спільноту на частину політичного процесу, зробити індивіда частиною політичної системи, сформувати нові зразки політичної поведінки» [6, с. 10-13].

Отже, політичний протест являє собою надзвичайно важливий феномен, який небезпідставно є об'єктом ретельного дослідження. Плюралізм підходів до інтерпретації даного явища зумовлений як традиціями різних наукових шкіл, так і багатоманітністю проявів протесту як політичного феномену. Політичний протест є серйозним викликом для політичної системи будь-якої країни, відтак, наукові дослідження у цій сфері уможливлять розробку систем практичних заходів щодо мінімізації негативних наслідків протестної активності.

Список використаних джерел

1. Jenkins J.S. The Politics of Protest. Comparative Perspectives on State and Social Movements [Text] / J.S. Jenkins, B. Klandermans. – Minneapolis: UCL Press. – 1995. – 312 p. 2. Костюшев В.В. Социологическое описание коллективных протестных действий: информационная база данных акций протеста (PRODAT-SPb) [Текст] / В.В. Костюшев, В.В. Горьковенко // Общественные движения в современной России: от социальной проблемы к коллективному действию. – М.: Ин-т социологии РАН. – 1999. – С. 144-177. 3. Челпанова Д.Д. Характер и динамика протестной активности на Юге России: автореф. дис. ... кандидата социологических наук: 22.00.04 / Новочеркасск, 2011. – 22 с. 4. Гаращук Є.В. Поняття і сутність культури політичного протесту [Текст] / Є.В. Гаращук // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 22: Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін. – 2014. – Вип. 15. – С. 90-95. 5. Вибори Президента України [Електронний ресурс] / Центральна виборча комісія. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/vp2014/wp001. 6. Кремень Т.В. Політична мобілізація в соціально-медійному вимірі: монографія [Текст] / Т.В. Кремень. – К.: Грамота, 2013. – 256 с.

О. М. Кужман

ВСТАНОВЛЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО ПОЛІТИЧНОГО ПОРЯДКУ ДЕННОГО В УМОВАХ ДЕЛІБЕРАТИВНОГО ПРОЦЕСУ

Жорстка конкуренція вимагає від учасників політичного процесу шукати підтримки у населення, для чого необхідно ретельно аналізувати запити суспільства і включати їх у порядок денний. У результаті цього, відбувається трансляція приватних питань у публічні, які стають невід'ємною частиною публічного простору і дискурсу, що тягне за собою заходи щодо вирішення цих проблем. Розвинені західні демократії побудовані таким чином, що даний процес за допомогою безлічі ітерацій допомагає політичній системі підтримувати себе через репрезентацію політичних переваг або пріоритетів громадян.

Встановлення порядку денного Ф. Баумгартнер і Б. Джонс розглядають як спосіб регулювання чи управління з боку політичної еліти комплексністю за допомогою спрощення, а не «контролю». При цьому перехід від одного питання до

іншого (послідовний режим) дає політичній системі змогу працювати з «більшою кількістю змінних за той самий час», тоді як за паралельний режим субсистеми політики вилучають питання, які є нетривкими й піддаються змінам, ослабленню й заміні [7, p. 250].

Модель акцентованої рівноваги Ф. Баумгартнера і Б. Джонса є продуктивною, в першу чергу, для розгляду процесу встановлення регіонального порядку денного, оскільки дозволяє розкрити механізми формування набору питань життєвого рівня, локалізованих за місцем проживання громадян.

У зв'язку з цим виникає питання: яким чином всередині інститутів, що ухвалюють рішення на регіональному рівні, розподілені політичні питання? Теорія акцентованої рівноваги пов'язує розподіл інформації всередині регіональних інститутів влади з т. зв. «паралельним процесингом політичних питань», що означатиме ситуацію, коли всередині одного органу, що ухвалює рішення (наприклад, обласна рада) різні бюрократичні організації (наприклад, комісії) розглядають одне і те ж саме питання, але з різних позицій. Ці позиції будуть визначатися специфікою роботи даних органів та їх історією. Тому через існування явища обмеженої раціональності, орган, який ухвалює рішення буде змушений розглядати політичну проблему тільки з одного боку [9, p. 157]. Рефреймінг проблеми одним із суперників може змінити переваги органу, що ухвалює рішення, не змінюючи при цьому пріоритетів у позиціонуванні даної проблеми, в результаті чого і відбудеться різка зміна політичного курсу. Тобто у період стабільності існує значне порозуміння щодо визначення проблем та їх місця в регіональному політичному порядку денному. З часом виникають проблеми, які вносять зміни в регіональну політику та її інституційну структуру. Ці нові інституції створюють основу для нового періоду стабільності.

Найбільш продуктивно механізм встановлення регіонального політичного порядку денного працює за умов деліберативної (від англ. *deliberate* – старанне зважування, обговорення, обдумування, обмірковування) або дорадчої демократії. За твердженням В.П. Березинського, на Заході деліберативний процес розпочався в рамках втілення комунітарного підходу до публічної політики у колоніальних адміністраціях Великобританії, Франції, Бельгії, коли адміністратори намагалися зробити громаду більш самодостатньою й відповідальною за вирішення проблем на своїй території [2, с. 18].

Теоретичне обгрунтування концепту «деліберативна демократія» здійснено Ю. Габермасом [3]. Ним визначається, що сьогодні державна стабільність може існувати лише за умови підтримки лояльних до плюралізму систем. За таких умов конкуренції різних уявлень про суспільне благо досягнення згоди щодо загальнозначущих питань стає можливим лише за допомогою раціонального діалогу. Перевага деліберативної моделі в середовищі подібного плюралізму полягає в її процедуралізмі – етиці дискурсу. Ця моральна філософія покликана вирішити конфлікти справедливості, не вдаючись до насильства або примусу [6, с. 135].

Головною демократичною процедурою за таких умов стає «діалогова комунікація» державної влади і вільної громадськості, а наслідком – досягнення компромісу. У зв'язку з цим А. Колодій зауважує, що деліберативну модель часто розглядають як варіант, близький до учасницької демократії, адже вона передбачає широку участь громадян у політичному процесі, сприяє підвищенню рівня їхньої політичної обізнаності та відповідальності. Однак заслуговує на увагу й думка про те, що дорадча (деліберативна) демократія є швидше розвитком і продовженням концепції процедурної моделі демократії, яка також припускає широку участь народу в політиці, але не в усіх її видах і не на усіх стадіях [4, с. 108].

Характеризуючи деліберативну модель демократії, Дж. С. Фішкін зазначає, що процес дорадчої участі громадян передбачає чотири стадії: з'ясування думок населення через звичайне опитування; відбір респондентів для участі в дорадчому форумі; повторного опитування учасників форуму щодо питань, які були обговорені;

поширення інформації про зважену думку учасників форуму через засоби масової інформації [8, p. 165].

У деліберативному процесі всі «життєві контексти», вимоги рівності можуть бути задоволені через публічні дебати, що включають всіх громадян. Сам по собі дискурсивний метод не орієнтований на певний етос, єдиною його умовою є справедливі деліберативні процедури. Деліберативний процес означає залучення до суспільного раціонального діалогу, що зорієнтований на загальне розуміння ситуації та є вільним від стратегічних дій (тобто від впливу влади і грошей) [1, с. 46].

В умовах деліберативної демократії механізм включенням / виключення питання в порядку денному відбувається в такій спосіб. Домінантний політичний дискурс може бути деактуалізований при зіткненні з політичними подіями, які він не в змозі пояснити і вписати в свою схему інтерпретацій. У підсумку в пануючому дискурсі утворюється логічне неспівпадіння, що відразу позначається на схемі соціальних відносин (вона також порушується). У зв'язку з цим у суспільстві починається деліберативний процес щодо встановлення нового порядку денного. В ході цього здійснюється переорієнтація універсалій і врешті-решт відбувається артикуляція нового головного концепту дискурсу [5, с. 73].

Принциповою відмінністю тут виступає те, що регіональний деліберативний процес має на меті ухвалення рішення органами регіональної влади у той час, як процес узгодження у маніпулятивній комунікативній стратегії спрямований на забезпечення підтримки вже ухваленому рішенню.

Список використаних джерел

1. Батракіна Є.Є. Криза «мозаїчного» мультикультуралізму та деліберативна модель демократії / Є.Є. Батракіна // Грані. – Д., 2016. – № 3 (131). – С. 43-48. 2. Березинський В.П. Деліберативний процес як базовий інституційний механізм громадянського суспільства / В.П. Березинський // Сучасне суспільство: політичні науки, соціологічні науки, культурологічні науки. – Х., 2015. – Вип. 2 (2). – С. 15-26. 3. Габермас Ю. Залучення іншого: Студії з політичної теорії / Ю. Габермас; пер. з нім. – Л.: Астролябія, 2006. – 416 с. 4. Колодій А. Процес деліберації як складова демократичного врядування / А. Колодій // Демократичні стандарти врядування й публічного адміністрування: матеріали наук.-практ. конф. (м. Львів, 4 квітня 2008 р.). – Л., 2008. – С. 106-110. 5. Славіна О.В. Символізація політичної реальності: трансформація концептуального дискурсу: дис. ... канд. політ. наук: 23.00.01 / О.В. Славіна; Дніпропетровський нац. ун-т ім. О. Гончара. – Д., 2015. – 237 с. 6. Хабермас Ю. Проблема легитимации позднего капитализма / Ю. Хабермас; пер. с нем. Л.В. Воропай. – М.: «Праксис», 2010. – 264 с. 7. Baumgartner F.R. Agendas and Instability in American Politics / F.R. Baumgartner, B.D. Jones; 2nd ed. – Chicago: University of Chicago Press, 2009. – XXVII, 339 p. 8. Fishkin J.S. The Voice of the People: Public O-?inion and Democracy. – New Haven: Yale University Press, 1995. – 256 p. 9. Theories of the policy process / P. Sabatier (ed.). – Boulder: Westview Press, 2006. – 344 p.

Д. Ф. Жиган

ФЕНОМЕН ПОЛІТИЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ЯК СУЧАСНИЙ ВИКЛИК СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ НАУК

Політичні технології відіграють важливу, якщо не вирішальну роль у формуванні політичних інститутів, у перебігу політичних процесів, зокрема виборчого. Політичні технології - це явище політичного життя суспільства та поняття, зміст якого динамічно розвивається та розширюється в соціально-гуманітарних дослідженнях. Вдосконалення політичних технологій на практиці ніколи не припиняється. Це актуалізує проблему легітимності використання політичних технологій, насамперед у виборчому процесі, та виявляє чимало правових прогалин, що призводить до нерегульованості застосування політичних технологій в політичній сфері. Конструктивну роль в цьому контексті має відігравати громадський контроль та, зокрема, політичне і правове регулювання застосування політичних технологій у виборчому процесі. Для посилення ефективності дії суспільних і політико-правових механізмів регулювання

застосування політичних технологій необхідно глибше досліджувати цей феномен різними соціально-гуманітарними науками.

Виклик полягає в тому, що в феномені «політичні технології» присутні технологічні аспекти з однієї сторони, а з іншої присутні надзвичайно важливі ціннісні аспекти застосування та протидії застосуванню політичних технологій. Проблема підсилюється ще й тим, що політичні технології як політико-правові механізми та засоби безпосередньо впливають на формування партійного та персонального складу центральних, регіональних та місцевих органів влади та органів місцевого самоврядування. Тож, від якості проведення виборчої кампанії, від змісту політичних технологій, що застосовуються в ході кампанії, залежить не лише ефективність законодавчої, виконавчої та судової гілок влади як на загальнонаціональному, так і регіональному рівні, а в кінцевому підсумку і розвиток всієї держави, розвиток громадянського суспільства або подавлення розвитку громадянського суспільства.

Існування політичних технологій як феномену соціально-гуманітарного процесу, зокрема виборчого процесу, виявлено, доведено, однак потребує подальшого дослідження та концептуалізації. Для цього досліджуються політико-правові засади регулювання політичних технологій у виборчих кампаніях. Політичні технології є латентним, прихованим, проте невід'ємним елементом соціально-гуманітарного процесу в цілому і на виборах зокрема. Тому що, саме під час виборів концентрація та агресивність застосування політичних технологій зростає. Нинішнє засилля «брудних» політичних технологій в Україні є викликом всім соціально-гуманітарним наукам та, разом з тим, закономірним етапом процесу становлення культури проведення виборчих кампаній, притаманного всім демократичним країнам з вільними виборами.

Перед соціально-гуманітарними науками стоїть виклик: необхідно спростувати поширений в науковому дискурсі політичний міф про те, що політичні технології в цілому несуть шкоду демократії та громадянському суспільству або підтвердити, довести, що політичні технології є небезпечними і підлягають жорсткому моніторингу і регулюванню. Оскільки науковий підхід полягає в дослідженні політичної реальності з усіма її законами, технологіями для подальшого використання здобутих знань на практиці в інтересах громадянського суспільства та держави. Тобто, політичні технології це об'єктивне соціально-гуманітарне явище і може слугувати як на користь розвитку громадянського суспільства, так і на шкоду розвитку громадянського суспільства.

На сьогоднішній день виявлено, що політичні технології майже ніколи не обмежуються термінами передвиборчої агітації, територією країни та не артикулюються на практиці. Проблема соціально-гуманітарних досліджень політичних технологій полягає в тому, що ніяк не пов'язані між собою політичні події можуть бути складовими однієї політичної технології, системної або локальної. Викликом є актуальна необхідність вивчати особливості, закономірності та всі аспекти політичних технологій в соціально-гуманітарних теоріях та завчасно виявляти їх на практиці. Один з найбільших викликів соціально-гуманітарних наук є необхідність розробити науково-практичні рекомендації вдосконалення моделі правового регулювання застосування політичних технологій у виборчому процесі.

Політико-правове регулювання застосування політичних технологій в різних країнах світу має багато спільних і відмінних рис. Політичні технології мають національні особливості, тому що в кожній країні сформувалася унікальна модель функціонування політичної сфери та політико-правового регулювання застосування політичних технологій, яка включає національне законодавство, зокрема виборче, політичну культуру, стан економіки, стан розвитку громадянського суспільства, ЗМІ тощо. Відтак, неможливо скопіювати певну закордонну модель політико-правового регулювання застосування політичних технологій у виборчому процесі, необхідно будувати власну, шляхом її перманентного вдосконалення. На сьогодні в Україні пе-

реважає модель надмірного політико-правового регулювання виборчого процесу, що сприяє використанню адміністративного ресурсу під час виборів.

На сьогодні серед науковців соціально-гуманітарних наук вже є розуміння актуальності цієї проблеми, проте ґрунтовних, комплексних, системних досліджень явища бракує. Феномен політичних технологій лише виявлено, концептуалізовано та лише розпочато його детальне вивчення. Головна проблема полягає в тому, що досліджуваний феномен має міждисциплінарну природу і розташований на перетині багатьох галузей науки.

Феномен політичних технологій як виклик перед соціально-гуманітарними науками досліджували науковці різних наукових галузей та в різних вимірах. Зокрема, загальну характеристику, уявлення про розуміння сутності політичних технологій та їх місця у структурі демократичних соціально-політичних відносин дають праці В.Бебика, Є.Вятра, Л.Гонсалеса, Т.Грінберга, Р.Даля, Д.Істона, Ю.Ключковський, М.Кроз'є, М.Малишевського, Є.Малкіна, Дж.С.Міля, Дж.А. Паломбара, А.Пойченко, Дж. Сарторі, О. Соловйова, Х.Томаса, С.Хантінгтона, Ю.Шведа. Технологічний аспект практичного застосування популізму як політичної технології в політичному процесі розкрито у працях К.Ващенка, Л.Кочубей, О.Колесникова, В.Мокан, Т. Моторнюк, Д. Наріжного, О.Хромець, Є.Юрченко, В.Стоцького, Н.Яковлєвої та ін.

Для розуміння сутності мас, публіки, натовпу, людей, їх логіки, вподобань та електоральних технологій важливе значення мають праці Н.Маккіавеллі, який вважається «батьком» політичних технологій, першим політтехнологом, засновником професії «політтехнолог», «політконсультант», а також праці А.Адлера, Г. Бейтсона, Р.Гріна, Е.Канетті, Д.Карнегі, Г.Леона, Г.Тарда Х.Ортега-і-Гассет. Серед російських та вітчизняних науковців - це праці Б.Борисова, В.Васютинського, О.Єгорової-Гартман, А.Золотарьова, Ф.Іл'ясова, В.Карасьова, С.Лісовського, Є.Малкіна, О.Морозової, О.Панасюка, Г.Почепцова, Є. Сучкова, О.Чумікова та ін.

Ненасильницькі політичні технології досліджені Дж. Шарпом, керований хаос як політична технологія – С.Манном, тоталітарні політичні антитехнології - Дж.Оруелом. Визначальними для розуміння легітимізації та легалізації будь-чого за допомогою технологій є ідеї Дж.Овертона, відомі в експертних колах як «вікно Овертона».

Найбільше досліджень феномену політичних технологій з усіх соціально-гуманітарних наук зустрічається в політології. В політології зустрічається чимало різноманітних досліджень цієї проблематики, проте феномен застосування політичних технологій в політичному житті суспільства, зокрема у виборчому процесі (як інституціоналізованої форми зміни влади в державах з правовим регулюванням зміни влади) є дуже багатоаспектним. Водночас, хоча досліджуваний феномен є цілісним, єдиним, серед науковців соціально-гуманітарних наук його дослідження виглядає безсистемним, строкатим. Політичні технології - це політико-правова проблема як для соціально-гуманітарних наук, так і для суспільства. Однак досі українській політичній науці бракує системних, комплексних досліджень політико-правових засад застосування політичних технологій у виборчому процесі, їх ролі у забезпеченні стабільного розвитку держави, демократичних інститутів, зміцненні громадянського суспільства, захисту прав людини, громадянських прав та свобод.

О. І. Свідерська

АСТРОТЕРФІНГ ЯК ФОРМА ВІРТУАЛІЗАЦІЇ МАСОВОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ПОВЕДІНКИ

Розвиток сучасного суспільства дедалі частіше залежить від інтернет-середовища. Кіберпростір активно впливає на формування політичної ідентичності, яка часто виступає мотиваційним компонентом організації суспільно-політичних рухів та ініціатив. Інтеграційні процеси, пов'язані із формуванням політичної по-

ведінки громадян та кіберпростором, впливають на прояви масової політичної поведінки в реальному житті, перш за все поведінкових форм неконвенційного характеру. Так, Інтернет суттєво може полегшити завдання мобілізації масового руху географічно, соціально і професійно «розпорошених» однодумців, які не мають в реальному житті ніяких інших зв'язків, крім онлайн спілкування, радикально знижуючи організаційні та інформаційні витрати. Однією із актуальних форм віртуалізації масової політичної поведінки є явище астротерфігну (анг. аналог astotuf). З появою Інтернету, який дозволяє користувачам робити активний внесок в наповнення його вмісту, шляхом розміщення своїх власних коментарів, відео або інших матеріалів на веб-сайтах, астротерфінг досягнув абсолютно нового рівня.

Головними перевагами його стрімкого розвитку є бюджетність та масовість поширення неправдивої інформації серед споживачів Інтернету.

Дослідженням астротерфінгу займались такі зарубіжні науковці: Дж. Монбіот, Дж. Макнут. К. Болард, Дж. Аллен, Дж. Тігнер, серед вітчизняних явище астротерфінгу немає достатньої наукової розробленості, тому і є актуальним.

Для розуміння суті астротерфінгу, варто звернути увагу на наявність у суспільстві політичних масових акцій конвенційного та неконвенційного характеру. Як правило, такі акції формуються і управляються або інститутами влади, або представниками політичних партій, або активістами громадянського суспільства. Астротерфінг розглядається як створення штучної суспільної думки, яке здійснюється шляхом використання сучасного програмного забезпечення для витіснення реальних людей на веб-форумах. У політичній сфері це явище набирає все більшого і більшого резонансу. Так, досить часто послугами астротерфінгу користуються політики,симулюючи спонтанну підтримку з боку свого потенційного електорату або, поширюючи неправдиву інформацію про своїх політичних опонентів, з метою завдати непоправної шкоди їхній репутації та політичному рейтингу [3].

Анонімність Мережі дає численним організаціям і органам влади можливості проводити астротерфінгові операції, тобто фейкові сфальсифіковані кампанії, орієнтовані на широкий загал, які створюють враження, ніби велика кількість людей вимагає чогось, або виступає проти чогось. Форуми наповнюються коментарями нібито незацікавлених осіб, які пропагують якість політичного продукту або гідність політичного актора, водночас дискредитуючи інший продукт або актора. Коли форум «кишить» коментарями «за», які на перший погляд належать різним людям, виникає видимість широкої підтримки політичного дискурсу. Насправді ж, всі коментарі зазвичай написані однією людиною, яка ховається за різними ніками. В результаті – досить складно відрізнити реальну людину від такої, що «працює» на формування певної громадської думки. Астротерфінг використовують у випадках неспівпадіння інтересів громадськості та представників влади чи політичних партій. Цей метод, як засіб вирішення конфлікту шляхом продукування штучної або неправдивої громадської думки, зумовлює реальну активність громадян, яка є вигідною для суб'єкта впливу[2].

Явище астротерфінгу також розглядається як використання послуг неструктурованих і економічно нерозвинених організацій задля маніпулювання політичними цілями громадян. Здійснюється він за допомогою використання зв’язків із громадськістю (аналіз політичної аудиторії, засобів масової інформації, реклами, тощо) з метою формування відповідної політичної думки серед великої маси населення. Астротерфінг імітує мобілізацію інституціоналізованих організацій, психологічно впливаючи на думки та організацію діяльності населення таким чином, що навіть досвідченим користувачам Інтернету буває складно відрізнити хибну інформацію від правдивої [1, p. 167].

У разі успіху астротерфінгових кампаній, може здійснюватись масштабна мобілізація населення до дії. Завдяки умілому використанню послуг астротерфінгу, формуються враження, що населення здатне виконувати ті функції політики,

які до цього часу виконувала державна влада. Разом з тим, астротерфінг немає жодної потреби у традиційній мобілізації. Його застосовують тільки для досягнення конкретної мети, поставленої конкретним політиком, чи політичною силою. У більшості випадків використання астротерфінгу немає подальших перспектив, пов'язаних з існуванням або розширенням прав і можливостей громадян поза певною акцією[1, p. 167-168].

Отже, можна зробити висновок, що астротерфінг виступає однією із успішних реалізованих форм віртуальної масової поведінки. Завдяки правильному використанню інформаційних та комунікативних технології відбувається прискорення процесу створення астротерфінгових кампаній. Ці нові технології здатні суттєво змінити якість політичного процесу у сучасних суспільствах. Основна проблема полягає в тому, що астротерфінг практично неможливо дослідити, оскільки важко відрізнити рейкову чи пропагандистську інформацію від реальної політичної. Поки що всі зусилля зупинити негативний вплив астротерфінгу на формування масових політичних думок та переконань є безуспішними. Певні заходи безпеки в інтернет-мережі є досить м'якими для ліквідації астротерфінгових негативних впливів, проте жорсткіші заходи, суттєво знизили б конфіденційність в Інтернеті для всіх його користувачів. Тому, вважаємо, що найефективнішим засобом запобігання і стримування поширення астротерфінгу є підвищення комунікативної компетентності та політичної обізнаності споживачів інтернет-мережі.

Список використаних джерел

1.McNutt J.; Boland K. Astroturf, Technology and the Future of Community Mobilization: Implications for Nonprofit Theory. The Journal of Sociology & Social Welfare, 2007. p. 165-178. 2.Monbiot G. The Need to Protect the Internet from «Astroturfing» Growsever More Urgent. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.theguardian.com/environment/georgemonbiot/2011/feb/23/need-to-protect-internet-from-astroturfing. 3.Tigner R. Online Astroturfing and the European Union's Unfair Commercial Practices Directive website, available at http://www.droit-eco-ulb.be/fileadmin/fichiers/Ronan_Tigner_-_Online_astroturfing.pdf.

Л. Я. Угрин

ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ КОНЦЕПТУ «ІДЕНТИЧНІСТЬ» У ПОЛІТИЧНІЙ НАУЦІ

Проблема самоусвідомлення і самототожності індивідів і людських спільнот існувала завжди, адже значення ідентичності визначають три базові потреби людини: приналежність до спільноти, позитивна самооцінка та безпека. Е. Фромм підкреслював: «Потреба у почутті ідентичності виростає з самих умов людського існування і є джерелом найсильніших устремлінь» [7, с. 64].

У домодерних суспільствах проблема ідентифікації мала об'єктивний характер й була зумовлена впливом головно біологічних і соціально-політичних структур. Суспільства були чітко диференційовані на групи, приналежність до яких об'єктивно приписувала індивіду гендерну, соціальну (станову) чи етнічно-державну ідентичність. Детермінована традиційними станово-класовими поділами, індивідуальна і колективна ідентичність розглядались незмінним, статичним конструктом, субстанцією, сформованою об'єктивним історичним розвитком, і наділеною вічними і незмінними рисами. Така задавалась з народження, «приписувалась» існуючими й загальноприйнятими у суспільстві цінностями та стандартами поведінки. Особливо це стосувалося етнічних груп як категорії самовіднесення і самоідентифікації індивіда. Домодерне та ранньомодерне розуміння ідентичності як приналежності індивіда до групи виключало будь-яку її рефлексію, вона сприймалась «само собою зрозумілою даністю» [1, с. 68].

Зміни в суспільствах пізнього модерну і постмодерну, які характеризувалися значною соціальною диференціацією, ідеологічним та ціннісним плюралізмом,

суттєво вплинули на процеси ідентифікації та самототожності. На макрорівні спільноти під впливом глобалізації та її наслідків відбулась девальвація етнічних засад ідентичності індивіда, ослаблення відчуття приналежності до певної культури, спільноти і держави. Трансформація функцій держав у глобалізованому світі, їхня несамодостатність з погляду забезпечення вітальних потреб індивіда (добробуту, безпеки) зруйнували ієрархічну структуру рівнів ідентичності, створили ситуацію індивідуального вибору ідентифікаційних ознак, пошуку нових ідентичностей, звільнили людину за висловом З. Баумана «від долі та приписів», традиційних зв'язків. Особливості споживання, мобільності, стилю життя стають для багатьох індивідів вагомішими ознаками ідентифікації, аніж ідеологія, етнічна культура, громадянство. Ідентичність в постмодерному суспільстві постає множинним, гібридним утворенням. Індивід, з одного боку, отримав значно більшу незалежність, автономію від суспільства і можливість вільного самовизначення, з іншого – непевність становища, прав і доступності засобів до існування, невизначеність стосовно майбутнього, відсутність безпеки для фізичного тіла людини, його особистості та майна, соціального становища, спільноти [2, с. 173]. У. Бек причини такої непевності вбачає у загрозах екологічних, глобальних і фінансових криз, терористичних транснаціональних мереж, з якими держави одноосібно не можуть впоратися [3, с. 12]. Е. Гідденс пов'язує зростання непевності з глобалізацією, посттрадиційним суспільством, в якому традиції втрачають свій вплив на локальних рівнях життя, а також високим рівнем рефлективності, здатності до відповідальності та вирішення соціальних проблем [4]. Непевність становища індивіда, його мобільність у сучасному світі, має наслідком постійний пошук «центру, що тримає» (З. Бауман), іншими словами: пошук і утвердження нових ідентичностей. Загалом постмодерн є епохою в розвитку людської цивілізації, що характеризує суттєве посилення непевності багатьох соціальних реалій.

Подібні процеси торкнулися (хоча і меншою мірою) колективних ідентичностей. Криза національної держави як результат глобалізаційних трансформацій, розпад біполярної системи та занепад комуністичного блоку і загалом традиційних ідеологій (великих метанаративів) дали підстави С. Гантінгтону зробити висновок про актуальність «пошуку себе» не тільки для індивідів, малих груп, а й локальних (регіональних) спільнот, держав. Визначаючи кризу ідентичності «як втрату «смислу», він стверджував, що вона тієї чи іншої мірою торкнулася усіх суспільств і держав [8, с. 12–13]. Універсалізація світу, уніфікація суспільних відносин, що стали неминучим результатом глобалізації, сприяли формуванню і наднаціональних (наприклад, європейська ідентичність), космополітичних ідентичностей, і одночасно посилювали увагу і занепокоєння до локальних (примордіальних за своєю сутністю) рівнів колективної ідентичності – етнічних, регіональних, місцевих, що зумовило ренесанс етнічних ідентичностей та посилення впливу правих партій. Міжетнічні конфлікти, які активізувалися в кінці 1990-х рр., демонстрували живучість і силу властивих модерну форм колективної ідентичності. Д. Моізі так проілюстрував ці процеси: «В епоху глобалізації, коли всі і все взаємопов'язані, надзвичайно важливо встановити власну індивідуальність: я унікальний, я інший, я готовий боротися, доки ви не визнаєте моє існування» [6, с. 29].

Отже, глобалізація, постмодерний світогляд, розпад комуністичної системи та трансформаційні процеси в посткомуністичних суспільствах актуалізували інтерес до нематеріальних, суб'єктивних детермінант політичних процесів, «проблем, котрі виникають в зв'язку з тим, що картини в головах людей не є механічним відображенням оточуючого їх світу» [5, с. 51]. Політична теорія більше уваги приділяє концептуалізації понять, які відображають їхній вплив – ідеї, дискурси, наративи, ідентичності, символи, смисли, образи. Важливе місце серед них займає концепт ідентичності, що синтезує їх і є невід'ємною характеристикою сучасних спільнот; без неї, на переконання С. Холла, «певні ключові питання не можуть бу-

ти помислені» [9, p. 2]. Отже, поняття ідентичності запозичене з психоаналізу в 70–80-х рр. XIX ст., вийшло за рамки вузькоспеціалізованого знання і утвердилося в науковому дискурсі соціальних (і політичних) наук, стало необхідним інструментом пізнання та інтерпретацій сучасних подій та політичних процесів, можливістю врахувати в процесі їх аналізу більше змінних.

Список використаних джерел

1.Ачкасов В.А. Политика идентичности мультиэтничных государств в контексте решения проблемы безопасности / В.А. Ачкасов. – СПб.: Изд- во С.-Петерб. ун-та, 2012. – 232 с. ***2.****Бауман З. Индивидуализированное общество/ З. Бауман; пер.с англ.; под ред. В.Л. Иноземцева. – М.: Логос, 2005. – 390 с.* ***3.****Бек У. Политическая динамика в глобальном обществе риска / У. Бек // МЭиМО. – 2002. – № 5. – С. 10–19.* ***4.****Гидденс Энтони. Последствия современности / Энтони Гидденс; пер. с англ. Г.К. Ольховикова, Д. А.Кибальчича; вступ. статья Т. А. Дмитриева. – М.: Изд. и консалт. группа «Праксис», 2011. – 352 с.* ***5.****Липпман У. Общественное мнение / У. Липпман. – М.: Институт Фонда «Общественное мнение», 2004. – 384 с. 6.Моизи Доминик. Геополитика эмоций. Как культуры страха, унижения и надежды трансформируют мир/ Доминик Моизи; пер с англ. А. Патрикеева. – М.: Московская школа полит. исследований, 2010. – 216 с.* 7.Фромм Э. Человеческая ситуация – ключ к гуманистическому психоанализу / Э. Фромм // Человеческая ситуация. – М.: Смысл, 1995. – С. 7–69. **8.***Хантингтон С. Кто мы?: Вызовы американской национальной идентичности / С. Хантингтон; Ппер. с англ. А. Башкирова. – М.: ООО «Издательство АСТ»: ООО «Транзиткнига», 2004. – 635 с.* ***9.****Hall Stuart. Introduction: Who Needs «Identity?» / Stuart Hall // Questions of Cultural Identity ; eds. Stuart Hall and Paul du Gay. – London and Thousand Oaks : CA:Sage, 1996. – С.1–17.*

Г. П. Гребенюк

ПІЗНАВАЛЬНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПАРАДАНИХ У СОЦІОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Отримати високоякісні дані соціологічного дослідження – нелегке завдання. Помилки на етапі репрезентації населення та помилки вимірювання можуть загрожувати коректності фінальних оцінок результатів. Аналітичне використання параданих являє собою ще один додатковий інструмент в дослідницькому арсеналі для вивчення помилок дослідження та реорганізації розподілу витрат.

Тематика використання параданих розглядається соціологами не так давно. Стрімке підвищення інтересу до цієї тематики спостерігається лише останні декілька років. Це зумовлюється наступними причинами: 1) автоматизацією процесу збору даних у світовій практиці проведення опитувань; 2) спрощенням процедури доступу до параданих, і як наслідок їхнього збору; 3) зростанням інтересу серед замовників та соціологів до якості результатів і квантифікації помилок дослідження.

Проте, на жаль, на сьогодні спроби інтегрального погляду на цю проблематику є досить епізодичними і мало адаптованими до нових умов проведення соціологічних досліджень, зокрема, в сучасній Україні. Практика проведення досліджень в європейських країнах і умови їх проведення, а також теоретичні та методологічні позиції самих соціологів відрізняються від їхніх вітчизняних колег. Автоматизація процесу збору інформації дає можливість фіксувати, накопичувати й аналізувати додаткові дані про процес опитування.

Мета даної публікації – описати сутність і можливості використання параданих та проілюструвати це на існуючих прикладах на основі аналізу міжнародного досвіду.

Немає єдиного визначення параданих у літературі, адже ґрунтовні роботи з цього питання представлені у зарубіжній літературі з 2000-х років, причому за цей час науковці досі не дійшли спільної думки у визначенні поняття параданих та супутніх їм термінів та понять. У даній роботі ми будемо розглядати **парадані** як особливий тип даних про процес збору соціологічних даних, як наприклад, по-

ведінка респондентів, характеристики умов проживання, час відповіді, реакції на питання та ін., зібраних під час проведення опитування. Зазвичай, масив параданих у рази більший за масив даних через те, що містить інформацію, яка стосується не лише опитаних респондентів, а й тих, хто відмовилися від участі в дослідженні або тих, яких не застали вдома, якщо вести мову в контексті поквартирних опитувань. Ці дані можуть бути отримані на всіх етапах процесу обстеження і з дуже різними ступенями деталізації.

Парадані збираються для різних цілей. Вони можуть бути використані для моніторингу прогресу польового етапу, для перевірки коректності проведеної роботи в полі відповідно до висунутих вимог, для підрахунку показників відповідей згідно з існуючими стандартами, для ідентифікації причини невідповідей, для виявлення можливості зсуву невідповідей та для коригування зміщення. Зазвичай, деталізовані парадані є дефіцитними, особливо в опитуваннях face-to-face, проте сьогодні багато з міжнародних соціологічних центрів зберігають детальний опис того, що відбувалося в полі. [3]

У цьому контексті, парадані (або інформація про процеси, що відбувалися на польовому етапі) є незамінним інструментом при аналізі невідповідей. Вони охоплюють причини відмов, спостереження інтерв'юера щодо житла респондента та місцевості в цілому, а також інші відомості. Європейське соціальне дослідження (ESS) на всіх хвилях використовує контактну форму, яка передбачає заповнення її інтерв'юером. Вона фокусується на характеристиках самого респондента, його готовності прийняти участь у дослідженні, а також включає інформацію стосовно місця проживання респондента й іншу актуальну інформацію про нього чи неї. Ці дані безпосередньо відносяться до параданих та призначені для корегування процесу збору інформації та зменшення впливу невідповідей. Спочатку збирають відомості стосовно всіх типових одиниць, включаючи тих, хто заповнив анкету й тих, хто відмовився від участі в дослідженні. На ряду з вищезгаданими відомостями, така контактна інформація містить спостереження самого інтерв'юера та його суб'єктивну оцінку місця перебування. Це дозволяє окреслювати характеристики людей, які відмовилися від участі в опитуванні та тих, які погодилися взяти участь. У випадку відмови інтерв'юер має зафіксувати інформацію з приводу готовності респондента прийняти участь у подальших дослідженнях. Саме дані про невідповіді дозволяють у подальшому корегувати модель вибірки. Ці дані збираються протягом усього дослідження, що дозволяє прослідковувати певну динаміку. Контактні форми постійно модифікуються та змінюються задля зручності їхнього використання інтерв'юером. Наведений приклад ілюструє можливість як внесення поточних змін до програми задля зменшення невідповідей, так і модифікації програми подальших досліджень. Умови отримання невідповідей можна прослідкувати як за допомогою респондентів, які взяли участь у дослідженні, так і для тих, хто відмовився, адже дані збираються для цих обох груп. Використання цієї інформації дозволяє реорганізовувати процес опитування таким чином, щоб зменшити ймовірність появи невідповідей.

Існують багато типів параданих, збір яких не передбачає затрату додаткового часу, щоб додати інформації до основної думки респондента, проте вони вимагають витрат на додаткові програми та на зберігання даних в залежності від програмного забезпечення, яке використовується.

Також існують інші дані про процес вимірювання, які використовуються задля оцінки помилок вимірювання. Вони не обов'язково мають бути отримані без затрат часу з системи програмного забезпечення комп'ютера. Такий метод, як відстеження руху очей, все частіше використовується, щоб зрозуміти процес відповіді респондентів на самостійний опитувальник, проте наразі ці технології використовуються тільки в лабораторних умовах, а не безпосередньо в полі.

Однією з підстав для класифікації параданих є різновиди походження параданих залежно від типу опитування. Вони можуть знаходитися в сервері/ПК (CAPI),

лише у сервері (CATI), у контактному листі (PAPI) та записуватися автоматично комп'ютером, автоматично комп'ютером та частково інтерв'юером і лише інтерв'юером відповідно.

Проаналізувавши різновиди параданих, можна класифікувати їх за наступними критеріями:

1)За походженням помилок дослідження:

а) помилки, що пов'язані з невідповідями (записи дзвінків, спостереження інтерв'ю ера, міра взаємодії між респондентом та інтерв'юером)

б) помилки, що пов'язані з вимірюванням (часові мітки, поведінкові коди, клацання миші, натискання клавіш, голосові характеристики, оцінки інтерв'юера)

2)За типом дослідження: парадані в опитуванні face-to-face, парадані в телефонних опитуваннях, парадані в Інтернет-опитуваннях.

3)За результатом представлення та кінцевим форматом параданих: текстові файли, звукові файли, парадані як змінні.

Таким чином, соціолог здатен виокремити групу побічних факторів, які негативно впливають на перебіг польового етапу, раціональність використання ресурсів та на якість даних, що висвітлюються в результатах дослідження. Аналіз параданих дозволяє вивчати кожний фактор, порівнюючи його при цьому зі значеннями інших факторів.

Список використаних джерел

1.Соціальне дослідження ESS, Response Based Quality Assessment [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ess.nsd.uib.no/streamer/?module=main&year=2009&country=null&download=%5CSurvey+documentation%5C2009%5C09%23ESS4+++Response+Based+Quality+Assessment%5CLanguages%5CEnglish%5CResponsebased+Quality+Assessment+ESS4CF_e02.pdf. 2.Couper M.P. A Measuring Survey Quality in a CASIC Environment [Electronic resource] // Proceedings of the Survey Research Methods Section, ASA (1998), Achieving Quality in Surveys, Dallas, August. – P. 41–49. – Mode of access : http://www.amstat.org/sections/srms/Proceedings/y1998f.html.3.Gregory A. Metadata [Electronic resource] / Gregory Arofan, Heus Pascal, Ryssevik Jostein // RatSWD, working paper № 57, march 2009 P22. – Mode of access: : http://www.ratswd.de/download/RatSWD_WP_2009/RatSWD_WP_57.pdf. 4.Heerwegh D. Uses of client side paradata in Web surveys [Electronic resource] / D. Heerwegh // International Symposium in Honour of Paul Lazarsfeld. – Brussels : Belgium, 2004. – Mode of access : http://www.websm.org/uploadi/editor/Heerwegh20Uses20of20Client20Side20Paradata20in20Web20Surveys.pdf.5.Kreuter F. (b) Paradata [Electronic resource] / F. Kreuter, C. CasassCordero // RatSWD, working paper № 136, april 2010 P16. – Mode of access : http://www.ratswd.de/download/RatSWD_WP_2010/RatSWD_WP_136.pdf.

Н. В. Грабовенко, О. М. Денисюк,

ДИСКУСІЯ ЯК МЕТОД ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ В УНІВЕРСИТЕТСЬКІЙ СИСТЕМІ ОСВІТИ

Сучасні європейські стандарти вищої професійної освіти кардинально змінили орієнтири національної системи підготовки фахівців. Замість традиційних знань, вмінь та навичок на перший план вийшли компетенції. Зміна вектору освітнього процесу з підходу, заснованого на знаннях, на практико-орієнтовний підхід призвела до актуалізації проблеми застосування активних та інтерактивних форм та методів навчання. Саме при активному навчанні студент виступає суб'єктом освітньої діяльності, вступає в діалог з викладачем, активно бере участь в пізнавальному процесі, виконує творчі, пошукові, проблемні завдання. Активні методи навчання дозволяють успішно формувати у майбутніх фахівців здатність адаптуватися до групи; встановлювати особисті контакти, обмінюватися інформацією; брати на себе відповідальність за діяльність групи; висувати ідеї, лаконічно та зрозуміло формулювати власні думки, проекти; готовність оцінювати ідеї та приймати нестандартні рішення; здатність передбачати наслідки запланованих кроків; вмін-

ня ефективно керувати власною діяльністю і часом.

Інтерактивні методи (з англ. interaction – взаємодія) – методи навчання, засновані на взаємодії учасників освітнього процесу один з одним. Інтерактивні методи навчання найбільш відповідають особистісно-орієнтованому підходу, тому що вони передбачають навчання у співробітництві, де студент і викладач є суб'єктами освітнього процесу. Навчання з використанням інтерактивних освітніх технологій має нову, на відміну від традиційної, логіку освітнього процесу: не від теорії до практики, а від формування нового досвіду до його теоретичного осмислення через практичне використання.

Ефективність інтерактивного навчання забезпечується за рахунок активного включення студентів у процес не тільки отримання, але й безпосереднього (« тут і зараз») використання знань [1].

До інтерактивних методів навчання в системі університетської освіти належить і дискусія (від лат. discussion – обговорення, дослідження) – публічне обговорення, вільний вербальний обмін знаннями, ідеями, думками з приводу будь-якого суперечливого питання, проблеми [2]. Її сутнісними рисами є поєднання взаємодоповнюючого діалогу і обговорення-суперечки, зіткнення різних думок, позицій.

Важливість застосування дискусії як методу навчання студентів є незаперечним. Адже для стійкого засвоєння знань і розуміння можливостей їх використання в практичній діяльності необхідно не просто прочитати і вивчити навчальний матеріал, але й обов'язково обговорити його з іншою людиною. Л. Виготський, С. Рубінштейн та інші дослідники довели, що інтелектуальне зростання особистості є продуктом як внутрішніх, так і зовнішніх, тобто соціальних процесів [3].

Використання дискусії як методу підготовки фахівців з соціальної роботи дозволяє формувати у студентів продуктивні підходи до здобуття інформації, підвищує мотивацію і включеність учасників у вирішення проблем, що обговорюються. Це надає емоційного поштовху до подальшої пошукової активності учасників дискусії, спонукає їх до конкретних дій, процес навчання стає більш усвідомленим. Створення під час дискусії ситуації вільного обміну ідеями, думками з різних суперечливих питань формує у майбутніх фахівців з соціальної роботи здатність мислити неординарно, обґрунтовувати власні позиції, життєві цінності; розвиває такі риси, як вміння вислуховувати іншу точку зору, вміння співробітничати і вступати в партнерське спілкування з колегами і клієнтами соціальних служб, проявляти доброзичливість до опонентів. Така інтерактивна навчальна діяльність забезпечує не тільки приріст знань, вмінь, навичок, способів діяльності і комунікації, але й розкриває нові здібності студентів, є необхідною умовою для формування і вдосконалення компетентностей через включеність учасників освітнього процесу в усвідомлене переживання індивідуальної і колективної діяльності задля накопичення досвіду, прийняття цінностей соціальної роботи. Використання дискусії як методу навчання дозволяє здійснювати контроль за рівнем засвоєння знань і вмінь, гнучко та гуманно застосовувати їх в різних ситуаціях.

Результатом використання методу дискусії в системі « викладач-група» є: нестандартне ставлення її учасників до організації освітнього процесу; багатомірне засвоєння навчального матеріалу; формування мотиваційної готовності до міжособистісної взаємодії не тільки в навчальних, але й поза навчальних ситуаціях.

Результатом для студентської мікрогрупи є: розвиток навичок спілкування і взаємодії у малій групі; формування ціннісно-орієнтованої єдності групи; заохочення до гнучкої зміни соціальних ролей в залежності від ситуації; прийняття моральних норм і правил спільної діяльності; розвиток навичок аналізу і самоаналізу в процесі групової рефлексії; уміння долати конфлікти, здатність до компромісів. Дискусійний метод допомагає майбутньому соціальному працівникові вирішувати наступні задачі: аналізувати реальні життєві ситуації клієнтів, виокремлювати важливе від другорядного, формулювати проблему клієнта; працювати у міждисци-

плінарній команді щодо комплексного вирішення проблем клієнта; приймати колективне рішення під час розробки конкретних соціальних проектів, де передбачається генерація різних ідей в групі, їхній відбір та критична оцінка.

Результатом застосування методу дискусії для конкретного студента є: досвід активного засвоєння змісту навчального матеріалу у взаємодії з іншими учасниками освітнього процесу; розвиток особистісної рефлексії; засвоєння нового досвіду навчальної взаємодії і переживань. Саме дискусія, на наш погляд, є одним із методів навчання, що орієнтований на розвиток толерантності в особистій системі цінностей майбутніх фахівців з соціальної роботи і сприяє перетворенню толерантності у регулятивний принцип їх професійної діяльності. В процесі дискусії формується стійка установка на толерантність, яка складається із здатності і емоційно-вольової готовності індивіда до рівноправної взаємодії, у структурі якої переважає емоційний і когнітивний компоненти, що, у свою чергу, можуть бути охарактеризовані через високий рівень емпатії, вміння сприймати іншу людину такою, якою вона є, відсутність стереотипності у сприйнятті інших людей, гнучкість мислення. Такі особливості дискусії як методу навчання у системі університетської освіти і можливості, які вона містить у собі, роблять її могутнім засобом розвитку толерантності майбутніх фахівців з соціальної роботи на етапі їх професійної підготовки.

Отже, практичне застосування дискусії в різних умовах навчання в системі університетської освіти доводить її високоефективність, спрямованість на закріплення знань, умінь, навичок, творче осмислення навчального матеріалу, формування ціннісних орієнтацій особистості, лідерських якостей.

Список використаних джерел

1. Архипова С.П. Професійна підготовка соціальних педагогів у контексті акмеологічного підходу / С. П. Архипова, Л. І. Смеречак // Соціальна педагогіка: теорія та практика. – 2011. – № 2. – С.106 -111. 2.Пометун О. Інтерактивні методики та система навчання. / Олена Пометун. – К. : Шкіл. світ, 2007. – 112 с. 3.Сіроштан О. В. Інтерактивні методи навчання в процесі професійної підготовки майбутніх соціальних працівників / О. В. Сіроштан // Соціальна педагогіка: теорія та практика. – 2012. – № 1. – С.85 - 89.

А. О. Макарова

СОЦІАЛЬНІ ЗАКОНИ ЯК ОБ'ЄКТ ДОСЛІДЖЕНЬ У СОЦІОЛОГІЇ

Кожна наука, на відміну від псевдонаукового знання, характеризується наявністю: А) Специфічних об'єкта та предмета дослідження; Б) Принципів їх дослідження; В) Мети та завдань дослідження; Г) Відповідних категорій, що описують особливості предметів дослідження (науковий апарат досліджень); Д) Методів та прийомів дослідження; Е) Класифкацій на основі отриманих знань; Ж) Методологічної та звітної документації, в якій зафіксовано результати досліджень; З) Специфічних функцій у практичному контексті.

Прикладом реалізації науково-методологічного підходу до явищ соціальної реальності у соціології може бути виявлення і дослідження такої специфічної та дискутивної тематики, як існування конкретних соціальних законів, знання яких забезпечить можливість теоретичного аналізу минулого, сучасного та майбутнього стану соціальних взаємодій та процесів, явищ та відносин. І хоча поняття «соціального закону» було популярне у XIX столітті, зокрема, у позитивістській методології та у соціальній психології, а на сьогоднішній день не має однозначного схвального і доказового трактування, усе ж позиції перелічених методологічних особливостей соціології реалізується за сценарієм: «об'єкт – предмет – мета та завдання – принципи – категорії – методи – прийоми – класифікації – звітні документи, наукові статті та монографії – застосування у соціальній практиці.

Так, об'єктом соціологічного дослідження в даному разі виступатиме сам соціальний закон, а предметом – його існування, сутність, механізми прояву, різ-

новиди тощо. Метою соціологічного підходу до соціального закону є всебічно дослідити явище соціального закону, а одним із завдань – довести існування соціальних законів, як емпірично спостережуваних і вимірюваних явищ і фактів. Важливим завданням також є довести ефективність впливів соціальних законів на соціальну поведінку індивідів, відносини у соціальних групах, розвиток соціальних інститутів тощо.

Перш ніж перейти до розгляду соціальних законів у соціології необхідно дати визначення поняттю « соціальний закон». **Соціальний закон – категорія для позначення форми вияву соціальної причинності, універсальної залежності в суспільстві через констатацію об‘єктивних, необхідних, стійких, повторюваних зв‘язків між процесами і явищами [1].** Проте інтерпретація соціальних законів у соціології є особливою, бо бере до уваги такі фактори: 1) зв‘язок типу соціальної реальності і типу соціального закону; 2) обумовленість їх діяльністю людей і спроможність проявлятися через цю діяльність; 3) локальністю дії кожного з них та якісною визначеністю, що зумовлюється особливостями вираження тим чи іншим законом соціальної причинності. В основі соціологічного підходу до соціальних законів лежить ряд наступних принципів (постулатів):

1. Суспільство – це складне утворення, яке слід розглядати в єдності його структур, систем та процесів, в яких воно виявляється якісно іншим, ніж механічна сума окремих індивідуальних реальностей;
2. Суспільство розвивається за особливими соціальними законами, які обумовлюють всі відносини та зв’язки всередині нього;
3. Ці закони можна виявити, зв’язки науково дослідити, встановивши якісну теорію суспільства.
4. Зробити це можна за допомогою чіткої системи категорій, методів, методик та технік, основою яких є статистичне вимірювання та раціональне обгрунтування.
5. Пояснивши закони розвитку суспільства як цілого, можна пояснити і прогнозувати особливості функціонування окремих його елементів, і навпаки.

Існує багато класифікацій соціальних законів. Соціальні закони характеризуються багатьма властивостями, зафіксованими такими поняттями, як тип, зміст і структура закону; механізм, характер, сфера і спрямованість дії; форми вияву, функції, вимоги закону. Механізм дії соціального закону відображає сукупність взаємодій, відношень, процесів, дій, ланцюг явищ, пов‘язаних між собою випадковими чи необхідними зв‘язками, через які реалізується той зв‘язок, що його виражає даний закон. Механізм дії соціального закону впливає на форми його вияву, в ролі яких можуть бути події, факти, потреби, інтереси, тенденції і т.д. Тип соціального закону вказує на його віднесеність до того чи іншого типу соціальної реальності, її частинки, в межах якого він діє; на власний зміст, функції, форму та механізм дії. Так, за часом дії розрізняють закони, які діють в усіх суспільних системах (наприклад, закон визначальної ролі соціального буття для соціальної свідомості) та специфічні закони, дія яких обмежена однією чи кількома суспільними системами (наприклад, закони, пов‘язані з зміною типів суспільств). За ступенем спільності розрізняють закони, які характеризують розвиток соціальної сфери загалом та закони, які визначають розвиток окремих елементів соціальної сфери: соціальних груп, спільнот. За способом вияву закони поділяють на динамічні (визначають напрям, форми соціальних змін, зв‘язок послідовності подій) та статичні (відображають головні напрями змін за умов збереження соціального цілого). Динамічні закони в свою чергу поділяють на причинні (фіксують детермінованість розвитку соціальних явищ) та функціональні (відображають повторювані взаємні залежності між соціальними явищами). Різновидами статичних законів є закони розвитку(характеризують переходи від одного стану до іншого, тобто якісні зміни) і закони функціонування (характеризують зв‘язки і взаємодії елементів соціального явища, процесу тощо). За формами зв‘язку виділяють п‘ять типів соціальних законів: 1. Закони, які відобра-

жають інваріантне співіснування соціальних явищ (наприклад, якщо є інфляція, то обов‘язково є економічна криза); 2. Закони, які встановлюють імовірність зв‘язку між явищами (наприклад, соціалізація і утворення маргінальних груп у суспільстві); 3. Закони, які відображають тенденції розвитку (наприклад, динамізація розвитку суспільства веде до аномії); 4. Закони, які встановлюють функціональну залежність між соціальними явищами (наприклад, підготовка висококваліфікованих спеціалістів є наслідком функціонування системи освіти); 5. Закони, які фіксують причинний зв‘язок між явищами (наприклад, соціальна революція і зміна соціальної структури суспільства) [2]. Однак, будь-яке суспільство перебуває у процесі постійного розвитку і зміни, переходу з одного стану до іншого. Цей процес забезпечується законами соціальної динаміки, у тому числі – законом переходу від кількісних показників до якісних. О.Конт стверджував, що прогрес є результатом соціальної динаміки і виділяв чотири різновиди соціального прогресу: матеріальний, тобто поліпшення умов життя людей; фізичний, тобто вдосконалення природи людини; інтелектуальний – розумове вдосконалення і моральний – розвиток почуття колективізму. Цікаво, що найбільш вагомими для суспільства є інтелектуальний і моральний прогреси.

Виявленню форм вияву соціальних законів сприяють соціологічні дослідження і саме завдяки їх проведенню ми маємо змогу з‘ясувати дисфункціональні елементи в соціальному механізмі й ліквідувати їх.

Список використаних джерел

1.Закон соціальний // Валецька В.І. Соціологія. Посібник до самостійної роботи та виконання контрольних завдань. - Одеса – 2010 // [Електронний ресурс] http://bib.convdocs.org/v27827/%D0%B2%D0%B0%D0%BB%D0%B5%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D0%B2.%D1%96._%D1%81%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%8F. 2.Дворецька Г. В. Соціологія: Навч. посібник. – Вид. 2-ге, перероб. і доп. – К.: КНЕУ, 2002. – 472 с.

С. Д. Сеильбекова

ВЛИЯНИЕ СОВРЕМЕННОГО КИНЕМАТОГРАФА НА ЦЕННОСТИ КАЗАХСТАНСКОЙ МОЛОДЕЖИ

Сегодня социальная острота изучаемой проблемы связана и с прогрессирующим снижением сопротивляемости общественного сознания молодежи, находящаяся на этапе активной социализации, воздействию кинематографа в результате стрессов, фрустраций, сопутствующих таким явлениям современной жизни как экономические, политические, культурные кризисы.

Кинематограф является уникальным элементом массовой культуры и аудиовизуальным искусством, что предполагает не только рациональное, но и эмоциональное восприятие информации. Социально-когнитивная теория Альберта Бандуры служит базисом многих других теорий медиавоздействия. Она объясняет взаимодействие когнитивных факторов, поведенческих факторов и факторов внешней среды [1, с.92]. По мнению постмодернистов, в современном обществе, которое имеет характер информационного, массовая коммуникация помимо роли связующей нити выступает как главный источник образов, в которые полностью погружены современные люди, формирующие свою жизнь исходя уже из представлений об этой созданной средствами массовой коммуникации реальности [3, с.112-117].

М. Кастельс рассматривает технологическую революцию и глобальную культуру медиа как основные признаки формирующегося нового миропорядка. Новые коммуникационные технологии изменяют формы социального взаимодействия людей, способы производства, формы передачи знаний [2, с.27-32].

Основной исследовательский вопрос проведенного нами социологического исследования было изучить роль отечественного кинематографа на процесс актуализации ценностей казахстанской молодежьи. Объектом нашего исследования бы-

ли студенты г.Астаны в возрасте от 17-25 лет, использовался метод простой случайной выборки, был использован анкетный и онлайн-опрос студенческой молодежи, визуальный анализ отечественных кинокартин.

На вопрос о частоте просмотра отечественного кино 30,04% смотрят «несколько раз в месяц» (от 2 до 5 раз), 14,35% указали разнообразные ответы, такие как «редко», «раз в 2 месяца», «раз в пол года», «раз в год», «раз в жизни», (когда выходят интересные фильмы». 49,78% - затруднились ответить на данный вопрос.

Из опроса мы узнали мотивы студентов при просмотре кинокартин. 38,11% респондентов смотрят кинокартины, тем самым устраивают свой досуг (провести свободное время). Одна пятая часть респондентов 19,28% проводят свое время за просмотром казахстанского кино для поддержания отечественного производителя. Данный аспект значим в развитии казахстанского кинематографа, т.к. именно зритель способствует развитию кинобизнеса и мотивирует на создание новых достойных кинокартин. 16,59% смотрят кинокартины для духовного удовлетворения, 14,18% затруднились ответить, 5,83% с целью получения эмоций недостающих в жизни, 5,38% для получения новой информации. Несмотря на то, что просмотр кинокартин для студенческой молодежи в основном является развлечением, они отмечают, что современное отечественное кино привлекает познавательной информацией и поучительностью 39,01%.

32,29% студентов привлекает в кино работа режиссера (его взгляд на мир). Здесь мы можем отметить таких режиссеров, как А.Сатаев, Е.Турсынов, Н.Адамбай, которые прославились практически всеми работами, которые создали. 24,66% студентов отмечают привлекательность незамысловатого сюжета, костюмы и гримы героев кино привлекают 17,49% студентов, 8,97% выделяют визуальные спецэффекты, 3,59% отрицательных героев, жестокость и сцены насилия 2,69%. 57,4% считают, что кинематограф влияет на ценности человека, 29,6% исключают такое влияние и 13% затруднились ответить на данный вопрос.

В результате опроса респонденты указали такие ценности транслирующиеся современными отечественными кинокартинами: уважение окружающих, общественное признание 45,74%, семейное благополучие - 30,04%, возможность интеллектуальной и творческой самореализации 18,83%, сохранение порядка и стабильности в обществе 18,39%, отсутствие нужды, материальный достаток - 17,49%, сохранение сил и здоровья 15,7%, строительство более гуманного и терпимого общества 13%, хорошая, престижная работа 10,76%, возможность пользоваться демократическими правами и свободами 8,52%. На основе данных мы определили, что казахстанские кинокартины, учитывая ценности которые они транслируют, относятся к социализирующему типу.

38,57% респондентов указали, что в казахстанских кинокартинах транслируют идею любви к Родине, транслируют духовные ценности 77,13% и 22,87% содержат в себе материальные ценности. Таким образом, несмотря на все сложности и трудности, наша отечественная культура функционирует, в целом пока не теряя своей идентичности. Как показывает исследование, самые важные ценности, которые необходимо пропагандировать отечественному кинематографу такие как «любовь к Родине» - 38,57%.

Мы ранжировали наиболее популярные кинокартины: 1. Жаужурек Мын Бала; 2. Келинка Сабина; 3. Рэкетир ; 4. Шал ; 5. Он и она.

Результаты нашего исследования демонстрируют наличие актуального спроса у отечественной молодежи на картины, в которых транслируются патриотизм («Жаужүрек мың бала», повествует о легенде времён Казахо-джунгарской войны), семейные ценности, критическая самоирония (кинофильмы «Келинка Сабина»), ценность личностного начала (кинофильмы «Он и Она», «Шал»); умение противостоять невзгодам («Рэкетир»), самоирония над общественными стереотипами, внимание к духовным составляющим личных взаимоотношений («Он и Она»).

Тем не менее, отечественное кино проигрывает зарубежному американскому кино потребительскими качествами, техническим уровнем спецэффектов, определяемая ее ограниченными финансовыми ресурсами.

Мы делаем вывод, необходимо развивать отечественный кинематограф для развития собственной аутентичной идентичности в культуросфере, где кино является сегодня активным социализатором молодежной аудитории. Требуется и государственная поддержка, как писал в концепции всеобщей социальной ответственности У.Шрамм влиятельные группы, способные вносить изменения – это правительства, сами средства связи и массовая аудитория [5, с. 35-36].

Список использованных источников

1. Бандура А., Уолтерс Р. Принципы социального научения. // Современная зарубежная социальная психология. Тексты. – М., 1984. – С. 42-47. 2. Гулевич О.А. Психология коммуникации М., 2007. - 384 с. 3. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура. Пер. с англ. - М, 2000. - 606 с. 4. Леднёва А.В. Современная социальная теория: Бурдье, Гидденс, Хабермас. - Новосибирск, 1995. – 119 с. 5. Сиберт Ф. , Шрамм У. , Питерсон Т. М., 2004. - 176 с.

М. В. Сметаніна, О. О. Сметаніна

ДОСВІД ВПРОВАДЖЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ В США

Сучасний світ – світ технологій, інформації, швидкого економічного та соціального розвитку. Світ динамічний і зміни відбуваються у всіх сферах суспільного життя. Відповідно до розвитку, змінюється і світоглядна парадигма. Суспільство набуває гуманістичних, демократичних та філантропічних рис, змінює своє ставлення до людей з особливими потребами та робить спроби їх соціальної інтеграції.

Згідно офіційної статистики Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) кількість людей з обмеженими можливостями складає 15% від усього населення планети. Тобто, понад один мільярд людей у світі мають певну форму неповносправності і з них 80% – це громадяни країн, що розвиваються [2, с. 8]. Проблему неповносправності можна віднести до глобальних проблем людства, яку неможливо ігнорувати та слід сприяти невідкдадному вирішенню негативних наслідків неповносправності та ізоляції людей з особливими потребами в цілому та в галузі освіти зокрема.

Освіта – невід'ємна складова соціальної політики щодо інтеграції людей з особливими потребами. Вирішення проблеми неповноправності та адаптації суспільства є безпосереднім обов'язком держави. У високорозвинених країнах, таких як США, Швеція, Канада, Англія, Шотландія та інших, зростає тенденція у запровадженні інклюзивної освіти. Цим досвідом зацікавилась і починає його переймати Україна. Інклюзивна освіта – це такий комплексний процес, який включає в себе забезпечення рівного та повного доступу до якісної освіти дітям з особливими освітніми потребами шляхом організації їх у загальноосвітні навчальні заклади з застосуванням індивідуальних методів навчання з урахуванням всіх потреб дитини. На сьогоднішній день проблема освіти для людей з особливими потребами розглядається як така, що потребує детального розгляду та максимального вирішення не лише на індивідуальному, але і на державному рівнях.

На нашу думку, ця проблема є актуальною у сучасному світі і немає «терміну придатності». Вивчення основних закономірностей цієї проблеми дозволить виявити недоліки та тенденції соціальної роботи стосовно інтеграції людей у активне соціальне життя. Інклюзивна освіта допоможе виявити інтелектуальні ресурси та скерувати їх у суспільно-корисне русло, тобто сприятиме соціальному включенню людей з особливими потребами на рівних умовах з іншими членами суспільства.

На жаль, ця проблема в Україні перебуває у стані «анабіозу». Для подальшого розвитку необхідно дослідити історію розвитку, тенденції та зарубіжний досвід інших країн, зокрема країни витоку інклюзивної соціально-педагогічної роботи в

сфері організації освіти для людей з особливими потребами - США.

Інклюзія у США має багаторічну історію. Вже у середині XVIII ст. у багатьох притулках та закладах для людей, які мали захворювання, почали впроваджували елементарні форми спеціальної освіти. Далі з'являються спеціальні освітні програми для дітей іммігрантів. Дослідження етапів становлення спеціальної освіти в США показує, що до початку XIX ст. фахова підтримка дітям та підліткам з особливими потребами ще не надавалась. Діти залишались на піклуванні у своїх родинах або скеровувались у притулки спеціального призначення. У 1817 р. в США «відчинив свої двері» Інститут для людей із вадами слуху, засновником якого був відомий сурдоперекладач Т. Галлоде (T. Gallod). Робились спроби з організації спеціального навчання для дітей з порушенням розвитку в «денних класах» у загальних школах. У 1830 р. створені перші школи для дітей з вадами слуху та зору. У 1869 р. в Бостоні були створені перші «денні класи» для дітей з вадами слуху, а в 1878 р. такі два таких класи почали функціонувати у Клівленді [4, с.162.].

У цей історичний проміжок часу остаточно сформувались три напрямки підтримки людей з особливими потребами: християнсько-філантропічний, медично-педагогічний та педагогічний. Першими установами, які працювали з дітьми були не лише спеціальні школи, а ще притулки та школи-інтернати. Лише у середині 60-х рр. XX ст. була розроблена програма «Головний старт» як перша спроба залучення дітей з особливими потребами у загальні класи. Отже, відбувся перехід з медико-педагогічного до педагогічного напрямку, який став основним.

У 60-ті рр. XX ст. пропонуються перші програми спільного навчання дітей з особливими потребами та дітей у загальноосвітніх школах. У цей же час в США приймається низка законів, які багато в чому визначає напрями сучасної американської політики в галузі освіти, що базується на злитті передового досвіду загальної і спеціальної освіти. «Акт про освіту людей з особливими потребами» (1975) став юридичною базою соціальної інтеграції людей з обмеженими можливостями. Започаткування інклюзивної освіти в США також пов'язане з рухом батьків за освітні права дітей

У 70-х рр. XX ст. процес підтримки набрав педагогічно-соціального характеру і почав виділяти наступні підходи: widening participation (розширення доступу до освіти), mainstreaming (основний напрям) та inclusion (включення). Саме у США вперше була впроваджена особлива форма інклюзивної освіти – «мейнстрімінг». Це спільне навчання дітей з обмеженими можливостями і звичайних дітей. «Розширення доступу до освіти « та «основний напрям» – це можливість дітей з особливими потребами спілкуватись для розширення соціальних контактів, а «inclusion» - залучення таких дітей до навчального процесу у масові школи [1, с. 10].

Запровадженню нової інклюзивної форми освіти сприяла система загальної освіти. Ставлення працівників освіти до дітей з особливими потребами стали рушієм зміни в системі спеціальної освіти в США. Освітні реформи охоплювали всю освіту, а не лише спеціальну. Реформи включали три рівні втручання: перший етап – зовнішні, державні аспекти (підвищення стандартів освіти, підвищення заробітної плати для вчителів та можливість кар'єрного зросту); другий етап – внутрішні, особистісні аспекти (організація кадрового забезпечення, підготовки вчителів, залучення батьків та спільноти); третій етап – спрямований на учнів (спроби запровадження навчання учнів з обмеженими можливостями).

90-ті рр. XX ст. в США відзначаються запровадженням кількох ініціатив щодо реформування освітньої галузі. Важливого значення серед таких ініціатив є «модель адаптивного навчального середовища», яку розробила М. Вонг (M. Wang) [3, с. 213]. Суть її полягає в інтегруванні дітей з особливими потребами в загальноосвітні школи, коли в таких класах викладають вчителі та двоє спеціальних педагогів. Інший приклад – «модель інтегрованого класу». Дана модель була розроблена для дітей з легкою розумовою відсталістю та проблемною поведінкою.

Отже, у другій половині XX ст. відбулись кардинальні зміни суспільного менталітету. Закони про рівні права та декларації Організації Об’єднаних Націй (ООН) та Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО) сприяли адаптації освітньої системи до потреб дітей з обмеженими можливостями.

На сучасному етапі розвитку інклюзивної освіти у США діти з особливими потребами отримують різноманітний спектр послуг, навчаючись на інклюзивній формі, такі послуги дають змогу у повній мірі розкрити їх потенціал. Аналіз досвіду запровадження інклюзивної освіти у США показав, що розвиток і поширення інтеграційної політики у сфері загальної та спеціальної освіти дозволяє не лише дати можливість дітям з особливими потребами відчути себе повноцінними членами суспільства, але і зробити суспільство більш гуманним, тобто навчити дітей і дорослих співчувати, піклуватися та допомагати. Інклюзія виступає не лише вимогою сучасності, але і безпосереднім правом на рівний доступ до освіти для дітей з особливими потребами.

Список використаних джерел

1.Безлюдний Р. О. Соціально-педагогічна підтримка дітей з особливими потребами в США / Р. О. Безлюдний // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. / [ред. кол. Т. І. Сущенко (гол. ред.) та ін.]. – Запоріжжя, 2011. – Вип. 14 (67). – С. 9–14. 2.Всемирный доклад об инвалидности [Електронний ресурс]. – Всемирная организация здравоохранения, 2011. – 28 с. – Режим доступу: http://www.who.int/disabilities/world_report/2011/summary_ru.pdf?ua=1 3.Захарчук М. Є. Зміна освітньої парадигми у шкільній системі навчання дітей у США / М. Є. Захарчук // Педагогіка і психологія проф. освіти. – 2013. – № 5. – С. 209–223. 4.Ратнер Ф. Л. История становления и развития идей инклюзивного образования: международный опыт / Ф. Л. Ратнер, Н. Г. Сигал // Сборник научных трудов. – Тамбов : Грамота, 2012. – № 12. Ч. 2. – С.162–167.

СЕКЦІЯ V.
ІСТОРИЧНІ НАУКИ НА ТЛІ ВИКЛИКІВ СЬОГОДЕННЯ

Н. В. Агафонова

ІСТОРИЧНЕ ЗНАННЯ В УМОВАХ ЗІТКНЕННЯ ПАРАДИГМ «ПОЛОВЦІ-АВТОХТОНИ» - «ПОЛОВЦІ-КОЧІВНИКИ»

Сучасний світ потерпає від конфліктності різних історичних пам'ятей. Історичну пам'ять застосовують і використовують з метою таврувати, дискредитувати опонента , запропонувати свої вердикти і, як результат, «грати на конфліктному минулому в сьогоднішніх політичних змаганнях» [18, с.11]. Ми не маємо ототожнювати історію і історичну пам'ять, та вони відзначаються взаємозалежністю. Сфера історичної пам'яті – це не стільки простір продукування історичного знання, скільки засіб донесення уже сформованих матриць історичного досвіду до широкого загалу і їх закріплення в суспільній свідомості [18, с.13].

Історичному знанню відводиться провідна роль у формуванні історичної пам'яті. Аби історична пам'ять не стала детонатором суспільних збурень, слід позбутися у процесі формування історичного знання практики пасеїзму (самолюбування), етноцентризму, розширити методологію дослідження. Маємо визнати, що головна мета історичної науки – не оцінка. «Наука не базар, где любой товар оценивается для продажи. …Объекты научного исследования не оцениваются, а исследуются», - зауважує Л. Гумільов в «Апокрефических диалогах» [9]. Історичне дослідження, на думку історіософа, має спиратися на основний «архів» - логіку подій [9].

В сучасній українській історичній науці є теми, які не відзначаються «посиланням» на логіку подій. До таких відносимо проблему витоків та місії половецтва. В. Половець у монографічному дослідженні «Половці» (2007) робить слушний висновок: «…цілісної картини походження і життя половців нікому з дослідників не вдалося скласти. Усі вони (дослідники – А.Н.) задовольнялися розглядом лише окремих фрагментів, які створюють мозаїку» [21, с. 26]. Правомірністю відзначається і «вирок» С. Наливайка: «…питання про походження і найдавнішу історію половців досі відкрите» [19, с. 439].

Рівень невизначеності вчених у даній темі демонструє історіографія, яка презентує три відмінні оцінки половців. Перша виявила себе в історичних узагальненнях та дослідженнях XVII-XIX ст.: половці – слов'яни , що відстоюють свій економічний інтерес у часі Великої Перебудови за сценарієм князів з династії Рюриковичів [20, 24, 15]. Друга датована XIX-XX ст.: половці – «неутомимые злодеи», «лютые злодеи», «хищный степной азиат», «дикие кочевники», «половцы-тюрки», «полчища степных кочующих народов Азии, жадных к грабежу и истреблению» [13, 22, 14, 2, 8, 16]. Третю, частково, заявлено у XX ст. [6, 7, 10, 11], а у XXI ст. вона отримала статус основної – половці – поліетнічна, автохтонна даність [17, 3, 1].

О. Інков у дисертаційному дослідженні «Древняя Русь и половцы во вт. пол. XI – первой трети XIII в.» (2001) вказує на протиречивий характер змісту існуючих в даній проблемі праць: історики з протилежних позицій трактують одні й ті самі події. На його погляд, дослідження надміру залежать від взятої вченими за основу парадигми [12]. Нами у статті «Етнікон «половці» у контексті реанімованої парадигми «половці-автохтони»: спроба полідисциплінарного аналізу» визначено мотив до появи половецтва , презентовано версію прочитання етнікону «половці» як самоназви, заявлено іраномовних алан (ясів, касогів) та уличів, сіверян, радимичів, вятичів складниками етносоціальної та політичної даності половці [1].

Завдання даної статті продемонструвати неспроможність досліджень базованих на парадигмі «половці-тюрки» на прикладі праці Я. А. Федорова та Т. С. Федорова «Ранние тюрки на Северном Кавказе (историко – этнографические очер-

ки)». В означеній роботі (VI глава) автори презентують половців тюрками, кочівниками Закаспію: «С крушением Хазарского каганата рухнул заслон, который долгое время сдерживал напор кочевников из Закаспия. Теперь когда Хазарии больше не существовало, узы переправились через Волгу и растеклись по необозримым степным просторам Юго-Восточной Европы» [23, с. 216]. Саме ця теза (задіяна без посилань на будь-які джерела) є стартовою в оцінці питання про походження половців, від неї «відштовхуються» автори.

Дослідники виказують необережне ставлення до титулатури: називають лідерів половецьких об'єднань ханами, хоча джерела презентують їх за титулом князь. Натомість етимологія лексем «князь» і «хан» є відмінною: «кинесь» – у перекладі з давньослов'янської означає «подать, податок» [5, с. 421] . Отже, князь на початковому етапі формування геополітичної реалії Русь – збирач податку. Подієвий ряд, пов'язаний з діяльністю князів зазначеного періоду, демонструє саме таку місію Олега, Ігоря, Ольги. Титул «хан» виступає у значенні «правитель необмежений у владі» і входить у практику з появою на історичній арені Чингизхана [4, с. 778].

Виходячи з парадигми «половці-кочівники», Я. А. Федоров та Т. С. Федоров з великими труднощами «долають» зміст повідомлень за авторства Ал-Омарі та Юліана, в яких землі, «окуповані» половцями - скотарями, постають вкрай обробленими аж до навали татар. Щоб вийти із цієї ситуації, дослідники стають на шлях відвертої верифікації: заявляють, що частина кипчаків вела осілий спосіб життя [23, с. 247]. Перехід до землеробства, на їх погляд, обумовлений майновою диференціацією: «Не владея достаточным количеством собственного скота, бедняки пасли скот богача, или же вынуждены были переходить к новому способу производства – к земледелию…» [23, с. 246].

Якщо ми, солідаризуючись з авторами XVII-поч. XIX ст., презентуємо половців автохтонами і цим пояснюємо подібність їх культурного досвіду з таким у слов'ян, то Я. А. Федоров та Т. С. Федоров наполягають на поступовому осіданні кочівників на землю. Проявом цього процесу, на їх погляд, є техніка будівництва житлових комплексів – «многогранных жилищ»: «…тип деревянных жилищ – зимовищ возник у половцев скорее всего под влиянием славянской строительной техники, на что указывает С. А. Плетнева: половцы так и называли такие зимовища по-русски «избами» [23, с. 274-275]. Ці ж «избы», зауважують автори, досліджував на території Дніпропетровської області Д. І. Яворницький [23, с. 275]. Така інформація дає нам право на узагальнення: не лише «половецькі баби» пов'язують в одне ціле землі від Середнього Дніпра до Північного Кавказу, а й техніка будівництва житлових комплексів, яка і належала общинникам – землеробам – половцям. До речі, автори акцентують на тому, що дана техніка (зрубна) будівництва житла і технологія улаштування багатофункціональної система опалення змінилась іншою, зокрема на Кубані, аж в XVII ст. [23, с. 277].

Я. А. Федоров та Т. С. Федоров відзначають, що антропологи відмовляють у правомірності концепції про тюркську природу половецтва: «Л. И. Лавров высказался отрицательно по поводу возможности использовать данные антропологии для выяснения роли половецкого этноса в этом процессе. Больше того, он считает, что вообще антропология мало чем может помочь в этом вопросе» [23, с. 283]. Автори звинувачують антропологів: «…нам кажется, что в такой постановке вопроса кроется явное недоразумение, в котором виноваты, прежде всего, сами антропологи» [23, с. 283].

І тут же автори рятуються гіпотезою В. П. Алєксєєва, зміст якої в наступному: «… пришлый элемент, а именно половцы, представлял собой лишь незначительную этническую группу, которая и растворилась без остатка в местной среде» [23, с. 283]. Де ж тоді логіка: як «незначительная этническая группа» змогла упродовж століть опонувати Русі, так радикально впливати на києворуський державотворчий процес?

Для нас є важливим висновок авторів (який не суперечить парадигмі «половці – поліетнічна автохтонна даність»): половці на певному етапі своєї історії (XII – XIII ст.) рухалися в південному напрямку, тобто з т. зв. південноруських (як дослідники їх називають) степів – на Північний Кавказ. Цей рух, на їх переконання, засвідчує матеріальна культура представлена похованнями. Та при цьому, антропологи, про що йшлося перед цим, не відстежують відмінностей між генотипом кочівників і представників слов'янського світу.

Нами у статті «Етнікон «половці» у контексті реанімованої парадигми «половці – автохтони»: спроба полідисциплінарного аналізу» визначено мотив до появи половецтва, презентовано версію прочитання етнікону «половці» як самоназви, заявлено іраномовних алан (ясів, касогів) та уличів, сіверян, радимичів, вятичів складниками етносоціальної та політичної даності половці [1]. Половці-автохтони, що захищають свій економічний інтерес і соціально-політичний статус, виступають проти нового порядку: державного. У X столітті, у зв'язку з державотворчими кроками Володимира Першого, настав апофеоз у зіткненні цих двох інтересів. Половці – результат цього зіткнення. Вони заявляють про себе у часі трансформації данини з добровільної жерцям та родовій аристократії у примусову: 1000-го року [1, с. 123]. В основі етнікону «половці» прочитується санскритичне «пала» у значенні «захисник». Половці – захисники родо-племінного устрою. Парадигма «половці-автохтони» знімає всі протиріччя, на які натрапили Я. А. Федоров та Т. С. Федоров у своєму дослідженні «Ранние тюрки на Северном Кавказе (историко-этнографические очерки)».

Список використаних джерел

1.Агафонова Н. В. Етнікон «половці» у контексті реанімованої парадигми «половці – автохтони»: спроба полідисциплінарного аналізу / Надія Василівна Агафонова // Гуржіївські історичні читання. – Випуск 10. – Національна Академія наук України, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького. – Черкаси, 2015. – С. 121- 129. 2.Адрианов П. Слава земли русской / П. Андрианов. – Одесса, 1913. 3.Бережинский В. Г. Вооружение половцев / В. Г. Бережинский / Центральный музей Вооруженных Сил Украины. – К. – 2005. – 562 с. 4.Брокгауз Ф. Энциклопедический словарь / Ф. Брокгауз Ф. И. Ефрон. – Москва : «Эксмо». 2003. – 832 с. 5.Вайан А. Руководство по старословянскому языку / А. Вайан / Перевод с французского В.В. Бородич. / Под редакцией и с предисловием В. Н.Сидорова. – М. : Издательство иностранной литературы, 1952. – 447с. 6.Гераськова Л. С. Кочівники і Київська Русь / Л. С. Гераськова // Litopys.org.ua/istkult/ikult18.htm. 7.Гераськова Л.С. Печеніги, торки , половці, на кордонах Київської Русі / Л. С. Гераськова // httm:// Litopys.org.ua/istkult/ikult17.htm. 8.Голубовский П. В. Печенеги, торки, половцы до нашествия татар. История южнорусских степей IX – XII вв. / Петр Васильевич Голубовский. – К., 1884. 9.Гумилев Л. Н. Апокрифический диалог / Л. Н. Гумилев // www.mumidol.ru/taiga/gum.htm. 10.Естигнеев Ю. А. Кыпчаки: этнос и его имя / Ю. А. Евстигнеев // Общество. Среда. Развитие. (Terra Humana). – 2012. – № 3. 11.Евстигнеев Ю. А. Половцы: кто они? К вопросу об этнической идентичности половцев / Ю. А. Евстигнеев // cyberleninka.ru/article/n/polovtsy-kto-oni-k-voprosu-ob-etnicheskoy-identichnosti-polovtsev. 12.Инков А. А. Древняя Русь и половцы во второй половине XI - первой трети XIII века / Инков Александр Александрович // Диссертация 07.00.02 – Саранск, 2001. 13.Карамзин Н. М. История государства Российского / Николай Михайлович. – Санкт-Петербург, 1892. 14.Ключевский В. Й. Курс русской истории / Василий Йосипович Ключевский. Сочинения в 8-ми т. [Т. 1]. – М, 1956. 15.Конисский Георгий. История Русов / Георгий Кониский. Репринтное воспроизведение издания 1846 года. – РИФ: Дзвін, 1991. – 262 с. 16.Костомаров Н. М. Две русские народности / Николай Михайлович Костомаров // Исторические монографии исследования. [Т. 1]. – Санкт-Петербург, 1903. 17.Мінєнкова Н. Є. Кочовики південно-східної Європи 10 - I пол. 13 ст. в українській і російській історіографії / Н. Є. Мінєнкова. Автореф. дис. на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук. – Донецьк, 2005. 18.Нагорна Л. Історична память: теорії, дискурси, рефлексії. / Лариса Нагорна. – К.: Іпіенд ім. І.Ф. Кураса, 2012. – 328 с. 19.Наливайко С. Етнічна історія Давньої України / Сергій Наливайко. – К. : Євшан-зілля, 2007. – 489 с. 20.Орлов А. М. Нижегородские татары: этнические корни и исторические судьбы. Маджары и мещера – кипчакские племена / А. М. Орлов // http://mishare.narod.ru/books/Ethnic_roots/3.htm. 21.Половець В. Половці / В. Половець. – Чернігів: Просвіта, 2007. – 136 с. 22.Устрялов Н. Г. Русская история / Николай Гаврилович Устрялов – Санкт-Петербург, 1837. 23.Федоров Т. С. Ранние тюрки на Северном Кавказе (историко – этнографические очерки) / Т. С. Федоров, Я. А.

Федоров. – М. : Издадельство Московского университета, 1978 г. 296 с. 24.Чистякова Е. В. Русский историк А.И. Лызлов и его книга «Скифская история» / Е. В. Чистякова // Вестник истории мировой культуры. – М., 1961. – № 1.

Victor Belous

DESCRIBING NEW VISTAS FOR HISTORY RESEARCH
(treasures of State Archives of Kirovograd Region)

The Kirovograd region, established in January, 1939, encompassed areas, formerly belonging to the regions of Kherson, Odessa, Nikolaev, Kharkov, Kiev, Podolia, Dnepropetrovsk, Poltava. Some territorial reshuffling was done in 1954 due to the organization of the Cherkassy region. So the object of research now is geographically the region in the very centre of Ukraine, the territory between the rivers Southern Bug and Dnieper. These lands have seen prehistoric Slavonic tribes, the riders of Tartar khans, Cossack warriors and peasant rebels. Poland, Russia, Lithuania, Turkey – all fought for the control of this territory. Alas, we do not have many sources on the events of those long gone days. What has been preserved in the State Archives of Kirovograd Region (SAKR) are the documents of a more contemporary epoch.

The city of Kirovograd (formerly Kirovo, Zinovievsk) has sprung up around the fortress of St. Elizabeth, which was erected as one of strongholds against raiding Tartar parties. A special status territory by the name of New Serbia has been organized on the left bank of the Dnieper to settle refugees and emigrants from the Balkans. The history of this territory and its further destiny present an interesting venue of research.

People who were born and lived there have entered the history of not only Ukraine, but the world history too. No name but a few: the Tarkovsky family, the Shulgins, poet Malanyuk, flyer Matsievitch, writer and politician Vynnychenko, political figures like Trotsky and Zinoviev – all are connected to our city.

The years of the Civil war (sometimes referred to as the years of Bolshevik occupation) produced valuable information concerning methods and details of establishing the Soviet power in the region. Yellowish pages of old newspapers have preserved to our researches stories of fighting, victories and defeats, robberies and repressions of the first post-revolutionary years. A very interesting direction for research is the history of rebel movement in the region. Stories of conspiracies, political and economic uprisings, self-proclaimed peasant republics are still waiting for scholars to estimate their importance to the history of the country.

The main bulk of this information can be found in the funds of archival criminal cases, transferred to us from the care of the Security Service of Ukraine archivists. The Soviet power is notorious for its repressive policies against its own peoples, but the repressions of the first years or the Soviet power (1920-1923) were not so massive and cruel, as in the years of 1937-38. Literally thousands of men and women have paid with their lives for as much as a wrong word or a wrong look.

Lives and destinies of these people are very much alike in the sense, that all of the cases began with a slanderous « signal» from a « well-wisher» and ended at best at « the southern coast of the Arctic ocean», at worst – in a death chamber of the all-mighty « Che-Ka» and its heirs. Engineers and teachers, workers and peasants, men and women, old and young – each and every of them could have assisted in the progress of his motherland, had the *« Rodina*» treated them as citizens and not brandished as the « enemies of the people». We must acknowledge the huge amount of work, done by scholars, society activists and journalists in bringing the names of the victims to the public, but there is much to be done still in unraveling stories of lives, taken wantonly in the name of false ideals.

Once we have mentioned « false ideals» we are to say that questions of collectivization and industrialization of this country still remain a very disputable issue. Documents,

kept in the SAKR, may provide some answers to these problems. Contents of reports to local Communist party committees and bodies of Soviet power, newspaper articles, especially viewed on the sinister backdrop of criminal cases, represent a gloomy picture of socialist construction, which differs greatly from the optimistic propaganda images of happy people and prospering land.

Bolsheviks have always been stressing the international character of proletariat. On practice there always existed a strong element of distrust towards representatives of non-Russian nationalities. It led to repressions on national grounds, when many Poles, Bulgarians, Germans etc. have been accused of « terrorist and espionage activities», tried and shot. To keep them company in the dungeons, prison cells were packed tight with members of NKVD-invented « clandestine conspiracies» of different colouring: nationalist, military etc.

A very special feature is prosecutions against Jews. The topic of Shoa (The Holocaust) is a popular one with scientists in Israel, Poland, Germany, the Baltic countries. There are many files in our storage, that can shed additional light on the problem.

A sinister page is devoted to clergy. Priests of practically every religion in this territory have been almost completely eradicated. After their incarcerations or deaths their laity followed them to concentration camps or faced shooting squads.

Lack of space prevents us from expounding on the subject. In the closing lines we would like to invite researchers of all ages and political affiliations to come and work in the State Archives of Kirovograd region. Every scrupule of information you dig up or discover in its files will become a valuable stone in the mosaic of Ukrainian history. Results of your work may be published in « Between the Bug and the Dnieper», our periodical edition (for further details contact us at the provided E-mail addresses and/or mobile phones Nos).

О. А. Бабенко

АРХІВНО-СЛІДЧІ СПРАВИ Й ІСТОРИЧНА ПАМ'ЯТЬ

Беззаперечно, що у контексті «досягнення національної єдності та консолідації суспільства» важливим чинником є «формування історичної пам'яті української нації» шляхом, зокрема, «дослідження і популяризації історичного минулого держави» [6, 7].

Одним з об'єктивних джерел пізнання минулої, радянської, епохи в історії України є масив закінчених провадженням слідчих справ колишніх органів ВНК (ВЧК) – ОДПУ (ОГПУ) – НКВС (НКВД), які у 1990-х роках було передано з архівів каральних органів на подальше зберігання до системи державних архівних установ України. «Архіви спецслужб – не просто архівні документи. Їх вивчення потребує особливого підходу. Адже за кожним пожовклим аркушем стоїть людська доля, що сухою мовою законів та нормативно-правових актів визначається як інформація про особу, її персональні дані»[7, 107].

Величезний навіть просто за фізичним обсягом джерельний масив, база «для нових студій із вітчизняної історії і... досліджень архівістів», став «предметом наукових конференцій, дисертацій та розвідок, у яких, природно, виявлено провідну роль цього типу джерел у дослідженні саме репресивної політики радянської влади» [3, 1].

Одним з перспективних аспектів у цьому напрямі є дослідження долі представників технічної інтелігенції у період репресій кінця 30-х – початку 40-х років минулого сторіччя та її проекція на динаміку та результати економічного розвитку регіонів країни. Матеріали архівно-слідчих справ цього часу допоможуть розкрити багато невідомих сторінок історії та спростувати заскорузлі міфологеми та стереотипи періоду. Принципами підходу до роботи з цими справами мають бути об'єктивність оцінки на тлі комплексного використання інших джерел (преса того часу, мемуарна та навіть художня література тощо); уважне дослідження текстів документів як важливого елементу дискурсу при загальному критичному сприйнятті фактів.

Використання названих справ, опрацювання документів та їх можливе оприлюднення мають здійснюватись виключно за умов суворого дотримання законодавчих положень з цих питань, якими, зокрема, передбачається: «ст.16: Доступ до документів Національного архівного фонду, що містять конфіденційну інформацію про особу, а також створюють загрозу для життя чи недоторканності житла громадян, обмежується на 75 років від часу створення цих документів, якщо інше не передбачено законом. Раніше зазначеного строку доступ здійснюється з дозволу громадянина, права та законні інтереси якого можуть бути порушені, а в разі його смерті – з дозволу спадкоємців», а також «ст.21: 4)не допускати перекручення або фальсифікації використаних відомостей, що містяться в архівних документах»[1].

Окремо слід зазначити наявність у деяких справах документів оперативно-розшукової діяльності каральних органів того часу, за якими можна, зокрема, «вирахувати» особи секретних співробітників. Ці дані потребують особливо уважного ставлення до них та їх використання у відкритих джерелах. Прийнятий закон про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років (№2540) є, на нашу думку достатньо контроверсійним документом, який потенційно може стати «бомбою уповільненої дії» [2], принести значної шкоди жаданим миру та злагоді у суспільстві.

Цікавим з погляду популярних у наш час гендерних студій може стати дослідження долі жінок. Зазвичай учасниками виниклих у зумовлених партійними настановами хворобливих мареннях співробітників репресивних органів «контрреволюційних шпигунських, повстанських, терористичних організаціях» робили здебільшого осіб чоловічої статі, але траплялися серед основних фігурантів й жінки. Жіночі імена у протоколах рішень позасудових органів та на кривавих актах при виконання вироків виглядають особливо моторошно.

Певні спостереження щодо справ жінок вже існують. Часто нещасні жінки автоматично «ставали членами» націоналістичних організацій: українських, німецьких, польських, болгарських, єврейських тощо. Їх бездоказово відносили до резидентів іноземних розвідок. Міжнародна контрреволюція, як в цьому намагалися запевнити служаки сталінського режиму, через свої численні підривні центри, що створювалися на території зокрема сучасної Кіровоградщини, «вела активну боротьбу» з радянським ладом.

Коли хвилі Великого терору розливалися по країні, в цей же час створювалася картина загального благоденства з оптимістичними кінокартинами, з перевиконанням планів п’ятирічок, з міфом про загальне схваленням курсу партії та уряду, з майже перемогою над капіталізмом. Паралельно з цим світом існував і інший, де ешелони вивозили в суворі краї нових арештанток, дітей примушували відмовлятися від своїх батьків, слідчі цілодобово вели допити підозрюваних у антирадянській діяльності, ночами розстрілювали жінок, вина котрих полягала в тому, що вони мали тавро члена родини «ворога народу» або «зрадника батьківщини»[4].

Відвойовуючи своє сумнівне право на існуванні, ця сама «батьківщина» створила й викохала складний управлінський та каральний апарат, який свою чергою «послідовно й систематично пропустив через м'ясорубку репресій все населення». Масовий терор, заснований на принципі класової сеґреґації, був наймасштабнішим за всі інші типи, а відтак і головним. Він охопив усю країну – одну шосту частину земного суходолу.

Починаючи з найперших днів радянскої влади, для здійснення поставлених цілей, ідучи шляхом обліків, анкетування, паспортизації й переписів населення, протягом кількох десятиріч влада створила в загальнодержавних масштабах всеохопну й доволі точну інформаційну управлінську базу. Ця база віддзеркалювала кількісний і якісний склад населення, головним чином міського, передусім чоловічого. У сукупності держава отримала досить повну характеристику населення. Збирання й систематизація відомостей про населення було чи не найпершим і чи не най-

головнішим завданням більшовицьких спецслужб. Арешти проводилися на основі саме цієї інформації, яку збирали невтомні «бійці невидимого фронту» [5].

Тема нашого дослідження є зі зрозумілих причин виокремленою, але й у такому вигляді спрямованою на розкриття механізмів, результатів та наслідків боротьби держави проти власного народу, без усвідомлення яких унеможливлюється процес формування не лише історичної пам'яті народу, а й становлення модерної суверенної української держави.

Список використаних джерел

1.Закон України « Про Національний архівний фонд та архівні установи»// Електронний ресурс, режим доступу http://fraza.ua/. 2.Дерейко І. Архівно-слідчі справи як джерельна база дослідження особистісного виміру проявів збройного колабораціонізму в райхскомісаріаті « Україна» // Сторінки воєнної історії України. - К.: Інститут історії України НАН України, 2010. - №13. - с.39// Електронний ресурс, режим доступу http://www.history.org.ua/?hist=818. 3.Пасічник Л. Дружина ворога народу // Народне слово. – 2015, 05 лютого. – С. 13. 4.Білокінь С. І. – Голодомор, різні типи й способи терору//Електронний ресурс, режим доступу http://www.anvsu.org.ua/index.files/Articles/Bilokin1.htm. 5.Гінзбург О.П. Підсумки роботи Державної архівної служби України, архівних установ та установ СФД у 2013 році та їх завдання на 2014 рік // Архіви України – 2014. – №2 (290). – С.7 – 27. 6.Даневич Л.Г. Галузевому Державному архіву СБ України – 20 років // Архіви України – 2014. – №2 (290). – С. 106 – 118.

О. О. Бабенко

ДВІ ІНДУСТРІАЛІЗАЦІЇ НА КІРОВОГРАДЩИНІ

Теза про перетворення України за часів СРСР з країни аграрно-індустріальної на країну індустріально-аграрну завжди подавався як показник значного прогресу країни за 70 років панування Комуністичної партії. Дійсно досягнення радянської економіки, яка змогла за короткі строки створити промисловість, яку з певними застереженнями можна було порівнювати з провідними країнами світу, дійсно були вражаючими.

Проте, у той же час, за цей промисловий стрибок було сплачено фактичним пограбуванням радянського селянства, експропріацією його права на індивідуальне землекористування, зниженням життєвого рівня усіх прошарків і класів радянського народу, загальним зниженням культурного рівня радянського населення за рахунок знищення та еміграції значної частини української та імперської інтелігенції.

Причиною таких подій був, насамперед, прискорений характер усіх процесів, що відбувалися у часи «великого стрибка» 1929-1939 рр. Це стосувалося і розбудови промисловості, і примусової колективізації та механізації сільського господарства, і прискореної підготовки нових кадрів для промислового виробництва від кваліфікованих робітників до інженерів-конструкторів.

Але всі ці термінові заходи мали одну мету – підготувати країну до майбутньої війни, яку почали готувати провідні країни світу з кінця 1920-х рр. Відповідно і розбудова промисловості провадилася порівняно з класичними випадками «навпаки». Підприємці перших країн, що досягли індустріальної стадії розвитку, накопичували стартовий капітал за рахунок торгівельних операцій та розбудови легкої і харчової промисловості. Лише приблизно через 100-150 років безперервного поступового накопичення капіталів відбувся бурхливий розвиток важкої промисловості та машинобудування, перехід до машинної тяги на виробництві, який отримав назву «промислового перевороту».

Тим часом у СРСР у часи першої п´ятирічки були створені насамперед галузі чорної металургії та важкого машинобудування, у часи другої – головним середнє та транспортне машинобудування, і лише третя, незакінчена, п´ятирічка мала розпочати різке збільшення виробництва товарів масового попиту та розширити асортимент харчових товарів, хоча і за рахунок світових досягнень у виробництві ерзац-продуктів на зразок маргарину або консервів. Хоча ці плани залишилися нереалізо-

ваними, так само як і сталінська ідея доведення виробництва зернових у СРСР до 7 млрд. пудів щорічно, головна мета – створити військову промисловість, здатну забезпечити Червону Армію масовою зброєю нового покоління, - була досягнута.

Зінов´ївщина-Кіровщина-Кіровоградщина не була провідною у процесі прискореної індустріалізації й мілітаризації країни. Проте і її не оминула модернізація промисловості. Явно захоплюючись її розмахом, кіровоградський історик Анатолій Маршанін згадує найбільші досягнення індустріалізації у нашому краї: оновлені заводи «Червона зірка», «Червоний Профінтерн» та «Більшовик»; електростанції у Бобринці, Новомиргороді, Новоукраїнці, Олександрії Зінов'євську; електромеханічний завод в Олександрії; промислові олійні в Зінов'ївську, Новоукраїнці, Бобринці, Новій Празі, дріжджовий завод у Малій Висці, черепичний – у Новоукраїнці; Другий ім. Петровського цукровий завод в м. Олександрія; Маловисківський, Межиріцький та Кіровоградський лікеро-горілчаний заводи; Балашівське родовище бурого вугілля та багато інших підприємств, які змінили обличчя області.[1, с.212-215]

Радянська промисловість витримала випробування війною. Зброя, яку вона виробляла, була далека від технічної досконалості. Фактично більшість зразків радянської бойової техніки були технологічно відсталими. Проте вони краще за європейські підходили для війни на напівокультуреній території радянського Союзу, були дешевими, порівняно з європейським зразками, і були достатньо простими в експлуатації та обслуговуванні, аби їх швидко засвоїли колишні працівники радянських МТС та напівосвічені техніки-інженери.

Післявоєнні часи були ледве не важчими, ніж воєнні. Держава спромоглася у достатньо короткий час сформулювати нову мету для радянської економіки – відбудову промисловості, і драконівськими заходами примусити народ досягти цієї мети.

Тепер перед радянським керівництвом стояло питання – що робити далі? Адже всі цілі, заради яких радянський народ терпів злидні і рабську працю були досягнуті. Навіть пристаркуватий тиран розумів, що так довго продовжуватися не може. «*Тов. Ярошенко грубо перекручує і псує формулу, викладену у «Зауваженнях» т. Сталіна. У нього виробництво з заходу перетворюється у мету, а забезпечення максимального задоволення матеріальних і культурних потреб суспільства, що постійно зростають, - виключається. Зростання виробництва заради зростання виробництва, виробництво як самоціль, а людина з його потребами зникає з поля зору тов-ша Ярошенка.*»[3], писав він, критикуючи новий підручник з політичної економіки соціалізму, який фактично абсолютизував штурмівщину перших п´ятирічок та примусові заходи першої післявоєнної у якості універсальних заходів побудови соціалізму.

Чи змінив би головні напрямки розвитку радянської промисловості особисто Сталін, залишилося невідомим. Проте після його смерті «політична економія соціалізму» спрямована на виробництво заради виробництва по суті почала брати гору над здоровим глуздом.

У якості прикладу подібного явища можна привести будівництво Кременчуцької ГЕС. З одного боку ми не можемо відкидати доцільність будівництва такої станції у цілому, проте сама розбудова станції стала прикладом не просто штурмівщини, але штурмівщини постійної, яка переслідувала колектив будівельників протягом усього будівництва станції. Плани на побудову станції у цьому районі розроблялися ще до війни. Після тривалих обговорень будівництво ГЕС розпочали у 1955 р. Закінчити станцію планували упродовж єдиної в історії СРСР семирічки 1955-1962 рр. проте з різноманітних міркувань, які не мали жодного стосунку до промисловості, керівництво республіки постійно вимагало прискорення введення станції у дію.

Регіональне керівництво тиснуло на будівельників, яким доводилося виявляти

дива винахідливості, аби прискорити здачу станції в експлуатацію. У результаті такого тиску у грудні 1959 р. Крем. ГЕС формально була введена у дію. Проте через численні недоробки та природні причини до 1967 станція працювала ненормально. Фактично замість прискореного отримання важливого будівельного об´єкту область отримала уповільнення[2, Арк. 3, 4]

Згодом проявилися численні негативні наслідки бездумного і, відверто кажучи, недоцільного насильства над часом. Насамперед, це до таких наслідків відносилося руйнування соціокультурного та середовища та господарського комплексу, які формувалися на протягом століть багатьма поколіннями людей. Також були втрачені численні культурні та історичні пам´ятки регіону, як досліджені, так і такі, що назавжди залишилися невідомими. І нарешті десятиріччя потому проявили себе екологічні проблеми, вирішення яким немає і досі.

Таким чином, ми можемо зробити закономірний висновок про те, що індустріалізація заради індустріалізації не може вважатися абсолютним досягненням. Будь-які спроби прискорити час повинні мати конкретну мету і повинні бути продумані, виважені, розраховані так, аби мінімізувати можливі негативні наслідки.

Список використаних джерел

1.Анатолій Маршанін. Процеси індустріалізації у нашому краї.// Між Бугом і Дніпром. Науково-краєзнавчий вісник Центральної України /Випуск IV. – Кіровоград: Центрально-Українське видавництво, 2015 – с.210-217. 2.Державний архів Кіровоградської області Ф.Р-6713, оп.3, спр.57. 3.Сталин І.В. Экономические проблемы социализма в СССР// Інтернет-ресурс, режим доступу: http://www.souz.info/library/stalin/ec_probl.htm.

О. М. Бут

НАУКОВО-ДОКУМЕНТАЛЬНА СЕРІЯ КНИГ «РЕАБІЛІТОВАНІ ІСТОРІЄЮ» ЯК ДЖЕРЕЛО ВИВЧЕННЯ МАЛОВІДОМОЇ ІСТОРІЇ РАДЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ

В умовах сучасної глобалізації тема масових репресій та їх роль у становленні і наслідках тоталітарного режиму підтверджує її належність до «вічних» тем. Актуальність цієї проблеми не зменшується з плином часу. Зацікавленість науковців і широких кіл української громадськості, поява новітніх наукових розвідок, на превеликий жаль, не змінила ситуації на краще. У нашому суспільстві залишається ще чимало тих, хто продовжує виправдовувати багатотисячні жертви для здійснення радянської модернізації України.

Значущість дослідження масових репресій та їх реабілітації зростає й з огляду на державну пропагандистську кампанія на догоду керівництву сусідньої Росії з формування образу Й. Сталіна як «ефективного менеджера». Апологети сталінізму, свідомо замовчуючи або фальсифікуючи історичні факти, спираючись на т.зв. ідею «русского мира» та методи гібридної війни в ідеології, прагнуть довести буцім-то кількість масових репресій була незначною, зомбуючи населення ностальгією величі СРСР.

Мета даної статті – зробити спробу історіографічного аналізу публікації в науково-документальній серії книг «Реабілітовані історією» та привертати увагу до використання її в науковому обігу.

Виповнилося 60-ти річчя надзвичайно відповідальній справі – викритті на XX з’їзді КПРС злочинів сталінізму.

1950-1960-ті роки засвідчили реабілітацію жертв політичних репресій як неоднозначну подію. Поряд з періодами активних дій проходили роки зневажливого ставлення щодо долі незаконно скривджених. Як тепер стає все більш зрозумілим, така зневага була викликана позицією деяких політиків, які вважали, що робота є завершеною, і не слід надалі ворушити проблему репресованих. Широкому загалу родичів постраждалих, як і науковцям-дослідникам переможного соціалізму дозо-

вано вдавалося про щось і когось довідатися.

Масова реабілітація розпочалася після видання Указу Президії Верховної Ради СРСР «Про додаткові заходи по відновленню справедливості у відношенні жертв репресій, що мали місце в період 30-40-х та на початку 50-х років» від 16 січня 1989 р. І закону Верховної Ради УРСР 17 квітня 1991 року «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні».

Реабілітація – це явище, що має юридичний та моральний зміст. З цією метою було зроблено новий крок для відновлення історичної правди. Президія Верховної Ради України (постановою від 6 квітня 1992 р.) та Кабінет Міністрів України (постановою від 11 вересня 199 2 р.) прийняли рішення про видання у 27 томах науково-документальної серії книг «Реабілітовані історією». Голова Головної редакційної колегії цієї державної програми академік НАН України П.Т. Тронько підкреслив, що треба «…не просто глибоко осмислити і проаналізувати негативні явища в історії України, а й опрацювати пропозиції до керівних державних органів про увічнення світлої пам'яті невинно репресованих. Не менш цінно дослідити, ввести в науковий обіг, оприлюднити досі невідомі документи про наміри і діяння вищого політичного керівництва, органів вищого державного управління, колишніх спеціальних служб і тим самим відкрити можливості для наукового вивчення і узагальнення проблем, пов'язаних з зародженням і функціонуванням тоталітарної системи [19, 5].

З відкриттям для дослідників архівних фондів СБУ новим напрямком науки стало вивчення проблеми формування і наслідків тоталітарного режиму.

Головна редколегія науково-документальної серії книг «Реабілітовані історією», спираючись на досвід роботи по підготовці і виданню «Історії міст і сіл Української РСР» скоординувала і організувала роботу у 24 областях, Автономній Республіці Крим, у містах Києві і Севастополі по увічненню пам'яті жертв політичних репресій періоду тоталітарної влади (1917-1991 рр.). За редакціями Головної були створені редакційні колегії при державних адміністраціях на чолі з одним із намісників установи. Вони залучили до науково-редакційних груп на місцях знаних науковців, краєзнавців, журналістів, письменників, активістів культурно-освітнього товариства «Меморіал», живих свідків і родичів жертв тоталітаризму. Їхніми зусиллями було вивчено багаточисленні архівно-слідчі справи реабілітованих, складено банк даних на 700 тис. душ, опубліковано монографії, статті, нариси, спомини. Усе це спричинило багаторічну в більшості аматорську роботу по підготовці і видання томів «Реабілітовані історією». У більшості регіон і том складають три книги, донецького – дев'ять. В Україні опубліковано і викладено на сайті www.reabit.org.ua Інституту історії України близько 100 книг фундаментального дослідження.

Редколегія тому «Реабілтовані історією. Донецька область» за 1992-2012 рр. Залучила сотні вчителів шкіл, викладачів вищих навчальних закладів, письменників, журналістів, працівників архівів, бібліотек, краєзнавців, активістів культурно-освітнього товариства «Меморіал» ім. В. Стуса. В містах і сільських районах області працювали групи сприяння обласній редакційній колегії.

Їх зусиллями було зібрано і опрацьовано чисельні архівні документи і матеріали із суперсекретної за радянських часів «Окремої папки» Політбюро ЦК КПУ та інших документів у Центральних державних архівах.

Тільки до першої книги тому в розділі «Мовою документів» увійшло 160 документів, ряд монографій з архівних фондів, публікацій в різних виданнях.

Плідно працювали члени обласної редколегії: З.Г.Лихолобова опублікувала посібник і монографію по тотмалітарному режиму в Україні, а В.Н.Нікольський – історико-статистичне дослідження репресивної діяльності в 1920-1950-ті рр. [2,8;9;10].

У монографії «Экономическая контрреволюцияв Украине в 20-30-е годы XX столетия: от новых источников к новому осмыслению» авторам, - за визначенням

знаного історика, одного з рецензентів книги В.В. Іваненка, - вдалося вперше у вітчизняній історіографії всебічно розкрити механізм та особливості державного пресінгу щодо «економічної контрреволюції в країні за часів сталінщини» [7, 17]. Виходячи з попиту на книгу, О.М. Бут разом з П.В. Добровим підготували її друге, доповнене, з ілюстраціями україномовне видання [1].

Як і В.М. Нікольський при роботі в межах дніпропетровського тому В.В.Ченцов та Н.Р.Романець, миколаївського тому М.М.Шитюк, полтавського тому Г.Т.Капустян, донецького тому В.С.Бондаренко підготували і захистили докторські дисертації.

Найбільшу за обсягом частину томів складають короткі біографічні довідки на колишніх репресованих, які народилися, жили і працювали на території відповідного тому регіону, а також уродженців інших областей, республік колишнього Союзу РСР, що були пов'язані з досліджуваним регіоном за родом професіональної діяльності, мали перед ним певні заслуги у сфері освіти, науки, культури. Тільки до тому по Луганській області включено понад 30 тисяч персоналій. Аналогічний вінницький том. Особливістю донецького тому став додаток до 48, 5 тис. згідно складеної бази даних ще майже 2 тис. прізвищ.

Йдеться про додатковий список репресованих, виявлених під час письмового спілкування з адресатами в інших республіках СРСР та списки донеччанок, ув'язнених у Акмолинському жіночому виправно-трудовому таборі (російська абревіатура «АЛЖИР») та донеччан, розстріляних у Ленінграді на виконання наказу НКВС СРСР № 00447 [13, 12].

Ентузіазм дослідників в межах діяльності з підготовки цілої низки томів дає змоги ознайомитися з плеядою машинобудівників-новаторів в освоєнні прогресивної технології та нової техніки. Привертають увагу публікації стосовно Генерального конструктора дизельного двигуна танка (майбутнього Т-34) К.Ф. Челпана, «маестра» двигунів внутрішнього згорання. В.М. Цветкова, директора Миколаївського суднобудівного заводу С.О. Степанова [11, 461-464; 18, 152-158; 17, 328-332].

Високим професіоналізмом вирізняються автори нарисів, статей, документів про ідею і вагомість бездотаційної роботи металургіної галузі завдяки новаторським підходам до організації й управління виробництвом [3, с. 126; 4, арк. 5]. Це довели трудові колективи Макіївки, Алчевська, Дніпродзержинська, Єнакієва, Маріупольського заводу ім. Ілліча. Вони йшли в ногу з кращими досягненнями металургів Західної Європи [2, 156-164, 386- 392; 3; 11, 382-394; 15, 187-191; 225-230].

Вперше широкий загал узнав С.П. Володарського як «теоретика і практика введення в дію диспетчеризації вугільного виробництва – принципово нової системи управління життєдіяльності шахти» [6, 109-118].

Дослідженню інтелектуального потенціалу діячів науки і культури доречні стануть матеріали про долю режисерів-новаторів О.С. Курбаса із Харківського «Березіль» та Сергія Каргальського із Вінницького театру опери та балету [14, 59, 65; 18, 122-138], професорів Сталінського медичного інституту М.М. Благовєщенського, директора Вінницького медінституту Г.Д. Брилліанта, а також Романа Коцюбинського – одного із відомої родини інтелектуалів [11, 415-424; 13; 16, 93-97,188-193].

Таким чином, аналіз публікацій в межах підготовки і видання книг «Реабілітовані історією» дають підстави стверджувтаи, що, по-перше, це – фундаментальна, достепенно вивірена науково-документальна серія книг, яка охоплює все регіони країни, враховує специфіку та особливості, кожного з них; по-друге, серія книг дає змогу дослідникам, особливо молодим, використовувати як джерело вивчення маловідомої, «з бромом» історії України радянської доби. На підтвердження цієї тези – аналіз останніх публікацій в науковому журналі «Історичні і політологічні дослідження». В № 1-2 за 2014 р., який формувався в довоєнному Донецьку і доопрацьований в Вінниці, в жодій із 35 авторських статей навіть згадки немає про багатотомне видання в історіографічних оглядах [8]. І на останнє, зазначене потребує

професійної уваги наукових керівників і консультантів, рецензентів дипломних, магістерських робіт та кандидатських і докторських дисертацій. Здається, не мало тут залежить від позиції редакційних колегій наукових журналів ДонНУ.

Список використаних джерел

1.Бут О.М. «Економічна контрреволюція» в Україні в 20-30-ті роки XX століття: від нових джерел до нового осмислення. Монографія / О.М. Бут, П.В. Добров. – Донецьк: УкрНТЕК, 2002. – 316 с. 2.Відроджена пам'ять: Книга нарисів.– Дніпропетровськ: Науково-редакційний центр обласної редколегії по підготовці й виданню тематичної серії книг «Реабілітовані історією», 1999.– 605 с. 3.Гвахарія Г. Макіївський металургійний завод в боротьбі за рентабельність / Г. Гвахарія // Більшовик України. – 1935. - № 4-5. – С. 125-133. 4.Державний архів Донецької області, ф.Р-890, оп.1, спр.57. 5.Державний архів СБУ в Донецькій області, ф.2, спр. 6459. 6.З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. – К., 1997. - № 1-2. 7.Іваненко В.В. Справжній друг / В.В. Іваненко // Олександр Микитович Бут: Бібліографічний покажчик до 70-річчя з дня народження. – Донецьк: Юго-Восток, 2010. – С. 17. 8.Історичні і політологічні дослідження. – Донецьк: ДонНУ, 2014. - № 1-2. 9.Лихолобова З.Г. Тоталітарний режим та політичні репресії другої половини 1930-х років в Україні (переважно на матеріалах Донецького регіону) / З.Г. Лихолобова. – Донецьк: ДонНУ, 2006. – 280 с. 10.Нікольський В.М. Репресивна діяльність органів державної безпеки СРСР в Україні (кінець 1920-1950-ті рр.). Історико-статистичне дослідження. Монографія / В.М. Нікольський. – Донецьк: ДонНУ, 2003. – 750 с. 11.Реабілітовані історією: У 27 т. Донецька область. – Кн.1. - Донецьк, 2004. – 646 с. 12.Реабілітовані історією: У 27 т. Донецька область. - Кн. 9. – Донецьк, 2012. – 624 с. 13.Реабілітовані історією: У 27 т. Вінницька область. - Кн.2. - Вінниця, 2007. – 848 с. 14.Реабілітовані історією: У 27 т. Вінницька область. - Кн.3. - Вінниця, 2010. – 784 с. 15.Реабілітовані історією: У 27 т. Запорізька область. - Кн.1. – Запоріжжя. – с. 16.Реабілітовані історією: У 27 т. Луганська область. - Кн.1. – Луганськ, 2004. – 729 с. 17.Реабілітовані історією: У 27 т. Миколаївська область. - Кн.2. – Миколаїв, 870 с. 18.Реабілітовані історією: У 27 т. Харківська область. - Кн.1.Ч.2. – Харків, 2008. – 672 с. 19.Тронько П.Т. Наш священний обов'язок / П.Т. Тронько // З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. – 1995. - №1/2. – С. 3-6.

В. А. Гедз

ДІЯЛЬНІСТЬ НА ТЕРЕНАХ МАКАРІВЩИНИ НАЦІОНАЛІСТИЧНОЇ МОЛОДІЖНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ «УКРАЇНСЬКА ДЕМОКРАТИЧНА ПАРТІЯ» (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ГДА СБУ)

У листопаді – грудні 1943 р. радянські війська визволили населені пункти Макарівщини від нацистів. Проте мир та спокій не прийшов на територію краю. У квітні 1944 р. під Кодрою відбувся бій між повстанським з'єднанням «Базар» та військами НКВС [4, 149 – 161].

У 2015 р. в лісі поблизу с. Ніжиловичі був знайдений оунівський бідон з листівками, які датуються 1949 р. та 1950 р. Кому вони належали досі не встановлено. Однак місцеві історики сходяться на думці, що власниками були члени націоналістичної молодіжної групи «Українська демократична партія» (УДП), яка діяла з 1947 р. до 1950 р. в с. Королівка на Макарівщині.

Ця група була виявлена та ліквідована Управлінням МГБ у Київській області у серпні 1950 р. [6, арк. 215 – 216]. Було заарештовано 10 осіб: А.О. Заєць (1917 р.н.), А.І. Іванченко (1932 р.н.), Я.Д. Іванченко (1931 р.), П.Ф. Клокун (1930 р.н.), О.П. Левченко (1924 р.н.), П.Д. Левченко (1931 р.н.), А.Д. Лещенко (1909 р.н.), Д.Я. Михайленко (1925 р.н.), А.К. Міщенко (1930 р.н.), В.І. Петрушенко (1929 р.н.). Згідно документів організатором групи був П.Ф. Клокун, а керівником – В.І. Петрушенко [1, арк. 3].

Цікавим є той факт, що А.О. Заєць та О.П. Левченко у роки Другої світової війни служили в лавах Червоної армії. Перший за мужність та героїзм проявлені на полі бою був нагороджений орденом Червоної Зірки, а другий – медаллю «За бойові заслуги» [4, арк. 132].

При арешті у них було знайдено книгу Г. Коваленка «Українська історія. Оповідання з історії України», антирадянські рукописи В.І. Петрушенка, револьвер «Наган» 1927 р. та п'ять бойових патронів до нього, три обрізи радянських гвинтівок (один пошкоджений) та 11 патронів до них, один обріз німецької гвинтівки та 10 патронів до нього й німецьких ніж з піхвами [4, арк. 31 – 32].

На допиті члени УДП вказали, що їхнім головним завданням було протистояти радянському режиму. Учасники УДП виготовляли та розповсюджували серед населення антирадянські листівки, збирали зброю [7, 245]. Також вони намагалися встановити зв'язок з представниками ОУН та УПА. Для цього навіть В.І. Петрушенко та А.І. Іванченко у серпні 1948 р. їздили до Західної України. Але зв'язків налагоджено не було [4, арк. 90 – 117].

Проте крім антирадянської пропаганди окремі члени групи займалися розбоями. Так протягом 1949 – 1950 р. П.Ф. Клокун, О.П. Левченко, П.Д. Левченко, А.К. Міщенко здійснили збройне пограбування магазину в с. Новомирівка та магазину й контори колгоспу «Молодий більшовик» в с. Андріївка [4, арк. 90 – 117].

Усіх заарештованих було засуджено на 25 років позбавлення волі. Також А.О. Заєць та О.П. Левченко були позбавлені всіх нагород [4, арк. 256 – 274].

Але весь термін засудження члени УДП не відсиділи. Д.Я. Михайленко, Я.Д. Іванченко, П.Ф. Клокун, П.Д. Левченко були звільнені у 1956 р., О.П. Левченко у 1957 р. А.К. Міщенко у 1958 р., А.І. Іванченко у 1961 р., В.І. Петрушенко у 1962 р. [5, арк. 67 – 77 зв.]. Де і як відбували ув'язнення А.О. Заєць та А.Д. Лещенко не відомо.

З десяти членів УДП після відбуття терміну ув'язнення лише троє повернулися в рідне с. Королівка: П,Ф.Клокун, П.Д.Левченко та О.П.Левченко [5, арк. 67–77 зв.].

У 1968 р. після кількох апеляцій справа проти Д.Я. Михайленка була закрита, а він – реабілітований [5, арк. 93]. У 1992 р. після проголошення незалежності України було подано апеляцію на інших членів УДП.

Як результат В.І. Петрушенко та Я.Д. Іванченко були реабілітовані [5, арк. 95]. Щодо інших членів УДП, то після детального вивчення справи було схвалено рішення: «Постановлением Президиума Киевского областного суда от 19 марта 1992 г. приговор Военного трибунала войск МВД Киевского округа от 5 – 6 февраля 1951 г. в части осуждения по ст. ст. 54-I «а», 54- II УК УССР отменен, делопроизводством в этой части обвинения прекращено за отсутствием в их действиях этого состава преступления, а в остальной части приговор оставлен без изменений, так как ст. 56-17, 196 УК УССР, ст. 4 Указа ПВС СССР от 4 июня 1947 г., под действие Закона Украины «О реабилитации жертв политических репрессий на Украине» – не подпадают» [5, арк. 101].

Іншими слова з нереабілітованих членів УДП були зняті звинувачення в антирадянській пропаганді, але покарання за збройні грабунки були залишені.

Приклад націоналістичної молодіжної організації «Українська демократична партія» доводить два факти в історії Макарівщини. По-перше, збройна боротьба на території району не завершилася у 1943 р. з його визволенням від нацистів. Націоналістичні групи продовжували свою діяльність на теренах краю до середини 1950 р. По-друге, слід визнати що досить часто націоналістичні групи та кримінальні елементи поєднували свою діяльність. Як результат досить часто організації, які на теренах Макарівщини проводили антирадянську пропаганду, багатьом жителям запам'яталися і збройними грабунками. А тому нині не завжди є можливим реабілітувати всіх хто по закінченню Другої світової війни мав стосунки до націоналістичних груп.

Список використаних джерел:

1.ГДА СБУ. – Ф. 5. – Спр. 63057. – Т. 1. – 631 арк. 2.Там само. – Т. 2. – 603 арк. 3.Там само. – Т. 3. – 549 арк. 4.Там само. – Т. 4. – 562 арк. 5.Там само. – Т. 5. – 101 арк. 6.Там само. – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 27. – 639 арк. 7.Іщук О., Ніколаєва Н. Діяльність молодіжних структур ОУН (б) на території центральних та східних областей України у 1945 – 1954 рр. // Український визво-

льний рух: наук. зб. – Львів, 2006. – Збірник 8. – С. 225 – 252. 8.Патриляк І.К. Бої на сході… До питання про рейд з'єднання УПА «Базар» на північно-східну Житомирщину та західну Київщину (березень – квітень 1944 р.) // Література та культура Полісся. Сер.: Історичні науки. – 2013. – Вип. 73. – С. 149 – 161.

Г. М. Виноградов

ТЕОЛОГІЧНІ Й ЛІНГВІСТИЧНІ СЕГМЕНТИ НОВИХ ДОСЛІДНИЦЬКИХ ОБРІЇВ СУЧАСНОЇ МЕДІЄВІСТИКИ

Медієвістика, як і решта складових історичної науки, регулярно поповнюється розвідками різних рівнів глибини і складності, виконаними авторами в різних теоретико-методологічних і концептуальних традиціях, присвяченими різноманітним проблемам історії V – XV ст.; час від часу, як в залежності від класичної, цілком об'єктивної ситуації переходу кількості в якість, так і в силу мінливих і нерідко непередбачуваних об'єктивних і суб'єктивних обставин, медієвістика поповнюється, без перебільшення, революційними виданнями, які створюють, навіть перебуваючи в рамках певної історіографічної традиції, нові «плацдарми» дискурсів і парадигм. Такими протягом XX – початку XXI ст. стали праці Марка Блока, Жака Ле Гоффа, Жоржа Дюбі, Умберто Еко, Ернеста Канторовича, Арона Гуревича, Бернара Гене, Ігоря Данилевського та інших знаних науковців; не менш важливу роль відіграли історіографічно-синтетичні дослідження Ф. Л. Гансхофа (1944), Л. Кухенбуха (1978, 2002), Л. Кухенбуха і М. Бернда (1977), С. Рейнольдс (1994), А. Герро (1980, 2001), М. Свердлова (1997), Дж. Хетчера і М. Бейлі (2001), К. Уікхема (2005), В. Петрухіна (2006) та ін.

Автор цих рядків протягом останніх років неодноразово висловлювався стосовно принципової важливості для становлення і функціонування середньовічної християнської цивілізації теологічних і символічно-лінгвістичних чинників [див.: 1 – 7], які виступали не просто ідеологічно-релігійним супроводом чи свого роду інтер'єром християнської суспільної конструкції, створеної за допомогою економічних, соціальних, фінансових і інших складників, а, навпаки, були справжнім світоглядним фундаментом, на якому, власне, і зводилася під керівництвом інтелектуальної еліти будова середньовічної цивілізії. Традиційна медієвістика, як зазначалося вище, продовжує переважно орієнтуватися на безсумнівну (на перший погляд) перевагу соціально-економічних і суспільно-політичних факторів; напрямок, започаткований М. Блоком, Ф. Броделем, Л. Февром та іншими знаними французькими інтелектуалами і, крім того, гідно представлений блискучими й авторитетними працями Ж. Ле Гоффа, Ж. Дюбі, А. Гуревича та ін., орієнтований на вивчення домінуючого в середньовічному суспільстві ментального підґрунтя, посідає авторитетне, проте далеко не пануюче місце в медієвістиці, особливо в узагальнюючих історичних курсах. Наша ж дослідницька позиція, якщо стисло, полягає в наступному.

Середньовічна християнська цивілізації як збалансована сукупність часових, територіальних, етнічних, соціальних, економічних, культурних тощо була, насамперед, результатом інтелектуальних і організаційних зусиль представників католицьких і православних духовних еліт, які виступали не тільки в якості розробників основних політичних, соціальних та інших проектів, але благословляли (для релігійного суспільства це, як відомо, принципово) і контролювали їх втілення. Така система не повинна дивувати, оскільки таїнство священства, поряд, безсумнівно, з іншими, фокусувало не тільки власне обов'язкові містичні складові, але і такий набір світських чинників, який дозволяв сприймати останні в якості земної проекції Царства Небесного, а тільки в такий спосіб можна було організувати формування й успішне функціонування християнської цивілізації у відповідності до Промислу Божого.

Остання обставина суттєво підвищувало роль християнських богословських і символічно-лінгвістичних складових зазначеного процесу не тільки в якості про-

фесійних справ духовної й, до певної міри, світської еліти, а свого роду «будівельного матеріалу» християнської цивілізації. Оскільки, як добре відомо, християнство базується на містично-символічній ідеї матеріалізації Слова Божого (достатньо згадати хрестоматійний початок Євангелія від Іоанна про те, що Слово було на Початку, Слово було у Бога, Слово було Богом і все через Нього стало), тому кожне слово (і як складова префікса (-ів), кореня (-ів), суфікса (-ів) та закінчення, і сегмент словосполучення, фрази, реченні, зрештою – тексту, мови в цілому в її символічному, графічному, фонетичному чи інших вимірах) вважалося повноцінним носієм Божого Промислу, і саме йому в зазначеному сенсі мали обов'язково підпорядковуватися практичні дії в соціальній, політичній та інших сферах. У такий спосіб теологічний й лінгвістичний компоненти зливалися в діалектичну єдність за умови, безсумнівно, пріоритету саме першої складової.

На сьогодні не тільки вчені-медієвісти, але й представники інших галузей гуманітарних студій все більш наполегливо переконуються, що поряд з безсумнівними успіхами секуляризації наукового знання (від кінця XV ст., оскільки середньовічна епоха з усіма її численними обмеженнями активності людини з позицій тогочасних інтелектуалів тривала з 492 по 1492 рр.) відбулася суттєва деградація унікального пізнавального досвіду доби Середньовіччя, підгрунтям якого, в силу зрозумілих об'єктивних причин, виступали християнські теологічні доктрини поряд, з одного боку, з колосальною іудейською і власне християнською інтелектуальними традиціями, а з іншою, державотворчим досвідом цивілізацій Давнього Світу й Античності, насамперед – Римської імперії. Переважно анонімні середньовічні інтелектуали католицького й православного віросповідання (афішування власного імені розглядалося як прояв гордині – одного зі смертних гріхів), орієнтуючись на фундамент християнського віровчення, моделювали часові й територіальні межі християнської ойкумени, значну кількість топонімів, етнонімів, назв країн, титулів, імен тощо, послуговуючись як досвідом іудейської релігії, так і колосальними можливостями, які відкривали для відповідної творчості семіологія, лінгвістика (насамперед етимологія, семантика, морфологія та ін.; ми користуємося сучасними назвами наукових напрямків). Крім того, в аналогічний спосіб була сконструйована і власне середньовічна модель феодалізму, в основу якої було покладено імітування останньою концептуальних уявлень про ідеальну християнську громаду як парафію, для успішного функціонування якої обов'язковими були не декларована, а справжня дієвість таїнств з найбільшим «соціальним навантаженням» (священства, сповіді та євхаристії, поряд, безсумнівно, з іншими), пожалування на певних умовах (військової чи адміністративної служби, сплати податків, особистої відданості тощо) верховним володарем землі у повній відповідності з хрестоматійними біблійними положеннями про надання Богом людині найбільшого Дару – свободи (містично-символічної аналогії Божої Волі), що відобразилося, до речі, і на базовій термінології: «бенефіций» в європейській католицькій традиції (дослівно – «благе пожалування», «добродійство»), «сословие» в давньоруській православній (тобто «бути разом зі словом», «відповідати слову», зрозуміло – Слову Божому), «чиновник» («чин» – переклад грецького «таксіс» – в православній традиції позначалися так звані ангельські «посади» в концепції Небесної Ієрархії Діонісія Ареопагіта; сучасне російське «сочинение» чи лінгвістичне «синтаксис» спочатку означали процес спрямування діяльності службовців на відповідні теологічно-моральні орієнтири для створення атмосфери сумління й відповідальності).

Таким чином, навіть кілька наведених прикладів засвідчують наполегливу необхідність відтворення в сучасній медієвістиці (на рівні, безперечно, сучасних вимог і можливостей) методів роботи середньовічних інтелектуалів зі створення ефективних моделей формування і розвитку християнської цивілізації в усіх можливих вимірах. У такий спосіб можна уникнути перенесення на минуле невластивих йому рис (більшість сучасних концепцій Середньовіччя орієнтовані на філо-

софські, соціологічні та інші концепції XIX – XX ст., що спотворює історичну картину і не завжди відповідає принципу історизму).

Список використаних джерел

1.Виноградов, Г. М. Ґенеза давньоруської державності: теоретико-методологічні аспекти вивчення [Текст] / Г. М. Виноградов // Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Історія та археологія» – 2003. – Вип. 11. – С. 3 – 22. 2.Виноградов, Г. М. Давньоруська державність як метанаратив [Текст] / Г. М. Виноградов // Ейдос: Альманах теорії та історії історичної науки. – 2008. – Вип. 3. – Ч. 1. – С. 106 – 119. 3.Виноградов, Г. М. Лінгвістичні складові моделювання давньоруськими книжниками витоків державності Русі /[Текст] / Г. М. Виноградов // Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Історія та археологія». – 2013. – Т. 21. – № 1/1. – С. 194 – 202. 4.Виноградов, Г. М. Пасинок Кліо: об'єктивні та суб'єктивні причини концептуальної невизначеності давньоруського феодалізму [Текст] / Г. М. Виноградов // Наукові записки. Збірник праць молодих вчених та аспірантів Інституту української археографії та джерелознавства імені М. С. Грушевського НАН України. – К.: Інститут української археографії та джерелознавства імені М. С. Грушевського НАН України, 2015. – Т. 30. – С. 33 – 62. 5.Виноградов, Г. М. Посібник до вивчення курсу «Давня та нова історія України» (Інтелектуальна модель давньоруського феодалізму) [Текст] / Г. М. Виноградов. – Д.: РВВ ДНУ, 2016. – 36 с. 6.Виноградов, Г. М. Семіологічно-нарративне *підґрунтя процесу генези Давньоруської державності: теоретико-методологічні аспекти [Текст] / Г. М. Виноградов // Наукові записки Національного університету «Острозька академія» Серія «Історичні науки». – 2006. – Вип. 7: До 40-ліття Українського історичного товариства. – С. 54 – 82. 7.Виноградов, Г. М. Термінологічний ескорт теоретиком-методологічного поступу сучасної славістичної медієвістики [Текст] / Г. М. Виноградов // Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Історія та археологія». – 2015. – Т. 23. – № 1. – С. 14 – 25.*

Т. Р. Грищенко

ВНЕСОК СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО НАУКОВОГО КОМІТЕТУ УКРАЇНИ У ПРОВЕДЕННЯ ПЕРШОГО ВСЕУКРАЇНСЬКОГО З'ЇЗДУ ІЗ ЗЕМЛЕУСТРОЮ І МЕЛІОРАЦІЇ

Уже 15 років поспіль Інститутом історії аграрної науки, освіти та техніки Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки НААН під керівництвом члена-кореспондента НААН В.А. Вергунова на високому науково-методичному рівні проводяться історичні розвідки та повертаються широкому загалу незаслужено забуті імена, події та факти. Внаслідок проведених досліджень було доведено, що предтечею сучасної Національної академії аграрних наук України є Сільськогосподарський вчений (науковий) комітет України (1918–1927).

Метою дослідження є розкриття внеску СГНКУ у проведенні Першого Всеукраїнського з'їзду з землеустрою і меліорації.

Слід зазначити, що у 20-х рр. минулого століття вирішальну роль у подальшому розвитку аграрної науки відігравали спеціалізовані з'їзди і наради. Таким ключовим заходом стало скликання 10–18 лютого 1923 р. у м. Харкові Першого Всеукраїнського з'їзду з землеустрою і меліорації. На високоповажне зібрання, що відбулося у будинку засідань ВУЦВК, завітали 258 делегатів. З'їзд мав на меті вирішення таких завдань: 1) висвітлити питання земельної політики і сучасного стану землеустрою; 2) встановити методи ділянкової землевпоряджувальної організації і визначити принципи роботи сільськогосподарської меліорації; 3) розв'язати чергові організаційно-технічні проблеми землеустрою та землекористування у зв'язку з введенням у дію Земельного кодексу.

Робота з'їзду складалася з двох частин: пленарної та секційної. У першій було заслухано доповіді керманичів різних відділів Народного комісаріату земельних справ УСРР та провідних фахівців за проблемою. Зокрема, у виступі Б. Вікторова «Основні лінії земельної радянської політики» особлива увага зосереджувалася на завданні підвищення продуктивності сільського господарства шляхом налагодження земельних відносин на селі. Адже раціоналізація земельного і господарського впорядкування

села в умовах скасування приватної власності на землю і націоналізації всієї землі не могла бути проведена без активної участі держави. Надаючи селянам право вільно обирати форми землекористування, уряд не забороняв хуторів чи одрубів, але, у той же час, жодній з цих форм поодинокого хазяйнування не надавав переваг перед іншими. У свою чергу, політичним та економічним завданням визнавалися заходи щодо забезпечення на селі розвитку громадського землекористування у всіх його формах відповідно до методів і планів землеустрою. Нововведення мали на меті обслуговувати різні соціальні групи села залежно від форм їх землекористування. Доповідач наголошував, що відповідно до цього треба диференціювати і пристосовувати до різних потреб всі групи села. У доповіді Д. Каплана «Основні завдання державного і внутрішнього землеустрою» було підкреслено і розвинуто твердження, що завданням землеустрою є «… проведення в життя Земельного кодексу, який так само має на увазі утворити сталість та певність трудового землекористування, як неодмінної умови для піднесення продукції сільського господарства» [3]. Зауважувалося, що землеустрій не є самоціллю, а лише одним із заходів, скерованим на відновлення сільського господарства.

У виступах М. Бочкова «Основні питання організації землевпоряджувального апарату» та «Основні питання освіти у справі землеустрою та меліорації» увага громадськості зосереджувалася на завданнях, порушених Земельним кодексом, що, передусім, вимагають створення єдиного землевпоряджувального апарату, побудованого на основі суворої централізації. Він наполягав на тісній співпраці землеустрою і меліорації як в центрі, так і на місцях.

Питанням меліорації було присвячено на пленумі дві доповіді професора О.Леша: 1) «Основні принципи робіт сільськогосподарської меліорації» і «Підсумки меліораційних робіт за 1922 р. і план на 1923 р.». Підкреслювалося, що зусилля органів меліорації і водного господарства в цілому мають скеровуватися відновлення національного господарства, зокрема сільського господарства. Зважаючи на те, що населення, навіть організоване в меліоративні товариства, є безпорадним у технічному відношенні і не може робити великі витрати власноруч, держава мала надати населенню технічну допомогу і меліораційне кредитування на спеціальних вигідних умовах. Доповідач вважав за потрібне створення окремих державних і місцевих меліоративних фондів, складених із відрахувань від прибутків з державних земель та маєтків.

Крім того, у пленарній частині з ґрунтовними доповідями виступили: А.Шебалін «Завдання ділянково-землевпорядної організації» та А.Каменов «Підсумки робіт із землеустрою за 1922 р. та план на 1923 р.». Слід зазначити, що Перший Всеукраїнський з'їзд із землеустрою і меліорації вперше на такому високому рівні звернув увагу держави на вагому роль і значення меліорації у підвищенні вітчизняного сільського господарства через величезну нестачу кормових площ (природних сіножатей і луків) скрізь в Україні: як у південній посушливій смузі, так в і північній – досить заболоченій.

Зауважимо, що на з'їзді працювало чотири секції: 1) організаційно-фінансова, 2) землевпорядна, 3) меліораційна, 4) навчальна. Бажаючих взяти участь у їхній роботі було чимало. Приміром, у меліораційній секції нараховувалося до 50 осіб – представників не лише меліораційної практики (Б. Васютинський, О. Вітров, В. Григор'єв, С. Краснитський, О. Плавинський, М. Фаворин та ін.), а й науки – професорів (В. Гурський, Ю. Ланге, О. Леш, В. Лучицький, М. Михайлів, Є. Опоків). Було заслухано понад 25 доповідей – найбільше серед усіх секцій зібрання. З-поміж них слід виділити повідомлення: проф. О. Леша «Організація меліораційного фонду»; В. Григор'єва «Меліораційне законодавство»; «Організація інспекції водного господарства» і «Сільське будівництво»; інженера М. Фаворина «Меліорація в боротьбі з посухою» та «Про організацію громадських робіт по голодних губерніях»; інженера С. Краснитського «Водопостачання селам»; Є. Коротенка «Меліораційні товариства та їх організація»; інженера О. Плавинського «Дослідно-меліораційна справа та її

завдання» та «Меліораційні досліди»; М. Розова «Меліораційна статистика та її організація»; проф. В. Лучицького «Гідрогеологічні досліди, їх значення і результати»; проф. В. Гурського «Меліорація пісків та ярів і місце її серед інших меліораційних робіт»; інженера Я. Ненька «Використання водяної енергії» і «Регулювання природних водних систем для сплаву»; А. Тюлєнєва «Культура осушених боліт і луків»; Б. Клопотова «Торфова справа на Україні»; Т. Секунди «Сільськогосподарська кооперація в меліораційній справі»; О. Вітрова «Про конструкцію місцевих меліораційних органів» і «Видавнича діяльність Укрмеліоводгоспу взагалі і видання періодичного органу зокрема» та ін. Частково або повністю виступи були надруковані у трьох випусках «Бюлетенів першого всеукраїнського з'їзду землевпорядників і меліораторів» [1].

Окремо варто наголосити про внесок Сільськогосподарського наукового комітету України у працю Першого Всеукраїнського з'їзду із землеустрою і меліорації. Провідна наукова аграрна інституція делегувала на зібрання голову своєї меліораційної секції професора Є. Опокова та двох представників від метеорологічної секції – проф. Є. Опокова та інженера С. Комарницького. Проф. Є. Опоків (який був також представником від Київського політехнічного інституту) подав з'їздові дві доповіді: 1) »Меліорація та брак технічної допомоги населенню України», та 2) »Про організацію науково-дослідного інституту водного господарства України». Першу у скороченому вигляді і тези другої були надруковані у Ч. 1 «Вісника сільськогосподарської науки» за 1923 р. (с. 16–22). Ще дві було надруковано у працях з'їзду: 1) »Торф як паливо на Україні» та 2) »Прибутковість осушуваних меліорацій». Доцент М. Данилевський увазі наукової спільноти запропонував доповідь: «Метеорологія і метеорологічна служба», а інженер С. Комарницький – «Метеорологія в справі меліорації» та «Гідрометрична служба та її значення» [2]. Пізніше, у квітні 1923 р. на засіданні Президії СГНКУ було заслухано «… наслідки участі…» СГНКУ «… в особі Голови Меліораційної Секції проф. Є. Опокова у роботах Всеукраїнського З'їзду у справах меліорації та землеустрою у Харкові…» [4]. Слід зауважити, що повідомлення членів СГНКУ становили наукову зацікавленість, особливо у науково-технічній частині, оскільки містили розгорнути джерельну базу про історію розвитку землеустрою та сільського господарства в Україні.

Підсумовуючи, зауважимо про плідну працю Першого Всеукраїнського з'їзду із землеустрою і меліорації, що дозволила, аби до потреб фахівців дослухалися керманичі держави та галузі зокрема, і, в свою чергу, вони мали змогу донести свою інформацію до спеціалістів на місцях. Про виняткове значення цього зібрання зауважувало чимало провідних вчених на сторінках вітчизняних часописів і наукової періодики. Однак всі сходилися в одному: Перший Всеукраїнський з'їзд із землеустрою і меліорації мав виняткове значення для подальшого розвитку вітчизняного сільського господарства та його інтенсифікації.

Список використаних джерел

1.Бюллетень первого всеукраинского съезда землеустроителей и мелиораторов / Вид. Орг. Бюро по скликанню з'їзду. – Х., 1923. – № 2 (13 лютого). –8 с., № 3 (15 лютого). – 8 с. 2.Меліораційна Секція С.-Г. Наукового Комітету // Вісник сільськогосподарської науки. – 1923. – Ч. 3–4. – С. 138. 3.Опоків Є. 1-й Всеукраїнський З'їзд у справі землеустрою і меліорації / Є. Опоків // Там само. – С. 115. 4.Президія С.-Г. Наукового Комітету // Там само. – С. 135.

К. О. Дубінська

ПАРТІЙНО-КОМУНІСТИЧНА ОСВІТА РАДЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ У 1920–1930-х рр.

Ідеологія завжди відігравала вирішальну роль у Радянському Союзі, мобілізуючи населення на досягнення надмети – побудови комуністичного суспільства, «раю на землі», «іманентизації есхатону» за термінологією американського полі-

толога Е. Фьогеліна [9, р. 29]. Партійно-освітянські заклади, як передовсім ідеологічні інституції, транслювали комуністичні ідеї та цінності, закріплюючи їх у соціумі. Таким чином, партійна освіта виступала водночас і об'єктом (бо спиралася на інструкції вищих партійних органів), і суб'єктом, «агентом» (бо творила нову радянську ментальність, продукувала ідеологію) політичного процесу в СРСР.

Сучасна Україна постала перед викликом модернізації суспільної думки та її звільнення від тенет комуністичної міфології. Ґрунтовний аналіз та визначення всіх дієвих осіб процесу радянської індоктринації дозволить адекватно оцінювати залишки неподоланого минулого.

Сучасні українські дослідники О. Богдашина, Є. Бородін, М. Дорошко, І. Сазонова, С. Серьогін, Є. Стрижак та ін. розглядають партійну освіту в інституціональному руслі або ж у контексті соціального буття партійно-державної номенклатури [2; 4; 7; 8].

Утвердження в Росії більшовицького режиму і проблема його виживання у вихорі революції змушувало його очільників замислитися про важливість переконання населення в історичній правоті нової влади. Потрібні були кадри фанатичних адептів-пропагандистів, і з цією метою для початку були відкриті двотижневі курси для працівників агітаційно-пропагандистських відділів РКП(б), які у 1919 р. трансформувалися у перший Комуністичний університет ім. Я. Свердлова у Москві [6, с. 28].

Потреба у пропаганді нової влади в Україні була для більшовиків більш актуальною, адже необхідно було переконувати місцеве населення у тому, що вона є для нього своєю, а не окупаційною. Тому було б спрощенням вважати лише московських комуністів причетними до творення ідеологічних інституцій у Радянській Україні. Місцева партноменклатура неабияк сприяла узасадниченню ідеологічної гегемонії ВКП(б)–КП(б)У, але, звісно, під загальним контролем московського керівництва.

В УСРР кадри для агітаційно-пропагандистської роботи готувала вища партійна школа при ЦК КП(б)У, створена влітку 1919 р. у Харкові. Перед школою ставили завдання підготувати лекторів для мережі партійно-освітянських закладів. До викладу навчального матеріалу залучали тодішню «революційну» еліту – А. Бубнова, С. Гопнер, Е. Квірінга, Г. Петровського, Г. Пятакова, М. Савелєва [1, арк. 2].

Тут гартувалися керівні кадри для губкомів партії, вищих органів господарського управління, транспорту, правоохоронних органів, армії тощо. У лютому 1922 р. ВПШ реорганізували на Комуністичний університет ім. Артема, в якому упродовж 1922–1928 рр. було підготовлено 486 керівних працівників [4, с. 171].

Приймаючи сигнали з Москви, місцева партійна еліта проявляла неабияку ініціативу по вихованню лояльних кадрів. На початку 1920-х рр. в УСРР вибудовується струнка система марксистської підготовки партійно-державного апарату, що включала школи політграмоти, марксистські гуртки, радянсько-партійні школи І та ІІ ступенів, губернські партійні школи. Компартійно-радянське керівництво УСРР ідейну підготовку проходило на Вищих повторних курсах з перепідготовки відповідальних працівників, а згодом – Вищих марксистських курсах, що діяли з 1921 р. при Центральній партійній школі [4. с. 166].

Радянсько-партійними школами двох рівнів опікувалися ЦК РКП(б) та Головполітпросвіт. Радянсько-партійна школа І ступеню з трьох- або чотирьохмісячним терміном навчання була покликана надати елементарні політичні знання для практичної роботи партійним кадрам на місцях. В той же час радянсько-партійна школа ІІ ступеню у річний термін готувала більш кваліфікованих апаратників. Наступною сходинкою у системі партійно-політичної освіти міг бути комуністичний університет із трирічним терміном навчання, який випускав марксистів нової генерації.

1920–1930-ті рр. є визначальним періодом конструювання радянської історичної пам'яті та нового метанаративу. Кувався він старими більшовиками та ідеологічними установами на кшталт Інституту червоної професури (далі–ІЧП). Необхідність у науковому обґрунтуванні більшовицьких претензій на владу поставила

перед ІЧП задачу виробляти нові методи та зміст освіти з метою структурування комуністичного світогляду.

Інститут червоної професури у 1921–1936 рр. функціонував в якості вищого партійного навчального закладу УСРР і мав на меті підготовку висококваліфікованих марксистів-суспільствознавців для всіх ланок соціалістичного та культурного будівництва [2, с. 169].

На рівні із профілюючими дисциплінами на відділах були утворені загальноінститутські кафедри. На історичному відділі ІЧП працювали кафедри історії УРСР, історії народів СРСР, всесвітньої історії, історії ВКП(б) і КП(б)У, які закладали інтелектуальні основи диктатури Компартії.

Радянська дослідниця, Е. Б. Генкіна згадувала: «…не можна не відмітити один суттєвий недолік цього навчання – відсутність загальної історичної освіти... Як потім ми не намагались заповнити цю прогалину, вдалося це лише небагатьом… І все ж для перших років ІЧП така однобокість у відомій мірі була неминучою. Уся увага була перенесена на оволодіння марксистсько-ленінською методологією» [22, с. 265]. У листопаді 1937 р. партійне керівництво УРСР вирішило ліквідувати Інститут червоної професури [3, с.122]. Причинами даного рішення стали як «великий відступ» у сталінській ідеології, так і насичення радянського інтелектуального простору новими науково-марксистськими кадрами та остаточне усунення впливу старої дореволюційної інтелігенції.

Партійно-комуністична освіта 1920–1930-х рр. являла собою доволі ієрархізовану розгалужену систему, що з року в рік, вдосконалюючи свої форми, творила необхідний фундамент для обґрунтування комуністичної ідеології. Партійно-освітянські заклади Радянської України виступали ефективним інструментом по тотальному перетворенню суспільства і легітимації радянської ідеології.

Список використаних джерел

1.Центральний державний архів громадських об'єднань України (ЦДАГО України), ф. 1, оп. 20, спр. 87, 115 арк. 2.Богдашина О. Інститут червоної професури: соціально-політичні та матеріальні умови функціонування (1932–1937 рр.) / О. Богдашина, І. Сазонова // Актуал. проблеми вітчизн. та всесвіт. історії: Зб. наук. пр. Х., 2008. – Вип. 11. – С. 167–174. 3.Генкина Э. Б. Воспоминания об ИКП / Вступительная статья и публикация Л. В. Ивановой // История и историки: историографический ежегодник. 1981 / отв. ред. М.В. Нечкина. М., 1985. – С. 258–273. 4.Дорошко М. Освітньо-фахова підготовка та виховання партійно-радянської номенклатури УСРР в 1920-ті – на початку 1930-х років / М. Дорошко // Пробл. історії України: факти, судження, пошуки: міжвід. зб. наук. пр. – 2005. – Вип. 14. – С. 165–173. 5.Комаренко Н. Установи історичної науки в Українській РСР (1917–1937 рр.) – К., 1973– 170 с. 6.Леонова Л. Из истории подготовки партийных кадров в советско-партийных школах и коммунистических университетах (1921–1925 гг.) – Изд-во Московского ун-та, 1972. – 180 с. 7.Серьогін С. Радянський досвід професійної освіти державно-управлінських кадрів / С. Серьогін, Є. Бородін // Публічне адміністрування: теорія та практика. Електронний збірник наукових праць. – Вип. 2 (8). – 2012. – Режим доступу: http://www.dbuapa.dp.ua/zbirnik/2012-02(8)/index.html. 8.Стрижак Є. Інститут червоної професури (1929–1937): у пошуках більшовицької альтернативи «старій професурі» / Є. Стрижак // Проблеми історії України: факти, судження, пошуки: Міжвід. зб. наук. пр. – 2007. – Вип. 17. – С. 307–319. 9.Geisel T. Hayek and Voegelin on totalitarianism / Totalitarianism and the challenge of democracy // A. Jabłoński, W. Piasecki. – Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 1992. – p. 23–34.

О. М. Каковкіна, І. І. Сівак

ПАМ'ЯТКИ СВІТОВОЇ СПАДЩИНИ ЮНЕСКО У РОКИ ЮГОСЛАВСЬКОЇ КРИЗИ (1990–2000)

Сучасні факти знищення пам'яток культури в Афганістані, Іраку, Йємені, Малі, Сирії, вкотре засвідчують необхідність захисту культурної спадщини за участю міжнародної спільноти, урядів держав та міжнародних організацій. У роки Югославської кризи 1990–2000 рр. значна кількість пам'яток зазнали руйнувань, зок-

рема об’єкти Світової спадщини ЮНЕСКО. Дотепер відсутнє неупереджене та ретельне дослідження цього питання, що можливо пояснити складним процесом примирення після протистояння у регіоні, неоднозначним ставленням до югославських подій урядів та населення держав, що постали з Югославії, невирішеністю окремих питань, наприклад щодо статусу Республіки Косово, де були знищені численні культові православні та мусульманські споруди.

Мета доповіді – визначити об’єкти Світової спадщини ЮНЕСКО на теренах колишньої Югославії та їх стан у період розпаду держави, з'ясувати чинники, які зумовили загрозу для пам'яток, роль ЮНЕСКО у захисті та відновленні об’єктів, що постраждали. В основі доповіді – документи та матеріали ООН, безпосередньо ЮНЕСКО, урядів держав, релігійних організацій, які розкривають стан пам'яток історії та культури в окремих державах часів Югославської кризи, а також дослідження, присвячені історії розпаду Югославії, частина яких залишається за межами посилань, зважаючи на обмеження обсягу публікації.

Сьогодні незалежні держави, що утворились у роки розпаду Югославії, мають 20 об’єктів Світової спадщини ЮНЕСКО. Кілька об'єктів були внесені до переліку у переддень розпаду СФРЮ: у Македонії – місто Охрид та Охридське озеро – у 1979–1980 роках як пам'ятка змішаного типу (історико-культурна та природна), у Сербії – давнє місто Старі-Рас та монастир Сопочани (1979 р.), монастир Студениця (1986 р.), у Словенії – Шкоцянські печери (1986 р.), у Хорватії – Старе місто Дубровника (1979 р.), історичний центр міста Спліт та палац Діоклетіана (1979 р.), національний парк «Плітвіцькі озера» (1979 р.), Єфразієва базиліка у місті Пореч (1997 р.), історичний центр міста Трогір (1997 р.), собор святого Якова у Шибенику (2000 р.), у Чорногорії – місто Котор у 1979 р. та національний парк Дурмітор у 1980 р. [7]. Усі вказані пам’ятки, окрім природних, пов'язані з античною та, переважно, середньовічною добою, налічують сотні років і, у переважній кількості, потрапили до списку ЮНЕСКО за кількома критеріями одночасно.

Основним документом, який визначає статус цих пам'яток, є «Конвенція про охорону Всесвітньої культурної та природної спадщини» 1972 р. Крім того, існує «Гаагська конвенція 1954 року про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту», до якої неодноразово зверталися сторони протистояння у роки кризи, намагаючись захистити пам’ятки культури.

Одним з перших об’єктів, який став полем протистояння та зазнав пошкодження, став парк «Плітвіцькі озера» у Хорватії, де навесні 1991 р. відбулися події «Плітвіцького Кривавого Великодня» – збройного протистояння між владою Югославії та хорватськими силами, оскільки частина парку увійшла до території Сербської автономної області Країна, утвореної сербами в Хорватії і де продовжились події сербсько-хорватської війни 1991–1995 рр. Після її завершення потребувалося розмінування території парку, відновлення природної зони, очищення озер, площі у цілому. Того ж року зазнав обстрілів Югославською Народною Армією хорватський Дубровник, стара частина якого є об’єктом охорони ЮНЕСКО: протягом жовтня 1991 р. – травня 1992 р. у результаті обстрілів було зруйновано або пошкоджено історичну частину міста [2, с.167], відновлення якої тривало з 1995 до 2005 року за підтримки ЮНЕСКО. Ще одна пам'ятка – історична частина міста Спліт та палац Діоклетіана, хоч і стали театром військових дій, не зазнали серйозних ушкоджень.

Саме прагнення хорватської влади, попри значні економічні труднощі, зробити внесок у збереження історичної та культурної спадщини, дозволило внести до списку ЮНЕСКО ще 3 об'єкти у 1997 та 2000 роках. У вересні 1991 року під час бомбардувань Югославською народною армією хорватської території було пошкоджено купол однієї з цих пам'яток – католицького собору святого Якова у Шибенику.

У найскладнішому становищі опинилися культові православні пам’ятки у Сербії внаслідок сербсько-албанського протистояння на території Косово та Метохії, де після війни НАТО проти Югославії та переходу краю під контроль військ

НАТО у 1999 р., розпочалося активне знищення сербських релігійних та культурних пам'яток [1, с. 214–215]. Як відзначав президент Сербії Т. Ніколіч, комісії ЮНЕСКО опікувалися питанням захисту саме албанських ісламських пам'яток, практично не зважаючи на знищення та напади на православні святині [3]. Під загрозою знищення опинилися монастирі та церква, які пізніше, у 2004 та 2006 рр. були внесені до списку ЮНЕСКО: Високі Дечани, Грачаніца, монастир Печського патріархату та церква Богородиця Лєвішка. Загострення проблеми їх охорони відбулося після проголошення косоварами власної держави у 2008 р., коли активізувався процес знищення сербської історичної спадщини, і 4 об'єкти Світової спадщини ЮНЕСКО були внесені до списку пам'яток, що перебувають у небезпеці внаслідок можливих нападів з боку албанського населення [5]. Об'єкти Світової спадщини, які потрапили до списку до кризи, – давнє місто Старі-Рас і монастир Сопочани та монастир Студениця, опинилися поза територіями етнічних та збройних конфліктів та стали прихистком для святинь із знищених албанцями церков та монастирів у Косово та Метохії.

Об'єкти Світової спадщини ЮНЕСКО у Боснії з'явилися тільки у 2005 та 2007 році, та саме події війни прискорили оформлення їх статусу: частина міста Мостар навколо Старого мосту була значно зруйнована у роки боснійської війни 1992–1995 рр. внаслідок обстрілів хорватськими вояками, а унікальна архітектурна пам'ятка – міст Мехмед-паші Соколовича у Вишеграді став місцем страт боснійського мусульманського населення у роки війни 1992–1995 рр., коли відбувалися так звані «етнічні чистки» з боку боснійських сербів [6].

Причини, з яких об’єкти ЮНЕСКО потрапили під загрозу руйнування, – їх перебування у зоні військових дій або у межах протистояння на релігійному, етнічному грунті. ЮНЕСКО від початку кризи оголосила про активну позицію щодо захисту пам'яток культури, які опинилися у зоні протистояння, а її представники перебували у зонах конфліктів, інформуючи світ про стан пам'яток та намагаючись вплинути на ситуацію, як, наприклад у випадку з Дубровником, коли спостерігачі ЮНЕСКО, що перебували у місті під час обстрілів, доповідали Генеральному секретарю ООН про руйнування міста. Це дозволило домогтися від керівництва Югославії припинення обстрілів та розробити план відновлення Дубровника за підтримки ЮНЕСКО [4]. Відзначимо також дипломатичну та фінансову діяльність організації, спрямовану на охорону об’єктів Світової спадщини: організація сприяла розробці планів реставрації об’єктів, фінансувала цей процес. Діяльність організації залежала також від позиції окремих учасників протистояння, політики провідних держав стосовно подій в Югославії, обмежувалась веденням військових дій.

Отже, досвід Югославської кризи стосовно охорони пам'яток культури, зокрема об’єктів Світової спадщини ЮНЕСКО, має необхідність дослідження з наукової та практичної точки зору задля формування об’єктивної інформаційної картини для міжнародного співтовариства, розробки питань збереження історико-культурної, природної спадщини за участі міжнародних організацій. Події кризи зумовили прагнення незалежних балканських держав до розробки відповідного законодавства щодо охорони, збереження пам'яток культури, природних об’єктів, зокрема через їх внесення до Світової спадщини ЮНЕСКО.

Список використаних джерел

1.Албанский фактор в развитии кризиса на территории бывшей Югославии. Документы: [в 3 т.] [Текст] / отв. ред. Е. Ю. Гуськова. – М.: Индрик. – Т.3 (2000–2005). – 2011. – 376 с. 2.Гуськова Е. Ю. История югославского кризиса (1990-2000) [Текст] / Е. Ю. Гуськова. – М.: Русское право, 2001. – 720 с. 3.Обращение президента Республики Сербии к послам, аккредитованным в Белграде, по поводу предложения Албании по принятию так называемой Республики Косово в организацию ЮНЕСКО (16 октября 2015 года, Палата «Сербия», г. Белград) [Електронний ресурс] / Режим доступу: www.predsednik.rs/.../obrashcenie ...ki serbii.doc. 4.ЮНЕСКО приветствует решения Трибунала ООН о преследовании лиц, ответственных за разрушение исторических памятников в Хорватии. (2001 г., 12 марта) / Организация Объединённых Наций

в Беларуси [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://un.by/news/digest/march2001/2/2mar01-2.html. 5.List of World Heritage in Danger [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://whc.unesco.org/en/danger/. 6.Russell A. Bosnia: 20 years on / Genocide against Bosniaks in Visegrad. 1992-1995 / [Електронний ресурс] / Режим доступу: https://genocideinvisegrad.wordpress.com/2012/03/24/bosnia-20-years-on/. 7.World Heritage List [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://whc.unesco.org/en/list.

Н. М. Кіндрачук

ШІСТДЕСЯТНИКИ ТА ЇХ РОЛЬ В ПРОБУДЖЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОСВІДОМОСТІ УКРАЇНЦІВ ПРОТЯГОМ 60-Х – 70-Х РР. ХХ СТ.

Зі здобуттям незалежності України, демократизацією суспільно-політичного життя суспільства, відкриттям доступу до багатьох архівних джерел зріс інтерес істориків, політологів, культурологів, громадськості в цілому до «хрущовської відлиги» і пов'язаного із нею феномену шістдесятництва. Шістдесятники – частина української інтелігенції 1960-х рр., яка проявила національну свідомість і моральну опозицію радянському тоталітарному режиму, виступила на захист національної мови і культури, свободи мистецької творчості. Їхня поява стала реакцією на державну політику національної уніфікації, спробу КПРС – КПУ адміністративними методами прискорити тенденцію до «зближення націй». Нова генерація титульної нації УРСР вперше в післясталінський період з новою силою підняла українську проблему, заявила про нерозв'язаність національного питання в СРСР.

Вивченню українського шістдесятництва, творчості окремих його представників, тих хто репрезентував український національний рух 60-х рр. ХХ ст. та відкрив новий період українського духовного і політичного відродження, присвячено ряд історичних, культурологічних, літературознавчих досліджень. Це праці таких авторів, як: Т. Баклашова [1], Л. Білоус [2], Г. Вокальчук [3], О. Дарморіз [5], О. Зарецький [7], Л. Касян [8], О. Пахльовська [9]. Однак в науковій літературі досліджувана тема досі залишається недостатньо висвітленою. Це дає нам можливість продовжити роботу у цьому перспективному напрямку.

Ідею українського національного відродження протягом 60-х – 70-х рр. ХХ ст. втілювали в життя прогресивні вчені, письменники, художники, педагоги, публіцисти, історики, які складали міцне підґрунтя шістдесятництва. Це насамперед письменники І. Драч, М. Вінграновський, В. Симоненко, Л. Костенко, художники А. Горська, В. Зарецький, режисер Л. Танюк, кінорежисери С. Параджанов, Ю. Іллєнко, перекладачі Г. Кочур, М. Лукаш та ін. Всі вони протиставили себе офіційному догматизмові, сповідували свободу творчого самовираження, культурний плюралізм, відстоювали національну гідність та право людини і нації на свободу культурного розвитку, були «ясними променями серед безпросвітної темряви, які виявили, що ідеї і почування нації не знищені, що Україна живе» навіть і після сталінських репресій щодо неї [2, с. 57].

У своїх творах представники нової генерації українців намагалися говорити про реальні проблеми життя, болючі питання, що хвилювали тогочасне суспільство. В цьому контексті потрібно згадати відому працю українського літературознавця і публіциста І. Дзюби «Інтернаціоналізм чи русифікація?» (К.,1965 р.), в якій автор відстоював ідею «національного гуманізму» на противагу російському шовінізмові й теорії «злиття націй» [6]. Саме за це радянська влада оголосила дану книгу антирадянською, а її поширення, зберігання чи навіть читання – кримінальним злочином [4]. Шістдесятники виступили проти заборони цього та сотень інших творів цілої когорти українських поетів і письменників й натомість влаштовували неформальні літературні читання та художні виставки.

Центрами громадської діяльності шістдесятництва на початку 1960 рр. стали

клуби творчої молоді – київський «Супутник» і львівський «Пролісок». В їхніх стінах проходили вечори пам'яті репресованих митців, театральні постановки, які за своїм змістом сприяли формуванню власної національний самосвідомості українців. Така культурно-просвітня діяльність створювала платформу самооборони українського народу в межах радянської дійсності [10, с. 109]. З середини 1960-х рр. шістдесятники розпочали формування політичної опозиції комуністичному режиму і своє продовження знайшли в діяльності правозахисної організації – Української громадської групи сприяння виконанню Гельсінських Угод (1976 р.), а в подальшому стали активними учасниками дисидентського руху в Україні.

Список використаних джерел

1.Баклашова Т.М. Українська еліта і творення нації: рецепція «шістдесятників» / Т.М. Баклашова // Інтелігенція і влада. – 2010. – Вип. 20. – С. 252–261. 2.Білоус Л.В. Ідеї національного відродження в русі українських шістдесятників / Л.В. Білоус // Прикарпатський вісник НТШ. – Серія : Думка. – 2012. – № 3. – С. 55–64. 3.Вокальчук Г.М. Неологія шістдесятників / Г.М. Вокальчук // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». – Серія : Філологічна. – 2011. – Вип. 21. – С. 35–49. 4.Грабовський С., Стріха М. «Інтернаціоналізм чи русифікація?» в долі України і долях людей / С. Грабовський, М. Стріха // Радіо Свобода. – 26 липня. – 2006. – [Електронний ресурс]. – режим доступу: http://www.radiosvoboda.org/content/article/948838.html. 5.Дарморіз О. Феномен шістдесятників у контексті проблеми формування культурної еліти в Україні / О. Дарморіз // Українознавчий альманах. – 2013. – Вип. 14. – С. 76–79. 6.Дзюба І.М. Інтернаціоналізм чи русифікація? / І. . Дзюба. – К. : Видавничий дім «КМ Academia», 1998. – 276 с. 7.Зарецький О. Офіційний та альтернативний дискурси. 1950–80-ті роки в УРСР / О. Зарецький. – К. : Інститут української мови НАН України, 2008. – С. 76. 8.Касян Л.Г. Дискурс шістдесятництва в українському документальному кіно (за документами ЦДКФФА України ім. Г.С. Пшеничного) / Л.Г. Касян // Архіви України. – 2013. – № 6. – С. 142–152. 9.Пахльовська О. Українські шістдесятники: філософія бунту / О. Пахльовська // Сучасність. – 2000. – № 4. – С. 65–84. 10.Прокоп М. Становище на Україні / М. Прокоп // Сучасність. – 1968. – Ч.2. – С. 105–111.

В. П. Колєчкін

УРОДЖЕНЕЦЬ КІРОВОГРАДЩИНИ ГЕРОЙ РАДЯНСКОГО СОЮЗУ ОСАТЮК ДМИТРО ІВАНОВИЧ

Радянські герої Великої Вітчизняної війни становили у свій час основу міфології Великої Вітчизняної війни, широко пропагований приклад хоробрості та незламної волі до опору для виховання все нових і нових поколінь радянських людей. Проте дуже часто забували, що героями могли стати звичайні люди, зі звичайними слабкостями та емоціями, які у певний момент змогли перебороти страх смерті і здійснити щось, на що маса інших людей просто не зважилась би.

Одним з таких героїв був уродженець нашого краю Осатюк Дмитро Іванович. Він народився 26 жовтня (8 листопада) 1917 р. у с. Могильне Єлисаветградського повіту (нині Гайворонський район Кіровоградської області) у сім´ї українського селянина. Після отримання середньої освіти закінчив кооперативний технікум. Працював звичайним бухгалтером у колгоспі.

У 1939 р., коли у СРСР була встановлена загальна військова повинність, Дмитро Осатюк був мобілізований до лав Червоної Армії Гайворонським районним військовим комісаріатом Одеської області. Збільшення чисельного складу радянських збройних сил та наслідки репресій проти червоних командирів створили попит на нових офіцерів, мабуть тому рядовий Осатюк вирішив присвятити себе військовій кар´єрі. У 1941 р. Д. Осатюк закінчив Сизранське танкове училище і отримав призначення до Прибалтійського особливого військового округу. З початком радянсько-німецької війни у червні 1941 р. брав участь у обороні Прибалтики та Новгородщини. З вересня 1941 р. стає на захист другої столиці СРСР - міста Ленінград. Бойові дії пришвидшили кар´єру лейтенанта і вже у травні 1942 він був призначений командиром роти 549-го танкового батальйону 61-ї танкової бригади (з 7.02.1943 30-та окре-

ма гвардійська танкова бригада) 67-ї армії Ленинградського фронту. [1, с.487]

61-а танкова бригада була озброєна легкими танками Т-60 – найлегшими та найслабшими радянськими танками періоду війни. Легка 20-15 міліметрова броня витримувала лише кулі звичайного калібру, а 20-мм гармата танку могла вражати лише живу силу, а також неброньовану та легко броньовану техніку. Силова установка складалася зі спарених автомобільних двигунів і працювала на бензині, збільшуючи пожежну небезпечність броньованого малюка. З іншого боку танк був дешевим, а також мав невеликі розміри і екіпаж лише з двох танкістів, що зумовило його широке використання у першій половині війни.Проте на північних ділянках радянсько-німецького фронту такі бойові машини користувалися попитом до вересня 1944 р. через специфічні умови бойових дій у лісисто-болотяній місцевості, а також підчас операцій з форсування повноводних річок.

Під час однієї з таких операцій відзначився і екіпаж старшого лейтенанта Д.І.Осатюка. 12 січня 1943 р. під час прориву блокади Ленінграда (операція «Іскра») 61-а танкова бригада по льоду форсувала р. Нева разом з передовими ешелонами піхоти 67-ї армії. 2-3 дні екіпажам легких танків довелося боротися проти німецьких середніх та важких танків, доки на р. Нева не укріпили лід, що дозволило переправити важкі та середні радянські танки.

18 січня 1943 р. танк з екіпажем у складі командира роти старшого лейтенанта Осатюка Д.І. та механіка-водія старшини І.М.Макаренкова відірвався від головних сил батальйону. Біля Робітничого селища №5 танкісти несподівано наштовхнулися на три німецькі середні танки. Оскільки гармата Т-60 не могла пробити броні німецьких танків, екіпаж Т-60 почав маневрувати, намагаючись затягнути німецькі танки на позиції радянської артилерії. Коли до артилеристів залишалося 200 м Осатюк наказав різко повернути, чим примусив німецьких танкістів підставити вразливі місця своїх машин під вогонь радянських гармат. Два ворожих танки були підбиті, один залишив поле бою.

Після цього екіпаж Осатюка встановив радіозв’язок зі своєю ротою. Командир наздогнав свою роту біля великого котловану, в який танкісти загнали німецьку піхоту. Німці кидали у танки гранатами, намагаючись відігнати Т-60 від краю котловану. Екіпаж Осатюка, накатавши по снігу колію, зістрибнув на танку у котлован і розпочав нищити німецьку піхоту з автоматичної гармати, кулемета, а також гусеницями. В результаті дій екіпажу 232 німецькі вояки були знищені і радянські війська продовжили наступ. Але 21 січня 1943 р. у бою біля Робітничого селища №6 танк Осатюка був підбитий, а механік-водій Макаренков тяжко поранений [2, с.209-210].

10 лютого 1943 р. Указом Президіума Верховної Ради СРСР за зразкове виконання бойових завдань командування та мужність і героїзм екіпажу Т-60 було присвоєне звання Героїв Радянського Союзу. Командир роти 30-ї окремої гвардійської танкової бригади 67-ї армії Ленінградського фронту старший лейтенант Осатюк Дмитро Іванович був нагороджений медаллю «Золота Зірка» та орденом Леніна.[3, арк.10]

13 лютого 1943 р. у бою танк старшого лейтенанта Осатюка Д.І. був підбитий, а сам він отримав смертельне поранення. Завдяки зусиллям військових лікарів герой був врятований лікарями, але залишився інвалідом на все життя. 30 червня 1943 р. гвардії старший лейтенант Осатюк Д.І. був відмічений медаллю «За оборону Ленінграду».[4, арк.43]

Хоча Д.Осатюк не міг більше воювати, він не покинув лави Червоної армії. З листопада 1943 р. до квітня 1944 р. гвардії капітан Осатюк Д.І., незважаючи на обмежену придатність до стройової служби, виконував обов’язки заступника командира 4-го учбового танкового батальйона, а згодом і командира батальйона. За час виконання обов’язків в учбовому підрозділі гвардії капітан Осатюк Д.І. підготував до відправки на фронт 100 маршевих рот поповнення. 23 серпня 1944 р. гв. капітан Осатюк був нагороджений Орденом Вітчизняної війни II ступеню. 16 вересня 1945 р. він також був

удостоєний медаллю «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941-1945» разом з іншими переможцями.[5, арк.214-214зв.]

У 1946 р. гв. капітан Осатюк був призначений командиром танкового батальйону. У 1947 р. закінчив Вищу офіцерську бронетанкову школу і отримав призначення у Кантемирівську дивізію на посаду командира танкового полку. Проте стан здоров´я не дозволив далі продовжувати активну військову кар´єру і у 1959 р. полковник Осатюк Д.І. повернувся до м.Кіровограда, де був призначений на посаду міського військового комісара. У 1971 р. звільнився у запас. 6 квітня 1985 р. у період підготовки до святкування 40-річчя Перемоги радянського народу у Великій Вітчизняній війні був нагороджений «Орденом Вітчизняної війни І ступеню». [1, с.487]

Помер полковник Осатюк Д.І. 15 травня 1999 р. На знак пошани до його бойового подвигу він був похований в індивідуальній могилі на Військово-меморіальному кладовищі на фортечних валах у м.Кіровограді.

Вивчаючи життєвий та бойовий шлях Д.І.Осатюка ми не знайдемо жодного натяку на якесь ідеологічне підґрунтя його подвигу. Ми можемо побачити у ньому прояви військового таланту, хоробрості, якщо хочете здорового честолюбства – якості які актуальні для будь-яких військових будь яких часів та народів, але аж ніяк не є винятковою прерогативою комуністів або прихильників якихось інших ідеологічних течій.

Список використаних джерел

1.Буров А.В. Твои Герои, Ленинград. 2-е изд., доп. Л.: Лениздат, 1970; 2.Герои Советского Союза: краткий биогр. слов. Т.2. – Москва, 1988. ***3.****ЦАМО РФ, ф. 33, оп.682525, спр.150558002. 4.ЦАМО РФ, ф. 424, оп.10247, спр.54. 5.ЦАМО РФ, ф. 33, оп.686046, спр.195*

С. П. Лясковська

КОНТРОЛЬ ОРГАНІВ ВУЧК-ДПУ УСРР ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ ГОСПОДАРСЬКОЇ ЕЛІТИ В 1920-ТІ РР.

Реалізація Україною курсу на європейську інтеграцію актуалізувало вивчення особливостей функціонування та взаємодії інститутів державного управління, вивчення їх як позитивної, так і негативної ролі в управлінському механізмі на різних історичних етапах. Дослідження радянського періоду дозволить глибше усвідомити витоки деяких явищ і процесів в українському суспільстві, які ще й досі впливають на свідомість та поведінку населення. Суттєву роль у становленні й зміцненні радянського тоталітарного режиму відігравалиоргани державної безпеки, які займали вагоме місце в ортодоксальній більшовицькій системі управління.

Питання місця органів державної безпеки в державному механізмі, і зокрема контрольна-наглядова складова їх діяльності розглядалися в роботах вітчизняних авторів С. Білоконя [2], М. Дорошко [7], російського дослідника О.Мозохіна [10]. Контролю з боку органівВУЧК-ДПУ УСРР за різними верствами населення, в тому числі у виробничій сфері присвячено окремі розділи монографії українських авторів [12]. Ця проблема висвітлюється і у роботі французького дослідника А. Блюма [3], російського науковця В. Ізмозика [8] тощо.

Функція контролю з боку органів державної безпеки над різними сферами життя радянського суспільства, зокрема й в економічній сфері, була визначена в перші місяці існування надзвичайних комісій. Вже на першому, засіданні ВЧК 7 грудня 1917 р. серед завдань комісії визначалася необхідність «нагляду за чиновниками та злочинцями, які пробираються до радянських установ для ворожої роботи в них» [1, с. 150].

Зі створенням органів ВУЧК, які запозичили у ВЧК юридично-правову базу, структуру та основні завдання, в їх складі з’явилися профільні групи, які розслідували економічні злочини та контролювали всі процеси, що відбувалися у фінансово-виробничій сфері.У центрі уваги опинивсятранспорт. У жовтні 1920 р транспор-

тними надзвичайками почали створюватися групи зі встановлення контролю над співробітниками залізниць, установ НКШС, місцевих органів ВРНГ і Наркомпроду з метою виявлення та очищення їх апаратів від «активно діючих і підозрілих елементів» [5, ф.13, оп.1, спр.926, арк. 8].

Контроль над усіма ділянками економічного життя країни став визначальним серед завдань ВУЧК-ДПУ УСРР в роки нової економічної політики. У проекті плану роботи ВЧК (червень 1921 р.) зазначалося, що комісія мала у своєму розпорядженні «факти свідомої протидії» з боку частини інженерів «заходам господарських органів», а також їх «шпигунської роботи … на користь іноземного капіталу». А тому під наглядом органів перебували всі інженери та господарники (директори), які до націоналізації підприємств «перебували на службі іноземних синдикатів, трестів та інших капіталістичних об'єднань» [9, с. 521].

У директиві ВЧК (вересень 1921 р.) визначалися ймовірні загрози для державного сектору економіки та називалися завдання органів ВУЧК щодо контролю за відповідальними працівниками у господарській сфері [4, с. 115-117]. Зокрема, встановлювався негласний нагляд за чиновниками наркоматів, які, в межах своїх посадових обов'язків, спостерігали за дотриманням концесіонерами умов договорів. Паралельно економічні відділи на місцях пильнували за діяльністю представників іноземних фірм та вітчизняними спеціалістами, які працювали в тісному контакті з іноземцями [4, с. 115].

З точки зору потенційних загроз, якими їх бачили органи державної безпеки, інженери та службовці, займаючи керівні або відповідальні посади, могли становити небезпеку й щодо здійснення ними посадових чи господарських злочинів. У квітні 1921 р. оргбюро РКП(б) було ухвалено рішення про облік органами ВЧК відповідальних працівників радянських і кооперативних установ, організацій та підприємств. На основі перевірок їх анкетних даних виділялися чотири категорії службовців (так звані групи «А», «Б», «В», «Г»), які могли бути позбавлені права обіймати певні посади протягом встановленого проміжку часу [11, с. 291-292].

Втручання органів ДПУ-ОДПУ у кадрові питання підприємств та установ відбувалося протягом всього досліджуваного періоду. Проявлялося це у проведенні так званих «чисток» господарського та адміністративного апарату, за лексикою тих часів, від «неблагонадійного» та «паразитичного елементу». Часто чистки проводилися у межах відповідних кампаній (боротьбою з бюрократизмом, хабарництвом та ін.) з визначеними термінами і конкретно поставленою метою – «кого шукаємо» («люстраційний» характер), або регулярно, з певною періодичністю. Протягом непу «чистки» стали частиною повсякденного життя громадян. У наркоматах, установах та організаціях створювалися спеціальні комісії з проведення чисток, роботою яких керували органи державної безпеки. Основною метою їх проведення була необхідність позбутися конкретних осіб на певних посадах.

Масштаби звільнень найбільш професійно підготовлених працівників негативно впливали на роботу організацій. Наприклад, протягом 1922-1923 рр. внаслідок «чисток» у лісовому господарстві було звільнено 20% загального штату лісової охорони, яка, крім збереження лісів від вирубів, ще й виконувала технічні роботи з догляду за лісовими насадженнями. Внаслідок цього у квітні 1924 р. з'явився спільний циркуляр господарських відомств та ДПУ УСРР про недоцільність у подальшому вдаватися до чисток у лісовому господарстві [6, ф. р-1469, оп.1, спр.20, арк. 93].

Наприкінці непу «чистки» набули нечуваних розмірів. Пов'язано це було з нагнітанням у країні атмосфери страху перед, начебто, загрозою війни, та пошуком агентів майбутньої «інтервенції» – «шкідників» та «контрреволюціонерів». Першими перевіряли адміністративний склад промислових трестів та підприємств, розташованих у прикордонній смузі. Звільняючи найбільш кваліфіковані кадри технічних спеціалістів, партія намагалася таким чином «поставити на місце», на її

погляд, надмірно «знахабнілих» господарських керівників. Цей акцент особливого звучання набув у 1928 р. під час проведення кампанії, спрямованої на боротьбу зі «шкідництвом».

Закріплення за органами державної безпеки права втручатися в будь-які сфери соціально-економічного й політичного життя призвело до зміцнення в них відчуття вседозволеності та зростання культу сили. Жахливі наслідки створення структури, абсолютно незалежної від суспільства, більше того – структури, що перебувала над суспільством і мала в своєму розпорядженні увесь «революційний» репресивний інструментарій, були лише справою часу.

Список використаних джерел

1. Архив ВЧК: Сборник документов / ответств. ред. В. Виноградов, А. Литвин, В. Христофоров; сост. В. Виноградов, Н. Перемышленникова. – М. : Кучково поле, 2007. – 720 с., ил. 2. Білокінь С. Система обліків, анкетування й паспортизації населення як інформаційна основа державної політики масового терору / С. Білокінь // Матеріали Всеукр.конф. 3-4 листопада 1997 р. – К. : Стилос, 1998. – С. 42-73. 3. Блюм А. Администраторы. Научныеэлиты и отношения с властью / А. Блюм // Историясталинизма: итоги и проблемыизучения. Материалы межд. конф.– Москва, 5-7 декабря2008 г. – М.: РОССПЭН, 2011. – С. 64-92. 4. ВЧК и начало нэпа. Документы // Свободная мысль. – XXI. – 2000. – № 4. – С. 114 – 128. 5. Галузевий державний архів Служби безпеки України. 6. Державний архів Донецької області. 7. Дорошко М. Органи ВУЧК-ГПУ-НКВД у здійсненні контролю над комуністично-державною номенклатурою УСРР у 1920-1930-ті роки / М. Дорошко // Із архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. – 2003. – № 1 (20). – С. 50-59. 8. Измозик В. С. Глаза и уши режима : государственный политический контроль за населеним Советской России в 1918 – 1928 годы / В.С.Измозик. – Санкт-Петербург : Изд. унив. эк-ки и финансов, 1995. – 164 с. 9. Ленин В. И. и ВЧК. Сборник документов (1917-1922 гг) / сост. Ю. А. Ахапкин и др. – М. : Ин-т марксизма-ленинизма при ЦК КПСС, 1970. – 764 с. 10. Мозохин О. Б. Роль органов госбезопасности в экономической системе СССР / О. Б. Мозохин // Труды общества изучения истории отечественных спецслужб. – М. : Кучково поле, 2008. – Т. IV. – С. 85 – 129. 11. Плеханов А. М. ВЧК-ОГПУ: Отечественные органы государственной безопасности в период новой экономической политики. 1921-1928 / А. М. Плеханов. – М. : Кучково поле, 2006. – 704 с. 12. Суспільство і влада в радянській Україні років непу (1921-1928). Колективна монографія. Том 2. Відп. ред. С.Кульчицький. – К.: Інститут історії України НАН України, 2015. – 599 с.

С. А. Мочкін

ДОЛЯ КУЛЬТОВОГО МАЙНА ПРАВОСЛАВНИХ ХРАМІВ ЗАХІДНИХ ОБЛАСТЕЙ УРСР, ЗАКРИТИХ НАПРИКІНЦІ 1950-Х –НА ПОЧАТКУ 1970-Х РОКІВ

Впродовж повоєнних десятиліть радянська влада проводила цілеспрямовану наступальну політику проти релігії та церкви з метою закріплення монопольного становища комуністичного світогляду. Внаслідок цього в Українській РСР, у тому числі у її західних областях, було закрито та знищено – особливо наприкінці 1950-х – на початку 1970-х років – чимало православних храмів, значна частина з яких були видатними пам’ятками історії та культури українського народу, матеріальним втіленням його творчого генію. В цьому контексті актуальною є проблема з’ясування подальшої долі культового майна зачинених храмів, серед якого часто траплялися унікальні мистецькі пам’ятки.

Долю культового майна деяких районів Волинської області даюсть змогу простежити архівні документи. Так, у Любешівському районі станом на 1 квітня 1967 року культове майно сіл Бучин, Бихів, Дольськ, Пожог, Цир перевезено до церкви в селі Деревок; села Угриничі – до церкви села Тоболи Камінь-Каширського району, з села Ветли – до села Велика Глуша Любешівсього району. В селі Залаззя Любешівського району культові речі залишилися в храмі. В селах Тумин, Старий Загорів, Окорськ, Колпитів, Линів, Твориничі, Дорогиничі Локачинського району станом на 7 квітня 1967 року майно знаходилося в приміщеннях закритих церков.

Подібною була доля рухомого церковного майна у храмах Луцького району. Так, вилученим (окрім дзвонів та іконостасу) виявилося культове майно церкви села Буків; церковне начиння сіл Милуші і Боратин – вилучено, хрести з церков знято; сіл Гірка Полонка та Крупа – вилучено і передано в село Підгайці; села Лаврів – вилучено; села Боголюби – вилучено і передано в церкву села Забороль; села Чаруків – вилучено і передано в церкву села Городище Чаруківської сільради. У селах Воютин, Новостав, Хорохорин, Лучині, Романів, Коршів, Йосипівка, Промінь того ж району культове майно не було вилучене.

У Горохівському районі станом на 20 березня 1967 року вивезене майно з храмів сіл Жуківець, Скобелка, Мислині, Угринів, Борочичі, Кутрів, Бережанка, Красів, Пірванче, з села Шклинь культове майно вивезене частково. У селах Гумнище, Борисковичі, Ковбань, Борочичі, Мирків, Скриголово, Рачин, Новозборишів, Охлопів, Красів, Довге, Новосілки, Горішнє, Старостав, Бистровиця, Ржищів, Михлин, Ватин, Смолява, Холонів, Пілгани, містечку Берестечко церковні речі залишились у храмах [3, арк. 88–89; 92–99].

Станом на 30 серпня 1968 року в Іваничівському районі ситуація з культовим інвентарем закритих церков була наступною: частина його з храму села Павлівка вивезена в Нововолинськ, села Стара Лішня – залишалося частково в людей, частково в церкві; села Верхнів – складений на горищі церкви; сіл Панасівка і Гряди – переданий в Нововолинський драмтеатр; села Соснина – переданий до церкви села Менчиці; села Бортнів – переданий в Поромівську церкву; села Будятичі – переданий в Грибовицьку церкву; села Мовники – до Нововолинська; села Радовичі – залишений частково в церкві, частково вивезений до Нововолинська; села Жашковичі – частина зберігалася в церкві, частина передана до Луцька; села Михальє – частина перебувала в церкві, частина – в селян. У церквах сіл Колони та Старосілля церковне майно залишилося в храмах [4, арк. 10].

На Першій установчій конференції обласного осередку Українського товариства охорони пам’яток історії та культури (УТОПІК), яка відбулася 12 листопада 1966 року, представник республіканського правління УТОПІК І. О. Ігнаткін, характеризуючи стан охорони пам’яток в області, відзначив: «Приїжджають ділки з інших областей, навіть республік, і скуповують ікони, яким немає ціни. Ви, товариші, враховуйте, що ікони –це не тільки предмет поклоніння, ікони – це мистецтво. Це цінність, вона повинна передаватись в музеї, але не в руки ділків» [5, арк. 19].

Подібним чином склалась ситуація з церковним майном і у Івано-Франківській області. Тут протягом 1961–1967 років було знято з реєстрації 361 культову споруду, з них 135 – переобладнано для інших цілей. Церковний інвентар із закритих культових споруд частково зберігали у закритих церквах або звозили до місць складування. Чимало цінних речей було викрадено. Значну частину культового майна було передано в різні музеї та кіностудії. У травні 1966 року понад 120 культових предметів було передано до Львівського історичного музею. У листопаді того ж року 25 пам’яток культового призначення, у тому числі й старовинний іконостас із церкви села Пасічна біля Івано-Франківська, передали кіностудії «Мосфільм» для зйомок кінофільму «Вій». У лютому 1967 року понад 20 аналогічних предметів надійшло до музею «Бойової слави» в Івано-Франківську; в липні 1968 році 23 предмети – до Державного музею історії і релігії в Москві [1, с. 280–281].

У Чернівецькій області станом на 1 січня 1964 року було вилучено ключі від 77 храмів, вивезено майно з 55. Дії представників влади, спрямовані на вивезення церковного майна, часто зустрічали опір парафіян. Так, 2 серпня 1966 року у селі Рухотин Хотинського району голова сільради разом з завідуючим клубом і бригадиром колгоспу вирішили вивезти майно із закритої у 1962 році церкви і зробити з неї зерносклад. Вони зняли ікони, склали все майно і приготували до вивозу в сусіднє село, де була діюча церква. Однак селяни перешкодили цьому, повісивши на церкві свій замок. Після цього від населення пішли скарги уповноваженому Ра-

ди у справах релігій у Чернівці. Той дозволив залишити культові предмети в храмі, однак потім доповідав своєму керівництву: «необхідно враховувати, що релігійне питання в області стоїть гостро і поступка в с. Рухотин може спричинити ланцюгову реакцію клопотань в інших селах» [6, с. 165–166].

Втрати рухомих пам'яток сакральної спадщини у західних областях УРСР були б масштабнішими, якби не самовідданість, патріотизм, жертовність окремих працівників культурних-освітніх закладів. Одним з них був Борис Григорович Возницький (1926–2012) – довголітній директор Львівської національної галереї мистецтв, Герой України. Він згадував, що відразу після свого приходу у 1960 році на роботу до Львівського музею українського мистецтва розпочалося проведення експедицій, які відшукували й рятували культові пам'ятки. «З Рогатинщини було привезено нижню частину ідола (ноги), з Волині – Загоровський іконостас та інші твори Кондзелевича. З Дубно з костелу, в якому зробили спортивний зал, скульптуру, що колись була в Бернардинах, раму 17 ст. (метал) з іконою Ченстоховської Богоматері (пізніше була передана у галерею)… Перше, що було привезене з експедицій у 1961 р. (з с. Годовиця) – це роботи Пінзеля: ''Авраам, що приносить в жертву Ісаака'' та ''Самсон, що роздирає пащу лева''» [2, с. 8]. Підсумовуючи зроблене, Б. Возницький зазначив: «Чим для мене були експедиції? Перше – порятунок національної спадщини… В експедиційній роботі був сенс мого життя. Крім порятунку спадщини, що було основним, було щось, що давало великі результати» [2, с. 12].

Отже, внаслідок цілеспрямованої наступальної політики радянської влади повоєнних десятиліть сакральна спадщина західних областей Української РСР зазнала непоправних втрат. Значна частина культових споруд виявилася закритою, знищеною або призначеною для інших функцій; культове майно з них вилучалось та часто безслідно зникало. Така політика партійно-державної влади щодо релігії та церкви не тільки істотно підірвала матеріальні й моральні засади конфесійного життя регіону. Вона зумовила одні з найнеприємніших психологічних переживань місцевого населення під час перебування під компартійною владою, негативно вплинула на рівень його моральності.

Список використаних джерел

1.Андрухів І. Політика радянської влади у сфері релігії та конфесійне життя на Прикарпатті в 40–80-х роках XX століття. Історико-правовий аналіз / Ігор Андрухів. – Івано-Франківськ. : Лілея–НВ, 2006. – 432 с. 2.Возницький Б. Музей – моє життя / Б. Возницький // Борис Возницький, яким ми його пам'ятаємо / Упорядник Наталя Філевич. – Львів : «Центр Європи», 2013. – С. 5–12. 3.Державний архів Волинської області, ф. Р–393, оп. 2, спр. 130, 97 арк. 4.Там само, спр. 134, 11 арк. 5.Там само, ф. Р–3146, оп.1, 38 арк. 6.Яремчук С. Православна церква на Буковині у радянську добу (державно-церковні взаємини) / Сергій Яремчук. – Чернівці : Рута, 2004. – 352 с.

І. М. Пуля

ВОЛОНТЕРСЬКИЙ РУХ В УКРАЇНІ: ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТА ЗАКОНОДАВЧА БАЗА (НА ОСНОВІ КОЛЕКЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО МУЗЕЮ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ)

У сучасній соціології існує два принципово різних погляди на природу громадянського суспільства. Перший характеризує його, як суспільну систему в цілому, що здобула певний рівень соціально-економічного, політичного, культурного розвитку та має всі ознаки цивілізованості (ринкова економіка, демократія, дотримання прав людини тощо). Більш поширеним є підхід, відповідно до якого громадянське суспільство розглядається як особлива сфера соціуму, що протистоїть державі й охоплює соціальні зв'язки та інститути, об'єднання людей, які виникають спонтанно та реалізовують різноманітні потреби, інтереси, цілі [3, 106]. Пропоную у даній статті зупинитися на другому підході до аналізу громадянського суспільства.

Питання доброчинності, благодійності чи волонтерської діяльності не нові у світовій практиці й перебувають у полі зору не одного дослідження чи проекту. Прикладом можуть бути такі: Європейське дослідження цінностей (EVS), Світове дослідження цінностей (World Values Survey, WVS), Євробарометр та ін.

Добре відомо, що від свідомого волонтерства до ефективного самоврядування і якості нашого життя – один крок. Саме тому масштаби діяльності волонтерів в Україні нині засвідчують, що рівень громадської свідомості в наших співгромадян значно зріс, про що свідчать і дані про світовий індекс благодійності за 2014 та 2015 рр., який щороку вираховується Charity Aid Foundation (Благодійний фонд, заснований 1924 р. у Великій Британії). Світовий індекс благодійності вираховується Charity Aid Foundation на основі даних щорічного дослідження Інституту Геллапа. Він віддзеркалює відсоток населення країни, задіяного в благодійній діяльності, за трьома основними показниками: допомога ближнім, фінансова допомога та витрати особистого часу на волонтерську діяльність [1, 5].

Використовуючи дані офіційного сайту Charity Aid Foundation, у статті подаються дані світового індексу благодійності за 2014, 2015 рр., за якими Україна в 2014 р. посіла 103 місце серед 130 держав. У 2015 р. Україна піднялася на 23 позиції в цьому рейтингу, і тепер займає 89 місце серед 145 країн [11].

5 грудня 2014 р., Організація Об'єднаних Націй в Україні спільно з Урядом України та волонтерськими організаціями представили результати загальнонаціонального дослідження стану волонтерства в Україні.

Згідно висновків дослідження, яке провела компанія «GfK Ukraine», українці визнають велику роль волонтерського руху в суспільних процесах: 62% визнають роль волонтерів у політичних змінах 2014 р., 85% вважають, що волонтерський рух допомагає зміцненню миру, а 81% схильні вважати волонтерський рух обов'язковою складовою громадянського суспільства.

Під час дослідження учасники відповіли на запитання стосовно благодійності. 74% українців жертвували кошти на різні цілі коли-небудь у житті, з яких 25% почали жертвувати тільки в 2014 р. Суми пожертв українців різняться та складають від кількох гривень до 283 000 грн. на рік. У 2014 р. найбільше українці жертвували на допомогу українській армії, пораненим та хворим дітям. У 2014 р. кількість українців, які жертвують кошти, збільшилась – 63% робили пожертви, тоді як до 2014 р. жертвували кошти 49% українців. У 2014 р. сума пожертв була більшою, аніж в інші роки. 43% тих, хто коли-небудь жертвував кошти, робили це напряму, третина не пам'ятає назви благодійної організації, через яку вони зробили внесок [12].

Щороку 5 грудня відзначається Міжнародний день волонтера. Це свято було засноване 1985 р., коли Генеральна Асамблея ООН запропонувала урядам відзначати саме цей день як день добровольця [1, 7]. В Україні волонтерство офіційно було визнано постановою Кабінету Міністрів від 10 грудня 2003 р. №1895, якою також затверджено Положення про волонтерську діяльність у сфері надання соціальних послуг [9]. Дана постанова відповідно до постанови КМУ від 06 липня 2011 р. № 711 утратила чинність у зв'язку з ухваленням Верховною Радою України Закону від 19 квітня 2011 р. №3236-VI «Про волонтерську діяльність» [8].

30 жовтня 2014 р. приймається Закон України «Про затвердження Порядку формування та ведення Реєстру волонтерів антитерористичної операції» №1089 [10]. У загальних положеннях зазначено, що волонтер АТО – фізична особа – благодійник (громадянин України або іноземець чи особа без громадянства, яка перебуває в Україні на законних підставах), яка досягла вісімнадцятирічного віку, провадить волонтерську діяльність на добровільній та безоплатній основі, внесена до Реєстру волонтерів антитерористичної операції згідно з Податковим кодексом України та Законом України «Про волонтерську діяльність».

Верховна Рада України 5 березня 2015 р. прийняла Закон України «Про вне-

сення змін до деяких законів України щодо волонтерської діяльності» (№246-VIII), який набув чинності 1 квітня 2015 р. [7].

Волонтерський рух в Україні набрав масового характеру під час Революції гідності, що дала йому потужний поштовх, а ще більшого масштабу набрав – після початку російської агресії супроти України. Серед волонтерів – люди різного матеріального достатку та прошарків суспільства. Цей рух справді став надзвичайно масовим і поступово організувався в низку волонтерських рухів (організацій): «Самооборона Майдану», «Автомайдан», «Євромайдан-SOS» та ін. Тоді ж з'явилися перші зачатки паралельних структур: «Дорожній контроль» з «Автомайданом» свого часу фактично замінили собою державне ДАІ, «Народна Самооборона» – державну міліцію, новостворені батальйони замінили армійські утворення і так далі [2]. Міжнародні експерти визнають, що у жодній країні світу не зафіксовано такого потужного волонтерського руху. Зараз створюються цілі волонтерські об'єднання.

З осені 2014 р. волонтери почали тісну співпрацю з Міністерством оборони України, де було створено раду волонтерів. Представники волонтерських організацій залучені до речового, харчового та медичного забезпечення, деякі з них тепер працюють у департаментах Міністерства оборони, що відповідають за постачання Збройних Сил України [1, 10].

Враховуючи бурхливий розвиток подій, пов'язаних з російсько-українською війною на Сході України, Національний музей історії України не може стояти осторонь, то ж проводить комплектування матеріалів з даної тематики. Велику допомогу з поповнення фондової колекції надають волонтери. Із зони АТО велику кількість розірваних снарядів, рештки «Градів», РПГ, гільз різних пускових установок передав благодійний фонд «Патріот миру», заснований працівниками НАЕК «Енергоатом» [4; 5]. З листопада 2014 р. музей співпрацює з благодійним фондом «Мир и Ко» в особі Мирослава Гая. Саме Мирослав познайомив автора статті з волонтером Олександром Кононовим, який з дружиною Вікторією перебували три місяці у полоні (з 22 липня по 28 жовтня 2014 р.), звідки привезли прапор України [6]. Даний прапор знаходився у Луганській комендатурі невизнаної Луганської Народної Республіки, яка розміщувалась в приміщенні Жовтневої районної ради м. Луганськ. Проросійські терористи використовували його, як ганчірку для витирання ніг при вході. Переданий прапор експонувався на виставці до Дня Прапора, що проходила на Софіївській площі у Києві в серпні 2015 р. Нині він на виставці «Історії з війни», що відкрилась 9 грудня 2015 р. в Національному музеї історії України.

Список використаних джерел

1. Волонтерський рух в Україні: шлях до розвитку громадянського суспільства як сфери соціальних відносин [Електронний ресурс] / І. М. Тохтарова. // Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування. – 2014. – № 2. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ttpdu_2014_2_5. 2. Волонтерський рух працює на відсутність держави [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.theinsider.ua/politics/543245cda2660/. 3. Інституціоналізація волонтерського руху в Україні: реалії та перспективи [Електронний ресурс] / М. Чухрай // Соціологічні студії. – 2013. – № 1. – С. 104-108. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/socst_2013_1_22. 4.Національний музей історії України (далі НМІУ). – Фонди. – Колекційний опис №876. т. 1. – Прапор України з автографами учасників антитерористичної операції м. Дебальцево Донецької обл., Україна, 2014 р. – 2015. – Т-9732. – «Війни» (Антитерористична операція на сході України). 5. НМІУ. – Фонди. – Колекційний опис №876. – «Війни» (Антитерористична операція на сході України). 6. НМІУ. – Фонди. – Колекційний опис №876. т. 1. – Прапор України з Жовтневої районної ради м. Луганськ, 2000-ні рр. – 2015. – Т-9733. – «Війни» (Антитерористична операція на сході України). 7.Офіційний сайт Міністерства соціальної політики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/publish/article;jsessionid=FAD1840CBD9EFE08F593D15C4F5E80A4.app1?art_id=175688&cat_id=160017. 8.Про волонтерську діяльність: Закон України від 19 квітня 2011 р. №3236-VI [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради Україи (ВВР). – 2011. – Режим доступу: http://zakon4. rada.gov.ua/ laws/show/3236-17. 9.Про затвердження

Положення про волонтерську діяльність у сфері надання соціальних послуг: постанова Кабінету Міністрів України від 10 грудня 2003 р. №1895 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1895-2003-%D0%BF {Постанова втратилачинність на підставі Постанови КМ №711 (711-2011-п) від 06.07.2011}. 10. Про затвердження Порядку формування та ведення Реєстру волонтерів антитерористичної операції від 30 жовтня 2014 р. № 1089 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1471-14. 11.Україна стала більш благонадійною за останній рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.depo.ua/ukr/life/ukrayina-stala-bilsh-blagodiynoyu-za-ostanniy-rik-26112015140500. 12. 85% українців вважають що волонтерський рух допомагає зміцненню миру [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gfk.com/uk-ua/rishennja/press-release/85-ukrajinciv-vvazhajut-shcho-volonterskii-rukh-dopomagaje-zmicnennju-miru/.

В. П. Ругаль

ВТРАТИ ДНІПРОПЕТРОВЩИНИ НА ФРОНТАХ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ ЗА КНИГАМИ ПАМ'ЯТІ УКРАЇНИ

Сьогодні дуже активно звучать вислови «колективна пам'ять», «історична пам'ять», які трактують по різному, та перш за все ключовим є пам'ять. Ми повинні знати й пам'ятати свою історію, яка є невід'ємною частиною сьогодення. В історії нашої країни, на жаль, дуже багато трагічних моментів. У XX столітті відбулася набільша трагедія – Друга світова війна, в якій Україна – є однією з найбільш постраждалих країн. На жаль, й нині остаточно не підраховані людські втрати тієї трагедії та не обліковані всі могили та упокоєні в них.

Першим все доступним джерелом встановлення та вшанування імен загиблих під час нацистсько-радянської війни став мартиролог – Книга Пам'яті. Підготовка до видання книг розпочалась ще наприкінці 80-х років XX століття. Ініціативу по створенню Книги Пам'яті виявили громадські організації, яку підтримали правлячі кола. В Україні створення Книг Пам'яті розпочалися з постанови Ради Міністрів Української РСР від 31 липня 1989 р. № 201 «Про організацію роботи, матеріально-технічному і фінансовому забезпеченню підготовки і виданню республіканськo, обласних і Київської міської Книги Пам'яті» [2, с. 6].

Із здобуттям Україною незалежності роботи зі створення книг продовжилися. Кабінет Міністрів України ухвалив ряд постанов щодо видання Книг Пам'яті: від 16 жовтня 1991 року № 273 «Про додаткові заходи по забезпеченню видання Книги Пам'яті»; від 16 вересня 1992 року № 537 «Про заходи по виданню Книги Пам'яті» , дані постанови були підкріплені Указом Президента України Л. Кравчука «Про Книгу Пам'яті України» від 4 травня 1992 року [7, с. 164].

На основі вище зазначених документів в Києві було створено головну редакційну колегію на чолі з генералом армії у відставці І.О. Герасимовим, та місцеві – обласні, міські, районні редакційні колегії, робочі групи та авторські колективи. В пошуковій роботі разом із державними органами і військовими комісаріатами брали активну участь ветерани війни та родичі загиблих, робітники архівів та краєзнавці, історики, молодіжні організації та ін. [4, с. 19]. Для створення «Книги Пам'яті України. Дніпропетровська область» в м. Дніпропетровськ (нині Дніпро) було створено обласну редакційну колегію, а в кожному районні робочі групи, які впродовж 1991–1993 рр. розробили структуру, зібрали матеріали та розпочали видавничий процес. Перший том світ побачив 1993 р., а до 1997 р. видання «Книга Пам'яті України. Дніпропетровська область» було завершено, яке складається з 12 томів у 14 книгах (3 та 12 томи у двох книгах) [1].

Дані на загиблих заносилися за адміністративним поділом на момент створення книги (по районах та містах обласного значення), та створювалися три розділи – загиблі, зниклі безвісти та списки похованих воїнів, місце народження та місце призову яких не встановлено. На кожного загиблого складалися короткі біографічні відомості, подані в такому порядку: прізвище, ім'я та по-батькові; рік та місце народження; національність; партійність; соціальний стан (професія); час призову

(мобілізації); військове звання; обставини і час загибелі; місце поховання. При відсутності тих чи інших даних записи в тексті опускались [1, Т. 1, с. 8–9].

Потрібно також зазначити, що до книги заносилися імена не лише уродженців області: ті хто проживав на момент призиву до Червоної армії на Дніпропетровщині, а також імена загиблих солдатів рідні яких нині мешкають на території області. Так, наприклад, Рафаїл Йосипович Гузман, уродженець м. Київ, внесений до Книги Пам'яті м. Київ та Дніпропетровської області [3, с. 522; 1, Т. 12, с. 465].

Узагальнені дані на загиблих складались на підставі таких джерел: 1) обласних державних архівів, архівів районних, міських та обласних військкоматів, органів МВС і Служби безпеки області; 2) матеріалів із районних та міських відділів соціального забезпечення, РАСГів, краєзнавчих музеїв на місцях, подвірних книг сільських рад; 3) опитування місцевих жителів та листів і заяв рідних, близьких однополчан; 4) матеріалів, складенних на основі запитів до Центрального архіву Міністерства оборони Російської Федерації в м. Подольськ, Московської області, до Центрального воєнно-морськóго архіву в м. Гатчина Ленінградської області, архіву воєнно-медичних документів воєнно-медичного музею Міністерства оборони РФ в м. Санкт-Петербург, державного архіву Російської Федерації м. Москва, Російського державного воєнного архіву м. Москва.

Після опрацювання всіх книг встановлено що до «Книг Пам'яті України. Дніпропетровська область» занесено [1]:

№ п/п	Найменування адміністративної одиниці	Кількість загиблих	Похоронені
1	Апостолівський р-н	4191	172
2	Васильківський р-н	8946	259
3	Верхньодніпровські р-н	9673	3358
4	Дніпродзержинськ місто	8185	720
5	Дніпропетровськ місто	35 800	1701
6	Дніпропетровський р-н	7740	320
7	Жовті води місто	281	50
8	Кривий Ріг та Криворізький р-н	15 817	3980
9	Криничанський р-н	8531	2389
10	Магдалинівський р-н	9179	80
11	Марганець місто	622	148
12	Межівський р-н	6040	159
13	Нікополь і Нікопольсоький р-н	6303	288
14	Новомосковськ та Новомосковський р-н	15 208	218
15	Ордзенікідзе місто	607	857
16	Павлоград і Павлоградський р-н	12 769	637
17	Петриківськи р-н	6281	860
18	Петропавлівський р-н	6320	98
19	Покровський р-н	6062	88
20	П'ятихатський р-н	7981	417
21	Синельникове та Синельниківський р-н	8754	83
22	Солонянський р-н	5829	843
23	Софіївський р-н	4689	466
24	Томаківський р-н	3723	288
25	Царичанський р-н	7269	199
26	Широківський р-н	3831	269
27	Юріївський р-н	3366	226
28	Уродженці області, точне місце народження не відоме	2055	617
	Всього	216 052	19 790

По завершенні видання «Книги Пам'яті України. Дніпропетровська область», редакційна колегія розпочала роботу над новим проектом – історико-меморіальний серіал «Книга Скорботи України. Дніпропетровська область». Так,

світ побачило 4 томи видання в якіх надруковано імена вбитих мирних жителів у період Другої світової війни. Під час роботи над цим проектом були встановлено іще 1010 імен загиблих воїнів-дніпропетрівчан, які було опубліковані окремим списком [5, с. 153 – 209]. Таким чином на сьогодні до меморіальних видань внесено імена 217 062 загиблих воїнів уродженців чи мешканцв Дніпропетровщини загиблих на фронтах Другої світової війни.

Потрібно віддати шану всім хто брав участь у створенні Книги Пам'яті України, вони зробили неоціненний внесок для вшанування пам'яті про тих хто віддав своє життя за мирне майбутнє. На жаль, довгий час питання людських втрат у період Другої світової війни було на другому плані, адже у суспільстві до перемоги ставилися із тріумфом, і в більшості забували про жертви. З приводу цього влучно висловився доктор історичних наук, професор, декан історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка І. К. Патриляк: «Війна не є тріумфом, вона була трагедією. Оскільки будь-яка людина навчається на своїх помилках та поразках, цей історичний момент має дати нам поштовх для роботи над собою та своїм майбутнім» [6]. Отже, ми повинні зробити висновки й віддати шану нашим захисникам усіх часів.

Список використаних джерел

1.Книга Пам'яті України. Дніпропетровська обл. Т. 1 – 12. / Гол. ред. кол. І.О. Герасимов (керівник) та ін., обласна ред. кол.: О.С. Федосєєв (керівник). – Дніпропетровськ: Січ, 1993–1997. 2.Книга Пам'яті України. Запорізька обл. Т. 1. / Гол. ред. кол. І.О. Герасимов (керівник) та ін., обласна ред. кол.: М.М. Горошко (керівник). – Дніпропетровськ: Січ, 1994. – 504 с. 3.Книга Пам'яті України. Місто Київ. Т. 1. / Гол. ред. кол. І.О. Герасимов (керівник) та ін., міська ред. кол.: В.Г. Олійник (голова). – К.: «Українська енциклопедія» імені М.П. Бажана, 1994. – 784 с. 4.Книга Памяти Украины. Николаевская область. Т. 1. / Главная ред. кол.: И.А. Герасимов (председатель) и др.; областная ред. кол.: А.Д. Коваль (председатель) и др. – Одесса: Маяк, 1995. – 728 с. 5.Книга Скорботи України. Дніпропетровська область. Т. 4 / Головна ред. кол.: О.І. Герасимов (керівник) та ін.; обласна ред. кол.: Т.М. Кравченко (керівник) та ін. – Дніпропетровськ: Видавництво «Ліра ЛТД», 2005. – 500 с. 6.Ліга інтернів. Зустріч з Іваном Патриляком [електронний ресурс] // http://www.history.univ.kiev.ua. 7.Ругаль В.П. Книга Пам'яті України як статистичне джерело з обліку втрат українського народу в період Великої Вітчизняної війни / В.П. Ругаль // ОДІССОС. Актуальні проблеми історії, археології та етнології / Одеський нац. ун-т ім. І.І. Мечникова. Історичний ф-т. – Одеса, 2012. – Вип.4. – С. 163-166.

С. П. Руда, К. М. Гамалія

ДО ВИКЛАДАННЯ В УКРАЇНІ ІСТОРІЇ НАУКИ І ТЕХНІКИ

На думку В. І. Вернадського, немає кращого способу розкрити стан та перспективи розвитку кожної галузі науки, ніж розглянути її історично. Вже у 90-х роках XIX століття, коли вивчення історії науки вважалося другорядною справою вченого, він вбачав у ній самостійну галузь наукового знання зі специфічними проблемами, завданнями і методами. « Історія людської думки і творчості, зокрема історія науки, філософії і техніки, – зазначив він, – є не тільки галуззю знання, яка має величезне значення для з'ясування істини, її вивчення необхідне для вірної оцінки сучасного знання і техніки « [2, с. 403]. Нині вже є загальновизнаним, що історія науки і техніки як інтегруюча дисципліна відіграє значну роль у підвищенні рівня гуманізації освіти.

Як вважав культуролог та природознавець М. Я. Данилевський, наука може мати національні риси, але ж визначні надбання вчених, приналежних до різних націй, входять до арсеналу всесвітніх знань. Тому еволюцію наукового знання не можна вивчати в окремій країні без врахування його світової історії. Саме про інтеграцію зусиль істориків науки різних країн для створення єдиної панорами розвитку знань у світовому контексті йшлося на науковому форумі, що відбувся в Афінах у травні 2010 р.

На засіданнях було розглянуто широкий спектр питань, здебільшого пов'язаних із застосуванням історико-наукових знань у сфері викладання. Своє бачення однієї з основних проблем, намічених для обговорення – створення спільного європейського підручника з історії науки – представив Міхал Коковскі з Інституту історії науки Польської академії наук. На його думку, зараз дійсно не існує єдиного збалансованого підручника, оскільки кожна нація створює подібний твір з перевагою власного матеріалу. При написанні спільної європейської історії науки на авторський колектив чекають труднощі не тільки при визначенні релевантності численних даних, а й при вирішенні питання щодо доцільності визнання існування « загальної» та « національної» науки. Проте ідея варта реалізації, оскільки кожна нація недостатньо знайома з історією науки інших країн. Створення загальноєвропейського підручника допоможе виявити малознайому для всієї європейської спільноти інформацію і скоригувати оцінку локальних наукових досягнень [25].

Ідея створення єдиного європейського підручника з історії науки і техніки належить учасникам Програми з історії, філософії та дидактики науки і техніки (History, Philosophy and Didactics of Science and Technology – HPDST). Проект організації названої Програми виник завдяки ініціативі двох окремих, але близьких за предметом дослідження команд: з історії та філософії науки і техніки та з дидактики науки. Метою їх об'єднання стало визнання необхідності посилення міждисциплінарних зв'язків у сфері науки та сприяння кращому розумінню її значення серед різних верств суспільства.

Світлана Руда, виступаючи від відділу історії науки і техніки Центру імені Доброва Національної академії наук України, навела чималий список підручників та посібників, створених в Україні починаючи з 60-х рр. XX століття до сьогодення [26]. Слід зазначити, що за останні півстоліття українські історики науки і техніки досягли певних успіхів. Ними проаналізовано становлення багатьох важливих галузей природознавства і техніки, доведено до широкого загалу відомості про життя і творчість видатних діячів вітчизняної науки, розкрито основні тенденції розвитку науки і техніки в Україні, створено низку підручників для вищої школи, що знаходять використання в освітянській практиці.

Видання, в яких подається історія науки і техніки в цілому, представляють такі, як «Основи історії науки і техніки: Навчальний посібник» [12]; «Історія науки і техніки» [1]; «Історія української науки: Курс лекцій» [10]. Загальний огляд історії вітчизняного природознавства подається у праці «Природознавство в Україні до початку XX ст. в історичному, у культурному та освітньому контекстах» [13].

Окремі галузі історії природознавства і математики забезпечені підручниками, серед яких до фізико-математичних наук відносяться «История отечественной математики» [6], що отримала міжнародну премію Койре; «Очерки истории отечественной астрономии с древнейших времён до начала XX в.» [11]; «История физики» [24]. Історія розвитку біологічних наук знайшла віддзеркалення в підручнику «Історія хімії» [23] та у тритомній монографії «Развитие биологии на Украине» [15].

Історія окремих напрямів технічних наук відображена у тритомній праці «Развитие строительной науки и техники в Украинской ССР» [19], монографіях «Развитие металлургии в Украинской ССР» [16] та «История сварки. XV – середина XX ст.) [7]. Розвиток окремих дисциплін природничого напрямку представляє індивідуальних праць, зокрема «Нариси з історії фізіології на Україні» [3], «Розвиток зоології на Україні» [9], «Нариси з історії мікробіології в Україні (кінець XIX – початок XX ст.» [22], «Історія досліджень бактеріозів рослин в Україні (кінець XIX – початок XXI століть» [4], «Становлення статистичної фізики в Україні (30-40 рр. XX ст.» [8], «Очерки по развитию биохимии на Украине» [5] та серія книг з історії розвитку окремих напрямів хімічної науки в Україні [14; 17; 18; 20; 21].

Розгляд спектру надрукованих в Україні праць з історії науки і техніки приво-

дить до висновку, що створено їх чимало, але значна частина їх потребує доробки з урахуванням нових матеріалів. Бажано, щоб наступні роботи були україномовними, а також більш доступними для читачів якщо не завдяки широкому продажу, то принаймні через інтернет.

Список використаних джерел

1.Бєсов Л. М. Історія науки і техніки / Л. М. Бєсов. – Харків: НТУ «ХПІ», 2005. 2.Вернадский В. И. О необходимости создания Комиссии по истории науки, философии и техники / В. И. Вернадский. Труды по истории науки / ред. Ф. Т. Яншина, С. Н. Жидовинов. – Москва: Наука, 2002. – С. 403-404 (Библиотека трудов академика В. И. Вернадского). 3.Воронцов Д. С. Нариси з історії фізіології в Україні / Д. С. Воронцов, В. М. Нікітін, П. М. Сєрков. – К.: Вид-во АН УРСР, 1955. 4.Гамалія В. М. Історія досліджень бактеріозів рослин в Україні кінець XIX – початок XXI ст.) / В. М. Гамалія. – К., 2009. 5.Гончаров Е. Е. Очерки по истории биохимии на Украине / Е. Е. Гончаров, Н. М. Полякова, Ц. М. Штутман. – К.: Изд-во АН УССР, 1954. 6.История отечественной математики: В 4-х тт., 5-ти кн. / под ред. И. З. Штокало. – К.: Наукова думка, 1967. 7.Корниенко А. Н. История сварки. XV – середина XX вв. / А. Н. Корниенко / под ред. Б. Е. Патона. – К.: Феникс, 2004. 8.Литвинко А. С. Становлення статистичної фізики в Україні (30-40 рр. XX ст.) / А. С. Литвинко. – К.: Фенікс, 2009. 9.Мазурмович Б. М. Розвиток зоології на Україні / Б. М. Мазурмович. – К.: Вид-во КДУ, 1972. 10.Онопрієнко В. Історія української науки: курс лекцій / Валентин Онопрієнко, Володимир Ткаченко. – К.: Варта, 2010. 11.Очерки отечественной астрономии: С древнейших времён до начала XX в. / отв. ред. И. А. Климишин. – К.: Наукова думка, 1992. 12.Пікашова Т. Д. Основи історії науки і техніки: Навчальний посібник / Т. Д. Пікашова, Л. О. Шашкова. – К.: ІЗМН, 1997. 13.Природознавство в Україні до початку XX ст. в історичному, культурному та освітньому контекстах [Павленко Ю. В., Руда С. П. , Хорошева С. А., Храмов Ю. О.]. – К.: Академперіодика, 2001. – 420 с. 14.Развитие аналитической химии на Украине. – К.: Наукова думка, 1982. 15.Развитие биологии на Украине: В 3-х тт. / гл. ред. К. М. Сытник. – К.: Наукова думка, 1984-1985. 16.Развитие металлургии в Украинской ССР. – К.: Наукова думка, 1980. 17.Развитие неорганической химии на Украине. – К.: Наукова думка, 1982. 18.Развитие органической химии на Украине. – К.: Наукова думка, 1987. 19.Развитие строительной науки и техники в Украинской ССР: В 3-х тт. – К.: Наукова думка, 1989-1990. 20.Развитие физической химии на Украине. – К.: Наукова думка, 1989. 21.Развитие химической технологии на Украине; В 2-х тт. – К.: Наукова думка, 1976. 22.Руда С. Нариси з історії мікробіології в Україні (кінець XIX – початок XX ст.) / Світлана Руда. – К., 2000. 23.Семрад О. О. Історія хімії: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / О. О. Семрад, В. Г. Лендел, О. П. Кохан. – Ужгород: Вид-во Ужгородського університету, 2003. 24.Храмов Ю. А. История физики / Ю. А. Храмов. – К.: Феникс. 25.Kokowski M. Exploring the creation of a common European textbook of the history of science. Challenges and Promises / M. Kokowski // Book of abstracts of International Conference « History of Science in Practice». – Athens, 2010. – P. 12. 26.Ruda S. Ukrainian textbooks of history of science // Item. – P. 18-19.

А. Ю. Твердовський

ІНВАЛІДНА КООПЕРАЦІЯ НА ХЕРСОНЩИНІ У 1920-Х РР. (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ДАХО)

Реформування економіки і розвиток сучасного українського суспільства, побудова відносин між ним і державою детермінують потребу у вивченні історичного досвіду функціонування різних громадських об’єднань радянської України 1920-х рр. у контексті становлення тоталітаризму, адже більшість сучасних проблем Україна «успадкувала» саме з тоталітарної доби своєї історії.

Різні аспекти радянської соціальної політики висвітлюються у дослідженнях Шарпатого В.Г., Мельничука О.А., Мовчан О.М., Рибака І.В., Свистовича С.М. та ін.

Джерельною базою для вивчення даної проблеми стали матеріали справ, які зберігаються у Державному архіві Херсонської області (ДАХО) у фондах Херсонського повітового відділу соціального забезпечення (Р. – 458), Херсонської окружної інспектури соціального забезпечення (Р. – 459) та Херсонського окружного виробничого кооперативного об’єднання інвалідів (Р. – 1093).

За допомогою інвалідної кооперації держава через нестачу коштів намагалася

перевести частину контингенту органів соціального забезпечення на самозабезпечення [3, арк. 162]. Лінія партії у цьому напрямку була окреслена січневими «Тезами про кооперування підопічних собезу» [1, арк. 91] і підтверджена відповідним обіжником ВУЦВК УСРР від 13 вересня 1922 р., де зазначалося, що головними завданнями кооперації собезу є «... втягнення інвалідів у трудові процеси, надання їм можливості працювати і не отримувати жодних пенсій від держави». Мотиваційним чинником вступу інвалідів до артілей ставала зарплата, яка суттєво перевищувала пересічну пенсію [6, арк. 18].

Херсонське окружне виробниче кооперативне об'єднання інвалідів (ОКРІКО) було створено у червні 1923 р. [2, арк. 20 зв.]. Організаційно ОКРІКО підпорядковувалося Всеукраїнському кооперативному виробничому об'єднанню інвалідів і мало певну автономію, про що свідчила наявність власного керівного органу – правління, яке проводило засідання, затверджувало статути артілей, і складалося з кількох інвалідів, обраних на загальних зборах, та голови, котрим був інспектор окрсобезу [6, арк. 62]. Отже, кооперація інвалідів мала власну внутрішню організаційну структуру, але у цілому належала до державної системи соціального забезпечення.

Першопочатково держава сприяла формуванню фінансів і матеріальної бази мережі кооперації собезу [1, арк. 91], надаючи асигнування та позики [2, арк. 20 зв.], звільнення від усіх державних та місцевих податків і зборів [5, арк. 14], передаючи 50 % «безгосподарського майна» у її розпорядження [3, арк. 4].

За таких умов, а також наявності напрямку діяльності з включення до системи кооперації тих артілей та об'єднань інвалідів, які перебували поза нею [4, арк. 3], мережа кооперації інвалідів на Херсонщині поступово розширюється протягом першої половини 1920-х рр. Зокрема, у 1924 р. було відкрито кооператив зі збуту продукції, виробленої інвалідами [6, арк. 62]. Окрім того, у середині 1920-х рр., за аналогією з селянськими товариствами взаємодопомоги, більшовики намагалися розширити соціальний склад інвалідних артілей: «Кооперація інвалідів зацікавлена втягненням... матеріально здорового елементу..., прагне кооперувати спроможних інвалідів... й на матеріальній базі останніх, втягувати в артілі... – неспроможних» [7, арк. 34].

Однак впродовж другої половини 1920-х рр. спостерігалося тенденційне посилення адміністративних методів втручання й у функціонування мережі кооперації інвалідів. Так, у липні 1927 р. вийшов обіжник НКВС, адресований окрвиконкомам й інспектурам соціального забезпечення, за яким останні мали категорично не допускати утворення комітетів, об'єднань, товариств, артілей інвалідів поза мережею кооперації собезу, що «обґрунтовувалося» наступним чином: «...подібні організації є джерелом контрреволюційних віянь... або вступають в колізію з органами соціального забезпечення та інвалідної кооперації, підриваючи авторитет перших і послаблюють останні, тому існування таких організацій є не лише марним, але й шкідливим..., де такі маються – ліквідувати» [8, арк. 34]. У 1928 р. розпочалися чистки складу артілей інвалідів з метою попередження «переховування приватного капіталу від контролю Наркомфіну» [10, арк. 6]. Внаслідок чого спостерігалося скорочення чисельності кооперованих інвалідів на Херсонщині (див. ***Таблицю 1***), які у 1929 р. становили всього 4,2 % від загальної кількості підопічних, що перебували на обліку собезу [9, арк. 56].

Таблиця 1. Динаміка чисельності кооперованих інвалідів на Херсонщині у 1920-х рр.[*]

Рік	**1923**	**1924**	**1925**	**1927**	**1929**
Чисельність кооперованих інвалідів	34	123	145	138	103

Тоталітарні режими, особливо комуністичні, роблять акцент на всіх різновидах діяльності, які зміцнюють колективні зв'язки. Такою діяльністю у «країні рад» бу-

[*] Складено автором на основі: 11, арк. 5; 12, арк. 29; 13, арк. 131; 14, арк. 59; 15, арк. 37.

ла, зокрема, кооперація. Кооперація як колективна форма організації членів суспільства вважалася свого роду тимчасовою та вимушеною мірою, і розцінювалася більшовиками як метод «соціалізації» населення та підготовчий етап для створення передумов майбутніх більш масштабних перетворень – проведення модернізації. Інвалідна кооперація не стала винятком і була всього лише адаптацією соціальної політики більшовиків до соціально-економічної кон'юнктури доби НЕПу, чим багато у чому пояснюються вищенаведені тенденції.

Список використаних джерел

1.ДАХО. Ф. Р. – 458. Оп. 1. Спр. 39. – 265 арк. 2.ДАХО. Ф. Р. – 458. Оп. 1. Спр. 63. – 45 арк. 3.ДАХО. Ф. Р. – 458. Оп. 1. Спр. 72. – 230 арк. 4.ДАХО. Ф. Р. – 459. Оп. 1. Спр. 3. – 15 арк. 5.ДАХО. Ф. Р. – 459. Оп. 1. Спр. 27. – 121 арк. 6.ДАХО. Ф. Р. – 459. Оп. 1. Спр. 34. – 65 арк. 7.ДАХО. Ф. Р. – 459. Оп. 1. Спр. 65. – 167 арк. 8.ДАХО. Ф. Р. – 459. Оп. 1. Спр. 173. – 121 арк. 9.ДАХО. Ф. Р. – 459. Оп. 1. Спр. 524. – 111 арк. 10.ДАХО. Ф. Р. – 459. Оп. 2. Спр. 1. – 139 арк. 11. ДАХО. Ф. Р. – 1093. Оп. 1. Спр. 1. – 38 арк. 12.ДАХО. Ф. Р. – 1093. Оп. 1. Спр. 4. – 46 арк. 13.ДАХО. Ф. Р. – 1093. Оп. 1. Спр. 19. – 155 арк. 14.ДАХО. Ф. Р. – 1093. Оп. 1. Спр. 86. – 72 арк. 15.ДАХО. Ф. Р. – 1093. Оп. 1. Спр. 106. – 74 арк.

О. В. Тішин

НІМЕЦЬКІ КОЛОНІЗАЦІЙНІ ПРОЕКТИ СТОСОВНО ПІВДНЯ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЗАГАРБНИЦЬКИХ ПЛАНІВ «DRANG NACH OSTEN»

Сьогодні провідну роль у вирішенні проблеми відновлення територіальної цілісності України відіграє Німеччина, яка, однак, увійшла на тривалий час в історичну свідомість українського народу в якості агресора. Особливості природно-географічних та економічних умов Південної України не могли не привертати уваги Німеччини. Двічі під час двох світових воєн південно-східні області України ставали об'єктом імперських інтересів з боку Другого та Третього рейху. В даних тезах буде здійснена спроба з'ясувати місце німецьких колонізаційних проектів щодо території Півдня України в контексті загарбницьких планів «Drang nach Osten».

Окремим аспектам проблеми німецьких колонізаційних проектів стосовно території Півдня України були присвячені наукові розробки О. Захарченка [2], О. Романька [7], Г. Турченко [8; 9; 10].

На сприйняття правлячими колами Кайзеррейху українського півдня впливав ряд факторів. По-перше, Південна Україна була стратегічним районом, який з'єднував Центральну та Східну Європу з Кавказом та Закавказзям, Персією та Індією, проникнення до яких могло похитнути англійську могутність. По-друге, саме в південноукраїнському регіоні був зосереджений весь російський Чорноморський флот, за допомогою якого імперія Романових прагнула захопити протоки Босфор і Дарданелли. По-третє, саме тут були зосереджені значні продовольчі та паливно-енергетичні ресурси, які після початку Першої світової війни набували особливої важливості в умовах німецької окупації найбільш промислово розвинених західних територій Росії. По-четверте, окремим фактором, який міг значно впливати на прийняття рішень відносно українського півдня на рівні керівництва Другого рейху, була південноукраїнська німецька етнічна меншина. Станом на 1914 р. у Катеринославській, Таврійській та Херсонській губерніях мешкало 411 тис. етнічних німців (4,4% від загальної чисельності населення) [11, с. 12].

Німецька етнічна меншина значно активізувалася після початку австро-німецької окупації в 1918 р. Рух етнічних німців на Півдні України очолив пастор І. Вінклер, котрий у кінці лютого 1918 р. розробив план по створенню колонії «Крим-Таврія». Весна 1918 р. ознаменувала собою серію з'їздів німців-колоністів у Пришибі та Одесі, в результаті роботи котрих була ухвалена спільна резолюція, в якій наполягалось на отриманні німецького підданства та побудові на землях «Таврійської губернії та Криму державного утворення, яке б підлягало Німецькій

імперії й було б форпостом й чатовим Німеччини» [10, с. 171]. Крім того, військове керівництво Другого рейху будувало самостійні плани стосовно створення квазі-держави німецьких колоністів на території Криму й таврійських повітів причорноморських губерній України на основі проекту колишнього державного секретаря з питань колоній Німеччини Лагерквіста-Вінклера [5, с. 143]. Однак дана ідея викликала неоднозначне ставлення серед німецьких правлячих кіл. 2 липня 1918 р. на коронній раді німецького головного командування та уряду було ухвалено рішення відмовитися від ідеї створення колонії «Крим-Таврія» чи надання колоністам громадянства Німеччини. Мотивами прийняття даного рішення були, по-перше, загроза ускладнення відносин з Австро-Угорщиною, яка розглядала Південь України зоною свого впливу; по-друге, можливість росту антинімецьких настроїв серед місцевого населення; по-третє, спроба проголошення німецької колонії могла підштовхнути Україну до союзу з Росією [8, с. 134].

Час з моменту заснування Націонал-соціалістичної німецької робітничої партії у 1919 р. й до приходу уряду А. Гітлера до влади у 1933 р. став періодом, коли були окреслені основи майбутньої нацистської зовнішньополітичної доктрини, зокрема розроблений проект створення на Півдні України так званої німецької колонії «Готенгау» чи «Готенланд». Відповідно до частини «В» генерального плану «Ост» на території Криму та Херсонської області мала бути створена поселенська марка Готенгау, яку планувалося онімечити за 25 років [4]. Ознайомившись з текстом генерального плану «Ост», рейхсфюрер військ СС Генріх Гіммлер висловив наступні загальні зауваження стосовно нього, зокрема й відносно німецької колонізації Південного Сходу України: «За своєю кінцевою метою, а саме запланованому онімеченню розглянутих територій на Сході, план слід схвалити. Однак величезні труднощі, які, безсумнівно, виникнуть при здійсненні цього плану і можуть навіть викликати сумніви в його здійсненності, виглядають в плані порівняно невеликими. Насамперед впадає в очі, що з плану випали Інгерманландія, Придніпров'я, Таврія і Крим як території для колонізації. Це, очевидно, пояснюється тим, що надалі в план будуть додатково включені нові проекти колонізації, про які ще буде йти мова в кінці» [1].

2 липня 1942 р. А. Гітлер розповів, що ознайомився з меморандумом Фрауенфельда, який «…запропонував перевезти цих тірольців в повному складі в Крим і поселити їх там» [6, с. 102], чим раз і назавжди буде покладено край давньому конфлікту з Італією. Відповідно до надісланої 18 листопада 1941 р. А. Розенбергом директиви Е. Коху потрібно було докласти значних зусиль, щоб «…оформити в німецьку колонію півострів Крим і поки ще ближче не окреслену територію аж до Дніпра, потім по дузі до Азовського моря…» [3, с. 543].

Таким чином, в обох випадках уряди Другого та Третього рейхів намагалися використати питання етнічних німців, які проживали на території Південної України. Якщо під час Першої світової війни німцями був підготовлений проект створення колонії чи напів-незалежного анклаву «Крим – Таврида», то під час Другої світової війни нацисти зробили спробу зреалізувати свої плани по розбудові так званої поселенської марки «Готенгау» чи «Готенланд». Однак, якщо в першому випадку ініціатива по створенню анклаву скоріше виходила безпосередньо від етнічних німців, то в другому випадку ідея створення німецької колонії була розроблена на найвищому урядовому рівні.

Список використаних джерел

1.Замечания и предложения «Восточного министерства» по генеральному плану «Ост». – Режим доступу: *http://scepsis.net/library/id_703.html. – Дата доступу: 20.01.2016. – Назва титулу з екрану.* 2.*Захарченко О. Етнічні німці півдня України в колонізаторських планах Третього рейху / О. Захарченко // Україна у Другій світовій війні: джерела та інтерпретації (до 65-річчя Великої Перемоги). Матеріали міжнародної наукової конференції / Відповідальний редактор: Л. В. Легасова. – К., 2011. – С. 388 – 397.* 3.*Косик В. Україна і Німеччина у Другій світовій війні. – Париж – Нью-Йорк – Львів: б/в 1993. – 657 с.* 4.*Пастушенко Т. В. «ОСТ» / Т. В. Пастушенко [Еле-*

ктронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 7: Мі-О / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. – К.: В-во «Наукова думка», 2010. – 728 с.: іл. – Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=Ost. – Дата доступу: 22.01.2016. – Назва титулу з екрану. 5.Перепадя В. В. Впив Німеччини на реалізацію політики уряду П. Скоропадського щодо Криму (за німецькими документами) / В. В. Перепадя // Наукові праці історичного факультету ЗДУ. – Випуск XVIII. – Запоріжжя: Просвіта, 2004. – С. 142 – 146. 6.Пикер Г. Застольные разговоры Гитлера: Пер. с нем. И. В. Розанова / Генри Пикер. – Смоленск: Русич, 1993. – 496 с. 7.Романько О. В. Крым под пятой Гитлера. Немецкая оккупационная политика в Крыму 1941 – 1944 гг. / О. В. Романько. – Режим доступу: http://knigosite.org/library/read/94338. – Дата доступу: 30.12.2015. – Назва титулу з екрану. 8.Турченко Г. Ф. Міжнародні аспекти інтеграції території південних губерній до складу України в 1918 р. / Галина Федорівна Турченко // Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету. – Випуск XVIII. – Запоріжжя: Просвіта, 2004. – С. 123 – 140. 9.Турченко Г. Ф. Південноукраїнський фактор у Першій світовій війні / Галина Федорівна Турченко // Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету. – Випуск XVII. – Запоріжжя: Просвіта, 2004. – С. 54 – 81. 10.Турченко Г. Ф. Політичне життя німецькомовної етнічної групи Південної України в 1917 – 1918 рр.: проект «Крим – Таврида» / Галина Федорівна Турченко // Південний архів (Історичні науки). – Випуск XV. – Херсон: Видавництво ХДУ, 2004. – С. 101 – 111. 11.Турченко Ф. Г. Південь України напередодні Першої світової війни / Федір Григорович Турченко // Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету. – Запоріжжя: Просвіта, 2004. – Вип. XVII. – С. 7 – 47.

В. Б. Хазан

КУЛЬТ « ВЕЛИКОЇ ПЕРЕМОГИ» ЯК ІНСТРУМЕНТ ІМПЕРІАЛІЗМУ

Найактуальніший виклик сьогодення для України – це відбиття зовнішньої агресії. Будь-яка важлива свідома діяльність має ґрунтуватися на науці. І саме історична наука повинна надавати внесок в інформаційні, психологічні і, надто , політичні аспекти подолання проблеми. Власне, брак прогресивних зрушень в ментальності більшості населення регіонів Південної і Східної України став чи не основною причиною сучасних драматичних і трагічних подій.

Звичайно, російський імперіалізм має загальні для цього явища риси: мілітаризм і перманентний стан війни, прагнення до захоплення територій, політичного і економічного контролю над іншими країнами, встановлення нерівноправних відносин метрополії з провінціями і менш потужними країнами. Як відомо, Росія, яка виникла з Московського удільного князівства, в результаті « справедливих, визвольних» війн спромоглася підкорити біля 100 державних утворень і збільшити свою територію в 1000 разів.

Імперіалізм змінює свої форми з історичним розвитком суспільства подібно до вірусу, який модифікується зі зміною умов. Так і російський імперіалізм, який пройшов стадії феодальної монархії і радянського соціалізму зараз взяв образ « суверенної демократії», плекаючи в собі риси сучасного фашизму.

В країнах, які дуже потерпали від війн та революцій природно виникало бажання знайти реально сильну постать, якій можна було б довірити долю нації, яка би згуртувала і повела би за собою народ до перемог над зовнішніми і внутрішніми ворогами (тими, що і « спричинили» всі біди і негаразди), сильну постать, яка допоможе подолати страх і невпевненість, яка відродить в народі амбіції і обдарує марнославством, яке так гріє душу простої людини. І саме тому в цей час відбувся зліт ідеї фашизму. Вона проголошувала фашизм як вищу форму держави, яка заснована на принципах авторитарної демократії, колективізму, пріоритету держави, духовній єдності нації, вірності традиціям, централізації влади в руках провідника – лідера нації. Реальними ознаками фашистської держави стали: узурпація влади « лідером нації» , формування образу ворожого оточення країни, визначення внутрішніх ворогів народу за оголошеними ознаками (соціальними, етнічними, релігійними тощо), придушення громадянських свобод, апеляція до великої історії народу, його особливої духовності та історичних перемог. На шляху до фашизму країна переймається

духом мілітаризму, створюється віртуальний фальшивий інформаційний простір, формується нетерпимість до будь якого « вільнодумства». Рисами фашизму, які виділяють його серед інших форм авторитаризму, таких як абсолютна монархія, є культ не « помазаної на царство» особи, а національного лідера та щира всенародна підтримка встановленого ним режиму. А імперіалізм, « приєднання територій», прагнення вирішувати долю інших країн і народів, одержати « гідну великій нації» долю в поділі світу (і надто – контролювати весь світ) – це іманентний ген фашизму, який розкривається в певних умовах. Деякі риси цього процесу можна простежити на прикладі розпалюваного Кремлем культу Великої Перемоги. Зрозуміло, що « лідер нації» не монархічного походження прагне заволодіти душами своїх майбутніх підданих. Для цього треба влізти в душу з темою, яка буде сприйнята як рідна. А вже там розмножуватися , як вірус, отруюючи її. Перед цим треба « опромінювати» певною темою клітини жертви для зниження її імунітету. Такою темою безпомилково була вибрана тема перемоги в Великій вітчизняній війні.

Друга світова війна стала одною з найбільших трагедій людства. А Велика вітчизняна війна (в яку за радянською традицією включають і подальші дії Червоної армії аж до капітуляції Німеччини) була чи не найкривавіша в історії. Звичайно , що перший День перемоги був днем надзвичайної радості у всьому цивілізованиму світі. Щорічне відзначення цього дня має нагадувати людям про ту війну: вшановувати борців, пам'ятати про жертви, вивчати уроки, думати про майбутнє. Тема Другої світової війни має породжувати думки про незламність прагнення боротьби народу проти ворожої агресії, про необхідність союзу з цивілізованим світом в боротьбі з фашизмом, про те, що будь-яке потурання агресору тільки розпалює його апетити, про те, що диктатура веде війни з метою розширення чи захисту своєї влади, не рахуючись з жертвами своїх підданих. І зараз ці думки як ніколи актуальні.

В СРСР вже через пару років після закінчення війни День перемоги став досить ординарною датою. Що спонукало Й. Сталіна не дуже згадувати це свято? Можливо побоювання того, що у багатьох фронтовиків, розвинулась самоповага, потреба в осмислюванні подій. Приклад незалежної поведінки таких фронтовиків міг стати неприйнятним прикладом для народних мас. Святкова ейфорія була вже не можлива. Люди потерпали від життєвих проблем і вже почували початок нової хвилі репресій. А можливо Й. Сталін вважав перемогу над Німеччиною проміжною, готуючись до нової війни за світове панування. День перемоги знову став шанованим державою святом з приходом до влади Л. Брєжнєва. Це був важливий крок легітимації нового керівника в очах народу, бо генсек служив політруком в діючій армії.

І ось в період чергового загострення імперської хвороби національний лідер (тепер – РФ, Російської Федерації) підніс свято Перемоги на рівень культа. Мета : приватизиція РФ всіх заслуг бійців Червоної армії, підміна СРСР на РФ, утвердження Росії як чи не єдиного переможця 3-го рейху, ментального відновлення імперського статусу Москви, повернення до Ялтинських принципів поділу зон впливу великих держав, серед яких Росії має належати особливе місце. Від того, що спомини про війну, про жертви предків, про їх перемогу над смертельним ворогом відкривають душу більшості населення колишніх радянських республік, вірус легко проникає в душу і примушує її виробляти потрібні для Кремля команди мозку. Неоімперіалістична, антиєвропейська політика і практика «Русского міра» , концепція якого виходить з ідеї « Третього Рима» і має багато спільного з проектом « Третього рейха», вже спричинила багатотисячні жертви, втрату українських територій і промислових об'єктів, неабиякі економічні збитки. Характерно, що кремлівські пропагандисти вживають щодо України і її патріотів терміни : « хунта», « фашисти», « карателі», «підпалювачі війни» тощо. Це є прикладом « проекції» по З. Фрейду – захисного механізму параноїдальної особи ,

яка наділяє іншу людину своїми думками, почуттями, мотивами, рисами характеру тощо.» Культ Великої перемоги» – « побєдобєсіє» за висловом російського православного протоієрея Г. Мітрофанова – спрямований на мілітаризацію свідомості, самовідданість народу ідеї « Русского міра», згуртовуванню населення навколо національного лідера. Сутність будь-якого культу полягає в поклонінні якимось подіям, чи істотам, канонізуючи їх. І такий канон зазвичай далекій від об'єктивного, наукового , всеосяжного підходу. Мотиви його утвердження , як правило, пов'язані з політичними, соціальними, економічними цілями і розраховані на психологічний вплив на людину, переважно на її підсвідомість. При тому сам об'єкт поклоніння може мати міфічні риси або бути плодом фантазії. Разом з тим утверджується неприпустимість іншого, особливо наукового, погляду на об'єкт поклоніння. В культах зазвичай практикується обрядовість і шанування предметів на сакральному рівні. Вірні Культу Великої перемоги вважають всіх, критиків цього культу фашистами, посібниками Гітлера.

Складовими цього культу стали « георгієвська стрічка», марши « Безсмертного полку», помпезні військові паради з демонстрацією найновшої людовбивчої техніки тощо. Аналіз генезису і психологічного дискурсу цих скдадових потребує окремої статті.

Російська агресія стала можливою через несформований імунітет проти пропаганди « Русского міра». Катастрофічні вади в спрямованості, організації, характері і змісту роботи в цьому напрямку, перш за все з боку влади, науковців і освітян, треба негайно виправляти, залучаючи до цього ЗМІ і громадськість.

І. І. Хомутовська

ПОЗИЦІЯ МОЛОДІ У СУСПІЛЬНО–ПОЛІТИЧНОМУ ЖИТТІ УКРАЇНИ В 1985-1991 РОКАХ

В історичному поступі становлення України, як незалежної і суверенної держави, актуалізується питання дослідження суспільно-політичних процесів, що відбувались в 1985-1991 роках. Українська РСР у складі СРСР на той час знаходилася в періоді «перебудови» соціально-економічного розвитку країни з метою його прискорення, реалізації економічної і політичної ініціативи, децентралізації влади. Т. Галіна та Є. Соломко в рамках традиційного партійно-ідеологічного спрямування в 1988 році зазначають: «Масштабні, революційні як за своєю суттю, так і за методами здійснення перетворення, які відбуваються в усіх сферах життя нашої країни, справляють все відчутніший вплив на прискорення її соціально-економічного розвитку, моральний клімат в ній, на ставлення до людини та її потреб, на стиль і методи діяльності державних органів і громадських організацій. Перебудова немислима без спирання на творчість мас. Вона передбачає всебічний розвиток демократії, соціалістичного самоврядування народу, заохочення ініціативи, самодіяльності, зміцнення дисципліни і правопорядку, розширення гласності» [1,с.13-19].

Демократизація суспільного життя передбачала зростання суспільно-громадської свідомості, відстоювання людської гідності, прав та свобод. У цьому плані та соціумі найбільш прогресивною виступає молодь, яка здатна швидко і адекватно реагувати на будь-які прояви несправедливості та приниження прав і свобод людини.

Метою роботи є дослідження реагування молоді на зміни соціально-політичного ладу в Українській РСР в 1985-1991 роках.

Відповідно до суспільно-ідеологічного спрямування в резолюції XXVII з'їзду Комуністичної партії України на звіт Центрального комітету компартії України (прийнята одноголосно 7 лютого 1986 року) в сфері ідеологічної та партійно-виховної роботи зазначалося: «Посилити увагу до виховання молоді, формування у юнаків і дівчат комуністичної переконаності, соціальної відповідальності, пра-

цьовитості і громадської активності, розумних потреб і здорових смаків, почуття громадянського обов'язку. Вдосконалювати навчання юнацтва сучасній ратній справі, виховувати готовність захистити Вітчизну, завоювання соціалізму» [5].

На виконання зазначеного перший секретар Центрального комітету ЛКСМУ В.І. Мироненко в 1985 році у вирішенні завдань ідейно-виховної роботи серед молодого покоління виділяє наступні особливості: по-перше, це необхідність посилення взаємозв'язку теоретичного і побутового рівня політичної свідомості молоді, врахування емоціонально-вольової сфери особистості молодої людини в сфері праці, сімейних відносинах, оскільки врахування емоціонально-психологічних факторів значно підвищує ефективність боротьби з ідеологічним супротивником; по-друге, як ніколи раніше, посилюється ідеологічний зміст форм дозвілля молоді внаслідок ослаблення уваги до змісту функціонування окремих дискотек, які перетворюються в демонстраційні зали «потертых джинсов и низкопробных образцов западной музыки». «Початок захопленням відеофільмами в середині 80-х років XX ст. пробило додаткову дірку в залізній завісі. Молодь по всьому СРСР раптом захопилася рок-музикою і від її децибелів стала повністю глухою до комсомольських «зарниц» та «задумок» згадує Л. Кучма « [3]; по-третє розширюється вплив моральних факторів на формування політичної культури молоді, що потребує настійливого впровадження в свідомість молоді комуністичних норм моралі, принципу домінуючого значення суспільних потреб та інтересів [2].

Задекларовані партійно-ідеологічні постулати на місцях не знаходили підтримки внаслідок наявності розриву між словами і конкретними справами. В більшості абстрактно-захмарні заклики партійно-комсомольських функціонерів досягти більшого зрівнювались ліберально-байдужим відношенням до простої людини, не врахували індивідуальних характеристик особистості та в цілому приводили до не відповідності ідеологічного спрямування фактичному стану соціально-економічного розвитку країни.

В умовах всезростаючої недовіри до вищих органів влади, загострення економічної ситуації, втрати віри у соціалістичні ідеали, розпливчастих світоглядних позиціях молодь знаходилась в пошуку шляхів їх вирішення та усунення, готовності брати участь у будь-яких виступах за зміну соціально-політичного ладу в країні [7, с.28-34]. Останнє проявилось в тому, що чверть століття тому, 2 жовтня 1990 року, студентами проведено голодовку на Жовтневій площі в м. Київ. За емоційно-журналістським розумінням та викладенням суспільно-резонансних подій, явищ та фактів Я. Стадільної: «Це був наш перший Майдан під гранітними ідолами, які розсипалися за 9 місяців. Комунізму не стало, але фантомні болі цих 70 років тоталітаризму ми відчуваємо й нині» [6,с.67]. За її розумінням широкомасштабна акція ненасильницької громадянської непокори, організована українською молоддю, переважно студентами, тривала з 2-го по 17 жовтня 1990 року. Протести завершилися підписанням постанови Верховної Ради УРСР, яка гарантувала виконання вимог учасників протесту: недопущення підписання нового союзного договору; перевибори Верховної Ради УРСР на багатопартійній основі не пізніше весни 1991 року; повернення на територію УРСР українських солдатів, а також забезпечення проходження військової служби українськими юнаками винятково на території республіки; націоналізацію майна компартії України та ЛКСМУ; відставку голови Ради Міністрів УРСР Віталія Масола.

Оскільки задекларовані в партійних документах напрями соціально-економічного розвитку країни в період «перебудови» в господарському плані не реалізовувались та передній край боротьби з владою, яка вже була не здатна здійснювати ефективне керівництво, виступили демократичні засади, свідомість населення та активна життєва позиція громадського суспільства.

Революція на граніті, що повністю була організована молоддю, не мала аналогів у всій Європі, адже «оксамитові революції» у Східній Європі в 1989 році робили досвідчені політики. Прямим наслідком протестів була відставка В. Масола та

виконання низки вимог мітингувальників. Цей перший Майдан відігравав важливу роль у становленні незалежності України. А більшість учасників Революції на граніті й надалі виявляли громадянську активність. Нині деякі з них є відомими політиками [6, с.67].

Цінності та якості які необхідно виховувати у кожної молодої людини, за винятком «Відданість комуністичним ідеалам…», українською молоддю в 1990 році реалізувались у задекларованих першим секретарем ЦК Компартії України В.В. Щербицьким у виступі на XXVII з'їзді комуністичної партії України (1986 р.): «…розуміння відповідальності за свої вчинки, здатність погоджувати запити з можливостями, волю і наполегливість у подоланні труднощів…» [5, с.45]. Останнє найбільш яскраво і переконливо проявилось у проведенні Майдану 1990 року.

Дозволимо собі стверджувати, що активну життєву позицію з відстоювання свобод, прав і законних інтересів суспільства студентство продовжує утримувати: під спонтанним протестом юнацького максималізму в 2004 році воно виступило ініціаторам та учасником сумської студентської «революцій на траві» проти об'єднання трьох університетів в м. Суми в один. Акція протесту і результат, якого вона досягла стали «беспрецедентными явлениями в истории современной Украины» [4]: це проявилось в тому, що було відмінено Указ Президента України про об'єднання трьох університетів в один в м. Суми.

Проведення Майдану та зростаюча громадська активність молоді підтвердила бажання суспільства в цілому до проведення змін та реалізувала його право на дотримання демократичних та життєвозначимих цінностей. Тут рівень суспільно-політичної свідомості молоді та її активності виступили прогностичним показником перспектив становлення і розвитку національної свідомості та ідеї. Відстоюючи власну самобутність, використовуючи емоційно-вольові прагнення та здоровий глузд, вимагаючи реалізації: демократичних засад розвитку суспільства молодь закладала фундамент прогресивної системи, яка мала формувати перспективи становлення України як держави у внутрішній і зовнішній політиках.

Список використаних джерел

1. Галіна Т. Ради і розвиток політичної активності трудящих / Т. Галіна, Е. Соломко / Радянське право. Наук-практ. ж-л. – №6. – 1988. – С.13-19. 2. Идеологическая робота: опыт, проблемы / Составители Ю.П. Дьяченко, И.П. Стафийчук. – Вип. 5. – Киев: Изд-во политической литературы Украины, 1985. – 364 с. 3. Кучма Л. Украина – не Россия / Л. Кучма // – М.: Время, 2003. – 560 с. 4. Мельник Л.Г. Vivat, Alma Mater, или Хроника палаточной революции в Сумах – 2004 / Л.Г. Мельник, С.Н. Ильяшенко, Н.С. Ильяшенко // Суми, ИТД «Университетская книга», 2006. – 399 с. 5. Матеріали XXVII з'їзду Комуністичної партії України. – К: Політвидав України, 1986. – С.45. 6. Стадільна Я. Майдан VS ідоли комунізму / Я. Стадільна // Віче. Журнал Верховної Ради України, 2015. – №19-20. – С.67. 7.Хомутовська І.І. Соціально-політичні орієнтації Українського студентства в період перебудови 1985-1991 років / І.І. Хомутовська // Zbior avtykutow naukowych. Konferenji Miedzynarodowej Naykowo-Praktycznej « Wspolczesne tendencij w nauce I edukacji» (30.01. – 2016 – 31.01.2016) – Warszawa: Wydawsa: Sp. z.o.o. « Diamond trading tour», 2016. – str. 28-34.

О. О. Волонтир

УМОВИ ПЕРЕБУВАННЯ НА ДЕРЖАВНІЙ СЛУЖБІ ВЧИТЕЛІВ ЗА ЧАСІВ ПАНУВАННЯ ДРУГОЇ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ НА ВОЛИНІ

Упродовж багатьох років, а це фактично два десятиліття, західноукраїнські землі перебували у складі польської держави. У цьому контексті вивчення історії Волині міжвоєнного періоду (1921–1939 рр.) постає як важлива наукова проблема. Чільне місце у комплексі завдань, які вимагали неодмінного вирішення польським урядом, було питання підбору вчительських кадрів і таким чином формування педагогічного колективу для навчальних закладів.

Одним з найважливіших законодавчих актів у сфері освіти, що визначає права

та обов'язки педагогів початкових та середніх навчальних закладів за часів панування Другої Речі Посполитої, є закон від 1 липня 1926 р. про службові відносини вчителів. Відповідно цей законодавчий акт регулював положення щодо прийому на роботу осіб, які претендують зайняти посаду вчителя, а також умови припинення вчительської діяльності. Окремі пункти присвячено дисциплінарній відповідальності вчителів, їх службовим обов'язкам тощо [5, 1844].

Претендувати на зайняття посади вчителя могли особи, які досягли 40 років і більше, лише за згодою Міністра віросповідань та освіти. Зокрема, таким правом не могли скористатися ті, хто в минулому мав судимість за вчинені дії спрямовані проти інтересів держави та суспільства [2, 1363].

Умовно вчителів розподіляли на постійних та тимчасових. Постійні вчителі приступаючи до виконання своїх обов'язків після складання службової присяги, а тимчасові – службової обіцянки відповідно [1, 392].

Важлива роль відводилась так званому вчительському контролю, що проходив у вигляді атестації, яка була диференційованою та оцінювалася за 3 бальною системою: добре, задовільно, незадовільно [2, 1364]. Без згоди шкільної адміністрації особам, що перебували на державну службу заборонялося вступати до будь-яких партій. За невиконання своїх зобов'язань для вчительського складу встановлювалися покарання у формі догани, вирахування із заробітної плати, позбавлення права виборності на певний термін, а також звільнення із займаної посади [5, 1844].

Умови прийняття та перебування на державній службі вчителів були чітко визначені польською владою. Критерієм призначення на посаду вчителя, в першу чергу, виступала національність цієї особи та її лояльність до діючої влади. Досить часто питання освітнього рівня та професійних знань вчителів були другорядними.

Педагогічна праця педагогів в навчальних закладах була сконцентрована на морально-етичний аспект. Перевага надавалася вчителям-полякам, які мали прищепити дітям ще зі шкільної лави любов до Польщі та польської культури, виховувати молодь у дусі польського патріотизму [7, 1552]. Чимала увага приділялася тому, щоб з юних років у підростаючого покоління формувалося лояльне ставлення до правлячої верхівки Другої Речі Посполитої. Для прикладу, у суто польських гімназіях вагоме значення приділялося ще й військовій підготовці учнів.

У кожному навчальному закладі діяв свій склад педагогічної ради, до якої входили директор, вчителі та шкільний лікар. На засіданнях ради зазвичай обговорювалися питання пов'язані з плануванням та результативністю навчального процесу учнів, прийом нових учнів та вчителів до закладу тощо [7, 1552]. Зокрема, у приватних навчальних закладах на загальних зборах членів педагогічної ради також розглядалися та вирішувалися питання щодо звільнення від плати за навчання учнів із незаможних сімей. Традиційно подібні засідання скликається щорічно у жовтні. Прохання про звільнення осіб із вчительського складу задокументовувалися та вносилися до канцелярії учбового закладу.

Директор школи представляв свій навчальний заклад перед керівництвом Волинського шкільного округу у справах організації шкільного життя, порядком навчання та виховання учнів. Також він слідкував за виконанням обов'язкових шкільних правил та внутрішньою дисципліною. Разом з педагогічною радою очільник школи піклувався про питання забезпечення закладу необхідними засобами для навчального процесу.

Задля збереження безперервності навчання звільнення директора або вчительського персоналу могло наступити лише в кінці шкільного року. Призначення та заміна адміністративно-господарчого персоналу відбувалася за пропозицією директора освітньої установи.

Таким чином, умови прийняття та перебування на державній службі вчителів були чітко визначені польською владою. Прискіпливе ставлення до кожної особи, яка мала навчати дітей в закладах освіти випливало переважно з політичної про-

грами правлячої верхівки. Головним мотивом, на якому базувався весь навчально-виховний процес у Другій Речі Посполитій – виховання лояльних громадян польської держави. Представники урядових кіл були переконані в тому, що саме школа покликана виховувати молодь у дусі польського патріотизму та громадянства, прищеплюючи їй польську культуру і традиції. Варто зауважити, що саме за допомогою польських вчителів тогочасна влада значно активізувала процес полонізації населення волинського регіону.

Список використаних джерел

1.Rozporządzenie Ministra Wyznanań Religijnych i Oświechenia Publichnego w sprawie egzaminów państwowych na nauczycieli szkół średnich // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej (далі Dz.URP.) – 1923. – Nr. 38. – Poz. 256. – S. 391 – 393. 2.Rozporządzenie Ministra Wyznanań Religijnych i Oświechenia Publichnego w sprawie egzaminu państwowego na nauczyciela szkół średnich // Dz.URP. – 1924. – Nr. 91. – Poz. 859. – S. 1362 – 1366. 3. Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 30 maja 1932 r. o przystosowaniu art. 58 ustawy z dnia 1 lipca 1926 r. o stosunkach służbowych nauczycieli do wprowadzenia w życie nowego ustroju szkolnictwa // Dz.URP. – 1932. – Nr. 51. – Poz. 486. – S. 872. 4. Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 30 maja 1932 r. o częściowem wykonaniu ustawy z dnia 11 marca 1932 r. o ustroju szkolnictwa // Dz.URP. – 1932. – Nr. 51. – Poz. 485. – S. 871 – 872. 5.Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 21 października 1932 r. O sprawe zmiany ustawy z 1 lipca 1926 r. o stosunkach służbowych nauczycieli // Dz.URP. – 1932. – Nr. 91. – Poz. 773. – S. 1843 – 1846. 6.Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 21 października 1932 r. O kvalifikacjach zawodowych do nauczania w szkołach i na kursach zawodowych // Dz.URP. – 1932. – Nr. 91. – Poz. 774. – S. 1847 – 1849. 7.Ustawa z dnia 26 września 1922 r. dotycząca kwalifikacji zawodowych do nauczania w szkołach średnich ogólnokształcących i seminarjach nauczycielskich państwowych i prywatnych // Dz.URP. – 1922. – Nr 90. – Poz. 828. – S. 1551 – 1553.

А. Ю. Кондуков

УКРАЇНСЬКА НАЦІОНАЛЬНА МРІЯ І ПРОБЛЕМИ СЬОГОДЕННЯ

Національна мрія полягає у становленні та розвитку модерних націй. Вона не нав'язується індивідам владною інстанцією, не формується згори як загальнообов'язковий еталон. Навпаки, певне соціокультурне підґрунтя створює схожий зміст індивідуальних мрій, їхню спрямованість. В свою чергу, національна еліта формує цей типологічний зміст у художній, науковій, політичній та філософській формах, узагальнює те,що існує в чисельних виявах і тим самим посилює реально існуючи мрії, створюючи національну мрію.

Українська мрія набувала свого втілення у вигляді певних інтелектуальних утворень – від ідеї «боголюдськості» до радикальної незалежницької ідеології. Від Г.Сковороди і Т. Шевченка до І. Франка, від «Книги Буття українського народу» до «Мойсея».

Зміст цієї ідеї відображав прагнення до свободи, самостійності, автономії особистості. Зрозуміло, автономія і свобода могли втілюватися в хуторянстві та отаманщині, але уособленням її могла стати й політична українська ідея, котра постала на галицьких теренах наприкінці XIX ст. і змогла консолідувати всі верстви суспільства у боротьбі за досягнення культурної та політичної свідомості. Мрія, повернута в минуле, зміцнювала волю до творення незалежної держави, яка захистить всі верстви українського народу. Таким чином, мрія ставала політичною метою провідних верств українського народу.

Українська мрія на тому чи іншому етапі творення історії поєднувалась з різними політико-філософськими концепціями розвитку українського суспільства.

Серед парадигматичних типів української мрії можна відокремити: 1) «Індивідуалістський», побудований на ідеології низового козацтва, котрий фіксує прагнення до оптимального соціально-культурного устрою, через низку самокерованих громад; 2) «духовно-автономістський», який переводить розв'язання всіх життєвих проблем в сферу втаємниченого спілкування особистості з Богом та проник-

нення в тайни світу вічної правди; 3) соціально-політичний, який викристалізовує прагнення до соціальної справедливості; 4) «радикально-бунтарський», коли свобода особистості стає першорядною самоцінністю, а особисті проблеми мають бути розв'язані «тут і негайно»; 5) «споглядацько-безнадійний», коли мрія живе в душі людини як світла нездійсненна радість життя.

Філософія української ідеї виростала з української мрії, це фактично теоретична самосвідомість українського національного відродження XIX – початку XX століть від Кирило-Мефодіївського товариства П. Куліша і Т. Шевченка аж до «розстріляного Ренесансу» 1920-х років М.Хвильового.

Закономірно постає питання про співвідношення національної мрії й ідеалу. Іхня схожість визначається як приналежність до духовних засад нації, через які здійснюється освоєння соціокультурного майбутнього. Відмінність же полягає у тому, що ідеал відноситься до сфери належного, а мрія – до сфери бажаного. Ідеал акумулює «довічні» проблеми, мрія втілена в повсякденне життя як нації, так і конкретної людини.

Ідеал, як і мрія, опирається на суспільні цінності, історично сформовану мету, і таким чином стає національним, загальнолюдським. Взагалі, національна мрія, яка інтегрує індивідуальність і неповторність мрій громадян, є засобом поєднання традицій, культурної памяті, відкритості в майбутнє. Як зазначав Х. Ортега-і-Гассет, нація, не об'єднана спільним проектом майбутнього, втрачає життєздатність.

Своєрідним індикатором стану нації і виступає загальна суспільна мрія. У випадку, коли не сформована чи зруйнована національна еліта, коли відсутні умови вільного політичного змагання різних ідей і сил, суспільно значуща складова індивідуальних мрій була звернена до «золотого минулого» Древнього Києва, а в добу Руїни – до Козаччини, а в наш час економічної скрути – навіть до брежнєвського застою, тобто до ідеалізованого суспільного життя, коли начебто жилося краще, ніж сьогодні. Причому «забуваються» лихоліття, безвихідь і цілодобові черги. Пасивне споглядання, безнадія, соціальна атрофія породжують міфи про безтурботне життя, бажання повернути минуле, перекласти суспільні проблеми на когось іншого. При цьому мрія як спогад ототожнюється з певними соціальними верствами – з партійно-бюрократичною верхівкою і навіть з Й. Сталіним. Загальна мрія у такому випадку не може слугувати спонукаючою силою тривалої боротьби народу за право жити за власними приписами. Національна мрія вироджується у національну мрійливість, а остання замикає недовершену націю у «зачароване коло» фольклорно-етнографічного побутування. Скоріше всього, з цієї причини критикував М.Драгоманов народництво, а П.Куліш – Козаччину.

Ще В. Липинський писав, що кожна реальна нація мусить бути соціально диференційована і охоплювати як прогресивні, так і консервативні елементи. Народи, що не вміють створити власної політичної і культурної еліти, засуджені на те, щоб коритися панам чужим. Ті, які хотіли б ототожнювати українство з самими тільки народними масами, або з прогресивними революційними тенденціями, послуговуються тому, щоб реальна українська нація ніколи не відродилася.

Мрія може стати утопією або реалією життя, вона втілюється у різних формах суспільного життя, але найчастіше у вигляді соціальних утопій, художніх творів, політичних програм. Мрія може ставати центром ідейно-політичних та світоглядних розмежувань, створення різноманітних спільнот і угруповань. Мрія втілюється в програму і гасло боротьби. Поки жива мрія – жива нація. Можна втратити державність, територію, навіть багато в чому мову і культуру, і відродитися, повернути все з лишком, якщо не втрачена мрія.

Список використаних джерел

1.Забужко О. Філософія української ідеї та європейський контекст. – К., 1993; 2.Канигін Ю.,Ткачук З. Українська мрія. – К., 1996; 3.Розумний М. Українська ідея на тлі цивілізації. – К., - 2001.

СЕКЦІЯ VI.
ФІЛОСОФСЬКІ ПОШУКИ НА ТЛІ СУЧАСНИХ ПРОБЛЕМ

О. Є. Висоцька

ТРАНСФОРМАЦІЯ РАЦІОНАЛЬНОЇ МОДЕЛІ КОМУНІКАЦІЇ В ІСТОРИЧНІЙ РЕТРОСПЕКТИВІ

Легітимація раціональної моделі комунікації сполучена з раціоналізацією західного суспільства, що на рівні соціальних інституцій постає як процес структурної диференціації та плюралізації систем та підсистем дії, який призводить до підвищення їхньої внутрішньої складності, у зв'язку з чим у «життєвому світі» індивідуумів відбувається розподіл досвіду на суб'єктивний, об'єктивний та суто соціальний. Комунікація набуває раціонального характеру з посиленням так званої конфліктогенності суспільних відносин у складнодиференційованих спільнотах як необхідність їхнього узгодження [5, с. 22]. Вже висока ступінь диференційованості (і тому потенційної конфліктності) давньогрецьких полісів потребувала раціоналізації політичної сфери комунікації.

Як вважають низка дослідників (М.Маклюен, Д.Белл, Н.Луман, Ж.Дерида), історичним імпульсом для виникнення особливих раціоналізованих систем комунікації став винахід і розповсюдження писемності, що суттєво «розширила комунікативний потенціал суспільства і вивела його за межі інтеракції безпосередньо присутніх, а отже й з-під контролю конкретних систем інтеракції» [5, с. 15].

Консенсус, розглянутий як структурний компонент раціональної комунікації, виникає з процесами універсалізації та раціоналізації норм та цінностей, розривом з традицією та ритуалом як авторитарних принципів побудови взаємин в архаїчних та традиційних спільнотах, а також - абстрагуванням правових механізмів, введенням їх у коло формальних прав, що набувають чинності у модерній культурі з розповсюдженням теорій «суспільного договору».

На соціальному рівні раціональна модель комунікації реалізується в ідеї суспільного договору, обумовленої новими капіталістичними відносинами, де основний пріоритет належав ринку, що актуалізував проблему індивідуальної свободи як свободи вибору (у сенсі вільної підприємницької діяльності). Головне значення набуває поняття вигоди, тобто раціоналізованої мотивації дії. Основою моделі раціональної комунікації стає договір, що розуміється як вигідна угода для всіх учасників комунікації. Договір виступає морально-етичним, правовим та економічним чинником комунікації. Вигода у подібному договорі є умовою зацікавленості сторін у збереженні комунікації.

Досягнення загальної згоди стає можливим завдяки визнанню свободної волі кожного з комунікаторів, оскільки остання передбачає наявність відповідальності за прийняті умови договору, можливість контролю за своїми діями та рішеннями. Звідси випливає важливий висновок, який стає підвалиною всіх гуманістичних рухів Нового часу: тільки вільна людина може мати відповідальність. Іншою умовою ефективного суспільного договору є рівність комунікаторів у процесі їхньої взаємодії. Власність з точки зору капіталістичних відносин розглядається як зовнішній прояв свободи. Так, Дж.Локом власність визначена як невід’ємна особистісна характеристика людини, на яку ніхто, крім неї самої, не має прав [4,с.278].

Найбільш розповсюдженою моделлю взаємовідносин громадян стає конвенційна модель як тотальна комунікація народу за принципами спільного буття. Феномен громадянського суспільства Нового часу, на відміну від полісного громадянства давніх греків, полягає у переході від політичної свободи громади до економічно-правової свободи ринкових відносин. Дж.Лок, а пізніше і І.Кант, вбачають у праві набуття та розширення індивідуальної свободи за рахунок встанов-

лення регламентованих правил комунікації. Всі дії, що виходять за межі конвенції, розцінюються акторами комунікації як протизаконні. Головною умовою досягнення загальної згоди стає не тільки поширення індивідуальної свободи через отримання законодавчо закріплених прав, але й – її обмеження заради об'єднання у спільність. Індивідуум, який дає згоду на спільне буття, бере на себе зобов'язання підпорядковуватися рішенню більшості і вважати його кінцевим. Якщо ж актор відмовляється від певних рішень або ж порушує загальні правила комунікації, договір між ним та державою втрачає силу [4, с. 316-317]. Така позиція стає підваленою для пізнішого розгляду модерної західної культури як певної форми тотальної залежності індивідів від інституту державної влади та їхньої внутнішньої несвободи у концепціях фройдизму та екзистенціалізму.

Інтегративні процеси сприяють формуванню «колективної свідомості» (яка пізніше оформлюється у понятті «національної свідомості») та почуття солідарності. У модерному суспільстві соціалізація індивіда відбувається вже не за допомогою родинних зв'язків, а шляхом функціонально-рольових відносин на основі формальних прав. Комунікація отримує такі характеристики як «абстрактність» (тобто абстрактність форм взаємодії), «універсальність» (у сенсі дотримання загальновизнаних норм) та «раціональність» (раціональна обґрунтованість досягнення згоди між людьми). Як свідчить, наприклад, М.Вебер, перехід від общинного колективізму традиційної спільноти до індивідуалізму капіталістичного суспільства знаменує перехід від «несвободи» родових відносин до «свободи» соціального вибору. Її складовими є вільнодумство та вільне підприємництво, що найбільш яскраво проявлене в протестантизмі з його «непомірним моральним кодексом» [2, с. 97].

Раціоналізація західного суспільства сполучена також з його індустріалізацією, а також автономізацією сфер соціального. Як зазначає з цього приводу П.Козловські, капіталізм став процесом автономізації господарства або «вивільнення економічних відносин із соціальних та культурних норм на користь більшого підпорядкування економіки власним законам, більшого впливу економічних закономірностей на розподіл благ та соціальну структуру і більшої орієнтації статусної системи, суспільного визнання та соціального розшарування на економічні досягнення, що оцінюються за допомогою ринкових критеріїв» [3, с. 19]. Ця тенденція у подальшому стане головною причиною панування споживчих та індивідуалістичних цінностей у культурі Постмодерну, що підтверджує розуміння останньої як еволюційної складової культури Модерну.

Також безумовним є зв'язок раціоналізації мислення та дій із розвитком суб'єктивності індивідів. Раціоналізацію слід розглядати як найважливіший елемент еволюції людини як на філогенетичному, так і на онтогенетичному рівнях (описаний спочатку І.Кантом, а потім Ю.Габермасом у категоріях «дорослішання» людства). Суб'єкт при цьому стає «мірою всіх речей і сам відповідає за свої дії та своє соціальне становище» [3, с. 20]. Відповідальність як атрибут вільної («свідомої», за визначенням Е.Фрома [6, с. 163]) людини має складовою не тільки раціональність, але й моральність, яка і підпорядковує останню генералізованій меті.

Однак постійне намагання у межах раціональної парадигми мислення відсторонитися від морально-етичного аспекту взаємодії, точніше – зробити останній лише її прикладним елементом, призвело до саморуйнації раціоналістичних принципів знання та комунікації. Причиною цього може вважатися змішення понять «людської раціональності» та «наукової раціональності» як прибічниками сциєнтизму, так і в антисциєнтистських течіях.

Раціональність є головною складовою людської суб'єктивності, але вона нетотожна науковим моделям раціональності. Корені цієї суперечності лежать ще у проблемі співвідношення віри та знання, якою переймалися і теологи Середньовіччя, і філософи Нового часу. У XX столітті відбулося змішення цих понять,

оскільки саме наукове знання стало розумітися як один із різновидів віри (Ч.Пірс, У.Джеймс). З іншого боку, намагання розділити «науки про природу» та на «науки про дух» у методах пояснення та розуміння (В.Віндельбанд, Г.Ріккерт) також зазнали краху, оскільки виявилася взаємодоповнювальність цих методів у процесах «мовних ігор» наукових співтовариств, не зважаючи на «логіку альтернативи об'єктивної науки та суб'єктивного ціннісного рішення» [1, с. 301]. Раціональна організація комунікативного простору значно звузила останній, оскільки сама комунікація ніколи не зводилася лише до раціональності (у будь-якому тлумаченні останньої – від ейдетичного Логосу давніх греків до інструментального розуму позитивізму). Раціональною комунікація стає лише з процесами переходу раціональності в операціональну площину.

У цілому, раціональна форма комунікації є головною умовою універсалізації соціальних відносин, а також автономізації індивідуальної свідомості, емансипації суб'єктів у ході набуття ними формальних прав та свобод. У модерному суспільстві вона реалізується в ідеї суспільного договору та виступає моделлю функціонально-рольових способів суспільного єднання. Втрата критичного потенціалу раціонального способу пізнання, підпорядкування всіх аспектів життєдіяльності людини стратегічно-інструментальним чинникам призводять до кризи парадигми раціональної комунікації, а також переосмисленню її складових у процесі становлення нової соціальної реальності.

Список використаних джерел

1. Апель К.-О. Трансформация философии [Текст] / К.-О.Апель; пер. с нем. В.Куренной, Б.Скуратов – М. : Логос, 2001. – 344 с. 2. Вебер М. Протестанская этика и дух капитализма [Текст] / М.Вебер; пер. с нем.; сост., общ. ред. и послеслов. Ю.Н.Давыдова; предисл. П.П.Гайденко // Вебер М. Избранные произведения – М.: Прогресс, 1990. - С. 44-344. 3. Козловски П. Этика капитализма (с комментарием Дж. Бьюкенена). Эволюция и общество: критика социобиологии [Текст] / П.Козловски; пер. с нем. М. И. Грецкого. - СПб., 1996. - 158 с. 4. Локк Дж. Два трактата о правлении [Текст] / Дж.Локк; пер. с англ. и лат. // Локк Дж. Сочинения: В 3 т.– М. : Мысль, 1988. – Т.3. - 668 с. 5. Луман Н. Власть [Текст] / Н.Луман; пер. с нем. А.Ю.Антоновского.– М.: Праксис, 2001. – 256 с. 6. Фромм Э. Человеческая ситуация [Текст] / Э.Фромм; пер. с нем. - М: Смысл, 1995.- 239 с.

Т. И. Власова

ИНТЕРПРЕТАЦИЯ КАК ТЕОРЕТИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА КОНЦЕПТУАЛЬНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ

При всей противоречивости отношения к «ситуации» постмодерна ученые разных проблемных сфер гуманитарных наук, как правило, единодушны в признании того факта, что наше время представляет собой самую революционную ситуацию за всю историю культуры западного мира. Двадцатый век, кардинально изменив мир и географически, и политически, нанес сокрушительный удар по тем ценностям гуманизма и Просвещения, которые на протяжении последних веков определяли духовный мир человека, его внутреннее «Я».

Затрагивая основные проблемы философии постмодернизма, ученые анализируют сегодня феномен нормализации изменений, придавая особое значение концептуальной сфере бытия человека, акцентируя изменения тех смыслов, которыми вымощен путь, приводящий к «имени». Поставив под вопрос «истину» и «правду», теоретики-постмодернисты утверждают: постсовременная перспектива начинается с децентрирующего ощущения того, что периферическая «точка зрения» является наилучшей из всех возможных [9, с. 2]. Согласно М. Хоркхаймеру и Т. Адорно, жизнь человека в науке Нового времени проходит через отречение от смысла: понятие заменяется формулой, причина – правилом и вероятностью [5, с. 19]. Характеризуя ситуацию постмодерна, Ж.-Ф. Лиотар пишет о герменевтике смысла, а Дж. Капуто утверждает: есть одно слово, которое наиболее полно сум-

мирует «постмодернистский поворот», и это слово – герменевтика [6, с. 200]. Именно в ее прямом значении интерпретации герменевтика играет столь значительную роль в контексте многих теоретических трансформаций постмодернизма.

Например, Дж. Капуто в целом рассматривает герменевтику как ключ к постмодернистской мутации идеи истины [6, с. 301]. Сказать, что все является вопросом интерпретации, значит редуцировать это «все» к «мнению», открыв дорогу субъективизму, страсти и иррационализму.

Интерпретация как термин герменевтики стоит того, чтобы задать вопрос: «Что такое интерпретация?» Прежде всего, интерпретация определяется в современных энциклопедиях в качестве способа реализации понимания [1, с. 163]. «Всякое понимание, – пишет Х.Г. Гадамер, – есть интерпретация, и всякая интерпретация движется в медиуме языка, которым говорит предмет и который в то же время является языком интерпретатора» [7, с. 451]. В то же время существенным представляется то, что для герменевтики важен не только момент понимания, но и проблема правильного изложения понятого. Как отмечается многими учеными, занимающимися проблемами межкультурной коммуникации, на выходе из системы «культура» коммуникант оказывается производителем нового «артефакта», который не тождественен первому артефакту и является по отношению к нему метапродуктом, появление которого обусловлено новой реальностью, другой традицией и, в конечном счете, новым потребителем.

Сегодня ученые утверждают в качестве философского принципа: ничто никогда не бывает свободным от контекста, и ничто не обладает иммунитетом к реконстекстуализации [6, с. 202].

Очевидно, поэтому философия постмодернизма столь многообразна и многолика в своих методах и построениях, и ее представители выбирают разные значения на роль предельных оснований своих мыслительных конструкций. Последнее с неизбежностью вводит нас в проблемное поле концептуальных исследований, поскольку невозможно создать сколь-нибудь значительную философскую конструкцию без фундамента – концептов, которым ученые приписывают безусловность и исходность [3, с. 8].

Необходимо отметить: концепт – это единица, объединяющая различные области гуманитарных наук. Обремененное многочисленными ассоциациями слово «концепт» переосмыслено в современном гуманитарном знании, однако мода на когнитивную терминологию привела к устойчивому неразличению ментальных и языковых явлений, смешению концептов и языковых средств, их репрезентации. Принимая во внимание все вышесказанное, следует все же подчеркнуть: именно слово является средством доступа к концептуальному знанию. В русском языке слово «концепт» возникло как калька латинского «conceptus», что означает буквально «поятие», «зачатие». Этимологически оно восходит к глаголу «пояти», что означает «схватить, взять в собственность, взять женщину в собственность». Однако в «Longman Dictionary of Contemporary English» концепт определяется как чья-то идея о том, как что-то сделано из чего-то или как оно должно быть сделано. Таким образом, возникает неожиданное указание на мыслящее лицо, деятеля, обладателя некой идеи и точки зрения, то есть концепт предстает как потенциальное высказывание [2, с. 163]. При всей абстрактности и обобщенности этого «некоего лица» вместе с ним в концепт входит субъективность. Однако, как замечают теоретики, субъективность противоположна понятию в собственном смысле слова. Понятие функционирует независимо от общения; концепт, напротив, предполагает вопросы и ответы, диспут. Ю.С. Степанов, определяя структуру концепта, пишет, что культура и концепт – фракталы; концепт аналогичен системе «культура»: если культура – это макросистема, то концепт представляет собой микросистему [2, с. 43]. Важным является также то, что В. фон Гумбольд обосновал как связь характера народа с общечеловеческими идеалами, национальными традициями и характером языка.

Действительно, пишет Гумбольд, индивидуальный характер может преобразоваться в национальный только двумя путями – через общее происхождение и через язык. Слова различных языков, обозначающие даже самые конкретные предметы, не являются полными синонимами. Это еще более верно там, где речь идет о неконкретных примерах, среди такого рода слов еще в меньшей степени возможно указать равнозначные [2, с. 188]. В качестве примера здесь можно затронуть семантические особенности английского слова «nationalism», концепт которого отличается от концепта русского слова «национализм». Так, в Оксфордском энциклопедическом словаре национализм определяется прежде всего как преданность своей нации, патриотические чувства, принципы и усилия; второе значение – политическое движение за независимость в стране, которая находится под контролем другой страны или является ее частью [8, с. 598]. Современный философский словарь под редакцией В.Е. Керимова дает следующее определение национализма: «Гипертрофированная форма этноцентризма, психология, идеология, политика и социальная практика признания исключительности собственной этнической общности и государства, враждебности к другим нациям и государствам» [4, с. 438]. Таким образом, очевидно, что отличия в концептах значительны и должны приниматься во внимание, тем более, что речь идет о роли культуры в формировании нации.

Смысл персоналистичен и доступен только в процессе диалога культур, доказывают теоретики. «Неуслышанность» – трагедия эпох и народов, которая в наше «пост»-время разыгрывается особенно часто на подмостках истории. Последнее происходит на фоне постоянного повторения как в академических изданиях, так и в средствах массовой информации тезиса об особой роли диалога культур в процессах глобализации.

Когда-то П. Валери заметил, что «время – это конструкция»; действительно, то, что экзистенциалисты называют «подлинным временем», конструируется в каждый данный момент. И человечество не только участвует в процессе этого конструирования, человечество принимает участие в создании «смыслов» – в создании того комплекса идей, символов, образов, который может превратить наши зачастую конфликтные интересы в некое единое гуманистическое направление.

Список использованных источников

1.Западное литературоведение XX века. Энциклопедия. – М.: Intrada, 2004. – 560 с. 2.Зинченко В.Г., Зусман В.Г., Кирнозе З.И. Межкультурная коммуникация. От системного подхода к синергической парадигме. – М.: Флинта, Наука, 2008. – 204 с. 3.Красиков В.И. Концепты в функции философских основоположностей // Язык. Этнос. Картина мира. – Кемерово: «Графика», 2003. – 185 с. 4.Современный философский словарь. Под общей ред. В.Е. Керимова. – М.: Академический Проект, 2004. – 864 с. 5.Хоркхаймер Т., Адорно Т. Диалектика Просвещения. – М., СПб.: Медиум, Ювента, 1997. – 311 с. 6.Caputo J. D. Truth: Philosophy in Transit. – L.: Penguin Books, 20013. – 283 p. 7.Gadamer H.G. Wahrheit und Methode. – Tübungen, 1960. – 486s. 8.Oxford Advanced Learner's Encyclopedic Dictionary. – Oxford University Press, 1995. – 1081 p. 9.Simon W. Postmodern Sexualities. – New York: London and Routledge, 1996. – 179 p.

В. А. Вершина, А. В. Михайлюк

ИНТЕРПРЕТАЦИЯ КАК КОНСТРУИРОВАНИЕ СМЫСЛА

Интерпретация или процедура декодирования знака представляет собой переход от знака к его значению. Интерпретация может быть правильной или неправильной, успешной или неуспешной. Интерпретирование не обязано заканчиваться успехом.

Чтобы интерпретировать нечто, необходимо обладать презумпцией о знаковой природе этого предмета. Всякий знак, поскольку он, по словам Ю.М.Лотмана, «выражает другое, более ценное содержание», и в плане выражения, и в плане содержания всегда представляет собой некоторый текст. Знак всегда адресован кому-то и предполагает его прочтение и интерпретацию. Интерпретация знака – это операция,

достигаемая при замене исходного знака другим знаком или набором знаков. Для объяснения знака требуется довольно распространенный текст. Любой знак отсылает к тексту, его объясняющему. В свою очередь, любой текст – это тоже знак.

Знак – объект, парадоксальный по самой своей природе. «Обычный» объект, изучаемый «нормальными» науками, обладает одним фундаментальным свойством, которое, по сути дела, и делает это изучение возможным: самоидентичностью, тождеством с самим собой. Знак не тождествен ни себе, ни обозначаемому им объекту; знак отождествляется при помощи его значения – объекта, с которым он не может быть отождествлен. Без значения нет знака, без знака нет значения; тем не менее, знак и его значения не могут быть отождествлены, это феномены принципиально различного типа. В мире знаков не действует закон тождества; в основе семиотики лежит внутренняя парадоксальность [3].

В знаке есть смысл, значение и содержание. Значение отсылает к «плану выражения» и внутреннему содержанию знака, «плану содержания», а смысл отсылает к контексту, к внешнему окружению знака, к внешним отношениям, к знаковой системе, в рамках которой этот знак осмысливается. Или же, значение отсылает к объему понятия, а смысл к содержанию понятия. Даже ложный знак тоже имеет смысл и значение. Даже если понимается некоторый смысл, это еще не обеспечивает наличие значения.

Г.Фреге указывал на возможность многообразия различных представлений, сопряженных с одним и тем же смыслом. Одному денотату может соответствовать несколько смыслов, как и одному смыслу несколько денотатов и один и тот же смысл может выражаться разными знаками не только в разных языках, но и в пределах одного и того же языка. У знака (имени) всегда есть смысл, но не у всякого смысла есть денотат, не всякому смыслу соответствует некоторое значение. Смысл и денотат знака следует отличать от соответствующего этому знаку представления. Образ представления часто бывает пропитан эмоциями, отдельные его части могут быть более или менее расплывчатыми. Более того, не всегда, даже для одного человека, определенное представление связано только с одним смыслом (см. [6, с.230-247;7, с.351-379]). «Осуществляемая на основании экзистенциально значимого смысла связь знака (текста), кода и значения как бы взрывается изнутри, приводя не только к десемантизации знака и деконструкции кода, но и к расколотости знака как некой напряженно удерживаемой целостности. Парадокс значения и смысла, раскалывающий знак как дискретную единицу семиозиса, обнажает область разрыва как семиотически значимую – сферу отсутствия смысла как иной смысл, требующий «инсайтного» понимания континуального, лежащего за пределами знака или текста целого» [5, с.139]. Т.е., возникает ситуация непредсказуемости смысла. Знак не содержит смысла, но лишь указывает на него. Сам же смысл так и остается вне мира знаков... [8]. Вопрос только в том, где же он все-таки находится?

Знак существует как знак и является знаком только при наличии интерпретатора. В конечном счете, именно от позиции воспринимающего, определяемой объективными обстоятельствами, зависит, функционирует ли воспринимаемое им в качестве знака. А объективные обстоятельства, заключаются в том, что сам интерпретатор сформирован знаковой системой.

Согласно Ч.Огдену и А.Ричардсу, «значения не существуют в словах, значения существуют в людях». Здесь возникает вопрос, а откуда берутся в людях эти значения? В этом же плане возникает вопрос о субъективности «одной из вершин треугольника Фреге», а именно смысла. Представляется, что «субъективность» смыслов достаточно относительна. «Субъективность – это образ некоей завершенности, которая, как может показаться, заполняет собою текст без остатка; однако на деле эта мнимая завершенность – всего лишь след всех тех кодов, с помощью которых образовано мое «я», так что, в конечном счете, моя субъективность – не более чем всеобщность стереотипов» [1,с.20]. Хотя понятие смысла обычно связывают с «мен-

тальными способностями» понимания и интерпретации знаков, «бесконечность интерпретаций» далеко не бесконечна. Она обусловлена теми же смыслами, кодами, контекстами и, наконец, самой реальностью. Да и, собственно, «ментальное состояние воспринимающего «некто», «культуру наблюдателя» и т.п. следует трактовать как продукт информационного воздействия – «картину мира», тезаурус потребителя информации – свойства интерпретатора, сформированные знаками. Исходя из этих свойств интерпретатора знаки им воспринимаются и интерпретируются.

Действительность многообразна, она позволяет давать разные интерпретации одного и того же явления. Одно и то же явление, рассмотренное в системе различных образно-ассоциативных кодов, может эксплицировать различные значения.

Интерпретанты – это проверяемые и описуемые соответствия, ассоциируемые, по общему согласию, с другим знаком. Таким образом, анализ содержания становится культурно-обусловленной операцией, которая осуществляется лишь с физически проверяемыми (воспринимаемыми) продуктами культуры, т.е. с другими знаками и их взаимными корреляциями [4, с.110]. Здесь важна традиция культуры, в поле которой протекает любая интерпретация.

Интерпретация – это осмысление, или приписывание смысла. Результат интерпретации зависит от «предшествующего опыта», «внутренней картины мира», тезауруса интерпретатора. Исходя из этих свойств интерпретатора, знаки им воспринимаются и интерпретируются. Интерпретация – не столько «искусство рассмотрения», сколько искусство «конструирования». Цель интерпретации в восстановлении утраченной и/или в поддержании имеющейся гармонии внутреннего мира интерпретатора и устранении когнитивного диссонанса [2, с.48-51].

Список использованных источников

*1.Барт Р. S/Z. Пер. с фр. 2-е изд., испр. Под ред. Г. К. Косикова [Электронный ресурс]. – М.: Эдиториал УРСС, 2001. – 232 с. Режим доступа: http://vanko.lib.ru/books/cultur/bart-sz-l8.pdf. 2.Демьянков В.З.Интерпретация, понимание и лингвистические аспекты их моделирования на ЭВМ [Электронный ресурс]. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1989. – 172 с. – Режим доступа: http://www.infolex.ru/Int0.html. 3.Лотман М.Ю. Семиотика культуры в Тартуско-Московской семиотической школе. Предварительные замечания [Электронный ресурс] // Лотман Ю. М. История и типология русской культуры. – СПб., 2002. – С. 5-20. – Режим доступа: http://www.ruthenia.ru/lotman/txt/mlotman02.html#T22. 4.Новоселов В.Г. Философское понимание и онтология знака : дис. ... канд. филос. наук : 09.00.01 / Новосиб. гос. техн. ун-т. – Новосибирск, 2009. – 194 с. 5.Фадеева И.Е. Культура в семиотическом измерении: сознание и текст // Семиотика культуры: антропологический поворот. Коллективная монография. – СПб: Эйдос, 2011. – С.125-139. 6.*Фреге *Г. Логика и логическая семантика. – М.: Аспект Пресс,* 2000. *– 512 с. 7.Фреге Г. Смысл и денотат [Электронный ресурс] // Семиотика и информатика. Сб. нучн. ст. – М., 1997. – Вып. 35. – Режим доступа: http://lpcs.math.msu.su/~uspensky/journals/siio/35/35_15FREGE.pdf. 8.Якимец К. Треугольник Фреге-Гумбольдта. Смысл и бессмысленность дискуссий [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://old.russ.ru/discuss/theory/20011229-ya.html#20b.*

О. В. Богомолець

РОЛЬ ДОМАШНЬОЇ ІКОНИ В ПРОЦЕСІ СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ЕТНОСУ

Ікона – це унікальний феномен православної духовної та обрядової традиції. Адже, попри універсалістські тенденції християнства, іконописні особливості православних ікон мають виразну регіональну обумовленість, яку виявляє навіть позірний огляд російських, українських, грузинських, білоруських, болгарських тощо ікон. Вони відрізняються не лише своєрідністю іконописної манери, але й світоглядними та дидактичними інтенціями образів святих, які, визначаючи місце та роль Бога в житті православної людини, виявляють тим самим й особливості історичного розвитку спільноти, значення людини в загальній структурі світобу-

дови та етнопсихологічні особливості народу. В силу цього, ікона постає не тільки нагадуванням про первообраз, «баченням світу духовного» (П. Флоренський), але насамперед «невербальним літописом» народу, який відображає колізії його історичного розвитку, еволюції віри та внутрішнє відношення до Бога. Особливо виразно дана властивість проявляється в українських іконах, які, як показали В.Откович, П.Жолтовський, Д.Степовик, Л.Міляєва, О.Осадча та ін., у порівнянні з образними інших православних церков характеризуються гуманістичним спрямуванням, що проявляється у набутті святими зовнішніх рис українського народу.

Регіональні особливості ікони виразно проглядаються не тільки в канонічному іконописі помісних церков, але й в домашній народній іконі, як неповторному і самобутньому феномені української етнічної культури. Будучи «невербальним літописом», вона відображала в художній формі не тільки особливості історичного та соціокультурного розвитку народу, але і його уявлення та цінності, родинний уклад життя та особливості господарської діяльності, своєрідність житла та одягу, рівень розвитку та залучення до християнської культури в цілому. Універсалістські інтенції останньої були тим світоглядним тлом, яке, в складних політичних, соціальних та економічних умовах життя українського народу, дозволяло піднятися над «містечковістю» родинного життя, без руйнації споконвічних народних традицій, та залучитися до побудови нового світоглядного та культурного простору, а саме: етнічної та національно культур. Вони піднімають людину над власними, часто егоїстичними інтересами, залучаючи до творення більш широких, «уявних спільнот» (Б. Андерсен), знаменуючи постання етносів та націй, як головних носіїв та представників колективної волі, як на внутрішньому, так і зовнішньому, міжнародному, рівнях.

Творення відносно гомогенних етнічної та національної культур постає, як правило, результатом свідомої волі та діяльності еліти, яка виокремлює певні елементи культури з наявної їх регіональної різноманітності, поєднує, перетворюючи в нову культурну цілісність [1, с. 13]. «Виокремлення цих елементів, – пише В. Лісовий, – не було механічним процесом: культурна еліта, переробляючи і синтезуючи їх у нову культурну цілісність, водночас творила ідеалізований образ нації («національний міф»). При цьому важливо було зберегти зв´язок нової культури з етнокультурним підґрунтям, на якому вона виникла: це полегшувало утвердження її як спільної культури тих общин і племен, які вона мала об´єднати» [1, с. 13]. Таким чином, регіональна різноманітність культури, постає своєрідним сенсопокладаючим та культуротворчим генератором, який постійно поповнює скарбницю етнокультурної та національної спадщини. У підсумку цього, національна культура не протистоїть, а взаємодіє з усіма тими культурними надбаннями, які постають на певній регіональній основі, сприяючи поширенню загальноприйнятних ідей та цінностей на рівні більш ширших «уявних» культурних спільнот.

Чільне місце в процесі формування символічного ряду української культури посідає й домашня ікона, яка, як свідчать наявні сьогодні емпіричні зразки, з одного боку, будучи тісно вплетеною в родинне та побутове життя людини, позначена високим рівнем етнографічної своєрідності, однак, з іншого, – піднімається над «містечковістю», трансформуючись в один з елементів матеріальної та духовної спадщини всього українського народу. Адже, попри виразні відмінності, що спостерігаються в художній своєрідності та психоемоційному навантаженні домашніх ікон різних українських регіонів, українська домашня ікона все таки залишається мистецьким та духовним феноменом, який включаючи в себе історичні колії розвитку краю, відображує притаманну всім українцям внутрішню релігійність. Остання, говорячи словами І. Мірчука, візуально відобразила перевагу почуття й панівну роль любові, які творили і розкривали «перехід до дальшого основного елементу українського світогляду – глибокої релігійності» [2, с. 240.]. Українці, писав М. Костомаров, – це «глибоко релігійний народ у якнайширшому розумінні

цього слова», а тому якби не «склалися його обставини, чи таке, чи інше було його виховання, він берегтиме в собі релігійні основи доти, доки існуватиме сума головних ознак, що становлять його народність» [3]. Зважаючи на це, маємо всі підстави стверджувати, що домашня ікона була одним із небагатьох культурних первнів, які сприяли утвердженню етнічної своєрідності українського народу.

Таким чином, домашня ікона, хоча й залишалася тривалий час художнім відображенням світоглядних уявлень та цінностей, родинного укладу життя та особливостей господарської діяльності, своєрідності житла та одягу українського народу, все ж відкривала можливість для поступової трансформації кревної спільноти в духовну, а згодом і уявну, на тлі чого зароджувалися передумови для постання етнічної спільноти.

Список використаних джерел

1.Лісовий В. Нація і національна культура / В. Лісовий // Історія української філософії. – К.: Академвидав, 2008. – С.11–16. 2.Мірчук І. Світогляд українського народу. спроба характеристики / І. Мірчук // Науковий збірник Українського університету в Празі. Том 3. – Прага, 1942 – С. 225 – 243. 3.Костомаров М. Дві руські народності [Електронний ресурс]/ М. Костомаров// Ізборнік. – Режим доступу: http://litopys.org.ua/kostomar/kos38.htm.

С. Ш. Айтов

ФІЛОСОФІЯ ІСТОРІЇ І ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНИХ ПРОЦЕСІВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Складні та багатовимірні процеси глобалізації є, значною мірою, визначальними для доль сучасної доби. Вони лежать у основі багатоаспектних процесів соціально-економічного, політичного та культурного розвитку окремих країн, георегіонів та світу у цілому. Тому дослідження сутнісних основ і ймовірних моделей розвитку процесів глобалізації є однією із найбільш важливих завдань сучасної філософської думки та соціально-гуманітарного пізнання. Окреслене вище проблемне поле вивчає полідисциплінарна наука, глобалістика. Оскільки предмет дослідження глобалістики є надзвичайно складним, вона необхідно вступає у когнітивний діалог із низкою як соціально-гуманітарних, так і філософських дисциплін.До перших відносяться соціологія, політологія, нова та новітня історія, соціальна психологія, культурологія тощо. До складу других належать соціальна філософія, філософія політики, філософія історії. Остання вивчає ґенезу, особливості розвитку, спрямованість (траєкторію) та перспективи історичних процесів у глобальному вимірі. Предметом її досліджень є також логіко-методологічні та соціокультурні основи історичного пізнання. Очевидно що дослідження соціальних процесів глобалізації об’єктивно потребує залучення першої із наведених вище складових філософії історії.

Серед найбільш складних й значимих проблем, які вивчає глобалістика можна виокремити три проблеми, які входять до «когнітивної сфери» філософії історії, а саме: 1) аналіз історичних основ сучасних глобалізаційних процесів та результатів попередніх «протоглобалізаційних» проектів; 2) осмислення шляхів ефективного діалогу культур та цивілізацій; 3) вивчення можливих перспектив глобалізації та пошуки умов для гармонізації сучасного світоустрою.

З приводу першого із наведених аспектів, глобалістиці та філософії історії є доцільним звернутися до студій над «протоглобалізацією» кінця XIX – початку XX століть та її порівнянь із сучасною геополітичною та геоекономічної динамікою. Для світоустрою зазначеного історичного часу були характерними риси розвитку, властиві й сучасній глобалізації. Так, світ XIX – початку XX століть характеризувався створенням, фактично, загальної економіки, промислової та фінансової її сфер; тісним переплетінням інтересів та економічно-фінансової сфери провідних країн і одночасно гострою геополітичної конкуренцією. Аналогічні процеси ми бачимо і у глобальній динаміці сучасного світу, але з певними модифікація-

ми.Так, суттєво змінилися центри геополітичного впливу. Замість окремих держав Європи постав Європейський Союз; США перетворилися на найбільш впливову глобальну державу, крупними геоекономічними центрами стали Китай та Індія, регіонального значення набули Бразилія та ПАР, значно більший вплив на глобальні процеси здійснюють ісламські країни, перед усім Туреччина, Іран та Індонезія. Центр економічної могутності поступово зміщується із Північно-Атлантичного до Азіатсько-Тихоокеанського регіону з потужними економіками Південної Кореї, Японії, Тайваню, В'єтнаму та інші. Сучасна «світ-економіка» (за І. Валерстайном) також характеризується багатоаспектними взаємовпливами у всесвітньому масштабі і обсяг інтенсивність промислових і, особливо, фінансових зв'язків збільшився на порядки. Однак, як і раніше, ця обставина не вплинула (принаймні, суттєво) на геополітичну та геоекономічну конкуренцію що наочно репрезентують складні політичні відносини США та Китаю при наявності тісної економічної кооперацій між ними. Сутнісні причини геополітичних протиріч між різними цивілізаційними світами проаналізовані у класичній філософсько-історичній праці А, Дж. Тойнбі «Цивілізація перед судом історії». Мислитель наголошує на фундаментальному характері геокультурних протиріч, які суттєво впливають на політичні взаємини країн та цивілізацій [2, с. 375-373]. Аналогічною за змістом є і теорія «зіткнення цивілізації» С.Хантінгтона [3, с. 11-14].

Осмислення потенціалу успішного (для всіх учасників) діалогу культур і цивілізацій також є важливим елементом дослідження сучасної глобалізаційної динаміки, оскільки саме наявність та ефективність такого діалогу є необхідною передумовою побудування стабільного та прийнятного для різних країн світоустрою. Філософія історії має потужну інтелектуальну традицію аналізу цивілізаційних особливостей та їх впливу на діалог цивілізаційних спільнот. Осмислення зазначеного проблематичного поля реалізовано у працях М. Я. Данілевського, О. Шпенглера, А. Дж. Тойнбі, Л. М. Гумілева, Н. Фергюсона, С. Хантінгтона. Вельми цікавою є спроба Ф. Броделя проаналізувати геополітичну динаміку основних цивілізацій сучасного світу та їх вплив на глобальні соціально-політичні та економічні [1, с. 40-52].

Позитивні перспективи багатовимірних процесів глобалізації значною мірою залежать від створення філософськими та соціально-гуманітарними науками знань та систем цінностей, які б осмислювали та обґрунтовували концепції подібності у розвитку різних цивілізацій та у їх морально-етичних й світоглядних нормах; причини низки розходжень між ними. Значну роль у реалізації такого проекту може відіграти філософія історії, оскільки вона досліджує не тільки особливості динаміки локальних цивілізацій але й подібність у алгоритмах їх розвитку а також аналізує загальний хід історичного процесу людства. Реконструкція та дослідження загальних елементів у історичному розвитку різних народів може скласти інтелектуальну основу для ефективного діалогу цивілізацій та позитивно вплинути на зменшення проте річ між ними, які виникали та виникають у процесі створення глобального світоустрою. Філософсько-історичні концепції Ф. Броделя, зокрема теорія «довготривалого часу» є однією з основних для сучасного соціально-гуманітарного пізнання. Загальний характер цієї концепції яка може бути застосована при аналізі історичних процесів будь-якого суспільства об'єктивно створює основу її залучення для вирішення зазначеного завдання.

Таким чином, філософія історії може бути ефективно застосована при дослідженні сучасних проявів глобалізації у аспектах когнітивному, футурологічному та аксіологічному. Когнітивний аспект полягає у вивченні сутності та алгоритмів глобальної соціальної-економічної та політичної динаміки. Футурологічний аспект знаходить прояв у створенні вірогідних теоретичних моделей майбутніх процесів глобалізації. Аксіологічний аспект виявляється у створенні системи культурно-історичних концепцій та цінностей, які спрямовані на формування загальних (принаймні, подібних) для різних народів цивілізацій світогляду і уявлень про світ.

Список використаних джерел

1.Бродель, Ф. Грамматика цивилизаций/ Ф. Бродель.- М.: Весь мир, 2014. – 581 с. 2.Тойнби., А. Дж. Цивилизация перед судом истории/ А. Дж. Тойнби. – М.: Айрис-Пресс, 2006. – 589 с. 3.Хантингтон, С. Столкновение цивилизации/ С. Хантингтон.- М.: АСТ, 2008.- 571 с.

Валентина В. Здоровенко

ПОТРЕБА КРЕАТИВНОСТІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОСОФІЇ

Наука пізнання безпосередньо пов'язана з парадигмами, що установлені в науці життя. Ці парадигми задаються філософами, як творцями суспільного життя, що спроможні вказати на світло у «кінці тунелю», показати людям світ справжніх цінностей, адже їхнє головне завдання – розробити базові засади нового життєвого порядку враховуючи всі попередні філософські досягнення людства. Платон розглядав філософію як найвище благо, що надіслане людині божеством і є результатом зусиль раціонального осмислення проблем невідомого. А Цицерон вважав філософію путівником життя, що створила міста і об'єднала людей для радості суспільного життя, силою, що відкриває добродійність і позбавляє пороків. Вважається, що людина нічого не досягне у своєму житті, допоки не вибудує систему цінностей, засновану на власній філософії, як і жоден народ не спроможний досягти справжньої величі, допоки не створить високо благородну філософію і не буде впроваджувати в життя політику, відповідну цій філософії.

В наш час постмодерністського плюралізму функція філософії перестала слугувати для узгодження людського розуму, не запобігає його, часом сліпому, устремлінню до ірраціонального. Провідні ж філософи світу ніби розійшлися по «теоретичним квартирам», щоб відстоювати свої « ізми», засновані на ідеї множинності, що принципово не зводиться ні до чого єдиного. Так постструктуралісти піддають критиці класичну організаційну парадигму філософування, засновану на логоцентризмі, відкидаючи саме поняття центру як першопочатку, субстанційної сутності. У їх філософії світ « абсолютного» втратив сенс, « зупинився в часі», опинився у « стані після оргії», коли основні концепти західної філософії стають лише предметом критики, а, отже, безглуздо ідентифікувати систему цінностей. І замість поняття « структура», що асоціювалася у мислителів із образом дерева зі стовбуром, як центральним, стрижневим сенсом культури, і гілками, що від нього розходяться – символом традиційної « логоцентричної» філософії, стає поняття « ризома». Вона принципово не має «верху» та «низу», це поняття означає пучок знань, що саморозмножується, але позбавлений єдиного смислового центру.

Ці тенденції ризомної плюральності безумовно вплинули і на політичні процеси, задаючи лавину нових цивілізаційних мегатрендів, у яких особистість втрачає себе, свою свободу.

Політичні зрушення, що відбулися на постсоціалістичному просторі, призвели до соціальних потрясінь та політичних трансформаційних процесів у кожній країні, що входила до системи соціалістичного ладу. Такі процеси детермінували яскраві прояви антагоністичних протилежностей, що характерні для сучасної епохи. Так, у незалежній Україні, яка у своїй історії вже мала значний досвід державотворення, ці тенденції виявляє політична система, що демонструє майже радикальні зміни, декларуючи, з одного боку, демократизацію суспільства із його парламентаризмом та функціонуванням багатопартійної системи, а, з іншого, виявляє системне прагнення очільників влади, за визначенням М. Михальченка, « напівдемократичної олігархії» із числа « нових українців», до авторитаризму.[3] На жаль, чим далі, тим гостріше ці тенденції залежать від розбіжності пропонованих моделей суспільного розвитку. Фактично, йдеться про відсутність в соціальній дійсності українського суспільства єдиної ідеологічної парадигми, що повинна вибудовуватися на основі величних ідей та ціннісних ідеалів, зразків для наслідування, загальноприйнятих норм та адекват-

них оцінок, що є завданням для творців суспільства від часів набуття досвіду філософування. На це, зокрема, звертають увагу дослідники демократичних перетворень в Україні В. Андрющенко, О. Антонюк, В. Горбатенко, М. Михальченко, Г. Куц, Ю.Прокопчук, П.Штопик та багато інших. Вони зазначають, що аналіз складної ситуації в постсоціалістичній Україні, де члени суспільства вірили, що будують розвинутий соціалізм і прямують у світле комуністичне майбуття, а згодом втратили віру в цю ідею – це важлива теоретична і практична політична проблема. На їхню думку, дослідження цієї проблеми допоможе у розкритті сенсу сучасної історії України, у виробленні соціальних проектів, які будуть визначальними для її подальшого поступу і перспектив розвитку. Така духовна основа політичної культури України у новій політико-економічній системі повинна розроблятися творцями політичної культури. Саме на них лежить відповідальність за розроблення концепції вивчення та регуляції людського потенціалу на основі синтезу наукового і гуманістичного знання, тобто, людиновимірності, яка повинна бути покладена в основу стратегії вирішення глобальних проблем людини з урахуванням її напрямку в м а й б у т н є.

Ми раніше зверталися до цієї проблеми, висвітлюючи роль філософа в період трансформації українського суспільства, значення політичної еліти та її вплив на політичну соціалізацію суспільства сучасної України. [1,2] Звичайно, при розробці нових методологічних принципів реформування суспільства необхідно враховувати досвід попередніх соціокультурних ситуацій, які навіть призводили до відмови від « Єдиної ідеї». Так, наприклад, зміна соціокультурної парадигми в ситуації постмодернізму викликала ідеологічну потребу у пошуку універсальних методів перетворювальної діяльності, а з цим і виникнення соціальних інституцій з претензією на володіння істиною. Це водночас давало підстави для маніпулювання суспільною свідомістю, заперечувало ідею рівності всіх людей перед Богом та соціальної справедливості, породжуючи вождів фашистського спрямування і соціальні викривлення, які Х. Ортега –и–Гассет характеризував як «соціальні гримаси». Це врешті призводить до дегуманізації та філософської дезорієнтації з відмовою від « єдино вірного вчення» і « єдиної ідеї».

Але «великі ідеї» на те і великі, вони всебічно осмислюються інтелектуальної елітою, стаючи ціннісною філософською парадигмою і надбанням суспільства. В сучасній Україні настав час провести моніторинг соціальних інституцій, які спроможні на такий духовний подвиг – вироблення цілісної комунікативної системи зі спільним організаційним центром, що охопить усіх діячів філософії для визначення основних питань проблематики як самої філософії, так і українського суспільства, їх диференційованого осмислення інтелектуальної парадигми та її подальшої імплікації для вироблення правильної стратегії розвитку суспільства й політичної культури. На основі людиновимірного підходу формувати нові концепції підготовки кадрів та їх інтеграції у суспільний устрій, тримати руку на пульсі процесів трансформації олігархічно-кланової політичної моделі у дійсно демократичну, розробляти нові креативні методи навчання, виявляючи соціально активних індивідів, що спроможні чесно і патріотично служити народу України у нових життєвих реаліях.

Список використаних джерел

1. Здоровенко В. В. Філософ в період трансформації українського суспільства, В.В.Здоровенко // Матеріали 22-х міжнародних людинознавчих філософських читань «Гуманізм. Людина. Політика». Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка. – Дрогобич: « Швидкодрук», 2010. – С. 36–40. 2. Здоровенко В. В. Соціальна дійсність та призначення творців політичної культури / В.В.Здоровенко // Матеріали V міжнародної науково-практичної конференції: Соціалізація особистості у сучасних соціокультурних контекстах». Харківський національний педагогічний університет імені Г.Г. Сковороди. – Харків: ХНПУ, 2014. – С. 60–62. 3. Михальченко М. Кланово-олігархічний режим: негативи і позитиви функціонування / М. Михальченко // Наукові записи Інституту політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України. –К. : ТОВ «Видавництво Дельта», 2010. – Вип. 5 (49), вересень–жовтень. – С. 83–94.

З. П. Бондаренко, О. В. Дяченко

ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ: СУТНІСТЬ ТА СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ

Постановка проблеми. Суспільство сьогодні – найвища форма розвитку і руху матерії. Розвиваючись, саме воно є силою, що перетворює усе навкруги, і цього вже змінити не можна. Загальносвітову тенденцію розвитку культури визначає перехід від постіндустріального суспільства до інформаційного. Інформація стає пріоритетом серед усіх інших культурних цінностей та вважається їх підґрунтям. Постійне відставання освіти від потреб суспільства, відсутність освітніх форм для трансляції головного здобуття сучасного наукового знання у формуванні людини XXI ст. потребує обґрунтування методологічних засад філософії сучасної освіти як нового рівня дослідження і розв'язання багатьох проблем людського буття.

Мета статті: дати повне визначення понять «освіта» та «філософія освіти», показати їх роль у системі філософських знань, висвітлити сучасні проблеми філософії освіти та виховання, дати змогу зрозуміти ціннісні засади сучасних педагогічних знань та показати шляхи пошуку пріоритетів у філософії освіти.

Аналіз наукових джерел. Розглядом проблеми освіти, яка включає у себе філософський підхід, в Україні з часу її незалежності займаються такі дослідники, як А. Андрющенко, О. Базалук, А. Бичко, А. Запісоцький, Н. Сухова, К. Шварцман та ін. Однак, неможливо не відмітити, що через швидкі зміни в оточуючому світі, суспільних відносинах, світоглядних засадах постають нові проблеми у сфері освіти. Особливо це стосується української освіти у зв'язку з політичними реаліями, коли питання щодо освітньої парадигми стає ключовим, таким, що стає важливим елементом у розвитку нашої держави.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, освіта – суспільний процес (діяльність, інституція) розвитку і саморозвитку особистості, пов'язаний з оволодінням соціально значущим досвідом, втіленим у знаннях, вміннях, навичках творчої діяльності, чуттєво-ціннісних формах духовно-практичного освоєння світу. Саме у цьому вимірі філософія й постає у якості теорії освіти. Оскільки ж філософське засвоєння світу розгортається як осягнення всезагального, вона (філософія) виконує в освіті методологічну функцію, визначення способу здійснення якої складає предметне поле такого напряму філософствування, як філософії освіти. Філософія, таким чином, є теорією й методологією освіти [6, с. 27]. Філософія ж освіти корегує, по-перше, його суспільну якість і значення, по-друге, ефективність реалізації педагогічними заходами в умовах і можливостях наявного типу культури; по-третє, відповідність загальноцивілізаційним магістралям розвитку людства в загальноісторичному аспекті.

Розглядаючи поняття «філософія освіти», можна навести декілька варіантів його тлумачення. Так, одні дослідники надають перевагу філософії і роздумують про освіту, інші пріоритетною вважають педагогіку, здебільшого розмірковуючи про процеси навчання і виховання, хтось намагається охопити і філософську, і педагогічну проблематику. У сучасній Україні «філософію освіти» визначають як сукупність світоглядних теорій (ідей), які зумовлюють методологію виховання і навчання, становлення відповідного типу особистості [1, с. 8].

Перспективи реформування освітньої системи в Україні вбачаються в актуалізації гуманістично-культуротворчої філософії освіти, а її стратегічна мета полягає у становленні творчо-гуманітарної особистості як цілісного суб'єкта культури. В основу педагогічного процесу варто покладати нову світоглядну установку, новий тип особистості, а відповідно і змінити методику виховання та навчання. На думку В. Андрущенка, філософію освіти немає сенсу виокремлювати в окрему галузь філософії. Адже філософія освіти розвивається у межах соціальної філософії, утворюючи комплексне та міжгалузеве вивчення системи освіти [1]. У широкому розумінні предмет філософії освіти – це масштабне вивчення культурних досягнень

та цінностей, покликаних задовольняти потреби системи освіти.

Сучасні дослідники вважають, що виховання повинно: по-перше, сприяти формуванню зрілої, цілісної особистості, яка відповідає прогресивним цілям, потребам суспільства і держави, і, по-друге, допомагати кожній особистості вести «гідне і задовольняюче її життя». Якщо охарактеризувати існуючу систему виховання, можна сказати, що вищезазначені критерії в сучасній системі повною мірою не виконуються. Більше того, численні факти, які свідчать про руйнування моральних засад суспільства, про суперечність між інтересами і переконаннями індивідів та соціальних груп, знаходять відображення в оцінюванні ними різноманітних явищ «з точки зору правильного і неправильного та особливо у їх вчинках – будь-то на міжнародному, національному або сімейному рівні», дають підстави стверджувати, що сучасна система виховання переживає глибоку кризу [6, с. 8].

Д. Дьюї відмічав свого часу, «якщо філософська теорія байдуже ставиться до виховання, то вона не життєва». Також він стверджував, що успіх філософії не має сенсу без виховного впливу на поведінку і сенс того, що треба і не треба робити. Філософія за допомогою виховання може також створювати методи використання людської енергії відповідно до продуманих поглядів на життя [2, с. 47].

Сучасні стратегічні цінності освіти, які є принципами гуманізму і демократизму, вимагають зміни авторитарно-дисциплінарної моделі педагогічної практики на особистісно зорієнтовану. Більшість дослідників сходяться в тому, що «сутнісними ознаками цих змін є навчання і виховання особистості з максимально можливою індивідуалізацією, створенням умов для саморозвитку і самонавчання учнів, осмисленого визначення ними своїх можливостей і життєвих цілей. Методологічно це спирається на принцип природовідповідності і мотиваційно-процесуального забезпечення навчального процесу» [5, с. 51].

Освіта, яка у якості головної мети має «вчитися, щоб бути», постає вже не як освіта на все життя, а як освіта, протягом усього життя, тобто як освіта безперервна і така, що розвиває креативний потенціал особистості. Завдання освіти, заснованої на цінностях креативності, дуже влучно схарактеризував американський психолог А. Маслоу: «ми повинні навчити людей бути креативними, щоб вони були готові прийняти нове, уміли імпровізувати...Настав час нової людини, людини, здатної відірватися від свого минулого, що відчуває в собі силу, мужність і упевненість, щоб довіритися тому, що диктує ситуація, здатної якщо знадобиться, вирішувати проблеми, які стали перед нею шляхом імпровізації, без попередньої підготовки» [5]. Освіта протягом усього життя також має чотири невід'ємні ціннісні завдання – навчити вчитися, навчити працювати, навчити жити разом, навчити жити.

У наш час постає питання про реформування філософії освіти на таку освіту, яка б забезпечила комфортне існування людини у XXI ст. Західний світ намагається охопити її Болонськими деклараціями. І хоча головні напрями розвитку освіти в них визначені досить перспективно, запитань все ще залишається більше, ніж відповідей [1].

Як відомо, фундаментальні цілі освіти століття сформульовані у доповіді Міжнародної комісії, керівником якої є Жак Делор, «Освіта для XXI століття», підготовані для ЮНЕСКО у 1996 році. Спираючись на матеріали цієї доповіді, Ліссабонської угоди, Болонського процесу, інших міжнародних угод в галузі освіти й здійснюється освітянська реформа в Україні. Останні роки позначені рядом освітянських інновацій, спрямованих на збереження досягнень минулого й одночасно на модернізацію системи освіти відповідно до вимог часу, новітніх надбань науки, культури і соціальної практики [4]. Прикладом змін можуть слугувати впровадження Болонської декларації та те, як це відобразилось на вищих навчальних закладах країни, оскільки можна виділити значні недоліки. Відповідно до Болонської процедури вибіркові дисципліни вводяться лише на останніх курсах, тоді як в Україні – з першого курсу навчання, тобто тоді, коли студент ще не може свідомо

визначити, який предмет йому потрібний в обов'язковому порядку. На жаль, серед студентів нерідко побутує думка про марність гуманітарних знань, неможливість узгодити їх з майбутньою професією.

Освіта сьогодні ставить перед собою нове завдання – сформувати в учня і студента уміння вчитись. У шкільній освіті сьогодні домінують такі тенденції, як запровадження основного ядра знань, своєрідного базового мінімуму, на якому вибудовується подальший комплекс знань, вмінь, відношень, навичок, компетентності; формування цілісного сприйняття світу; оновлення змісту традиційних дисциплін; запровадження нових нормативних і спеціальних курсів. Вітчизняна педагогічна наука навряд чи прискорить свій розвиток, якщо не буде серйозно перейматися питаннями філософського бачення співвідносності раціонального та ірраціонального, науки й релігії, віри й розуму.

Висновки та перспектива подальшого дослідження. Отже, спираючись на вищезазначене, зрозуміло, кожна з означених дисциплін «добирається до людини» своїми пізнавальними засобами, виконуючи при цьому свої специфічні завдання. «Різність» предметів філософії і педагогіки в науковій літературі відображена належним чином.

Предметом подальшого дослідження може бути проблема пошуку нових теорій і методик виховання особистості майбутнього суспільства, відкритої гуманістичним загальнолюдським цінностям, і яка характеризується високоморальними якостями й здатна скорегувати розхитані моральні принципи цивілізації.

Список використаних джерел

1. Андрущенко В. Філософія освіти XXI століття: у пошуках пріоритетів / Філософія освіти. – 2006. – №3. – С. 6–12. 2. Дьюи Д. Введение в философию образования: пер. з англ. / Д.Дьюи. – М: Госиздат – 1921. *– 60 с. 3. Кремень В. Креатив філософії освіти в синергії сучасного знання / В.Кремень, В.Ільїн // Філософія освіти : хрестоматія навч. посіб. для студ. ВНЗ. – Київ: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2014. – С. 469–473. 4. Маслоу А. Новые рубежи человеческой природы / А. Маслоу – М.: Академия. – 1971. – 425 с. 5. Савченко О. Цілі й цінності реформування сучасної школи // Філософія освіти в сучасній Україні: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Філософія сучасної освіти та стан її розробки в Україні». – К.: ІЗМН, 1997. – С. 47–54. 6. Шварцман К. Философия и воспитание / К.Шварцман. – М. : Политиздат, 1989. – 208 с.*

Д. І. Леощенко

КАТЕГОРІЯ «ЦИВІЛІЗАЦІЯ»: УТОЧНЕННЯ ДЕФІНІЦІЇ ПОНЯТТЯ

Сьогодні термін « цивілізація» широко використовується як у повсякденному вживанні, так і в суто науковому, переважно – соціально-гуманітарному, застосуванні. Парадокс при цьому полягає в тому, що згадана широта використання є зворотно пропорційною чіткості розуміння змісту зазначеного терміну. Констатація цього факту вже стала здається загальновизнаною. « При швидкому зростанні кількості різних «теорій», «концепцій» і «гіпотез» не сформувалось і якесь загальноприйняте визначення категорії «цивілізація»« – справедливо стверджує В. Космина [2, с. 2].

На сьогодні дослідники нараховують вже понад сотню визначень поняття « цивілізація» [3, с. 83]. « Є багато описових визначень цивілізації, які різняться лише кількісно… – зазначають Кучменко Б. та Кучменко Е. і додають. – Самі по собі вони ще не дають можливості виявити ті принципи визначеності суспільства, які створюють його цивілізаційну самобутність…» [4, с. 48]. А І. Яковенко, незважаючи на певну тривалість використання поняття « цивілізація», нарікає на те, що « цивілізація – нова, практично неопрацьована категорія. Об'єкт дослідження важко зображуваний, не має « наочного тіла»... Науковий апарат не має стандартизованих процедур дослідження й верифікації» [7, с. 107 – 108]. У цьому твердженні майже нічого не викликає заперечень, окрім намагання виправдати « неопрацьованість» головної категорії одного з методологічних підходів до вивчення історії,

якою є категорія « цивілізація», її « новизною».

Поняття « цивілізація» з'явилося в XVIII ст. у тісному зв'язку з поняттям « культура». У широкому використанні цей термін став застосовуватись в епоху французького Просвітництва. Французькі просвітителі цивілізованим називали суспільство, засноване на розумі і справедливості, що забезпечують цілісність суспільства та його гармонію.

Приблизно в цей же час, а саме в 60-і роки XVIII ст., шотландський вчений А. Фергюсон застосував термін цивілізація в історичній періодизації для позначення стадії розвитку людського суспільства, що є наступною за періодами дикості і варварства. У середині XIX століття американський етнограф і археолог Л. Морган деталізував запропонований варіант періодизації. Граничними подіями-віхами, що відокремлюють стадії одну від одної було запропоновано вважати: появу гончарства (кінець дикості) і винахід писемності (кінець варварства початок цивілізації). У свій час періодизація Моргана в загальному вигляді була сприйнята й засновниками формаційного підходу.

Надалі розробка цивілізаційного підходу і його теоретичне оформлення пов'язане з діяльністю таких дослідників як М. Данилевський, О. Шпенглер, А. ДЖ. Тойнбі, К. Ясперс, П. Сорокін та ін. На сучасному етапі розробка цивілізаційної проблематики представлена такими російськими науковцями, як І. Іонов, Б. Єрасов, О. Шемякіна, вже згадуваний І. Яковенко та ін. Серед представників української наукової думки можна виділити І. Бойченка, С. Кримського, Ю. Павленка, вже згадуваного В. Космину та ін.

Таким чином, можемо констатувати, що представники історії та філософії, серед яких багато видатних, активно звертаються до категорії « цивілізація» вже протягом понад двох останніх століть. Але при цьому, як влучно зауважує І. Куций, « складні й довготривалі історичні трансформації із поняттям *цивілізація* негативним чином позначились на сучасній практиці застосування та розуміння цього терміна. Дослідники неодноразово звертали увагу на той факт, що класики цивілізаційного підходу… уникали чіткого визначення поняття *цивілізація*» [3, с. 87].

Але повернемось до змісту самого поняття « цивілізація» з метою його уточнення. Для цього з'ясуємо два моменти у повсякденному розумінні терміну « цивілізація».

По-перше, не можна, на нашу думку, розглядати цивілізацію просто як сукупність якихось культурних, зокрема науково-технічних, досягнень чи як етап у розвитку суспільства (що є більш вірним), якщо критерієм для визначення цього етапу є обов'язкова наявність знову ж таки чітко встановленої сукупності таких досягнень (писемність, гончарство, відтворюючі види діяльності і т.д.). Інакше, з одного боку, ми просто не маємо права говорити про цивілізації давнини, оскільки перелік їхніх досягнень був набагато скромнішим від нашого. А з іншого боку, при цьому легко уподібнитись тим, хто з легкістю класифікує як « варварів» усіх, крім себе, тільки тому, що їхній шлях розвитку, а значить і сукупність досягнень, ідеалів, цінностей, не схожий на свій власний. Ось чому заради коректності (перш за все наукової) треба, на наш погляд, вкрай обережно відноситись до визначень на кшталт:

– «цивілізація – рівень матеріальної та духовної культури, досягнутий суспільством» [1, с. 14];

– «цивілізація – 1) синонім культури; 2) певний ступінь суспільного розвитку, що характеризується наявністю міських поселень, держави і письменності; 3) соціокультурний тип з властивою йому релігійною системою» [5, с. 204];

– «цивілізація – у широкому розумінні – те ж, що й культура; у вужчому – певний рівень розвитку культури, який передбачає наявність державності, письма, техніки тощо» [6, с. 317];.

Здається саме такі визначення мають на увазі Кучменко Б. та Кучменко Е., ха-

рактеризуючи їхній зміст в узагальненому вигляді: « Найпростіше визначення… повторюється (чи мається на увазі) у великій кількості праць і полягає в тому, що цивілізація – це «сукупність матеріальних, політичних і духовно-моральних досягнень і характеристик суспільства»« [4, с. 47].

Визначимо поки, що цивілізація – це етап чи стадія в розвитку суспільства, зазначивши при цьому, що тут ми не розходимося з більшістю прихильників цивілізаційного підходу.

По-друге, для виявлення критерію визначення даного етапу (стадії) суспільного розвитку, використаємо повсякденне поняття « цивілізована людина». Такою ми знову ж вважаємо не того, хто користується досягненнями цивілізації, а, насамперед того, хто у своїй діяльності (поводженні) керується не інстинктами чи чуттєвими тимчасовими поривами та емоціями, а розумом. Звичайно, це не означає, що початок етапу цивілізації відповідає появі « homo sapiens» як біологічного виду.

Як розумна істота людина організує свою діяльність усвідомлено і цілеспрямовано. Отже, і організація людського колективу, мало чим відрізняючись на зорі людської історії від організації тваринного стада, у процесі розвитку приймає форми свідомої самоорганізації.

І питання не в тому, чи можна винахід колеса чи початок обробки заліза вважати ознакою « цивілізованості», а в тому, наскільки ці досягнення сприяли підвищенню ступеня самоорганізації суспільства. До речі, індіанські високорозвинені культури доколумбової Америки (майя, ацтеків, інків та ін.) не знали ні першого, ні другого, але при цьому за ними абсолютно виправдано закріпився термін « цивілізації».

Отже, виходячи з того, що цивілізація як етап суспільного розвитку починається тоді, коли стає можливою його свідома самоорганізація, ми вважаємо за доцільне уточнити дефініцію поняття « цивілізація» наступним чином: *Цивілізація – це така стадія розвитку суспільства, для якої характерна його свідома самоорганізація, тобто це такий рівень суспільного розвитку, на якому визначальними в консолідації та організації людського колективу стають не об'єктивні природні фактори, а усвідомлена цілеспрямована діяльність його членів*.

Список використаних джерел

1.Бирюлев И.М. Всемирная история. Новое время / И.М. Бирюлев – Запорожье : Просвіта, 2002. – 256 с. 2.Космина В.Г. Проблеми методології цивілізаційного аналізу історичного процесу [монографія] [Електронний ресурс] / В.Г. Космина. – Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2011. – Режим доступу: http://www.uk.x-pdf.ru/5istoriya/1236017-2-problemi-metodologii-civilizaciynogo-analizu-istorichnogo-procesu-zaporizhzhya-bbk-30-611-udk-930850018-94-100-713-r.php. 3.Куций І.П. Ґенеза категорії «цивілізація»: між реальною та уявлюваною спільнотою / І.П. Куций // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. – № 1138. – 2014. – С. 82 – 92. 4.Кучменко Б.А., Кучменко Е.М. Цивілізації як комплексна категорія культурно-історичного дослідження / Б.А. Кучменко, Е.М. Кучменко // Наукові записки НаУКМА: Історичні науки. – Том 91. – 2009. – С. 47 – 52. 5.Моисеева Н. А. Философия : Краткий курс / Н. Моисеева, В. Сороковикова. – СПб. : Питер, 2004. – 352 с. 6.Філософія : Навчально-методичний посібник / [Маленкова Л. А., Будко В. В., Болотова Ю. В. та ін.] – Харків : « Одіссей», 2004. – 320 с. 7.Яковенко И.Г. О субстанции локальной цивилизации / И.Г. Яковенко // Сравнительное изучение цивилизаций мира : междисциплинарный подход : сб. статей / [отв. ред. Хвостова К.В.]. – М.: ИВИ РАН, 2000. – С. 104 – 117.

М. Г. Мурашкин

РОЛЬ СУБЪЕКТИВНОГО ФАКТОРА В ТРАНСЦЕНДИРОВАНИИ

Субъективный фактор предполагает особые, неповторимые состояния человека, их значимость.

Трансцендирование – это перешагивание, выход за пределы состояний обычного повседневного бодрствования человека, выход за пределы определенного опыта к более высокой ступени бытия духа, к состоянию вдохновения, озарения, к «Выс-

шему», где это «Высшее», или мистическое, является моментом разрушения прежних, устаревших структур сознания (С.С. Аверинцев) при творении человеком нового. «Высшее» имеет характеристики покоя, блаженства и лишеннности содержания (Карл Ясперс) как результат разрушения прежних структур сознания, как состояние, при котором отсутствует воля, стремление. Трансцендирование и как его результат – трансцендентное имеют волю, стремление и стимул для выхода за пределы повседневного опыта. Стремление же – это ещё отсутствие «Высшего», отсутствие самодовления этого «Высшего». Еще в культуре античности самодовление там, где нет стремления (А.Ф. Лосев), а есть независимость, в том числе и от стремлений и стимулов. В таком случае «Высшее» не должно чем-то конкретно актуализироваться, стимулироваться. Человек имеет моменты выхода за пределы повседневного состояния бодрствования. Эти моменты фиксируются в понятии трансцендентное и отражают особые состояния сознания, состояния вдохновения, озарения. «Высшее» в таком случае является моментом трансцендентного, моментом вдохновений и озарений, когда разрушаются прежние структуры сознания в креативном акте. Этим «Высшее» присутствует и в мистическом опыте.

Трансцендентальное – это доопытное, до трансцендентного, до опыта «Высшего». Но трансцендентальное – это не любое доопытное. Это то доопытное, которое делает возможным опытное познание трансцендентного и опыта «Высшего», опыта «Высшего» как момента этого трансцендентного. Возможное делает трансцендентальное категорией гносеологии, как возможность, а также и уровень этой возможности, познавать то же трансцендентное и состояние «Высшего». О трансцендентальном опыте мы говорим, оперируя понятиями о том генетическом, которое делает возможным узнавание и проявления трансцендентного и состояния «Высшего», то есть дающим возможность через наличие генетической информации познать актуализированное трансцендентное, а также состояние «Высшего», собирающее воедино такие характеристики, как покой, блаженство, лишенность содержания. Следовательно о трансцендентальном мы говорим только как о возможном, заложенном генетически. Трансцендентное же мы обсуждаем как опыт, который вне обычного повседневного бодрствования человека, в котором наличествует состояние «Высшего». О трансперсональном мы говорим, когда рассматриваем спектр изменённых состояний сознания, то есть различные его состояния. О трансгрессии мы говорим, когда рассматриваем силу, которая превосходит установленный предел, когда рассматриваем состояние, приводящее к нарушению тех или иных правил, законов, норм.

Эстетическое содержит в себе и трансцендентальное, и трансцендентное, и трансперсональное, и трансгрессивное, и момент «Высшего». Высшее – состояние человека, при котором абсолютно нет страха ни перед чем (М.Г. Мурашкин), а значит, страх не затемняет смерть (Д. Кришнамурти), и смерть представляется невозможностью, представляется не уничтожением, а единственной настоящей жизнью (В. Джемс). Такое присутствует и в эстетическом, в искусстве, выражено в искусстве. Искусство выразительно. Существуют конечно изобразительные искусства. Однако, всякое изобразительное искусство всё же что-то выражает, имеет выразительную составляющую. Выражение присутствует во всяком искусстве (В.В. Вейдле). Искусство выражает и особые трансовые состояния, выражает трансцендирование. Трансовыми состояниями усеяна религиозная жизнь человека.

Религиозная жизнь говорит об эстетике церковного ритуала. Последнее, церковный ритуал как церковное песнопение и другие его составляющие, в своей сущности являет собой эстетическое, своеобразное искусство. Религия, религиозная мистика, и внерелигиозная мистика в своей сущности являются определёнными видами искусства. Религия и искусство расходятся довольно поздно (М. Дюфрен). Изначально же они – одно. Корни и сущность религии и искусства слиты как одно единое. Религиозная мистика и мистицизм в целом – это акцент на высших состояниях сознания как идеале, акцент на возвышенном. Искусство пе-

редаёт психические состояния (Г.Г. Коломиец), в том числе и противоречивые единичные психические состояния (Л.Я. Гинзбург), среди которых мы можем отыскать возвышенные состояния, обозначенные категорией «возвышенное». Когда нас посещает чувство изумления, чувство благоговения, то такое возвышенное мы обозначаем и понимаем не только как эстетическая, но и как религиозная категория (В.П. Шестаков). Корень же всякого религиозного, всевозможных теологических объяснений лежит в мистицизме. Понятие эстетического вырывается из теологических уз (О.А. Губанов), из религиозно-мистических, а точнее из мистических уз, говорящих о форме, об особых возвышенных состояниях человека. То есть эстетическое проявляется в метафизическом понимании (О.А. Губанов), трансцендентном, а точнее трансовом, говорящем о форме как об особом трансовом состоянии, трансовом состоянии творческого характера, сопровождающемся озарением, при котором реализуется гармония духа. Эта гармония духа как эстетическое, как украшательство, имеющее характеристику изящества как форма, отражает гармонию бытия, а как содержание отражает гармонию социального бытия, составляющей которого есть мораль. То есть эстетическое по форме мистично, а по содержанию социально. Мистично – это, значит, передаёт определённое состояние человека, состояние трансцендентное, или трансовое, состояние творческое, состояние, в котором творилось то или иное произведение искусства, или не творилось ничего опосредованно, а выражалось человеком максимально непосредственно его поведением.

В состоянии транса могут активизироваться креативные способности интуиции, возникать озарения (А.П. Забияко). Озарение присутствует в самадхи (Чжан Чжень-Цзы), в сатори, в нирване, в мокше и в других состояниях мистиков.

Самадхи. Самадхи понимается как определённое трансовое состояние. Способность входить в самадхи, то есть в это трансовое состояние – это способность на время обретать творческие состояния духа. Ведь можно говорить о творчестве в трансподобном состоянии (Б.М. Теплов). Человек способен на время вызывать в себе трансподобные состояния и специально заниматься определённым видом творчества. В процессе старения организма такая способность постепенно утрачивается. Так Шри Рамана Махарши обычно входил в глубокое самадхи ежедневно до 1920 года, с 1930 года входил в самадхи два-три раза в неделю, а постарев, потеряв здоровье он перестал входить в самадхи (Пападжи). То есть чтобы быть творческой личностью, чтобы впадать в трансовые состояния творческого характера, обретать вдохновения и озарения, надо иметь определённый уровень здоровья. Так, к Уолту Уитмену после кризиса, когда он заболел и был в ожидании смерти, всё ещё приходило озарение, пока наконец, в 1891 году оно не исчезло навсегда, и в 1892 году он умер (Р.М. Бёкк).

Во внесистемной эстетике эстетическое понимается как трансцендентное, как Бог, как Божественное. Бог является трансцендентным. Трансцендентное связывают с трансом, а значит, с особыми состояниями сознания. То есть внесистемная эстетика акцентирует внимание также и на внутреннем мире человека, на его высших состояниях духа. Тем самым внесистемная эстетика часто перекликается с мистикой, которая пытается описать предельно высшее состояние человека, именуя его Состоянием Бога, что в контексте эстетического понимается как Высшее Вдохновение. Высшее Вдохновение значится как Мистическое Вдохновение (Теодюль Рибо), или откровение, которое сравнивается в современной эстетике с даром художника, особенно музыканта (Мери Латьенс). Это самодовлеющие состояния.

Самодовлеющие состояния как «Высшее», «Божественное» случаются в трансе определённого вида, что в философии значится как трансцендентальное, трансцендентное, трансгрессивное. Эти самодовлеющие состояния хорошо передаёт музыка. Здесь музыка до конца проявляется, когда служит духовным автопортретом своего создателя (А. Сохор), когда передаёт состояние автора, передаёт состо-

яние самого сочинителя музыки. Одна из функций музыки – это передача психологических состояний (Г.Г. Коломиец). Передавать психические состояния человека способно всякое искусство. А лирика вообще становится всё изощрённее в передаче противоречивых и единичных психических состояний (Лидия Гинзбург).

Из всех видов и жанров искусств особенно ясно передаёт психические состояния человека лирика, лирика в литературе, лирика в музыке. Она выражает духовный автопортрет своего создателя (А. Сохор), выражает те состояния души, которые переживает сочинитель лирического произведения, выражает состояния автобиографичные, реально имеющие место в психической жизни человека.

В психической жизни человека имеют место и трансовые состояния. В научных отчётах говорится о творчестве в трансподобном состоянии (Б.М.Теплов). То есть в процессе творчества человек испытывает особые состояния своей психики и тут же в своём творческом акте пытается передать эти необычные, неповседневные состояния. При передаче он имеет отклик у слушателя, у зрителя. Г.В.Ф.Гегель отмечал, что поэт стремится пробудить и сохранить у слушателя то же состояние души, что и у поэта (Г.В.Ф.Гегель). То есть человек, переживая в творческом трансе особые состояния сознания, фиксирует их в своих произведениях искусства. Зритель и слушатель, воспринимая эти произведения искусств, испытывают подобные состояния. Такие произведения искусств называют психоделическими, делая некие обобщения. Психоделическое искусство создаётся, и воспринимается, при изменённых состояниях сознания художника, либо описывает наркотические эффекты (Н.Б.Маньковская). То есть психоделическое искусство объединило всё, что связано с изменёнными состояниями сознания. Это и естественные состояния, то есть творчество в трансподобных состояниях, состояния вдохновения, состояния мистического вдохновения, озарения, интуитивного прозрения. Но это и искусственные состояния, вызванные теми или иными наркотическими веществами. И все эти состояния подпадают под термин «изменённые состояния сознания». Часто галлюцинаторные эффекты отождествляются с творческими озарениями (Н.Б.Маньковская).

В процессе творчества человек испытывает изменённые состояния сознания. Они разные, эти состояния. Искусственные состояния, вызванные наркотическими веществами, совсем другие. Искусственно вызванные состояния имеют специфику воздействия того вещества, которым вызвано изменённое состояние сознания. Естественно же возникшие изменённые состояния сознания не имеют налёта извне искусственно введённого того или иного вещества, искажающего реальность. Естественно возникшие изменённые состояния сознания в процессе творчества – это когда речь идёт о творчестве в трансподобном состоянии (Б.М. Теплов), когда речь идёт о вдохновении, озарении, интуитивном прозрении, инсайте, а не творчестве под влиянием тех или иных наркотических веществ. Творчество в трансподобном состоянии (Б.М. Теплов) – это естественный процесс. И впечатление от него могут выражать и описывать в своих произведениях музыкант, поэт, художник. Это во многом субъективные впечатления. Объективность они принимают, когда мы находим сходные описания у многих музыкантов, поэтов, художников. Тогда мы классифицируем, сгруппировывая ряд случаев по определённым сходствам. Так мы можем сгруппировать ряд случаев, имеющих, во-первых – такую характеристику как «спонтанность в высшей степени», когда человек не может определить причины возникновения в себе особого состояния (Джидду Кришнамурти), во-вторых – когда человек испытывает «абсолютную лишённость страха» и всякой мало-мальской тревоги, когда абсолютно нет страха ни перед чем (М.Г. Мурашкин), в-третьих – когда человек имеет, изначально имеет естественное состояние, не стимулированное не только теми или иными наркотическими веществами, но и всякими стимулами, которые бодрят или успокаивают, в-четвёртых – когда человек, испытывающий подобное состояние своего духа, говорит сам себе, что выше этого ничего нет, что выше этого ничего не испытывалось,

что это «Высшее», и в-пятых – человек испытывает вспышку, лежащую по ту сторону времени и выше времени, когда чувство длительности потеряно и душу охватывает ощущение чистой бесконечности (Корлисс Ламонт), то есть человек испытывает состояние «жизни вечной», или «состояние бессмертия», когда смерть представляется невозможностью, представляется не уничтожением, а единственной настоящей жизнью (Вильям Джемс). Лирика, музыкальная или поэтическая, в определённой степени передаёт и выражает это состояние. Возможность описывать и выражать это состояние свойственно и другим видам искусства. Этому состоянию трудно подобрать название. Условно его обозначают как «Высшее», «Возвышенное», как «мистическое вдохновение», как «состояние бессмертия», как «Состояние Бога». Описание последнего как «Состояние Бога» роднит эстетическое с религиозно-мистическим. Это состояние как красота безмолвия (Джидду Кришнамурти) повсеместно встречается в мистицизме. Мистика акцентирует внимание на подобных состояниях. Но и искусство причастно к описанию и выражению подобных состояний, которые онтологичны, то есть бытийствуют в природе человека как объективная реальность психической жизни. Это значится как мистическое вдохновение (Теодюль Рибо).

Из вышесказанного можно видеть связь таких категорий как трансценденция, транс, эстетика, искусство, возвышенное, творчество что описано в научной литературе (А. Сохор, Г.Г. Коломиец, Лидия Гинзбург, Б.М. Теплов, Г.В.Ф. Гегель, Н.Б. Маньковская, Б.М. Теплов, Джидду Кришнамурти, М.Г. Мурашкин, Корлисс Ламонт, Вильям Джемс, Теодюль Рибо) и отражает определённый опыт, значащийся как полнота опыта. В полноте опыта, когда человек тождественен самому себе, уже имеется начало эстетического опыта, так как здесь присутствует и «не опыт», риск умирания, даже не риск, а сам процесс «иного», «внеопытного», понимаемого часто как «доопытное». Такое понимание эстетического опыта роднит этот опыт с мистическим опытом, с внутренним опытом, как понимает это Ж. Батай. Эстетический опит и эстетическое переживание осваивают стихию жизненных чувств абсолютного характера, а не только культурно освоенного мира природы и социума, которые уже имеют ориентацию. К этой стихии абсолютного можно отнести и мистическое.

Мистическое, а точнее определённый вид мистического, понимают как возвышенное. Возвышенное возникает спонтанно как шок от прямого видения невозможности чувственно представить трансцендентность идей даже в попытке иррационального охватывания их, обращаясь непосредственно к акту их иррационального восприятия. Трансцендентности нет в представлениях.

Чтобы раскрыть тайну авторской личности, необходимо спиритуализировать понимание художественной формы и стиля (Е.В. Лозинская). Спиритуализацию можно понимать как учёт особых состояний сознания, переживаемых автором и попытку их описания в произведении.

Выводы. Трансценденция как транс может присутствовать в творческом процессе художника, присутствовать в эстетическом. Эстетическое рисует художнику вдохновляющий идеал социальной атмосферы, атмосферы, открывающей всякому человеку возможности. При этом художник может переживать особые, высшие состояния сознания. Эти состояния он так же пытается описать и выразить. Эстетическое – это выражение высшего состояния сознания через призму социальных идеалов.

Список використаних джерел

Аверинцев С.С. Мистика // Новая философская энциклопедия. – В 4т. – Т.2. – М.: Мысль, 2010. – С. 579; Бёкк Р.М. Космическое сознание // Космическое сознание. – М.: ООО «НИК», «Одиссей», 1995. – С. 227; Вейдле В.В. Умирание искусства. Размышление о судьбе литературного и художественного творчества // Эстетика и теория искусства XX века. – М.: Прогресс-Традиция, 2007. – С. 210; Гегель Г.В.Ф. Эстетика. – В 2-х т. – Т. 2. – СПб.: Наука, 2001. – С. 442; Гинзбург Л.Я. О лирике. – М.: Интрада, 1997. – С. 226; Губанов О.А.От триалога к «эстетической ка-

сталии», к виртуальному полилогу // Бычков В.В., Маньковская Н.Б., Иванов В.В. Триалог plus. – М.: Прогресс-Традиция, 2013. – С. 478; Джемс В. Многообразие религиозного опыта. – СПб.: Андреев и сыновья, 1993. – С. 306; Дюфрен М. Вклад эстетики в философию // Эстетика и теория искусства XX века. – М.: Прогресс-Традиция, 2007. – С. 152; Забияко А.П. Транс // Энциклопедия эпистемологии и философии науки. – М.: «Канон» РООИ «Реабилитация», 2009. – С. 999; Коломиец Г.Г. Философия музыки как область эстетического знания: гносеологический аспект // Границы современной эстетики и новые стратегии интерпретации искусства. Материалы IV Овсянниковской международной эстетической конференции. МГУ имени М.В. Ломоносова, 23-24.11. 2010. Сборник научных докладов. – М.: МИЭЭ, 2010. – С. 216; Кришнамурти Д. Записные книжки. – М.: Разум / Мир Кришнамурти, 1999. – С. 112-114; Ламонт К. Иллюзия бессмертия. – М.: Политиздат, 1984. – С. 250; Латьенс М. Жизнь и смерть Кришнамурти. – М.: «КМК, Лтд», 1993. – С. 176; Лозинская Е.В. Стилистическая критика // Западное литературоведение XX века: Энциклопедия. – М.: Intrada, 2004. – С. 383; Лосев А.Ф. История античной философии. Поздний эллинизм. – М.: Искусство, 1980. – С. 449-503; Маньковская Н.Б. Феномен постмодернизма. Художественно-эстетический ракурс. – Москва-Санкт-Петербург: Изд-во «Центр гуманитарных инициатив. Университетская книга», 2009. – С. 307; Мурашкин М.Г. Записи 2000 года. – Дніпропетровськ: СІЧ, 2006. – С. 127; Пападжи. День, когда я уйду, никогда не настанет. – М.: ИД «Ганга», 2004. – С. 467; Рибо Т. Болезни личности. Опыт исследования творческого воображения. Психология чувств. – Мн.: Харвест, 2002. С. 146-327; Сохор А. Эстетическая природа жанра в музыке. – М.: Музыка, 1968. – С. 37; Теплов Б.М. Конспекты и комментарии к книге А.Анастази «Дифференциальная психология» // Избранные труды. – В 2т. – Т.2. – М.: Педагогика, 1985. – С. 268; Чжан Чжень-Цзы. Практика Дзэн. – Красноярск: «Белый остров», 1993. – С. 165; Шестаков В.П. Эстетические категории: Опыт систематического и исторического исследования. – М.: Искусство, 1983. – С. 100; Ясперс К. Общая психопатология. – М.: Практика, 1997. – С. 150-162.

А. П. Пєтухов

КОНСТРУКТИВІСТСЬКИЙ ПРОЕКТ «РОЗЧАКЛУВАННЯ» ДИСКРЕТИЗАЦІЇ

Сучасний тип наукової раціональності в слов'яномовному середовищі прийнято вважати постнекласичним [1, 293 – 295]. Префікси «пост-» і «не-» буквально зауважують злами, що доволі слушно визнано основними в процесі еволюції науки після її остаточного виділення в особливий вид пізнавальної діяльності. Очевидно, що наведені вище висновки було досягнено із перспективи філософської, а не дисциплінарно наукової. Отже, у зв'язку зі спробами стадійного опису наукового мислення як еволюційного процесу, нам бачиться слушність висунення наступних питань:

- чи еволюціонує філософське мислення таким чином, як наукове у розглядуваному нами підході;
- чи встигає освіта, як царина набуття інтелектуальної та професійної культури, змінюватись у відповідності до еволюційних змін науки.

Втім, ці питання знімаються наступним: чи зауважує стратегія виділення класичного, некласичного та постнекласичного типів наукової раціональності можливість визначення та перегляду засад раціональності, на базі якої її саму було запропоновано?

Наукою виконуються описи світу і такі описи є неуникно дискретними. Будь-який опис, виконаний із претензією на неперервність, стає дискретним за спроби фіксації його перебігу та отриманих в цьому перебігові результатів, адже така фіксація виконується не інакше, як у вигляді упорядкованої множини знаків. Очевидно, що будь-який знак являє собою цілісність, придатну до більш-менш «однозначної» інтерпретації. Високий ступінь однозначності інтерпретації забезпечується не лише попередньою підготовкою інтерпретатора через засвоєння культурних кодів та способів оперування ними, але й через «налаштованість» людини на сприйняття явищ світу у вигляді цілісностей, формованих не лише даними органів чуття, а й концептуальним навантаженням.

Оскільки спроби опису наукового мислення, як ми визначили раніше, виконуються із філософської перспективи, то філософія в такому випадкові постає у вигляді опису описових стратегій світу. Якщо аспект опису світу формує конкретні наукові дисципліни, то чи не тягне по собі спроба застосування наукоподібних дискретних описових стратегій у філософії необхідність її дисциплінаризації? Цікавим у цьому стосунку є те, що традиційна континентальна філософія, котра пробує існувати у вигляді шкіл та напрямів, представники яких інкубуються на напрямо-орієнтованих кафедрах філософських факультетів, до так званого проекту натуралізації філософії налаштована вкрай прохолодно. Нам же бачиться, що спроби організації філософії за школами та напрямами є відповідними проектові натуралізації філософії у моменті переміщення наукового способу організації пізнання на філософське знання.

Показово, що виводячи розгляд пізнавальних стратегій науки за її межі, до царини філософії, ми отримуємо «зачароване коло»: спроба осмислення філософського знання вимагатиме залучення «метафілософії»; такий процес триватиме доти, доки зберігатимуться запити на обґрунтування слушності та ефективності стратегій пізнання.

Таким чином, один напрям філософії не може ефективно інтерпретувати напрям інший через їхню наслідувану конкуренцію або через неспіввідносність «аксіоматики», тоді як інтерпретація філософії у спосіб, в який філософія інтерпретує науку, призводить до зайвого множення метафілософій. Ця проблема вирішується визначенням масштабу та характеристик дискретного опису, що надають нам змогу ідентифікувати його як належний науковому або філософському знаннєві. Відмінність описових стратегій як дискретних від визнаваної неперервності світу, до явищ якого вони застосовуються, актуалізується в радикально конструктивістському підході [2, 115 - 116]. Зокрема, останній демонструє філософію як сукупність проблемно орієнтованих підходів, без її дисциплінаризації у властивий науці спосіб та без спроб виходу за межі філософії в разі замаху на виконання її опису. Отже, радикально конструктивістський підхід, зауважуючи дискретність опису світу як проблему, всупереч самоназві є більш «поміркованим» за епістемологічні підходи, де питання дискретності-неперервності світу та його описів не піднімається.

Список використаних джерел

1. Степин В. С. Классика, неклассика, постнеклассика: критерии различения // Постнеклассика: философия, наука, культура. – СПб.: Издательский дом «Міръ», 2009. – 672 с. С. 249 – 295. 2. Glasersfeld E. von Radical Constructivism: A Way of Knowing and Learning. Studies in Mathematics Education Series 6. – London, Washington D. C. – The Falmer Press, 1995. – 213 p.

Б. А. Пилипушко

ЧИННИК ПРОСТОРУ У ФЕНОМЕНІ ВНУТРІШНЬОЇ ЕМІГРАЦІЇ

У роботі «Люди за темних часів» Ханна Арендт стверджує «Коли у людини віднімають публічний простір – створений людською взаємодією, здатний самонаповнюватися сюжетами й подіями, – вона відступає у свободу мислення» [1].

Феномен внутрішньої еміграції містить у собі досвід представників різних країн і періодів історії. Обумовлене багатьма чинниками, значення цього культурного, соціального та політичного явища може різнитися в залежності від часу та місця дії, і тому, на різному підґрунті досвід внутрішньої еміграції має як спільні риси, так і індиферентні особливості. Проте, його типовою ознакою є незгода громадян з політикою, соціальним або державним устроєм, та неможливість в силу об'єктивних чи суб'єктивних обставин безперешкодно цю незгоду висловити. Одним із можливих шляхів аналізу даного феномену є залучення понять публічної і приватної сфери [2].

За радянських часів нівелювання приватного і публічного простору було об`єктивною реалією, фактом. Це, наприклад: укорінення практики проживання у комунальних квартирах, що, вочевидь, обумовлювалось не лише економічним фактором [3]. Сакралізація колективізму та культ товариства також мали ефект звуження приватного простору індивідуму.

Поступовий період встановлення певних кордонів між приватним і публічним простором припадає на період відлиги. Дана тенденція знаходить своє відлуння у виникненні «квартирників». Вони стали простором подолання фрустрації, яка виникала в силу соціальної або культурної депривації. У приватному просторі власних квартир, люди могли обговорювати ідеї та висловлювати погляди, неприпустимі в умовах публічного простору.

Приватна сфера – не лише місце активації реальної ідентичності. Це і місце для самореалізації. Особливо актуальним дане питання є для представників художньої професії, адже для процесу творчої діяльності необхідним є як простір творення, так і простір експонування. Через брак необхідного простору неможливий креативний процес, що призводить до творчої депривації.

Зокрема, практика квартирників набула особливої актуальності у неофіційному мистецькому житті Львова *1970 – 1980-х* років. Час, коли посилилася тенденція об'єднання творчих людей зі спільними інтересами у «молодіжні кружки» [4]. Важливою функцією, яку виконував такий формат взаємодії, був обмін інформацією. А саме, знайомство із рідкісними літературними та філософськими творами світової культури, обмін ідеями та поглядами, обговорення сучасних мистецьких течій, презентація у публічному просторі власного творчого доробку.

Одним із культурних осередків для представників неофіційного мистецтва та андеграунду Львова була квартира на вулиці Братів Рогатинців, яка належала психіатру та інтелектуалу Олександру Корольову [4]. У квартирі, яка скорше нагадувала «салон», гості та знайомі Корольова мали можливість ознайомитися з численними рідкісними виданнями, що формували його бібліотеку, обговорити літературні новинки, «непублічні» теми.

Іншим альтернативним культурним простором на мапі Львова була квартира на вулиці Десняка, що належала художниці і письменниці Енгеліні Буряковській. Разом із Буряковською тут жив і працював художник-графік Олександр Аксінін [5]. Творче оточення подружжя, у певній мірі сформоване колегами Аксініна – випускниками Українського Поліграфічного інституту ім. І. Федорова, було обличчям неофіційного мистецького Львова того часу.

«Кружки за інтересами», за словами Ігоря Дюрича, були своєрідною субкультурою, альтернативним простором комунікації. До таких осередків також можна віднести театр Бориса Озерова, філософські семінари Едварда Іліневського, кіноклуб у Клубі звязківців, *кав'ярні* «Нектар» та «Вірменка» [4].

Практика обміну знаннями і поглядами у творчих угруповуваннях світоглядного, ціннісного та професійного характеру мала форму жвавих дискусій. Також її можна охарактеризувати, як яскравий прояв ентузіазму та солідарності. Цей досвід відігравав важливу соціокультурну роль у час, коли доступ до інформації був обмежений або забороненний. А саме – сприяв інтелектуалізації мистецтва.

Історичний аналіз будь якого явища врешті-решт призводить до порівнянь із сучасністю. Наскільки актуальним є феномен внутрішньої еміграції в Україні сьогодення?

На користь зростання актуальності явища внутрішньої еміграції свідчить той факт, що в контексті української сучасності місце митця досі не є визначеним. Негативними чинниками, які перешкоджають художникам *пов`язувати свою професійну діяльність із мистецтвом* є специфіка соціальної та економічної структури держави, системи освіти, цивільного захисту, відсутність у багатьох профільних закладах чіткої, закладеної в процес навчання, стратегії, пов`язаної із подальшим

працевлаштуванням фахівців, а також відсутність художнього ринку. Не на користь художника працює ситуація на ринку житла, що знову повертає нас до питання браку простору для самореалізції. Значна кількість художників змушена поєднувати мистецьку практику із працевлаштуванням у (не)дотичних до мистецтва сферах, для того, аби мати необхідний ресурс для творчої діяльності.

З іншого боку, вищезгадані умови змушують представників творчих професій самоорганізовуватись, будувати горизонталі професійних взаємовідносин, знаходити альтернартивні шляхи, а також ставити нові стандарти для власних робіт [6].

Так, у 2014-2015 роках значна кількість українських ілюстраторів та письменників були відзначені та нагороджені у міжнародних конкурсах та виставках, чим довели свій вагомий внесок у розвиток сучасної світової культури [7,8].

Завдяки громадським ініціативам в Україні з`являються нові художні простори, відкриті галереї, де люди можуть ознайомитись із сучасним і традиційним мистецтвом, або прийняти участь у майстер класах і долучитися до творчого самовираження, публічних дискусій. Це, наприклад, платформа культурних ініціатив «Ізоляція», що була відкрита у Донецьку 2010 року, а нині продовжує реалізовувати мистецькі проекти у Києві, Україні та світі у сфері мистецтва, освіти, та заходів пов'язаних з активізацією української творчої спільноти [9].

Відсутність внутрішнього мистецького ринку та алгоритмів реалізації мистецьких творів, змушує художників власноруч встановлювати професійні зв`язки, як всередині країни, так і поза її межами, долучатися до світової кооперації, підвищувати рівень власної правової та фінансової свідомості.

Важко не вдатися до порівнянь із молодіжними кружками за інтересами у Львові 1970х – 1980х років, із «квартирниками» та підпільними виставками, з участю у міжнародних конкурсах без подальшої можливості відвідати їх через існування залізної завіси. Із часом, коли, не зважаючи на відсутність у державі умов для вільної творчої діяльності, поширювалася активна практика обміну знаннями і поглядами між творчими угруповуваннями всередині країни та із близьким зарубіжжям у форматі квартирних виставок, жвавих дискусій та обговорень.

Логічно знову вдатися до слів Ханни Арендт, проводячи паралелі із сучасністю: «Історії відомо чимало епох, коли простір публічності затьмарюється і світ стає таким непевним, що люди хочуть від політики лише єдиного – або вона принаймні поважала їхні життєві інтереси й особисту свободу» [1].

Список використаних джерел

1.Арендт Х. Люди за темних часів / Ханна Арендт. – Київ: Дух і Літера, 2008. – 318 с. 2.Іванова О. Феномен внутрішньої еміграції / Олена Іванова. // Соціальна психологія. – 2004. – №1. – С. 57. ***3.****Семенова В. Равенство в нищете: символическое значение «коммуналок». - Судьбы людей: Россия XX век. Биографии семей как объект социологического исследования. – М.: Институт социологии РАН, 1996.* ***4.****Дюрич І. Олександр Аксінін, Мистецька мапа України: Львів. Живопис, графіка, скульптура 1900 – 2008 // МСОМ України. – Київ, 2008. 5.Илюхина Л. Энгелина Буряковская: Творчество в контексте личности и личность в контексте творчества / Любовь Илюхина. – Львов: Инициатива, 2006. – 288 с. 6.Мистецтво в умовах самовідтворення [Електронний ресурс] / М. Кабак, А. Сандуляк // Art Ukraine. – 2013. – Режим доступу до ресурсу: http://artukraine.com.ua/ukr/a/iskusstvo-v-uslovivah-samovosproizvedeniva/#.V2XD0fmLTIU.8.*
7.*Книжкові перемоги українців у конкурсах світу 2014 [Електронний ресурс] // Читомо. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: http://www.chytomo.com/news/knizhkovi-peremogi-ukraiinciv-u-konkursax-i-premivax-svitu. 8.Хемій М. Книжкові перемоги українців у конкурсах світу-2015 [Електронний ресурс] / Мар'яна Хемій // Читомо. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: http://www.chytomo.com/news/knizhkovi-peremogi-ukraiinciv-u-konkursax-svitu-2015. 9.Про фонд ІЗОЛЯЦІЯ [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://izolyatsia.org/ua/foundation/.*

А. В. Прохоров

ПОСТНЕКЛАССИЧЕСКИЙ СМЫСЛ ВЫРАЖЕНИЯ «ЖЕНСКАЯ ЗАГАДКА» КАК СРЕДСТВО СУБЪЕКТНО-ОРИЕНТИРОВАННОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Народный опыт является вечным источником ценностей образования и воспитания. Одно из выражений этого кладезя мудрости предков – «женская загадка» – относится к феномену женской красоты. Оно связано с сущностным женским свойством – желанием нравиться окружающим. И, прежде всего, представителям мужского пола. В этом отношении объективная стратегия женского поведения имеет два основных варианта тактики её реализации. Линию украшения своего внешнего вида. И линию сокрытия своих телесных и прочих недостатков. Полагаем, что с философско-педагогической точки зрения вполне оправданно расширять представление о женской загадке и тем самым помогать прекрасной половине человечества достигать желаемый результат быстрее и качественнее в культурном отношении. И, подходя системно, в сфере семейного самоопределения [6,с.64,86;11,с.87-88]. Ибо известно, что, по А.Ф. Ахматову, главный закон педагогики как науки о воспитании формулируется так: «личность воспитывают отношения» [2,с.3,5].

С контекстной тематикой семейного самоопределения связан ряд педагогических публикаций. Например, Б.М. Бим-Бада, С.А. Завражина, А.И. Кочетова и др. Имеем и мы несколько соответствующих работ [1;4;7;8;9;12]. К сожалению, ни сторонние помощники, ни сами разнополые субъекты семейного самоопределения не являются «Богами». Приведём лишь один аргумент. В 1994 году доктор педагогических наук А.И. Кочетов, опубликовал авторскую работу «Как очаровать мужчину» и для юных девушек, и для зрелых дам. Во вступительном обращении одной из них, журналиста и редактора этого издания, Л.Н. Яковенко было сказано следующее: «Как распорядиться предложенной информацией с наибольшей пользой, каждая читательница решит сама,… чтобы из гадкого утёнка (а таковой является всякая женщина, не умеющая и не желающая прибавить к своим достоинствам ничего сверх того, что было даровано ей природой) превратиться в прекрасную белую птицу, из неуклюжей обольстительницы – в прелестного ангела-хранителя для своего любимого. Книга дарит вам такой шанс. А всё дальнейшее зависит только от вас…» [3,с.7]. На постнеклассическом этапе развития педагогики мы также стараемся внести свой посильный вклад в подобную благородную деятельность, отмечая, однако, что в ней остро нуждается и вся мужская половина общества.

Предложение нами вариативных широкоформатных постнеклассических взглядов на человека и его саморазвитие ведёт и к их практическому использованию в учебных заведениях и за их пределами [6]. Помимо ранее созданных, в своей педагогической практике успешно применяем и новые прикладные разработки [10;13]. Физико-математические представления, лежащие в их основе, следует также рассматривать важным средством субъектно-ориентированного образования для оказания успешной помощи саморазвитию школьников и студентов, родителей и педагогов. К этой линейке научных исследований относим и актуальное постнеклассическое расширение концептных полей ряда слов и выражений: «красота» (многослойная фрактальность), «женская загадка» (красота как многослойная фрактальность), «мужская изюминка» (многослойная фрактальность женских ожиданий), «любовь» (многослойная фрактальность системных связей человека с объектами природы и общества) и др. (о фрактальном саморазвитии см. [5,с.225-229;10]) Анализ содержания словарных источников, личного опыта и опыта других людей позволяет утверждать, что смысловые поля данных понятий пересекаются. Так, относительно красоты и женской загадки можно сказать следующее. Загадка, как и красота, привлекает человеческое внимание. Её решение даёт чело-

веку также чувство наслаждения. А сама красота подобно загадке – вещь трудно-объяснимая, таинственная. Анализ источников по имиджелогии (К.В. Буренина, В.Г. Горчакова, А.А. Калюжный, Ф.А. Кузин, О.В. Лысикова, А.Ю. Панасюк, В.М. Шепель и др.), позволяет сделать вывод о принципиальной схожести многослойной постнеклассической фрактальности красоты и женской загадки и структуры имиджа человека (внутренняя, габитарная, вербальная, кинетическая, средовая и овеществлённая составляющие). Что наряду с реальным явлением аттрактного притяжения объекта окружающей действительности внутренним гештальтным образом и феноменом обратного характера (на этом механизме основан психотерапевтический приём позитивного фрактального рисования в арттерапии), по нашему мнению, дополнительно аргументирует предлагаемые концептные конструкты.

В 2015-2016 годах мы провели ряд соответствующих экспресс-опросов. В общей сложности в них приняло участие 184 человека из Рязани, Рязанской области и других регионов. Девушки и женщины от 17 до 65 лет. В их числе были представители разных социальных статусов и профессий. Нашей целью являлось не установление статистической точности, а выявление смысловой тенденции в педагогическом контексте. На вопрос «что такое женская загадка?» были получены вариативные ответы традиционно зауженного смыслового характера («сама загадка», «тайна», «то, что нравится мужчинам», «женская логика», «поведение» и др.). При этом почти половина респондентов затруднялись излагать свои мнения.

Результаты подобных изысканий, а также других апробаций в образовательном процессе и за пределами учебных заведений ещё раз укрепили нас в предположении о том, что не только от внешнего вида, но и от всего жизненного комплекса человека, от всей этой многослойной фрактальности зависит истинная красота и во многом обуславливаемая ею загадка женщины. С методической точки зрения именно такие постнеклассические ракурс и формат смыслового содержания выражения «женская загадка» превращают его в действенное средство субъектно-ориентированного образования. Но требуется большая системная педагогическая работа в семьях, образовательных учреждениях, обществе в целом для активизации процесса движения к идеальной красивой целостности. Этот загадочный визуальный женский образ, вырезаемый вариативно из бесконечных ситуативных положений, со временем и превращается, например, по Я.В. Чеснову, в образ «конкретной Маши с нежным голосом и плавными движениями» [14,с.34].

Список использованных источников

1.Антропогогика саморазвития : основы семейного самоопределения : программа курса по выбору / Сост. А.В. Прохоров; Ряз. гос. пед. ун-т имени С.А. Есенина. – Рязань, 2003. – 12 с. 2.Ахматов А.Ф. Основы теории воспитания: учебно-методическое пособие для студентов. – Коломна : КПИ, 1997. – 119 с. 3.Кочетов А.И. Как очаровать мужчину. – Мн. : НПЦ «ПАВИР», 1994. – 320 с. 4.Прохоров А.В. Дистанционная заочная студенческая конференция // Пути и педагогические условия модернизации современного образования : Материалы Международной науч.-практич. конф. 25-26.10.2012 г. / под ред. Л.К. Гребенкиной, Н.В. Мартишиной; РГУ имени С.А. Есенина. – Рязань, 2013. – С. 160-163. 5.Прохоров А.В. Закон фрактального саморазвития как результат творческого взаимодействия с аттрактным стимулом академика В.И. Андреева // Андреевские чтения : современные концепции и технологии творческого саморазвития личности : сборник статей участников Всероссийской науч.-практ. конф. с междунар. участием, 25 марта 2016 г. – Казань : Центр инновационных технологий, 2016. – 328 с. 6.Прохоров А.В. Концептуально-педагогические основы саморазвития человека : монография. – Рязань : Изд-во «Концепция», 2014. – 136 с. 7.Прохоров А.В. Педагогическая концепция целостного саморазвития человека : монография. – Рязань : РГУ, 2010. – 144 с. 8.Прохоров А.В. Педагогическая поддержка целостного саморазвития школьников и студентов : учебное пособие – Рязань : Изд-во «Зелёные острова», 2007. – 216 с. 9.Прохоров А.В. Педагогическая стратегия саморазвития : учебное пособие. – Рязань : Изд-во «Зелёные острова», 2006. – 176 с. 10.Прохоров А.В. Педагогический концепт саморазвития человека как средство субъектно-ориентированного образования // Школа будущего. – 2015. – № 2. – С. 79-86. 11.Прохоров А.В. Педагогический постнеклассический взгляд на саморазвитие потенциала здоровья обучающегося [Электронный ресурс] // Гуманитарные ведомости ТГПУ имени Л.Н. Толстого (электронный научный жур-

нал). – 2014. - № 4. – С. 83-87. – Режим доступа : http://www.tsput.ru/fb/hum/4(12)2014/index.html#1 (дата обращения : 29.03.2016 года). 12.Прохоров А.В. Радужная гамма саморазвития : учебное пособие. – Рязань : Издат. группа «Моряк», «Зелёные острова», 2005. – 176 с. 13.Прохоров А.В., Лапшин А.А., Фомин С.В. Эвристический метод знакомства обучающихся с опытом «математики любви» // Материалы IV Всероссийской науч.-метод. конф. – Рязань : РГРТУ, 2015. – С. 159-160. 14.Чеснов Я.В. Телесность человека : философско-антропологическое понимание / Российская академия наук, Институт философии. – М. : ИФ РАН, 2007. – 213 с.

Л. М. Рибакова

ТЕОРЕТИЧНА СУТНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ

Національна ідея, насамперед, є ідеал суспільної національної самосвідомості, що досягла форми саморозвитку у лоні певної філософської теорії, як чистої науки, що позбавлена політики та політиканства. У цьому сенсі ідеал нації це істотне її право на самовизначення, цілісність, єдність у формі теоретичного розуму. Свобода та право теоретичного розуму є вищим за усі конвенціональні і навіть конституціонально оформлені права громадян у громадянському суспільстві. Адже прийняття тієї чи іншої конституції не означає і не відміняє потреби у критиці чистого розуму. Конституція – це вимога народу до уряду, але аж ніяк не навпаки. Транслюючи усі юридичні та повноважні права свого представництва, своєї істотної влади до уряду, народ цим актом не позбавляє себе свободи і права думати інакше, аніж в кабінетах, інституціях та конституціях будь-якого сенсу, змісту чи історичної форми буття.

Філософія як теорія іномислення. Онтологія будь-якого буття це передумова його становлення із чогось якісно відмінного, іншого, неоднорідного з ним. Отже, це або інобуття, або небуття, або навіть абсолютне небуття, «ніщо». Оскільки народ для будь-якого уряду, насправді і майже завжди є «ніщо», то і сенс будь-якої національної ідеї полягає у обертанні суспільної свідомості. А саме об’єктивне, необхідне та дійсне висування тієї справедливої вимоги, що саме народ є істиною соціального буття. Він є соціально-цілісне «все», перед яким будь-який уряд, не кажучи про окремого урядовця, є справжнісіньке «ніщо», і за змістом, і за правом, і за виміром свободи та влади.

Ось чому, будь-яка влада вимагає такої філософії, яка захищає її від народу, тобто спекулятивним чином обґрунтовує ті чи інші права уряду, позбавляючи цих прав, причому саме у тій самій мірі, свій народ.

Таку філософію слід відверто назвати філософією омани нації. Найбільш спритними союзниками такої філософії є аморальна ідеологія, що обвивається прислужницькими (до кожної з гілок влади) формами політичної самосвідомості, що стоїть поміж урядом і народом. А саме: як перетин правди та неправди, уряду і народу, гілка влади та голос народу водночас.

Нам потрібна нова філософія: довіри, правди, справедливості, відповідальності, порядку, розуму та спокою нації, вільної творчості і вільної праці, вільного життя. Але будь-яку форму довіри можливо зруйнувати, підірвати її основи. Так само: правду – скривдити, справедливість – спаплюжити, відповідальність – спростувати, порядок – зламати, розум – зацюкати, спокій – унеможливити, волю - подавити, вільну працю – відібрати навіть у якості можливості, у тому числі матеріальної, фізичної чи розумової праці, волю до життя знівечити і звести до воління вижити, до зубожіння та жебракування.

Отже, ідеал нової філософії має бути формою абсолютного самозахисту людини (громадянина) від держави (та різнокастових верств бюрократичного начальництва). Соціальним ворогом для людини є аж ніяк не будь-яка інша людина, але саме державна форма безконтрольної влади господарювання, тобто ідеологія, корупція, самозвана форма торговельно-бюрократичної так званої «еліти», що обкрадає й калічить народ. Підкреслимо, що справжнісінький та єдиний «ворог

народу», це не уряд, не персона, не бюрократ (окрема людина), але саме ідеологія правлячої еліти. Суть цієї ідеології – суб'єктивно присвоєне та замасковане (у безлічі законів, норм, актів) «право» на уседозволеність і безкарність антиконституційних дій будь-якого змісту, природи, форми. Це ідеологія недоторканої та безконтрольної влади, але ж це сила: організаційна, владна, матеріальна. Рушійною основою цієї сили є розкрадання народного добра та перепродаж національних цінностей за кошти значно нижчої їхньої собівартості. Як зробити це абсолютно неможливим, і яким чином будь-яка форма філософії може стати антисилою без насилля, без теорії класової боротьби, без натравлення одних соціальних верств населення на інших, і навпаки, чи можлива така філософія, на відміну від усіх попередніх її форм – ось у чому основне філософське питання сучасного стану суспільства, тобто відкритого демократичного суспільства з гарантією усіх прав та свобод усім членам громади, громадянського суспільства, нації, держави.

С. В. Сидоренко

ФОРМУВАННЯ КОНЦЕПЦІЇ ГЛОБАЛЬНОГО ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

У науковому світі мова йде про чотири перспективних моделі світовлаштування. Одна з них – глобальна побудова громадянського суспільства. Власне термін «глобальне громадянське суспільство» увійшов у науковий обіг приблизно два десятиліття назад, як результат «нового відкриття» громадянського суспільства. Європейська школа філософії і політології відмітила це явище у зв'язку з синхронними політичними процесами у Латинській Америці і Східній Європі, які довели, що громадянське суспільство здатне здійснювати вплив як на політичний процес в окремих країнах (з поставторитарними режимами), так і на міжнародні відносини загалом. Н.Моісєєв перспективи розвитку людства пов'язував з процесом формування інформаційного суспільства, що управляється, і спирається на авторитет ООН і громадянські ініціативи. Існують і інші версії появи цього масового явища. Державне управління часто критикувалося за притиснення громадянської ініціативи, бюрократизацію, неефективне управління, споживання великої частки прибутку; а вільний ринок за ігнорування потреб населення, зростання бідності, депривації і нерівності. Все більше збільшувалася незадоволеність населення і державою, і глобальним капіталізмом як ключовими механізмами вирішення взаємопов'язаних глобальних проблем: соціальних, економічних, екологічних; нерозвинутості високих технологій периферії, «цифрової» нерівності країн і континентів. Цим факторам сприяли і думки вчених, зокрема І.Валлерстайна, який відмічав, що держава у перспективі не просто «відімре», але й буде замінена самостійними організаціями, підтримувати які люди будуть через загрозу екологічного стану Землі. Досліджуючи дану проблему У.Бек вказує на те, що національна держава перестала формувати загальні засади взаємовідносин, які уможливлюють усі інші принципи взаємодії та відповіді на політичні виклики якого устрою потребує світ? Автор вказує на поширення у минулих століттях методологічного націоналізму, який полягає у сприйнятті національної держави, або нації-держави, як головної самостійної одиниці суспільно-наукового аналізу, що тягло за собою кілька логічно необов'язкових, але поширених наслідків: 1) припущення про каузальну самодостатність національної держави як одиниці аналізу (тобто що її розвиток детермінується ендогенними причинами і може бути проаналізований без звернення до зовнішнього контексту);

2) ототожнення національної держави із поняттям «суспільство», котре до націоналізації соціології використовувалося в універсальному значенні (як приклад можна згадати Оґюста Конта й Карла Маркса);

3) екстраполяції поняття нації на неєвропейський географічний простір;

4) зведення транссуспільних практик до інтеракції між окремими, самостійни-

ми і самодостатніми, суверенними й автономними національними державами, тобто до «міжнародних відносин».

Розуміючи впливи методологічного націоналізму європейська спільнота, незалежні експерти, профспілки, преса співпрацюють у проблематиці глобального громадянського суспільства без посередництва держави, так як національні держави, на їх думку, не володіють всією повнотою влади, чиновники бездіяльні чи пасують перед глобальними, регіональними чи іншими загрозами, тому громадяни беруть ініціативу у свої руки, консолідуючись в неурядових організаціях чи навіть соціальних мережах за межами своєї країни. У цьому сенсі адвокатські рухи глобального громадянського суспільства є представниками, творцями та суддями глобальних цінностей і норм. Вони створюють і загострюють повсякденне, локальне і водночас глобальне усвідомлення цінностей, роздмухуючи суспільні побоювання, підігріваючи обурення світової громадськості з приводу скандальних порушень норм, причому на конкретних прикладах: екологічні скандали з пійманими на гарячому концернами або трагічні, приголомшливі для світової совісті біографії людей, що зазнали катувань. Вони викривають злочинців засобами правдивої інформації (в ідеальному випадку), влаштовуючи перед очима світової громадськості судовий розгляд, на якому вони виступають одночасно як звинувачувачі, і як судді. І як судді вони можуть і повинні з безмежною легкістю відмови купувати безпосередньо виконувати свій вирок. Важливим джерелом влади адвокатських стратегій громадськості є насамперед те, що вони організуються в формі транснаціональних мереж акторів, тобто стають учасниками і навіть своєрідними віртуозами нової транснаціональної владної гри. З одного боку, вони здатні зіштовхувати своїх супротивників у світовій метавладній грі, тобто держави і концерни, створюючи тематичні коаліції і викликаючи провокативні конфронтації; з другого боку, вони мають ресурс влади, який з точки зору класичної міжнародної політики не є таким: вони не мають ані державної, ані ринкової влади, а мають тільки владу легітимізації [3,с.303]. Практика адвокатських рухів спирається на принцип несуверенітету держав (або концернів) у ключових проблемах людства, таких як охорона довкілля, небезпеки, створені важкою технікою та світовою економікою, права людини, громадянські права, глобальна бідність. Актори глобального громадянського суспільства опиняються перед подвійною дилемою: з одного боку, вони залежать від держав у здійсненні своїх цілей; з другого - є головними опонентами держав і концернів.

В світі з'явилися нові глобальні актори як терористичні групи, які конкурують з державою, економікою та громадянським суспільством.

Терористичні конструкції образу ворога «вбивають» плюралізм суспільства і раціоналізм експертів, незалежність судів і безумовну значущість прав людини. Вони вповноважують держави і таємні служби на політику згортання демократії. Сила сприйняття ризику проявляється не в останню чергу в тому, що навіть усередині розвинених демократичних держав основні громадянські та політичні права раптом призупиняються, причому за згоди переважної більшості вихованого у демократичних традиціях населення. Уряди, парламенти, партії та населення, що зазвичай конкурують і по черзі блокують одне одного, поставлені перед альтернативою «безпека чи свобода», одностайно і швидко зважуються на відмову від фундаментальних свобод. Водночас у жертву необхідності транснаціональній кооперації для боротьби з войовничим тероризмом приноситься право на національний суверенітет стосовно поліції та армії [3, с.49]. Досліджуючи дану проблему, Д.Кін вказує на недостатність дослідження впливів глобальних акторів на глобальне громадянське суспільство. Він визнає, що глобальне громадянське суспільство – це суспільство суспільств з правилами та нормами поведінки, яке постійно розвивається та має відкриту громадянську сферу, важливість якої залежить від демократії, інтеграції в області управління, громадянських ініціатив. Як відмічають аналітики, громадянська ініціатива не обов'язково йде в розріз з національними інтересами. Напроти, у нових реаліях неурядові політичні та інші організації і уряди держав стають партнерами.

Незважаючи на зростання електронних ресурсів у міжнародній політиці існує загроза, що в умовах формування нової картини світу, може виникнути дефіцит глобального управління. У цьому випадку державні і недержавні актори здатні сформувати нові мережі, метою яких може стати: захист загальних і особистих інтересів, вирішення чітко окреслених проблем. Успішне існування аналогічних мереж ми вже можемо спостерігати сьогодні: Форум фінансової стабільності, Міжнародне партнерство з водородної енергетики. Можливо, завдяки новим стандартам, що будуть формуватися профільними групами, зможуть бути підписані і міждержавні угоди. Отже, така практика може бути прототипом механізму урегулювання питань управління постіндустріальною економікою, одним з способів вирішення проблем легітимності прийняття доленосних для людства рішень. Проте прогрес комунікаційних технологій може сприяти розвитку громадянського суспільства, так і його дефрагментації.

Список використаних джерел

1.Бек У. Общество риска: На пути к другому модерну / У. Бек; [Пер. с нем. В. Сидельника и Н. Федоровой; Послесл. А. Филиппова]. – М.: Прогресс-Традиция, 2000. – 384 с. 2.Бек У. Что такое глобализация? Ошибка глобализма – ответы на глобализацию / У. Бек: [пер. с нем. А. Григорьева, В. Сидельника. общ. ред. и послесл. А. Филиппова]. – М.: Прогресс-Традиция. 2001. – 304 с. 3.Бек У. Влада та контрвлада в добу глобалізації. / Переклад з німецької та наукова редакція к. філол. н. Олександра Юдіна. – Нова світова політична економія. – К., 2011. – 408 с.

О. В. Стовпець

СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ ІНСТИТУЦІАЛІЗАЦІЇ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Філософські передумови усвідомлення інтелектуальної власності як *явища* складаються на зорі західноєвропейської цивілізації, в період античності, коли була здійснена рефлексія накопиченого знання і можливих способів його буття. Відомо, що ще в IV столітті до н.е. Платон сформулював концепцію, в якій обґрунтував відмінність матеріального (світу речей) і нематеріального (світу ідей). За Платоном, «істинне буття – це умосяжні безтілесні ідеї»; доступні ж відчуттям емпіричні тіла, речі і явища – не є істинними, оскільки вони взагалі належать не до «буття», а до чогось рухомого, до «становлення» [1].

По мірі зростання впливу буржуазії та розвитку ринкових відносин, автори починають більш активний пошук способів отримання винагороди за свою творчість: система середньовічних «привілеїв» поступово заміщується законами, які визнають за авторами право на монопольне використання належних їм творів і технічних новинок упродовж встановленого терміну. Таке «право» винахідників було вперше згадано у Венеціанській республіці, в тексті Венеціанського Патентного Статуту від 19 березня 1474 року – Venetian Statute on Industrial Brevets – в якому вже визнавалися їх «моральне право» і виняткове право щодо використання свого винаходу протягом обмеженого періоду часу. А перший серед відомих європейській історії патент був виданий ще раніше: в 1421 році архітектор, скульптор і вчений Ф. Брунеллескі, будучи стурбованим вкрай повільними вантажними операціями у перевезенні мармурових плит для своєї майстерні, придумав і встановив на баржі унікальний за конструкцією поворотний корабельний кран. Це дозволило значно прискорити такелажні роботи. З ініціативи винахідника в тому ж році міською управою Флоренції на ім'я Ф. Брунеллескі був виданий патент (від лат. patens – відкритий, ясний, очевидний), який засвідчив авторство і закріпив привілеї. Архітектор виявився вельми прозорливим, тому що незабаром германський торговий союз (Ганза) купив у нього першу ліцензію на використання цього винаходу. Через півстоліття було видано згадуваний раніше Венеціанський Статут [2]. Однак своє повноцінне законодавче втілення ідея захисту інтелектуальної власності отримала декілька століть потому, на початку XVIII ст., і вже в Північній Європі.

Перші закони про інтелектуальну власність з'явилися в Англії тільки після винаходу друкарства: цей механічний процес кардинально підвищив інтенсивність поширення інформації, в першу чергу, – тиражованість літературних та інших письмових творів. Технологія друкарства покликала до життя особливі професії – друкарів і книготорговців, яких в Англії називали «stationers» (торговці друкованою продукцією, книговидавці).

З соціально-економічної точки зору виникнення цих видів професійної діяльності стало першим поворотним моментом у розвитку *соціального інституту* інтелектуальної власності. Книговидавці стали першими лобістами у сфері інтелектуальної власності, хоча до її сучасного розуміння тоді ще було дуже далеко. Книготорговці інвестували значні суми в закупівлю паперу, у придбання або виготовлення друкарських машин, а також витрачали кошти на створення (і оплату праці) кваліфікованої робочої сили. Все це передбачало авансування коштів, які лише через певний час могли бути відшкодовані надходженнями від реалізації друкованої продукції, і тільки після цього – дати якийсь прибуток. Висловлюючись сучасною термінологією, розвиток нової для тієї епохи видавничої справи був пов'язаний із необхідністю т.зв. венчурних інвестицій. У цій ситуації без хоч якоїсь законної форми захисту від нечесної конкуренції (наприклад, од виготовлення та продажу незаконних копій) інвестування в друкарську справу було доволі ризикованим й погрожувало книготорговцям повним банкрутством.

З соціально-філософської точки зору важливо відзначити, що на зорі розвитку інтелектуальної власності знайшли реалізацію наступні економічні, соціокультурні й правові тенденції: **1)** зростання духовної культури отримало об'єктивацію (фіксацію) в таких матеріальних джерелах, як книги; **2)** затребуваність в поширенні знань та їхніх носіїв – книг – стимулювала розвиток технічної думки, що, в кінцевому рахунку, призвело до технологічних інновацій (була винайдена технологія друкарства, яка, по мірі вдосконалення, перетворилася на цілий комплекс виробничих процесів – з усіма наступними соціально-економічними й духовними дивідендами); **3)** друкарська справа як нова сфера діяльності стала тим середовищем, в якому зародилися нові соціальні відносини, зі своїм специфічним суб'єктним складом – авторами (в широкому розумінні), видавцями, книготорговцями, – кожен із власними інтересами, які були далеко не тотожними; **4)** ускладнення соціально-економічних відносин у творчому, інтелектуальному середовищі зажадало відповідного юридичного регулювання, покликало до життя нові правові принципи й механізми, і сформувало нові правові інститути; **5)** зміна правового статусу творчих інтелектуалів, переосмислення ними своїх можливостей, свого соціокультурного та економічного значення – все це вплинуло на подальший розвиток цивілізації, призвело до реінтерпретації *цінності інформації* (та інтелектуальної власності як особливого різновиду інформації, значення якої вельми актуальне в постіндустріальну епоху).

Іншими словами, *інтелектуальна продукція* в цілому (вірніше сказати, соціальна потреба в її тиражуванні): ***а)*** простимулювала розвиток *винахідництва* (як різновиду інтелектуальної діяльності) та цілої *нової соціально-економічної сфери* (видавничої справи), ***б)*** стала передумовою відокремлення *нового прошарку інтелектуалів* у тогочасній структурі соціуму (автори, винахідники, та обслуговуючі їх видавці, розповсюджувачі), і ***в)*** сформувала соціальний запит на розвиток нового *правового* інституту – права інтелектуальної власності (яке тривалий час – протягом кількох століть – еволюціонувало аж до перетворення у відносно самостійну приватноправову структуру, і тепер в більшості правових систем розглядається в якості підгалузі цивільного права).

В процесі дослідження культурної ґенези інституту інтелектуальної власності було здійснено спробу прийти до розуміння, на якому ж історичному етапі суспільного розвитку «інтелектуальна власність» перетворюється з *феномену* на цілісний соціальний *інститут*? В даному контексті можливо відзначити наступне.

По-перше, технологічні й соціально-економічні *передумови* трансформації й

інституалізації інтелектуально-правових відносин можливо простежити приблизно з середини XV століття, коли був винайдений друкарський станок як засіб ретрансляції творів, а також видані перші патентні грамоти як засоби охорони винаходів.

По-друге, оформлення інституту інтелектуальної власності (і в соціологічному, і в економічному, і в юридичному розумінні) є закономірним результатом культурного, технологічного й соціально-економічного розвитку суспільства. *Активний* розвиток відносин інтелектуальної власності та їхній перехід на новий рівень (тобто – *інституалізація* інтелектуальної власності та міжнародно-правова уніфікація відповідних суспільних відносин) розпочалися ще в індустріальну епоху, протягом XVIII-XIX століть. Якщо порівнювати соціальну динаміку розвитку інтелектуально-правових відносин до середини XVIII ст., в «доіндустріальні» часи, та в наступну епоху т.зв. «першої» і особливо «другої промислової революції» (коли було винайдено електрику, конвеєр, коли відбувся перехід від вугілля до нафти, тощо), можна констатувати: до початку індустріальної ери найбільш активно розвивався копірайт, після – право промислової власності (в першу чергу, патентне). Власне, першим міжнародним правовим актом у сфері інтелектуальної власності стала Паризька конвенція про охорону промислової власності 1883 р.

Однак *найбільшої інтенсивності* зазначений процес інституалізації набув із переходом цивілізованого людства в постіндустріальну епоху, початок якої пов'язаний з т.зв. «третьою промисловою революцією» – цифровою, в 1980-х. Вона триває і нині. А це, в свою чергу, спонукає соціальну філософію до переосмислення феномену інтелектуальної власності, й до реінтерпретації окремих аспектів інституту інтелектуальної власності в нових соціокультурних умовах. Адже саме сьогодні інтелектуальна власність – як особливий різновид інформації – набуває найвагомішого соціально-економічного значення і найвищого правового статусу за всю історію існування даного феномену.

Отже, про повноцінну трансформацію інтелектуальної власності у соціальний інститут можна говорити в епоху постіндустріальної економіки, коли виник новий клас людей, що працюють винятково в інноваційній сфері й мають справу переважно з інформаційними технологіями. Оскільки саме в постіндустріальному суспільстві інформація стає особливою сферою і особливим предметом суспільних відносин, то й інтелектуальна власність стає одним з ключових соціальних інститутів.

Список використаних джерел

1.Платон. Полн. собр. соч. в 4-х. т. – М.: Мысль, 1999. 2.Venetian Statute on Industrial Brevets, Venice (1474) // Primary source: Scanned from the Manuscript held in the Venetian State Archives: ASV, Senato Terra, reg. 7, c. 32r. (Primary Sources on Copyright (1450-1900), editors: L. Bently & M. Kretschmer). – Access link: http://www.copyrighthistory.org/cam/tools/request/showRepresentation?id=representation_i_1474.

Т. М. Черниш

ФІЛОСОФСЬКІ ЗАСАДИ МЕТОДОЛОГІЧНИХ ПІДХОДІВ ДО АНАЛІЗУ ПРОБЛЕМ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Методологія – термін, що складається з слів «метод» (гр. methodos - спосіб пізнання, дослідження явищ) і «логос» (від logos – поняття, думка, розум). З точки зору креативного відношення до дискурсосмислення інформаційного суспільства методологія може бути визначена як вчення про способи фіксації результатів дослідження моделей інформаційного суспільства, наукових парадигм, до яких тяжіють ті чи інші вчені, логічну організацію, методи і засоби пізнання проблем інформаційного суспільства. Інколи поняття «методологія» використовується як система принципів діяльності і сукупність методів, що пояснюють все, що пов’язане з інформаційним суспільством. Методологія включає способи фіксації результатів в осягненні феномена інформаційне суспільство, пізнання його проблем в контексті гностизації світу-соціуму- природи-людини у кореляції з інструментами, за допомогою

яких осмислюються феномени-факти-явища конкретної реальної дійсності. Слід виділити дві основні функції методології: з однієї сторони, це внутрішня організація, з іншої – регулювання процесу пізнання і діяльності людей в умовах інформаційного суспільства. Методологічний механізм осягнення проблем інформаційного суспільства передбачає, що у свідомості людини створюється ідеальна модель інформаційного процесу, в якому запрограмована мета інформаційної діяльності людини. Сформульована віртуальна реальність у вигляді ідеальної моделі майбутньої діяльності може бути матеріалізована у технологічній карті, комп'ютерній програмі, перспективних планах та інших алгоритмах інформаційного процесу. Механізми внутрішніх взаємозв'язків ідеальної моделі майбутньої діяльності з реальним процесом розкриваються у змісті поняття «логос», що корелюється зі словами «думка», «слово», «смисл». Змістовна думка відображає сутність і змісту речей і явищ інформаційного суспільства, якого сутність і зміст яких повинен бути адекватним і співпадати з смислом речей і явищ. Слово «логос» відображає думку і смисл буття, їх реальну єдність, що проявляється в діяльності людей, а методологія може бути визначена як «логос буття», що сприймається людиною через посередництво розуму. Реальний зміст «логосу» інформаційного суспільства як ідеальної моделі може бути розкрито через характеристику елементів, що його складають: 1) структуру інформаційної діяльності; 2) логіку організації і послідовності інформаційної діяльності; 3) методи і засоби інформаційної діяльності. Структура методологічного пошуку методів дослідження інформаційного суспільства – це сформована в мисленні суб'єкта система елементів, що використовуються для пізнання об'єкта і предмета дослідженя. Структура як методологічна система репрезентує собою чуттєві, емотивні, мотиваційні, ментальні моделі і механізми осягнення дійсності. Наприклад, формування нового механізму регулювання відносин в інформаційному соціумі у якості елементів цієї діяльності включає визначення принципів і норм діяльності, інструментів впливу на суб'єктів інформаційних відносин, методів реалізації відносин, їх повноважень, способів формування інституційно-правових структур. Логіка організації і послідовності діяльності - це споглядальне формування елементів структури інформаційної діяльності, що визначає характер всіх взаємозв'язків діяльності як єдиного цілого. При цьому логічне обґрунтування дослідження проблем інформаційного суспільства включає в себе онтологічні, гносеологічні і формально-логічні форми пізнання: 1) онтологічний аспект («логіка речей») пізнання свідчить про необхідний взаємозв'язок явищ і предметів інформаційного світу, що передбачає мисленнєве встановлення взаємозв'язку елементів, що включаються в структуру діяльності; 2) гносеологічний аспект («логіка знання») пізнання - встановлення необхідного зв'язку понять, за допомогою яких пізнається сутність, смисл та істина досліджуваних явищ; 3) формально-логічний аспект логіки методології дослідження (логіка доказу і спростування) проблем інформаційного суспільства виявляється в необхідному зв'язку суджень, формах побудови ідеального образу інформаційного суспільства на основі уявлюваного образу його моделі. Формальна логіка потребує дотримання субординації загального і часткового, не дозволяє підміняти предмет дослідження. Отже, логіка мислення при формуванні ідеальної моделі дій для досягнення поставленої цілі включає: 1) відбір взаємопов'язаних операцій процесу діяльності («логіка речей»); 2) встановлення взаємозв'язків окремих елементів для прогнозування результатів («логіка знання»); 3) дотримання законів формальної логіки («логіка доказу і спростування»), що забезпечує цілеспрямованість мислення, концентрацію його на практиці інформаційного суспільства в контексті всіх інтересів – глобальних, загальнолюдських інтересів, інтересів інших рівнів. Зміст елементів методології пізнання інформаційного суспільства як складного соціального феномена в його динаміці розвитку формується на основі певних принципів, виходячи з цілей суб'єкта діяльності, тобто зміст визначається методологічною позицією суб'єкта, певною точкою зору та відображенням інтересів суб'єкта діяльності. Фактори формування методологічної позиції суб'єкта пізнання: 1) наукова позиція як основа визначення методів і засобів пізнання; 2) інтерес суб'єкта пізнання (еко-

номічний, науковий, гуманітарний); 3) цивілізаційна ідентичність суб'єкта пізнання; 4) вроджені якості особистості суб'єкта пізнання; 5) професійні якості і рівень підготовки суб'єкта пізнання та інші. У якості методології наукового дослідження може виступати наукова позиція дослідника, що виявляється у різних наукових підходах до виявлення базових понять, визначення сутності соціальних, відносин та їх реалізації. Теоретичні положення, будучи основою позиції суб'єктів протилежних напрямків, впливають на методологію дослідницької і практичної діяльності. Методологія формування, розвитку і реалізації цивілізаційних і міжцивілізаційних відносин відображає широкий спектр різнорівневих інтересів їх суб'єктів. Разом з тим, у якості нормативної провідної основи тут виявляються цивілізаційні цінності, морально-духовні якості, образ життя народів. Розрізняють два підходи до визначення предмета інформаційного суспільства: 1) вивчення актуальних глобальних проблем інформаційного суспільства; 2) дослідження світу як цілісності всіх форм буття людини інформаційного суспільства. У рамках першого методологічного підходу основними напрямками дослідження є: 1) переорієнтація інформаційної економіки на вирішення задач в інтересах всього суспільства; 2) сприяння соціально-економічному розвитку відсталих держав та їх широокосмугового доступу до Інтернет; 3) вирішення проблем інформаційного суспільства як проблем якісно нової складності, в основі яких криза управління і нездатність управляти світовими процесами; 4) недостатність розвинутості електронного управління. У рамках другого напрямку дослідження інформаційного суспільства предметне поле є достатньо широким, вивчається світова цивілізація як цілісність, що є інформаційною цивілізацією. У цьому відношенні відсутні єдині методологічні підходи та шляхи вирішення проблем інформаційного суспільства. Для нас важливим є цивілізаційний чи культурологічний підхід, який зводиться до того, що процес глобалізації розглядається як можливий чи бажаний результат творчого діалогу цивілізацій, а глобальність є плюральною, так як кожна цивілізація володіє власною логікою існування на шляху діалогу цивілізацій та має власні шляхи розвитку інформаційного суспільства. При дослідженні інформаційного суспільства слід використовувати специфічні методи: побудови наукових теорій та їх перевірки, обробки емпіричних даних, якісного і кількісного вивчення реальності, детерміністські та ймовірнісні м етоди. Таким чином, в результаті аналізу методологічних засад, можемо визначити, що предметом дослідження інформаційного суспільства є система міжцивілізаційних суспільних відносин, глобальний механізм регулювання міжцивілізаційних і міждержавних відносин, сучасні трансформації основних сфер діяльності та існування людства, безпека і стратегія розвитку суспільства, що детермінються інформаційною цивілізацією та представляють інформаційне суспільство, що перебуває у стані своєї динаміки.

Список використаних джерел

1.Воронкова В.Г. Філософія глобалізації: соціоантропологічні, соціоекономічні та соціокультурні виміри. [Монографія] / В.Г. Воронкова. - Запоріжжя: Видавництво ЗДІА, 2010. – 272 с. 2.Соснін О.В., Воронкова В.Г., Постол О.Є. Сучасні міжнародні системи та глобальний розвиток (соціально-політичні, соціально-економічні, соціально-антропологічні виміри): Навчальний посібник / О.В.Соснін, В.Г.Воронкова, О.Є.Постол.- Київ¨:Центр навчальної літератури, 2015.- 556 с.

Л. В. Ярошенко

ФЕНОМЕН ІДЕНТИЧНОСТІ КРІЗЬ ПРИЗМУ СВІТОГЛЯДУ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ

Інформаційне суспільство висуває на перший план питання, пов'язані з формуванням інтелектуального капіталу, які не можна вирішити у повному обсязі без масштабних трансформацій освітнього процесу, що пов'язані з системою соціальної ідентифікації та адаптації особистості. Сутнісною ознакою XXI століття ста-

ють процеси глобалізаційної інтеграції, що змушують як окрему людину, так і етнокультурні групи та національні держави переоцінювати їх місце в глобальному суспільстві. Глобалізація створює власну культуру, уніфікує життєвий світ націй-держав, уодноманітнює його. Цивілізаційні новації поступово витісняють національно-культурні традиції. Відбувається нівелювання національних культур, що спричинює втрату ціннісних орієнтацій, які надають смисл цивілізаційним досягненням людства. Глобалізація стає загальною підставою, що актуалізує процеси ідентифікації. Однак специфічні особливості соціокультурної ситуації, що існують майже в кожній країні світу, стають не менш, а в окремих випадках й більш значущими обставинами, які підштовхують особистість до самовизначення її місця в соціальному просторі, пошуку тих груп та спільнот, ототожнення з якими надає відчуття справжнього «ми».

В інформаційному суспільстві ідентичність стає феноменом, через призму якого вивчаються й оцінюються різноманітні аспекти соціального життя. Людина потрапляє в досить складну ситуацію, у якій, з одного боку, набуття свого, а не нав'язаного «Я», ускладнюються й розмиваються межі обов'язків та відповідальності, з іншого – зростає роль особистості, наявності у неї творчих здібностей і здатності гнучко реагувати на зміни, зберігаючи й розширяючи свою ідентичність [2].

Дуже плідною в контексті нашого дослідження є думка З. Баумана: «Проблема, яка непокоїть людей наприкінці століття, полягає не стільки в тому, як знайти ідентичність і змусити оточення визнати її, скільки в тому, яку ідентичність обрати і як зуміти вчасно зробити інший вибір, якщо раніше обрана ідентичність втратить цінність або позбулася своїх спокусливих рис. Головною проблемою є не те, як знайти своє місце в жорстких рамках соціального класу і, знайшовши його, зберегти й уникнути вигнання; людину дратує підозра, що омріяні межі, в які їй з такими труднощами вдалося проникнути, скоро зруйнуються або зникнуть» [3].

Ідентифікація висвітлює взаємозв'язки із зовнішнім світом. Її розглядають як механізм ототожнення індивідом себе з іншою особою чи соціальною спільнотою (віковою, національною, етнічною, професійною), що допомагає індивіду успішно орієнтуватися в навколишньому світі, оволодівати різними видами діяльності, засвоювати, втілювати і перетворювати соціальні цінності, брати на себе соціальні ролі й виконувати їх [6].

Американський футуролог Елвін Тоффлер відзначав, що «мільйони індивідів напружено шукають власну ідентичність або деяку магічну терапію, яка полегшує возз'єднання їх особистості, щоб перемогти хаос, внутрішню ентропію, сформувати власний порядок» [4].

Зараз термін «ідентичність» досить міцно увійшов у засоби масової інформації, політичний дискурс, повсякденні практики, зокрема освітні.

Освіта стає основою розвитку особистості, суспільства, нації та держави, запорукою майбутнього України. Відтворюючи і нарощуючи інтелектуальний, духовний та економічний потенціал суспільства вона виступає визначальним чинником його політичної, соціально-економічної, культурної та наукової життєдіяльності [7]. Не є таємницею, що в будь-якій державі освіта є системоутворюючим фактором, а якісна освіта складає основу соціокультурного розвитку суспільства. Розуміння того, що якісна освіта є одним з визначальних ресурсів розвитку суспільства, породжує потребу у її трансформаціях, зокрема у механізмі передачі етичних норм, ідеалів та буттєвих цінностей, без яких не може існувати особистість, не може утворитися її самоідентифікація, громадянська позиція, формування якої відбувається під впливом моральних і духовних цінностей. Відповідно до зазначеного, головною цінністю сучасного суспільства є людський капітал, а інвестиції в нього вигідні як його власникові, так і суспільству в цілому [5, с. 82].

Мета освітньої системи полягає у створенні умов для становлення та розвитку такого практичного світогляду людини, який би краще поєднував її професійну діяльність із загальними світоглядними цінностями, закладеними в основу цієї сис-

теми. Таким чином, у межах освітнього простору створюються сприятливі умови для підтримання існування та розвитку індивідуальної особистісної ідентичності, а також створюються нові групові ідентичності.

Філософ А. Дугін наголошує, що «освіта, власне, є трансляцією певної соціально-політичної парадигми від покоління до покоління, а процес освіти реалізується через спадкоємність, безперервність зв'язку поколінь, управлінських та інтелектуальних еліт. Крім того, процес освіти забезпечує передачу професійних навичок, компетенцій. Таким чином, через освіту відбувається передача ідентичності від одного покоління до іншого, за допомогою чого відбувається зміцнення, збереження і подальший розвиток суспільства» [1].

Освітня самоідентифікація значною мірою зумовлена політико-економічними та соціокультурними змінами, що відбуваються в суспільстві. Сьогодні сучасна система освіти знаходиться у стані концептуальної невизначеності. Відзначаються коливання у формулюванні пріоритетних напрямів розвитку освіти й недостатній рівень її фінансування державою, що, у свою чергу, свідчить про глибинну кризу вітчизняної освітньої системи і особистісно-рольових ідентичностей її структурних елементів. Процес ідентифікації ускладнюється і внаслідок розмивання меж інституалізації в суспільстві. У наслідок глобалізації та інформатизації змінюються способи впливу соціального на становлення самості особистості.

Провідне місце в сучасному суспільстві посідає професійна ідентифікація, яка, як правило, виступає характеристикою соціального статусу людини, приписуючи їй певну позицію, соціальну роль, місце в структурі суспільства. Зазначимо, що професійна ідентичність починає формуватися саме в освітньому просторі і виявляється у відпрацюванні навичок з оперування різноманітними дефініціями, концептами, теоріями, у вигляді яких вона функціонує.

Сьогодні освіта, деякою мірою, втрачає свою основну функцію, пов'язану з розвитком духовності особистості. У системі навчальних закладів пріоритетом стає засвоєння знань, набуття практичних умінь і навичок. Навчання здійснюється як знеособлений процес, виконуючи свої функції без урахування емоційного компонента. Проте, особистісні якості, здатність співчувати, любити – все це в результаті проростає із розвиненої сфери почуттів. Лише за умови перетворення знання на засіб духовного збагачення особа що навчається стає суб'єктом освітнього процесу.

Ми цілком і повністю поділяємо думку англійського дослідника історії освіти І. Бейча, який наголошує, що «соціалізація через освіту відіграє важливу роль у конструюванні ідентичності, тому контроль над освітою є потенційно вирішальним для майбутньої легітимності європейських інститутів. У битві… за майбутнє інтеграційних процесів освітня політика є територією, яка має життєво важливе значення» [8].

Список використаних джерел

1.Дугин А. Г. Евразийский образовательный канон как средство преодоления кризиса в сфере образования // Материалы V Междунар. Евразийского науч. форума. Астана, 12-13 окт. 2006 г. – Астана, 2006. 2.Зубенко А. С. Взаємодія особистісної та соціальної ідентичності : автореф. дис. ... канд. філос. наук : спец. «Соціальна філософія та історія філософії» / А. С. Зубенко. – Х., 2005. – 20 с. 3. Бауман З. *Индивидуализированное общество. - М.: Логос, 2005. – 390 с.; 4.Кон И. С. К проблеме национального характера / И. С. Кон // История и психология. – М. : [б. и.], 1971. – С. 122−159. 5.Лысикова Н.П., Вакулич Н.Р., Алимаева О.И., Листвина Е.В. Культурно-образовательное пространство современного человека: монография / под ред. проф. Ю.Г. Голуба. – Саратов, 2010. – 167 с. 6.Малий етнополітичний словник / О. В. Антонюк, В. І. Волобуєв, М. Ф. Головатий та ін. – К. : МАУП, 2005. – 142 с. 7.Про Національну доктрину розвитку освіти : Указ Президента України від 17 квітня 2002 р. № 347 [Електронний ресурс] // Офіційний вісник України. – 2002. – № 16. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/cgi bin/laws/main.cgi?nreg=347%2F2002/. 8.Ahohen S. Politics of identity through history curriculum: narratives of the past for social exclusion – or inclusion? [Electronic resource] / S. Ahohen // Journal of Curriculum Studies. – 2001. – Vol. 33, №. 2. − P. 179−194. – Access mode : http://www.mendeley.com/research/politics-identity-through-history-curriculumnarratives-past-social-exclusion-inclusion-1/.*

СЕКЦІЯ VII.
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ФІЛОЛОГІЧНИХ НАУК

О. В. Шульган

ПЕРЕЙМЕНУВАЛЬНІ ПРОЦЕСИ В ОЙКОНІМІЇ УКРАЇНИ XXI СТОЛІТТЯ: РЕАЛЬНІСТЬ, НАСЛІДКИ, ІСТОРИЧНА СПРАВЕДЛИВІСТЬ

Згідно з Законом України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» [3] в топонімії кожного реґіону нашої країни необхідно позбутися ідеологічного минулого, що яскраво проявляється у номінаціях поселень, районів, регіонів тощо. Перейменувальні процеси, що відбуваються сьогодні в топонімії України, є зворотнім явищем до дій радянської влади щодо насильницького назовництва в минулу епоху.

Враховуючи нагальну ***актуальність теми дослідження***, яка має сьогодні нагальний характер і усвідомлюючи відсутність відповідних фахових наукових розробок рекомендаційного характеру, в поданій розвідці звертаємо увагу на: а) протиріччя перейменувань, здійснених в УРСР наприкінці ХХ століття; б) аналізуємо особливості нової політики України у сфері назовництва; в) аналізуємо принципи підходу до мотивації при виникненні нових номінацій, отриманих населеними пунктами на початку процесу декомунізації.

Як справедливо зазначає О. Андрощук, тоталітарна система з підозрою ставилась до всього, що утворювалось історично, виникало, жило за власними законами, і тому намагалася встановити над усіма цими процесами власний контроль [2]. Проте в історичній та колективній пам'яті жителів того чи іншого реґіону України в живому мовленні завжди функціонували ментально виправдані номінації їх рідних населених пунктів. З часом молодше покоління звикало до нових ойконімів, внутрішня форма яких була затертою (хоча б у плані ідеологічного підґрунтя).

У нашій країні (найбільше у її західних реґіонах) перейменувальні процеси уже проходили після проголошення Акту незалежності України, що дозволило на державному рівні повернути окремим поселенням свої історичні назви. Так, назву НП *Зоряне* змінено на *Трійця* (Тр.), *Комсомольське* – на *Гадинківці* (Тр.), *Комуністичне* – на *Городище* (Чрг.), *Комунарськ* – на *Алчевськ* (Лг.), *Першотравневе* – на *Моквин* (Рв.), *Перемога* – на *Опільсько* (Лв.), *Привітне* – на *Божиків* (Тр.), *Радянське Загір'я* – на *Загір'я* (І-Ф) тощо [1]. Окремі ж перейменування – у більшій мірі це редагування назв – по всій країні продовжувались і в перші роки ХХІ столітті: напр., *Замостя* перейменовано на *Замістя* (Чрг.), *Іванне* – на *Іваннє* (Рв.), *Карпеки* – на *Карпоки* (Чрг.), *Клещиха* – на *Кліщиха* (Рв.), *Красне* – на *Красна* (Тр.), *Лупошно* – на *Лопушно* (Лв.), *Мусорівка* – на *Мосорівк*а (Чрн.), *Орлянське* – на *Орлянка* (Хрк.) і т.д. [1].

Отож, до назв, які сьогодні слід змінювати, належать ті, в яких використані імена (або ж псевдоніми) осіб, котрі обіймали керівні посади у комуністичній партії (від секретаря райкому і вище), вищих органах влади та управління СРСР, УРСР, інших союзних або автономних республік, працівників органів держбезпеки. Також підлягають зміні ойконіми, внутрішня форма яких містить ідеологію СРСР, УРСР, інших союзних або автономних республік [4].

Процес декомунізації ойконімії охопив майже всі реґіони нашої країни. Зокрема станом на 10 червня 2015 року найбільшу кількість перейменувань потрібно було провести у Донецькій (99 номінацій), Харківській (97 номінацій) та Дніпровській (*прим.:* колишній Дніпропетровській) (84 номінації) областях, а також на території Автономної Республіки Крим (66 номінацій) [5]. Під час «першої хвилі»

декомунізації було перейменовано всього 107 населених пунктів України [6]. Помітна вагома різниця в малій кількості декомунізаційних перейменувань в ойконімії сходу та півдня нашої країни на противагу, наприклад, заходу.

Змін, для прикладу, зазнали такі населені пункти: *Артемівка* (суч. *Софіївка*, Дн.), *Чубарівка* (суч. *Града*, Жт.), *Леніне* (суч. *Щасливе*, Кв.), *Петрівське* (суч. *Горохівське*, Кв.), *Щорса* (суч. *Степове*, Мк.), *Радгоспне* (суч. *Щасливе*, Чрк.) і т.д. [6].

З ономастичної точки зору цікаво простежити, наскільки нова номінація того чи іншого поселення є мотивованою і чи відповідає вона принципам та критеріям сфери назовництва. Багато населених пунктів утворилися саме у XX столітті, переважно тоді, коли створювалися колективні господарства, відповідно, попередня назва у такого типу поселення відсутня, а нова – засвідчила тогочасну ідеологію. Пор.: *Червоноармійське* (*прим.*: до 1964 р. – Ділянка №16) (Зп.), *Жовтневе* (дата заснування – 1901 рік) (Хрк.), *Червоний Шахтар* (д.з. – 1917 рік) (Хрк.), *Новокомсомольське* (д.з. – 1958 рік) (Хрк.), *Ленінське* (утворене на місцях пасовищ у 1920-ті роки) (Чрк.) тощо. Під час «першої хвилі» декомунізації ці населенні пункти були знову отримали нові (на щастя, вмотивовані) номінації: *Червоноармійське* змінено на *Таврійське* (Зп.), *Жовтневе* – на *Лагідне* (Хрк.), *Червоний Шахтар* – на *Рубіжне* (Хрк.), *Новокомсомольське* – на *Приморське* (Хрк.), *Ленінське* – на *Богданівка* (Чрк.) і т.д. [6]. Дещо по-іншому виглядає ситуація із поселеннями, мешканці яких під час перейменувальних процесів захотіли відновити давні назви: наприклад, повернуто історичні назви таким поселенням *Ставки (кол. Леніне)* (Жт.), *Жереб'ятин (кол. Жовтневе)* (Кв.), *Кучаків (кол. Кірове)* (Кв.), *Лиман (кол. Жовтневе)* (Хрк.), *Лосівка (кол. Пролетарське)* (Хрк.) і т.п. [6].

Під впливом різних соціолінгвістичних факторів значна кількість населених пунктів при підтримці місцевих громад отримала не давні, а цілком нові назви, незважаючи на багатовікову історію окремих поселень. Так, від попередніх назв відмовилися: *Свято-Покровське* (кол. *Шахівка, Сулимівка*) (Дн.), *Микільське* (*прим.:* кол. *Нікольське*) (кол. *Гладкий*) (Дн.), *Дзержинськ* (кол. *Щербинівка*) (Дн.), *Весна* (кол. *Ейхвальд, Святотроїцьке*) (Дн.), *Вишневе* (кол. *Стара Богушівка*) (Жт.), *Покровське* (кол. *Собічино*) (Жт.), *Травневе* (кол. *Петро-Мар'ївка, Олександрівка*) (Лг.), *Соборне* (кол. *Чернелів Мазовецький*) (Тр.) тощо [7], [8], [9], [10].

Таким чином, сьогодні першочерговим завданням для політиків, істориків, ономастів, географів і не байдужих громадян залишається сформувати сучасну, оновлену топонімію, врахувати традиції та історію назовництва на теренах нашої України, упорядкувати нові адміністративно-територіальні довідники та й загалом донести до населення важливість та необхідність перейменувальних процесів стосовно номінацій поселень, адже багатовікова історія кожного населеного пункту починається із назви.

Список скорочень

Дн. – Донецька область;
д.з. – дата заснування;
Жт. – Житомирська область;
Зп. – Запорізька область;
І-Ф – Івано-Франківська область;
Кв. – Київська область;
кол. – колишня назва
Лв. – Львівська область;
Лг. – Луганська область;
Рв. – Рівненська область;
суч. – сучасна назва
Тр. – Тернопільська область;
Хрк. – Харківська область;
Чрг. – Чернігівська область;
Чрн. – Чернівецька область

Список використаних джерел

1. Алфавітний покажчик старих і нових найменувань населених пунктів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://static.rada.gov.ua/zakon/new/NEWSAIT/ADM/zmist.html. 2. Андрощук О. Перейменування об'єктів адміністративно-територіального поділу Криму як репресивний та пропагандистський засіб державної політики (ІІ половина XX століття) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.history.org.ua/LiberUA/Book/Krym/17.pdf. 3. Закон України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» [Електронний ресурс]. – Режим до-

ступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/317-19. 4. Інститут нацпам'яті оприлюднив список і карту міст і сіл України, які перейменують [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.5.ua/suspilstvo/instytut-natspamiati-opryliudnyv-spysok-i-kartu-mist-i-sil-iaki-pereimenuiut-83513.html. 5. Перелік міст та сіл до перейменування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.memory.gov.ua/page/perelik-mist-ta-sil-do-pereimenuvannya. 6. Повний перелік перейменувань, погоджених Комітетом Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.memory.gov.ua/news/kirovograd-pereimenuyut-v-ingulsk-povnii-spisok-pereimenuvan. 7. Список почтовых предприятий, ж/д станций городов, поселков и с/советов Украині с опозначением индексов. – Харьков : Союзоргучет, 1932. – 268 с. 8. Українська РСР. Адміністративно-територіальний поділ на 1 вересня 1946 року. – К., 1946. – 1084 с. 9. Українська РСР. Адміністративно-територіальний поділ на 1 січня 1972 р. – К. : Політвидав України, 1973. – 816 с. 10. Український Радянський Енциклопедичний Словник: у 3-х т. – Т. 2. – К. : Головна редакція УРЕ, 1986-1987. – 736 с.

О. А. Бабенко

ОБ ИСТОКАХ ФАМИЛИИ БЕЛОУС

Славянская, особенно же украинская, антропонимика известна своим разнообразием форм и способов создания личного наименования. Это, в частности, отмечают такие учёные, как Суперанская, Чучка, Бондалетов, Унбегаун и др. Исследователь Лученко полагает, что « Вероятно, немногие знают, что украинская фамилия одна из наиболее старых в Европе. Во всяком случае, в 17 веке едва ли не все украинцы носили фамилии ...».

Источником создания фамилий стали, в частности, названия народов. Так старые названия наших ближайших соседей турчин (турок), волошин (румын), лях (поляк), литвин (белорус), москаль (русский), и старое самоназвание украинцев « русин» дали такие фамилии: *Турчин, Турчиненко, Турчинив; Волошин, Волощенко, Волощук; Литвин, Литвиненко, Литвинчук, Литовченко; Русин; Москаль, Москаленко; Лях, Ляшко, Ляшенко, Ляшчук, Полулях*. Следует также вспомнить фамилии, которые происходят от названий военных званий: *Гетьман, Осавуленко, Полковченко, Сотник, Сотничук, Солдатенко, Хорунжий, Хорунженко»* [3].

В списках сотни Шубцева (*Черкасский полк, реестр 1649 г.*) находим убедительные иллюстрации к сказанному выше: Олекса *Асаулъ* (Дутянская), Мисько *Опришкович*, Василъ *Бесарабъ* (Кутобеевская), Стецько *Бояринъ* (Иванская), Михайло *Волошин* (Полковая), Григоръ *Волошиненко* (Полковая), Івашко *Турчин;* а также фамилии, образованные от названий животных (как атавизм язычничества или тотемизма): Иванъ *Вовкъ* (Кутобеевская), Василь *Ворона* (Иванская), *Шпакъ* Иванъ, Василь *Заяць*, (Иванская), Мусій *Лисиця* и/или профессий: Линько *Бондаренко* (Цибулевская), Гринко *Баранникъ* (Манковская), Федоръ *Гончаръ* (Дершадская), Федоръ *Гвозденко* (Дершадская), *Чобанъ* Васко (полковая).

Продуктивен и способ производства антропонима от топонима: *Хуторный* Хвал (Хвил) (Торчица), Гринецъ *Берестечко* (Дершадская), Иванъ *Басарабей* (Дутянская), Дацко *Браславецъ* (Дабанская), Лукашъ *Браславченко* (Ладыжинская). Танасей *Москалъ* (Дершадская), Мисько *Краковченко.*

Часты автохтонные фамилии на *-ко*: Кіндрат *Яковенко,* Юрко *Бурленко*, Иванъ *Бабенко* (Иваньгородская), Иванъ *Бураченко* (Цибулевская), Василъ *Белмашенко* (Цибулевская). Достаточно в списках и фамилий-прозвищ: Яцько *Одинець,* Харина *Харко* (место Олховец/Толоховец), *Хренъда* Гаврыло, Йванъ *Близнець* (Иванская), Гришай *Бовдур* (Манковская), Василь *Бубликъ* (Иваньгородская), Иван *Безпалый* (Полковая), Покий *Борода* (Ладыжинская), Максимъ *Богатый* (Манковская), Василь *Гвоздъ* (Дутянская), Сидоръ *Пулторакожуха* (Дутянская).

Отдельные имена и фамилии свидетельствуют о тесных контактах с соседними, в частности, славянскими, народами: *Фесько Топехин Братанич*, *Тущен Криско, ФЕРЕНЪСЪ* Хома (Бышов/Грыщов), Яковъ *Бутининъ* (Дершадская), Дементій *Бундуровский* (Манковская), Манець *Безушковский* (Полковая), *Томашко*

Бабка (Полковая), *Дацко Браславецъ* (Дабанская), *Штефанъ Волошинъ* (Дершадская), *Яхно Войтковичъ* (Дершадская), Грицько *Велия* (Дершадская), *Яцько Емчикъ* (Романовская), Иванъ *Емчикь* (Романовская), Иванъ *Емецъ* (Кутобеевская), *Матей Емецъ* (Кутобеевская), Федоръ *Емченко*(Дутянская), Лавринъ *Стрелецъ* (Дершадская), *Муштапъ Татарин* (Иванская), Игнать *Товмачъ* (Иванская), Тишко *Трапезун*, Данило *Трапезун.*

Некоторые проходящие по спискам казаков имена и фамилии имеют, скорее всего, иностранное происхождение, демонстрируя германские корни: Лесько *Слюсар*, Семенъ *Гукъ* (Полковая), Андрушко *Брусъ* (Полковая), Григорий *Шпателя* (Дершадская), Леско *Шкляръ* (Иваньгородская), или наводят на мысль о таковом: Дацко *Вонтоненко* (Иваньгородская), Марко *Органко* (Романовская), Тимко *Плянда* (Иванская) , *Пунвичъ* (Дершадская), Иванъ *Пашотенко* (Кутобеевская), Мартин *Пляка* (Полковая), *Педоръ Перулъ* (Иваньгородская), Иванъ *Пралниковъ* (Дабанская), Иван *Рохвендя* (Полковая), Иван *Роздай* (Полковая), Иванко *Рымаръ* (Манковская), Степанъ *Шухля* (Полковая), Тимко *Шаля* (Дабанская).

Считаем возможным обратить внимание на такие, казалось бы, чисто украинские фамилии, как *Шумало* Павелъ (Торчица), *Шумало* Павелъ (Торчица), *Шумило* Васил (местечко Пятигорье), *Шумный* Грыцько (местечко Чорни Камен), *Шумъ* Васко (полковая), имеющие общую основу *« шум»*, которая, по нашему мнению, может происходить от немецкого *« Schaum» – « пена».* Хозяйки до сих пор снимают с бульона *« шум»* при помощи ложки с отверстиями – *« шумовки».* Аналогично предлагаем рассматривать и фамилии *Бут-Бутенко* (« Boot»): *Мисько Бут, Павло Бут, Данило Бут, Іван Бут.*

В списках полка всего один раз встречается фамилия *Белоус* (Иванъ *Белоусъ* – Дутянская) и сходные по звуковому образу Педоръ *Полоусъ* (Иваньгородская), Остапъ *Полоусъ* (Кутобеевская) [5]. При условии, что этимологию антропонима выводили из сочетания прилагательного *(« белый»)* и существительного *(« ус»)*, то в среде казаков она должна была встречаться значительно с большей частотой в качестве фамилии и/или прозвища.

Нельзя не заметить несоответствие фамилии [*Білоус]* правилам фонетического правописания в украинском языке, которыми предусмотрена эпентеза (*Біло*[в]*ус*, как в фамилии *Прудивус*, ибо физическая реалия – *вус, вуса*), что косвенно указыват на несловянское ее происхождение.

Предложим свой вариант происхождения этого антропонима, для чего сделаем некоторый экскурс в историю Европы.

Электронный ресурс [6] предлагает нам герб семьи Bellows ([Беллоуз]) и блазон к нему. В переводе фамилия приблизительно означала *« проживающие в колокольне».* В средние века колокольня зачастую отстояла от церкви. Первым в сохранившихся актах значится Ричард де Белхаус (Richard de BELHOUSE), графство Норфолк в период правления короля Эдуарда III (1327 – 1377). Фамилии часто образовывали двумя способами: от топонима и/или от названия места жительства. Фамилии от топонимов часто содержали ссылку на того, кто жил у приметного физического объекта (дубовое дерево, холм, ручей или церковь). Фамилии по названию места жительства образовывались от ранее существовавших названий городов, селений и ферм. Другие классы имён включают в себя образованные от названий рек, отдельно стоящих домов со знаками на них, регионов и целых стран. Иоханнес де Беллехаус из Йоркшира (Johannes de BELLEHOUS of Yorkshire) значится в налоговых документах за 1379 г., а Томас Белхаус (Thomas BELHOWSE) – за 1400 г. [4].

Как видим здесь и далее, написание имён разное, что объясняется отсутствием в то время чётких норм правописания и высоким уровнем неграмотности среди ответственных за записи чиновников.

Можно привести дополнительные примеры появления этой фамилии в запи-

сях: Ричард, сын Эдварда Беллоуса (Richard, son of Edward BELLOWSE), был окрещён в соборе св. Джеймса в Кларкенвелле, Лондон (St. James's, Clerkenwell, London) в 1590 г., и Джон Белхаус (John BELLHOUSE) и Джейн Бастон (Jane Buston) сочетались браком в церкви св. Джорджа в Лондоне (St. George's, Hanover Square, London) в 1771 г.

Герб семьи Белхаус занесен в Генеральный регистр сэра Бернарда Бэркса, Ольстерского герольдмейстера - « Короля гербов» (Sir Bernard Burkes General Armory. Ulster King of Arms, (Bellhouse) в 1884 г.» [4].

Джефф Мартин из Йоркшира, Англия, в заметке « Белью в Англии и Ирландии» (Bellew in England and Ireland) пишет: « Первые известные Белью (Bellew) были рыцарями, прибывшими в Англию во времена норманнского завоевания. К 1200 их потомки приняли участие в покорении Ирландии и построили там замок. Около 1470 г. семья Белью (the Bellews) унаследовала землю в Девоне и основала новую ветвь в Англии» [2].

Эта фамилия, с вариантами написания Беллоус и Беллоу (Bellows, Beloe, and Bellow) встречается в геральдике французских провинций Камбре и Нормандия. По церковным записям в Англии проходят Шарль Билло (Charles Billo at Huguenot Church, Threadneedle Street in 1675) и Пол Биллоус (Paul Billows, St. Dunstans Church, Stepney on March 23rd 1677) [4].

Считается, что встречающиеся в разных частях Великобритании фамилии Бельюс, Беллис, Беллас, Беллос, Беллазис и Белоуес (Bellews, Bellis, Bellas, Bellos, Bellasis and Beloes) представляют собою неправильное написание одного и того же корня, Беллоус (Bellows), что тоже есть неправильным написанием. Герб этих семей практически один и тот же. Вот его описание: « Поле, или фон, щита – чёрный, перекрещивающиеся полосы – золотого цвета, шеврон голубой, на нём три золотых львиных головы. Навершие - рука в латах. В руке – кубок естественного цвета, из которого в чашу, также естественного цвета, выливается вода (belle eau), что имеет отношение к фамилии (*belle eau в буквальном переводе « хорошая вода»,* прим. авт.). Девиз: « Tout d'en haut», All from on high (Всё – сверху)» [8].

Примечательно, что « Український щоденник СВОБОДА» за 25 февраля 1992 г. в списке пожертвоваших в Фонд возрождения Украины жителей городов Джерси и Нью-Йорк перечисляет фамилии Белей. Беленюк, Беллхаус, Билос, Билон (BELEJ, BELENOIUK, BELLHOUSE, BILOS, BILON) [1].

Приведенные выше сведения дают, на наш взгляд, достаточно оснований полагать, что предки семьи возможно проживали в VII веке во французской провинции Нормандия, а на территорию современной Англии прибыли в XI веке (норманнское завоевание – 1066 год, прим. авт.), представители одной из ветвей семьи проживали и в Ирландии. Постоянные попытки Англии подчинить себе Ирландию закончились поражением ирландских войск и их союзников-испанцев в битве при Кинслоу в 1601 году. Ирландские лидеры Хью О'Нейлл и « Красный» Хью О'Доннелл были вынуждены покинуть страну. Их отбытие на территорию континентальной Европы в 1607 г. получило название « *The Flight of the Earls* – « Исход эрлов (графов)». В Европе многие представители эмигрировавших семей были вынуждены « продавать свою шпагу», нанимаясь на службу к различным монархам, политическим и военным лидерам того времени. Отдельные из них добрались и до тогдашней Российской империи, сменив фамилии Брюс, ЛерМонт, О'Нейлл на Брюсовых, Лермонтовых, Онулов и т.п. Вполне вероятно, что в их числе были и представители семьи Беллоус, чья фамилия, близкая по звуковому образу к украинскому и русскому языкам, не требовала особых изменений.

Носители западноевропейской по происхождению фамилии « Белоус» на территорию современной Украины попадали, скорее всего, через сопредельные земли тогдашней Польши и Литвы, оседая на жительство в районах Черниговщины и Побужья, формируя их топонимику, что находит своё косвенное подтверждение в

краеведческой информации: « Село Новый Белоус расположено в Черниговской области, в 11 километрах на север от Чернигова. Места очень красивые, как и вся черниговская природа, село расположено на правом берегу реки Белоус. Со времени первого о нем упоминания в 1648 году село как только не называлось: Ляхов Белоус, Евтухов Белоус, даже Хомин Белоус. Название происходит от речки Боловос (Белоус)» [7].

Продвижение Российской империи на юг в XVIII веке обусловило активное использование в военных действиях и казацких формирований. В результате представители фамилии Белоус появляются и на территории нынешней Кировоградской области (в частности, в современном Ново-Архангельском районе) и в селе Губовка (ныне Компаниевский р-н) в 20 км от земляной крепости св. Елизаветы, где одно время стояли казацкие полки. В настоящее время носители фамилии выводят её этимологию от славянских корней и никоим образом не ассоциируют себя с возможными европейскими пращурами.

Цель данной статьи – привлечь внимание исследователей к внешне кажущимся простым вопросам украинской истории и ономастики.

Список использованных источников

1.СВОБОДА УКРАЇНСЬКИЙ ЩОДЕННИК VOL. XCIX No.36. JERSEY CITY and NEW YORK, TUESDAY, FEBRUARY 25, 1992. 2.genealogy.com user June 04, 1998 at 04:43:42; 3.http://luchenko.com/index.php?option=com_content&task=category§ionid=2&id=70&Itemid=50; 4.Name Origin Research www.surnamedb.com 1980 – 2016; 5.http://sicheslavschina.blogspot.com/2012/05/blog-post_25.html; 6.http://www.surnamedb.com/Surname/Bellows#ixzz3wveGFG7i; 7.http://uoj.org.ua/spetsproekty/puteshestvie-k-khramu/tserkov-v-chest-svyatoj-troitsy-v-sele-novyj-belous; 8.Walpole As It Was and As It Is by George Aldrich, The Claremont Manufacturing Co., Claremont, N.H., 1880, page 193-211.

А. В. Русакова

СЕМАНТИЧНА КЛАСИФІКАЦІЯ ІМЕННИКОВИХ ЗАСОБІВ ЛЕКСИЧНОЇ НОМІНАЦІЇ ЛІНГВОКУЛЬТУРНОГО ТИПАЖУ «АВАНТЮРИСТКА»

Проблемі тлумачення та класифікації номінацій предметів та явищ навколишньої дійсності, присвячена велика кількість дослідницьких робіт минулого та сьогодення таких відомих дослідників, як Ю.М. Караулова, Ю.Д. Апресяна, Г.В. Смірнова та ін.. Загальновідомо, що теорія номінації вивчає структуру актів найменування певних об’єктів. Звернувшись до енциклопедії мовознавства трактуємо це поняття наступним чином: *номінація* (від лат. nominatio – називання) це створення мовних одиниць із номінативною функцією, які служать для найменування, виділення фрагментів дійсності, формування відповідних понять про них у формі слів, словосполучень, фразеологізмів чи речень [2].

Семантику слова в аспекті його статики та динаміки можна описати за допомогою поділу лексичних значень на первинні та вторинні, прямі й переносні. Ця класифікація лексичних значень важлива із синхронічної точки зору, оскільки вона відображає характер відношень між окремими значеннями в структурі полісемічного слова як явища лексико-семантичної організації мови на певному етапі її історичного розвитку. Наявність прямого і переносного значення слова та їх усталення в мовній системі приводить до появи багатозначності, або полісемії, а оскільки більшість слів в англійській мові належить до полісемічних, тобто багатозначних, вважаємо необхідним відокремити два наступних поняття: пряме та переносне значення слова.

За багатьма сучасними довідниками по стилістиці мови, розуміємо **пряме значення** – як основне, первинне значення слова, яке безпосередньо пов'язане з

реалією дійсності, яку воно називає. Багатозначне слово виявляє пряме значення поза контекстом. **Переносне значення** – це вторинне значення багатозначного слова, яке є похідним від прямого й визначається тільки у контексті через асоціацію з прямим значенням [1].

Стосовно лексичних номінацій лінгвокультурного типажу «авантюристка», який в свою чергу є головним у відібраних нами творах відомого американського автора Сідні Шелдона, визначаємо, що кількість слів з переносним тобто непрямим значенням, якими автор номінує героїнь-авантюристок, є відносно невеликою, тому що в багатьох прикладах це лише номінації за частиномовною належністю, наприклад субстантивна (іменникова) чи займенникова номінація, з їх первинним, тобто прямим значенням, хоча випадки використання переносного значення також не є відсутніми. Але, після більш детального аналізу текстових фрагментів з використанням іменникових засобів лексичної іменникової номінації лінгвокультурного типажу «авантюристка» за прямим типом значення, вважаємо доцільним розподілити їх на субстантивні (іменникові) номінації за наступними типами:

- оціночна: цей вид номінації використовує слова, які характеризують, тобто дають певну оцінку різним сторонам лінгвокультурного типажу «авантюристка»;

- емотивна: цей вид номінації, називаючи лінгвокультурний типаж «авантюристка», одночасно характеризує його, описуючи відношення мовця до нього. Одночасно з «називанням» типажу відбувається експліцитне або імпліцитне додавання додаткової інформації, пов'язаної з психічним станом мовця, з його ставленням до адресата мови, в семантику мовної одиниці або моделі, по якій вона створена;

- експресивна: цей вид номінації використовує слова, які характеризують в першу чергу емоційний стан комунікантів, від якого залежить вибір емотивної лексики та емотивного синтаксису мовця задля номінації лінгвокультурного типажу «авантюристка». Не підлягає сумніву, що в результаті спілкування у мовців змінюється рівень знань, їх емоційний стан та установки.

Отже, визначимо, що пряме номінативне значення слова є результатом первинної номінації, тому що воно безпосередньо вказує на співвідношення цього слова з явищем дійсності, яке воно номінує. Кожне значення слова формує стійкі асоціації, що пов'язані з відповідним словом. Ядро таких асоціацій є обов'язковим для мовців, тому можна вести мову про те, що пряме значення безпосередньо виявляє свою національно-культурну асоціативну значущість.

Список використаних джерел

1. Філон М. І., Хомік О. Є. Сучасна українська мова. Лексикологія. Частина 1. Навчальний посібник для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2010. – 271с. [Електронний ресурс] / Режим доступу: *http://vuzlib.com.ua/articles/book/24716-Suchasna_ukraïnska_mova_leksi/9.html. 2.* Энциклопедия языкознания / [Електронний ресурс] / Режим доступу: *http://jazykoznanie.ru/415/.*

О. В. Халчанська

ДИВОСВІТ ПИСАНКИ У ФОРМУВАННІ МОВНО-ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ

Для реалізації важливого завдання – консолідації нації, прилучення суспільства до колосального багатства рідного слова та виявлення у ньому національної духовності, моралі і культури долучаються і викладачі вищих навчальних закладів. Проведення занять з української мови неможливе без використання народознавчих елементів – ознайомлення студентів із народними традиціями, звичаями, символами, видами мистецтв – і на цій основі формування у них етнічної самосвідомості, кращих якостей національного характеру, прагнення до відродження національної культури. Практика переконує, що такий матеріал необхідно якомога ши-

рше застосовувати на заняттях, адже саме за його допомогою можна розкрити величезні можливості предмета у вихованні почуттів патріотизму, національної гідності, пошани до історії свого краю, сільських ремесел. До традиційних видів мистецтв належить і писанкарство.

Виникнення писанки, технології її виготовлення, особливості оздоблення в різних регіонах України, символічність орнаменту залишаються об'єктом дослідження багатьох учених, що підтверджує актуальність такого жанру ужиткового мистецтва, як писанкарство [5 ;6; 7; 8]. Так, О. Білоус, З. Старук у навчально-методичному посібнику ознайомлюють з історією шкіл писанкарства, Г. Галян детально аналізує колекцію писанок у Полтавському краєзнавчому музеї. Авторським колективом (упорядник В.Асадчева) у 2008 році підготовлено розповідь про полтавську писанку, що стало спробою відродити феномен писанки на Полтавщині, а школою «Вибір» №17 м. Полтава підготовлено посібник, в якому подано зразки уроків з писанкарства, описано досвід роботи студії «Писанкарства». Дослідженню казок щодо використання у них символів писанок України присвячена стаття О. Бабченко та О. Корж.

«З плином часу значення більшості символів забулося, а з ними втратили правильне ідейно-смислове прочитання і багато образних текстів. Проте завдяки щорічному ритуалу з виготовлення писанок збереглась абетка знаків…, у якій народна пам'ять донесла до наших днів значення, хоч не багатьох символів, що були надзвичайно важливими для людини впродовж багатьох віків» [4; 8]. Використання писанкарства створює прекрасну основу для розвитку духовної культури, адже, як стверджував С. К. Кульжинський, яйце є символом життя, радості і сонця. У ньому закладена таїна життя, яка завжди викликала подив і захоплення у людини, зрештою перевтілившись в ідею про створення світу з величезного світового яйця.

Для викладачів важливо, щоб мовлення студентів було правильним, логічним, виразним, точним, доречним тощо не тільки в орфографічному аспекті, а й стилістичному та в плані мовленнєвої культури, що забезпечить взаєморозуміння між комунікантами. Усі аспекти удосконалення мовлення майбутніх учителів можуть реалізуватися тільки за умови, якщо вони мають вихід на мовленнєву практику, вивчаються на основі тексту, в якому всі його елементи підпорядковані задуму, ідеї. І слугуватимуть цьому система текстів, об'єднаних соціокультурною темою «Українське мистецтво. Писанкарство. Розвиток писанкарства в Україні».

Студенти ознайомлюються з різними типами текстів. Якщо ще у школі вони добре оволоділи художнім та публіцистичним стилями, які краще запам'ятовуються і, звичайно цікавіші учням, то завдання університетської програми – опанувати науковим стилем, уміти його аналізувати, анотувати і реферувати, складати план, конспект, тому що важливим критерієм його створення і добору є інформативність, відповідність тим жанрам, які відповідають профільній підготовці. Студенти аналізують такі специфічні ознаки наукового стилю, як інформативна насиченість, абстрагованість, стислість, узагальненість, об'єктивність викладу, смислова точність, доказовість, аргументованість тощо, звертають увагу на використання термінологічної лексики, слів з абстрактним значенням та іншомовного походження, пояснюють, чому доцільно членувати текст на розділи, параграфи, презентацію писанкарства можна провести у вигляді таблиці, діаграми.

При сприйнятті текстів наукового стилю студенти засвоюють систему еталонних мовних засобів та правил їх використання, а в процесі створення власних набувають навичок користуватися цими прийомами у професійній мовленнєвій діяльності, адже наше завдання навчити їх правильно будувати речення, враховувати специфіку мовленнєвої ситуації. При складанні текстів важливим етапом удосконалення комунікативних умінь є оволодіння навичками відбору необхідного матеріалу, розташування його в логічній послідовності, продумування смислових зв'язків між частинами тексту. Тому при описі, наприклад, писанки пропонуємо продумувати

послідовність вираження думки, застосування певних мовних засобів для конкретизації висловлення, яке залежить від форми вираження, усної чи писемної.

Писанка сприймається студентами чарівною і загадковою, коли вони усвідомлюють, що орнаментальне мистецтво зароджувалось у глибині віків, шліфувалось багатьма поколіннями, що саме в ньому відбивалося становлення світогляду українців. Тому так важливо осягнути зміст казок, віршів про писанку, сюжети пошанування яйця в легендах, ознайомлювати студентів з багатим фольклорним та літературним матеріалом, стилістично пов'язаний з феноменом писанки, аналізувати писанкарство як явище самоідентифікації української нації та її репрезентації у міжнародному просторі.

Щоб усвідомити таїну писанки, треба зрозуміти, що саме вкладав Творець у свій витвір. Кожен символ на яйці має певне значення, кожен знак – свої особливості, оригінальні поєднання, різні варіанти, які змінюють не тільки зовнішній вигляд, а й набувають нових відтінків значення. Складається орнамент писанок із геометричних, рослинних та тваринних символів. Так, наприклад, геометричний знак «хреста» є символом всесвіту, чотирьох сторін світу, емблемою страждання, воскресіння Христа, «коло» – знаком сонця як життєдайної, усебіймаючої, усеоновлюючою сили, символом безсмертя, образом Божої любові. Крім того, символом «сонця» є також сполучення ліній у формі восьмикутної зірки. Знак «зигзага» використовується як символ води, позначення змія, якому приписували лікувальну силу, мудрість та безсмертя; знак «безконечності» – як емблема вічності руху, усього світу, небесних тіл, оберіг від злих сил.

Рослинні знаки є стилізованими умовними позначеннями, наприклад, найпоширенішим мотивом є «дерево життя», що символізує оновлення природи, також є знаком родини та небесної осі, що поєднує в собі силу і слабкість, стійкість і рушійність, а «дубовий листок» – символ божества, довголіття, захисту, розвитку, життя, сонячної енергії, «яблуня та яблуко» – плодючості, любові, знання та мудрості.

Формування мовно-професійної обізнаності фахівців будь-якої спеціальності неможливе без знань термінології, а кожен студент повинен орієнтуватися і термінологічному комплексі, необхідного у майбутній фаховій сфері, щодо термінів писанкарства то це такі, як писанка, крашанка, дряпанка, сакральний символ, геометричні знаки – трикветри, розетки, свастики тощо.

Навчання мови на основі функціонального підходу передбачає уміння користуватися мовою як засобом спілкування, а формування знань про мову підпорядковується інтересам розвитку мовлення, прищеплення навичок культури людських стосунків, визначення громадянської позиції, національної самосвідомості, здатності встановлювати і підтримувати необхідні контакти з іншими людьми. Подальше формування мовної компетентності можливе за умов врахування специфіки мовлення як особливого виду діяльності. Порівняння стилів текстів з писанкарства переконує студентів, що між ними немає різкої стилістичної грані, проте відрізняються добором і використанням мовних засобів, сферою застосування. Якщо в організації публіцистичного стилю поєднується логічність і образність викладу, діють принципи відбору мовних засобів, точність і чітка окресленість фрази, то художній стиль характеризується різноманітністю і багатством мовних засобів – синонімами, тропами, здрібнілими формами тощо.

Можна запропонувати і такий варіант роботи, як складання студентами своїх запитань за змістом прочитаного або самостійно складеного тексту чи підготувати розповідь-екскурсію до музею народного мистецтва, де проходить виставка крашанок. Такі заняття об’єднують і творчість, і пошук, і дослідження. Студенти вчаться ставити запитання, аргументувати власну думку, різнобічно аналізувати інформацію, реалізувати план роботи, відокремлювати головне від другорядного, будувати судження на доказах, шукають зв'язок між предметами. Наприклад, від час використання текстів з писанкарства, можна використати такі запитання:

«Якими кольорами найчастіше розфарбовують яйця на Полтавщині, в інших областях України?», «Які сучасні методи виготовлення крашанок?», «Якими засобами виготовляють писанки?», «Які геометричні символи зображують на писанці?», «Які рослинні знаки зображують на писанці?»

Чимало переказів, які пов'язані з писанками, з їх початком, уживанням, можна використовувати під час проведення роботи з розвитку зв'язного мовлення студентів. Наприклад, легенду про червону крашанку, яку традиційно вживають на Паску і яку пов'язують з ім'ям Марії Магдалини. Прийшовши до Риму для проповідування Євангелія, вона предстала перед імператором Тиберієм, піднісши йому червоне яйце зі словами: «Христос Воскрес!». Майбутнім учителям можна запропонувати для переказів історію про дряпанку, виникнення техніки створення писанки капанки або про традиції розпису писанки і фарбування крашанки.

Робота з текстами з писанкарства дає можливість студентам глибше зрозуміти значення писанки та її символів, допомагають усвідомити цінність писанки, що несе у собі становлення світогляду українців. Щоб надати курсу мови у вищій школі більшої практичної спрямованості, рекомендується проводити такі види робіт, які орієнтовані на тематику культурологічної змістової лінії, частіше використовувати тексти, пов'язані з традиціями українського народу, зокрема і з писанкарства.

Досягнення комунікативної компетенції забезпечується не лише оволодінням мовою, а й допоможе поглибленому вивченню витоків традиційної духовної культури українського народу. Це може стати одним із шляхів практичного впровадження національної системи виховання, посилення потенційних можливостей уроків рідної мови, формування особистості студента.

Список використаних джерел

1. Бабченко О. Писанка – символ життя /О.Бабченно // Шкільна бібліотека. – 2006. – №3. – С.82-88. 2.Кульжинський С.К. Описание коллекции народных писанок. – Харьков: «Издательство САГА», 2011. – 176 с. 3. Лещенко Г. Комунікативна методика роботи з текстом / Г.Лещенко //Українська мова та література. – 2009. – №13. – С.9-12. 4. Федоришин О. Дивосвіт моєї писанки / Ольга Федоришин. – Івано-Франківськ: Фоліант, 2008. – 40 с.

О. О. Солоділова

НОВЕЛИ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА: ВСЕСВІТ У ПЕРЛИНІ

Творіння мистецтва завжди безмірно одинокі,
і менше за все здатна їх розуміти критика.
Лише одна любов може їх зрозуміти і зберегти,
і дотримати щодо них справедливість.
Р.-М.Рільке [6, с.333]

Запропонована стаття – це спроба і данина. Данина поетові, сяйво творів якого осяває буття навколо себе у себепромовляні до людини, тим самим змінюючи її, вірніше повертаючи її до себе – до розуміння того, хто вона є у своєму бутті. Це розуміння зароджується у захопленні, що є миттєвим виростанням з безодні землі – світу поетичного творіння. Це спроба словами передати це здивоване заніміння перед могутністю поезії Стефаника, що прагне і може показати світ людині, проспівати Бога, навіть не помітивши цього в захопленні Всесвітом. Отже, це, насамперед – спроба розуміння сутності і особливості поетичної творчості Стефаника, людського буття, відтвореного у його новелах і, врешті-решт, спроба саморозуміння [1, с.243].

Не можна сказати, що творчість Стефаника і його постать обділена увагою дослідників. Однак, безумовно, що масштаб письменника і значення його творчого доробку є актуальними й вимагають більш фундаментальних праць, суголосних новітнім досягненням філологічної науки, які б були позбавлені ідеологічної, методологічної і концептуальної упередженості і могли б зробити новий крок у розумінні і тлумаченні поетичних світів митця, вивівши її на принципово новий

рівень, коли розуміння сутності твору, згідно з основними положеннями науки розуміння, « перестає бути зовнішньою задачею по відношенню до тлумача, перетворюючись на екзистенціональну акцію» [4, с.326].

Як зазначив І.Франко, в літературі українській, як і в світовій, наприкінці XIX сторіччя настали нові часи – поетів душі, психологів і ліриків, « що для них головна річ є людська душа, її стан, її рухи в таких чи інших обставинах, усі ті світла і тіні, які вона кидає на своє окруження»[9, с.109-110]. Тому не викликає сумнівів, що аналізувати їх творчість потрібно, по-перше, у контексті загальноєвропейського філософсько-культурного руху; по-друге, базуючись не тільки на літературно-текстуальному, а й тонкому психологічно-філософському аналізі творів крізь призму авторського світосприйняття.

Заідеологізованість радянського літературознавства, безперечно, заважала адекватності спроб витлумачення доробку Стефаника: його постать цілком очевидно не вміщалася в рамки ані реалізму, ані, тим більше, соцреалізму. Тому у працях дослідників конкретний аналіз творів (точніше деякі його елементи, коли дослідник віддавався спрямовуючому його поетичному слову) досить часто вступають у протиріччя з задекларованою оцінкою цієї творчості і тими елементами аналізу, що виконані згідно з обраною методологією.

Творчий спадок Василя Стефаника не можна віднести до будь-якого літературно-мистецького напряму – чи то реалізму, чи то експресіонізму, чи то екзистенціалізму. Художній твір творить справжнє, реальне буття, яке має потенцію, в залежності від адресата, бути і земним існуванням, і «буттям у свідомості, і буттям поза існуванням у свідомості» [3, с.94], але насправді є усім водночас і водночас чимось більшим. І при будь-якому розумінні (чи то глибині сприйняття) кожен із адресатів буде вражений майстерністю та правдивістю творця, витвори якого набувають подеколи надзвичайної прозорості, первісної простоти. Але ця прозорість – не свідчення « близькості дна», вона лише підкреслює жахливий глиб безодні, у яку автор не лише заглядає сам, а й дає змогу, перефразовуючи Ніцше, « усім і нікому» зазирнути до неї разом із ним. Простота його творів – це та сама божественна простота, яка є єдиним можливим засобом осягнення людиною надуявної, надлогічної складності світу. Це, врешті решт, і є світ, що використав можливість осягнути сам себе у своїй частці, яка, здолавши стіни непорозуміння, вирівнялась з цілим, змінившись з ним і водночас зберігаючи власну самобутність. Це та простота, коли слово поета, що став « вищим від себе», розтинає примарні межі часу своїм правдивим словом, « що не є брехнею» [7, с.311], коли прозріння стає водночас і пророцтвом.

Що ж це за частина, що може стати цілим, піщинка, що дорівнює Всесвіту? Це – людина. У всьому: у дереві, сонці, хмарині, горі – людина, що всотує їх у себе, зливаючись з ними, творить, вірніше, відтворює їх у собі. Лише така людина, що « скинула машкару» [5, с.44], гідна уваги митця. Вона в цей момент є альфою і омегою світу, його початком і кінцем. « Людина стала церквою, були тисячі й тисячі церков, жодна не схожа на іншу, і кожна жива. Але треба було показати, що в усіх них – той самий бог»[5, с.47]. Трьома рядками Рільке підводить підсумок багатотисячному пошуку людиною себе і того спільного, що утворює з мільйонів « живих церков» Бога, з мільйонів людей – людство. Але де шукає цю спільність Стефаник, куди звернений погляд поета? Ось як каже про це сам Стефаник у « Басарабах»: « Око ніби на тебе справлене, а само дивиться десь у себе, десь у глибинь безмірну»[7, с.143]. Але щоб подивитися у цю « глибинь безмірну», мистецтво повинно стати « релігійним дійством» (за К. Ясперсом), а митець повинен позбавитися свого особистого « я», що замутнює воду пізнання, « вивіщитися над собою» [7, с.312], аби звернутися до вічного у собі, перемігши тимчасове. Свідомість селян дуже близько стояла до тієї первісної свідомості, коли людина могла безпосередньо своєю мовою осягнути свою невіддільність від світу, а світу від себе.

Стефаник і сучасні йому митці були одними з перших, що зрозуміли, як мало часу їм залишилося для того, щоб навести місток між людиною і Богом над

прірвою небуття, у яку завело людину забуття власної природи, яка є призначенням. Ніцше перший побачив страшну небезпеку і забив на сполох, крикнувши на усю велетенську силу своїх легенів, поклавши першу дошку містка. Стефаник та інші поети, що почули його тривожний погук, поклали все життя, будуючи цей незримий місток, без вагань ступаючи на прозорі дошки і дивлячись прямо у безвість, вигадуючи заново світ на протилежному березі, правдивий світ, який невтаємниченому здається просто поезією – синонімом вигаданого, нереального, метафоричного. Це і є Поезія, а творці її є Поетами, як були Поетами ті невідомі, що створили своїм словом світ, у якому ми жили стільки тисячоліть.

Стефаник – один з небагатьох поетів, настільки вкорінених у слові, що навіть у листах продовжують творити свій зачарований світ; вони стають лише приводом для « вказування» його, промовляючи до друзів, він промовляє до людства у намаганні мільйони роз'єднаних непорозумінням людей перетворити на рідний « мир». Чи багато є в світі людей, настільки свідомих свого високого і надважкого призначення, що мають право волати до Бога: « Ох, відійми від уст, бо гірка чаша. Молюся, чолом буду молитву на камені писати, твою молитву, відійми!» [2, с.335]

Простота його творів – це та сама божественна простота, що є єдиним можливим засобом « розкриття, розверзання», розгорнення надуявної, надлогічної складності всесвіту, у « німуванні речей якої [простоти] Бог вперше стає Богом» [10, с.239]. Це простота, коли поет позбувається особистості, « тратить голову», вливаючись до Єдиного, слухаючи « вісті зі світів, що лісові вітер приніс»: « Чули-сте, дівчата, як ліс шумів? Война буде, ой буде. Такої війни ще не було. Всі царі будуть си бити. Усіх хлопців і чоловіків заберуть і всіх уб'ють...» [7, с.307]. І далі каже Стефаник у листі до В.Морачевського: « Так ми усі разом з лісом, з бабов Тимчихов, з дівчатами, з татами творимо те, що життям називається в селі, а що поза селом називається поезією».

Що дає змогу Стефаникові зберегти себе у слові попри « пекельний біль» від відриву селянина від землі, « кривди усієї що серце людське крає», від засмоктування мужика « у болото» міста, аби шукати для нього « щастя на землі» [7, с.334]. Він каже про це: « Діточий біль і сміх ще є у мене. То така невинність, чистота дитини. Се у мене сила первісна, елементарна.»

Він був дитиною села, одним з тих, кого з кров'ю і м'ясом відривають від землі, від життя, примушують йти на « край світа», і його останньою надією на створення нового світу, що відійме у небуття життя, що є поезією.

Список використаних джерел

1.Аверинцев С.С., Андреев М.Л., Гаспаров М.Л., Гринцер П.А., Михайлов А.В. Категории поэтик в смене литературных эпох. // Историческая поэтика. Литературные эпохи и типы художественного сознания. – М.: Наследие, 1994. – 512 с. 2.Бахтин М. Эпос и роман (о методологии исследования романа). // Эпос и роман. - Спб: Азбука, 2000 - 304с. - С. 194-233. 3.Литературно-энциклопедический словарь (под общ. рук. В. Кожевникова) – М.: Сов. Энциклопедия, 1987. – 752 с. 4.Малахов В.С. Философская герменевтика Г.Г.Гадамера. // Г.-Г.Гадамер. Актуальность прекрасного. - М,1991. - С. 324 - 336. 5.Погребенник Ф.П. В. Стефаник: Семінарій. – К.,1979. – 190 с. 6.Рильке Р.М. Новые стихотворения – М.: Наука, 1977. - 544 с. 7.Стефаник Василь. Твори. - К., 1972. – 240 с. 8.Стефаник В. Вибрані твори. – К.: Держлітвидав УРСР, 1962. - 257 с. 9.Франко І. Старе і нове в сучасній українській літературі. Зібр. тв. у 50 томах. - Т. 35. - К. 1982. - С. 103 – 110. 10.Черненко О. Експресіонізм у творчості В.Стефаника. – Торонто: Сучасність, 1989.

Б. О. Бабенко

З ЄЛИСАВЕТГРАДСЬКОЇ ГІМНАЗІЇ У ВЕЛИКУ ЛІТЕРАТУРУ

Чоловіча гімназія – визнаний осередок освітнього й культурного життя Єлисаветграда, який заклав основи особистісного зростання багатьох поколінь юнаків, чиї імена згодом стали окрасою не просто історії навчального закладу, а знакови-

ми у розвитку багатьох галузей науки, мистецтва, літератури [4, 81–144].

Протягом відносно невеликого проміжку часу гімназія дала світу яскраву когорту майбутніх майстрів красного письменства, що стали класиками української, російської (російськомовної), єврейської та польської літератури, і просто художньо обдарованих особистостей. Передусім мовиться про Володимира Винниченка, Олександра Семененка, Ісаака Шкловського (Діонено), Абрама Гольденберга, що працював під псевдонімом Арго та Якова Гольденберга (псевдоніми Куба Галицький, Яго), Амінодава Шполянського, більше знаного як Дон Амінадо, Міхала Хороманського, Ярослава Івашкевича, хоч причетними до літературної творчості було й багато інших.

За словами Наталії Волинської [4, 38], Єлисаветградська гімназія належить до розряду тих навчальних закладів, про які до цього часу з повагою і гордістю згадується у сім'ях інтелігенції, розкиданої по всьому світу. Завдяки діяльності ради опікунів, яку певний час очолював О. Пашутін, до гімназії з самого початку її існування було запрошено висококваліфікованих викладачів, їх імена збереглись у протоколі засідання педагогічної ради від 4 серпня 1879 р. Це І. Панашатенко, С. Борлікевич, Ф. Крейсберг, Я. Корлінберг, а також такі відомі педагоги, як М. Крижанівський, П. Дубняков, В. Харцієва.

Проблеми розвитку освіти, зокрема освіченості учнів гімназії завжди перебували в центі уваги педколективу закладу: навчальна програма гімназії ретельно продумувалася та коригувалася відповідно до розвитку мистецтва та науки, завдяки чому матеріал завжди був свіжим, доречним. Наприклад, серед архівних матеріалів маємо документ щодо коригування програми із російської мови та словесності для учнів IV-го курсу з метою покращення їхніх практичних умінь та навичок шляхом збільшення кількості практичних занять та унормування розподілу годин в межах блоків різних тем [1, 44 – 51].

У гімназії панував культ книги [1]. Викладачі зобов'язувалися вивчити читацькі інтереси, переглянути фонди учнівської і фундаментальної бібліотек училища та громадської книгозбірні міста з метою їх поповнення літературою для юнацтва. Гімназистам рекомендувалося ведення «тетради с кратким содержанием о прочитанных книгах». Неабияку роль у активізації та задоволенні пізнавальних інтересів читачів відігравала бібліотека гімназії. Для неї передплачувались популярні на той час суспільно-політичні, педагогічні та історико-літературні видання. Охоче відвідували гімназисти і Єлисавеградську громадську бібліотеку.

Своїми цікавими спостереженнями ділиться професор Л.В. Куценко, який дослідив читацькі вподобання гімназистів: «Мимоволі захоплює той подиву гідний перелік імен та назв творів, котрому міг би позаздрити студент-філолог. Найхарактерніше ж те, що читалося те все без примусу, а книга була своєрідним наркотиком для гімназійної молоді. Справа у тому, що більше половини названих авторів не були передбачені ні програмою школи, ні списками позакласного читання» [4, 51]. Гімназисти захоплювалися творами О. Амфітеатрова, Л. Василевського, Є. Чирікова, І. Потапенка, Л. Толстого, І. Тургенєва, Ф. Достоєвськго, І. Гончарова, О. Купріна, І. Буніна, В. Короленка, А. Чехова, О. Островського, Д. Лондона, О. Дюма, Е. Золя, Ф. Шпільгагена, Е. Ожешко, Гі де Мопасана, У. Шекспіра, К. Гамсуна тощо [4, 51].

Навчальному процесу Єлисаветградської гімназії також були притаманні різноманітні позаурочні виховні заходи, серед яких читацькі конференції, літературні диспути тощо, а також вимогливість та дисципліна, завдяки чому єлисаветградські гімназисти за час навчання в своїй Альма Матер здобували пристойну загалом та літературну зокрема освіту, яка давала їм можливість і самим спробувати відтворити, осмислити й змоделювати життя художніми засобами, виказуючи власні вподобання та захоплення суспільно-політичними й філософськими теоріями свого часу.

Виховані в єдиному культурно-освітньому середовищі, ті випускники Єлисаветградської гімназії, що пов'язали своє життя із письменницькою діяльністю, здобувши подальшу освіту в інших, різних, навчальних закладах чи в різних життєвих умовах, кожен по-своєму увійшов у світову літературу власними поглядами на сутність людського життя – одвічний поступ людства на шляху марально-етичних шукань.

Найвідомішим у цьому сенсі випускником Єлисаветградської гімназій можна назвати Володимира Винниченка. У своїй творчості письменник торкався питань так званої «нової моралі «чесності із собою», а також розробив філософську концепцію конкордизму. Теорії конкордизму присвячено двотомну працю «Конкордизм – система будування щастя». «Конкордизмом ми називаємо систему лікування та реорганізації сил сучасного людського організму (чи то індивідуального, чи то колективного), сил як фізичних, так і психічних, систему базовану на рівновазі та погодженні тих сил», – писав В. Винниченко. До написання «Конкордизму». «Сходинкою» до «Конкордизму» був трактат «Щастя (Листи до юнака)», де представлений вимріяний образ нової людини. С. Погорілий називає романи «Вічний імператив» і «Лепрозорій» «мистецькими варіантами деяких сторін учення конкордизму».

Пошуки щастя – це наскрізна тема Винниченкового життя і творчості. Письменник і його герої вдаються до найзухваліших експериментів з метою подолати дисгармонію і знайти формулу щастя. Герой роману «Чесність з собою» каже: «Перед собою чиста будь. Коли гидко, то хоч умри, але не роби! Або, коли робиш, то роби так, щоб і розум твій оправдав те, що робиш». Роман «Лепрозорій» за задумом В. Винниченка став романізованою програмою конкордизму.

Характерною рисою художньої концепції В. Винниченка став моральний релятивізм. Автор намагався довести до читача думку про те, що мораль – витвір людини, і змінювати її треба так, аби вона не суперечила людському задоволенню (інстинктам). Бажання знайти «формулу щастя», яке Винниченко бачив у рівновазі розумової та чуттєвої сфер психіки людини, приводить його до критики «старої» моралі. Автор наголошує на тому, що постулати моралі буржуазного світу не беруть до уваги, ігнорують або й зовсім пригнічують таке потужне начало як інстинкт.

Подібні проблеми порушує у своїх творах порушує й Міхал Хорамнський (Михайло Хороманський). Яскравим зразком його морально-етичних пошуків стала збірка «Чоловік та Жінка» («Kobieta i mężczyzna»). Збірка розпочинається однойменним оповіданням. Основна проблема, яку висвітлює Міхал Хороманський у творі «Kobieta i mężczyzna» – подружня невірність, однак не сам факт зради цікавить автора, а ставлення до неї чоловіком і жінкою – полковником Гая й Іреною. «Бажання оволодіти і злитись з іншим людським тілом настільки притаманне нашій природі, що те, що ми називаємо «чистою формою», беззаперечно йому підкорюється».

Амінодав Шполянський (Дон Амінадо) у своїй творчості зображав ті речі, з яких складається повсякденне життя людей, їх побут. Показуючи слабкість сучасної йому дійсності, він, тим не менш, нікого не викривав та не засуджував, а лише ніби посміювався над нею, а часто й над собою. У поезії «Нічна злива». Дон Амінадо стверджує, що сутність людини не є героїзм чи сила – кожен лише прагне простого щастя та елементарного комфорту. Поет усвідомлював, що не сила, а страхи, сумніви, мінливість почуттів об'єднують людей, є приблизно однаковими: кожна сучасна людина це лише щепка одного величезного зрубаного дерева. Моральні пошуки митця також яскраво відобразилися у його афористичних висловах, пройнятих духом сатири та іронії: «Взаєморозуміння вимагає взаємної брехні», «Невдахи ніколи не запізнюються, але завжди приходять невчасно.

Як і Володимир Винниченко Ярослав Івашкевич певний час захоплювався тогочасними модерністськими течіями. Автор часто вдавався до стилізації під східну тематику, поєднуючи її із поетичною атмосферою українських та російських казок

і легенд. До таких творів можемо віднести «Втечу в Багдад», «Осінні роки», «Сім заможніх міст Кощія безсмертного» та деякі інші. Завершує цей період повість «Місяць сходить». Набуваючи життєвого досвіду, Ярослав Івашкевич все більше усвідомлював себе як письменник-реаліст. Найістотнішим кроком у напрямку до реалізму було усвідомлення Івашкевичем того, що будь-яка, навіть виняткова, індивідуальність є продуктом свого часу. У словах одного з героїв, що ототожнюється читачем з автором, містилося літературне кредо письменника: «Зупинити миттєвості життя, замислитися над ними, пояснити їх – ось моє завдання».

Отже, виховані в єдиній освітньо-культурній атмосфері Єлисаветградської чоловічої гімназії, що заклала основи особистісної, а від так й ідейно-естетичної категорії авторської свідомості, письменники, що пройшли різний життєвий шлях, творячи в різних країнах, мали те, що їх об'єднувало. Не можемо заперечувати, що хоч і кожен у своїй манері, Володимир Винниченко, Міхал Хороманський, Амінодав Шполянський та Ярослав Івашкевич багато уваги приділяли проблемі морально-етичних пошуків, що ніколи не втратять своєї актуальності, а тому дають підставу говорити про вихід зазначених письменників у велику літературу.

Список використаних джерел

1.Державний архів Кіровоградської області – Ф. 59. оп. 1. спр. 21. арк. 44 – 51 зв. 2.Елисаветградская мужская классическая гимназия. Фонд №59. Инвентарная опись: 1879 – 1919 гг. Государственный архив Кировоградской области. 3.Єлисаветград у дзеркалі слова / За ред. проф. О. А. Семенюка. – Кіровоград: КОД, 2004. – 56 с. 4.Єлисаветградська гімназія. Книга перша. – Кіровоград: Українська гімназія, 1997. – 199 с.

Л. М. Бойцун

МОВОЗНАВЧІ ЗАСАДИ СУГЕСТІЇ ТА НЛП

Із розвитком психології та нейролінгвістики вчених усе більше цікавлять методи впливу на підсвідомість людини. З огляду на те, що лінгвістичний аспект займає у теорії НЛП центральне місце, останнім часом активізувалися дослідження сугестивних практик та мовних формул.

Слово лікує, слово вбиває, слово може стати ключем до підсвідомості. І.П. Павлов зазначає, що слова – це умовні подразники, які утворюють тимчасові нервові зв'язки другої сигнальної системи. Ці тимчасові зв'язки , які повторюються у корі головного мозку зі схожими першосигнальними подразниками, призводять до того, що слово, стає власне словом. Воно являє собою узагальнений другосигнальний подразник, що відбиває у собі цілий клас першосигнальних подразників [5,с.429]. Це і робить другу сигнальну систему фізіологічною основою вищих психічних процесів і перш за все вербального мислення. Це і стало основою більшості сугестивних практик та розробок НЛП.

Сугестія є власне компонентом звичайного людського спілкування, але може виступати і як спеціально організований вид комунікації, який формується за допомогою вербальних (слово, текст) і невербальних (міміка, жести, дії іншої людини, оточуюче середовище) засобів.

Необхідність використання вербальних засобів для досягнення сугестії показує, що ця проблема в такій самій мірі є лінгвістичною, як і медичною (психологічною) і вимагає свого вирішення. Дослідження лінгвістичних аспектів сугестії є предметом вивчення сугестивної лінгвістики.

Сугестивна лінгвістика – це і філософія, і набір теоретичних знань, і універсальні практичні методи, засновані на майстерному володінні мовою. Сугестивна лінгвістика – це якісна лінгвістична теорія, яка пояснює вплив мови на підсвідомість і щоденну практику. Бо ці знання необхідні тим, хто займається рекламою, зокрема політичною рекламою, навчає дітей і дорослих, або ж психологічною практикою.

Необхідність появи сугестивної лінгвістики можна пояснити існуванням соціальної потреби у вивченні лінгвістичних аспектів сугестії. Медики цю соціальну потребу пов'язують з постійними стресами та неврозами. Виходячи з цього, вони змушені звертатись до лінгвістів у пошуках новітніх засобів психотерапії.

Феномен сугестії традиційно відносили до магії, релігії, медицини та психології, і саме представникам цих напрямків належить левова частка праць, присвячених цій проблемі.

У рамках лінгвістики сугестії розроблений груповий метод вербальної міфологізації особи (ВМЛ), що дозволяє словесно закріпити результати роботи психотерапевта і групи за допомогою « якірного» аутосугестивного тексту з інтеріоризованими позитивними конотаціями. Суть методу в тому, що під час роботи психотерапевтичної групи створюється особистий « міф» пацієнта, який допомагає закріпити благотворний стан і періодично (в міру необхідності) в нього повертатися. ВМЛ (лінгвосинтез) дозволяє гранично використовувати можливості рідної мови в психотерапії, зв'язує слово, образ і текст-особу в єдине ціле.

У статі Д. Мосса та Е. Кіна, присвяченій екзистенціально-феноменологічному підходу до розуміння свідомості, стверджується, що людина лінгвізує свій світ, і лінгвізація у цьому сенсі є творчим процесом. Людина живе у світі, що постійно перетворюється за допомогою його власної мови. Більше того, усі центральні місця і миті в її світі виявляються позначеними власними назвами. Людська відкритість світу не тільки структурується мовою, але й також трансформується за її допомогою [7,с.115].

Л. Вітгенштейн у своєму « Логіко-філософському трактаті» стверджує: « Межі моєї мови означають межі мого світу. Людина має здатність будувати мову, в якій можна виразити будь-який зміст, не маючи уявлення, що означає кожне слово – так само, як люди розмовляють, не знаючи, як утворились окремі звуки» [1].

Упритул до усвідомлення мовної проблеми сугестії підішли також нейрофізіологи та психобіологи.

Російський дослідник Б.Ф. Поршнєв зробив спробу використати новітні відкриття у царині археології, антропології, лінгвістики для пояснення глибоких еволюційних стратів у психіці, мисленні, мові сучасної людини.

На думку Б. Ф Поршнєва, зародження другої сигнальної системи і поява мови безпосередньо пов'язане з явищем сугестії: « Спочатку, у витоках, друга сигнальна система знаходилася до першої сигнальної системи в повному функціональному біологічному антагонізмі. Перед нашим розумовим поглядом зовсім не « добрі дикуни», які добровільно пригнічують в собі жадання і потреби для блага іншого: вони звертаються один до одного засобами інфлюації, до яких належить і сугестія, для того, щоб пригнічувати в іншого біологічно корисну тому інформацію, що йде по першій сигнальній системі, і замінити її побудженням, корисними собі» [6,с.417] « Друга сигнальна система народилася як система примусу між індивідумами: чого не робити, що робити».

Т.Ю. Ковалевська доходить висновку, що « зміст завжди має пройти крізь мову, бо в іншому разі думка не отримує діакритизованого « вигляду», залишається в недиференційованій континуальності, що не дає змоги реципієнтові сприйняти її значеневе наповнення [3, с.58].

Також Б.Ф. Поршнєв стверджує, що людина у процесі сугестії інтеріоризує свої реальні стосунки з іншими індивідами, контролюючи, регулюючи та змінюючи завдяки цьому власну діяльність. Цей процес уже не можливо здійснювати у діях з предметами, він проходить як мовна дія у внутрішньому плані. Механізм «звернення до себе» виявляється елементарною частиною мови-мислення. Дипластія – протиріччя мислення – трактується Б.Ф.Поршнєвим вираження вихідних для людини відносин «ми – вони». Розвиток феномену сугестії, за Б.Ф. Поршнєвим, відбувався так: « виникає сугестія на певному максимально високому рівні інтердикції, завер-

шується її розвиток на рівні виникнення контрсугестії» [6,с.429].

Б. Ф. Поршнєв висуває теорію сугестивного походження мови, підтверджуючи свою гіпотезу даними нейрофізіологів про те, що з усіх зон кори головного мозку людини, причетних до мовної функції, тобто до другої сигнальної системи, еволюційно давніше інших – лобова доля, зокрема префронтальний відділ. Цей висновок відповідає тезі, що «у витоків другої сигнальної системи лежить не обмін інформацією, тобто не повідомлення чого-небудь від одного до іншого, а особливий вид впливу одного індивіда на дії іншого – особливе спілкування ще до додавання до нього функції повідомлення» [6,с.408].

Т.Ю. Ковалевська у своїй праці «Комунікативні аспекти нейролінгвістичного програмування» зазначає, що у межах НЛП феномен мови розуміють, як певний різновид, конгломерат фільтрів, які, з одного боку, не припускають перевантаження людської свідомості й координують його сприйняття, вичленовуючи необхідне, а з іншого – зумовлюють редукцію певних сенсових сегментів [3, с.57-58].

В основу лінгвістичної теорії НЛП покладено постулати трансформаційної граматики та уявлення про архітектуру когніцій, яку, за ДЖ. Фодором та Н. Хомським, описують за допомогою переліку специфічних модулів психосистеми особистості, ґрунтованих на інваріантних закономірностях, що мають універсальний характер.

Також учені пов'язують лінгвістичне вивчення сугестії, перш за все, з прагматикою. На думку Г.В. Колшанського, до сфери прагматичного впливу відноситься використання мови у психотерапії, в процесі якого слово не просто вживається у прямому чи переносному значенні, але й з метою навіювання пацієнту реальності тієї картини, яка створена лікарем для зцілення хворого[4, с.101].

Про « прагматику людської мови» говорить і Г.Клаус, маючи на увазі «психологічний та соціальний аспекти застосування мовних знаків» [2,с.45] у межах яких досліджують « теоретико-пізнавальний бік впливу слів та речень на людину» [2,с.23].

Спираючись на здобутки сугестивної лінгвістики та прагмалінгвістики у сучасних практиках НЛП було сформовано пласт зафіксованих формул, які мають мовну потенцію із динамікою психоемоційних факторів особистості або соціуму, та мають можливість впливати на підсвідомість людини.

Список використаних джерел

1.Витгенштейн Л. Логико-философский трактат. – М.: ИЛ, 1958. – 134 с. 2.Клаус. Г. Сила слова. – М.: «Прогресс», 1967 – 216 с. 3.Ковалевська Т. Ю. Комунікативні аспекти нейролінгвістичного програмування. – О.: Астропринт, 2001. – 341 с. 4.Колшанский Г. В. Объективная картина мира в познании и языке. – М: Наука, 1990. – 103 с. 5.Павлов И. П. Лекции о работе больших полушарий головного мозга, Пол. собр. соч., М. – Л.: 1951. 6.Поршнев Б. Ф. О начале человеческой истории. Проблемы па-леопсихологии. – М.: Мысль, 1974. – 487 с. 7.Moss D., Keen E. The Nature of Consiousness, The Existential-Phenomenological Approach, 107-120//The Methaphors of Consciousness. New York: London, Plenum-Press, 1981. – 521 p.

Р. А. Досмаханова, К. О. Ажиев

КАЗАХСКИЙ НАУЧНО-ТЕХНИЧЕСКИЙ ТЕКСТ КАК ОСНОВА КОММУНИКАЦИИ В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ СФЕРЕ

Процесс обучения второму (казахскому) языку студентов русских групп технических вузов направлен, прежде всего, на понимание и осмысление казахского текста по специальности. Поэтому в отечественном языкознании имеют место исследования казахского научно-технического текста, в частности учебно-технического текста. Следует отметить, что в казахстанской лингвистике превалируют труды ученых о стилистических особенностях художественного текста. Проблемой изучения специфики научного текста лингвисты стали заниматься лишь в

последние годы. Так, С.Коянбекова в общих чертах формулирует языковые особенности научной речи.[3].

Особое место в определении научной речи и в изучении синтаксиса научного текста занимает работа С.Алисжанова. В монографии «Синтаксис научной прозы» автор пишет: «Любой текст состоит из целенаправленной информации, обращенной к конкретному адресату. В системе языка текст занимает место как высшая единица, имеющая содержательную, коммуникативную, номинативную, структурную особенности» [1,с.32]. А.К. Жубанов определяет статистические особенности функционально-содержательных групп, характерных для абзацев научно-популярных текстов. Ж.Есинбаева[2] затрагивает вопросы дискурсивного, стилистического анализа научно-популярных текстов. Н.Уали в докторской диссертации «Теоретические основы казахской культуры слова» [4]выявляет лингво-коммуникативные черты смысловой организации научного текста. А.И.Тилембековавнесла определенный вклад в определение лингво-прагматической структуры научно-технического текста.Однаконазванные труды не могут охватить все многообразие признаков научного текста и его коммуникативных особенностей. Несомненно, одна из первостепенных задач казахстанских ученых-лингвистов – изучение структурных, языковых и функциональных особенностей научного текста.

Следует отметить, что казахский технический текст так или иначе рассмотрен в переводческом аспекте. Казахстанские лингвисты ? затрагивают проблемы перевода технического текста. Думается, что это закономерное явление. Ведь до конца прошлого века обучение в техническом вузе осуществлялось на русском языке. С набором казахских групп стала создаваться учебно-техническая литература на казахском языке, в основном переводная. Следовательно, казахский учебно-технический текст представляет собой сложную конструкцию. Возможно, справедливым будет утверждение, что казахский учебно-технический текст переживает стадию становления. В связи с этим проблема обучения казахскому учебно-техническому тексту ждет своего решения. Обучение казахскому учебно-техническому тексту включает работу по отбору и адаптации технического текста в соответствии с учебными целями. При создании учебного научного текста необходимо учесть его коммуникативную характеристику. Одним из ключевых понятий лингвистики текста является понятие «рецепиент». Не случайно С.Алисжан пишет: «И научный текст будет воспринят обществом (социумом) только при наличии воспринимающего субъекта (адресата). Именно так научный текст тесно соприкасается с генетически связанными с ним многочисленными самостоятельными текстами, сливается с ними в единый макротекст (контекст), становится одним из составных элементов последнего»[1, с.32].

Следовательно, фактор адресата должен учитываться при анализе научных текстов, что отражает отличие научного текста от других видов теста с коммуникативной точки зрения. Общеизвестно, что автор научного текста стремится убедить читателей в верности своих суждений и умозаключений. Поэтому в таких текстах используются специальные способы и приемы внушения, которые становясь в свою очередь актами общения, создают возможность для правильного понимания читателями научной информации в тексте. Это означает, что если достоверность содержания является важной характеристикой научного текста, то возникает необходимость определения лингвистических способов его выражения.

В акте словесного общения принимают участие сознания двух субъектов: адресанта и адресата. Соответствие этих двух сознаний способствует успешности процесса коммуникации. В зависимости от адресата мы понимаем кому адресовано научное сочинение: только для узких специалистов или для обучающейся аудитории. В чисто научных текстах фактор адресата соответствует формуле «специалист – специалист», примерно равны уровни автора и читателя, имеющих почти одинаковый запас знаний. Если для научного текста,

адресованного узким специалистовам, характерно обилие терминов, в учебном тексте для обучающихся термины поясняются с помощью описания с опорой на известные сведения.

Рецепиент в нашей практике – это студент технического вуза, будущий инженер. С целью профессонально-ориентированного обучения мы должны как преподаватели второго языка предлагать студентам учебные тексты, постигая которые они смогут, с одной стороны, совершенствовать профессиональные навыки, а с другой – (и в этом наша миссия) совершенствовать знание второго языка. Преподаватель-языковед как посредник между автором подлинного технического текста (учебника по специальности на казахском языке) и русскоязычным студентом (все другие занятия, в том числе по специальности, изучаются на русском языке). Иными словами, полное усвоение специального текста на казахском языке студентом русской аудитории – это путь к освоению казахского языка как второго языка обучения.

Прежде чем анализировать текст, целесообразно сначала присмотреться к самому обучаемому как к субъекту восприятия, т.е. как к рецепиенту: готов ли он воспринять предложенный текст. Например, на первых занятиях по Введению в специальность среди будущих филологов мы практиковали несложные эксперименты. Студентам дается письменное задание: представить куб и разделить его на две части. Как правило, ответы обучающихся бывают неоднородными. Одни (это тип художников, людей с развитым образным мышлением) стремятся примерно так описать довольно красочно сам процесс: «Я представил куб. Это деревянный куб. Он красного цвета. Когда его разрезали, посыпались опилки, запахло свежей древесиной...» и т.п. Другие представляют геметрическую фигуру, даже предлагают чертежный вариант и таким образом нацеливают свое внимание на результат процесса: «При делении куба получилось два параллелограмма...» и т.п. Такие рассуждения характерны для тех, кто склонен к точным наукам. Любопытно, что при проведении данного эксперимента со студентами технических специальностей было замечено, что большинство их относится ко второму типу. Итак, студентов технической специальности необходимо готовить к восприятию технического текста, объяснив, в первую очередь, его языковые особенности и тем самым формировать у них техническое мышление.

Научно-технический текст создается специалистом определенной отрасли технических наук. В таком тексте затрагиваются конкретные проблемы, которые находят отражение на разных уровнях научного познания. Технический текст является комплексом известных лексических и лексико-грамматических единиц языковой системы. Учебно-технический текст пишется для обучающегося. В связи с этим его главное назначение – передача знаний будущему специалисту. Синтаксическая организация отрывков текста основана на его коммуникативных задачах, благодаря чему текст становится семантико-синтаксическим целым.

Таким образом, основная цель научно-технического текста – это воздействие не на эмоции читателя, а на его интеллект. В связи с этим автору такого текста необходимо передать, прежде всего, конкретную информацию и точные сведения. Иными словами, технический текст является продукцией языковой деятельности в сфере научной коммуникации. Утверждение, что технический текст создается только автором, является ограниченным. Технический текст – это взаимосвязь речемыслительной деятельности автора и рецепиента. Следовательно, любой текст – результат коммуникации, то есть коммуникативная единица. В таком случае преподаватель, обучающий второму языку студента технического вуза, выступает посредником между автором технического текста и обучаемым. Преподаватель-словесник использует технические тексты как дидактический материал для профессионально ориентированного обучения студента второму языку. Итак, целесообразно расширить систему «автор – рецепиент» и

рассмотреть технический текст в системе «автор – обучающий второму языку – обучаемый».

Список использованных источников

1.Алисжанов С. Синтаксис научной прозы. – Алматы: Арыс, 2007. (на каз. яз.) 2.Есинбаева Ж. Научно-популярный стиль: дискурсивный, лингво-стилистическийанализ: канд. филол. наук ... автореф.дис. –Алматы, 2009. (на каз. яз.). 3.Коянбекова С. Проблемы научного стиля// Казахский язык и литература №7. – 2005. -С.36-40.(на каз. яз.). 4.Уали Н. Теоретические основы казахской культуры слова: докт. филол. наук ... автореф. дис. –Алматы,2007. (на каз. яз.)

А. Х. Кастро Родригес

НАЦИОНАЛЬНЫЕ ВАРИАНТЫ ИСПАНСКОГО ЯЗЫКА: К ВОПРОСУ О ВЫБОРЕ НОРМЫ В ПРОЦЕССЕ ПОДГОТОВКИ ПЕРЕВОДЧИКОВ

Из шести официальных языков ООН - английского, арабского, испанского, китайского, русского и французского, только английский и испанский занимают завидное положение более или менее универсальных языков общения в мировом масштабе.

«Испанский язык, на котором разговаривают более 495 миллионов человек, стал вторым в мире по распространенности после китайского. Число людей, разговаривающих на испанском языке, в 2012 году продолжало расти, в то время как количество разговаривающих на английском … сократилось» [1].

Согласно некоторым подсчетам, к 2030 году 7,5% населения земного шара будет говорить на испанском языке (535 миллионов человек). Кроме того, по различным оценкам, «через три или четыре поколения 10% населения Земли будет общаться на испанском языке, а наибольшее количество испаноговорящих будет проживать в США. В США их будет даже больше, чем в Мексике», где сейчас проживает более 125 миллионов человек. [1]

Испанский язык медленно, но уверенно выдвинулся вперед на протяжении XX века, оставив позади другие языки. Такое распространение имело место, особенно, но не только, в результате широкого распространения культуры стран Латинской Америки. Кроме того, следует ожидать, что «так как рождаемость в испаноговорящих странах выше, чем в англоговорящих, то вполне возможно, что испанский язык всё-таки отвоюет почётное второе место среди государственных языков по численности носителей.

Таким образом, нет никаких сомнений о месте, занимаемом испанским языком в мире. Однако, в этом плане основную роль играет испанский язык Америки. Именно в этом регионе проживает основной массив людей, для которых испанский язык является родным языком. Именно они «экспортируют» в другие районы мира свои лингвистические и культурные традиции. Без Латинской Америки, «испанский язык был бы просто небольшим европейским языком», отметил мексиканский литературный критик и историк Кристофер Домингес [2].

С другой стороны, реализация «принципа «единства в разнообразии», провозглашенного Королевской академией испанского языка, смягчение академической политики в вопросах, касающихся национальных вариантов испанского языка, лишний раз показывает степень ошибочности использования одной кастильской миноритарной нормы испанского языка в процессе его преподавания. Однако, эта норма все еще с большим упорством изучается во многих украинских лингвистических ВУЗах. Тем более этот принцип ошибочен, если учесть, что «…не существует паниспанских норм, которые отбирали бы предпочтительные варианты, нет страны или региона, признаваемого всеми как носителя языкового стандарта и чья форма речи копировалась бы жителями других стран» [3].

На материале испанского языка понятие «национальный вариант» был введен

академиком Г. В. Степанов еще в последней четверти прошлого века. Этот термин, характеризует «формы национальной речи, которые не обнаруживают резких структурных расхождений, но вместе с тем приобретают автономию, поддерживаемую и осознаваемую в пределах каждой национальной общности» [4].

Еще в 2014 г. аналитическая компания «Комон Сенс Эдвайзери» (Common Sence Advisory) опубликовала результаты исследования по вопросу влияния локализации веб-сайтов на рост продажей. Результат был ожидаемым: «не могу прочитать - не куплю» (англ. Can't read, won't buy) [5]. Какими бы успешными были ваши продажи «у себя дома», придет момент, когда придется искать выход на международные рынки, но для этого необходимы хороший перевод и локализация текста. «Языковая локализация - это перевод и культурная адаптация продукта (текста) к особенностям определенной страны, региона или группы населения» [6]. Локализованный текст требует выполнения профессионального перевода носителем языка или хорошо подготовленным специалистом, который должен адаптировать содержание перевода под культурные особенности целевых рынков и менталитета конечного пользователя текста, т.е., под определенный национальный или региональный вариант. В условиях глобализации экономики и ее ориентирования на внешние рынки, такой подход более, чем оправдан.

Если учесть, что Латинская Америка является одним из регионов мира, который начинает занимать достаточно высокие позиции в мировой торговле, экспорте продукции, туризме и общественно-политической жизни, профессиональное изучение испанского языка этого региона, приобретает особенную актуальность при подготовке специалистов по испанскому языку. Однако, до сих пор многие коллеги «традиционалисты» признают основным источником информации для студента за «бумажным» учебником. На наш взгляд, это тупиковая точка зрения. Нет никакого сомнения в том, что Интернет - эффективный инструмент, позволяющий презентовать материал актуально, увлекательно, охватывая большие районы распространения испанского языка. Но, отсталое техническое оснащение многих украинских ВУЗов является значительным тормозом на пути усовершенствования методики преподавания иностранных языков. В современных условиях это отставание экономически не оправдано.

Наличие некоторых фонетических особенностей «европейского» варианта испанского языка не препятствует общению. Вместе с тем, наличие ряда лексических, грамматических и терминологических отличий могут стать тормозом для общения с латиноамериканским районом. Присутствие этих и других особенностей испанского языка Америки [7], а также ряда других лингвистических и лингвострановедческих особенностей региона, ставят новые задания при подготовке специалистов по испанскому языку. Их учёт в образовательном процессе является методической и экономической необходимостью современного развитого общества.

В последние годы предпринимаются попытки описания, так называемой пан-испанской нормы испанского языка, т.е., той языковой нормы, которой пользуются все более или менее культурные люди, говорящие на испанском языке в разных странах. Попытка создания некоего мирового стандарта испанского языка, действующего как объединяющая сила среди всего многообразия вариантов, на наш взгляд, является иллюзорной попыткой создания некой нормы языка, лишенного региональных особенностей. Воспоминания об исторической преемственности по отношению к «исторической родине», давно уступили место прагматическому и утилитарному подходу. Если знание того или другого варианта языка поможет нам в продвижении товаров и услуг, то тогда нужно им пользоваться, но, для владения той или иной нормой языка, необходимо расширить представление студентов об этом языке и не ограничиваться лишь знанием языковой нормы, используемой меньшинством говорящих на этом языке.

Решение о том, какой вариант языка предпочтительнее использовать в той или

другой ситуации, приходиться принимать практически каждый день в каждой коммуникативной ситуации, но, ориентируясь лишь на одну миноритарную норму в процессе преподавания, наши попытки адаптироваться к реалиям современной эпохи обречены на провал, тем более что все национальные варианты испанского языка в странах Латинской Америки имеют определенную общность, которую можно «противопоставить» европейской норме испанского языка.

Таким образом, без учета этих особенностей в учебном процессе, по-прежнему будут выпускаться неконкурентоспособные специалисты в области испанского языка, испытывающие объективные трудности при общении с латиноамериканским районом.

Список использованных источников

1.Электронный ресурс – Режим доступа: http://inosmi.ru/world/20130115/204651649.html. 2.Электронный ресурс – Режим доступа:http://www.latercera.com/noticia/cultura/2015/05/1453-630327-9-christopher-dominguez-michael-sin-latinoamerica-el-espanol-seria-una-pequena.shtml. 3.John M. Lipski. El español de América. Madrid. Ediciones Cátedra. 2002. p. 154. 4.Степанов Г.В. Типология языковых состояний и ситуаций в странах романской речи. М., «Наука», 1976, с. 100. 5.Электронный ресурс – Режим доступа: http://www.commonsenseadvisory.com/AbstractView.aspx?ArticleID=8057. 6.Электронный ресурс – Режим доступа: https://ru.wikipedia.org/wiki/Языковая_локализация. 7.А.И. Носкова, Е.А. Плеухова. Эволюция испанского языка в странах Латинской Америки. Филология и культура.- Казань, 2013.- № 1 (31) – с. 84-90. Электронный ресурс – Режим доступа: http://www.philology.ru/linguistics3/noskova-pleukhova-13.htm

Г. С. Онуфрієнко, І. В. Крашевська

ТЕРМІНОЛОГІЧНІ ЗАПОЗИЧЕННЯ МІЖНАРОДНОГО СТАТУСУ У СФЕРІ ТЕОРІЇ МОВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Останніми століттями мови європейского ареалу являють світові свій невпинний еволюціонізм, розмаїття та яскравість конвергентних форм якого актуалізують на всіх мовних рівнях масштабну проблему – особливості сучасного термінотворення, у просторі якого результатом наукових викликів часто постають термінологічні запозичення, що впливають на інтернаціоналізацію лексичного складу, якою позначено обидві сфери його існування: фіксації та функціонування.

«Теорія мовної комунікації» (ТМК) як новий інтегративний напрям у лінгвістиці і як нова міждисциплінарна галузь сучасної гуманітарної освіти [7] посідає одне із ключових місць, бо в ній органічно синтезовано лінгвістичні, риторичні, семіотичні, психологічні, філософські, логічні, культурологічні, інформативні, когнітологічні, соціологічні та інші важливі підходи до живої людської мови в спілкуванні і соціумі. Різні аспекти ТМК як науки та новаційної університетської дисципліни досліджено в працях і вітчизняних (Ф.Бацевич, Г.Онуфрієнко, Г.Почепцов, О.Семенюк.,О.Яшенкова та ін.), і зарубіжних (Е.Берн, Г.Ґрайс, О.Залевська, М.Макаров, П.Сопер та ін.) лінгвістів. Проблема термінологічних запозичень українською мовою є актуальним об’єктом наукових публікацій таких вишівських науковців, як В.Горпинич, Т.Кияк, І.Кочан, Г.Онуфрієнко, Н.Попова, О.Стишов та ін. Комунікація покликана виконувати й виконує низку значущих функцій у соціумі. Серед них однією з найважливіших і найдефіцитніших у сучасному суспільстві є функція переконування, якою ТМК безпосередньо пов’язана з риторикою [5] і яка вимагає якнайточнішого користування термінологією, й у першу чергу інтернаціональною.

Мета цього дослідження – зафіксувати у субмові ТМК та різнопараметрально проаналізувати лексичні запозичення міжнародного статусу (з давньогрецької, латини, англійської) східнослов’янськими мовами. Матеріалом дослідження обрано навчальний тлумачний словник ТМК [4], глосарій [3] та доступні електронні ресурси.

За етимологічною природою базовий іменниковий термін *комунікація* [2, с.

545] походить від латинського commūnicāto («повідомлення, передача»), пов'язаного з дієсловом commūnico («роблю спільним; повідомляю; з'єдную»), що є похідним від commūnis («спільний»). Цікавим є факт, що 1928 р. у каталозі бібліотеки Конгресу США слово комунікація можна було знайти лише у двох рубриках: «Комунікація та транспорт» і «Військова комунікація» [6]. З появою електронних засобів зв'язку постала потреба розглядати комунікацію як трансляцію інформації технологічними каналами. Отож ідеї і фізиків, і механіків, і філософів, і соціологів, і психологів, і лінгвістів уплинули на формування поняттєвого змісту цього терміна, що результувало в широке переосмислення їх ідей як у вітчизняній, так і в європейській науці. Термін *комунікація* функціонує як інтернаціональний: у багатьох європейських мовах є подібними його написання, зміст та звучання (англ. *communication*, нім. *kommunikation,* польск. *komunikacja*, франц. *communication).*

Українська вища освіта і наука на початку XXI ст. інтегруються у європейський простір, а тому розширюється міжнародний термінологічний фонд європейського ареалу. Взаємодія різномовних термінологічних систем імпульсує й активізує термінологічні запозичення з європейських мов і найактивніше з англійської як мови міжнародної. Наявність інтернаціональних слів збагачує мову, оскільки інтернаціональне не протистоїть національному, а втілюється в ньому [1]: сила мови полягає в тому, що вона, запозичуючи чуже слово, адаптує і використовує як власне, автохтонне, пристосовуючи до своїх парадигм.

Виділення інтернаціоналізмів серед іншомовних запозичень може з різних причин складати об'єктивно нелегку проблему. У процесі суцільного опрацювання обраних для аналізу словникових джерел з-поміж майже 1000 терміноодиниць ТМК (у контексті дефініції інтернаціоналізмів, запропонованої В.В.Акуленком) було визначено понад 30% міжнародних термінів. Їх було класифіковано за низкою критеріїв:

1. За сферою первинного застосування: соціологічні науки (*культура*, *субкультура* (лат.); *гендер*, *інтерв'ю* (англ.)); психологія (*ідіолект* (грец.); *девіація*, *експресія* (лат.); *імідж*, *імпринтинг*, *лідер*, *шок* (англ.)); інформаційні технології (*регістр* (лат.); *інтернет*, *контент*, *фрейм* (англ.)); економіка (*стандарт* (англ.)); спорт (*фальшстарт* (англ.)); лінгвістика (*евфемізм*, *ідіома*, *кінема*, *плеоназм* (грец.); *автокомунікація*, *іллокуція*, *інтерлінгвістика*, *конкорданс*, *перлокуція*, *перформатив*, *транслітерація* (лат.); *хезитація* (англ.)).

2. За часом запозичення: давно засвоєні (*алфавіт*, *лексика*, *рема*, *ритм*, *тема* (грец.); *автор*, *апарат*, *канал*, *код*, *структура*, *термін, фільтр, форма*, *цитата* (лат.); *інтерв'ю*, *імпринтинг*, *лідер*, *стандарт*, *фальшстарт*, *хезитація, шок* (англ.)); з ознакою неологізмів (*дейксис*, *диглосія, харизма* (грец.); *імплікатура*, *конкорданс*, *окулесика*, *пресупозиція, фасцинація* (лат.); *імідж*, *іміджмейкер, інтернет*, *контент*, *спічрайтер, фрейм* (англ.)).

3. За лексико-семантичними групами: об'єкт (*актант, денотат, канал, комунікат, фільтр* (лат.)); суб'єкт (*ритор* (грец.); *автор, білінгв, індивід, інтерпретатор, комунікант, монолінгв, референт* (лат.); *лідер* (англ.)); процес (*діалог, монолог, полілог* (грец.); *акт, актуалізація, артикуляція, дикція, експресія, інтерпретація, комунікація, контакт, конфлікт, трансформація* (лат.); *імпринтинг, інтерв'ю* (англ.)); стан (*емпатія* (грец.); *шок* (англ.)); ознака (*аграматизм, алогізм, амфіболія, диглосія, паралелізм* (грец.); *білінгвізм, плюралізм, полілінгвізм, харизматизм* (лат.)); назви наук та їх розділів (*еристика, етнориторика, риторика, семіологія, такетологія, філологія* (грец.); *девіатологія, комунікативістика, лінгвістика, ораторія, паралінгвістика, психолінгвістика, соціолінгвістика* (лат.)); категорії (*етос, логос, пафос* (грец.)); абстрактне поняття (*епоха, канон, метод, парадигма, прототип, система, стратегія, тактика, теорія* (грец.); *аргумент, аспект, дискурс, домінанта, інтертекст, інтерференція, інформація, контекст,*

континуум, концепт, максима, норма, принцип, регістр, структура, термін, фігура, форма, формула, функція (лат.); *імідж, контент, стандарт* (англ.)) тощо.

4. За частиномовною природою і мовними параметрами: всі виявлені інтернаціоналізми є відмінюваними в українській мові іменниками, мають категорію роду (*глоса* – ж.р., *етноейдема* – ж.р., *ідіома* – ж.р., *хронеміка* – ж.р., *топос* – ч.р., *узус* – ч.р.) та більшість із них – числа (*адресат –адресати*; *текст - тексти*), що дозволяє класифікувати їх як повністю (максимально) засвоєні українською мовою.

Грецизми й латинізми серед опрацьованого масиву значно перевищили в кількості англіцизми, що й підтверджує пріоритетний і найперший за часом вплив класичних мов на формування галузевих термінологій.

Отже, ТМК, формуючись в українській мові переважно автохтонними засобами, в нових умовах тенденції науки до єдності в ім'я міжнародного прогресу приймає (і це цілком логічно) лексичні запозичення із високорозвинених літературних мов (передусім європейського ареалу). Ця взаємодія "свого" і "чужого", національного та запозиченого особливо яскраво простежується в термінологіях, що перебувають у стані активного формування, розвитку й розбудови, як, зокрема, ТМК.

Список використаних джерел

1. Акуленко В.В. Українська мова в європейському контексті (проблеми розвитку мовленнєвої комунікації) /В.В. Акуленко// Мовознавство. – 1998. – № 2–3. – С. 91–97. 2. Етимологічний словник української мови: У 7 т. / [гол. ред. О. С. Мельничук]. – К.: «Наук. думка», 1985. – Т. 2.– 572 с. 3. Онуфрієнко Г.С. Глосарій до мовної комунікації за фахом/Г.С.Онуфрієнко. –Запоріжжя: ЗНТУ, 2016. –88 с. 4. Онуфрієнко Г. С. Навчальний тлумачний словник термінолексики теорії мовної комунікації. / Г. С. Онуфрієнко. – Запоріжжя: ЗНТУ, 2009. – 70 с. 5. Онуфрієнко Г. С. Риторика: [навч. посібник для ВНЗ] / Г. С. Онуфрієнко – К.:ЦУЛ, 2008. – 592 с. 6. Онуфрієнко Г.С. Термін комунікація в поняттєвому вимірі й лінгвістичному контексті/Г.С. Онуфрієнко, А.О. Черневич// Проблеми української термінології: Вісник національного університету «Львівська політехніка». – 2010. – №675. – С. 154-160.7. Онуфрієнко Г. С. Термінолексика інтегративних наук (на прикладі теорії мовної комунікації) / Г. С. Онуфрієнко // Українська термінологія і сучасність: [зб. наук. праць]. – К.: КНЕУ, 2009. – Вип. VIII. – С. 304–307.

О. В. Куц

ТИПИ ТРАНСПОЗИЦІЙНИХ ОДНОРІВНЕВИХ ПАРАДИГМ У СИСТЕМІ ПРОСТОГО РЕЧЕННЯ

Дериваційна парадигма речення об'єднує два типи парадигм – модифікаційну й транспозиційну, які вирізняє регулярність і незалежність від контексту чи ситуації при загальній спільності денотативного змісту. У похідному реченні, на відміну від базового, вихідного, він ускладнений, що репрезентують компоненти складної синтаксичної природи, які виникли внаслідок процесів згортання (конденсації) чи розгортання (поширення). Транспозиційна парадигма описує зміни або серед конструкцій одного рівня (спільнорівнева (однорівнева) транспозиційна парадигма), або трансформації складного речення у просте ускладнене чи словосполучення (різнорівнева транспозиційна парадигма).

Виділяємо три типи транспозиційних однорівневих парадигм у системі простого речення:

1. Двоскладне речення з предикатом дії → двоскладне речення з предикатом результативного стану → просте речення з предикатом дії і редукованим неозначеним суб'єктним компонентом у формально-граматичній структурі [4] → односкладне безособове речення з предикатом результативного стану, що виражений предикативною формою на –но, -то. Напр.*: Діти зірвали квітку → Квітка зірвана дітьми → Квітку зірвали → Квітку зірвано*; *Вони підготували доповіді на конференцію → Доповіді підготовлені на конференцію ними → Підготували доповідь на конференцію → Доповідь підготовлено на конференцію*. К.Г. Городенська зазначає, що процес пасивізації вихідних двоскладних речень, зумовлений на початко-

вому етапі переміщенням називного суб'єкта дії в у сферу орудного, може поглиблюватися шляхом редукції орудного суб'єкта дії, унаслідок чого виникає односкладне неозначено-особове речення. Дальше згортання точно не означеного суб'єкта дії породжує його повну формально-граматичну нейтралізацію, яку і засвідчує структура безособового речення із незмінною предикативною формою на –но, -то [3, 71-72]. Напр.: *І що більше її вичерпують, то вона, здається, ще чистішою й холоднішою стає,– аж зуби від неї ломить (О.Гончар) → І що більше її вичерпнуто….* ; *Вони поєднали Софійку… → І Софійка, відколи пам'ятає себе, все була поєднана з Вузловою звивистою польовою стежиною… (О.Гончар) → Софійку поєднали… → Софійку було поєднано…*

Варіантом транспозиційного типу є конструкції пасивного типу, похідні від активних, типу *Ми запам'ятали подорож → Подорож запам'яталася нам.* Давальний суб'єкта стану, як зазначає О.Г. Межов, поєднується з дієсловами, які виражають: а) емоційно-психічні, розумові стани, що відбуваються поза активністю суб'єкта; б) емоційно-оцінне ставлення до об'єкта; в) стан володіння, належності [5, 136- 37].

І.Р.Вихованець вважає, що дериваційна парадигма простого речення, в яку об'єднано активні і пасивні конструкції, вирізняється формально-синтаксичною двоскладністю вихідної і похідної одиниць, але семантичною їх неодноплановістю, адже в похідному реченні об'єктна синтаксема набула об'єктно-суб'єктної функції і предикат дії перетворено на предикат результативного стану [2, 176-177].

2. Двоскладне речення з предикатом стану → односкладне речення з предикатом стану, вираженим предикативним прислівником чи безособовим дієсловом: *Мати весела → Матері весело; Художник малює → Художникові малюється*. Ряд похідних конструкцій безпосередньо не співвідносні з конкретним предикатом двоскладного речення, а утворені на основі загального стосунку до вихідного речення: *Хлопчик замерз → Хлопчикові холодно* [1, 117]. Напр.*: Йому стає жарко, якось аж млосно під її поглядом… (О.Гончар) ← Він ніяковіє під її поглядом…*

Варіантом цього транспозиційного типу є конструкції із заперечним модифікатором у вихідному реченні: *Дівчина не співає → Дівчині не співається.* І.Р.Вихованець зауважує, що заперечність дієслова (навіть із семантикою дії) у вихідному двоскладному реченні створює передумови для остаточного морфологічного закріплення значення стану в дієсловах у ролі головного члена в похідних реченнях [1, 116].

3. Двоскладне речення з предикатом дії, стану чи процесу → односкладне безособове речення з модально модифікованим предикатом дії, стану чи процесу і суб'єктом стану у формі давального відмінка: *Діти бігають → Дітям бажано бігати; Дівчина повинна писати → Дівчині треба писати*. Як варіант транспозиційного типу розглядаємо вихідну конструкцію з модально модифікованим предикатом. Напр.: *Йому раптом захотілось плакати, мов дитині...(І.Багряний) ← Він раптом захотів плакати…*

Отже, транспозиційна однорівнева парадигма в системі простого речення представлена трьома типами: чотирикомпонентна парадигма, де вихідною конструкцією є двоскладна активна конструкція, породжена предикатом дії; двокомпонентна парадигма з вихідною конструкцією двоскладним реченням з предикатом стану і двокомпонентна парадигма, де вихідне двоскладне речення в процесі транспозиції змінюється на односкладне з модально модифікованим предикатом.

Список використаних джерел

1.Вихованець І.Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови / І.Р. Вихованець. – К. : Наук. Думка, 1992. – 222 с. 2.Вихованець І.Р. Граматика української мови. Синтаксис / І.Р. Вихованець. – К : Либідь, 1993. – 368 с. 3.Городенська К.Г. Деривація синтаксичних одиниць / К.Г. Городенська. – К. : Наук. думка, 1991. – 192 с. 4.Куц О. Формально-граматична типологія простих речень із редукованим суб'єктним компонентом / О.Куц // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовоз-

навство) : зб. наук. праць / [гол. ред. Н.Л. Іваницька]. – Вінниця, 2013. – С. 51 – 57. 5.Межов О.Г. Типологія мінімальних семантико-синтаксичних одиниць / О.Г .Межов. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. – 464 с.

І. В. Рибалко, А. В. Савич

ІМПРЕСІОНІСТИЧНИЙ ПСИХОЛОГІЗМ М. КОЦЮБИНСЬКОГО, А. ШНІЦЛЕРА, К. ГАМСУНА: СПРОБА КОМПАРАТИВНОГО АНАЛІЗУ

Імпресіонізм (*франц.impression – враження*) – своєрідний світогляд і основний напрям у мистецтві, що утвердився в другій половині XIX ст. й зумовив виникнення відповідного стилю в літературі, основними ознаками якого є:

– заперечення раціонального досвіду чуттєвим пізнанням й відображенням суб'єктивної істини людських почуттів;

– образ світу формується із сенсорних характеристик, які створюються за логікою чуттєвого сприйняття героя;

– емпіричний сенсуалізм героя (тонка рецепція картин світу через кольорові, звукові, дотикові та інші відчуття);

– акценти переносяться на сенсорику героя – самоцінність його характеру втрачає сенс;

– фрагментарність, відсутність цілісності картини світу;

– автор-імпресіоніст не виражає відкрито свого ставлення до зображуваних подій.

Новели Артура Шніцлера – одного з найхарактерніших представників європейського імпресіонізму – були мало не еталоном психологізму, оскільки як лікар-практик, він був знавцем глибин людської психіки. Принцип послідовного й конкретного зображення життєвих вражень письменник перейняв від французьких та німецьких натуралістів, водночас засвоївши від реалістів уміння передавати думки й переживання героїв через невласне пряму мову, тобто уявний монолог.

Особливістю письма Шніцлера є варіювання характером оповіді залежно від тематики твору, а також використання таких наративних форм: вкраплення уявного монологу в традидиційну форму оповіді; оповідь від першої особи, що давала можливість герою саморозкритися; внутрішня рефлексія, тобто монолог думки, що було новаторським. Своєрідність імпресіонізму Шніцлера полягала в зосередженні на внутрішній динаміці психіки героя, виявленні суперечностей чи дихотомій, часто несподіваних для нього самого. Найчастіше в новелах Шніцлера переплітаються мотиви любові та смерті, оскільки новеліст приділяв особливу увагу межовим станам людської психіки.

У творах А. Шніцлера життя представлено у вигляді химерного дійства – трагікомічної гри. Письменник зображує персонаж в критичний момент життя, коли мобілізовані всі його внутрішні сили. «Шніцлера завше цікавить суперечність між буденним життям і вищими питаннями людського існування. Моменти напруженого душевного стану, коли раптом в душі прокидається все те, що спало, А. Шніцлер називає життям. Тільки такі психологічні моменти цікавлять його, коли людина, піднявшись над рівень буденної дійсності, виявляє всього себе, коли вона в кожний свій вчинок вкладає духовне «я», одкриваючи душу всьому світу… Через це А. Шніцлер любить малювати психологію вмираючих, його приваблює те, як відбивається на людині й на всіх, що її оточує близькість смерті»[3, с. 27].

Увага до межового досвіду у творчості письменника-імпресіоніста не випадкова, оскільки ідея про фрагментарність, розірваність світу, пізнання якого дається людині через окремі відчуття, які є лише суб'єктивним віддзеркаленням дійсності, – лежить в основі світогляду імпресіоніста.

Можна простежити наявність мотиву життя-гри як на загальному й компози-

ційному рівні в новелах «Цвіт яблуні», «Поєдинок», «Дебют», «Сон», так і фрагментарно в епізодах «Коні не винні», «Як ми їздили до криниці» М. Коцюбинського. Відображення дійсності як комбінації суб'єктивних вражень допомагають письменникові пірнути у світ внутрішніх рефлексій героя та мотивувати ними його вчинки. І для А. Шніцлера, і для М. Коцюбинського важливими є не події (сюжет відходить на другий план й може бути майже повністю відсутнім), а відображення життя крізь призму сприйняття персонажа, через мозаїку його швидкоплинних вражень, внутрішніх переживань. А. Шніцлер підтримував дружні стосунки з З. Фройдом, проте мав свій погляд на людську психіку: вважав за необхідне досліджувати «напівсвідоме» (відрізняється від фройдівського «несвідомого» соціально-ідеологічним змістом), що є сферою неусвідомлюваних індивідом соціальних норм і уявлень, необхідних для існування у суспільстві. Принцип наукового підходу у трактуванні психіки людини поділяв і М. Коцюбинський, який на відміну від А. Шніцлера, не займався науковою працею, проте студіював праці з психології й соціології, прагнув збагнути не лише свідомі процеси, а й заглибитись у сферу підсвідомого, зображуючи динаміку внутрішнього життя персонажа. «Коцюбинський був глибоким психологом; він дуже тонко описує психічний стан людини, дуже примітливо стежить за розвоєм одного якогось настрою…» [1, с. 142].

Композиція оповіді А. Шніцлера має два плани: зовнішній, подієвий, та внутрішній, емоційно-чуттєвий, в якому наявні «пункти перелому», що можуть бути в будь-якому місці оповіді. Особливістю шніцлеровської новели є також наявність конфлікту між свідомим і несвідомим в межах однієї особи, а також прийом розщеплення монологу персонажа на окремі партії й утворення умовного діалогу. Подібне розщеплення бачимо в новелі М. Коцюбинського «Поєдинок», коли герой програє в своїй уяві різні картини. Близькими між собою є новели «Лейтенант Густль» А. Шніцлера та «Поєдинок» М. Коцюбинського: подібність ситуації, в якій психіка героїв гранично напружена; уявне переживання поєдинку персонажами новел дозволяє розкрити приховані риси характеру; суцільний внутрішній монолог – у Шніцлера й елементи цього монологу – у Коцюбинського (новела «Невідомий» вся побудована як внутрішній монолог). Меланхолійний настрій новел «Квіти» А. Шніцлера і «Цвіт яблуні» М. Коцюбинського зумовлений переживанням смерті близької людини, у них важливе значення мають образи природи, що є активнішими в Коцюбинського, в творенні настрою спільним є спостереження за душевними порухами героїв, в обох творах персонаж прагне зафіксувати несподівані емоції й думки, прагне пізнати найвищий закон буття.

С. Єфремов і М. Чернявський вказували на вплив скандинавських письменників на творчість Коцюбинського останніх років, починаючи від 1907 року. А. Шніцлер і К. Гамсун репрезентують відмінні різновиди імпресіонізму, які виникли й розвивались в один і той же час. У творчості першого домінує зорове сприйняття дійсності, що вказує на зв'язок з візуальним мистецтвом; у творчості другого – слуховий образ, ритміка й фраза, те, що реалізувало такий принцип стилю, як музика в слові. Модерна творчість Кнута Гамсуна була збагачена фольклорними мотивами й переосмисленням міфології, своєрідно демонструвала національно-культурну ідентичність норвезького народу, надавала романтичного струменю його прозі, що забезпечило читацький успіх Гамсуна в Україні й Росії.

Кнут Гамсун уважав завданням митця – проникнення у внутрішній світ героя, досягаючи його потаємних глибин, таких, – враження яких непросто, якщо взагалі можливо, сформулювати в слові, що вимагало створення нової манери письма. Поширенню гамсунівського стилю, який отримав назву «потік світосприйняття», сприяли лірична й пейзажна традиції в українській прозі XIX ст., зокрема розвиток таких жанрів, як поезії в прозі, сповідальні оповідні форми.

К. Гамсуна й М. Коцюбинського зближує ставлення до природи, «своєрідний культ природи, який створили вони в художній прозі. У звеличенні її неважко по-

бачити палкий патріотизм обох авторів, які відчувають свій моральний обов'язок у пору національно-культурної емансипації своїх народів, хоча – силою відомих причин – не можуть безпосередньо виявляти своїх почуттів у літературному тексті» [2, с. 268].

Спорідненими ознаками поетики обох авторів є: ставлення до якості художньої мови; реалізація деяких мотивів, наприклад, самотності й меланхолії; майстерне володіння гумором, іронією, самоіронією, що є ознаками модерного письма.

В описах природи образ твориться не лише через зорові асоціації, а й слухові, запахові; він змальований суб'єктивно – результат сприйняття персонажа, залежно від його психологічних особливостей, – пейзаж має національну своєрідність, яка виражається в «тональності, настрої, характері світосприймання, вразливості, розглядається як ключ до розуміння національної ідентичності» [2, с. 273] (наприклад в романі «Пан» – норвезький, в «Тінях забутих предків» – гуцульський характер).

Отже, поетикальні прийоми, вироблені А. Шніцлером, К. Гамсуном, М. Коцюбинським сприяли адекватному зображенню психічних станів людини й збагатили досвід не лише національних літератур, а й всієї європейської словесності.

Список використаних джерел

1.Зеров М. Пам'яті Коцюбинського // М. Зеров. Українське письменство: Лекції. / Микола Зеров. – Дрогобич: Відродження, 2007. – С. 138 – 147. 2. Поліщук Я. І ката, і героя він любив…: Михайло Коцюбинський: літературний портрет / Ярослав Поліщук. – К.: ВЦ «Академія», 2010. – 304 с. 3. Тичина П. Артур Шніцлер // Тичина П. Зібрання творів: У 12-ти т. / Павло Тичина. – К.: Наукова думка, 1986. – Т. 8. – Кн. 1. – С. 27.

СЕКЦІЯ VIII.
ДОСЯГНЕННЯ НАУКИ У ГАЛУЗІ КУЛЬТУРОЛОГІЇ, ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА, ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, ПСИХОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ

Ю. О. Бойко

ІНФОРМАЦІЙНА СКЛАДОВА АРХІВНОГО ФОНДУ ГОЛОВНОЇ АСТРОНОМІЧНОЇ ОБСЕРВАТОРІЇ НАН УКРАЇНИ

В архівному фонді обсерваторії відклалися документи з науково-організаційної, управлінської, науково-дослідної діяльності за 1944–2011 рр. в кількості понад 6000 справ, які відображають широкі інформативні можливості для дослідження історії створення та діяльності Головної астрономічної обсерваторії НАН України (далі – ГАО НАН України) з моменту створення та до сьогодення.

ГАО НАН України посідає провідне місце в Україні з багатьох напрямів астрономії та астрофізики. Створення ГАО НАН України, постановою РНК УРСР від 17 квітня 1944 р. № 810, було в першу чергу заслугою видатного астронома й геофізика, академіка АН УРСР Орлова Олександра Яковича. За задумом Орлова О. Я. обсерваторія мала проводити астрометричні спостереження, створення каталогу слабких зір, який разом з основним каталогом забезпечував би координатну систему на небесній сфері для розв'язання багатьох задач небесної механіки, астрометрії та вивчення структури зоряного неба. Для досягнення поставлених задач були використані перший телескоп вертикальний круг Ваншаффа та подвійний довгофокусний астрограф Тепфера-Штейнгеля. Перші наукові роботи розпочалися в 1946 р. Штат наукових співробітників обсерваторії на 1 січня 1947 р. становив 5 чоловік. Обсерваторія розташована в Голосіївському лісі, тому звідси походить її неофіційна назва – Голосіївська.

В 1976 р. відповідно до постанови Президії АН УРСР від 17 грудня 1976 р. № 451 при ГАО створено Дослідне виробництво, на яке були покладені завдання інженерного забезпечення науково-дослідних робіт обсерваторії, виготовлення експериментальних і дослідних установок, приладів, апаратури, механізмів і деталей нестандартного обладнання для астрономічних і космічних досліджень.

Науково-організаційна та управлінська складова документаційної бази архівного фонду ГАО НАН України представлена документами керівництва, вченого секретаря, спецради з присудження наукових ступенів, наукових відділів обсерваторії, відділу кадрів та аспірантури, бухгалтерії, профспілкового комітету.

Постанови та розпорядження Президії АН УРСР та НАН України, які відклалися в архівному фонді обсерваторії, висвітлюють процес становлення установи, проведення наукових досліджень та спостережень, фінансування, оцінки результатів, які досягнув колектив ГАО під час участі в розробці фундаментальних досліджень, поточних питань управлінської діяльності тощо.

Зокрема, процес створення, вибору майданчика під будівництво приміщень ГАО НАН України та становлення її як науково-дослідної інституції висвітлюють розпорядження РНК СРСР «Про створення та будівництво в УРСР астрономічної обсерваторії» від 6 липня 1944 р. № 14028-р та відповідне рішення Президії АН УРСР від 14 липня 1944 р. (протокол № 6), де прописано основні напрями наукової діяльності, фінансування, кадровий склад обсерваторії та інші організаційні питання. Постановою Президії АН УРСР від 8 квітня 1949 р. було створено вчену раду ГАО та затверджено її склад. У 1958 р. відповідними постановами АН УРСР було організовано нові наукові відділи в структурі ГАО НАН України, що сприяло новим дослідженням та притоку молодих кадрів. Постановою Президії АН УРСР

від 6 березня 1969 р. обсерваторії надано статус науково-дослідної установи, що дало змогу піднятися на новий науковий та міжнародний рівень.

Міжнародна діяльність ГАО НАН України представлена в архівному фонді угодами, програмами, звітами про участь співробітників у міжнародних наукових конференціях, симпозіумах, круглих столах. Листування, плани зустрічей, індивідуальні звіти співробітників свідчать про закордонні відрядження та про тісні контакти ГАО НАН України з установами та організаціями, дослідними центрами, університетами Словаччини, Чехії, Італії, Греції, Японії, США, Фінляндії, Англії, Німеччини, Індії, Росії, Бельгії та ін.

Статути обсерваторії (1993, 1995, 1999, 2003), що відклалися в архівному фонді, висвітлюють правове регулювання діяльності ГАО НАН України. Накази директора ГАО НАН України з основної діяльності за 1944–2011 рр. окреслюють науково-організаційну та управлінську діяльність установи, створення комісій, наукових рад, проведення конференцій на базі обсерваторії, прийом в установі представників зарубіжних країн та ін.

Офіційне листування з питань організації та проведення науково-дослідних робіт містить інформацію про участь обсерваторії у суспільних наукових проектах з науково-освітніми закладами України, виконання доручень вищих органів влади, керівництва НАН України, процес підготовки аналітичних довідок та інформацій з приводу розвитку та популяризації астрономії в Україні як науки. Листування розкриває питання про співпрацю обсерваторії з академічними установами та організаціями, громадськими товариствами та комісіями, світовими обсерваторіями, астрономами-любителями, міжнародними установами і організаціями з питань проведення наукових конференцій та симпозіумів як в Україні, так і за її межами.

Річні робочі, тематичні плани науково-дослідних робіт ГАО НАН України, протоколи приймання і оцінки результатів завершених НДР, річні звіти про наукову та науково-огранізаційну діяльність обсерваторії та її відділів характеризують дослідницьку діяльність обсерваторії, яка була спрямована на вивчення будови Галактики, з метою з'ясування просторового розподілу зір, газової та пилової матерії в Галактиці; вивчення обернення Землі; дослідження в області кометної астрономії; комплексне вивчення Чумацького Шляху; визначення точних координат небесних тіл; створення бази для картографування поверхні Місяця та вивчення її рельєфу; дослідження планет, зокрема, Місяця, Венери, Марсу; дослідження з фізики Сонця; з'ясування впливу активних процесів на Сонці на умови в міжпланетному просторі; вивчення фізичних процесів у нестаціонарних зорях у зв'язку з проблемами зоряної еволюції; дослідження умов поширення світла в земній атмосфері та ін.

В архівному фонді відклалися документи (плани, листування, кошториси, договори, звіти) по підготовці та участі науковців ГАО НАН України у спостереженнях сонячного затемнення в Туркменістані, на островах Кука, Камчатці, у Мексиці. Документи (угоди, технічне завдання, протоколи, анотовані звіти) про співпрацю ГАО НАН України з Національним космічним агентством.

На базі ГАО НАН України діє спеціалізована вчена рада з присудження наукових ступенів по захисту кандидатських та докторських дисертацій, її діяльність представлена в архівному фонді протоколами та стенограмами засідань спецради, річними звітами про роботу та захист дисертацій, наказами ВАК України про створення спецради в установі.

Діяльність наукових відділів висвітлена у протоколах засідань відділів та їхніх річних звітах про проведену науково-дослідну роботу.

В архівному фонді ГАО НАН України відклалися документи з підготовки наукових кадрів, статистичні звіти про чисельність і склад кадрів, списки наукових співробітників. У фонді містяться звіти про роботу аспірантури та докторантури. Фінансова діяльність відображена кошторисами і штатними розписами обсервато-

рії, звітами про фінансово-господарську діяльність. Профспілкова організація представлена протоколами засідань та колективними договорами.

Науково-дослідна документація ГАО НАН України представлена науковими звітами по завершених НДР, дисертаціями та авторефератами, авторськими свідоцтвами та заявками на винаходи, рукописами статей, тезами доповідей співробітників, які висвітлюють дослідження та отримані результати у вивченні нерівномірностей обертання Землі і регіональної геодинаміки, сонячної циклічності і її проявів у Сонячній системі та міжпланетному середовищі, створенні й аналізу каталогів зоряних даних та дослідження кінематики і структури дискової підсистеми Галактики.

В архівному фонді обсерваторії відклалися листки з обліку кадрів, списки праць, особові рахунки, плани та звіти про роботу видатних вчених-астрономів України: С. К. Всехсвятський, І. В. Гаврилов, Ш. Г. Горделадзе, А. О. Гориня, Е. А. Гуртовенко, Ю. І. Ізотов, В. С. Кислюк, І. К. Коваль, І. Г. Колчинський, В. В. Конін, В. П. Конопльов, О. К. Король, А. О. Корсунь, Р. І. Костик, О. Я. Орлов, О. К. Осіпов, Є. П. Федоров, В. П. Цесевич, А. О. Яковкін, Я. С. Яцків та ін.

У архівному фонді зберігаються документи установ та організацій, які були структурними підрозділами ГАО НАН України: організаційна, управлінська та кадрова документація Дослідного виробництва ГАО НАН України за 1976–1999 рр., звіти про діяльність підприємств «Астросервіс» за 1991–1994 рр. та «Міцар» за 1991–1993 рр.

Підводячи підсумок, можна зазначити, що архівний фонд Головної астрономічної обсерваторії НАН України має гідне наповнення, документи, які є складовою НАФ різнобічні, багатогранні та потребують подальшого вивчення, для встановлення цілісної картини розвитку в Україні астрономічної науки. На сучасному етапі розвитку науки, астрономічні дослідження, які проводяться як наземними, так і космічними засобами, мають важливе фундаментальне і прикладне значення.

Р. В. Базака

КОЛЕКЦІЯ ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ ДЕРЖАВНОГО АРХІВУ КІРОВОГРАДСЬКОЇ ОБЛАСТІ ЯК ДЖЕРЕЛО ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ КРАЮ КІНЦЯ XIX – ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ

У колекції періодичних видань Державного архіву Кіровоградської області (далі ДАКО) помітне місце займає преса 1874–1921 років, яка репрезентує самостійну, чітко організовану, сталу систему масовокомунікаційного забезпечення регіону.

Потреба в обміні інформацією, а також соціокультурна специфіка регіону спричинили процес типологічної диференціації преси, формування мережі масового інформування населення. Синтезувавши політичні, соціальні, економічні, культурні, національні реалії того часу, часописи сприяли культурному та інформаційному розвитку, стали унікальним літописом життя краю, джерелом фіксації соціальної пам’яті місцевої громади.

Колекція періодичних видань ДАКО кінця XIX – початку XX століття дає змогу реконструювати типологічну систему преси Кіровоградщини за рядом ознак. Так, за географією розповсюдження, або територіальною ознакою, преса була представлена повітовими та міськими виданнями, які виходили протягом досліджуваного періоду в кількох містах краю: Єлисаветград, Олександрія, Знам’янка. За типом засновника преса поділялася на офіційну (видання органів самоуправління краю) та приватну (засновники – приватні особи, партійні осередки, профспілки, навчальні установи, професійні об’єднання). За національно-мовною ознакою періодичні видання краю типологізувалися на українськомовні, російськомовні та двомовні часописи. З-поміж численних національних меншин

(євреї, болгари, греки, серби тощо) видавала свій власний періодичний друкований орган єврейська громада. Українськомовна періодика виникла досить пізно (у 1917 р.) попри пом'якшення існуючого політичного режиму в 1906 р.: у Єлисаветграді друкували лише поодинокі статті рідною мовою в російськомовних виданнях. За демографічною ознакою періодику Кіровоградщини презентували молодіжні видання (учнівська та комсомольська преса). До 1917 р. в місті не виходило жодної молодіжної газети, інформаційні інтереси молоді були представлені лише статтями в масовій періодиці. Відсутність цього сегмента в інформаційному просторі краю пояснюється в основному неприбутковістю видання дитячої та молодіжної преси. У 1917 р. вийшла перша учнівська газета «Ученический Вестник» [2, с. 98]. Згодом видання молодіжної періодики пожвавилося, що було зумовлено становленням однопартійної більшовицької системи преси, яка мала на меті інформаційне охоплення всіх верств населення. Так з'явилася молодіжна комсомольська періодика. За проблемно-тематичним спрямуванням часописи Кіровоградщини були представлені універсальними (масовими) та спеціалізованими.

Перша типологічна група, що зародилася на теренах Кіровоградщини, – офіційна преса, її поява пов'язана з розвитком органів міського самоврядування й бере свій початок з «Елисаветградского городского листка», що вийшов у Єлисаветграді в 1874 р. [1, с. 16].

Нажаль ця газета не збереглася у сховищах України. Проте її зміст, редакційну політику, авторський колектив можна реконструювати за допомогою документів ДАКО, зокрема фонд 18 «Єлисаветградська міська дума» [3], який вміщує «Журнали засідань Єлисаветградської міської думи». У таких журналах зафіксовані постанови та рішення місцевих офіційних органів, які стосувалися й випуску часопису [4].

Поява найбільшої типологічної групи в системі періодики Кіровоградської області, приватної преси, пов'язана, передусім, з економічним розвитком краю у кінці XIX – на початку XX ст. Торговельно-промислові кола значно впливали на розвиток журналістики, оскільки комерційна реклама та оголошення стали основним джерелом фінансування видань [2, с. 96 – 97]. У колекції часописів ДАКО представлена перша приватна газета Кіровоградщини «Елисаветградский вестник» та інші комерційні видання.

Серед приватної преси наймасовішою групою була універсальна. Завдяки широкому проблемно-тематичному спектру та поміркованій собівартості такі видання охоплювали широку читацьку аудиторію. Їм була притаманна висока оперативність та розширення кордонів в інформуванні (подавали інформацію з багатьох країн світу).

На початку XX ст. головним типоформувальним фактором були економічні умови, а з 1917 р. на процес типологічного моделювання преси Кіровоградщини став впливати соціально-політичний стан у суспільстві. Притаманним періоду національно-визвольних змагань стало домінування періодики ідейно-політичного спрямування. Періодичні видання Кіровоградщини початку XX століття представленні у фондах ДАКО поділяються на такі типологічні групи: соціалістичні (видання партій російського соціалістичного крила), національно-патріотичні, комуністичні (більшовицькі), анархістсько-повстанські та антикомуністичні видання доби Денікінщини. Соціально-політичні перетворення, притаманні цьому періоду української історії, дали змогу зародитися першій українській періодиці й становленню такого типу преси, як національно-патріотичні часописи, сприяли національно-духовному відродженню України початку XX ст. [2, с. 97 – 99].

Національно-патріотичні видання періоду національно-визвольних змагань є неоціненним джерелом вивчення особливостей боротьби українського народу за державність та незалежність. Оскільки часописи висвітлювали хід національно-визвольних змагань, формували національно-патріотичний дух, історичну пам'ять

народу, сприяли національно-культурному відродженню. За допомогою інструментарію ідейно-політичної публіцистики українська преса сприяла формуванню національно-патріотичної свідомості, слугувала збереженню української нації та була дієвим механізмом духовного розвитку місцевого населення.

Таким чином, робимо висновок, що колекція періодичних видань ДАКО кінця XIX – початку XX століття є ґрунтовним і унікальним джерелом для вивчення історії рідного краю та дає змогу доповнити бібліографію української періодики, реконструювати місце преси Кіровоградщини в національно-культурному розвитку України, у системі національних засобів масової інформації.

Список використаних джерел

1. Базака Р. В. Зародження преси Єлисаветграда: історико-функціональний аспект / Роман Вікторович Базака // Держава та регіони. Серія: Соціальні комунікації. – 2012. – № 2. – С. 16–19. 2. Базака Р. В. Преса Кіровоградської області (1874–1921 рр.): типологічний аналіз / Роман Вікторович Базака // Освіта регіону. – 2013. – № 3. – С. 95–99. 3. Державний архів Кіровоградської області (ДАКО), Ф. 18, Оп. 1, Спр. 536, 59 арк. «Журнали Засідань Єлисаветградської Міської Думи» за 1874 рік. 4. ДАКО, Ф. 18, Оп. 1, Спр. 539, 259 арк. «Журнали засідань Єлисаветградської Міської Думи» за 1876 рік.

Є. П. Ворожейкін

ЕСТЕТИЧНІ СТРАТЕГІЇ СУЧАСНОГО ЕКРАНУ ЯК ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

Сучасна цивілізація є інформаційною. Сьогодні для людини отримання інформації стає, таким же, необхідним як і споживання їжі. Як зазначає Л. Манович постійний інформаційний пошук у робочий час та час відпочинку формує у людини особливу інформаційну поведінку [4, с. 8]. Як результат у людини виникає постійна потреба у актуальній та новій інформації. Але щоб реалізувати цю потребу необхідні спеціальні засоби, які спрошують процедуру отримання інформації, або створюють відповідне відчуття. Екрана культура відграє у цьому процесі одну з найважливіших ролей.

Задоволення людської потреби у інформації, зазвичай, пов’язують із технологічними можливостями і до екранних медіа ця думка, також, є справедливою. Кінематограф як перший елемент екранної культури, запропонував людині нову техніку, яка дозволяла створювати продукти високої інформаційної ємності. Це стало через те, що кінематограф став ремедіацією (термін Д. Болтера и Р. Гразіна), видозміною інших медіа [3, с. 55-56]. Об’єднавши, перш за все, інформаційно-описові можливості книги та фотографії, кінематограф зміг ефективно розповідати художні чи документальні історії. Через особливість своєї зображальної природи, кінематограф став знаряддям екранізації літературних творів починаючи від самого свого виникнення. Опис кімнати, який у письменника займав цілу сторінку, у кіно займав декілька секунд екранного часу.

Інша важлива інформаційна можливість виникла разом із телевізійною технікою, яка у свою чергу ремедіювала кінематограф та радіо. Телебачення не просто розповідало історії та сповіщало факти, а що більш важливо, поєднало їх із повсякденним світом людини.

Наступний етап технічної еволюції медіа, був пов'язаний із комп'ютеризацією та мобільністю. Вони посилили інформаційні можливості екранної культури – сучасний екран отримав здатність виконувати функції минулих медіа, а інформаційне охоплення простору, у тому числі і повсякденного стало ще більшим. Важливим є той факт, що сфера технологій пов’язана не тільки із видозміною матеріальних приладів, але із естетикою, як технікою представлення та передачі певних ідей. Тобто, значну роль у функціональних можливостях екранних медіа, відіграють і естетичні стратегії інформатизації, які презентують себе у якості

особливого формування екранного простору.

Дві стратегії проявляється у гібридизації та еклектичності екранного простору. Ці естетичні тенденції стали можливими завдяки композитингу – поєднанню різних інформаційних форм у одне зображення. Композитинг дозволяє екранним медіа конструювати ілюзорну реальність не тільки в поступально-тимчасовому розвитку, але і в рамках єдиної складеної композиції. Стратегія гібридизація є певним засобом поєднання інформації різної природи, внаслідок чого створюється зображення високої інформаційної широти. Стратегія гібридизація пов'язана, головним чином, із кінематографом та відео іграми, у свої основі стала засобом створення більш правдивих інформаційних історій [5, с. 141-142].

Стратегія візуальної еклектики, у свою чергу, більше відносить до телевізійного та комп'ютерного екранного простору. Комп'ютерний екран по своїй природі еклектичний оскільки складається із безлічі вікон [1, с. 58]. Екран комп'ютера – це границя постійного руху, переходу між вікнами різного програмного забезпечення та просторами Інтернет мережі. Стратегія еклектичності проявляється і на телебаченні, за допомогою неї телевізійні програми пропонують глядачам існування у багатьох інформаційних потоках, а отже і світах.

Телепередачі, які не здатні створити високої інформаційної важливості, опиняються перед необхідністю шукати додаткові засоби уваги. Крім того сучасна людина часто не задовольняється ефектом «псевдоприсутності» – відчуттям одночасного існування із подією, яка відбувається на екрані. Увага до однієї події каже про те, що інші події залишаються поза її увагою. Час телевізійної програми обмежений, а кількість різних подій, виникаючих приблизно одночасно, тільки теоретично можна підрахувати. Тобто якесь життя (інформація) проходить без глядача, і він відчуває себе самотнім, оскільки немає змоги приймати участі також і в ньому. Саме тому, у багатьох телепрограмах, крім знятого на камеру зображення, сьогодні можна побачити бігучі рядки, вікна і т.д.. Так, у теленовинах ці додаткові інформаційні джерела розповідають про події, що не вийшло втиснути у основний відеопотік. Молодіжні телеканали використовують техніку соціальних мереж і додають до свого відео зображення чат-вікна, у яких глядачі можуть спілкуватись за допомогою смс-повідомлень чи соціальних мереж. ТБ глядачі у результаті отримують відчуття, що існують крім телепростору, ще одночасно у сфері комунікації. Також, мобільні вікторини і голосування відіграють у цьому важливу роль.

Інформаційна еклектичність переходить і на сферу візуальних історій, стаючи засобом для більш ємної і швидкої розповіді. Використання подібної стратегії можна, зокрема, побачити у серіалах «Картковий будинок» та «Шерлок». У них, наприклад, активно використовується накладання візуального інтерфейсу мобільних повідомлень. Цікаво, що цей метод не руйнує процес входження глядача у простір історії, а навпаки підсилює його. Даний феномен пов'язаний із тим, що візуальна форма смс-повідомлень є для сучасної людини звичною практикою, невід'ємним видом її сьогоднішнього способу сприйняття інформації.

Крім поверхнево видимих естетичних стратегій по задоволенню інформаційної потреби сучасної людини є інші, більш скриті. Одна з них пов'язана не стільки із новими техніками, скільки із використанням старого художнього прийому – вибору плану кадру. У сьогоднішньому екранному просторі, головним чином, у кінематографі домінуючу роль отримують середній та загальний плани. Так, наприклад у останньому фільмі про Джеймса Бонда («Спектр») фактично не було жодного крупного плану, що для художнього фільму велика рідкість. М. Б. Ямпольський, говорячи про етичний вимір кіномови, зазначає, що той, зокрема, проявляється у ставленні до крупних планів, оскільки останній виявляється виразом візуального диктату [2]. Але, у даному разі потрібно пояснити, що візуальний диктат більш пов'язаний із принципом монтажу (поєднання і частотою використання окремих планів), ніж із видом певного плану. Крупний план є виразом не стільки ідеології,

скільки емоції. За своєю суттю він більш подібний до знаку оклику, як, наприклад, і вертикальна форма плакату. Середній та загальні плани, у свою чергу, можна співвіднести із горизонтальним плакатом – інформаційним оголошенням, або певною схемою. У своїй розповідній функції середні та загальні кінематографічні плани слугують для описової розповіді про зовнішній вигляд персонажів та про місце подій. Середній план, як вираз інформаційної форми, завжди був пов'язаний із телебачення. Зміна же акценту на середній та загальні плани у кінематографі, говорить про зміну пріоритетів естетичних потреб людини, для якої сьогодні більш важливою стає відчуття інформаційної присутності ніж емоції.

Отже, екрана культура сьогодні направлена на задоволення людської потреби у інформації, і використовує для цього, як технічні можливості, так і естетичні стратегії. Суть останніх є подвійною за своїми характеристиками. З однієї сторони, сучасний екран пропонує широкий спектр інформації і проблема виникає лише у залежності від того, як людина нею розпоряджається. З іншої сторони, людина сьогодні реалізує свою потребу у інформації не стільки завдяки змісту контенту, скільки завдяки відчуттю його існування. Перехід інформації у сферу естетичних категорій, говорить про те, що втрачається її головна суть, адже більш важливими стають не її якісні характеристики, а кількісні і сам факт присутності.

Список використаних джерел

1.Манович Л. Археология компьютерного экрана / Л.Манович // Новые аудиовизуальные технологии: Сборник статей / Отв. ред. К. Э. Разлогов. – СПб: Дмитрий Буланин, 2011. – С. 54–76. 2.Ямпольский М. Кинематографический человек. Заметки о киноязыке и антропологии [Електронний ресурс] / Михаил Ямпольский // Сеанс – Режим доступу до ресурсу: http://seance.ru/n/45-46/kinematograficheskij-chelovek-zametki-okinoyazyke-iantropologii/. 3.Bolter D. Remediation: Understanding New Media / D. Bolter, R. Grusin. – Cambridge: MIT Press, 2000. – 312 с. 4.Manovich L. Post-media Aesthetics [Електронний ресурс] / Lev Manovich. – 2001. – 14 р. – Режим доступу до ресурсу: http://manovich.net/content/04-projects/031-post-media-aesthetics/29_article_2001.pdf. 5.Manovich L. The Language of New Media / Lev Manovich. – Cambridge: MIT Press, 2001. – 307 p.

О. С. Ядловська

МІСЦЕ УКРАЇНСЬКИХ НАРОДНИХ РУХЛИВИХ ІГОР У СУСПІЛЬСТВІ ТА НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Гра супроводжує людину з початку життя всіх його сферах, поєднуючи у собі різноманітні фактори, що сприяють розвиткові дитини, виступає заняттям дітей, що підпорядковане сукупності правил, прийомів або основане на певних умовах заняття, що було розвагою або розвагою та спортом одночасно.

Народну гру високо цінували видатні педагоги минулого К. Ушинський, А. Макаренко, В. Сухомлинський, Є. Водовозова. Значну увагу до народних ігор у процесі виховання підкреслювала С. Русова та ін. Видатний педагог К. Ушинський, до прикладу, розглядав рухливу народну гру як «вікно», через яке можна показати дітям той чи інший бік життя народу. В. Сухомлинський зазначав, що гра – це величезне світле вікно, крізь яке в духовний світ дитини вливається живлючий потік уявлень, понять про навколишній світ. [16, с. 109].

Народознавці відводять народній грі одне з чільних місць, навіть головного, у вихованні особисті, причому на засадах етнопедагогіки. Так, у вступі до збірки ігор «Літала сорока по зеленім гаю» український письменник Г. Довженок називає ігри народним мистецтвом: «Бо мистецтво – це метод пізнання себе і світу, а гра записала в собі і закодувала в генах дії не лише народні знання, а нас із вами, наш національний характер» [11, с.106]. Відомий народознавець В. Скуратівський у своїх працях зазначає, що переважна більшість «абеткових істин дитинства» народжувалась у середовищі простого народу й виконувала певні функції людського співжиття [19, с.12].

Гра була вигадана ще первісними людьми як частина складного ритуалу, який мав на меті інтенсифікувати людську енергію для найповнішого впливу на явища природи і життя. Дитячі ігри – вищий прояв системного підходу до виховання дитини, у якому передбачено фізичне, естетичне, розумове і моральне формування особистості та виховання любові до праці як одне з найголовніших завдань [14]. На відміну від предметів культури матеріальної, які дійшли до нас завдяки археологічним розвідкам у їх стародавньому вигляді, рухливі ігри не зберігалися в первісному стан [23]. Народні ігри багатоваріантні, одна й та сама гра у різних регіонах України має не однакові приспіви, повтори. За своєю структурою більшість народних ігор прості, однопланові, завершені, в них в єдине ціле поєднуються слово, рух, пісня [5]. У дослідженні С. Чабана [26] здійснено ґрунтовний аналіз значення у народній педагогіці українських народних ігор, наведено різноманітні аспекти побутування та прояву ігор у житті суспільства, розвитку дитини. Узагальнено педагогічні здобутки в царині дослідження, збору, класифікації та залучення до педагогічної діяльності та повсякденного життя українських народних ігор та забав у посібнику луцького науковця А. Цьося [25]. У статті, присвяченій народній грі як засобу патріотичного виховання, зазначено, що відродженню та впровадженню в освітній та виховний процес народних ігор присвячено багато сучасних наукових досліджень таких авторів: А. Богуш, Е. Вільчковського, А. Вольчинського, Н. Луцан, Н. Лисенко, Г. Воробей, М. Мельничук, Є. Приступи, Н. Химич та ін. [13].

У фольклористиці значний інтерес викликають збірники, антології та под. з переліком та наведенням самих фольклорних зразків, серед них «Світ ігор» [31]. Упорядковано також народні ігри та розваги Г. Воробей [15], різноманітні види народних ігор наведено дослідником В. Бойком [35], зібрано дитячі та народні молодіжні українські народні ігри Г. Довженок [38].

Одним з найголовніших аспектів при розгляді теми народних ігор, безумовно, виступає поділ ігор за обрядовим та календарно-обрядовим принципом, що висвітлено дослідниками – О. Воропай [4], В. Скуратівський [19], ігри з музикою збирав В. Верховинець [2]. Надзвичайно ґрунтовною та всебічною стосовно висвітлення видової специфіки народних ігор з точки зору історичного розвитку виступає розвідка В. Старкова [20], прикметно, що автор опирався на текст «Енеїди» І. Котляревського, взявши за основу щодо назв ігор.

Особливу увагу приділено рухливим народних іграм у своїх доробках рядом авторів. Охарактеризовано та наведено зразки українських рухливих ігор А.Вольчинським [3], дитячих молодечих народних ігор та розваг – В.Семеренським та П.Черемиським [8]. З'являються регіональні фольклорні дослідження щодо рухливих ігор та забав дослідника І. Боберського [1]. Дослідження, спрямовані на висвітлення ігор історично-спортивної тематики, до прикладу козацьких забав, ґрунтовно описано в колективній праці луцьких науковців В. Завацького, А. Цьось, О.Бичук, Л. Пономаренко [25]. Розгляду впровадження рухливих спортивних ігор в школі, їх змісту, класифікації та виховному впливу присвячено доробок А. Демчишина та ін. [17]. Розробка миколаївських науковців присвячена опису перебігу близько ста тридцяти рухливих українських народних ігор та забав [22].

Проаналізовано види та описано зміст народних рухливих ігор на шпальтах видань, в яких йдеться про українські дитячі народні ігри [21, 7]; Т. Костенко [9] наводить серед інших народні рухливі ігри, в інших роботах узагальнено здобутки педагогічних вимог [6] та методики проведення [12] малих фольклорних жанрових форм – народних ігор.

У грі яскраво виражаються спосіб життя людей, їхній побут, праця, бажання оволодіти мудрістю, красою, бути сильним, спритним, вольовим, уміти досягати мети, вміння використовувати їх у різних життєвих ситуаціях. Однак молодь сьогодення використовує народні рухливі ігри в малому обсязі у своєму житті, тому велику роль відіграють систематизовані дослідження цього пласту етнографічних досліджень.

Список використаних джерел

1. Боберський І. Рухливі ігри та забави / І. Боберський. – Тернопіль : РВВУП, 1991. – 32 с. 2. Верховинець В. «Весняночка». Ігри з піснями / В. Верховинець. – К. : Видавництво «Музична Україна», 1989. 3. Вольчинський А. Українські рухливі ігри / А. Вольчинський // Палітра педагога. – 1999. – №2. – С. 25-29. 4. Воропай О. Звичаї нашого народу [Електронний ресурс]: – Мюнхен: Українське видавництво. – Т. 2, 1958. – Режим доступу: http://shron.chtyvo.org.ua/Voropai_Oleksa/Zvychai_nashoho_narodu_Tom_II.pdf. 5.Гаращенко Л. Українська народна гра [Електронний ресурс]: Рідна мова. Режим доступу: http://www.interklasa.pl/portal/dokumenty/ridna_mowa_uk/index.php?page=ukranska-narodna-gra. 6.Граймо! Проведення народних ігор // Дитячий садок. – 2005. – №1. – С. 7 - 11. 7.Дитячі народні ігри // Позакласний час. – 1999. – № 6. – С. 64 – 67. 8.Дзига. Українські дитячі молодечі народні ігри та розваги / П.Г.Черемиський, укладачі: В.І. Семеренський, П.Г. Черемиський. – Х. : Друк, 1999. – С. 489 – 496. 9. Костенко Т. Світ розваг / Т.Д. Костенко // Позакласний час. – 1999. – №1. – С. 62 – 63. 10. Котилася торба / Упорядник В. Бойко. – К. : Видавництво «Веселка», 1990. 11. Літала сорока по зеленім гаю. Дитячі та молодіжні українські народні ігри / Упоряд. Г.В. Довженок ; Худож. С.Г. Урбанська. – Київ : Молодь, 1990. – 159 с. 12. Малі фольклорні жанри в методиці проведення українських народних ігор. Народна скарбниця // Дошкільне виховання. – 2002. – №8. – С. 16 – 17. 13. Народна гра як засіб патріотичного виховання дошкільників [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://dnz2.ucoz.ua/load/narodna_gra_jak_zasib_patriotichnogo_vikhovannja_doshkilnikiv/1-1-0-126. 14. Народні ігри [Електронний ресурс]: Народні знання. Про Україну. – Режим доступу: http://about-ukraine.com/index.php?text=109. 15. Народні ігри та розваги / Упорядник Г. Воробей. – Івано-Франківськ. – 1992. 16. Пікінер В. Використання ідей К. Д.Ушинського та художніх текстів у роботі з дітьми / В. Пікінер // Гуманізація навчально-виховного процесу. – Слов'янськ, 2006. – С. 103-106. 17. Рухливі спортивні ігри в школі / А.А. Демчишин, З.М. Артюх, В.А. Демчишин, Й.Г. Фапес : Посібник для вчителя. – К. : Освіта, 1992. – 175 с. 18. Світ ігор // Неопалима купина. – №1. – К. : Видавництво «Генеза», 1993. 19. Скуратівський В. Берегиня : худож. оповіді, новели / В.Т. Скуратівський. – К : Радянський письменник, 1987. – 278 с. 20. Старков В. В які ігри грали герої «Енеїди» Івана Котляревського (до джерел ігрової культури українців) [Електронний ресурс] Режим доступу: http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/71097/24Starkov.pdf?sequen. 21.Українські народні ігри // Позакласний час. – 2001. – №14. – С. 2-31. 22. Українські народні ігри та забави : методичні рек. для студентів денної та заочної форми навчання [Електронний ресурс]: [уклад.: Г.Б. Жигадло, В.Г. Богатир, О.І. Вертелецький] : Миколаїв, 2010. – Режим доступу: http://freeref.ru/wievjob.php?id=94578. 23.Українські народні рухливі ігри як засіб виховання молодших школярів [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://www.bankreferatov.ru/referats/854D34D9496364F9C325716D005CCE44/УКРАІНСЬКІ%20НАРОДНІ%20РУХЛИВІ%20ІГРИ.doc.html. 24.Украинские народные игры. [Електронный ресурс]: Детские подвижные игры народов СССР. – Режим доступа: http://pedagogic.ru/books/item/f00/s00/z0000019/st161.shtml. 25. Цьось А. Українські народні ігри та забави / А. Цьосьє– Луцьк : Волинське обласне редакційно-видавниче підприємство «Надстир'я», 1994. – 96 с. 26. Чабан С. Українскі народні ігри [Електронний ресурс]: Освіта.ua. – Режим доступу: http://osvita.ua/school/method/upbring/9167/.

Н. П. Крошка, Н. П. Дено, Т. Є. Зарбалієва

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

Постановка проблеми. Дослідження гендерних стереотипів, притаманних студентам Дніпропетровського коледжу ракетно-космічного машинобудування Дніпропетровського національного університету ім. О.Гончара, щодо кращого розуміння сучасної молоді.

Гендерний стереотип – це суспільно-значущий витвір свідомості та поведінки людей, в якому продукується звичний образ їхнього ставлення до тієї чи іншої життєвої ситуації. Гендерні стереотипи виступають стійкими оціночними уявленнями людей один про одного, що формуються під час їхніх взаємин [1].

Першопричиною формування гендерної поведінки є гендерні стереотипи – уявлення в суспільстві про соціальні ролі чоловіків і жінок, їхні психологічні та фізі-

ологічні особливості [3].

Американський соціолог Е. Гіденнс дає таке визначення «гендеру»: «Якщо стать має відношення до фізичних, тілесних відмінностей між жінкою і чоловіком, то поняття «гендер» стосується їх психологічної, соціальної та культурної особливості. Якщо стать індивіда біологічно детермінована, то рід (гендер) є культурно та соціально заданим. Таким чином, існує дві статі (чоловіча та жіноча)» [2].

У нашому дослідженні брали участь дві групи IV курсу ДКРКМ ДНУ ім. О.Гончара, спеціальностей «Бухгалтерський облік» та «Виробництво ракетно-космічних літальних апаратів». Групи обирались за принципом, ознака: хлопці/дівчата.

Для діагностики дослідження гендерних стереотипів використовувалися наступні методики: 1) методика С. Бем для діагностики психологічної статі; 2) авторська анкета «Гендерні стереотипи: як вони змінюються»; 3) творче завдання. Твір-ессе на тему: «Мій ідеальний партнер».

Отримані результати досліджень. Аналіз отриманих результатів студентів ДКРКМ ДНУ ім. О.Гончара за методикою С. Бем.

Як видно з діаграми (Рис. 1), можна зробити висновок, що сучасна молодь (хлопці та дівчата) проявляють одночасно і чоловічі і жіночні якості особистості. Таке поєднання гармонічної інтеграції маскулінності та фемінності призводить до кращої адаптивності особистості до умов життя та суспільства в цілому. Андрогінність в даному випадку характеризує людей, які успішно поєднують в собі і традиційно чоловічі і традиційно жіночі психологічні якості. При цьому ми завбачаємо, що у андрогіна ці якості представлені гармонійно та взаємопоєднано, що може призводити до соціальної успішності та статево-рольової толерантності. Ми не порівнюємо андрогінність і такий напрямок, як унісекс, який має за ознаку поєднання статі в біологічному плані. С. Бем визначила, що андрогінність особистості має схильність до кращої адаптації та лабільної поведінки, відрізняється творчими здібностями та найбільш психологічно благополучна.

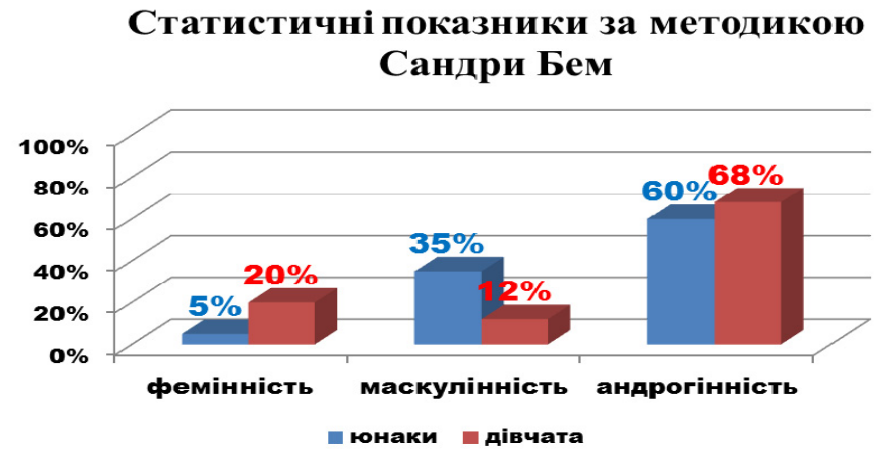

Рис. 1 – Статистичні показники за методикою Сандри Бем

Статистично отримані результати відносно анкети «Гендерні стереотипи: як вони змінюються»

1. Як міжстатеві стосунки впливають на менталітет Вашої держави:	
а) ніяк не впливають	56%
б) сильно впливають	19%
в) на середньому рівні	25%
2. Чи хочете Ви, щоб Ваша сім'я була такою, як і у Ваших батьків:	
а) так	44%
б) ні	25%
в) так, але не у всьому	31%

3. Коли стосунки між закоханими повинні перейти на новий етап:	
а) до двох тижнів	7%
б) до двох місяців	20%
в) протягом року	73%
4. Хто відповідає за безпеку під час статевих стосунків:	
а) обидва партнери	59%
б) чоловік	29%
в) жінка	12%
5. Чи вплине виховання дитини у неповній сім'ї на життя у подальшому?	
а) так, вплине	70%
б) не вплине	12%
в) не має значення	18%
6. Як Ви відноситесь за докір не чоловічого (не жіночого) вчинку:	
а) негативно	28%
б) компромісно (задовільно)	50%
в) нейтрально	22%
7. Хто повинен розплатитися в кафе:	
а) дівчина	12%
б) хлопець	35%
в) порівну	53%
8. Чи хочете Ви, щоб партнер був зі стереотипами:	
а) так	7%
б) ні	13%
в) не має значення	80%
9. Чи має жінка займатися хатніми справами сама:	
а) так	34%
б) ні	45%
в) залежить від ситуації	21%
10. Скільки часу потрібно для зборів на побачення:	
а) дві години	12%
б) година	61%
в) пів години	27%
11. Чи хочете Ви, щоб партнер був соціально популярним:	
а) так	24%
б) ні	39%
в) не має значення	37%
12. Який інтелект повинен бути у партнера порівняно з Вашим:	
а) вищий	14%
б) нижчий	5%
в) однаковий	81%
13. Чи хочете Ви, щоб Ваш партнер був самокритичним:	
а) так	9%
б) ні	24%
в) не має значення	67%
14. Скільки потрібно часу, щоб познайомити партнера з батьками:	
а) пів року	12%
б) після року зустрічей	24%
в) залежить від ситуації	64%
15. Чи хочете Ви, щоб партнер приділяв вашим батькам більше уваги, ніж Вам	
а) так	29%
б) ні	71%

Як видно із результатів анкетування, ні в біологічному, ні в психологічному сенсі не зустрічається чистої мужності чи жіночності. У кожної особистості спо-

стерігається «суміш» біолого-психологічних ознак своєї та протилежної статі.

Аналіз індивідуального, творчого завдання «Мій ідеальний партнер»

Відносно творчого завдання, в якому необхідно було написати невеличкий твір-ессе на тему: «Мій ідеальний партнер», дівчата із притаманних чоловікам якостей визначили: доброту, чесність, вміння кохати та розуміти, цілеспрямованість, стресовитривалість, турботливість, відкритість, уважність, відповідальність, мужність, вміння приймати рішення, ніжність, самодостатність, почуття гумору, охайність, розум, впевненість в собі. Також відзначили необхідні якості для сімейного життя: відсутність шкідливих звичок, любов до хатніх тварин, зайняття спортом, готовність до компромісу, бути гарним сім'янином.

Хлопці із якостей, які вони приписували своїй ідеальній партнерці, визначили: вихованість, щирість, доброту, ніжність, турботливість, веселість, скромність, активність, спокійність, цілеспрямованість, відповідальність. Якості для сімейного життя: присутність власної точки зору, вміння слідкувати за собою та житлом, розділ інтересів, вміння виховувати дітей.

Як видно із описуваних портретів «ідеальних партнерів», студенти протилежну стать бачать консервативніше, а свою трансформують у бік андрогінності.

Висновок. Довгий час вважалося, що маскулінність і фемінність - це протилежні полюси однієї шкали. Та завдяки багаточисленним дослідженням стало зрозуміло, що можливо одночасно поєднувати прояви жіночої та чоловічої психології. У цілому уявлення сучасної молоді про гендерні портрети чоловіка й жінки відповідають результатам проведеного наукового аналізу. Стереотипи маскулінності й фемінності стають менш жорсткими, молодь в сучасних умовах життя прагне до універсального поєднання гендерних стереотипів.

Список використаних джерел

1. Белинская Е. П. Социальная психология: Хрестоматия: Учебное пособие для студентов вузов / Е. П. Белинская, О. А. Тихомандрицкая. – М : Аспект Пресс, 2003. – 475 с. 2. Гидденс Э. Социология / Э. Гидденс // Пер. с англ.; науч. ред. В. А. Ядов; общ. ред. Л. С. Гурьевой, Л. Н. Посилевича. – М. : Эдиториал УРСС, 1999. – 703 с. – [Електронный ресурс]. Режим доступа:http://www.i-u.ru/biblio/default.aspx. 3. Іванов В.Ф. Соціологія масової комунікації [Текст]: навч. посібник / В. Ф. Іванов. – Черкаси: Вид-во ЧДУ, 2003. – 312 с.

O. Pryimachenko

DEVELOPMENT OF EMOTIONAL INTELLIGENCE

While constructive definition of «emotional intelligence» or «emotional literacy» appeared first in the psychological thesaurus in 1990, the problem of finding ways of development and improvement of this integrated personal property has been attracting attention of both foreign and native researchers. The possibility of development of emotional intelligence at any age opens interesting perspectives for new researches in the psychology of age.

Analysis of recent researches and publications on the issue indicates that they are aimed at clarifying the content and function's definitions of emotional intelligence as an integral personal property, that consists of various components: dispositional ones, which are conditioned with ontological personal factors; components that belong to the ability; and conceptions of certain standards of behavior expected from a person in a particular cultural environment (E.L. Nosenko, N.V. Kovryha, J.D. Mayer, P. Salovey, K.V. Petrides).

The researchers also grounded theoretically and tested empirically the hypothesis about the link of emotional intelligence with psychological well-being (E.L. Nosenko, N.V. Kovryha, S.A. De Lazarri), with personal meaning (S.A. De Lazarri), with peculiarities of different coping strategies choice (E.L. Nosenko, N.V. Kovryha). Authors tried to explain the influence of emotional intelligence on learning, work, relationships and

mental health (M. Zeidner, G. Mattews, R. D. Roberts).

In some studies attempts to establish correlation of emotional intelligence with personal anxiety in adolescence (I.M. Andreeva), to define the role of emotional intelligence in the gradual formation of adolescent moral competence (A.V. Sadokova) have been made, it confirms the importance of techniques' system elaboration for purposeful development of emotional intelligence in the period of institutional education.

The purpose of this article is an attempt to apply a systematic approach to determining the content of development of emotional intelligence techniques in the most sensitive period of personality – adolescence.

Being guided with Nesterenko's approach to understanding of the processes of self-development and self-regulation, internal content of activity[1, 60], and self-reflection (by P. Jacobson), we believe that the content of the techniques that need to be implemented into purposeful development of emotional intelligence in adolescence, can be systematically defined within the following units:

Cognitive unit («What do I know about emotionally intelligent behavior?»). The components of this unit are determined with taking into account the ability of a person (in our case - a teenager) to self-reflection (reflection of acts of self-learning in somebody's own mind) and can be implemented, according to the model of self-organization of personality [1, 61], as a sequence of the following processes: introspection – self-learning – self - awareness – self - determination and self-restraint.

With the help of *introspection* a person, that endeavors to improve or develop emotional intelligence, analyzes the range of usual forms of emotional response, comparing it to a wider repertoire of possible forms of response under condition of a high level of emotional intelligence.

Based on the process of *self-learning* a subject is motivated to analysis his own forms of emotional response in various situations of life and communication with others. The list of such situations is established in the numerous tests of emotional intelligence, based not only on self-assessment of own properties, but also on the analysis of behavior in different situations.

Self-learning prepares the ground for *self-awareness*. A subject is motivated to the awareness of the reasons for choosing certain behavioral strategies in certain situations and evaluating them in terms of ideals, cultural and moral norms accepted in the society.

The content of the next group of techniques of emotional intelligence formation is associated with self - determination, meaning the adoption of certain standards of emotional response as a model for the behavior formation. At this stage, a subject is acquainted with features of different levels of emotional intelligence, with moral norms on which these features are based [2, 112].

After a subject's familiarization with levels of emotional intelligence formation, he is motivated to analyze the effects of various forms of behavior and response that encourage self-determination (acceptance or rejection of specific guidelines).

The contents of one more subgroup of cognitive techniques is reflected in the notion - *self-restraint.* A subject should realize clearly which of his emotional responses require control and restriction.

The next group of techniques for emotional intelligence formation can be combined in the practical techniques unit («What should I do to be emotionally intelligent?»), that may include such order of interrelated processes as self-authorization – self-programming – self-improvement – self- actualization and self-realization.

Accepting certain obligations to implement his certain forms of emotional response in own behavior, a subject authorizes himself to realize them in different spheres of practical life. During self-authorization the need grows into the interest.

Appointing himself/herself for the implementation of certain actions, a person is aware of their ultimate goal and plans the way to it. This means the process of self-programming – formation of the ideal image of personal behavior through the conscious

and purposeful planning of own activity.

The contradictions between the ideal image and the real possibilities of a person cause self-improvement – activity aimed at the correction of the drawbacks in the structure of personal behavior (emotional response). This process involves self-breeding and self-education.

The next stage is self-actualization of a subject of his behavioral program.

If during all processes of the cognitive unit a man knows the internal chaos of own structure, using the processes of practical unit he organizes it consciously. Maximal organization is achieved during self-actualization, and the process of self-realization involves attempts to organize external expression of emotional response.

In correctional unit (that answers the question: «What can I expect?») techniques of self-analysis, self-esteem, self-control and self-management are included.

Analyzing the effectiveness or ineffectiveness of implementing of the accepted guidelines for behavior a subject evaluates the success of their implementation and possible consequences, controls himself.

Self-control occurs rarely without the process of self-management («motivational self-regulation») as the activity of a person to maintain relative stability of received standard of emotionally intelligent responding. Unlike the self-control as a simple self-restricting, the self-management process involves self-determination and perceived perspectives of activity on the improvement of the emotional sphere, and therefore promotes introspection and further development of emotional intelligence.

Conclusion. The attempt to define the content of emotional intelligence developmental techniques in adolescence is made in this article. The content of emotional intelligence developmental techniques is presented as a system consisting of three interconnected units: cognitive, practical and correctional ones. Through techniques of cognitive unit a teenager acquires knowledge about emotionally intelligent behavior and understands irrationality of his own range of emotional responding forms. Practical unit lets to program him on the behavior that would facilitate the development of emotional intelligence. As a result of correctional unit a teenager evaluates the efficiency of accepted forms of emotional response.

References

1.Нестеренко Г.О. Особистість у нелінійному суспільстві: Монографія. / Г.О. Нестеренко – Запоріжжя: Просвіта, 2004. – 140 с. 2. Nesterenko G.O. Oosobystist' u neliniynomu suspil'stvi [Personality in nonlinear society] G. O. Nesterenko: Manuscript. – Zaporizhzhia: Education, 2004. – 140 p. 3.Носенко Е.Л., Коврига Н.В. Емоційний інтелект: концептуалізація феномену, основні функції / Е.Л.Носенко, Н.В. Коврига – К.: Вища школа, 2003. – 126 с. 4.Nosenko E.L., Kovryha N.V. Emotsiynyi intelekt: kontseptualizatsiya fenomenu, osnovni funktsii [Emotional intelligence: conceptualization of the phenomenon, the basic functions] / E. L. Nosenko, N.V. Kovryha. – K .: High School, 2003. – 126 p. 5.Mayer J.D., Salovey P. Emotional intelligence and the construction and regulation of feelings / J.D. Mayer., P. Salovey // Applied and Preventive Psychology. – 1995. – Vol.4. – P.197 – 208. 6.Zeidner, M., Mattews G., Roberts R.D. What we know about Emotional Intelligence. Howit Affects Learning, Work, Relationships and our Mental Health [Текст] / M. Zeidner, G. Mattews G. – USA, Massachusets, Institute of Technology, 2009. – 442 с.

Ж. О. Ремпель

КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ КЕРІВНИКА ЯК ПСИХОЛОГО-УПРАВЛІНСЬКА ДЕТЕРМІНАНТА КОМАНДОУТВОРЕННЯ В НЕДЕРЖАВНИХ ОРГАНІЗАЦІЯХ

Керівники сучасних організацій, зокрема недержавних (далі - НДО), визнають, що головним ресурсом у конкурентоспроможності в умовах сьогодення стає управління організацією шляхом командо утворення. Тому, знання психологічних аспектів проблематики керівництва, тих психолого-управлінських детермінант, що впливають на ефективність діяльності колективу на шляху до командо утворення -

стає обов'язковим компонентом управлінської діяльності керівників НДО.

Зауважимо, що у своїй професійній діяльності керівник впливає на такі ключові елементи процесу колективної діяльності як командоутворення, психологічний клімат, індивідуальна і колективна акме-динаміка [3]. Його успішність в управлінській діяльності та спроможність як особистості і як професіонала визначається процесом розвитку сукупності особистісних характеристик і професійних навичок. У зв'язку з цим визначення цих передумов відіграє особливу роль при здійсненні ним управлінської діяльності у командо утворенні. Такою важливою передумовою, на наш погляд, виступає комунікативна компетентність керівника НДО, як результат розвитку сукупності його особистісних характеристик і професійних навичок.

Мета нашого дослідження – визначення і розгляд комунікативної компетентності керівника як детермінанти командоутворення в НДО.

Дослідженню проблем, пов'язаних з комунікацією, спілкуванням, комунікативною компетентністю особистості присвячені роботи багатьох психологів (Б. Ананьєва, О. Бодальова, О. Леонтьєва, Б. Ломова, С. Рубінштейна та ін.), де було добре вивчені та детально висвітлені структура, функції та генезис спілкування, відносини міжособистісної взаємодії. У своїх роботах вчені Н. Бордовська та А. Реан приділяли увагу питанням взаємозв'язку комунікативної компетентності особистості і діяльності людини; У. Пфінгстен і Р. Хінтч способам поведінки; Л. Роуз-Креснор і К. Рубін - комунікативним сценаріям; Р. Селман - вирішенню міжособистісних проблем; А. Добрович і Є. Малібруда - вмінню давати соціально-психологічний прогноз ситуації спілкування.

Звертаючись до управлінських завдань керівника НДО в командо утворенні, та спираючись на концепцію Маргерісона - Мак Кенна [2], ми робимо висновок, що найважливіше місце в управлінні командо утворенням в НДО займає управління зв'язками, бо як правило, група зазнає невдачі не з технічних причин, а у разі порушень зв’язків між її членами і відповідно порушень комунікації. Тобто керівнику НДО потрібно сформувати потрібні зв’язки в середині команди, між командами, навчити цьому підлеглих та передати їм частину відповідальності, контролювати процес та управляти ним. Окрім цього, одним з психолого-управлінських завдань керівника НДО в командо утворенні є підключення до усвідомленої мети через безпосередню комунікацію, тоді сенс діяльності, що ним задається через неформальні комунікативні механізми, стає особистим сенсом кожного співробітника.

Таким чином, ми доходимо висновку, що керівник НДО зосереджує в собі як організаційні (координаційні) функції, так і мотиваційно-емоційні, виконання яких для досягнення завдань командоутворення передбачає володіння керівником навичками ефективної комунікації, міжособистісними вміннями, розвинутою комунікативною компетентністю. Наприклад, відомий дослідник Ю.М. Жуков особливу увагу приділяє використанню керівником комунікативних психо технік в управлінні командо утворенням [1].

Таким чином, комунікативна компетентність керівника НДО в командо утворенні має прояв в інтегративному поєднанні двох складових: 1) здатності організувати соціально-комунікативний функціональний простір управління (визначити кола спілкування, опрацювати необхідні зв'язки, орієнтуватися по сигналам зовнішнього середовища про можливості розвитку організації і також про небезпеку); 2) здатності визначати і враховувати у своїй діяльності внутрішньо-організаційні особливості процесу соціальної комунікації, що склалися (тобто специфіку сформованих відносин у команді, особливостей власного стилю управління і характеру співробітників).

Крім цього, слід зазначити, що саме розвиток комунікативної компетентності виступає пріоритетним напрямком в соціально-професійної діяльності керівника НДО, без чого є неможливим зростання його професіоналізму, у тому числі в управлінні командо утворенням. Це пов’язане з тим, що, процес підвищення рівня

комунікативної компетентності керівника НДО докорінно змінює обстановку в усій сфері соціально-управлінських відносин. Окрім того, в нових умовах управління особливої актуальності для керівників НДО набувають такі якості управлінської діяльності як: вміння доводити до підлеглих оперативну інформацію; здатність до невимушеного міжособистісного спілкування; навички роботи в команді (командний метод вирішення завдань); комунікабельність (вміння радитися з професіоналами, враховувати їх думку, вести переговори); вміння переконувати, мотивувати, домовлятися. Завдяки розвинутій комунікативній компетентності керівник НДО має змогу виконувати таку управлінську функцію як ефективна комунікація, завдяки якій він інформує про свої цілі та наміри співробітників та прислуховується до їх думок. Бо саме ті організації, що роблять та схороняють канали спілкування відкритими – мають найкращий психологічний клімат.

Отже, *комунікативну компетентність керівника НДО в командо утворенні* ми розглядаємо як його готовність та здатність орієнтуватися в ситуації управлінського спілкування, спираючись на професійний та життєвий досвід, використовуючи знання, уміння й навички керівництва, спираючись на моделі ефективної комунікативної поведінки та сучасні методи управління персоналом адекватно актуальному завданню командо утворення в достатньому для його вирішення обсязі. Ці готовність та здатність керівника НДО необхідні для налагодження ефективної міжособистісної взаємодії та управління командою відповідно поставленому завданню та актуальному етапу розвитку групи. Тобто комунікативна компетентність керівника НДО в командо утворенні є результатом розвитку сукупності його особистісних характеристик і професійних навичок.

Подальше дослідження психолого-управлінських детермінант дозволить виявити особливості їх зв'язку з рівнем розвитку команди в недержавній організації.

Список використаних джерел

1.Жуков Ю. Модели группового развития (группа–коллектив–команда) / Ю. Жуков // Развитие организации и HR-менеджмент / под ред. Л. М. Кроля. – М. : Класс, 2004. – 365 с. 2.Маргерисон Ч.Дж. Колесо командного управления : Путь к успеху через систему управления командой / Ч.Дж. Маргерисон. –Днепропетровск : Баланс Бизнес Букс, 2004. – 208 с. ***3.****Синягин Ю.В. Формирование управленческой команды : объективные и субъективные составляющие / Ю.В. Синягин // Директор школы. – 2000. – № 7. – С. 13-15.*

И. М. Ахмад, В. В. Чмель

ОСНОВНЫЕ МЕТОДЫ И ФОРМЫ ОБУЧЕНИЯ СТУДЕНТОВ НЕЯЗЫКОВЫХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ ВУЗОВ

Когда мы изучаем данную тему, мы, в первую очередь должны обратить наше внимание на сам термин «обучениие». **Обучение** - это специальный педагогический процесс, вид учебной деятельности, в которой количество и качество элементов знаний и учений студентов доводятся до должного уровня.

Нам известно, что без методов невозможно достичь поставленной цели, в обучение. Обучение это интересный и многогранный процесс, в котором многое познается только из практики.

Последнее время стали применять различные, а самое главное, что удобные методы обучения. Это идет через дистанционную систему.

Основные методы дистанционного обучения это:

- сетевая технология - вид дистанционной технологии обучения, базируется на использовании телекоммуникационных сетей и средств INTERNET для обеспечения студентов учебно - методическими материалами, интерактивного взаимодействия с преподавателями;

- кейсовая технология - вид набора обучающего мультимедийного материала, в который входит: учебник, диск и наглядные пособия по урочное. Преподаватель

организовывает регулярные консультации, чтобы постоянно можно было держать под контролеи обучение студента;

- ТВ - технология - вид дистанционной технологии обучения, в котором студент использует систему телевидения, как источник получения обучающей информации. А так же он пересылает материалы на проверку.

Обучение состоит из трех этапов: дистанционное изучение и понимания основного материала, освоение практических навыков в форме ежедневных занятий, сдача экзамена или выполнения курсовой работы.

Самое основное в дистанционном обучении, это то, что студент может учиться тогда, когда ему это будет надо и удобно, даже выбрав определенный свой темп. Многим студентам не мешает вернуться, другими словами, повторить мотериал. Большое плюсов и в том, что не надо специально тратить время на дорогу. Студенты живут в технологии современного мира и, поэтому сами выбирают с помощью таких технологий учиться. Студенты выбрают видеоконференции, е - mail, телефонную связь, Интернет. Могут обычно переслать учебные материалов по почте (печатных, аудио, видео- и электронных учебных материалов).

Студенты предпочитают разные формы контроля. К таким можно отнести контрольне работы, рефераты, решение задач, оценка уровня знаний в процессе личного интервью с преподавателем, самооценка. Большинству студентов дистанционной технологии обучения, независимо от курса, учеба дается легко и положительно на них влияет . Более половины студентов определи, что за время обучения они овладели умение самостоятельно работать, усоверсенствовали свой уровень знаний и получили полную уверенность в своих силах и планах на будущее. Из этого мы можем сделать вывод, что студенты положительно относятся к дистанционному обучению.

Но существуют и отрицательные стороны дистанционного обучения. Это, в первую очередь, отсутствие очного, личного, индивидуального подхода к студенту и к обучению. Студент не всегда самодисципоинирован, а это очень важно при дистанционном обучении. Еще, не маловажным является то, что нужна очень хорошая техническая оснащенность, которую не все имеют. К недостаткам так же можно отнести – это отсутствие практических занятий, а они очень нужны при обучению иностранному языку. Что бы решить эту проблемму, мы можем обратиться к смешанному обучению.

Смешанное обучение, как правило, применяет самые разнообразные методы, как традиционные, так и интерактивные к которым относятся лекционные, лабораторные, компьютерные презентации, компьютерное обучение и обучение через Интернет. Эти методы используются как отдельно, так и в сочетании друг с другом. И, конечно, смешанное обучение можно использовать при подготовке любых специалистов без исключения.

Существует обучение и при помощи ролевой игры. Что же это такое?

Ролевые игры осуществляет важную роль и способствуют повышению у студентов мотивации изучения иностранного языка . Участие в ролевых играх помогает студентам убрать коммуникативный барьер. Студенты, благодаря играм, изучают и запоминаут лексику.

Игры в обучении иностранному языку действительно являються актуальной проблемой. Эту проблему мы можем увидеть в трудах многих педагогов, психологов и методистов. Например, в работах К. Д. Ушинского и А.С. Макаренко ролевая игра рассматривается как средство мотивации студента, как мощное средство воспитания воли, коллективизма, формирование практических навыков. Л.С.Выготский показывал игру как основную среду для происхождения учебных сил студента. Основа для преобразования игровых действий умственные, назвал ее девятым валом обучения и воспитания.

Ролевая игра подобная спектакле в театре. Это выполнение студентами ролей,

заданных ситуациями, которые требуют использования особого поведения и соответствующей лексики . Группа студентов похожа на маленьких детей, которые играют в школу, врача, продавца и т.п..Таким образом, они экспериментируют, используя свои знания. К некоторым игр можно добавить лексические упражнения и тексты. Тексты разделены на три или четыре части. Большинство лексических упражнений выполнено по методике подбора определения к лексической единицы. Для успешного выполнения этих упражнений студенты должны прочитать текст, а также обменяться информацией, содержащейся в каждой из трех частей текста. Основной целью лексических упражнений является развитие логического мышления и языковой догадки.

Тематика ролевых игр совпадает с лексическими темами, предложенные для изучения на курсе. В зависимости от состава группы студентов, их языковой и психологической подготовки возможно использование двух способов проведения ролевой игры.

При одинаковом уровне владения студентами все участники игры принимают одинаково активное участие в игре. При желании возможно использовать роль репортеров, задача которых написать статью или сделать доклад. Возможно также разделить группу на главных докладчиков, репортеров, участников дискуссии и публику.

Главные докладчики выполняют большую часть говорения , так как они лично заинтересованы в тех или иных проектах и имеют свои интересы.

Участники дискуссии присоединяются к ней время от времени, спрашивают, прерывают или изменяют ход беседы , вносят уточнения.

Главной целью игрового метода - это создание мотивации, которая дает возможность достижения успеха в обучении, а условием успеха в развитии мышления является высокая познавательная активность учащихся. Как же добиться этого? Надо организовать урок на котором ученики учатся не по принуждению, а по желанию, где им интересно.

Игра как важное средство познания мира, должна активно использоваться в учебном процессе.

Игроки заинтересованы игровым результатом , только преподаватель четко представляет для чего это нужно , четко определяет методику , принципы внедрения игровой деятельности в учебный процесс.

Список использованных источников

1. Колесникова О.А. Ролевые игры в обучении иностранным языкам.-М.,2000. 2.Мартыненко Л.С. Ролевые и деловые игры на уроках английского языка.-М.,1997. 3. Педагогика: Учеб. пособие для студ. пед. вузов и пед. колледжей / Под ред. П. И. Пидкасистого. М.: Педагогическое общество России, 2006. 4. Сластенин В. А. Общая педагогика: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Под ред. В. А. Сластенина: М., 2005.

Віктор В. Здоровенко

ЕЛЕКТРОННА КУЛЬТУРА ЯК УМОВА РОЗШИРЕННЯ КОМУНІКАТИВНОГО ПРОСТОРУ СУЧАСНОГО МИСТЕЦТВА

Велику роль в розширенні комунікативного простору сучасного мистецтва відіграє тотальне поширення аматорського кіно. Основними історичними чинниками якнайкращих можливостей для власної творчості і пошуку глядачів є, по-перше, сучасні цифрові технології та соціальні мережі. Різноманітні клуби для реалізації аматорських кіноспроб, сінефільська ініціатива міжнародних та вітчизняних фестивалів аматорського кіно, активні студії «незалежного кіно» та ін. засвідчують динамічну потужність цього руху кіноманів, який знайшов мистецьке тлумачення у художньому фільмі Мішеля Гондрі «Перемотування» (2008).

По-друге, конвергенція електроніки, обробки даних і телекомунікацій утвори-

ла технологічну основу епохи інформації. Сучасна медіа культура, зокрема, в галузі телекомунікацій, створила щільну мережу організованих відносин, які поєднують людей, країни і співтовариства світового масштабу. Суттєвим культуротворчим аспектом функціонування цього ресурсу комунікації є його можливості у створенні умов для того, щоб ця мережа відносин стала джерелом вивільнення творчого потенціалу індивідуумів і організацій, заохочення радості творчості, самостійності, співробітництва, самобутності і обміну.

Аматорські версії кіно- і телезйомок у стилі «реального телебачення» у 2000-х стали виявом цих потреб, які зробили можливими доступні електронні технології. Ідея такого телебачення проста: робити події з реального життя якомога драматичнішими та цікавішими. Аматорські записи очевидців реальних подій трансформували образ життя вже самих телеглядачів. Сучасна інтерактивність ініціює бажання причетності до зйомок людей у спонтанних, а не передбачених сценарієм ситуаціях, чи самим перетворитися на медіа персонажів чи режисерів і зняти власну історію.

Саме ці дві ідеї новітнього реального телебачення: кожен може стати героєм передачі, а також те, що зйомки всіх подій відбуваються в реальному часі, визначили сутність концепції міжнародного проекту «Життя за один день». Передбачалося, що кінематографи-аматори з усього світу можуть відчути себе актором або режисером, знявши історію про один точно визначений день – 24 липня 2010 року зі свого життя або країни, регіону, де вони мешкають. Ця подія стала «першим глобальним поглядом на життя сучасного світу. І це справді так, оскільки в кінцевому підсумку проект під патронатом класика голлівудського кіно Рідлі Скотта й найпопулярнішого відеоресурсу YouTube отримав близько 80 тис. кінозамальовок зі 192 країн світу. На початку цього року були відібрані 26 фіналістів, роботи яких створять цілісну картину життя сучасного глобалізованого світу <…> Режисер Кевін МакДональд представить на головному американському фестивалі незалежного кіно Sundance підсумкову стрічку, змонтовану з матеріалів фільмів-фіналістів» [2, 52].

Те, що до фінальної мозаїки «Життя за один день» увійшли фрагменти фільму «Іванки» українського режисера-аматора Б. Гришкевича підтверджує справедливість думки про те, що у кіно чи відео не суттєво, на якій якості апаратури знято фільм, головне – для чого і як він знятий. «Іванки» своєю щирістю і справжністю у фіксації уповільненого плину часу на полонині із життя карпатських вівчарів якнайкраще вписується в документалізацію національної ідентичності і традиції.

Глобальний проект аматорського кіно знайшов визнання. Це засвідчує практика YouTube, «мікроютьюбів», он-лайн фестивалів, Sundance, Берлінського, Роттердамського фестивалів 2011 року, які одними з перших встановили цифрові проекції у своїх кінозалах і стали брати на конкурс фільми на цифрових носіях.

Зазначимо також, що споріднену з кіномистецтвом сферу сучасної художньої фотографії збагатив ще один потужний тренд – ломографія, тобто мистецтво фахових аматорів, вільних від концептуальних принципів професійного художнього фотомистецтва. Утворена в 1991 році Міжнародна ломографічна спілка, ініційована студентами Віденської академії мистецтв Матіасом Фіглем та Вольфгангом Штранцингером, вже в 2011 році об’єднує більше мільйона послідовників у понад 70 країнах світу, які сповідують новий концепт сучасної фотографії: полювання на плинне життя у його незвичності, спонтанності, неприродності, зацікавленості у неочікуваних трансформаціях дійсності та непередбачуваності результату.

Звичайні механічні аналогові фотокамери «ЛОМО-компакт-автомат», виробництва Ленінградського техніко-механічного об’єднання «ЛОМО» (звідси й абревіатура тренду), стали інструментом мистецтва миттєвої та повсякчасної, інтуїтивної аналогової зйомки без зважання на якість зображень. «Дивно й спонтанно скадровані, з несподіваним фокусом і часто неадекватною кольоропередачею, засвіченнями і сонячними плямами, ці знімки створювали виняткове вражен-

ня схопленої миті, звичайного й різного життя навколо, а завдяки неочікуваним візуальним ефектам, які багато ортодоксальних фахівців вважали б недоліками, ще й претендували на нове бачення світу й фотографії, а отже, на постмодерну художню цінність» [1, 56].

Міжнародні ломографічні фестивалі, майстер-класи, з'їзди послідовно втілюють в життя провідну засаду цього виду творчості: ломографія – це не втручання у твоє життя, це частина його. Глобальність масштабу ломо-руху засвідчує «проект «ЛОМО-глобус», в межах якого кожен може сфотографувати місце, де мешкає. Таким чином, зі знімків поволі складається карта світу. Або обмін камерами поштою: ломограф знімає щось у своїй країні, а потім запаковує камеру і надсилає її на інший континент. Там хтось інший знімає щось у своїй країні на ту саму плівку і відсилає апарат далі. Врешті до власника повертається камера з кадрами, в яких вміщено знімки з усіх кутків світу.

У межах виставок, фестивалів і форумів або й зовсім без приводу у всьому світі формуються час від часу ломо-стіни – знімки для них збирають знову ж таки з усіх куточків земної кулі. Понад 100 тисяч найрізноманітніших фото може міститися на одній такій стіні» [1, 58].

Отже ломографи – це суб'єкти творчості, відкриті до інновацій і несподіванок у відображенні об'єктів ломографічного бачення, яких мотивує до цього любов і рух (Love & Motion – так інтерпретується ними абревіатура ЛОМО) - ось яке визначення власної «ломософії» сповідує ця творча спільнота. Креативна і демократична ломографія, налаштована на експерименти над процесом проявлення і друку, граючись з витримкою, не переймаючись експозицією і законами побудови кадру, перетворилася на дієвий фактор комунікації, що залучає в обрій творчого світовідчуття велику кількість людей, об'єднаних невимушеним переживанням, а не лише осмисленням певних явищ чи подій. Відтак, вона перетворюється на спосіб розширення і збагачення життєвого досвіду людей та їх особистісного відношення до життя.

Список використаних джерел

1.Бабкіна К. Любов і рух / К. Бабкіна // Український тиждень. – № 19, 2011. – С. 56 – 58.
2.Михед О. Без спецефектів / О. Михед // Український тиждень. – № 3, 2011. – С. 52 – 54.

К. В. Журбенко

ВПЛИВ НОВИХ МЕДІА НА СОЦІАЛЬНУ КОМУНІКАЦІЮ

У сучасному суспільстві глобальним феноменом стає масове використання комунікаційних технологій, яке веде до необмеженого доступу до інформації. Технології нових медіа змінили світ докорінно, вплинувши навіть на традиційні друковані та електронні засоби масової інформації, а перехід від традиційних медіа («old media») до нових («new media») знаменує собою зміну характеру соціальної комунікації.

Процес соціальної комунікації складний і багатогранний, а наукове розуміння комунікації багатоаспектне, тому в даному контексті необхідно інтерпретувати поняття «соціальної комунікації». На думку А.В. Соколова, соціальна комунікація - це «рух смислів в соціальному просторі і часі», а під смислами він розуміє знання, вміння, стимули і емоції, що рухаються в соціальному просторі від комуніканта до реципієнта [5, с. 27]. І. П. Яковлєв визначає соціальну комунікацію як «соціокультурну взаємодію між людьми за допомогою знаків, що розміщуються в презентаційних, репрезентаційних і електронно-механічних носіях» [6, с. 18] . Відмінною особливістю соціальної комунікації є взаємодія, яка відбувається в соціальному середовищі, а об'єктом взаємодії між комунікатором і реципієнтом стає осмислене повідомлення. Отже, завдяки поняттю «соціальна комунікація» можна описати процес повідомлення інформації за допомогою телебачення, радіо, кіне-

матографу, друку і Інтернету чисельно великим і розосередженим аудиторіям. При цьому засоби масової інформації, в тому числі і нові медіа виступають каналом комунікації між комунікатором-джерелом і реципієнтом.

Відмінною рисою нових медіа в контексті процесу соціальної комунікації є інтерактивність. На сучасному етапі розвитку засобів масової інформації діалог з аудиторією може проходити в режимі реального часу, в результаті чого «істотно змінюються комунікаційне поле і інформаційне середовище» [3, с. 82-83].

При цьому інформаційний обмін в Інтернеті принципово відрізняється від інтерактивних взаємодій в інших медіа не тільки синхронним характером, але і тим, що процес комунікації відбувається в одному фізичному середовищі, «тобто не «газета» - «пошта», «радіо»/ «телебачення» - «телефон», а «Інтернет» - «Інтернет» [4, с. 155]. У той же час Лев Манович в своїй книзі «Мова нових медіа» говорить про те, що інтерактивність є ілюзією, оскільки користувач, на його думку, може взаємодіяти тільки з тими варіантами, які вже були запрограмовані в «інтерактивний» об'єкт [2]. Однак більшість дослідників сходяться на думці, що інтерактивність є важливою рисою нових медіа, оскільки на зміст повідомлення може вплинути кожен з учасників процесу комунікації, а межа між комунікатором і реципієнтом на сьогоднішній день стирається. Таким чином, нові медіа стають фактором трансформації рольових характеристик учасників процесу комунікації.

На сьогоднішній день люди стикаються з безпрецедентною сумішшю традиційних і нових медіа, і при цьому немає ніяких встановлених меж в людській здатності сприймати інформацію. Саме з цієї причини неможливо перебільшити ефект від такого феномена, як «надлишок інформації» («information overload»). Проте проблеми виникають, коли люди починають об'єднувати завдання, які не мають ніякого природного відношення один до одного. За допомогою нових медіа соціальна комунікація все більше і більше супроводжується технічними засобами комунікації, і ключовим стає питання, як саме повинні виглядати ці форми взаємодії і чи можуть вони сприяти розвитку природних відносин [1]. Крім того, на сьогоднішній день комунікація за допомогою цифрових медіатехнологій істотно впливає на всі сфери соціальної дійсності, формуючи нові види суспільних відносин. Саме це визначає актуальність і мету доповіді.

Список використаних джерел

1.Van Dijk J. The Network Society: Social Aspects of New Media / J. van Dijk. – London, SAGE, 2005, 304 p. 2.Manovich L. The Language of New Media / L. Manovich. - Cambridge MA, The MIT press, 2001, 400 p. 3.Горохов В., Гринберг Т. Интерактивная журналистика: Путь в будущее / В. Горохов, Т. Гринберг. – Вестник Московского университета. Сер. 10: Журналистика. – 2000. – С. 82-83. 4.Квіт С. Масові комунікації: Підручник / С. Квіт. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – 206 с. 5.Соколов А.В. Общая теория социальной коммуникации: учеб. пособие / А.В. Соколов. – СПб.: Изд-во Михайлова В.А., 2002. – 461 с. 6.Яковлев И.П. Элементы общей и прикладной коммуникологии: учеб. пособие / И.П. Яковлев. – СПб.:Роза мира – 2010. – 180 с.

О. М. Камєнєва

PR ЯК СТРАТЕГІЧНА СКЛАДОВА КОМУНІКАТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Можна стверджувати, що сьогодні »паблік рилейшнз» активно входить в інформаційний простір, інтегруючись через піар-текст в жанрову парадигму журналістики. За словами М.Титаренко, не можна інформувати, не впливаючи на свідомість, так само, як не можна формувати світогляд, не інформуючи [10].

Американські дослідники Д. Форрестол та Р. Диленшнайдер вивчали яким чином можна використати інформацію для впливу на громадську думку [19, с. 56]. Таким чином вони підійшли до дослідження такої складової комунікативних технологій як PR. Вчені дали лаконічне визначення цьому поняттю: «PR – це використання інформації для впливу на громадську думку» [19, с. 61]

Зародження PR відбулося у США. На початку XX ст. в ЗМІ почався період пов'язаний з публічними скандалами, так звана епоха «смажених фактів». Всі, проти кого лився шквал критики були змушені розробляти стратегію оборони, контрпропаганди. Це все виходило на рівень, де в умовах протистояння потрібно було знайти шлях до діалогу. Г. Почепцов [16] відзначає, що тодішні американські монополісти відчули нестачу методів управління, тому почали шукати реалізацію своїх ідей, ходи і виходи в PR.

Застосування PR, зокрема ролі ЗМІ у впроваджені комунікативних технологій висвітлені в працях таких зарубіжних вчених як Т. Грінберг [4], Ф. Джефкінс [7] , М.Маклюен [16], Ж.Бодрійяр [3], М. Кастельс [9], Е.Бернайз [20], Г.Лассуелл [24], П. Лазарсфельд і Р.Катц [23], В.Ліппман [25], Д. Грабер [20], М. де Флер [21], Д.Ньюссом [15], С. Блек [2] та ін. Питання про особливості актуального аспекту інформації, технології її створення займає особливе місце в працях українських вчених: В.Бебика [1], С. Демченка [6], В.Королька [11], Г.Почепцова [16], К. Луценка [13], Л. Кочубей [12]. А. Москаленко, О. Зернецької, А. Ручко.

Науковці пропонують різні моделі, що пояснюють вплив ЗМІ на суспільну думку і комунікативний процес. Так, на думку французького вченого Р. Дебре, котрий ввів термін «медіократія», ЗМІ виконують сьогодні функцію, котра належала в середні віки в Європі церкві [5]. Хоча останнім часом визначається падіння довіри до офіційних ЗМІ. Згідно з результатами опитування, проведеного КМІС на замовлення «Телекритики» визначено, що в 2015 році 19% в українців погіршилося ставлення до вітчизняних ЗМІ [18, с. 16]. Тому важливо знайти підхід до впливу на громадськість.

Останнім часом в теорії та практиці PR найширшого використання дістає ситуативний підхід, запропонований представником прагматизму Джоном Дьюї [8]. На його думку громадськість – це активне соціальне утворення, що в певний момент об'єднує всіх тих, хто стикається з спільною проблемою і може разом шукати шляхи її розв'язання. Однак без спілкування між собою угрупування людей може залишитися позбавленою форми тінню, тому виходячи з цих міркувань, американський дослідник Джеймс Груніг звернув увагу на три фактори ситуативного характеру, які завдяки насамперед комунікації перетворюють латентну (приховану) громадськість на активну. Серед цих факторів він називає:

1. Усвідомлення проблеми. Це фактор, що показує, якою мірою люди відчувають зміни в ситуації і тим самим усвідомлюють потребу в інформації.

2. Усвідомлення обмежень. Це фактор, що свідчить, в якій мірі люди відчувають себе утиснутими під дією зовнішніх факторів та шукають шляхів виходу з конкретної проблемної ситуації, що склалася.

3. Рівень включеності. Це фактор, що показує, до якого ступеня люди бачать себе втягнутими в проблемну ситуацію та відчувають її вплив на собі.

Висновки. Завжди потрібно пам'ятати, що Public Relations – це, насамперед, зв'язки з громадськістю, наука і мистецтво формування суспільної думки в потрібному напрямку, що допомагає налагоджувати контакти з різними соціальними групами і суспільством в цілому. Коли досліджуємо «паблік рилейшнз» то бачимо, що воно включає й інформування громадськості, і лобіювання, і розміщення в пресі непрямої реклами, і способи керування кризовими явищами. Спічрайтер президента Р. Ніксона Р. Прайс стверджував, що ***«важливо не те, що пропонує кандидат, а те, що сприймає виборець»***. При правильному застосування PR ймовірно активізувати суспільство, перетворити пасивну громадськість на активну і спрямувати її до дії.

Список використаних джерел

1.Бебик В. Менеджмент виборчої кампанії /В. М. Бебик . – К.: МАУП, 2003. – 424 с. 2.Блэк С. Введение в паблик рилейшнз / С. Блэк. – Ростов-на-Дону,1998. 3.Бодрийяр Ж. Реквием по массмедиа // Поэтика и политика: Альманах Российско-французского центра социологии и филосо-

фии Института социологии Российской Академии наук. – М.: Институт экспериментальной социологии: СПб.: Алетейя. 1999. – С. 193–226. 4.Гринберг. Т.Э. Политическая реклама. Портрет лидера / Т.Э Гринберг. М.: Аспект Пресс, 1995.- 103 с. 5.Дебре Р. Інтелектуальна влада у Франції Пер. з фр. – К.: Дух і літера, 2008. – 304 с. 6.Демченко С. В. Медіаполітична система в сучасній Україні (інтегрована комунікаційна модель): Автореф. дис. канд. політ. наук / Дніпропетр. нац. ун-т. / С. В. Демченко. – Д., 2004. 7.Джефкинс. Ф. Реклама/ Ф. Джефкинс. М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2002. - 543 с. 8.Дьюї Дж. Моральні принципі в освіті. – Львів: Літопис, 2001. – 32 с. 9.Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество, культура. – М.: Государственный университет – Высшая школа экономики, 2000. – 606 с. 10.Конспект лекцій Соціальні технології. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // http://ukrkniga.org.ua/ukrkniga-text/768/21/. 11.Королько В. Передвиборча комунікаційно-агітаційна кампанія: політичний процес / / Парламент. – 2003. – №6. – 32-36 с. 12.Кочубей Л. О. Виборчі технології як механізм досягнення політичного результату / Кочубей Л. О. / / Людина і політика. – 2003. – № 4. – 56–62 с. 13.Луценко К.В. Імідж політичного лідера як комунікативний феномен // Актуальні проблеми внутрішньої політики. – К.: Вид-во НАДУ, 2004. – Вип. 4. – С. 228 – 233. 14.Маклюэн Г.М. Понимание Медиа: Внешние расширения человека. – М.: Жуковский: « КАНОН-пресс-Ц». « Кучково поле». 2003. – 464 с. 15.Ньюссом. Д., Джуди. В., Крукеберг. Д., Терк. Д. Все о PR. Теория и практика паблик рилейшнз. Пер. с англ. 7-е изд./ Д. Ньюссом, В. Джуди, Д. Крукеберг, Д. Терк. М.: ИНФРА-М, 2001. - 628 с. 16.Почепцов Г. Г. Имидж: от фараона до президентов / Г. Г. Почепцов. – К.: АДЕФ-Украина. 1997. 17.Почепцов Г. Паблик рилейшнз для профессионалов . М.: Тефлбук», Киев: «Ваклер» ,1999. - 624 с.147. 148. Почепцов Г. Информационные войны. М.: «Рефлбук», Киев: «Ваклер», 2000. - 576 с. 18.Регулювання передвиборної агітації та політичної реклами. Спеціальний звіт. – К.: Телекритика. 2015. – 26 с. 19.Тихомирова. Є. Б. Зв'язки з громадськістю [Текст]: навч. посіб. / Є. Б. Тихомирова. – К.: НМЦВО. 2001 – 560 с. 20.Bernays. E. Public Relations. Norman: Univ. of Oklahoma Press. 1952. - 374 p. 21.De Fleur. M., Ball-Rokeach. S., Theories of Mass-Communication. 5-th ed., N.Y.: Longman. 1988. 22.Graber. D. Mass Media and American Politics. Washington: CO PRESS. 1990. 23.Katz. E. On Conceptualizing Media Effects. In McCormack T. Ed., Studies in Communications. Greenwich. Conn.: JA1 Press. 1980. - P. 119-141. 24.Lasswell. H.P. The Theory of Political Propaganda. In: Public Opinion. N.Y. 1953. 25.Lippman, W. Public Opinion. N.Y. 1992. 457 p.

Л. О. Майданевич

ОСОБЛИВОСТІ РЕЛІГІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В ІНФОРМАЦІЙНИХ ОПЕРАЦІЯХ

Аналіз інформаційно-комунікаційного простору дає можливість бачити майбутні тенденції. Саме в цьому просторі зароджуються та тиражуються «ідеї», які надалі «програмують» масову свідомість. Релігійні ідеї в цьому процесі мають істотне значення. Нині вони активно використовуються в глобальному світі, насамперед, через відповідні тексти впливу поширюють страхи, захист від яких може надати лише держава.

Відомо, що інформаційно-комунікативний простір прийнято поділяти на три основних простори: інформаційний, фізичний та віртуальний. «Міфологічний (віртуальний, стратегічний) й інформаційний (щоденний, тактичний) потоки супроводжують людство в усі періоди. Просто в різні періоди виникають різні комунікативні технології, які несуть ці різні типи, створюючи циркуляцію смислів у суспільстві» [3, с. 121]. Сьогодні ми бачимо, що прагнення захоплення або домінування працює в усіх цих просторах, а умовність такого поділу дозволяє «структурувати» соціосистему (в якій й відбуваються комунікаційні процеси).

Інформаційними операціями є комунікативні технології, що мають за мету внести зміни у поведінку людини, групи за допомогою зміни світогляду (насамперед, світосприйняття), що здійснюється шляхом внесення змін у інформаційні потоки. На думку В. Ліпкана, «у мирний час, в умовах обмежень у використанні сил, способів і засобів кількість складових інформаційної операції зменшується до чотирьох: Computer network attack (Атака на комп'ютерні мережі); Psychological Operations (Психологічні операції. Забезпечують умови для відновлення порядку, підтримки дружньо налаштованого населення. Вплив на противника та нейтраліза-

ція психологічного впливу з його боку. Психологічні операції повинні підтримувати заходи по введенню противника в оману); Public Affairs (Суспільні відносини. Інформування власної та іноземної аудиторії про свої цілі, дружні війська, хід операції. Не використовують для введення в оману чи розповсюдження дезінформації); Civil Affairs (Цивільні відносини. Встановлення військовим командуванням дружніх стосунків із місцевими органами управління, населення, місцевими лідерами районів своїх інтересів). Це ті види інформаційного впливу, які несуть постійну загрозу інформаційній безпеці України» [1, с. 154–155].

Однак варто зауважити й про відмінність понять «інформаційна операція» та «інформаційна війна». Прийнято вважати, що «інформаційна війна» «є найвищим ступенем інформаційного протиборства і спрямована на розв'язання суспільно-політичних, ідеологічних, а також національних, територіальних та інших конфліктів між державами, народами, націями, класами й соціальними групами шляхом широкомасштабної реалізації способів і методів інформаційного насильства (інформаційної зброї)» [цит. за: 1, с.152].

Релігійна комунікація як засіб ведення інформаційної операції має свою специфіку. Серед основних факторів релігійної комунікації можна назвати такі: 1) фактор соціального середовища (віруюча людина в ході інформаційної операції приймає рішення під впливом релігійної громади; в релігійній громаді діє такий алгоритм перетворення масової комунікації в конкретне прийняття рішення: повідомлення масової комунікації – обговорення повідомлення – прийняття індивідуального рішення); 2) фактор візуального домінування (культова релігійна діяльність, як і релігійні телепередачі, мають домінантне становище серед інших ЗМІ щодо впливу на релігійну свідомість віруючого); 3) фактор домінування форми (схожість форми повідомлення в інформаційній операції із сакральними і поетичними текстами можуть впливати самою лише формою, наприклад, під час проповіді); 4) фактор задіювання (найперше, релігійна комунікація в інформаційній операції має за мету зумовити бажану зміну поведінки віруючого); 5) фактор спростування контраргументів (повідомлення формулюється так, щоб одночасно містити аргументацію та контраргументацію, наприклад, «у нас єдина справедлива віра, тому церкву не дамо для служби іншій конфесії»); 6) фактор деталізації контексту (варто якомога докладніше вивчити контекст, в якому відбувається релігійна комунікація і приймається рішення, наприклад, через такі типи питань: як жорстко впливають на комунікації релігійні догми та політичні доктрини? хто є ключовими комунікаторами для конкретного релігійного діяча? яка релігійна та нерелігійна діяльність релігійних суб'єктів призвела до зміни в думках віруючих за останній час? тощо).

Власне, серед інших видів інформаційних потоків (пропаганда, реклама, PR), релігійна комунікація має свою методологію в сфері маніпулювання релігійною свідомістю. Так у своїй роботі О. Коваль [2] виділяє такі методи та прийоми маніпулювання релігійною свідомістю, які реалізуються маніпулятором за допомогою друкованих та електронних ЗМІ: 1) логіко-психологічний (маніпулятивний вплив можна виділити через різні прийоми: підміна причини наслідком, висновок без достатньої підстави, хибна аналогія, дифамація – прийом маніпулювання, що ґрунтується на оприлюднені знеславлюючи когось відомостей тощо); 2) чуттєво-емоційний (у межах цього засобу маніпулювання виділяють прийоми: «емоційне підлаштування», навішування «ярликів», тенденційний добір текстового і/або ілюстративного матеріалу з акцентами на «драматизуючому ефекті впливу» тощо); 3) організаційний метод (маніпулювання здійснюється через специфічну організацію досвіду людей, організації «самообману» у сфері релігійно-політичних відносин, що свідомо спрямовує активність людей у заданому маніпулятором напрямі; приклади використання високого рівня довіри населення до Церкви та духівництва для спрямування активності людей у запрограмованому маніпулятором напрямі – підтримку кандидата, партії, блоку або ідеї; 4) сублімальним (підпороговим) нази-

ається такий вплив, що відбувається поза увагою і свідомістю адресата (прикладом слугує так званий 25 кадр, хоча як два основних канали підпорогового впливу на свідомість (індивідуальну та масову) виділяються зір і слух, де чинником посилення впливу є комбіноване їх використання).

Можемо зробити висновки, що релігійна комунікація як засіб ведення інформаційної операції є багатофакторним процесом, який обумовлює зміну поведінки релігійних суб'єктів в державно-конфесійних відносинах. Варіативність стратегій пізнання релігійної комунікації не гарантує прогнозованості її наслідків для соціуму.

Список використаних джерел

1.Ліпкан В. А., Ліпкан О. С. Національна і міжнародна безпека. – Вид. 2-е, доп. і переробл. – К. : «ТЕКСТ», 2008. – 400 с. 2.Коваль О. А. Маніпулювання релігійною свідомістю: сутність і засоби : автореф. дис. ... канд. філос. наук : спец. 09.00.11 / Коваль Олександр Анатолійович ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К. : [б. в.], 2006. – 17 с. 3.Почепцов Г. Сучасні інформаційні війни. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2015. – 497 с.

Л. В. Піддубна

ФОРМУВАННЯ МЕРЕЖЕВИХ КОМУНІКАЦІЙ У КІБЕРПРОСТОРІ

Сьогодні вже ні в кого не виникає сумнівів, що мережа Інтернет з технічної галузі мігрувала в галузь соціальну, економічну і навіть політичну. Її розвиток впливає на формування нових форм спілкування, на розширення можливостей особистості, ускладнюючи при цьому процес утворення ідентичності й конструювання моделей суб'єктивності.

Утворюються мережеві співтовариства, що не залежать від будь-яких держав. Зростає «щільність» міжособистісних і міжгрупових комунікацій (Newsgroup, Usenet, web форуми, chat, ICQ), змінюються напрями їх потоків, уможливлюються трансформації соціальної структури суспільства. Значно розширюється зона контактів кожного користувача мережі, підвищується «особистісний» соціальний капітал. Змінюється якість життя, трансформується спосіб буття людини у світі, утворюються різноманітні моделі її поведінки за рахунок дистанціювання в процесі життєдіяльності. Індивід, який спілкується в кіберкомунікативних спільнотах мережі Інтернет, відповідним чином соціально ідентифікується, стає носієм певної логіки поведінки, яка формується поза соціальною спільнотою, де він розвивався й існує. Це провокує конфліктність як на рівні особистості (конфлікт з власними світоглядними основами), так і на рівні соціальної спільноти. Виникає «група за інтересами», джерело якого є віртуальним, але дисонує з економічними, політичними, духовно-культурними інтересами, якими живе суспільство, до якого індивід належить «фізично», загрожуючи внутрішній стабільності соціуму. Мережа Інтернет і здібність користувачів створювати власні інформаційні канали дозволяють їм відвідувати одні й ті самі Інтернет-портали, але по-різному і з різними цілями користуватися багаторівневістю віртуального спілкування. Соціум стає більш мозаїчним.

Мережа формалізує процес отримання інформації, об'єднує різні види інформаційної діяльності людини, що створює ефект появи нового, інтегрального «кіберпростору» (cyberspace), який може вміщувати в себе більшість видів інформаційної активності людей і комунікацій між ними. Формується «кіберсвідомість» як нова форма суспільної свідомості, що відображає дуальність суспільства й мережі. Інтернет здвоює соціальну реальність, вбираючи її у тій частині, яка може існувати без посилання на фізичну реальність і перетворює її у віртуальність, позбавлену просторово-часових характеристик. Подолання інформацією великого простору за короткий проміжок часу, сприяє перегляду розуміння часу, який знищується швидкістю міжкомп'ютерного зв'язку. І. Абилгазієв наголошує, що умови інформаційного суспільства разом з реаліями природного, наочного, соціального й образно-знакового світу створюють реалії інформаційної мережі як ще одну умову роз-

витку й буття людини [1, с. 47].

Формування індивідуальності, соціального статусу людини пов'язане з процесом соціальної стратифікації. Саме Інтернет надає людині доступ до необмеженої інформації, в тому числі для отримання якісної освіти й розвитку індивідуальних здібностей особистості. Інтернет технологізує інтелектуальну діяльність, змінює комунікативні основи, сприяє виникненню принципово нових форм взаємодії, зокрема, інформаційної соціалізації, яка базується на сучасних комп'ютерних технологіях та значно розширює можливості людини, її інформованість та комунікації.

Збільшення різноманітних можливостей віддаляє від на традицій, звичаїв, прийнятих соціумом, але від цього збільшується значущість власного культурного доробку, культурного світу. Інфраструктура Інтернету сприяє всебічному інтелектуальному розвитку людини. Використовуючи технічні досягнення, людина може вибудовувати своє бачення світу, своє інформаційне поле, інформаційну картину світу, поєднуючи те, що створило людство, використовуючи накопичені людством знання і додаючи до них свій досвід. З'являється більше можливостей для конструювання самого себе, значно зростає роль особистості в суспільних процесах, у формуванні майбутнього суспільства інформаційної культури.

Завдяки використанню Інтернету особистість розширює свій світогляд та отримує відображення цілісної картини буття. Цей процес є «нарцисизмом» за своєю основою й містить елементи соціального егоїзму, який дозволяє людині жити незалежно від соціуму, базуватися лише на власних фантазіях про соціальне. Інтернет-простір, організований у вигляді гіпертексту, є основою формування людської індивідуальності, дозволяє людині жити ілюзією свободи вибору й свободи інформації. Електронний гіпертекст комбінує, артикулює й виражає сенси у вигляді аудіовізуальної мозаїки, здатної до розширення або стиснення, узагальнення або специфікації залежно від аудиторії.

Сьогодні є всі підстави стверджувати, що кіберпростір стає «територією» свободи і демократії. «Віртуальна людина» має своєрідну правосвідомість: мислить як категоріями національно-культурної спільноти, в якій мешкає, так і орієнтується в «нормах» різноманітних мереж, активно глобалізується, є відкритою для різноманітних новацій; її дії у просторі та часі позбавлені зовнішнього контролю; вона вільно створює власний світ. Репрезентуючи себе в Інтернет-просторі, користувачі реалізують одне з головних прав людини – право на інформацію, знання та кіберпростір. Віртуальна людина за допомогою мережі отримує можливість порівнювати законодавчі бази різних країн, з'ясовувати ставлення до різних правових ситуацій суб'єктів з різноманітних культурних світів, має право на доступ до достовірної наукової інформації відкритого характеру в тій галузі, яка її цікавить, має можливість вільно спілкуватися. Проте ця «демократичність» кіберпростору має свій зворотний бік. У мережі відбувається утворення «віртуального натовпу» як «різноманіття хаотичних об'єднань користувачів мережі Інтернет, спілкування яких є безособовим, невизначеним у просторі і часі чіткими межами; ненормованих правом, які базуються на комунікативних, інформаційних, розважальних, психологічних інтересах та потребах суб'єктів» [2, с. 83]. Формується покоління людей – кіберпанків, для яких сутністю життя є занурення у світ комп'ютерних симуляцій й «Інтернет-волоцюжництво». Руйнуються традиційні соціальні інститути, соціальність відходить на другий план віртуального буття, соціальні ознаки репрезентації як стійкої формалізованої структури зникають [3, с. 118]. Цей процес дозволяє людині жити незалежно від соціуму, базуватися лише на власних фантазіях про соціальне. Людина прагне за допомогою комп'ютерних симуляцій компенсувати відсутність соціальної реальності.

Для сучасності характерним стає зменшення міжособистісного спілкування: комунікативна сфера суттєво розширюється і водночас звужується. Розширюється вона відносно інформаційних джерел, комунікативних можливостей. У досвіді

впровадження електронних технологій комунікації досягається нездійсненний ідеал багатьох історичних епох: скасування усякої віддалі – часової, просторової, міжособистісної. Утворюється світовий комунікаційний простір, що перетворює будь-яку точку земної кулі у сектор, доступний для індивідуального спілкування, незважаючи на відстань, часові умовності і обмеження інституціональних відношень. Кордони просторової і комунікаційної свободи розширено до планетарного рівня, а «технологічні можливості» дозволяють порушити стереотипи сприйняття традиційних цінностей і соціальних норм. Ми спілкуємося і бачимо один одного, перебуваючи на відстані тисяч кілометрів; маємо доступ до неосяжних скарбниць знань – країн, культур, всесвітніх бібліотек, музеїв. Водночас ми породжуємо нерівність, відмежовуючи велику кількість людей, які не мають доступу до нових винаходів людства, обмежуючи їх спілкування та обізнаність у питаннях світової і культурної ситуації сьогодення.

Підводячи підсумки, зауважимо, що сьогодні мережа Інтернет стає реалізацією світоглядної парадигми Нового Часу, відповідно до якої, невідоме зводиться до відомого, а те, що раніше не можливо було обрахувати, сьогодні обчислюється, знімаючи завісу «випадковості» у процесах світового розвитку.

Список використаних джерел

1.Абылгазиев И. И. Глобальные проблемы современности и молодежь / И. И. Абылгазиев, И. В. Ильин. – М.: МАКС Пресс, Гарт, 2007. – 88 с. 2.Калиновський Ю.Ю. Правосвідомість народу та «правосвідомість натовпу»: порівняльна характеристика / Ю.Ю.Калиновський // Гуманітарний часопис. – 2006. – № 4. – С. 79 – 86. 3.Корабльова В. Покоління в полі культури: множинність репрезентацій: Монографія / В. Корабльова. – Харків: ХНУ ім. Каразіна, 2009. – 180 с.

С. В. Савойська

КОМУНІКАТИВНИЙ АСПЕКТ МОВНОЇ ПОЛІТИКИ ЯК ПОНЯТТЯ, КАТЕГОРІЯ ТА ЯВИЩЕ

Комунікативний аспект мовної політики – конструктивна вербальна політика та раціональна політична поведінка державних посадовців, керівників інститутів влади, парламентських комітетів, лідерів партій, фракцій, індивідів, соціально-політичних спільнот, груп, учасників коаліційної угоди, парламентських слухань, конференцій, «круглих столів», семінарів, організацій, їх взаємовідносини, політична діяльність, політична участь та ін. [3, с. 304]. Конструктивний вплив на проведення мовної політики відповідальними інституціями, опираючись на національні інтереси і демократичні цінності, застосовуючи діалог, дискурс, консенсус тощо. Комунікативний аспект мовної політики – це: знання української мови та послуговування цією мовою як єдиною державною при виконанні службових обов'язків; адекватна символічна поведінка (поклоніння символам пращурів українців та сучасної Української держави) депутатів Верховної Ради, які причетні до здійснення мовної політики, що, на думку С. Наумкіної та С. Ростецької, означає комплекс цілей, принципів і засобів, які за допомогою правових, адміністративних, господарчих та суспільних механізмів формують і регулюють мовні відносини [4, с. 396]; компетентність і патріотичність політиків, які взяли відповідальність раціонально здійснювати мовну політику, йти на компроміс і домовлятися при вирішенні важливих мовно-політичних проблем, розробленні та ухваленні мовних законопроектів, постанов, програм, рішень та ін. Мовна політика, яка є невід'ємною складовою комунікативної (комунікаційної) політики, що спрямована, за визначенням Л. Угрин, на формування та забезпечення процесів обміну соціально-політичною інформацією, необхідної для функціонування політичної системи, циркуляції цієї інформації між її інститутами, політичними та соціальними групами, елітами і масами [4, с. 311], базується на її методах і принципах та широ-

ко використовується в усіх сферах і галузях суспільно-політичного життя суспільства і держави. Комунікативна політика, що варто розуміти, як символічний, вербальний та ін. зв'язок між політиками і тими, хто нею займається чи до неї причетний. Комунікативна політика, яка має давні корені, спрямована на обмін інформацією під час участі у виборах, на референдумах, на демонстраціях, у конференціях, семінарах, «круглих столах» тощо. Комунікативна політика, яка знаходиться під впливом функціонування певної політичної системи, розвитку та поширення конкретної культури, ідеології, здійснює обмін політичними знаннями, ідеями, думками та ін. Тобто, комунікативна політика, за словами Л.Угрин, – це формування, зміцнення чи зміна способу мислення, установок і дій соціальних суб'єктів стосовно політичної системи та режиму, узгодження, координація, гармонізація інтересів, позицій і діяльності політичних груп, регулювання політичних відносин, оптимізація управлінської діяльності і політичних рішень, стабілізація політичної системи та ін. [4, с. 312]

Комунікативний аспект мовної політики привернув увагу вітчизняних науковців зовсім недавно. Окремі її аспекти досліджували як українські науковці (М. Головатий, А. Корж, І. Кресіна, В. Кулик, І. Курас, О.Максимова, Л. Масенко, Л. Нагорна), так і закордонні, зокрема, Ю. Габермас, Девіс Алан, Г. Ерме, Мак Квейл Д., Форверг Констанці та ін. Праці вітчизняних науковців із зазначеної проблеми можна спробувати розподілити на три групи. До першої із них можна віднести праці, де аналізується комунікативна політика, яка сягає імперської доби, друга група учених присвятила свої праці аналізу радянського періоду, третя – потстрадянської доби. Мовна політика імперської доби була спрямована на гальмування функціонування української мови і культури урядами Росії, Австро-Угорщини та Румунії. Мовна політика радянського періоду спрямовувалася на подальші утиски функціонування української мови і культури. Виходячи із зазначеного, мовна політика України у 1980-х рр. не могла бути прогнозованою і планомірною, поетапною і послідовною, оскільки «їй бракувало, на думку А. Корж, концептуальності, виваженості, політичної волі в ухваленні доленосних рішень» [1]. Усе це призвело до того, що у кінці 80-х рр. XX століття майже не залишилося україномовних шкіл, а українська мова практично не використовувалася у вищій школі, не була мовою науки, техніки та ділової сфери. Її функції виконувала російська мова як мова міжнаціонального спілкування. Така комунікативна політика була успадкована Українською незалежною державою та перенесена на новий ґрунт, де вона зберегла старі проблеми і нажила нові, що вказує, за словами В. Радчука, на колишні метостази, які пустили свої корені у глибину усієї державної вертикалі, яка відмовилася захищати національний мовний простір України. Учений наголошує, що «мовна політика у сучасній Україні добре продумана, аморальна, всеохопна, злочинна і мововбивча, а мовна ситуація є гнітючою, кризовою і вибухонебезпечною» [5 с. 3-5].

Комунікативний аспект мовної політики як специфічної області державної політики тісно пов'язаний з ідейно-теоретичним потенціалом мовної політики, зокрема її інформаційно-комунікаційною складовою, яка охоплює усі сфери і галузі суспільно-політичного життя держави. Без вільного доступу до інформації та максимально швидкого обміну нею ідея незалежності, до якої десятиліттями прагнув український народ, не стала б реальністю. Більше того, без удосконалення та створення нових засобів зв'язку, зокрема й електронних, демократична ідеологія не змогла б прийти на зміну радянської, а разом із нею − і політичний плюралізм, «основними домінантами якого, як вважає М. Остапенко, є стратегія жити разом, повага до інтересів, поглядів і стандартів життя іншого, готовність відшукувати і використовувати компроміси» [2].

Отже, сучасні підходи до аналізу комунікативного аспекту мовної політики вибудовуються на основі двох парадигм: перша формує посттоталітарну перспек-

тиву, яка концентрує навколо себе уявлення про нову форму соціально-політичного контролю, інша – комунікативну, що спонукає до взаєморозуміння та всеукраїнської інтеґрації усіх еліт та політичних сил. Такий комунікативний аспект політики може мати сенс лише тоді, коли політичні актори вступатимуть у контакт лише з однією метою − дійти згоди, порозумітися і домовитися, що не є на порядку денному окремих сучасних політиків, які лише декларують таке бажання. Щоб така комунікативна дія відбулася, політичні актори мають обґрунтувати свої домагання і бажання. І тим не менше порозуміння між різними політичними силами, владою та опозицією спостерігалися при ухвалюванні необхідних для українського народу і держави законів, постанов і рішень, зокрема, Декларації про державний суверенітет, проголошенні незалежності, Конституції України і т. п. Комунікативний аспект мовної політики упродовж усіх років незалежності формувався на основі декількох ідеологій. До середини 90-х рр. минулого століття він активно формувався і розвивався в основному під дією національно-демократичної ідеології, тобто правих політичних сил. Паралельно із цим на розвиток суспільно-політичного життя країни великий вплив мала комуністична ідеологія, якій симпатизували мешканці Півдня і Сходу країни і яка призвела до анексії АР Крим та російського військового втручання на територію східної частини України.

Список використаних джерел

1. Корж А. Мовний чинник суспільної трансформації в Україні: Автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23. 00. 02 / Чернівецький національний у – т імені Ю. Федьковича. – Чернівці, 2004. – 20 с. 2. Остапенко М. Політичний плюралізм: нестабільність демократії та пошуки соціальної рівноваги: монографія / М. А. Остапенко; Нац. пед. ун. – т імені М. П. Драгоманова. – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. – 350 с. 3. Політологія: сучасні терміни і поняття. Короткий навчальний словник-довідник для студентів ВНЗ I-IV рівнів акредитації. – 4-те видання, виправлене і доповнене / укладач В. М. Піча, наук. редакція Л.Д.Климанської, Я. Б. Турчин, Н. М. Хоми. – Львів: Новий Світ. – 2000, 2015. – 516 с. 4. Політологія: навчальний енциклопедичний словник-довідник для студентів ВНЗ I-IV рівнів акредитації / За наук. ред. політ. н. Н. М. Хоми [В. М. Денисенко, О. М. Сорба, Л. Я. Угрин та ін.]. – Львів: «Новий Світ. – 2000», 2014. – 779 с. 5. Радчук В. Ділом на діло / В. Радчук // Урок української: Науково-публіцистичний журнал-дайджест. – 11/2003. – N11/12. – С. 3-5.

L. Haenggi

STYLE AS THE LANGUAGE OF COMMUNICATION IN THE SPACE OF FASHION

The phenomenon of fashion is associated with the modernistic tradition and is the most adequate form of its reflection of the ever-changing world, which is in the constant state of formation. E. Kant argued that [1, c.14] «something new is a significant feature of fashion» and is irrelevant to beauty and taste. Thus, fashionable means to be modern, not old, should not be associated with the tradition, is beyond the limits of the conventional things. However, fashion, coming out from the depths of traditions and customs, becomes invariant itself in postmodernism. It is related to several conditions, namely: fashion acquires the features of a global and universal phenomenon; it is aside of the category of the marginalized topics in science and philosophy, and thus sets a new methodology for the investigation; fashion has provided the possibility of self-realization to philosophy by means of previously irrelevant topics because of their novelty and lack of previous research data tools of the phenomena. Fashion is implemented in all the spheres of human activity, and despite the claims to be a unique phenomenon it is a part of the popular culture.

Fashion gives a person the illusion of ownership of common and social, it is essentially a method of socialization in the modern world. However, in this space of fashion a person does not get an experience of individuation, because in the rapidly changing space of fashion he is not able to distance himself from the socialized general world to

build a socialized individual one. The man in the space of constantly changing fashion feels the need to communicate with the public through external messages, and fashion, in turn, is the answer, a kind of message from the mass to an individual, who is defined by the style.

Style as a language of communication has revealed itself in the era of postmodern with the appearance of fashion, that till the twentieth century had existed within the cultural, national, ethnic space and had been created by it. In the era of postmodern fashion forms its own space, which, in turn, has an impact on socialization of a personality. This space acquires the capacity, it has absorbed the other spaces and the task of an up-to-date person is to realize himself in this space and by its capacity as an individual project. The stylistic system through the language of clothes communicates with the fashion system (R. Bart). A person shapes himself through fashion and individual style. The individual style, in turn, is a clear human message, generated from a variety of options, which are offered by the fashion.

The process of dressing and wearing the clothes, as well as having the own style in clothing, manner of behavior, thoughts, etc. can be considered as a kind of coded message about yourself the world outside, and the process of creating of the individual style as the often unconscious structuring of personal individual space within the mass culture.

In case of absence of style, its borrowing or copying the substitution takes place, negative connotations in the space of fashion are read off and decoded. The formation of a personal style and need in your own style can be seen as an attempt and a chance for a person to carry out his identity and be initiated in the social universe.

References

1. Svendsen L. Philosophy of Fashion. Per. s norv. A. Shipunova .: Progess-Tradicia; M: 2007. - 107 p.

Г. О. Шевченко

ПРОБЛЕМИ СУСПІЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ НА ТЛІ КОНКУРЕНЦІЇ МІЖ ТРАДИЦІЙНИМИ ТА НОВІТНІМИ МЕДІА

Медійні платформи, на яких відбувається публічна комунікація та формується суспільна думка, зсуваються назустріч одна одній. Преса, радіо, телебачення, Інтернет та сучасний мобільний телефон зближуються технічно, економічно, продуктивно, змістовно та функціонально. Завдяки такій технологічній конвергенції ми бачимо, як раніше несумісні медіа сьогодні успішно поєднуються. Ще у недавньому минулому середньостатистична людина починала ранок з перегляду новин по телевізору, дорогою на роботу слухала радіо у громадському транспорті, а ввечері гортала сторінки улюбленої газети чи обговорювала останні цікавинки телефоном з друзями. Наразі ж ми є представниками нової «кишенькової» ери: пересічну людину XXI століття не здивувати сучасним мобільним телефоном, який поєднує у собі і власне телефон, і радіо, і телевізор, і забезпечує цілодобовий доступ до мережі Інтернет – весь світ у власній кишені.

Німецький медіаексперт Р. Хольфельд зазначає: «З позиції користувача, медіаконвергенція корисна, зручна та своєчасна в усе більш мобільному світі. Реципієнт виграє. З позиції медіа економіки та привернення уваги конвергенція комунікаційних платформ та урізноманітнення каналів є не лише раціональними, але й абсолютно необхідними. Медіапідприємець виграє» [2, 21]. Разом з тим він попереджає, що процес синтезу, що поступово наближається, для журналістів, які все більш гублять власну унікальність як творців новин та іншого журналістського матеріалу, це «суцільна катастрофа». Висновок безапеляційний: «журналіст програє» [2, 22].

Традиційна журналістика втратила свої ексклюзивні функції продукування та розробки тем для суспільної комунікації, а разом з тим здатність до синхронізації суспільства.

Наразі намічається неоптимістична тенденція, за якої сучасний журналіст більше не створює нової інформації, а займається переважно «лінкуванням» вже існуючої, і таким чином, стає непотрібним, надлишковим, пережитком часу. Але якщо уявити собі світ без журналістики, логічним видається питання: чи довго протримається таке виключне «лінкування» уже відомого, адже більша частина змістів, які представлені для дискусії у блогах та соціальних мережах так чи інакше мають своїм джерелом розвідки і знахідки традиційних ЗМІ, і що очікує на нас після повного вичерпання цих джерел. Інтернет-блогер С. Ніггемейер у статті з промовистою назвою «Чи буде сум за журналістикою?» без вагань заявляє: «У світі без журналістів ми б не лишилися без новин. Юристи у своїх блогах розповідали б нам новини з судових засідань, партійці сперечалися б про законопроекти, гурмани б презентували нові ресторани, професори медицини – нові ліки, а китайські та іранські блогери розважали б нас історіями з власного життя» [3].

Не зупиняючись на подібного роду провокаціях, представники комунікаційного мейнстриму безупинно (і часто небезпідставно) закидають журналістам поряд з іншим низьку якість інформаційних продуктів. Нам здається, що такі твердження повною мірою можна спрямувати у протилежний бік. Окрім того, доречно буде зауважити, що журналістика та масс-медіа ще донедавна не лише були продуктивною складовою частиною суспільства, але поставали як предмет суспільного розгляду, виявляючи причинно-наслідковий зв'язок. Іншими словами, чим вагомішу роль традиційні засоби масової інформації відігравали у становленні суспільства, тим помітнішою була їхня значимість для цього суспільства. В атомізованому світі так званої блогосфери та «часткових спільнотах» соціальних мереж ця закономірність втрачає свою непохитність.

Беззаперечним є той факт, що спільнота розпадається на часткові спільноти, особливості самоосмислення та самовираження якої обмежуються наявністю неозорої кількості груп однодумців. Виходячи з роздробленої природи сучасного суспільства, нового змісту набуває питання загального блага, реалізація якого вкрай унеможливлюється, адже нове суспільство плекає не загальні, а передусім індивідуальні цінності.

У цьому контексті виникає необхідність переосмислити значення терміну «суспільство» та його функцій. Мас-медіа і раніше не були загальнодоступними у широкому розумінні цього слова. У часи медіаконвергенції набирає актуальності питання доступу до інформації. З одного боку, новітні медіа розглядають інтерактивність як одну зі своїх найсуттєвіших переваг по відношенню до традиційних ЗМІ, проте цілий ряд авторитетних інтернет-ресурсів вимагають попередньої реєстрації користувачів для залишення ними своїх коментарів, а «серфінг» просторами соціальних мереж неможливий без створення власного профілю.

Ускладнюючим фактором здається також питання фінансування у часи «безкоштовної» культури користування інтернет-послугами. Російська дослідниця Є. Л. Вартанова зазначає: «Відставання від технологічного прогресу стає серйозною завадою для доступу окремих країн та цілих регіонів світу на шляху їхньої інтеграції у глобальну інформаційно-комунікаційну інфраструктуру. Доступ конкретних людей до конвертованих медіа ускладнюється або їхнім матеріальним становищем, або ж їхньою очевидною технічною неграмотністю» [1, 13]. Зарубіжні медіакритики одностайно говорять про те, що вирішення цих питань, а разом з тим наріжного питання якості журналістського продукту, буде дуже дорогим [2, 27], а для нашого суспільства і поготів.

Тож, зважаючи на численні перепони, можливість суспільної комунікації як такої у її сьогоднішніх виявах постає сумнівною, а сам термін потребує переосмислення та уточнення.

Конкуренція між медіа, що технічно, економічно, змістовно й функціонально опинилися по різні боки Web 2.0-революції, не вщухає. Проте беззаперечним пос-

тає той факт, що якщо традиційні ЗМІ і надалі втрачатимуть свою монополію на формування суспільної думки, жодний закон чи інші правові розпорядження не зможуть поновити їхньої цінності як соціального орієнтиру. Зрештою, так само сумнівно (хоча потреба у цьому стає все більш нагальною), що будуть вироблені норми, що відохотять блогерів та інтернет-користувачів поширювати і споживати неперевірені чи завідомо неправдиві продукти з низькою журналістською якістю. А становлення нового суспільства можливе як наслідок інноваційної консолідації рушійних сил не тільки традиційних і нових медіа, а й у розробки єдиної соціально і демократично спрямованої медіаполітики із залученням усіх «важелів» медіаринку.

Список використаних джерел

1.Вартанова Е. Л. К чему ведет конвергенция СМИ? / Е. Л. Вартанова // Информационное общество, 1999. – Вып. 5. – С. 11 – 14. 2.Hohlfeld R. Publizistische Qualität in neuen Öffentlichkeiten / Ralf Hohlfeld, Philipp Müller, Annekatrin Richter, Franziska Zacher (Hrsg.) // Crossmedia. Wer bleibt auf der Strecke? – Berlin: Lit, 2010. – S. 20 – 36. 3.Niggemeier S. Was würde uns fehlen ohne Journalismus? [electronic resource] / Stefan Niggemeier // faz.net vom 20.05.2009. - Mode of access: http://faz.net/s/Rub475F682E3FC24868A8A5276D4FB916D7/Doc~E6A454527E2D7424284F5A51A68157376~ATpl~Ecommon~Scontent.html (viewed on June 12, 2016). – Title from the screen.

О. Я. Мороз

КОМП'ЮТЕРНЕ РОЗУМІННЯ: КОНЦЕПТУАЛЬНО-ЕПІСТЕМОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ МОВИ ТА МИСЛЕННЯ

Вироблена людством упродовж десятків прелімінарних тисячоліть його існування мова характеризується не тільки властивою їй *комунікативною функцією* як чи не універсальним засобом людського спілкування. Мові, як специфічній системі знаків, притаманні й інші важливі, органічно пов'язані між собою функцій – *мислительна, діалогічна, дескриптивна* та ін. Тож людська, природна мова може розглядатись у різних *вимірах – комунікативному, мислительному, дескриптивному, діалогічному* тощо. З історичним поступом людства з поміж цих вимірів дедалі важливішого значення набирає *мислительний вимір,* у якому мова – це передусім засіб реалізації процесу мислення, формування, фіксації його результатів, а найсуттєвіше – це спосіб виявлення людиною таких унікальних, тільки одній їй *іманентних* особливостей (котрі є вираженням людської сутності), як мислення, розум, інтелектуальна діяльність, свідомість, ментальність і т.п. Це знаходить свій вияв у проблемі органічного взаємозв'язку *мови* та *мислення*, котра невпинно актуалізується. У цьому зв'язку вельми цінна в епістемологічному сенсі ідея побудови формально-логічних числень, здатних моделювати процеси міркувань. Уперше чітко, експліцитно вона була сформульована Т. Гоббсом у концепції мислення, міркування як процесу обчислення, в якому слова виступають лише як умовні знаки, символи. За аналогією з арифметичними діями, Т. Гоббс пропонував розглядати процеси міркувань як додавання й віднімання імен, якими позначаються, за домовленістю між людьми, різні предмети та їх властивості.

Історично важлива роль в обґрунтуванні обчислювального підходу до процесу міркування, розробки концепції мислення як числення випала Г. В. Ляйбніцу, який свою ціль вбачав у розбудові основ фундаментальної науки, обравши для цього головним методом *комбінаторику* – науку оперування формулами й символами. Його мета полягала у створенні на базі математики *універсального логічного методу*, який уможливив би заміну змістовних міркувань формальним обчисленням. В основу розробки такого універсального методу – *«всезагальної науки»* – він поклав дві *кардинальні ідеї*: ідею *універсальної характеристики (characteristica universalis)* – системи *універсальної мови* й *раціональної символіки* та ідею *чис-*

лення умовиводів (calculus ratiocinator). На переконання Ляйбніца, розробка *універсальної* та *адекватної логічної мови* й *раціональної символіки* уможливлює застосування обчислень до будь-яких умовиводів. Та, виявляється (в сенсі *теореми Геделя про неповноту*, 1931 р.), що *логічна програма* Ляйбніца виражала *принципово нездійсненну* максиму – побудову *універсального* логічного методу *повного* зведення *змістовного мислення* до *формально-логічного числення*. *Принципова нездійсненність* цієї концепції – неможливість *повної* заміни *змістовних* міркувань обчисленнями.

Заборона Геделя *(теореми про неповноту)* та інші обмежувальні результати (Черча, Тьюрінга, Тарського) накладають суттєві обмеження на можливості ШІ, його символьного напряму. Значному посиленню логічного напряму ШІ сприяло становлення (на межі 60–70-х рр. XX ст.) *когнітивної парадигми*, котра, спираючись на базову ідею, згідно з якою феномен *мислення* – це *маніпулювання внутрішніми ментальними репрезентаціями,* інтегрувала інтереси спеціалістів ШІ, психологів, лінгвістів, логіків та ін. у дослідженні цього феномена, що спричинило появу *когнітивних* напрямів у відповідних галузях: *когнітивний напрям ШІ когнітивна психологія*, *когнітивна лінгвістика*. По суті, постала когнітивна наука (*cognitive sciense*) – *когнітологія*, основоположною ідеєю якої є *гіпотеза* про вирішальну роль ментальних репрезентацій у пізнанні феномена мислення. За концепцією *когнітивного підходу* до ШІ, процеси *інтелекттуальної діяльності* людини – це *маніпулювання ментальними репрезентаціями* типу *семантичних мереж, фреймів (скриптів), сценаріїв, продукцій* чи інших *моделей* структур знань. Уявлення про природу мислення спирались на ідею виокремлення в процесі обробки інформації двох відносно незалежних і послідовних «*модулів»*: структур представлення знань як певних репрезентаційних форматів (фреймів, сценаріїв і т.д.) і способів їх концептуальної організації– стратегій і механізмів семантичного виводу. В обгрунтуванні виділення специфічних «*модулів»* свідомості (розуму, інтелекту, мислення) особлива заслуга належить Дж. Фодору, який досліджуючи *ментальні* репрезентації, трактує *ментальні стани* як такі внутрішні стани, котрі спричинені певними стимулами й самі, теж спричинюють якісь види поведінки та інші внутрішні стани, а *ментальні процеси* – як каузальні послідовності таких ментальних станів.

Ці процеси він розглядає суто *функціонально*, безвідносно до їх утілення (фізичного), – хай це буде людина, комп'ютер чи якийсь інший агент (скажімо, чужопланетянин). Для реалізації самого процесу ментальної репрезентації ще має бути, крім того, встановлена *інтенціональна відповідність* між символічними вираженнями, якими послуговується людина, й станами зовнішнього світу. Тут особливий інтерес викликає розроблена Дж. Фодором концепція (теорія) *«мова мислення» («мова думки»),* тобто концепція *трактування* ментальної репрезентації як *специфічної мови мислення (мови думки)*. Що ж являє собою «мова мислення». На його переконання, мова, на якій та за допомогою якої мислять люди, в принципі не може бути природною. На відміну від природних мов, які засвоюються в процесі навчання, «мова мислення» є *вродженою*, а тому не засвоюється. Ця мова саме на те й потрібна, на думку Дж. Тодора, щоб загалом якось пояснити навчання природним мовам. Отже, розуміння речень чи виразів природної мови завбачає їх своєрідний переклад на «мову мислення». Будь-яка думка, генерована в людській свідомості, неодмінно підлягає вираженню на цій мові. Сама наявність думки, її індивідуалізація (виокремлення) є, за Дж. Фодором, незаперечним свідченням існування зв'язку зі символами «мови мислення». Автор концепції вважає, що «мова мислення» – це *первинна форма* ментальної репрезентації, яка водночас є засобом структурування та виокремлення ментальних станів, опису операцій з ними (кожна ментальна репрезентація повинна мати й певну формальну структуру на кшталт того, як вираження природної мови наділені нормальною синтаксичною структурою).В цій двоїстості «мови мислення» (вона водночас – специфічна форма мен-

тальної репрезентації та засіб структурування ментальних процесів) Дж. Фодор вбачає її специфічну *особливість*.

На часі згадати ще один аспект проблеми взаємозв'язку мови та мислення – це *проблема перекладу* (передусім лінгвістична). Ця проблема спочатку уявлялась досить простою, а невдовзі виявилась надскладною. Вона постала як комплекс складних, органічно пов'язаних між собою проблем, що й спонукало до пошуку нових шляхів її вирішення. Зазнали концепттуальних змін самі підходи до неї. Наразі найбільш розробленими є два із них, що відповідно ґрунтуються на концепціях *герменевтики* та *лінгвістичної філософії*. При герменевтичному підході (Т. Виноград, М. Мінський) в кожному слові вбачається потенційна нескінченність сенсів. Актуального сенсу слово набуває в конкретному контексті, що звужує потенційну смислову нескінченність. Тут структура тексту – основна проблема дослідження сенсу. Базова ідея лінгвістичної філософії полягає в аналізі сенсу слова через його розчленування на *семантичні компоненти*. Тож *різні парадигми* – герменевтики та лінгвістичної філософії – спричинили появу *відмінних* програм *розуміння* мови. Якщо герменевтичний підхід відкриває певні можливості для *розуміння тексту*, то підхід лінгвістичної філософії, сприяючи досягненню результатів у лінгвістичній семантиці, виявляється безсилим у дослідженні тексту. Принципово різними постають і стратегії створення структури комп'ютерних програм *розуміння природномовного тексту*, що спираються на ці парадигми. При орієнтації на лінгвістичну філософію, в якій *аналіз* і *синтез* – основні засоби розробки програм, важливим є *вдалий* вибір *«елементарних сенсів»*, з яких, застосовуючи належні логічні засоби, можна побудувати сенс будь-якого слова. Герменевтичний підхід, сприяє створенню програми з цілком відмінною структурою. Головним *механізмом* тут є «*вписування»* слів у певний набір так званих *універсальних пояснювальних схем*. При цьому в основі з'ясування того, які саме схеми використовуються в тому чи тому конкретному тексті, лежить процес *розуміння.* Проблема створення комп'ютерних програм *розуміння природних мов* надто складна, щоб її можна було вирішити, застосовуючи прості пояснювальні схеми. Щоб побудувати *модель розуміння тексту*, його треба розчленувати на окремі фрази, речення, слова, морфеми тощо, проаналізувавши їх на синтаксичні зв'язки між ними, що породжує, на жаль, своєрідний *лінгвістичний парадокс,* суть якого в тому, що чим точніше визначені слова, тим більш невизначеними є сенс речення, фрази, тексту. Тож, з одного боку, сенс речення визначається сукупністю значень слів, які його складають, з іншого – слова відіграють роль лише символів, що виражають орієнтовний сенс речення. Це, звісно, зумовлює потребу розглядати *семантику тексту* не тільки через актуальну множину сенсів, що доповнюють їх опис, який завжди не самодостатній (не цілком повний, точний). Коли під час вибору певного *сенсу тексту* значенню слів притаманна якась *семантична невизначеність*, то певна *кореляція слів* у тексті встановлюється в самому результаті такого вибору: відбувається зміна у взаємовідношенні двох скорельованих сторін у лінгвістичній системі, а саме – актуальної множини значень окремих слів і набору потенційно можливих сенсів. Тобто здійснюється редукція всієї можливої сукупності сенсів до єдино можливого набору в певному конкретному випадку. Тож певний вибір сенсу лінгвістичної системи, його актуалізація однозначно визначає значення самих слів у тексті. Та перехід від сенсу слів до сенсу речення (як і – від сенсу речення до сенсу тексту) не може бути однозначно описаний у термінології дискретних уявлень.

СЕКЦІЯ IX.
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРАВОВИХ ТА ЕКОНОМІЧНИХ НАУК. ПРОБЛЕМИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У СФЕРІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Ю. П. Сурмин

ФЕНОМЕН PR-ТРАНСФОРМАЦИИ УКРАИНСКОГО ГОСУДАРСТВА

Постановка проблемы. Украина оказалась в исключительно сложных исторических условиях выживания, воздействие которых приводит к PR-трансформациям украинской государственности.

Состояние исследования. Самым различным проблемам и аспектам PR посвящены исследования таких известных авторов, как: Сэм Блэк, Б. Л. Борисов, Глен М. Брум, Скотт М. Катлип, В. Г. Королько, А. В. Лукашов, Д. В. Ольшанский, Г. Г. Почепцов, Аллен Х. Сентер, И. Ю. Слисаренко, Л. Н. Федотова, В.П. Шейнов и др.

В работах этих авторов рассматривается природа PR в значительной мере как позитивного явления, обращается внимание на опасность «черного» и «грязного» PR. Так В.П. Шейнов дает такую оценку «черного пиара»: «Методы «черного пиара» преступают нравственные критерии общественной жизни. Реальное положение таково, что эти технологии используются, причем в широких масштабах и в самом омерзительном виде» [3, с.547]. Однако проблема PR-зации государства и государственного управления является неисследованной.

Её причины возникли гораздо раньше трагических событий 2014г.: «революции Достоинства», утраты Крыма и войны на Востоке страны. Они связаны со вступлением украинского общества в информационную цивилизацию, распространением западных демократических практик коммуникаций с общественностью в процессе разработки и принятия управленческих решений, которые, при несомненных достоинствах, имеют существенный недостаток, связанный с частой подменой управленческих решений коммуникациями или с затягиванием их принятия. Конкретные социальные причины заключаются в том, что украинская элита, всегда имевшая предрасположенность к доминированию слова над делом, освоила западное знание о пиаре не как знание о честных коммуникациях с гражданами по поводу решения стоящих перед ними задач, а как способ публичного разговора по поводу этих задач без их решения, словесной маскировки несделанного, испорченного и украденного. Беспомощность политической и административной элиты в реальном управлении стала маскироваться PR-ом, который приобрел такие качества как напористость, масштабность, лживость, сдобренные псевдо профессиональностью экспертов. При этом наиболее распространенной административной мудростью стала поговорка «Вміла готувати, а не вміла подавати», которая укрепляла уверенность в том, что PR может компенсировать какие угодно недостатки профессиональной подготовки управленцев. Постоянные и безнаказанные практики «черного», «желтого» и «грязного» PR на выборах закрепили его «волшебство» в сознании и подсознании украинских политиков и чиновников.

Цель и задачи исследования проблемы PR-зации Украинского государства предполагает решение четырех задач: выяснение причин PR-трансформаций государства; выявление её позитивных последствий; выделение негативных последствий и эффектов PR-трансформации; выработка предложений оздоровлению PR-практики в Украине.

Результаты исследования. В процессе изучения PR-трансформации Украинского государства выявлены её позитивные последствия, которые носят временный характер. Они позволяют некоторое время продержаться в мировом инфор-

мационном поле в образе жертвы российской агрессии, создавая основания для санкций по отношению к Российской Федерации со стороны США и ЕС, а также позволяют снимать внутреннюю напряженность в обществе. Однако в долговременной перспективе они не сочетаются с укреплением и развитием государственности и приводут к значительным проблемам, которые выражаются в том, что происходит: во-первых, смена парадигмы государства с посыла «быть, а не казаться» на посыл «казаться, чтобы быть», что приводит к превращению PR в инструмент мимикрии политиков, чиновников, предпринимателей, которые используют государство как площадку такой мимикрии; во-вторых, утрата реалистического понимания ситуации, невозможность постановки диагноза и выработки способов разрешения проблем, которые не вскрываются и разрешаются, а, скорее, прячутся от граждан; в-третьих, тотальная манипуляция общественным сознанием, ослабление рациональной составляющей национального интеллекта, утрата альтернативного мышления, духовной свободы, когда общественному сознанию навязываются штампы, оценки, мифы, эмоции, СМИ превращаются в СМЗ – средства массового зомбирования; в-четвертых, усиление недееспособности государства, когда все его составляющие трансформируются аспекте доминирования малозначимой PR-функции и перестают выполнять свои сущностные функции по принципу: «Зачем что-то делать, если по зомбоящику можно убедить всех в том, что уже все сделано и пожинаем хороший урожай»; в-пятых, обретение государством закрытости для внешней критической информации и внутренней свободы выбора граждан, когда первая объявляется вражеской, а вторая – сепаратистской; в-шестых, реформирование общества превращается в разговор о реформах, незначительные достижения объявляются значительными, а недостатки реформ вообще не обсуждаются; в-седьмых, резкое снижение компетентности в публичном управлении за счет эксплуатации популизма и радикализма, когда любая несусветная глупость объявляется требованием народа, а деструкция – радикальной реформой; в-восьмых, превращение проектов реальных изменений в виртуальные проекты, т.е. обсуждение предполагаемых изменений как уже свершившихся; в-девятых, значительный рост затрат в том числе и теневых на PR-акции, пропаганду, фейки, манипуляции; в-десятых, реанимация советской системы информационного контроля, тоталитарной пропаганды, преследования за взгляды.

Важнейшими составляющими PR-трансформаций выступают три наиболее опасные эффекта: PR-тромбоза информации, PR-паралича государственного менеджмента, эффекта утраты веры в органы государственной власти, органы местного самоуправления и СМИ. Так информационный тромбоз представляет собой формирование тромбов из пропагандистских запретов, информационных суррогатов и штампов, препятствующих получение достоверной информации, что напоминает формирование тромба в просвете воротной вены организма, в результате чего может происходить её окончательная закупорка. PR-паралич государственного менеджмента выражается в реальных трудностях принятия и реализации управленческих решений в условиях дефицита достоверной информации. Эффект утраты веры до органов государственной власти, органов местного самоуправления и СМИ проявляется в том, что утрачивается доверие как социальный ресурс общества, снижается легитимность общественного порядка [1]. Действие этих эффектов приводит к возникновению и закреплению в обществе так называемого «управляемого хаоса», который перерастает в предсказанный нами 18 лет назад «хаос-социум» [2], представляющий собой неуправляемый хаос, когда максимально нарастает энтропия, общественное сознание утрачивает точки опоры для поиска конструктивных решений, государственные структуры попадают в состояние ступора и недееспособности, развернувшаяся война всех против всех сопровождается периодическими революционными взрывами.

Для недопущения реализации перспективы хаос-социума необходимо сдержи-

вание и сужение негативных PR-трансформаций Украинского государства, что предполагает: во-первых, внесение изменений в законодательство Украины о выборах, СМИ, публичном управлении в аспекте недопущения недобросовестности, использования «черного» пиара, финансовых злоупотреблений в информационной деятельности и т.д.; во-вторых, лицензирование и аккредитация рекламной и PR-деятельности на основе европейских стандартов; в-третьих, развитие участия гражданского общества в информационных коммуникациях, контроле за PR-злоупотреблениями со стороны политиков и чиновников; в-четвертых, уменьшение суррогатной экспертности, развитие национальных экспертных сообществ в различных отраслях знания, сферах практической деятельности, установление контактов с зарубежными экспертами при обсуждении проблем общества и государства в СМИ; в-пятых, повышение профессиональности при подборе претендентов на государственную и муниципальную службу, формирование у служащих навыков позитивного неманипулятивного взаимодействия с гражданами; в-шестых, формирование этики информационных коммуникаций на основе ответственности, открытости, правдивости и заботы об интересах общества.

Таким образом, полученные результаты подтверждают опасность негативных PR-трансформаций Украинского государства и позволяют сделать **вывод** о необходимости обсуждения этой проблемы научным сообществом совместно с гражданским активом с конечной целью выработки программы усиления дееспособности государства в решении стоящих перед ним задач.

Список использованных источников

1.Общество без доверия /Под редакцией Е. Головахи, Н. Костенко, С. Макеева. – К.: Институт социологии НАН Украины, 2014. – 338. 2.Сурмин Ю.П. Постсоветский хаос-социум: вопросы методологии // «Нова парадигма». Випуск 3: Запоріжжя: Р\А «Тандем –У», 1997. – С. 10 – 20. 3.Шейнов В.П. Пиар «белый» и «черный»: Технология скрытого управления людьми / В.П.Шейнов. – Минск: АСТ; Харвест, 2005. – 672 с.

М. М. Бедрій

СУДОВІ ОРГАНИ В СИСТЕМІ УКРАЇНСЬКОГО КОЗАЦЬКОГО ЗВИЧАЄВОГО ПРАВА

Історичний досвід багатьох народів світу підтверджує, що звичаєве право може набути повної та ефективної дії лише за наявності спеціальних судових органів – так зв. судів звичаєвого права. До таких механізмів правозастосування належали судові органи козацького права, яке в свою чергу було одним з історичних типів українського звичаєвого права. Козацьке право на перших порах його існування (коли воно було виключно правом козацтва в межах Запорізької Січі) застосовувалося у судах, які функціонували на цій території. Традиційно вищим суддею Запорізької Січі вважався кошовий отаман, який «володів життям і смертю кожного з козаків» [1, с. 138]. Крім нього, вищою інстанцією була Військова рада. Як правило, більшість судових справ вирішували військові судді, а слідство та виконання судових рішень покладалося на військового осавула. Судовими функціями наділялися й інші представники козацької старшини, курінні та паланкові отамани. Козацька демократія проявилася у процесуальному праві Запорізької Січі принципом «де три козаки – два третього судять» [2, с. 120]. Очевидно, цей принцип був найбільш доцільним при вирішенні спорів і розкритті злочинів під час військових походів.

Посада військового судді вважалася другою після кошового отамана у владній ієрархії Запорізької Січі. Як і отамана, його обирали на Військовій раді з-поміж козацького товариства. Суддя був охоронцем «прадавніх звичаїв і одвічних порядків», які діяли на Запорізькій Січі. При вирішенні судових справ він не керувався писаними законами, а саме нормами козацького звичаєвого права. Військовий суддя був зобов’язаним здійснювати судочинство динамічно, справедливо та без-

сторонньо. Хоча до його компетенції належали більшість цивільних і кримінальних справ козаків, він не мав права виносити остаточний вирок. Розглянувши справу, суддя передавав її для прийняття рішення кошовому отаману чи Військовій раді [1, с. 140].

З утворенням Гетьманщини в середині XVII ст. козацьке право стало основою її правової системи, а відтак застосовувалося в усіх судах цієї держави. Вищу ланку її судової системи становили суд гетьмана, суд Ради генеральної старшини, Генеральний військовий суд, Генеральна військова канцелярія. Середньої ланкою судової системи Української козацької держави були полкові суди. Більшість справ у першій інстанції вирішували сотенні, міські та сільські (отаманські, копні, вотчинні) суди. Спеціалізованими судами Гетьманщини були церковні, ярмаркові, цехові, митні, третейські суди та суд грецького братства в Ніжині [3, с. 4]. У 1760-1763 рр. гетьман К. Розумовський провів судову реформу, за якою полкові та сотенні суди були замінені на гродські, земські та підкоморські.

Загалом у судовій системі Гетьманщини велику роль відігравав громадський фактор, що проявлявся в участі представників громадськості у засіданнях більшості судів держави. Протоколи судових засідань XVII – XVIII ст. підтверджують цей висновок. Так, у протоколах Пирятинського «обополного» суду від 1690 р. постійно зазначалося, що судовий розгляд відбувався у присутності козацької старшини, війта, бурмистрів і багатьох інших людей, гідних довіри. Бориспільський міський суд також розглядав справи у присутності громади. Відомо багато фактів, коли громада брала участь у прийнятті судового рішення чи визначала його зміст. Часто представники громадськості випрошували в суддів помилування засуджених до смертної кари злочинців. Наприклад, у 1704 р. на прохання присутніх світських і духовних осіб селянці Пелагеї було замінено смертну кару за дітовбивство на тілесне покарання [4, с. 536–538].

Гетьман, будучи главою Козацької держави, наділявся у тому числі судовими функціями. Так, при обранні гетьманом І. Брюховецького було зазначено: «… щоб гетьману, суддям, полковникам, сотникам і отаманам козаків судити і карати». Внаслідок цього формувався суд гетьмана, який, щоправда, розглядав справи у доволі рідкісних випадках. Значно частіше гетьман вирішував судові справи спільно з Радою генеральної старшини, до складу якої входили генеральний писар, судді, генеральні обозний, бунчужний, хорунжий і осавули [5, с. 25-26]. Як верховний суддя гетьман мав право помилування і пом’якшення вироків, винесених на території Козацької держави. У XVIII ст. обов’язковою умовою чинності смертних вироків судів усіх інстанцій було їхнє затвердження судом гетьмана. Разом з тим сам гетьман у разі вчинення ним державної зради був підсудним Генеральній раді, що було передбачено Переяславським договором 1659 р. та Глухівськими статтями 1669 р. [6, с. 175]. Однак за всю трагічну історію Козацької держави і непоодинокі факти державної зради гетьманів, ця норма не була реалізованою жодного разу.

Генеральна військова канцелярія, утворена ще в часи національно-визвольної війни, спочатку була лише виконавчо-адміністративним органом при гетьмані, не здійснюючи судових функцій. Їх вона отримала в 1720 р. після реорганізації даного органу гетьманом І. Скоропадським [5, с. 29]. Серед вищих органів судочинства Козацької держави особливе значення мав Генеральний військовий суд. До його складу входили генеральні судді, генеральні старшини та гетьман, який вважався верховним суддею Козацької держави та зазвичай головував на його засіданнях. У 1722 р. гетьман П. Полуботок, здійснюючи судову реформу, додав до складу Генерального військового суду асесорів, яких призначали на час судової сесії почергово з числа бунчукових товаришів (інколи з-поміж сотників). Їхнім завданням було прийняття судових позовів і підготовка справ до розгляду за відсутності генеральних суддів. Основним завданням Генерального військового суду був розгляд скарг на рішення полкових і сотенних судів. Щоправда, навіть у XVIII ст.

судові компетенції Генерального військового суду та Генеральної військової канцелярії не були чітко розмежованими [7, с.314].

На територію кожного полку поширювалася юрисдикція полкових судів. Вони розглядали в першій інстанції цивільні та кримінальні справи справи козацької старшини, а також скарги на рішення нижчестоячих судів (як правило, сотенних). На початках існування полкових судів (після національно-визвольної війни) судочинство в них здійснювали полковники, а за гетьманування Д. Многогрішного (1668-1672) ця функція перейшла до полкових суддів. В їхніх засіданнях часто брали участь полкова старшина, сотники, отамани, представники міщанства і духовенства [8, с.641-642].

Судовим органом щодо цивільних і кримінальних справ сотні був сотенний суд, склад якого майже цілком відповідав складу сотенного правління. Спочатку сотенні суди діяли спільно з ратушними судами, йменуючись у документах «судом нашим і громади посполитої», «уряд сотенний». Із середини XVIII ст. до складу сотенного суду входили: сотник, отаман, міський писар, а також сотенний осавул і хорунжий. Згідно з інструкцією гетьмана Д. Апостола 1730 р. сотенний суд відокремлювався від міських судів. Впродовж XVIII ст. компетенція сотенних судів поступово звужувалася, тому в останні роки їхнього функціонування вона полягала в тому, щоб «між рядовими козаками в найбільш маловажних скаргах і спорах словесний розгляд чинити» [9, с. 200].

У Гетьманщині функціонували сільські суди, що поділялися на доменіальні, копні й отаманські. Останні діяли в козацьких селах у складі отамана та 2-3 представників територіальної громади. Їм були підсудні справи про незначні правопорушення, взаємні образи, селянські спори та інші маловажливі справи. При виникненні ускладнень у процесі судового розгляду сільський суд повинен був запитувати роз'яснення в сотенного суду, а інколи навіть передавав йому відповідну справу на розгляд. У козацьких сільських судах активну участь брала громада [10, с.86].

Таким чином, козацьке звичаєве право мало власний автентичний судовий механізм захисту й апробації його норм. Саме завдяки судовим органам норми козацького звичаєвого права набували чинності, адже один із способів санкціонування правових звичаїв – їхнє застосування у судовій практиці. Крім того, у цих судах звичаєво-правові норми зазнавали корекції та могли втратити юридичну дію. Відтак судові органи забезпечували життєздатність і ефективність усієї системи козацького звичаєвого права.

Список використаних джерел

1.Яворницький Д. Історія Запорізьких козаків / Дмитро Яворницький. – К.: ФОП Стебеляк О. М., 2015. – 1072 с. 2.Музиченко П. П. Історія держави і права України / П. П. Музиченко. – К. : Знання, 2007. – 471 с. 3.Биркович О. І. Судова система Української держави (Гетьманщини) 1648–1657 рр. : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / О. І. Биркович. – К., 2004. – 19 с. 4.Падох Я. Ґрунтове судочинство на Лівобережній Україні у другій половині XVII–XVIII столітті / Я. Падох // Антологія української юридичної думки / редкол. : Ю. С. Шемшученко (голова) та ін. – К. : Юрид. кн., 2003. – Т. 3. – С. 520–539. 5.Пашук А. Й. Суд і судочинство на Лівобережній Україні в XVII–XVIII ст. (1648–1782) / А. Й. Пашук. – Львів, 1967. – 180 с. 6.Історія українського козацтва: нариси у 2 т. / Редкол.: В. А. Смолій (відп. ред.) та ін. – К.: Києво-Могилянська академія, 2011. – Т. 2. – 724 с. 7.Історія українського козацтва: нариси у 2-х т. / Редкол.: В. А. Смолій (відп. ред.) та ін. – К.: Києво-Могилянська академія, 2011. – Т. 1. – 800 с. 8.Чехович В. А. Полкові суди / В. А. Чехович // Юридична енциклопедія : у 6 т. – Т. 4. Н-П. – К.: Укр. енцикл., 2002. – С. 641–642. 9.Історія держави і права України / За ред. В. Д. Гончаренка. – Х.: Право, 2013. – 704 с. 10.Міллер Д. П. Очерки из истории юридического быта старой Малороссии / Д. П. Міллер // Антологія української юридичної думки / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова) та ін. – К.: Юрид. кн., 2003. – Т. 3. – С. 80–106.

С. В. Кострюков

КЛАСИФІКАЦІЯ ОРГАНІВ, ЩО ЗДІЙСНЮЮТЬ ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ В ГАЛУЗІ ТРАНСПОРТУ (ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ)

У загальному вигляді управління – це діяльність з керівництва, яке здійснюється відповідними суб'єктами щодо відповідних об'єктів.

З Адміністративного права ми знаємо, що під державним управлінням розуміється нормотворча і розпорядча діяльність органів державної виконавчої влади з метою владно-організуючого впливу на відповідні суспільні відносини і процеси в економічній, соціально-культурній та адміністративно-політичних сферах, а також внутрішньоорганізаційну діяльність апарату всіх державних органів щодо забезпечення належного виконання покладених на них завдань, функцій і повноважень [1, с. 78].

Мета і завдання державного управління в галузі транспорту закріплена в ч. 1 ст. 3 Закону України (далі у тексті – ЗУ) « Про транспорт» [2], в якій зазначено, що державне управління в галузі транспорту повинно забезпечувати: своєчасне, повне та якісне задоволення потреб населення і суспільного виробництва в перевезеннях та потреб оборони України; захист прав громадян під час їх транспортного обслуговування; безпечне функціонування транспорту; додержання необхідних темпів і пропорцій розвитку національної транспортної системи; захист економічних інтересів України та законних інтересів підприємств і організацій транспорту та споживачів транспортних послуг; створення рівних умов для розвитку господарської діяльності підприємств транспорту; обмеження монополізму та розвиток конкуренції; координацію роботи різних видів транспорту; ліцензування окремих видів діяльності в галузі транспорту; охорону навколишнього природного середовища від шкідливого впливу транспорту.

Конкретніше завдання та функції державного управління по видам транспорту прописані в наступних законах: на Залізничному транспорті – ст. 4. Управління залізничним транспортом ЗУ « Про залізничний транспорт» [3]; на Автомобільному транспорті – ст. 5. Завдання та функції державного регуювання та контролю діяльності автомобільним транспортом ЗУ « Про автомобільний транспорт» [4]; на Водному транспорті – ст. 3. Державне регулювання торговельного мореплавства Кодекса торговельного мореплавства України [5]; на Повітряному транспорті – Розділ II. Система державного регулювання в галузі авіації та використання повітряного простору України Повітряного кодексу України [6]; на Міському електричному транспорті – Розділ III. Державне регулювання діяльності у сфері міського електричного транспорту ЗУ « Про міський електричний транспорт» [7]; на Трубопровідному транспорті – ст. 6. Основні принципи державної політики у сфері трубопровідного транспорту ЗУ « Про трубопровідний транспорт» [8]. Таким чином державне управління передбачено на всіх видах транспорту.

Згідно ст. 4 ЗУ « Про транспорт» [2] державне управління в галузі транспорту здійснюють центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері транспорту, органи місцевого самоврядування та інші спеціально уповноважені на те органи відповідно до їх компетенції. Розглянемо стисло органи, **що** здійснюють управління транспортом.

До компетенції Верховної Ради України віднесено:

Згідно з Конституцією України: п. 3, 6, 11, 30, 31 ст. 85. До повноважень Верховної Ради України належить; п. 5, 8, 12, 15, 22 ст. 92. Виключно законами України визначаються [9].

Кабінет Міністрів України здійснює основні функції:

1. Видання Статутів окремих видів транспорту.

2. Утворення і реорганізація центральних транспортних органів; призначення і звільнення їх керівників.

3. Регулювання перевезення пільгових категорій громадян.

4. Порядок ліцензування транспортної діяльності.

5. Визначення тарифної політики.

6. Затвердження різноманітних Правил, Положень, Вимог, Переліків в окремих підгалузях транспорту [10].

Міністерство інфраструктури України здійснює основні функції:

1. Розробляє і реалізує заходи з вдосконалення взаємодій усіх видів транспорту і координацію їх діяльності.

2. Забезпечує реалізацію єдиної державної економічної, тарифної, інвестиційної, науково-технічної і соціальної політики на транспорті.

3. Організовує роботу з забезпечення безпеки життєдіяльності та охорони праці на транспортному комплексі та його надійності.

4. Сприяє розвитку зовнішньополітичних зв'язків [11].

Державні органи управління транспортним комплексом мають назву:

1. Укрзалізниця – державна адміністрація залізничного транспорту України [12].

2. Укртрансінспекція – державна інспекція України з безпеки на наземному транспорті [13].

3. Укрморрічінспекція - державна інспекція України з безпеки на морському і річковому транспорті [14].

4. Державіаслужба – державна авіаційна служба України [15].

5. Державне управління трубопровідним транспортом здійснюють центральні та місцеві органи державної виконавчої влади, представницькі органи та органи місцевого самоврядування, на особливий період забезпечується органами Міноборони згідно з ч. 1 ст. 8 ЗУ « Про трубопровідний транспорт» [8].

6. Управління міським електротранспортом, а також метрополітеном здійснюють місцеві державні адміністрації.

Місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування виконують основні функції:

1. Забезпечують організацію транспортного обслуговування населення.

2. Здійснюють контроль за роботою приміського пасажирського транспорту, вокзалів; погодженням тарифів у приміських сполученнях.

3. Затверджують маршрути і графіки руху місцевого пасажирського транспорту.

Розглянувши нормативно-правові акти [9-15], в яких зазначено повноваження, основні завдання, відповідно до покладених на них завдань, з метою організації діяльноті, права органів, що здійснюють державне управління в галузі транспорту можна зробити наступні висновки:

1. Головним шляхом вдосконалення правового регулювання мають бути науково-обгрунтоване розмежування повноважень між органами управління транспортною галуззю та органами державної влади.

2. Взаємодія органів державного управління та керівництва виробничо-технологічних комплексів має базуватися на чіткому розподілі повноважень.

3. Одним із основних критеріїв ефективності органів, що здійснюють державне регулювання має стати зростання якості надання транспортних послуг.

Список використаних джерел

1.Адміністративне право України. Академічний курс: підруч.: У двох томах: Том 1. Загальна частина. /Ред. колегія: В.Б. Авер'янов (голова) та ін. - К.: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2007 – 592 с. 2.Закон України « Про транспорт» 10.11.1994 р. //Відомості Верховної Ради України. – 1994. - № 51. – Ст. 446. (з наступними змінами і доповненнями). 3.Закон України « Про залізничний транспорт» 04.07.1996 р. //Відомості Верховної Ради України. – 1996. - № 40. – Ст. 183. (з наступними змінами і доповненнями). 4.Закон України « Про автомобільний транспорт» 05.04.2001 р. //Відомості Верховної Ради України. – 2001. - № 22. – Ст. 105. (з наступними змінами і доповненнями). 5.Кодекс Торговельного мореплавства України 23.05.1995 р. //Відомості Верховної Ради України. – 1995. - № 47-52. - Ст. 349. (з наступними змінами і доповненнями). 6.Повітряний кодекс України 19.05.2011 р. //Відомості Верховної Ради України. –

2011. - № . - Ст. . (з наступними змінами і доповненнями). 7.Закон України « Про міський електричний транспорт» № 1914 від 29.06.2004 р. (з наступними змінами і доповненнями). 8.Закон України « Про трубопровідний транспорт» 15.05.1996 р. //Відомості Верховної Ради України. – 1996. - № 29. - Ст. 139. (з наступними змінами і доповненнями). 9.Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. (із змінами і доповненнями від 08.12 2004 р.). 10.Закон України « Про Кабінет Міністрів України». від 27.02.2014 р. (Відомості Верховної Ради Української РСР. – 2014. –№ 13, ст. 222. Із змінами і доповненнями). 11.Указ Президента. Про Положення про Міністерство інфраструктури України № 581 від 12.05.2011 р. 12.Постанова Кабінету Міністрів України. Про затвердження Положення про Державну адміністрацію залізничного транспорту України. № 262 від 29.02.1996 р. 13.Указ Президента. Про Положення про Державну інспекцію України з безпеки на наземному транспорті. № 387 від 06.04.2011 р. 14.Указ Президента. Про Положення про Державну інспекцію України з безпеки на морському і річковому транспорті. № 447 від 08.04.2011 р. 15.Указ Президента. Про затвердження Положення про Державну авіаційну службу України. № 398 від 06.04.2011 р.

H. R. Bobak, M. I. Bobak

CIVIL SOCIETY AS THE CONSTITUTIONAL AND JURIDIC PHENOMENON

Concepts of civil society have a rich history, but it is only since the early 1980s that they have moved to the center of the international stage. There are a number of reasons for this development – the fall of communism and the democratic openings that followed, disenchantment with the economic and political models of the past, a yearning for togetherness in a world that seems ever-more insecure, and the rapid rise of non-governmental organizations on the global stage. Today, civil society is a little less popular as a generalized 'solution' to these problems, but it remains high on the agendas of government officials, journalists, funding agencies, writers and academics, not to mention the millions of people across the globe who see it as an inspiration in their struggles for a better world [6, p. 4]. The American writer Jeremy Rifkin calls civil society 'our last, best hope'.

Civil society is much spoken about as the environment of active and free functioning individual with a decent standard of living, including wealth, prosperity, social safety, political stability and security, legal protection. It is very important that this environment is created by citizens themselves who act free, on their own initiative. Such voluntary association of citizens considers defending freedom of the individual, his personal self-actualization as the most important task. Civil society, therefore, involves the functioning of self-organization and self-government mechanisms in the implementation of real sovereignty of people and democracy. People in such society consist mainly of personalities who suppose human dignity and freedom of will as the supreme value [1].

The problem of civil society has been intensively debated in scientific ature and mass media of Ukraine for recent years. The necessity of civil society development has been proved. The concept of such social life still needs interpretation. Some researchers state that the lack of civil society is the cause of such serious and distressful way towards civilized, worthy (decent) life in Ukraine. Nations who have managed to organize civil society, now live in democracy, where the state with its regulatory and repressive functions is the guarantor of such democracy.

It is known, that civil society is the basis of law-governed state and its functioning. Civil society is inseparably linked with the law-governed state and they can exist only in integral unity. Ukraine officially confirmed the status of law-abiding state in 1996. The fact is that the Fundamental Law of our state has formally established foundations of civil society effectualness.But today the Ukrainian society can be described as the transitional to civil one, because, the development of its implementation mechanisms is still in progress.

The term «civil society» is among the most disputable. There is no single concept of it which is partially linked with complexity of the phenomenon itself. Thus, according to L.M.Herasina, civil society - is a human community that is formed and developed in

democratic states and is represented by a set of non-state relations (economic, social, political, law, ethnic,spiritual, cultural, religious, etc.) and by the network of non-governmental agencies that are free established in different fields- associations, organizations, societies, centers, foundations, etc. [2, p.44]. At the same time, Y.M Todyka was one of the first Ukrainian scientists and constitutionalists who defined civil society as a system of autonomous and independent from the state public institutions and relations that provide the conditions for private interests and needs of individuals and communities, for social and spiritual needs, their reproduction and descenting from generation to generation [4, p.187].

The definition of civil society is also proposed by O.V.Skrypnyuk. According to his definition civil society is a system of social relations aimed at mobilizing and protection by the society and its representatives their legitimate rights and interests in all spheres of social and state life[5, p.168].This definition reveals constitutional and legal phenomenon of civil society through jural relationships that are in its base.

It is reasonable to study the signs of such society for better understanding of «civil society» as the category of constitutional law:

• the structure of society, separated from the state that consist of citizens and their voluntary associations and organizations;

• independent relationship between the subjects of civil society;

• civil rights valuation are above state laws;

• ensuring of person's rights and freedoms, possibilities to accomplish interests and aspirations, political and ideological pluralism;

• private property, free competition, free relations, activities exchange and its products exchange among independent owners, that is the market;

• self-regulation of relations between people, their associations and voluntary associations (the principle of self-organization and self-government);

• wealth of social initiatives;

• heritage and culture preservation.

Requirements for civil society existence are:

• appropriate level of civic culture of the population (erudition ,awareness of their rights, interests and liberty)

• open nature of the political system, which enables citizens to influence the process of preparing and political decision-making;

• private property as the foundation and guarantee of social factors autonomy from the state authority.

Civil society is an important subject of constitutional law study. Developing the system of human rights protection and democratic legal statein Ukraine is impossible without constitutional law. Constitution of Ukraine should be law-establishing source of civil society. The foundation of strong civil society is a constitutional norm. However, the study of constitutional and legal problems of organization and functioning of civil society is most often performed in the study of constitutional law by probing such an institution as the municipal government. Such Ukrainian scientists as P.Rabinovych, V.Yavorsky, A.Kolodiy, M.Korniyenko, V.Kuybida, N.Nyzhnyk and others have studied this institution. However, it should be noted that in recent years more and more researches about civil society have appeared in the context of constitutional law as a holistic phenomenon, and not by its individual institutions [3, p.122].

It should be noted that the term «civil society» and «institutions of civil society» has got its regulation in the current constitutional laws. According to the state policy strategy concerning encouragement of developing civil society in Ukraine, adopted on 24 March 2012 , No 212/2012, civil society and its institutions are understood as such situation in the society where liberty, fundamental rights of a man and citizen are implemented through various forms of public civil activism and self-organization.

Thus, civil society can be defined as a dynamic social relations that arise in the most

organized and self-regulating social environment, where individuals with high level of legal awareness and legal culture are active participants of these social environment and act for protection their rights, liberty, legal interests.

References

1. Бобак М.І. Ідеї громадянського гуманізму в українській духовній культурі (XVI-XVII ст.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук: спец. 09.00.05 / М.І. Бобак. – Львів, 2001. – 20с. 2. Герасіна Л. Громадянське суспільство і колізії в процесі реалізації політичної влади / Л.Н. Герасіна // Вісник Академії правових наук України. – 2008. – № 3 (54). – С. 43–51. 3.Головащенко О.С. Громадянське суспільство і правова держава: проблеми співвідношення / О.С. Головащенко // Державне будівництво та місцеве самоврядування. – 2007. – Вип. 13. – С. 118–126. 4.Конституційне право України: [підруч. для студ. вищих навч. закладів / за ред. Ю.М. Тодики, В.С. Журавського]. – К.: Видавничий дім Ін Юре, 2002. – 544 с. 5.Скрипнюк О.В. Курс сучасного конституційного права України: академічне видання / О.В. Скрипнюк. – Х.: Право, 2009. – 468 с. 6.Michael Edwards. Civil Society/ Edwards Michael. – Third Edition, Policy Press: USA, 2014. – 185p. 7.Popper K.The Open Society and Its Enemies/ K.Popper. – Princeton, 1966. – 464p. 8. Seligman A. The Idea of Civil Society/ A.Seligman. – Princeton, NJ: Princeton University Press, 1992.

В. В. Колюх

СУДОВА РЕФОРМА ЯК СКЛАДОВА СУЧАСНОГО КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ

Початок нинішньої судової реформи в Україні покладено Указом Президента України П. Порошенком «Про Конституційну Комісію» від 3 березня 2015 року № 119/2015 [1]. Указом утворено Конституційну Комісію як спеціальний допоміжний орган при Президентові України «З метою напрацювання узгоджених пропозицій щодо змін до Конституції України…». Згідно із затвердженим Положенням про Конституційну Комісію до її основних завдань належать, зокрема, «напрацювання узгоджених пропозицій щодо проведення конституційної реформи в Україні» та «підготовка за результатами широкого громадського та професійного обговорення законопроекту (законопроектів) щодо внесення змін до Конституції України» (п.3). Підготовлений Конституційною Комісією законопроект «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» Президент України П. Порошенко подав на розгляд до Верховної Ради України 25 листопада 2015 року (доопрацьований – 26 січня 2016 року) [2].

Верховна Рада України після одержання висновку Конституційного Суду України щодо відповідності законопроекту вимогам статей 157 і 158 Конституції України попередньо схвалила його 2 лютого 2016 року, а 2 червня 2016 року 335 голосами народних депутатів України прийняла вцілому. Цьому голосуванню передувало ухвалення Верховною Радою України нової редакції законопроекту «Про судоустрій та статус суддів» [3], основним завданням якого є імплементація оновлених конституційних засад правосуддя на законодавчому рівні для забезпечення незалежності судової влади, зокрема шляхом її деполітизації, посилення відповідальності судової влади перед суспільством, оптимізація системи судоустрою, а також запровадження нових засад формування та належних механізмів кадрового оновлення суддівського корпусу [3].

У Пояснювальній записці до проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)», зокрема, зазначається:

«Метою запропонованих змін є удосконалення конституційних основ правосуддя для практичної реалізації принципу верховенства права і забезпечення кожному права на справедливий судовий розгляд справи незалежним і безстороннім судом. Засобами досягнення цієї мети є утвердження незалежності судової влади, зокрема, шляхом її деполітизації, посилення відповідальності судової влади перед суспільством, а також запровадження незалежних конституційних засад кадрового

оновлення суддівського корпусу» [2].

Деполітизація судової влади, отже, є одним із найважливіших шляхів утвердження її незалежності.

Встановлений Конституцією України порядок обрання суддів Верховною Радою України себе не виправдав. Розгляд кандидатур на призначення на посаду судді безстроково спочатку в Комітеті Верховної Ради України з питань правосуддя, а потім на пленарному засіданні Верховної Ради був заполітизованим. Представники різних політичних сил намагалися обрати лояльних саме щодо них осіб, суддів, які вже працювали на посаді судді п'ять років, нерідко звинувачували в упередженому розгляді судових справ, прийнятті неправосудних рішень, зводили з ними особисті рахунки, чи обстоювали стосовно суддів інтереси третіх осіб тощо. Іноді парламент не підтримував голосуванням суддю, якого рекомендував Комітет з питань правосуддя. Через необрання чи затримки з обранням суддів у багатьох судах були вакантними посади суддів, що збільшувало навантаження на суддів та призводило до затягування процесуальних строків розгляду судових справ.

Судова реформа має змінити порядок призначення суддів. Тому законопроектом «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» передбачено інший порядок призначення суддів – без участі Верховної Ради України: «Призначення на посаду судді здійснюється Президентом України за поданням Вищої ради правосуддя в порядку, встановленому законом» (ч.1 ст.128) [2].

При цьому змінюються не тільки назва цього органу – з «Вища рада юстиції» на «Вища рада правосуддя», а й порядок його формування - зі зниженням ролі Верховної Ради України у цьому процесі.

За чинними конституційними нормами: «Вища рада юстиції складається з двадцяти членів. Верховна Рада України, Президент України, з'їзд суддів України, з'їзд адвокатів України, з'їзд представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ призначають до Вищої ради юстиції по три члени, а всеукраїнська конференція працівників прокуратури – двох членів Вищої ради юстиції. До складу Вищої ради юстиції входять за посадою Голова Верховного Суду України, Міністр юстиції України, Генеральний прокурор України» (ч.2,3 ст.131) [4].

Згідно із законопроектом: «Вища рада правосуддя складається з двадцяти одного члена, з яких десятьох обирає з'їзд суддів України з числа суддів чи суддів у відставці, двох – призначає Президент України, двох – обирає Верховна Рада України, двох - обирає з'їзд адвокатів України, двох – обирає всеукраїнська конференція прокурорів, двох - обирає з'їзд представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ…

Голова Верховного Суду входить до складу Вищої ради правосуддя за посадою» (ч.2,4 ст.146) [2].

Представництво Верховної Ради України у Вищій раді правосуддя, відповідно, зменшується з трьох до двох осіб. Міністр юстиції України і Генеральний прокурор України вже не входитимуть до складу цього органу. Натомість у складі Вищої ради правосуддя збільшується частка суддів, обраних з'їздом суддів України, – з трьох до десяти осіб. Такі зміни у складі Вищої ради правосуддя сприятимуть професіоналізації і деполітизації її діяльності.

Обмеженням участі Верховної Ради України в функціонуванні судової влади, що має на меті деполітизацію останньої, є також позбавлення Верховної Ради повноваження на надання згоди на затримання чи арешт судді – таке повноваження переходить до Вищої ради правосуддя. Якщо за чинними конституційними нормами «Суддя не може бути без згоди Верховної Ради України затриманий чи заарештований до винесення обвинувального вироку судом» (ч.3 ст.126) [4], то згідно із законопроектом «Без згоди Вищої ради правосуддя суддю не може бути затримано або утримано під вартою чи арештом до винесення обвинувального вироку судом, за винятком затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого

або особливо тяжкого злочину» (ч.3 ст.126) [2].

Таким чином, законопроектом «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» як основний засіб деполітизації судової влади передбачено позбавлення Верховної Ради України повноваження щодо обрання суддів і залишення повноваження щодо призначення суддів за Президентом України. Проте, саме по собі виведення судової влади з-під політичного впливу Верховної Ради України і залишення повноваження щодо призначення суддів тільки за Президентом України може не стати гарантією деполітизованості судової влади – через політизованість президентства в Україні, яка особливо наочно проявилась в часи колишніх президентів України. У демократичних державах президент як глава держави, виразник загальнонаціональних інтересів, повинен бути політично нейтральною постаттю, стояти поза політичною боротьбою. Навіть у разі належності до якоїсь політичної партії він не повинен обстоювати лише її позиції, виявляти прихильність до тих чи тих політичних сил, а покликаний бути посередником між ними, забезпечувати збалансоване функціонування вищих органів державної влади за різного партійно-політичного складу.

Таким чином, зміна способу обрання суддів не збільшить незалежність судової гілки влади, а є лише переходом впливу від одного центру прийняття політичних рішень до іншої.

Список використаних джерел

1.Указ Президента України «Про Конституційну Комісію» від 3 березня 2015 року № 119/2015. – Режим доступу: http://www.president.gov.ua/documents/19212.html. 2.Проект Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)». – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=57209. 3.Проект Закону України «Про судоустрій та статус суддів». – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=4734&skl=9. 4.Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. Із змінами, внесеними Законом № 2222-IV від 08.12.2004 р. – К.: Парламентське видавництво, 2006. – 160 с.

Н. О. Коротка

ПРОБЛЕМИ НОРМАТИВНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Нова редакція Закону України від 01 липня 2014 року «Про вищу освіту» [1] є правовим підґрунтям для створення рівного доступу до якісної вищої освіти та розвитку академічних свобод в Україні, сприяння міжнародному співробітництву та мобільності на Європейському просторі вищої освіти, а також підвищення рівня підготовки кваліфікованих кадрів з вищою освітою для забезпечення інноваційного розвитку суспільства та міжнародного визнання національної вищої освіти. В основу Закону покладено концептуальні засади модернізації вищої освіти, що полягають в інтеграційних процесах вітчизняної вищої освіти Європейського простору вищої освіти, змістовне підвищення якості освіти в цілому та надання освітніх послуг зокрема, автономії навчальних закладів, посилення та подальший розвиток зв'язків між закладами вищої освіти та роботодавцями тощо.

Так, наприклад, інтеграція вищої освіти України до Європейського простору вищої освіти забезпечується шляхом реалізації положень та принципів Болонського процесу, зокрема, через запровадження рівневої організації вищої освіти відповідно до Національної рамки кваліфікацій; удосконалення переліку галузей знань і спеціальностей для наскрізної та міждисциплінарної підготовки в системі вищої освіти; забезпечення умов для реалізації міжнародних освітніх і наукових проектів, академічної мобільності викладачів, науковців, студентів; забезпечення рівності перед законом у правах вищих навчальних закладів усіх форм власності та їх професорсько-викладацького складу; розширення гарантій рівного доступу грома-

дян до вищої освіти за рахунок вдосконалення застосування зовнішнього незалежного оцінювання; розвиток студентського самоврядування та покращення соціального забезпечення студентів.

У свою чергу, забезпечення якості вищої освіти і науки реалізується шляхом розвитку незалежної системи забезпечення якості вищої освіти через державні колегіальні органи та незалежні агенції у співпраці з міжнародними організаціями; удосконалення змісту і принципів роботи державних колегіальних органів із ліцензування й акредитації вищої освіти та атестації наукових кадрів вищої кваліфікації; удосконалення засад присвоєння вищим навчальним закладам України статусів національних і дослідницьких, уточнення їх завдань; розширення громадського контролю, зокрема, гарантування доступу фізичних та юридичних осіб до інформації у галузі вищої освіти на засадах відкритості, прозорості, доступності та безоплатності; створення реальної системи противаг і стримувань у сфері управління вищим навчальним закладам між керівником, вченої радою, органами громадського самоврядування, громадськими організаціями.

Автономія вищих навчальних закладів реалізується шляхом створення умов для забезпечення самостійності в прийнятті рішень вищими навчальними закладами щодо освітньо-наукового, інноваційного, організаційного, кадрового, економічного напрямів діяльності та розвитку академічних свобод; через розмежування повноважень органів публічної адміністрації, в підпорядкуванні яких знаходяться вищі навчальні заклади, і власне самих вищих навчальних закладів, таким чином, щоб органи адміністрування переважно відповідали за розробку і втілення державної політики в галузі освіти, науки та інновацій, а вищі навчальні заклади здійснювали весь обсяг повноважень, пов’язаних з якісною підготовкою кваліфікованих кадрів, виконанням наукових досліджень та інноваційною діяльністю; удосконалення майнових відносин у сфері вищої освіти, зокрема щодо формування матеріально-технічної бази (передача засновниками майна вищим навчальним закладам на праві господарського відання), гарантій права власності вищих навчальних закладів на результати їх науково-інноваційної діяльності.

Разом з тим, прийняття у новій редакції Закону України «Про вищу освіту» стало не тільки кроком на зустріч європейським стандартам, але й створило низку проблем суто практичного характеру, пов’язаних із утрудненням реалізації окремих положень нової редакції закону. Безумовно, жодним чином не варто піддавати сумніву необхідність та логічність дій законодавця щодо негайної реформи галузі вищої освіти, проте справедливим буде зазначити, що прийнятий закон з одного боку вимагає доопрацювання та внесення додаткових уточнень, які будуть спрямовані на підвищення рівня нормативного регулювання вказаної сфери відносин, а з іншого – прийняття нових нормативно-правових актів, що деталізують його положення та створюють механізми їх реалізації.

Зокрема, як приклад низького рівня нормативного забезпечення, можна назвати правовий інститут післядипломної освіти який не досить детально регламентовано в Законі України «Про вищу освіту». Справедливим буде зазначити, що Міністерство освіти і науки України намагається оперативно вирішувати проблему, пов’язану із існуючим правовим вакуумом у цій сфері, активно працюючи над створенням нових нормативно-правових актів про післядипломну освіту. Приміром, можна вести мову про проект «Положення про післядипломну освіту у сфері вищої освіти України». Цим Положенням пропонується визначити сукупність правових відносин між особами, підприємствами, установами та організаціями усіх форм власності і сфери управління, єдиний порядок організації навчання, планування та управління у питаннях післядипломної освіти у сфері вищої освіти для усіх галузей господарства України. Післядипломна освіта, як вказано в проекті Положення, створює умови для безперервності освіти і включає: спеціалізацію – набуття особою здатності виконувати окремі завдання та обов’язки, що мають

особливості, в межах спеціальності; підвищення кваліфікації – набуття особою здатності виконувати додаткові завдання та обов'язки в межах професійної діяльності або наукової спеціальності; стажування – набуття особою досвіду виконання завдань та обов'язків певної професійної діяльності або наукової спеціальності [2].

Більш детально слід зупинитись на іншому перспективному зразку нормотворення у цій сфері, який наразі знаходиться на стадії обговорення, а саме на проекті Закону України «Про післядипломну освіту». Вказаний законопроект спрямований на врегулювання суспільних відносин у сфері післядипломної освіти та встановлює правові, економічні, організаційні, інші засади функціонування системи післядипломної освіти, створює умови для формування ефективної системи безперервної освіти громадян, що забезпечує професійне удосконалення і розвиток особистості впродовж життя та задоволення потреб суспільства і держави у кваліфікованих кадрах [3]. На рівні проекту передбачено, що післядипломна освіта включає: підвищення кваліфікації; стажування; спеціалізацію; здобуття наступної вищої або професійно-технічної освіти за іншою спеціальністю (професією) у межах здобутого раніше освітньо-кваліфікаційного рівня. Формами післядипломної освіти можуть бути, зокрема: асистентура-стажування; інтернатура; клінічна ординатура; лікарська резидентура тощо. при цьому, навчання у навчальних закладах післядипломної освіти здійснюється за такими формами як: денна; вечірня; заочна; дистанційна; екстернатна [3].

Разом з тим, слід наголосити, що у вказаному проекті закону напрями діяльності інститутів післядипломної освіти значно звужуються, оскільки проектом передбачена відсутність в структурі цих закладів освіти такого колегіального органу управління як вчена рада (при цьому дорадчим органом визнається науково-методична рада). Проте саме вчена рада, відповідно до положень Закону України «Про вищу освіту», визначає стратегію і перспективні напрями розвитку освітньої, наукової та інноваційної діяльності вищого навчального закладу, затверджує освітні програми та навчальні плани, ухвалює рішення щодо ліцензування освітніх послуг та акредитації освітніх програм, присвоює вчені звання і подає відповідні рішення на затвердження до атестаційної колегії МОН. Натомість, науково-методична рада інститутів післядипломної освіти вищезазначених повноважень не має.

Таким чином, виникає певна суперечність між статусом інституту післядипломної освіти, який як і будь-який вищий навчальний заклад «проводить наукову, інноваційну та методичну діяльність, забезпечує організацію освітнього процесу і здобуття особами післядипломної освіти з урахуванням їхніх покликань, інтересів і здібностей» (п. 7 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про вищу освіту») та фактичним зведенням його функцій до науково-методичного центру, що: «приймає рішення з питань планування і організації навчальної та методичної роботи; заслуховує звіти про методичну, навчальну та наукову роботу; розглядає питання про заміщення посад педагогічних і науково-педагогічних працівників; визначає доцільність видання програм, навчальних посібників, підручників тощо…» (ч. 2 ст. 25 Проекту Закону України «Про післядипломну освіту»).

Також слід звернути увагу та той факт, що складові частини післядипломної освіти в Законі України «Про вищу освіту» та проекті Закону «Про післядипломну освіту» дещо різняться. Зокрема, в проекті Закону «Про післядипломну освіту» згадується така складова як «здобуття наступної вищої або професійно-технічної освіти за іншою спеціальністю (професією) у межах здобутого раніше освітньо-кваліфікаційного рівня». Натомість, в Законі України «Про вищу освіту» є така складова як «перепідготовка», розкриття змісту якої (професійне навчання, спрямоване на оволодіння іншою професією працівниками, які здобули первинну професійну підготовку), дозволяє дійти висновку, що фактично в межах обох актів йдеться про одну й ту саму складову післядипломної освіти, яка лише має різні нормативні назви. Окрім того, також варто звернути увагу і на те, що проект «Положення

про післядипломну освіту у сфері вищої освіти України» не передбачає такої складової як здобуття наступної вищої або професійно-технічної освіти за іншою спеціальністю (професією) у межах здобутого раніше освітньо-кваліфікаційного рівня (або перепідготовки в розумінні Закону України «Про вищу освіту»).

Вбачається, що вказані недоліки нормативної фіксації потребують свого вирішення. У першу чергу, варто активізувати громадське обговорення проекту Закону України «Про післядипломну освіту», залучивши до цього процесу якомога більшу кількість не тільки освітян, але й науковців (у першу чергу вчених-юристів). По-друге, слід прискорити темпи внесення проекту Закону України «Про післядипломну освіту» на розгляд до Верховної Ради України, забезпечивши ґрунтовний розгляд законопроекту із його остаточним прийняттям. По-третє, внести зміни до Закону України від 01 липня 2014 року «Про вищу освіту» з метою приведення у відповідність його положень до Закону України «Про післядипломну освіту», що дозволить уникнути законодавчих суперечностей та плутанини під час правозастосування.

Список використаних джерел

1.Про вищу освіту: Закон України від 01 липня 2014 року // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 37-38. – Ст. 2004. 2.Положення про післядипломну освіту у сфері вищої освіти України: Проект [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.mon.gov.ua/img/zstored/files/pol_pisla_dip_osv.doc. 3.Про післядипломну освіту : Проект Закону України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://mon.gov.ua/ua/pr-viddil/1312/1390288033/1402407744/.

Э. В. Кондукова

ПРОБЛЕМЫ КЛАССИФИКАЦИИ ВИДОВ ВНУТРЕННЕГО АУДИТА

Проблемы внутреннего контроля и внутреннего аудита разрабатываются в Украине относительно недавно и в основном в русле зарубежных наработок. Общепризнано, что задачами внутреннего аудита являются оценка и повышение эффективности процессов руководства, внутреннего контроля и управления рисками. Виды внутреннего аудита выделяются в зависимости от его задач, поэтому чаще всего в научной литературе встречается позаимствованная из независимого аудита классификация на финансовый аудит или аудит финансовой отчетности, аудит соответствия и операционный аудит (см. [1, 2, 3, 8]). Например, в Научно - практическом комментарии к Хозяйственному Кодексу Украины [4, ст. 363], эти виды рассматриваются как присущие любому аудиту - независимому, внутреннему, государственному.

Аудит финансовой отчетности направлен на подтверждение информации, отраженной в финансовой отчетности. В качестве критериев оценки информации используются национальные или международные стандарты бухгалтерского учета, другие нормативные документы по вопросам бухгалтерского учета и отчетности. Главная задача аудита финансовой отчетности одинакова для внутреннего и независимого аудита и заключается в установлении достоверности, полноты и соответствия финансовой отчетности.

Аудит соответствия направлен на оценку выполнения предприятием требований законодательных и нормативных актов, внутренних распорядительных документов и положений, хозяйственных договоров, которые влияют на результаты операций. В каждом отдельном случае аудита соответствия прежде всего следует установить критерии – конкретные законодательные, нормативные или внутренние акты и положения, соблюдение которых будет проверяться.

В зависимости от степени определенности требований аудит соответствия делится на аудит соответствия принципам и аудит целесообразности.

а) аудит соответствия принципам включает проверку соблюдения нормативных

требований, учетных стандартов, внутренних правил предприятия,

б) аудит целесообразности включает проверку деятельности сотрудников на предмет рациональности, целесообразности, обоснованности и эффективности.

Операционный аудит – это проверка хозяйственной системы, операционной деятельности, функционирования и управления хозяйственной системы, целевых программ с целью оценки производительности и эффективности.

Однако спектр задач внутреннего аудита намного шире, чем у независимого аудита, поэтому данными тремя видами исследователи не ограничиваются. В тех случаях, когда проблемы внутреннего аудита разрабатываются государственными органами, к ним добавляется вид аудита, посвященный проверке организации и эффективности управления. Он может иметь разные названия: в некоторых случаях - управленческий аудит, иногда административный аудит. Тогда классификация видов аудита приобретает следующий вид:

– Финансовый аудит, или аудит финансовой отчетности,
– Операционный аудит;
– Аудит соответствия;
– Управленческий (или административный) аудит.

В частности, административный аудит (аудит административной деятельности) определен как отдельный вид аудита в нормативных документах по государственному внутреннему аудиту [5] - это независимое исследование эффективности и результативности деятельности органов исполнительной власти и выполнения государственных программ с учетом соблюдения принципа экономичности и с целью совершенствования управления.

Для внутреннего аудита коммерческого сектора аудит управления имеет не меньшее значение, чем для государственного сектора, поэтому выделение дополнительно к трем традиционным видам внутреннего аудита еще и управленческого аудита считаем вполне оправданным.

Анализ зарубежных источников по вопросам внутреннего аудита в коммерческом секторе [6, с. 129] показывает, что классификация видов внутреннего аудита постепенно расширяется: к классическим видам добавляются такие виды как аудит информационных систем, аудит окружающей среды, аудит случаев мошенничества, аудит качества, аудит проектов, аудит значимых счетов и классов операций. Однако с практической точки зрения расширять классификацию, включая в нее отдельные виды тематического аудита нежелательно.

Б.Н. Соколов [7, с. 176] предлагает принципиально иную классификацию видов внутреннего аудита по функциональным бизнес-процессам: маркетинговый (сбытовой), технологический, организационный, экономичес-кий, социальный, правовой, экологический. Однако все эти направления, по нашему мнению, входят в понятие операционного аудита.

Таким образом, можно сделать вывод, что единого мнения среди ученых как в Украине, так и за рубежом по этому поводу еще не выработано. С нашей точки зрения, наиболее полной и обоснованной с точки зрения задач внутреннего аудита будет следующая классификация:

– Финансовый аудит, или аудит финансовой отчетности,
– Операционный аудит;
– Аудит соответствия;
– Управленческий аудит с выделением частного направления административного аудита.

Список використаних джерел

1.Білуха М.Т., Микитенко Т.В. Фінансовий контроль: теорія, ревізія, аудит: Підручник.– К.: УАОІ. – 2006. – 888 с. 2.Пантелеєв В.П. Внутрішньогосподарський контроль: методологія і організація. Монографія. – Київ : ДП «Інформ.-аналіт. Агентство», 2008. – 491 с. 3.Пантелеев В.П., Корінько М.Д. Внутрішній аудит: Навчальний посібник. За ред. В.О. Шевчука. Державна

академія статистики, обліку та аудиту Державного комітету статистики України, К.: 2006. – 247 с. 4.Науково-практичний коментар Господарського Кодексу України / За заг. ред. В. К. Мамутова. – Київ: Вид-во Юрінком Інтер, – 2004, – 685 с. 5.Про проведення внутрішньої контрольно-ревізійної роботи в системі центрального органу виконавчої влади. Постанова Кабінету Міністрів України від 6.01.2010 р. № 2. Режим доступу: [http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2-2010-%EF]. 6.Cascarino R., Van Esch S. Internal auditing : an integrated approach. – Lansdowne. South Africa : Juta, 2nd ed. – 2007. – 435 p. 7.Соколов Б.Н. Системы внутреннего контроля (организация, методики, практика) / Б.Н. Соколов, В.В. Рукин. – М.: ЗАО Издательство «Экономика», 2007. – 442 с. 8.Шалімова Н. С. Розвиток підходів щодо класифікації та видів завдань, що виконуються в рамках внутрішнього аудиту [Електронний ресурс] / Н. С. Шалімова, І. І. Андрощук // Технологический аудит и резервы производства. – 2015. – № 4(5). – С. 52-57. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tatrv_2015_4(5)_11.

О. Л. Микитюк

ПОНЯТІЙНІ АСПЕКТИ МЕНЕДЖМЕНТУ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ЛІЗИНГОВИХ ОПЕРАЦІЙ

Економічну безпеку суб'єкта господарювання можна розглядати як практичне використання таких принципів сучасного менеджменту, як своєчасна реакція на зміни в зовнішньому середовищі, бачення підприємства, тобто чітке уявлення про те, яким воно повинно бути, а також одного з основних положень сучасної теорії управління – ситуаційного підходу до управління, яким визнається важливість швидкості й адекватності реакції, що забезпечують адаптацію підприємства до умов його існування.

Отже, економічну безпеку підприємства слід розглядати як еволюційний розвиток ситуаційного підходу до управління.

Економічна безпека викликає все більшу зацікавленість підприємств, що стикаються з труднощами при реалізації принципово нових підходів до управління підприємствами, при організації управління підприємством у ринкових умовах [1].

Вирішення актуальних для бізнесу завдань забезпечується раціональною і гнучкою взаємодією всіх елементів організації, що можливо завдяки створенню ефективної системи менеджменту.

Система менеджменту – сукупність взаємопов'язаних елементів управління організацією, що взаємодіють між собою і зовнішнім середовищем для досягнення поставлених цілей на основі оптимального використання трудових, матеріальних, фінансових та інших ресурсів [3, С. 8].

У загальному розумінні менеджмент – це наука про найбільш раціональні системи організації та управління певними видами діяльності. Єдиної думки щодо визначення терміна «менеджмент» в економічній літературі не існує. Під менеджментом розуміють як систему управління фінансовими та організаційними сферами діяльності, так і управлінський персонал, що здійснює управління, тобто керівний склад організації [2, С. 5].

У всьому світі менеджмент розглядається як один із найважливіших чинників ефективної діяльності. В умовах жорсткої конкуренції, що супроводжує розвиток ринкової економіки, необхідно постійно удосконалювати системи та форми управління, швидко опановувати нагромаджені в теорії та практиці знання, знаходити нові неординарні рішення в динамічній ситуації. Лише такий підхід до управління забезпечує виграш у конкурентному середовищі або принаймні нормальні умови розвитку організації.

Менеджмент – це поєднання надійних та ефективних систем управління всіма процесами та відносинами, які характеризують діяльність лізингової компанії. Під процесами та відносинами розуміють сукупність фінансових, економічних, організаційних і соціальних сфер.

Варто зазначити, що менеджмент економічної безпеки підприємства при здійсненні лізингових операцій, має певну специфіку, зумовлену характером та особливостями здійснення цих операцій. Специфіка лізингових операцій полягає у тому, що компанії працюють здебільшого з залученими кредитними коштами. Тому надійність окремої установи та системи в цілому розглядається як необхідна умова їхньої діяльності [4].

Проте компанії – це не благодійні організації і метою їх діяльності є одержання прибутків від здійснення лізингових операцій. Прибутковість виступає головним показником ефективності роботи будь-якої компанії, а рівень надійності визначається сукупним ризиком, на який наражається конкретна компанія у процесі своєї діяльності. Тож саме прибуток і ризик є основними індикаторами, за якими слід оцінювати рівень ефективності менеджменту.

Менеджмент економічної безпеки, базується на певних принципах і спрямований на виконання конкретних функцій за допомогою інструментарію для досягнення поставлених цілей.

Вибір конкретних інструментів менеджменту економічної безпеки підприємства насамперед визначається тими цілями, які формулюються у процесі управління. Цілі та завдання, котрих прагне досягти компанія, зумовлюють формування стратегії, тактики та визначають ефективність менеджменту. Стратегічна мета діяльності не виключає існування множини інших цілей та завдань у різних сферах управління. Отже, перелік завдань, що постають перед менеджментом економічної безпеки і потребують ефективного вирішення, досить широкий.

Завдання менеджменту економічної безпеки суб'єкта господарювання: 1) забезпечення прибуткової діяльності; 2) наявність адекватних систем контролю за рівнем ризиків; 3) створення ефективної організаційної структури компанії; 4) організація роботи систем контролю, аудиту, безпеки, інформаційних та інших систем, що забезпечують життєдіяльність установи; 5) забезпечення умов для здійснення сильного та послідовного управління компанією.

Однією з необхідних ознак добре керованої компанії є відповідність її діяльності нормативним вимогам органів нагляду за діяльністю та законодавству країни. Проте цього недостатньо. Якість менеджменту визначається сукупністю таких чинників, як стиль керівництва, методи подолання конкуренції, розмір і структура компанії, ефективність застосовуваних методів управління, лідерство і компетентність у визначенні політики, стратегії й управлінських функцій. Часто блискучі характеристики керівного складу вважаються ознаками чіткого, високоефективного управління. Наявність кваліфікованого керівництва хоч і дуже важливий чинник, проте він не повинен розглядатися як єдиний критерій для визначення якості управління.

Ефективність процесу управління залежить від здатності передбачати майбутнє, мислити на перспективу й пильно контролювати ризики. Визначальними є також якість підготовки й рівень професіоналізму, компетентності всього персоналу компанії. Крім того, успіх цієї справи неможливий без пріоритету загальнолюдських цінностей у системі цінностей лізингової компанії. Отже, більшість перелічених ознак не підлягають кількісному вимірюванню і належать до групи якісних характеристик менеджменту економічної безпеки.

У сучасному світі активно переоцінюються цінності, і дедалі більше людей доходять висновку, що гроші – це не єдиний і головний показник у системі загальнолюдських цінностей. Акціонерів компаній все частіше цікавлять напрями використання їхніх грошей. Вони стають не байдужі до того, з яких джерел та якими засобами одержано прибуток. Компанії, які проголошують і здійснюють програми охорони навколишнього середовища, житлового будівництва, соціальні програми, кредитування малого бізнесу, користуються все ширшою підтримкою населення.

Однак й за таких умов компанія не перетворюється на благодійну організацію. Розумне поєднання власних та суспільних інтересів допомагає їй поліпшити свій імідж, залучити ширше коло клієнтів, а отже, підвищити прибутки.

Сучасна лізингова компанія є організацією з кількома рівнями управління й операційної діяльності, між якими існують складні взаємозв'язки. Багатогранність та універсальний характер діяльності більшості компаній постійно ускладнюють управлінські системи, що зумовлює виокремлення основних напрямів менеджменту економічної безпеки.

Підсумовуючи викладене варто зауважити, що забезпечення в умовах жорсткої конкуренції, яка супроводжує розвиток ринкової економіки, постійного удосконалення системи та форми управління економічною безпекою при здійсненні лізингових операцій, швидкого опановування нагромаджених в теорії та практиці знання, знаходження нових неординарних рішення в динамічній ситуації, у всьому світі, як один із найважливіших чинників ефективної діяльності лізингових компаній, розглядається менеджмент. Отже, менеджмент економічної безпеки підприємства при здійсненні лізингових операцій – це поєднання надійних та ефективних систем управління сукупністю фінансових, економічних, організаційних і соціальних сфер та відносин, які характеризують діяльність лізингової компанії.

Список використаних джерел

1.Бобров Є.А. Сучасні підходи до дослідження економічної безпеки / Є.А. Бобров // Економіка України. – 2012. – № 4. – С. 80–85. 2.Примостко Л. О. Фінансовий менеджмент у банку : підручник. / Л.О.Примостко. – 2-ге вид., доп. і перероб. – К. : КНЕУ, 2004. – 468 с. 3.Стадник В.В. Менеджмент: підручник / В.В. Стадник, М.А. Йохна. – 2-ге вид., доп. – К.: Академвидав, 2010. – 472 с. 4.Сухенко О. Управління ризиками лізингової компанії / О. Сухенько // Інформаційно-аналіт. журнал «Лізинг в Україні». – 2008. – №1 – С. 11–14.

Г. А. Романенко

СПЕЦИАЛЬНАЯ ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ЗОНА В ОСНОВЕ КЛАСТЕРНОЙ КОНЦЕПЦИИ ДЛЯ ФОРМИРОВАНИЯ ИНВЕСТИЦИОННОГО ПОТЕНЦИАЛА

Вектор развития экономической системы предъявляет новые требования к интенсивности формирования и эффективности использования инвестиционного потенциала. Как показывает мировая практика преуспевающие экономические системы развитых стран носят характер инновационного развития [1, с. 30], являющийся процессом изменения технологий [6, с. 53], определяющих условия создания новых промышленных систем в изменяющихся институциональных условиях.

Соответственно, преимущества, возникающие на инновационном поле деятельности экономических субъектов, особенно если они обеспечиваются новыми элементами, такими, как увеличение скорости создания и распространения инноваций во всех областях жизни, можно отнести к так называемым критическим факторам успеха. Только превосходство в некоторых факторах критического успеха имеют существенное влияние на конкурентоспособность и обеспечивают устойчивый выигрыш в конкуренции [9, с. 241]. Именно реализация таких конкурентных преимуществ и определяет направление стратегического управления национальной экономикой, например, с использованием методологии Форсайта (foresight – взгляд вперед).

Для Украины проект «технологический Форсайт» может стать инструментом, который позволяет обозначить приоритеты реализации национальной государственной политики в сфере создания эффективных кластерных структур [7, с. 34]. Кластеры [5, с. 256] весьма успешно смогут справиться с решением задач генерации факторов критического успеха. Что возможно обеспечить при их хорошем состоянии здоровья, уровень которого зависит от скорости обновления количествен-

ных и качественных показателей совокупного инвестиционного потенциала [1, с. 23 - 25] в месте базирования кластера. Состояние кластеров, позволяет оценивать производительный потенциал экономики и причины, сдерживающие ее дальнейшее развитие.

Факт успешности кластерной концепции в мировой экономике признан и исследован. Например, результаты исследования автора работы [3, с. 76], с позиции эффективности функционирования кластеров, показывают, что страны с кластерной стратегией в рейтинге конкурентоспособности на мировом рынке занимают высокие места. Следовательно, положив в их основу деятельности создание специальных экономических зон (СЭЗ) разной функциональной направленности, как источника составляющих совокупного инвестиционного потенциала, даст все необходимое для запуска механизмов нового уровня экономики. Присутствие кластера в районах создания СЭЗ, позволит повысить эффективность местной экономики, усилить внутренние и внешние связи, облегчить интеграцию по различным программам с разными уровнями знаний и технологий. В местах нахождения кластера образовывается определенный бизнес-климат, благоприятный для местной экономики, где появляются специализированные поставщики для нужд кластера, происходит образование новых фирм и институтов.

Оценивая сегодняшнее состояние экономики Украины на наш взгляд активное увеличение и расширение экономической деятельности СЭЗ может стать толчком к модернизации и развитию национальной экономики. Стать основой возникновения кластерных инициатив, либо способствовать развитию имеющихся кластеров – это экономически целесообразней, т.к. ими опробован рынок, имеются определенные связи и инфраструктура.

Успешное функционирование СЭЗ зависит не сколько от метода создания, сколько от соответствия требованиям экономического развития страны [4]. Именно их и будут предопределять отраслевые кластеры, при их наличии или вновь образовавшиеся, оказывая влияние на государственную экономическую политику. В случае плохо действующей экономики страны, СЭЗ могут выступить её альтернативой с полностью импортированными факторами производства и экспортом продукции. Дальнейшее установление связей СЭЗ с окружающей экономикой через имеющиеся кластеры, окажет благотворное влияние на неё. Ускорит процесс развития имеющихся и образование новых кластеров с их последующей интеграцией в перспективные программы, что определит условия для создания благ или иными словами, формирования совокупного инвестиционного потенциала национальной экономики. Однако, основополагающим будет являться принятие мер по улучшению общей экономической обстановки в государстве, что является одним из критериев её эффективности.

Например, рассматривая экономику ближайшего соседа − Польши, где специальные экономические зоны рассматриваются как один из важных инструментов проведения региональной политики. Основная цель их создания – ускорение развития польских регионов, разработка и использование новых технических и технологических решений в народном хозяйстве, повышение конкурентоспособности товаров и услуг, развитие потенциала промышленности и инфраструктуры, создание новых рабочих мест [2]. В настоящее время там насчитывается 61 кластер и 14 зарегистрированных СЭЗ.

Прекрасным примером может послужить крупнейший кластер Южной Кореи – комплекс электронной промышленности Куми (Kumi Electronic Industry Complex – KEIC). Кластер состоит из четыре крупных технологических парков. В состав комплекса входят крупнейшие производители электронной продукции, а объём экспорта продукции превышает 20 млрд. долл. – более 10 % всего экспорта Южной Кореи [8, с. 14]. Пример Куми показывает, что основой кластера стали технологические парки – разновидности СЭЗ, а их предпосылкой образования – госу-

дарственная экономическая политика. Выше приведенные результаты экономической деятельности данного кластера, дают представление не только о высоком показателе экспортного потенциала, но и об эффективном использовании им составляющих совокупного инвестиционного потенциала, получаемых от СЭЗ.

Подводя итог короткому обзору проблемы формирования и эффективного использования инвестиционного потенциала национальной экономики с позиции применения кластерной концепции на основе СЭЗ можно в заключении сказать следующее: СЭЗ являются долгосрочным источником составляющих инвестиционного потенциала с их трансформацией на такие платформы, как отраслевые кластеры. Данная основа позволит кластерам использовать потенциал СЭЗ и стабильно генерировать факторы критического успеха, влияющих на их конкурентоспособность. Соответственно, конкурентоспособный кластер обеспечит формирование совокупного инвестиционного потенциала национальной экономики.

Список используемых источников

1.Аспекти управління інноваціями проектно-орієнтованих організацій: монографія / В.Р. Молодецький, Р.Б. Тян, В.А. Ткаченко та ін. / під наук. ред. проф. Тян Р.Б. і проф. Ткаченко В.А. – Д. : ДУ ім. А. Нобеля; вид-во «Монолит», 2012. – 242 с. 2.Заявление об инвестиционном климате Польша / Poland | Stay Connected with State.gov. – May, 2015. [Электронный ресурс] // Режим доступа: http://www.paiz.gov.pl/investment. 3.Карпенко О. Аспекти прояву ефекту від функціонування кластерів у контексті конкурентноспороможності національної економіки / О.О. Карпенко // Проблеми економіки. - №1. – 2013. – С. 73-80. 4.Підоричива І., Осадча Н. Перспективи спрощення законодавства з питань формування та розвитку в Україні паркових утворень / Віче. – Вересень, 2015. [Электронный ресурс] // Режим доступа: http://www.viche.info/journal/4917/. 5.Портер М. Международная конкуренция: конкурентные преимущества стран / пер. с англ. – М. : Международные отношения, 1993. 6.Технологічний імператив розвитку інтелектуального потенціалу України: наук.-концепт. альм.: у 7 кн. – Д. : Моноліт, 2009. – Кн. 1: Концепція розвитку технологічного потенціалу України: монографія / В.А. Ткаченко, В.І. Ткаченко, Б.І. Холод; за наук. ред. д.е.н., проф. В.А. Ткаченко. – 320 с. 7.Тищенко А. Підходи до оцінки результативності кластерів / О.М. Тищенко // Теоретичні та прикладні питання економіки. Збірник наукових праць. – Випуск 23. – К. : 2010 . – С. 29-35. 8.Тищенко А. Теория и практика организации кластеров: зарубежный опыт / А.Н. Тищенко // Проблеми економіки. – 2010. – №2. – С. 9-15. 9.Симонова Л. Конкуренция регионов в условиях глобализации: кластерный подход / Л.М. Симонова, С.И. Иванова // Вестник Тюменского государственного университета. – 2009. – №4. – С. 240-246.

В. В. Коновал

ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ВИРОБНИЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

За умов глобалізаційних змін та корпоратизації соціально-економічних відносин проблеми ефективного функціонування підприємства пов’язують з процесами формування і використанням його виробничого потенціалу. Стан національної економіки та окремих підприємств легкої промисловості, що супроводжується недовикористанням виробничих потужностей, нагромадженням понаднормативних запасів і готової продукції, скороченням чисельності працівників поряд зі зниженням купівельної спроможності їх заробітної плати, зниженням їх кваліфікаційного рівня й продуктивності праці та іншими негативними явищами, закономірно призводить до втрати потенціалу підприємств. Для ефективного функціонування і забезпечення конкурентоспроможності підприємства необхідно якісно розвивати матеріально-технічні, структурно-функціональні, соціально-трудові та інші елементи виробничого потенціалу, що має перебувати у динамічній рівновазі з постійно змінним зовнішнім середовищем.

Дослідженню різноманітних аспектів виробничого потенціалу підприємства присвячено праці Анчишкіна, О.Арєф’євої, А.Архангельського, І.Должанського, О.Добикіна, І.Дежкіна, Т.Загорної, О. Рєпіної, О.Федоніна, Ф.Олексюка,

О.Євдокімова та ін. Серед зарубіжних вчених на увагу заслуговують роботи І. Ансоффа, П.Друккера, Р.Гранта, Д.Пенга, Д.Тееса, Д. Колліса, Л.Корбетті, Г.Кларідгея та ін.

В умовах конкурентної боротьби, особливо жорсткої серед промислових підприємств легкої промисловості, завдання не тільки завоювати своє місце на ринку, але і утримати його, стає наріжним, тому одним з основних ресурсів і провідною конкурентною перевагою є накопичений виробничий потенціал підприємства. Згідно Словника економічних термінів виробничий потенціал це: 1) реальний обсяг продукції, який можливо зробити при повному використанні наявних ресурсів; 2) наявні та потенційні можливості виробництва, наявність факторів виробництва, забезпеченість його визначальними видами ресурсів [7].

У наукових публікаціях, присвячених дослідженню потенціалу підприємства, розглядаються різні підходи щодо складу його елементів. Так, одна група науковців [5; 6; 8] пропонують видові прояви потенціалу підприємства за декількома напрямами класифікації: за рівнем агрегованості, за галузями, за рівнем абстрагованості тощо. Друга група [2; 3; 4] - відокремлюють структурні елементи залежно від ресурсів. Третя група [1] - не наголошуючи на конкретній класифікаційній ознаці, розглядають потенціал підприємства за декількома рівнями узагальнення (локальні потенціали). При цьому потенціалом підприємства найвищого рівня є економічний, стратегічний, конкурентний, ринковий; у окремих випадках - маркетинговий, інноваційний.

Таким чином, підсумовуємо, потенціал є базовим елементом підприємства, що об’єдную в собі цілі, рушійні сили і джерела його розвитку. Суть потенціалу розкривається такими ознаками: потенціал є динамічною категорією, що виявляється тільки в процесі використання; використання потенціалу повинне супроводжуватися його зростанням; процеси використання і нарощування потенціалу є безперервними і взаємодоповнюючими. Визначальне значення потенціалу підприємства полягає в створенні нових вартостей. Наявність і використання потенціалу в більшій чи меншій ступені визначає результат фінансово-господарської діяльності підприємства. Центральним елементом промислового підприємства є виробнича система, головною функцією якої є процес перетворення початкових ресурсів в кінцевий продукт, або виробничий процес. Відповідно для промислового підприємства особливого значення набуває виробничий потенціал. Структура виробничого потенціалу є ключовим чинником, що характеризує тип підприємства і що відображає його специфіку, накладає відбиток на його поточну діяльність, а також впливає на формування стратегії його розвитку. Близькими за змістом рівню фактичного потенціалу підприємства вважаємо такі категорії: наявний, досягнутий, поточний, існуючий. Відповідно для рівня перспективного - резервний, той, що нарощується, потенціал розвитку. При цьому зауважимо, те, чого може досягти підприємство у стратегічній перспективі, - це стратегічний потенціал підприємства [3].

При застосуванні функціональної ознаки виділяють виробничий, маркетинговий, фінансовий, науково-технічний, організаційний потенціали підприємства. У даному випадку враховується сфера виникнення, формування та використання потенціалу підприємства. Безперечно, така класифікаційна ознака повною мірою відображає умови господарювання будь-якого підприємства. Функціональна ознака ґрунтується на сукупності функцій, які виконує підприємство, на видах його діяльності. В зв’язку з цим, перелік функціональних напрямів може варіюватися залежно від особливостей галузі, де господарює підприємство. Керуючись наведеними узагальненнями, на рис. 1.1. поданий склад потенціалу підприємства за певними класифікаційними ознаками. По-перше, залежно від сфери виникнення ресурсів слід відокремлювати внутрішній та зовнішній потенціал підприємства. По-друге, залежно від сфери застосування ресурсів - потенціал НДДКР, фінансовий, маркетинговий, виробничий, кадровий потенціали підприємства. По-третє, залеж-

но від здатності підприємства здійснювати пошук/перерозподіл зусиль використання ресурсів - існуючий потенціал та потенціал розвитку підприємства.

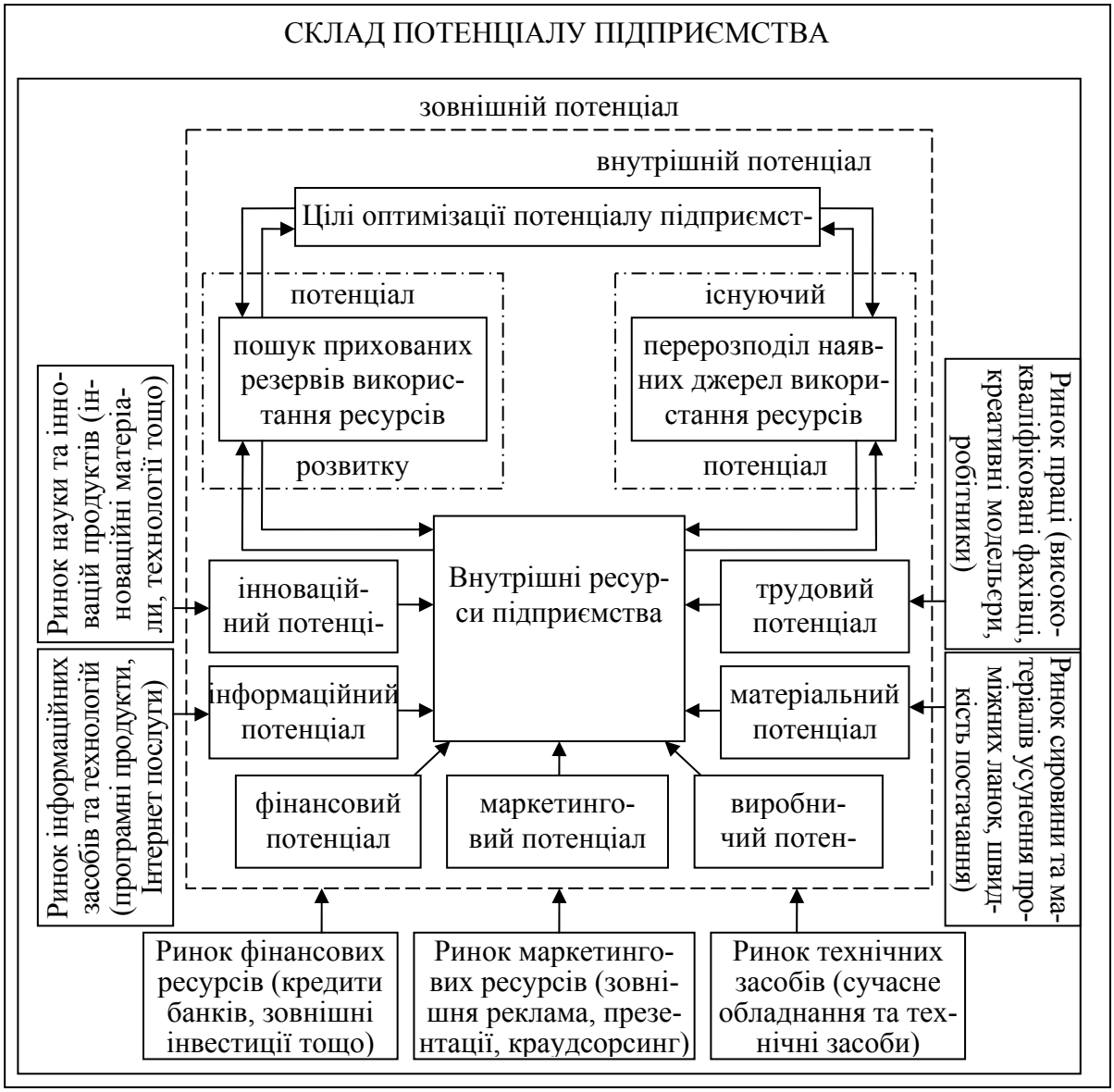

Рис. 1.1. Структура потенціалу підприємства*

**складено автором, розвиваючи ідеї [4,3]*

Отже, визначено види потенціалу підприємства залежно від його здатності здійснювати пошук/перерозподіл зусиль використання ресурсів, сфери їх виникнення та застосування. Для розвитку і посилення конкурентоспроможності сучасних підприємств легкої промисловості України необхідно забезпечити технологічне зростання підприємств.

Висновки з цього дослідження. Таким чином, враховуючи вищевикладене, під виробничим потенціалом підприємства легкої промисловості пропонуємо розуміти сукупність ресурсів підприємства та потенційні можливості щодо їх використання для виготовлення продукції необхідної кількості згідно з вимогами до якості і часу просування та появи на ринку за допомогою клієнтоорієнтованої збутової політики з метою максимального задоволення потреб та вимог споживачів.

Список використаних джерел

1.Авдеенко В. И. Производственный потенциал промышленного предприятия / Авдеенко В. И., Котлов В. А. - М.: Экономика, 2006.-208 с. 2.Борисов А. Б. Большой экономический словарь / А. Б. Борисов. – М.: Книжный мир, 2007. – 860 с. 3.Бачевський Б. Є. Потенціал і розвиток підприємства / Б. Є. Бачевський, І. В. Заблодська, О. О. Решетняк - К.: Центр учбової літератури,

2009. – 400 с. 4.Гавва В. Н. Потенціал підприємства: формування та оцінювання / В. Н. Гавва, Е. А. Божко. - К.: Центр навчальної літератури, 2007.-224 с. 5.Іванов В. Б. Потенціал підприємства / В.Б. Іванов, О. М. Кохась, С. М. Хмелевський. - К.: Кондор, 2009. - 300 с. 6.Краснокутська Н.С. Потенціал підприємства: формування та оцінка/ Н.С. Краснокутська. – К.: Центр навчальної літератури, 2005.-352 с. 7.Словник економічних термінів [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://www.ekonomiks.net.ua. 8.Федонін О.С. Потенціал підприємства: формування та оцінка / О. С. Федонін, І.М. Рєпіна, О. І. Олексюк - К.: КНЕУ, 2006. - 316 с.

О. В. Онуфрієнко

КЛАСИФІКАЦІЯ МОДЕЛЕЙ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ: ФОРМА ВЗАЄМОДІЇ ДЕРЖАВИ І ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ЯК ГОЛОВНИЙ КРИТЕРІЙ

Компаративістика як галузь вітчизняної науки державного управління ще не є сформованою, значною мірою залишається у полоні ідей та концептів, розроблених у межах політичної та юридичної наук. Невипадково і наявні підходи до класифікації моделей державної служби переважним чином побудовані на основі класифікаційних підходів, вже сформованих в межах інших суспільних наук. У той же час існує можливість доповнити та уточнити сучасні класифікації, запропонувавши новий підхід, що здатний системно ув'язати соціокультурні, правові та політичні аспекти традиції державної служби із її сучасними структурно-функціональними особливостями. Вихідним положенням такого підходу є розуміння обумовленості моделей державної служби конкретно-історичною формою взаємодії держави і громадянського суспільства, зміст якої утворюють складні процеси одночасної багатоаспектної конвергенції та дивергенції. У цьому ракурсі всі основні моделі організації державної служби, які стають тією чи іншою мірою об'єктами рецепції (державні (цивільні, публічні) служби США, Німеччини, Франції, Великої Британії) відносяться до конвергентного типу.

Так, державна (цивільна) служба США утворює суперконвергентну модель організації державної служби, оскільки її еволюція та сучасний стан (відкритість, децентралізованість, невеликий ступінь уніфікації) були значною мірою зумовлені трьома фундаментальними факторами: практичною реалізацією концепції суспільного договору як символічно-концептуальної основи розвитку не тільки галузі конституційного права США, але й державності в цілому, вимушеністю бюрократії адаптуватися до егалітарного суспільства та підкорятися політичній кон'юнктурі [1, с. 274-275] і, нарешті, стійкими традиціями самоврядування, що були природно властивими вже для перших поселень колоністів.

Прикладом суперконвергетної моделі слід визнати й державну (цивільну) службу Великої Британії. Серед факторів, що визначили конвергенцію державної служби із громадянським суспільством у цій державі, слід згадати наступні: традиційно елітарний, але полуаматорский характер держслужби, що сприймалася у суспільстві як «почесний обов'язок благородних людей» [1, с. 253], авторитет якої тримався переважним чином за рахунок високих особистих якостей посадовців; відсутність істотних традиції централізації адміністрації; традиції концентрації переважної кількості практично важливих питань на рівні місцевого самоврядування, яке здійснювалося представниками місцевої громади і по суті було прикладом самоуправління громадянського суспільства; активна модернізація архаїчних елементів державної служби, починаючи з останньої чверті XX ст. [1, с. 257-267].

Державна (публічна) служба Франції у контексті пропонованого підходу розглядається як обмежена конвергентна модель, еволюцію та сучасний стан якої зумовили декілька фундаментальних чинників: надзвичайно раннє виникнення професійної, «кастової» державної служби; централізація як концептуальний орієнтир державотворення в цілому та розбудови адміністративної системи зокрема, що ґрунтується на багатовіковій традиції [2, с. 298]; «ітераційний» характер розвитку

французької держави, особливо у XX сторіччі, із характерним для нього істотним державно-правовим оновленням, установленням нового конституційного ладу і політичного режиму як результату виходу із системної соціальної кризи, сутність якої утворює протистояння між державою і громадянським суспільством. Ці фактори значною мірою обумовлюють певні обмеження конвергенції у багатьох її аспектах – інституціональному (кастовість, закритість, уніфікованість держслужби), ціннісному (лояльність чиновництва передусім державі), інструментальному (певна інерційність держслужби, відносно вузький спектр антикризового інструментарію) тощо.

Існують підстави для виокремлення конвергентної моделі «розриву спадкоємності», характерної для багатьох країн Центральної та Східної Європи, добрим прикладом якої є державна служба ФРН. Відомо, що її еволюція відбувалася переважним чином під впливом прусського архетипу військового офіцера-чиновника, що є особисто відданим монарху [1, с. 227] та ідеї закритої кастової бюрократії; ці тенденції тільки посилилися після утворення Германської Імперії 1871 року і були доповнені обґрунтуванням відданості ідеології після приходу до влади націонал-соціалістів. «Розрив спадкоємності» і екзогенний злам традиції державної служби відбувся після краху нацистського режиму і встановлення конвергентної моделі державної служби за допомогою активної рецепції (і навіть силового нав'язування) рішень, що використовувалися англосаксонськими країнами, особливо у ціннісному та телеологічному аспектах.

Дивергентна модель державної служби формується під впливом переважаючих процесів віддалення у взаємодії між органами державного управління та громадянським суспільством. Вона має наступні характеристики:

1) Закритий характер державної служби із складними та неочевидними процедурами відбору кандидатів; «кастовість» бюрократії. Обмежені або навіть принципово відсутні можливості переходу на державну службу представників громадянського суспільства. Формування і функціонування державної служби відповідно до цінностей «поліцейської держави» (інституціональний аспект дивергенції).

2) лояльність чиновників лише на двох рівнях – до держави або панівної політичної сили і до бюрократичної системи. Визначення цінності якостей держслужбовця крізь призму його лояльності і незначна увага до його особистісних і професійних якостей. Формальне відношення до гуманістичних аспектів діяльності держслужби (ціннісний аспект);

3) відсутність реальної плідної співпраці між державної службою та громадянським суспільством або навіть відкрите їх протистояння, що веде передусім до втрати відчуття спільного проекту. Тяжіння держави до підкорення чи дискредитації інститутів громадянського суспільства відповідно до концепту «сильної влади» (телеологічний аспект);

4) Відносно невисокий «коефіцієнт корисної дії» державної служби внаслідок розпилення зусиль на демонстрацію політичної та особистої лояльності та зміцнення бюрократичної вертикалі. Використання застарілих прийомів та методів управління й нездатність системно модернізуватися відповідно до викликів часу. Протидія ідеям відкритого інформаційного суспільства, що сприймаються як загроза уявній стабільності (інструментальний аспект) тощо.

Очевидно, що дивергентні моделі організації державної служби є характерними для авторитарних та тоталітарних політичних режимів. Думається, що за сучасних умов, у контексті появи нових концептів «неоавторитаризму», які звичайно реалізуються у тіні ретельно сконструйованого демократичного фасаду, відстеження дивергентних процесів саме у сфері організації державної служби дозволить виявити початок «зламу» демократичного режиму.

Нарешті, *гібридна* модель державної служби у різноманітних варіаціях формується переважно у суспільствах, які застигли на етапі трансформації дивергентної

моделі у конвергентну. Суспільні перетворення за таких умов (в тому числі і в Україні) відбуваються відповідно до моделі циклічної кризи та хаосу одночасної конвергенції в одних аспектах взаємодії та дивергенції в інших, що залежить від політичної ситуації, специфіки зовнішнього впливу та відповідного етапу внутрішніх циклічних перетворень. Таким чином, гібридна державна служба поєднує як елементи архаїчної дивергентної моделі, так і безсистемно рецептовані елементи різних конвергентних моделей, що в цілому негативно впливає на її ефективність.

Пропонована класифікація, що ґрунтується на факті кореляції властивостей державної служби та конкретно-історичної форми взаємодії держави і громадянського суспільства, в межах якої виокремлюються конвергентні, дивергенті та гібридні моделі державної служби, значною мірою покликана поєднати та узгодити означені підходи. За її допомогою, як уявляється, виникає можливість продемонструвати динаміку змін фундаментальних характеристик державної служби в різних країнах відповідно до змін у формах взаємодії держави і громадянського суспільства.

Список використаних джерел

1.Государственная служба (комплекс. поход): Учеб. пособие / А.В. Оболонский, А.Г. Барабашев и др. – М.: «Дело», 2000. – 440 с. 2.Державна служба : підручник : у 2 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України; редкол. : Ю. В. Ковбасюк (голова), О. Ю. Оболенський (заст. голови), С. М. Серьогін (заст. голови) [та ін.]. - К. ; Одеса : НАДУ, 2012. - Т. 1. - 372 с.

С. Г. Бойко

МОДЕЛЬ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я НІМЕЧЧИНИ

Сучасні умови соціально-економічного розвитку України потребують належного аналізу фінансових відносин, фінансового механізму та фінансового забезпечення охорони здоров'я для здійснення ефективної політики держави у цій галузі.

У більшості країн фундаментом державної політики в галузі охорони здоров'я є правова база, яка розроблена відповідно до міжнародних норм і стандартів, викладених у правових актах Організації Об'єднаних Націй, Ради Європи, Всесвітньої організації охорони здоров'я, Міжнародної організації праці.

Основними принципами охорони здоров'я в Україні є: визнання охорони здоров'я пріоритетним напрямом діяльності суспільства і держави, дотримання прав і свобод людини і громадянина в галузі охорони здоров'я та забезпечення пов'язаних з ними державних гарантій.

Державна політика охорони здоров'я забезпечується бюджетними асигнуваннями в розмірі, що відповідає її науково обґрунтованим потребам, але не менше десяти відсотків національного доходу.

Країни, члени Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР) при розробці стратегії фінансування та організації охорони здоров'я дотримуються трьох основних принципів: забезпечення однакового доступу до медичного обслуговування для усіх громадян, заснованого на солідарній участі бідних та багатих, хворих та здорових, молодих та осіб похилого віку, незалежно від місця проживання; висока якість медичної допомоги за оптимальних витрат; макроекономічна ефективність: максимально допустима частка національних ресурсів, які мають бути спрямовані на задоволення потреб галузі охорони здоров'я.

Незалежно від моделі фінансування та організації, для країн з розвинутою системою охорони здоров'я характерні такі ознаки: фінансування з трьох основних джерел: відрахування з доходів підприємців, відрахування з державного бюджету та страхові внески населення; фінансування медичної допомоги робітникам, службовцям та членам їхніх родин здійснюється виключно за рахунок підприємства; вільний вибір застрахованими особами лікаря та лікувально-профілактичного за-

кладу, що визначає розвиток конкурентних відносин та сприяє підвищенню якості медичної допомоги та збільшенню уваги до кожного пацієнта; розвинута система добровільного медичного страхування.

Країни з розвинутою системою охорони здоров'я спрямовують свою діяльність в організації охорони здоров'я в таких напрямах: забезпечення адекватності медичної допомоги та справедливості при забезпеченні доступу до таких послуг; захист доходів пацієнта; макроекономічна ефективність; мікроекономічна дієвість; свобода вибору для споживача медичних послуг; автономія для постачальника медичних послуг.

В основу солідарної ідеології покладено принцип забезпечення однакового доступу до мінімального набору найбільш важливих медичних послуг, особливо в критичних для пацієнта станах. При цьому витрати на лікування сплачує не пацієнт, а кошти надходять через податкову систему та загальний бюджет. Соціально малозабезпечені пацієнти звільняються від оплати за медичну допомогу, проте мають вільний доступ тільки до обґрунтовано необхідної, мінімальної медичної допомоги. Впроваджується принцип суспільної солідарності, коли багатий платить за бідного, а здоровий - за хворого.[1]

Лібертарна ідеологія розглядає медицину як будь-який інший товар. Людина, яка має більше коштів, може отримати більший перелік медичних послуг і одержати більш якісну медичну допомогу. Ця ідеологія відповідає умовам добровільного медичного страхування, коли застрахований отримує ту якість та перелік медичних послуг, який лімітується розміром його страхового полісу.

Еволюційний розвиток більшості національних європейських систем охорони здоров'я відбувається в напрямі послаблення державних функцій забезпечення медичного обслуговування, впровадження діяльності нових соціальних інститутів, які здійснюють організацію та управління споживанням медичної допомоги та медичних послуг [1, с.129].

Модернізація національних систем охорони здоров'я має такі тенденції: уніфікація стандартів у галузі надання медичних послуг на міжнародному рівні; розвиток ринкових відносин у відношеннях між суб'єктами системи охорони здоров'я; вирішення специфічних національних проблем з урегулювання видатків на медичне обслуговування населення.

Для сучасної охорони здоров'я характерні процеси централізації та децентралізації. В країнах, у яких роль держави в організації охорони здоров'я була провідною, спостерігається тенденція до децентралізації державних функцій та їх делегування регіональним та муніципальних органам влади. Децентралізація вважається ефективним способом поліпшення медичного обслуговування, залучення широких верств населення у визначення пріоритетів.

У країнах зі слабкою роллю держави в охороні здоров'я, навпаки, відбувається посилення централізації. Зайва децентралізація призводить до дроблення, послаблення центральних органів управління охороною здоров'я, нераціонального та недостатньо професійного оснащення медичним обладнанням та лікарськими засобами, нерівності у споживанні медичної допомоги, політичних маніпуляцій з боку зацікавлених регіонів та груп населення. Сучасні системи медичного страхування в Європі переважно децентралізовані [2, с.146].

Тенденції розвитку моделей охорони здоров'я в XXI ст. вказують на особливу роль конкуренції в галузі. Оптимальна конкуренція приводить до ситуації, коли страховики додають максимум зусиль для надання кращої медичної допомоги за мінімальну ціну.

Однією з країн з найбільшими успіхами у сфері охорони здоров'я є Німеччина. Ця держава має розвинену систему, що була створена ще за часів Вільгельмівської імперії. На її характер вплинули як демократичні процеси, так і успіхи у розбудові ринкової економіки. Таким чином, модель охорони здоров'я Німеччини є не тільки

виваженою й перевіреною часом, але й пристосованою до ринкової економіки, модель добре функціонує як одна з найкращих у світі й є для багатьох країн взірцем.

Відповідно до принципів соціального страхування, закладених ще в роки правління канцлера Отто Бісмарка. В основу зазначених законодавчих актів було покладено принцип: здоров'я – капітал, що збільшує ефективність громадської праці. Отже, в бісмарківської моделі здоров'я грає стосовно праці таку ж роль, як і капітал. Здоров'я збільшує ефективність праці, вартість з так званого «людського капіталу».

Сучасне медичне страхування Німеччини, в цілому, зберегло основні засади бісмарківської організації галузі.

Кожен застрахований, і навіть члени його сім'ї мають можливість вибирати лікаря і реально отримувати необхідну медичну допомогу, включаючи амбулаторне і стаціонарне лікування, лікарських препаратів тощо. Щомісячний страховий внесок становить в середньому 12,8% від фонду оплати праці. Цей внесок виплачується рівними частками людей які працюють і роботодавцями. Страхові внески за пенсіонерів вносяться пенсійним страхуванням і самими пенсіонерами. Страхування безробітних здійснюється федеративним відомством працевлаштування.

У Німеччині бюджет охорони здоров'я формується так: 14,2% фінансових ресурсів поступають із державних джерел, 72,5% становлять внески підприємців, 6,9% з особистих ресурсів громадян, 6,4% складають кошти приватного страхування.

Враховуючи німецький суспільний устрій та високий рівень життя, слід відзначити, що в цій країні з федеративним устроєм багато компетенцій передано від центрального (федерального) уряду до земельних парламентів та комісій. Для більш ефективної системи охорони здоров'я в Німеччині ввели електронну картку, що реєструє грошові операції, щоб грошові потоки стали прозорими для спостерігачів й, перш за все, застрахованих пацієнтів[3, с.3-5].

Існуюча у Німеччині модель охорони здоров'я може ефективно функціонувати лише в країні з високим рівнем національного доходу.

Список використаних джерел

1. Баєва О.В Менеджмент у галузі охорони здоров'я - Навч. посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2008 – 640 с. 2. Солоненко Н. Економіка охорони здоров'я: Навч. посіб. - К.: Вид-во НАДУ, 2005. - 146 с. 3.http://www.transparency.de/html/themen/Gesundheitsreform06_03.pdf; Richard Horton. Der Pharma-Fall, in: heueka. Das Wissenschaftsmagazin im Falter, Heft 5 (2003), S. 3 – 5. P.

О. В. Тихонюк

ВІДМІННІСТЬ МІЖ ПРИПИНЕННЯМ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ ЗА УГОДОЮ СТОРІН ТА ЗА БАЖАННЯМ ПРАЦІВНИКА

Чинне законодавство про працю України визначає наступні *умови* правомірності *розірвання* трудового договору:

А) наявність *обставин*, визначених законодавцем, роботодавцем, працівником, за яких трудовий договір (контракт) може бути припинено (див. [1, стаття 9; стаття 36]; або смерть працівника);

Б) дотримання встановленого *порядку* припинення трудових відносин: 1) заява про звільнення; 2) наказ про звільнення; 3) внесення запису про звільнення із зазначенням причини звільнення до трудової книжки працівника; 4) видача трудової книжки звільненому; 5) проведення розрахунку з працівником;

В) наявність *юридичного акту* припинення трудових відносин: 1) наказ про звільнення; 2) ознайомлення працівника під розпис із змістом наказу; 3) видача працівникові копії наказу про звільнення.

Метою даної роботи є *визначення* ключових *відмінностей* між звільненням *за угодою сторін* і звільненням *за власним бажанням* працівника, які наведені у по-

рівняльній таблиці.

Припинення трудового договору за угодою сторін [п. 1 ч. 1 ст. 36 КЗпП України]:	Припинення трудового договору за бажанням працівника [ст. 38 КЗпП України]:
1) необхідність взаємного волевиявлення на припинення трудових відносин;	1) для звільнення працівника за власним бажанням достатньо лише його волевиявлення;
2) звільнення застосовується при достроковому припиненні укладеного трудового договору на невизначений строк; на визначений строк; на час виконання певної роботи;	2) звільнення застосовується при достроковому припиненні укладеного трудового договору на невизначений строк; на визначений строк; на час виконання певної роботи;
3) письмова заява про звільнення не є обов'язковою;	3) обов'язкова письмова заява про звільнення;
4) якщо у працівника відсутні поважні причини для припинення трудового договору у вказаний ним строк (без попередження роботодавця про своє звільнення за два тижні), то роботодавець може задовольнити прохання працівника, але сама по собі згода роботодавця задовольнити прохання працівника про звільнення до закінчення терміну попередження ще не означає, що трудовий договір припинений за п. 1 ч. 1 ст. 36 КЗпП України – якщо не було домовленості сторін спеціально про цю підставу припинення трудового договору, то звільнення вважається проведеним за власним бажанням працівника [ст. 38 КЗпП України];	4) згоди роботодавця не потрібно, оскільки він за наявності викладених обставин зобов'язаний видати наказ (розпорядження) про звільнення працівника у вказаний ним строк;
5) у наказі (розпорядженні) та трудовій книжці зазначаються підстава звільнення за угодою сторін з посиланням на п. 1 ч. 1 ст. 36 КЗпП України і раніше домовлена дата звільнення;	5) у наказі (розпорядженні) та трудовій книжці зазначається підстава звільнення за власним бажанням працівника з посиланням на ст. 38 КЗпП України;
6) роботодавцю не потрібно займатися працевлаштуванням працівника.	6) роботодавцю не потрібно займатися працевлаштуванням працівника.

Підсумовуючи вищенаведене, можна зробити наступні *висновки*:

1) працівник не може бути звільнений *за угодою сторін*, якщо одна із сторін трудового договору не дає згоди на його припинення, або якщо між сторонами не досягнуто домовленості про дату звільнення; 2) при звільненні *за угодою сторін* не потрібно попередження від працівника за два тижні; 3) при звільненні *за власним бажанням* необхідне попередження від працівника за два тижні; 4) через два тижні після подання роботодавцю відповідної заяви про звільнення *за власним бажанням* працівник *має право* без будь-яких несприятливих для себе наслідків вже не виходити на роботу; 5) звільнення *за угодою сторін*, як і звільнення *за власним бажанням*, застосовується при достроковому припиненні укладеного трудового договору на невизначений строк; на визначений строк; на час виконання певної роботи; 6) у разі звільнення працівника *за угодою сторін* або *за власним бажанням* роботодавцю не потрібно займатися його наступним працевлаштуванням; 7) звільнення за угодою сторін є *не дуже вигідним* для працівника у разі, коли у нього була можливість звільнитися за іншими окремими підставами, щодо яких законодавством встановлені відповідні гарантії, компенсації, пільги; 8) звільнення за угодою сторін є *вигідним* працівникові, якщо справжня підстава для його звіль-

нення є заходом дисциплінарного стягнення; 9) у разі звільнення за угодою сторін або в односторонньому порядку, за бажанням працівника, відбувається *добровільне* припинення або відмова від зайнятості, ініційована працівником.

Список використаних джерел

1. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 // Відомості Верховної Ради України. - 1971. - (Додаток до № 50). - Ст. 21 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http: //zakon2.rada.gov.ua/laws/show/322-08.

В. М. Щербак, М. М. Альохін

ПРІОРИТЕТИ РЕФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

В умовах соціально-економічної кризи в Україні посилились негативні тенденції в усіх сферах функціонування соціуму. Загальний низький рівень життя; наявність тліючого локального військового конфлікту; політична нестабільність; пряма залежність від закордонних партнерів; прогресуюче безробіття; демографічна криза; постійне підвищення цін на продукти харчування, житлово-комунальні послуги; соціальна незахищеність більшої частини населення становлять реальну загрозу національній безпеці за всіма своїми основними складовими: соціально-економічною, політичною та екологічною. Причинно-наслідкові зв'язки цих складових є об'єктивною суспільною реальністю, тому непродумані та непослідовні системні перетворення породжують негативні явища у всіх сферах суспільства, зокрема у соціальній.

Однак, Урядом для подолання означених кризових явищ у суспільстві визначено стратегічним напрямом свого розвитку інтеграцію України до європейського політичного, правового та економічного простору. Це обумовлено тим, що євроінтеграція передбачає впровадження європейських норм в українське законодавство, що дозволить стабілізувати економіку, забезпечити гармонізацію нормативно-регуляторної бази, наблизитися до стандартів ЄС та реально поліпшити стан довкілля, соціальну захищеність громадян і т.д., а отже забезпечити високий рівень якості життя в країні. Процес реформування в Україні здебільшого набуває соціальної орієнтації, відповідно до європейських соціальних стандартів, що дасть можливість створити найкращі умови для життєдіяльності людей і досягти соціальної справедливості. Саме в соціальній сфері проявляється сутність соціальної політики держави, реалізується соціальний захист і соціальні права людини.

Питання розробки соціальної політики, її економічної і правової бази, соціального захисту, а також регулювання соціальної сфери знайшли відображення у працях ***вітчизняних і зарубіжних науковців***: О. Амоші, В. Антонюк, А. Бабенка, С. Бандура, Д. Богині, Н. Борецької, М. Волгіна, Е. Лібанової, Л. Лісогор, Н. Лук'янченко, О. Палій, Н.Пігуль, В. Скуратівського, Дж. Стігліця, Р. Тітмуса та інших.

Соціальна політика – це система заходів інститутів суспільно-політичного життя, спрямованих на забезпечення оптимального розвитку соціальної сфери, підвищення добробуту та задоволення потреб суспільства як загалом, так і окремого громадянина. Під суспільно-політичними інститутами мається на увазі сукупність суб'єктів, які беруть участь у здійсненні соціальної політики. Є загальноприйнятим, що соціальна політика передбачає реалізацію комплексу заходів, які мають актуальну і довгострокову спрямованість на вирішення соціальних завдань у відповідності зі стандартами міжнародного співтовариства, здатними забезпечити прогрес на міжнародному, національному і регіональному рівнях у різних сферах суспільного життя [1].

Соціальну політику в сучасному світі проводять різні суб'єкти і насамперед держава, партії, суспільні рухи й об'єднання, а також самі громадяни (цивільні ініціативи).

Соціальна політика тісно взаємозв'язана із соціальним захистом населення, що передбачає систему, законодавчих, економічних, соціальних, соціально-психологічних гарантій населенню та забезпечення соціальної справедливості різним його категоріям, з урахуванням соціального стану і соціально-психологічних властивостей.

Основною метою соціальної політики є створення умов для функціонування соціальної політики згідно із стратегією економічного розвитку та фінансової стабілізації. Кінцевим результатом цього процесу має бути забезпечення достатнього життєвого рівня населення, поліпшення демографічних показників, розвиток трудових ресурсів, пенсійна реформа та відновлення освітнього та наукового потенціалу.

В умовах просування України до Європейського Союзу, упровадженні європейських соціальних стандартів та цінностей, акцент переноситься на посилення соціального захисту, реформування системи соціального забезпечення – страхування, пенсійних виплат, розвитку адресної допомоги тощо [0].

Ключовими пріоритетами модернізації державної соціальної політики в умовах просування України до Європейського Союзу є:

− розвиток та формування соціальних та ринкових відносин, що мають соціальну орієнтацію, гарантують економічну свободу ринку, яка в свою чергу – сприятиме посиленню соціальної безпеки кожного громадянина й соціуму, в цілому, соціальної захищеності людини, її незалежності від держави;

− вироблення нової стратегії етно-національних відносин, яка базуватиметься на забезпеченні умов вільного та гармонійного розвитку різних народів України, дотриманні їх конституційних прав та свобод, рівності усіх громадян перед законом, їх залучення до участі у всіх сферах суспільного життя; у поєднанні етнонаціонального і загальнолюдського, етичного і соціального в національному;

− розвиток соціально-класових відносин на основі становлення різноманітних елементів нової соціально-класової структури суспільства і формування потужного середнього класу як чинника соціально-політичної та економічної стабільності суспільства, створення умов для функціонування динамічних процесів соціальної мобільності;

− переоцінка змісту шлюбно-сімейних стосунків, які мають бути спрямовані на зміцнення духовних, соціальних, моральних, матеріальних базисів сім'ї; на успішне виконання родиною репродуктивної, виховної, соціальної, економічної функцій, подолання негараздів, недопущення виникнення складних життєвих обставин; переорієнтація соціальної політики держави на сім'ю, забезпечення дотримання її конституційних прав і соціальних гарантій;

− провадження виваженої політики стосовно регулювання соціально-просторових форм організації суспільства через територіально-поселенські відносини, насамперед, шляхом розселення, управління соціально-культурними процесами урбанізації, а також процесами міграції, в умовах тліючого локального конфлікту – особливо внутрішньою;

− розвиток соціально-демографічних відносин на основі здійснення активної демографічної політики, основними завданнями якої є забезпечення розвитку народонаселення, зниження смертності в усіх вікових групах населення, особливо населення працездатного віку, подолання негативної тенденції зниження чисельності населення, підвищення тривалості життя, забезпечення розширеного відтворення населення;

− встановлення нового порядку на ринку праці та зайнятості населення з метою забезпечення продуктивної зайнятості, зниження показника прихованого безробіття, підтримки само зайнятості населення, підвищення територіальної мобільності з метою перерозподілу робочої сили між адміністративними одиницями;

− вжиття комплексу заходів, спрямованих на здійснення захисту трудових прав громадян, насамперед, націлених на безпечні й здорові умови праці, на заробітну плату, не нижчу від визначеної законом, законодавче врегулювання системи

державного нагляду й контролю за додержанням законів та інших нормативно-правових актів про працю;

− розвиток відносин соціального партнерства з метою утвердження в суспільстві соціальної злагоди, громадянського миру й демократії, збалансування інтересів різних класів, соціальних груп, верств населення, урегулювання виробничих, трудових, соціально-економічних відносин у сфері праці й зайнятості, удосконалення співробітництва та взаємодії представницьких органів, сторін соціально-трудових відносин, підвищення ролі держави як гаранта соціального партнерства [3].

Таким чином, реалізація запропонованих основних напрямів модернізації державної політики у сфері соціального захисту сприятиме посиленню соціальної справедливості та зниженню соціальної нерівності громадян; консолідації українського суспільства; зменшенню соціальної напруги; підвищенню особистої відповідальності громадян за власний добробут та добробут соціально уразливих верств населення.

Список використаних джерел

1.Політологічний енциклопедичний словник [упоряд. В. П. Горбатенко та ін.]. – К. : Генеза, 2004. – 736 с. 2.Модернізація державного управління та європейська інтеграція України [Текст] : наук. доп. / авт. кол. : Ю. В. Ковбасюк, К. О. Ващенко, Ю. П. Сурмін та ін. ; за заг. ред. д-ра наук з держ. упр., проф. Ю. В. Ковбасюка. - К. : НАДУ, 2013. - 120 с. 3.Економічна складова Угоди про асоціацію між Україною та ЄС: наслідки для бізнесу, населення та державного управління [Текст] / за ред. І. Бураковського та В. Мовчан. – К., 2014. – 141 с.

В. І. Когут

РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ: УРОКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Система державних соціальних послуг в Україні значною мірою успадкувала патерналістські підходи та загалом мало відповідає сучасним потребам. Україні, перебуваючи на шляху реформування всіх галузей життя до вимог Європейського союзу, необхідно вибрати напрям швидких та ефективних змін управління державним сектором в цілому та соціальної сфери зокрема. З цієї позиції дуже важливим є вивчення і запозичення позитивного досвіду Європейських країн, що дасть зробити поступ у реформуванні системи державного управління соціальними послугами в Україні.

Розширення від 6 до нинішніх 28 держав ЄС за останні 50 років значно урізноманітнило моделі соціальної політики та підходів до надання соціальних послуг, особливо після приєднання до ЄС країн Східної Європи – Польщі, Румунії, Болгарії та Угорщини та ін. Європейську соціальну модель набагато легше охарактеризувати, порівнявши кожну країну ЄС за рівнем витрат на соціальну сферу [5, с. 16-18]. Сьогодні у країнах ЄС соціальні видатки бюджету складають у середньому 27% ВВП. Зважаючи на бюджетні обмеження, викликані негативним впливом економічної рецесії, саме соціальні інновації покликані вирішувати гострі соціальні проблеми і водночас сприяти більш ефективному використанню наявних ресурсів ЄС [3, с 131].

Таким чином, можна виокремити спільні для держав Європейського Союзу підходи у сфері соціального захисту: держава зберегла важливу роль у збереженні та вдосконаленні добробуту, збереження високих соціальних видатків; соціальна допомога призначається після прискіпливої перевірки відповідними органами і носить в основному адресний характер; важлива роль соціальних програм, базованих на страхових підходах, удосконалення системи приватного пенсійного страхування; деінституціалізація державних соціальних послуг, що передбачає відмову від великих стаціонарних закладів; роль недержавного приватного сектора зросла (плюралізм соціальних послуг); впровадження інновацій у сфері соціальної політики; підтримка активної політики зайнятості.

Перспективи розвитку цієї сфери пов'язуються із формуванням глобальної соціальної політики, яку будуть адмініструвати міжнародні інституції. Передбачається, що посилиться процес децентралізації та переміщення відповідальності за добробут від держави до локальних та приватних служб. Роль держави у здійсненні програм соціального захисту буде трансформуватись. Вона перестане бути прямим постачальником таких послуг, перевага буде надаватись «активній» політиці, а не наданню пасивної допомоги громадянам.

Важливим для України вбачається дослідження досвіду Великобританії у запровадженні інноваційних моделей надання державних послуг населенню у соціальній сфері. Основними характеристиками якої є децентралізація, високий рівень адресності, відповідності, ефективності та раціонального використання коштів.

З приходом до влади у 1979 р. М. Тетчер, уряд проголосив, що «... традиційне ієрархічно-бюрократичне державне управління [2], яке теоретично і практично дискредитувало себе, необхідно трансформувати в сучасну, більш гнучку, зорієнтовану на ринок модель - ***державний менеджмент»*** [4, с. 1]. Таку заяву було зроблено в умовах гострого дефіциту державного бюджету, нагальної потреби у підвищенні дієвості, ефективності, зменшенні обсягів фінансування державного сектора, а також недовіри громадян до держави, що значною мірою відповідає проблемам сучасної України.

Дослідивши досвід запровадження зазначених реформ Великобританії, можна виділити такі позитивні сторони, як конкуренція, зорієнтованість на задоволення потреб громадян у соціальному обслуговуванні, отриманні адекватних державних послуг, зменшення бюрократизму тощо.

Запроваджена урядом політика ***обов'язкового конкурсного тендеру*** (CCT - Compulsory Competitive Tendering) кардинально змінила формат відносин держави з недержавним і приватним суспільними секторами, створила можливість у новий спосіб адмініструвати суспільні блага та надавати якісні державні послуги. Починаючи з 1995 р. ця модель змінилася на ***систему кращої ціни*** (Best Value), яка базується на запровадженні комплексного моніторингу за якістю надання державних послуг шляхом проведення численних інспекцій, ревізій та перевірок [1,с.695-712].

У контексті реформування та адаптації законодавства соціальної сфери до вимог ЄС цікавим є досвід реформування системи соціальних послуг у країнах Східної Європи, зокрема Болгарії, Польщі, Румунії, Чехії, Угорщини. Всі ці країни входили до так званого соціалістичного табору і перебували у сфері впливу СРСР з патерналістською системою соціального забезпечення. Проте, на сьогодні більшу половину загальної кількості суб'єктів, що надають соціальні послуги у даних країнах, складають недержавні (прибуткові та неприбуткові) організації [7,с.148–149]. Основною передумовою побудови такої системи стала криза державних фінансів і нестача коштів для фінансування громіздкої та малоефективної системи соціальних послуг, що надавались державними організаціями, та вимоги щодо вступу до Євросоюзу, пов'язані з дотриманням відповідних норм і стандартів у соціальній сфері [7, с. 145–201]. Це є спільним для сучасної України та зазначених країн, особливо у контексті підписання Угоди про Асоціацію з Європейським союзом. Це змусило уряди цих держав вдатися до активного пошуку ефективних шляхів реформування соціальної сфери, модернізації соціальної політики [6, с. 15–16]. Подібні виклики стоять і перед сьогоднішнім урядом України.

Можна виокремити такі основні напрями, які є спільними під час проведення у зазначених країнах реформ сфери надання соціальних послуг: [6, с. 15–16] приватизація (демонополізація) сфери соціальних послуг та визначення видів соціальних послуг, які можуть ефективно і якісно надаватись недержавними організаціями та делегування їм повноважень і ресурсів у необхідних для цього обсягах, покладання на них відповідних обов'язків і відповідальності: створення реальних умов конкуренції між суб'єктами їх надання (державними та недержавними).

Таким чином процесі реформування та побудови по-справжньому ефективної системи соціальних послуг в Україні варто в процесі реформ враховувати позитивний досвід та помилки країн що пройшли цей складний шлях раніше, і сьогодні стали повноправними членами ЄС.

Список використаних джерел

1.Boyne A. G. Competitive tendering in local government: a review of theory and evidence / Georg A. Boyne // Public Administration Journal. - 1998. -Vol. 76 (No.1). - P. 695 - 712. 2.Encyclopedia of gover-?ance. In 2 vol. Vol. 1. / [Mark Bevir (ed.) et al.]. - London : SAGE Publications Ltd., 2007. - 1 028 p. 3.Hubert A. Empowering People, Driving Change: Social Innovation in the European Union. Bureau of European Policy Advisers, European Commission. – 2010. – P. 131. 4.Hughes O. E. Public Management and Administration: [An Introduction] / Owen E. Hughes. - 3 ed. - N. Y. : Palgrave Macmillan, 2003. - 303 p.]. 5.Multiannual financial framework 2014-2020 and EU budget 2014. Luxembourg: Publications Office of the European Union. – 2013. – P. 24. 6.Соціальне замовлення в Україні: досвід 10 років впровадження : зб. аналіт. та нормат.- метод. матеріалів / за ред. В. І. Брудного, А. С. Крупника. – Одеса : Євродрук, 2011. – 156 с. 7.Тофтісова-Матерон Р. Соціальні послуги: як побудувати українську модель на європейських підходах / Р. Тофтісова-Матерон, М. Дімітрова, К. Ньюмен. - К.: Проект TACIS « Посилення регіон. соц. послуг в Україні», 2006. – 225 с.

А. Н. Михалёв

ПРИОРИТЕТЫ НАУЧНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ В ГОСУДАРСТВЕННОМ УЧРЕЖДЕНИИ

Существующий кризис в стране, который все более проявляется в явном виде, диктует расстановку приоритетов деятельности государственных учреждений, где на первый план выходит научная деятельность.

Приоритетность научных исследований в условиях реальной практики задается:

1. Стратегическими целями государственного становления и развития.

Задачей адекватности государственного механизма и управленческих действий государственных аппаратчиков.

2. Необходимостью укрепления «иммунного блока» государственного организма в лице силовых структур, эффективность которых сегодня определяется в основном наукоёмкостью организации и используемого вооружения.

3. Опережающая разработка идеологии государственного строительства и развития, что возможно в современных условиях только на научной основе.

4. Разработкой общенародной (западный вариант – национальной) идеи, объединяющей население страны на совместную плодотворную, созидательную деятельность.

5. Надобностью в системном моделировании целостного хозяйственного механизма с позиций современных достижений науки.

6. Формированием новой инновационной политики с целью перехода на более высокий технологический уровень.

7. Потребностью современных подходов в адекватных научных методах исследований текущих проблем для своевременного их устранения или коррекции.

Отдельным блоком, упреждающим реализацию указанных приоритетов, должна быть кадровая подготовка, которая, учитывая современные условия, в качестве необходимого, должна включать в себя:

1. Возможность бесконфликтного сочетания разноплановых специалистов для решения сложных, динамичных, полифункциональных задач, недоступных как для понимания, так и для реализации силами узкопрофильных работников.

2. Органическое понимание узкопрофильной специализации своего места в общей системе деятельности с учетом иерархических уровней конкретной системы деятельности.

3. Осознание необходимости (с учетом на практике) всех шагов алгоритма успешной деятельности в любом, конкретно заданном проекте, программе или дру-

гих, социально важных работах [1].

4. Изначально способность понимать поставленную задачу и находить оптимальные варианты её решения с позиций современной системной методологии [2;3].

5. Способность к саморазвитию, отслеживанию современных научных достижений, сопровождаемую видением перспектив того дела, на которое сориентирован конкретный кадровый ресурс.

Список использованных источников

1.Малюта А.Н. Гиперкомплексные динамические системы. – Львов: «Выща школа», – 1989. – 118 с. 2.Малюта А.Н. Закономерности системного развития. – Киев. «Наукова думка», – 1990. – 136 с. 3.Малюта А.Н. Системы деятельности. – Киев: «Наукова думка», – 1991. – 206 с.

В. В. Строяновський

МЕХАНІЗМИ СТРАТЕГІЧНОГО АНАЛІЗУ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Побудова громадянського суспільства в Україні передбачає перш за все вдосконалення законодавчої бази та зв'язків між гілками влади, що повинно створити єдину систему гарантування НБ України, яка складається з Верховної Ради, Кабінету Міністрів та місцевих державних адміністрацій; органів державного управління спеціальної компетенції; правоохоронних органів; громадських структур.

Для цього необхідна координація всіх видів діяльності державних і громадських інститутів з метою виявлення й усунення явних і потенційних внутрішніх і зовнішніх загроз. Державна політика забезпечення НБ знаходить своє концентроване відображення у стратегіях, концепціях, доктринах, законах, програмах, планах тощо. Механізм забезпечення НБ України зорієнтований на практичну координацію всіх видів діяльності державних і громадських інститутів з метою виявлення й усунення явних і потенційних внутрішніх і зовнішніх загроз.

Державні та громадські структури в провідних країнах світу під час забезпечення НБ України в певній мірі використовують або залучають можливості авторитетних неурядових дослідницьких організацій (далі-НУДО) та т.зв. незалежних «мозкових центрыв» («think tank») для розробки різноманітних стратегій, концепцій, доктрин, законів, програм, тощо.

На даний час в Україні фактично відсутня цілісна, взаємоузгоджена система керівних документів як щодо розробки політики НБ, так і щодо стратегічного аналізу. В окремих випадках не зовсім якісно визначається інформація, необхідна для з'ясування зовнішнього та внутрішнього контексту забезпечення НБ [1, с.641-649].

Методологічні основи стратегічного аналізу у сфері забезпечення НБ, повинні поєднувати реалізацію реформ і мінімізацію нових загроз НБ у сферах життєдіяльності України.

Значну роль на підготовчому етапі відіграють авторитетні незалежні «мозкові центри» (т.зв. «think tank»), а саме: американська корпорація RAND, Гаагський центр стратегічних досліджень, британський аналітичний центр DEMOS, тощо. «Мозкові центри» застосовують науковий підхід до суспільних питань та систематизують результати обробки публічних даних у всіх сферах державної політики та управління. Замовниками їх досліджень виступають уряди різних країн, громадські організації, приватні компанії.

Координаційним органом з питань національної безпеки в нашій державі є Рада національної безпеки і оборони України (далі РНБО України), а Верховна Рада України серед іншого визначає пріоритети у захисті національних інтересів і об'єктів безпеки [4]. На запрошення РНБО України представниками НУДО та « мозкових центрів», здійснюється аналіз ситуації у секторі безпеки та надаються певні рекомендації.

Слід зазначити, що на сьогодні Україна не має певних методичних підходів щодо визначення пріоритетів у сфері НБ. В окремих випадках державними орга-

нами не своєчасно визначаються ризики у сфері НБ і, як слід спостерігається недостатній розвиток політики НБ [2, с. 3].

Державні рішення потребують стратегічного мислення, науково-аналітичного та експертного супроводу, однак порядок прийняття і реалізації стратегічних рішень не систематизований належним чином, а фахівці та керівники різних рівнів не в повній мірі озброєні стратегією, методологією і технологією управління. Стратегія включає в себе: аналіз поточного стану - « стратегічний аналіз (що зараз є)»; формування бажаного стану - « стратегічне планування (як має бути)»; реалізація намічених планів - « стратегічне управління» [5, с. 15-16].

Залучення НУДО і « мозкових центрів» для дослідження зазначених питань забезпечить безперервність стратегічного аналізу, що зробить прийняття стратегічних рішень органами державної влади своєчасним.

Під час стратегічного аналізу зовнішнього середовища для сфери забезпечення НБ мають бути досліджені геополітична та геоекономічна ситуація у світі та регіоні, а також динаміка їх змін [6, с.30-36]. НУДО та незалежні « мозкові центри», які мають розгалужену мережу своїх представників, у т.ч. на регіональному рівні мають можливість якісно дослідити динаміку змін з геополітичних та геоекономічних питань з залученням певних фахівців і надати органам державної влади реальну інформацію щодо ситуації яка склалася.

Стратегічний аналіз внутрішнього середовища передбачає дослідження: ресурсів, поточної стратегії, якості роботи системи, передбачає наявність системи критеріїв, показників, відповідної методики, оцінки ефективності функціонування СЗНБУ та стану внутрішнього і зовнішнього середовищ [7, с.58-61].

Таким чином, стратегічний аналіз здійснюється в інтересах загальнодержавного рівня управління та інших складових, які впливають на НБ. Його результати представляються у формі стратегічних прогнозів, концепцій, доктрин, стратегій та інших документів [8].

Залучення НУДО та незалежних « мозкових центрів» є одним із шляхів підвищення ефективності політики НБ, що повинно інституалізувати їх діяльність.

Донорську допомогу для НУДО та незалежних « мозкових центрів» необхідно використовувати на конкретні програми та дослідження. Спонсори повинні чітко зазначати: які сфери та форми діяльності НУДО та неурядових аналітичних центрів є для них пріоритетними [9].

Залучення НУДО та незалежних « мозкових центрів» до формування державної політики має американське походження й недостатньо вкоренилася навіть у країнах Західної Європи (виняток Велика Британія). В України, вітчизняні НУДО та незалежні « мозкові центри» на процеси прийняття управлінських рішень не мають достатнього впливу. Вони фактично виконують демонстраційні, представницькі функції, відпрацьовуючи різноманітні гранти іноземного походження [10].

До результатів діяльності аналітиків НУДО та незалежних « мозкових центрів» уважно прислухаються напередодні виборів мас-медіа та політики в частині що стосується електоральних уподобань.

Зближення НУДО із центрами прийняття рішень в Україні має здійснюватися на рівні професійної взаємодії експертів і повинно передбачати формування спільних експертних груп та залучення до державного управління фахових аналітиків.

Існує проблема законодавчого врегулювання механізмів взаємодії НУДО і « мозкових центрів» з державними інституціями. Однак, недоліком у їх співпраці є відсутність спільних довгострокових проектів, що негативно позначається на результативності. Таким чином, для покращення співпраці державних аналітичних центрів з НУДО необхідно ситуативне співробітництво перетворити на практику постійної координації і стратегічної взаємодії, що забезпечить ефективність прийняття управлінських рішень та певне реагування на нові зовнішні та внутрішні загрози Україні.

Список використаних джерел

1.Ситник, Г.П. « Глобальна та національна безпека» [Текст] : підручник / Г.П. Ситник, Ю.В. Ковбасюк ; НАДУ. – К. : Академія, 2016.-. 820–822 с. 2.Абдурахманов М.М. « Основи національної безпеки»: Моногр / М.М.Абдурахманов, В.А.Барішполец, В.Л. Манілов, В.С.Пірумов. - М .: Друза, 1998. - 327 с. 3.Конституція України [Електронний ресурс] – Режим доступу: \WWW/ http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254/96-80. 4.Азанов С.Н., Вангородский С.Н., Корнейчук Ю.Ю. и др. « Ще раз про ризик // Проблеми безпеки під час виникнення НС». – 1999. – Вып. 7. – С. 32-51. 5.Атаманчук Г.В. « Державне управління (організаційно-функціональні питання) «: Навч. посіб. / Г.В.Атаманчук. - М .: ВАТ НВО « Економіка», 2000. - 302 с. 6.Бакуменко В.Д. « Формування державно-управлінських рішень: Проблеми теорії, методології, практики»: Моногр. / В.Д. Бакуменко. – К.: Вид-во УАДУ, 2000. – 328 с. 7.Ситник Г.П. « Державне управління у сфері національної безпеки (концептуальні та організаційно-правові засади)», /Г.Ситник// : [Електронний ресурс] – Режим доступу: \WWW/ file:///C:/Users/80/Downloads/BA.pdf. 8.« Державне управління в Україні» Бібліотека економіста [Електронний ресурс].- Режим доступу : \WWW/ http://library.if.ua/books/27.html. 9.ХМИЗ Т.В. « Аналітичні центри мають виробляти продукт високої якості», Національна безпека і оборона № 6 (90) // Т.В.Хмиз // [Електронний ресурс].- Режим доступу : \WWW/ file:///D:/A3/NSD90_ukr.pdf. 10.Власюк О.М « Найбільшим недоліком у співпраці державних і недержавних аналітичних центрів є ситуативність», Національна безпека і оборона № 6 (90) // О.М.Власюк // [Електронний ресурс].- Режим доступу : \WWW/ file:///D:/A3/NSD90_ukr.pdf.

Н. В. Кривенко

ОСОБЛИВОСТІ МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Розвиток міжнародної економічної інтеграції досить значний і є однією з основних характеристик світової економіки. Хоча створення інтеграційних угрупувань почалось порівняно недавно існують різні точки зору щодо її наслідків, зокрема інтеграції розвинутих країн та тих, що розвиваються, географічної близькості, розвитку зовнішньої торгівлі тощо.

Проте кількість торговельно-економічних об’єднань продовжує зростати, при цьому для інтеграційних процесів останніх років притаманні певні особливості.

Лук’яненко Д.Г. також звертає на це увагу та виділяє деякі з них. Так, в цілому динамізм інтеграційного процесу спричинений як дією об’єктивних факторів, так і « ланцюговою» реакцією держав на розвиток окремих угрупувань. Крім того, спостерігається нерівномірність розвитку й реалізації форм міжнародної інтеграції, що зумовлено проявами значних відмінностей в економічному розвитку регіонів світу та, безпосередньо, країн. Наприклад, на Близькому Сході та в Азійсько-Тихоокеанському регіоні інтеграційні процеси розвиваються досить нерівномірно. Більшість угрупувань в Латинській Америці й Африці зазвичай не досягають декларованих цілей інтеграції. Також розвиваються дизінтеграційні процеси, що зумовлено економічними, історичними й соціальними закономірностями світового розвитку. Проте дизінтеграція створює передумови інтеграції на нових засадах, як кількісних так і якісних. Часом створюються передумови для часткової, повної або розширеної реінтеграції [1, с.62, 63]. Країни часто ставлять перед собою не швидкодосяжні цілі, які необхідно досягати протягом конкретних періодів, враховуючи їх економічний розвиток, конкурентоспроможність, особливості торговельної політики та зовнішню торгівлю з третіми країнами. Проте, необхідно здійснювати відповідні заходи щодо лібералізації зовнішньої торгівлі, дотримуватись відповідних графіків, що передбачено і СОТ, але й також враховувати вплив інтеграції на членів угрупування.

На міжнародну економічну інтеграцію суттєво впливає глобалізація. Як зазначає В.М. Тімофєєв, що внаслідок її коректив з’являються нові тенденції розвитку регіональної інтеграції. Це швидке зростання кількості регіональних угод, що було характерним навіть для кризових 2008-2009 рр. Внаслідок приєднання нових членів збільшуються інтеграційні угрупування, це можна бачити на прикладі ЄС. Також спостерігається ускладнення регіональних торговельних угод та послідовний рух до вищих рівнів фактичної інтеграції. Передбачається створення зони вільної торгівлі не лише товарами, а також інвестиціями, послугами, робочою силою, конкурентної

політики, доступу до рину держзакупівель, кооперації, врегулювання суперечок, охорони інтелектуальної власності, митного, санітарного та фітосанітарного регулювання тощо. Крім того, здійснюється розширення міжрегіональних (транснаціональних) угод. Країнам Східної та Південно-Східної Азії, а також Південної та Північної Америки притаманна особлива активність. Збільшується кількість регіональних торговельних угод, де в якості однієї з сторін виступає інтеграційне угрупування. Якщо раніше це були ЄС та ЄАВТ, то зараз і угрупування країн, які розвиваються, зокрема МЕРКОСУР, АСЕАН, Південноафриканський митний союз та ін. [2, с.62]. До речі, створення зони вільної торгівлі між Українною та ЄС також не обмежується лише усуненням торговельних бар'єрів. Можна спостерігати укладання торговельних угод ЄС з різними країнами, де форми інтеграції теж відрізняються. Підписуються Угоди про вільну торгівлю між країнами різних рівнів розвитку, різних континентів, і навіть членів торговельно-економічних об'єднань, де інтеграція досягла значного розвитку.

Отже, у світі спостерігається розвиток інтеграційних процесів, але паралельно з ними характерною є і дизінтеграція, угрупування (причому країн різних рівнів економічного розвитку) у торговельних угодах вже виступають як окремі сторони, позитивні наслідки інтеграції сприяють як об'єднанню між угрупуваннями так і приєднанню до них нових країн-членів та ін. Тобто збільшується кількість інтеграційних угрупувань, ускладнюються і поглиблюються процеси інтеграції, хоча погляди щодо наслідків залишаються неоднозначними.

Список використаних джерел

1.Лук'яненко Д.Г. Глобальна економічна інтеграція : [Монографія] / Д.Г. Лук'яненко. – К.: ТОВ « Національний підручник», 2008. – 220 с. 2.Тимофеев А.В. Теоретические аспекты и тенденции развития региональной экономической интеграции / А.В.Тимофеев // Вестник Саратовского государственного социально-экономического университета. – 2012. - №3. – С.58-63.

В. Н. Писаренко

АЛГОРИТМ МЫШЛЕНИЯ ПОЛИТИКА ПО «ГОСУДАРЮ» Н.МАКИАВЕЛЛИ

Актуальность. Трактат Макиавелли, написанный около 1513 года, не устарел до сих пор: принципы, описанные в книге, актуальны и в современной политике, а достаточно качественная формализация, как и любое теоретическое рассмотрение, хоть и игнорирует некоторую часть доступной информации, но, вместе с тем, позволяет лучше понять свойства исследуемого предмета, недоступные непосредственному наблюдателю.

Методы. Оценка содержания произведения, составление алгоритмов и их представление в графическом виде (в виде блок-схем).

Введение. «Государь» – трактат флорентийского мыслителя и государственного деятеля Никколо Макиавелли, в котором описываются методология захвата власти, методы правления и умения, необходимые для идеального правителя.

Книга являлась фундаментальным трудом своего времени по систематизации сведений о государстве и его правлении.

Макиавелли в своем повествовании движется от общих понятий к частным. Сначала дается классификация, затем подробно разбирается каждая составляющая. Это помогает представить общую схему рассматриваемого в данный момент вопроса, а также позволяет проследить ход мыслей автора, что, собственно, упрощает процесс формализации.

Для удобства, текст произведения был подразделен на 4 блока:

Главы	**Содержание условного блока**
1-11	Повествование о видах государственной власти
12-14	Повествование о войске и военных делах
15-23	О качествах людей и государей, о способах удержать власть
24-26	О взаимосвязи человеческой судьбы и истории Италии

Именно в такой дифференциации в работе был произведен анализ алгоритма мышления, переданного в «Государе». Соответственно, результатами работы являются три алгоритма, соответствующие условным блокам.

Условный блок 4 «О взаимосвязи человеческой судьбы и истории Италии» (главы 24-26) анализу не подвергался, т.к. в большей степени представляет собой рассуждение Макиавелли о дальнейшей судьбе Италии.

Этапы работы. В процессе выполнения работы можно выделить три основных этапа:

1. Анализ главы произведения и выделение ключевых фраз.

Как пример выполнения первого этапа, приведем анализ главы 9 «О гражданском единовластии» [1]. Текст был прочитан, проанализирован и были выделены ключевые фразы.

Под ключевыми фразами следует понимать цитаты, которые непосредственно использовались в составлении алгоритма в виде тех или иных составных частей (вопросов, действий, выводов или смысловых связей) и представляют собой непосредственный вывод из предложения / главы / абзаца или их главную мысль.

Приведу ключевые фразы главы 9 в виде цитат:

1. «Единовластие учреждается либо знатью, либо народом, в зависимости от того, кому первому представится подобный случай» [1]

2. «С людьми знатными следует поступать так, как поступают они» [1]

3. «… если государь пришел к власти с помощью народа, он должен стараться удержать его дружбу, что совсем не трудно, ибо народ требует только, чтобы его не угнетали. Но если государя привела к власти знать наперекор народу, то первый его долг – заручиться дружбой народа, что опять-таки не трудно если взять народ под свою защиту» [1]

4. «Мудрому государю надлежит принять меры к тому, чтобы граждане всегда и при любых обстоятельствах имели потребность в государе и государстве – тогда он сможет положиться на их верность» [1]

После выделения ключевых фраз, осмысления их и содержания главы в целом, переходим ко второму этапу.

2. Составление алгоритма на каждую главу условного блока

На втором этапе, на основании выделенных ранее ключевых фраз составлялись разрозненные алгоритмы, соответствующие главам условного блока. На этом этапе также были выделены два типа алгоритмов, различных по содержанию и направленности: 1) алгоритмы, включающие последовательность действий, необходимых для достижения результата; 2) алгоритмы, несущие исключительно информативный характер, не включающие непосредственных инструкций, но позволяющие оценить ситуацию на основании уже совершенных действий.

Примером алгоритма первого типа можно считать рассмотренную, как пример, на предыдущем этапе главу 9 «О гражданском единовластии» [1], т.к. она включает непосредственные рекомендации в виде последовательности действий.

Приведем получившийся на основании выделенных ключевых фраз и проанализированных смысловых связей алгоритм, соответствующий этой главе:

Блок-схема 1: Глава 9 «О гражданском единовластии»

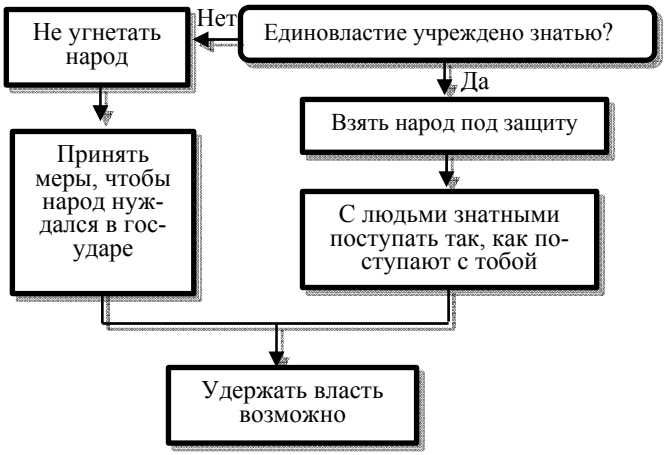

Примером алгоритма второго типа (несущих исключительно информативный характер, не включающие непосредственных инструкций, но позволяющих оценить ситуацию на основании уже совершенных действий) можно считать главу 2 «О наследственном единовластии» [1]. Пропуская этап выделения ключевых фраз этой главы (т.к. принципиальной разницы в этом процессе для

обоих типов алгоритмов нет), приведем сразу блок-схему алгоритма:

Блок-схема 2: Глава 2 «О наследственном единовластии».

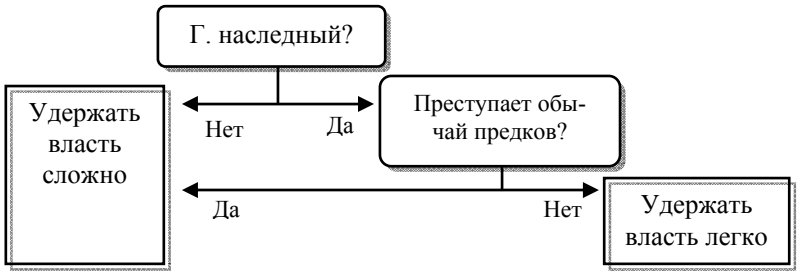

Как видно из блок-схемы, алгоритм лишь позволяет сделать вывод на основании уже совершенных действий, следовательно, приведенная в пример глава 2, входящая в состав условного блока 1 «Повествование о видах государственной власти» (Главы 1-11) [1], относиться ко второму типу. Да, на основании вывода можно составить последовательность действий (например, если наследный государь приступает обычай предков, то удержать власть ему будет сложно, значит наследному государю не следует приступать обычаи предков), однако в тексте нам дается собственно факт, а не прямая рекомендация, следовательно, алгоритм, составленный по гл.2 следует отнести к несущим исключительно информативный характер.

3. Объединение разрозненных алгоритмов, соответствующих главам одного словного блока, в общий алгоритм условного блока.

Объединение осуществлялось посредством введения дополнительных элементов, в большинстве своем уточняющих вопросов, ответом на которые является истинность или ложность утверждения. Как пример, приведем блок-схему условного блока 2 «Повествование о войске и военных делах» (Главы 12-14) [1].

На представленной блок-схеме мы видим 3 главы условного блока 2, объединенные дополнительным элементом и смысловыми связями.

Блок-схема 3: «Условный блок 2»

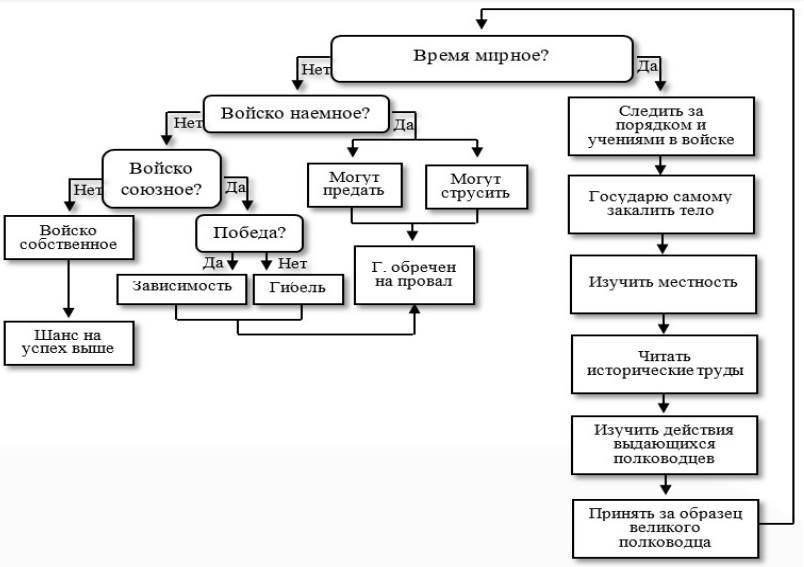

Результаты и выводы: Результатом работы являются три алгоритма, соответствующие условным блокам 1-3, включающие 11, 3 и 8 глав соответственно, представленные в виде блок-схем.

Анализируя произведение, любой читатель проходит три этапа, описанные в работе, что, в итоге, позволяет ему использовать алгоритм мышления, который пытался привить автор произведения. Выделение алгоритма избавляет от необходимости знакомиться с первоисточником, т.к. первые три этапа были реализованы непосредственно при его составлении. Следовательно, наличие алгоритма дает возможность применить политические знания Н. Макиавелли без непосредственного знакомства с первоисточником, что переводит «Государя» на более высокий информационный уровень, в сравнении с исходным текстом произведения.

Список использованных источников

1. Малое собрание сочинений / Никколо Макиавелли; пер. с ит. Г. Муравьевой, Н. Рыковой. – СПб. : Азбука, Азбука-Аттикус, 2014.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРІВ

Аврахов Іван Олександрович, к.філос.н., доц., доцент кафедри філософії та політології НМетАУ.
Аврахова Лаура Вікторівна, к.філос.н., доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Дніпропетровського гуманітарного університету.
Авксентьєва Ольга Степанівна, вихователь старшої логопедичної дошкільної санаторної групи Комунального комбінованого дошкільного навчального закладу №3 м. Кривий Ріг.
Агафонова Надія Василівна, к.і.н., доцент кафедри філософії, історії та політології Одеського національного економічного університету.
Адоньєва Юлія Анатоліївна, Запорізький національний університет.
Айтов Спартак Шалвович, к.і.н., доцент кафедри філософії та соціології Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту імені академіка В.Лазаряна.
Ажиев Канат Омирзакович, к. филол. н., старший преподаватель Алматинского университета энергетики и связи.
Алєксєєва Катерина Іванівна, к.філос.н., доцент кафедри філософії та педагогіки Національного транспортного університету.
Альохін Михайло Михайлович, студент кафедри соціальної роботи Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара.
Амельченко Олександр Євгенійович, к.філос.н., доц., доцент кафедри філософії і політології Національної металургійної академії України.
Андреєва Марія Олексіївна, студентка кафедри міжнародних відносин Дніпропетровського національного університету ім. Олеся Гончара.
Ахмад Інна Михайлівна, ст.викладач кафедри англійської мови технічного спрямування №1 НТУУ «КПІ».
Бабенко Богдана Олегівна, науковий співробітник Кіровоградського обласного художнього музею**.**
Бабенко Оксана Анатоліївна, керівник Комунальної установи «Кіровоградське обласне Пошуково-видавниче агентство «Книга Пам'яті України».
Бабенко Олег Олександрович, директор Державного архіву Кіровоградської області.
Базака Роман Вікторович, кандидат наук із соціальних комунікацій, провідний археограф Державного архіву Кіровоградської області.
Бедрій Мар'ян Миронович, к.ю.н., асистент кафедри основ права України Львівського національного університету імені Івана Франка.
Білоус Віктор Борисович, к.філол.н., провідний науковий співробітник відділу археографії та використання документів Державного архіву Кіровоградської області.
Бобак Галина Романівна, студентка юридичного факультету Львівського національного університету ім.І.Франка.
Бобак Марія Іванівна, к.філос.н., доцент Тернопільського державного медичного університету ім.І.Я.Горбачевського.
Богомолець Ольга Вадимівна, д. мед. н., народний депутат Верховної Ради України.
Бойко Світлана Григорівна, аспірант Національної академії державного управління при Президентові України, кафедра Управління охороною суспільного здоров'я.
Бойко Світлана Миколаївна, к.філос.н., старший науковий співробітник відділу освітніх технологій та популяризації українознавства Науково-дослідного інституту українознавства, м. Київ.
Бойко Юлія Олександрівна, к.і.н., науковий співробітник Інституту архівознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.
Бойченко Марина Анатоліївна, к.пед.н., доц., докторант кафедри педагогіки Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка.
Бойцун Лариса Миронівна, викладач кафедри латинсько мови Національного медичного університету імені О.О. Богомольця.
Бондаренко Зоя Петрівна, к.пед.н., доцент кафедри педагогіки та корекційної освіти ДНУ ім. Олеся Гончара, заст. декану факультету психології з виховної роботи**.**
Бут Олександр Микитович, д.і.н., професор Донецького національного університету (м. Вінниця).
Баранівський Віталій Васильович, к. філос. н., доц. кафедри соціології та соціальної роботи Київської Міжрегіональної академії управління персоналом.
Василюк Алла Володимирівна, к.пед.н., доц., професор кафедри університетської освіти і права Університету менеджменту освіти НАПН України, м. Київ.

Вершина Вікторія Анатоліївна, к.філос.н., доц., доцент кафедри філософії ДНУ ім. Олеся Гончара.
Вілков В'ячеслав Юрійович, к. філос.н., доц., ст. науковий співробітник філософського факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
Вірьовкіна Наталія Миколаївна, старший викладач кафедри документознавства та інформаційної діяльності Східноєвропейського університету економіки і менеджменту (м. Черкаси).
Віцько Олена Вікторівна, к.соціол.н., старший викладач кафедри філософії, українознавства та політології Української інженерно-педагогічної академії, м. Харків.
Виноградов Геннадій Миколайович, к. іст. н., доц., доцент кафедри історії України Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара
Висоцька Ольга Євгенівна, д.філос.н., доц., декан факультету відкритої освіти та стажування, професор кафедри філософії освіти КВНЗ «Дніпропетровський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти».
Висоцький Олександр Юрійович, д.політ.н., проф., професор кафедри міжнародних відносин Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара.
Вишняков Василь Миколайович, викладач Дніпропетровського державного інституту фізичної культури і спорту.
Власова Тетяна Іванівна, д.філос.н., проф., завідувач кафедри філології та перекладу Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту імені академіка Лазаряна.
Волонтир Олена Олександрівна, аспірантка Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
Ворожейкін Євген Петрович, аспірант кафедри культурології Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова.
Воронкова Валентина Григорівна д.філос.н., проф., професор Запорізької державної інженерної академії (м.Запоріжжя).
Галущак Ірина Володимірівна, к.т.н, ст. викладач кафедри загальної та екпериментальної фізики НТУ «ХПІ».
Гамалія Віра Миколаївна, д.і.н., завідувач кафедри історії науки і техніки Державного економіко-технологічного університету транспорту.
Гапоченко Світлана Дмитрівна, к.ф.-м.н, доцент, доцент кафедри загальної та екпериментальної фізики НТУ «ХПІ».
Гедз Віталій Анатолійович, к.і.н., м. Київ.
Георгієва Марія Дмитрівна, к.і.н., асистент, Національний транспортний університет.
Головко Іван Костянтинович, аспірант кафедри Міжнародних відносин Дніпропетровського національного університету ім. О. Гончара.
Горобець Інна Анатоліївна, аспірант КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти»
Гонтар Дмитро Анатолійович, вчитель історії та правознавства, керівник військово-патріотичного гуртка «Навчання доблесті і слави» Криворізької загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №109.
Грабовенко Наталія Валеріївна, к. пед.н., доц., доцент кафедри соціології та соціальної роботи Міжрегіональної Академії управління персоналом (м.Київ).
Грачевська Таміла Олександрівна, к.і.н., доц., доцент кафедри міжнародних відносин Дніпропетровського національного університету імені О.Гончара.
Гребенюк Ганна Петрівна, студентка 3 курсу факультету соціології ОКР «бакалавр» Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
Грищенко Тетяна Рубілівна, к.і.н, старший науковий співробітник Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки НААН, докторант.
Грушецький Богдан Павлович, к. політ..н., доцент кафедри міжнародних відносин Дніпропетровського національного університету ім. О. Гончара.
Гур'янова Оксана Віталіївна, к. пед.н., доцент кафедри теорії та методики технологічної підготовки, охорони праці та безпеки життєдіяльності Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.
Джабеа Елуке Еммануел, аспірант кафедри міжнародних відносин Дніпропетровського національного університету ім. Олеся Гончара.
Дебич Марія Андріївна, к.пед.н., доц., старший науковий співробітник Інституту вищої освіти Національної академії педагогічних наук України.
Денисюк Олена Миколаївна, к. пед.н., доц., доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Інституту людини Київського університету імені Бориса Грінченка.

Дено Наталія Петрівна, викладач першої кваліфікаційної категорії, завідувач навчально-методичного кабінету Дніпропетровського коледжу ракетно-космічного машинобудування Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара.
Дубінська Катерина Олександрівна, аспірантка ДНУ ім. Олеся Гончара.
Досмаханова Райкул Амандыковна, доцент, кандидат филологических наук, доцент Алматинского университета энергетики и связи.
Дяченко Ольга Вікторівна, студентка 4-го ДНУ ім. Олеся Гончара, бакалавр корекційної освіти.
Жамардій Валерій Олександрович, к. пед. н, викладач кафедри фізичного виховання та здоров'я, фізичної реабілітації, спортивної медицини ВДНЗУ «Українська медична стоматологічна академія».
Жданов Дмитро Костянтинович, вчитель географії Одеської ЗОШ №82.
Жиган Дмитро Федорович, аспірант Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України.
Журбенко Катерина Валеріївна, аспірант соціологічного факультету ХНУ імені В.Н. Каразіна.
Забара Владислав Володимирович, викладач соціально-гуманітарних дисциплін, магістр історії КВНЗ «Запорізький педагогічний коледж» ЗОР.
Зарбалієва Тетяна Євгенівна, викладач першої кваліфікаційної категорії, методист Дніпропетровського коледжу ракетно-космічного машинобудування Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара.
Захарова Ірина Володимирівна, к.і.н., доцент кафедри документознавства та інформаційної діяльності Східноєвропейського університету економіки і менеджменту (м. Черкаси).
Здоровенко Валентина Василівна, пошукач кафедри філософії Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.
Здоровенко Віктор Васильович, к.філос.н., доц., професор кафедри філософії імені професора Валерія Григоровича Скотного Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.
Здоровенко Лілія Вікторівна, викладач кафедри філософії імені професора Валерія Григоровича Скотного Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.
Зінченко Тетяна Ігорівна, викладач математики II кваліфікаційної категорії Дніпропетровського коледжу ракетно-космічного машинобудування Дніпропетровського національного університету ім. О.Гончара.
Зламанюк Людмила Михайлівна, к.пед.н., доц, завкафедрою природничо-математичної освіти КВНЗ «Дніпропетровський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти».
Іваненко Валентин Васильович, д.і.н., проф., проректор з науково-педагогічної роботи у сфері гуманітарної освіти та виховання молоді Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара.
Каковкіна Ольга Миколаївна, к.і.н, доцент кафедри всесвітньої історії історичного факультету ДНУ ім. О. Гончара.
Калуга Володимир Федорович, д.філос.н., доц., доцент кафедри історії та філософії Національного університету біоресурсів і природокористування України.
Камєнєва Оксана Михайлівна, аспірантка кафедри політології Львівського національного університету ім. І. Франка.
Кастро Родрігес Артуро Хавієр, к.філол.н., доцент кафедри романської і новогрецької філології та перекладу Київського національного лінгвістичного університету.
Кіндрачук Надія Мирославівна, к.і.н, доц., доцент кафедри історіографії і джерелознавства Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника.
Ключник Руслан Максимович, к.політ.н, доцент кафедри політології Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля.
Ковпак Олена Сергіївна, директор ВП «Старобільський гуманітарно-педагогічний коледж Луганського національного університету імені Тараса Шевченка», аспірант.
Когут Віталій Іванович, асистент кафедри «соціології та соціальної роботи» Національного університету «Львівська політехніка».
Колєчкін Вадим Петрович, к.і.н, доц., головний археограф відділу археографії та використання документів Державного архіву Кіровоградської області.
Колюх Валерій Вікторович, к.політ.н, доцент кафедри політичних наук Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
Кондуков Андрій Юрійович, к. іст. н., доцент кафедри теорії держави і права Університету Державної фіскальної служби України.

Кондукова Ельвіра Владиславівна, к.е.н., доц., професор кафедри аудиту і економічного аналізу Університету Державної фіскальної служби України**.**
Коновал Вікторія Вікторівна, к.е.н., асистент кафедри маркетингу та реклами Вінницького торговельно-економічного інституту Київського торговельно-економічного університету.
Корж Олена Анатоліївна, вихователь середньої дошкільної санаторної групи комунального комбінованого дошкільного навчального закладу №3.
Корж-Усенко Лариса Вікторівна, к.пед.н., доц., докторант кафедри педагогіки, доцент кафедри менеджменту освіти та професійної підготовки Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка.
Коротка Наталя Олександрівна, кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри андрагогіки КЗ «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» ЗОР.
Кострюков Сергій Володимирович, д.філос.н., доц., професор кафедри цивільного і господарського права Державного ВНЗ «Національний гірничий університет».
Кривенко Надія Василівна, к.е.н., с.н.с., докторант ННЦ «Інститут аграрної економіки».
Крошка Наталія Петрівна, практичний психолог Дніпропетровського коледжу ракетно-космічного машинобудування Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара.
Крашевська Ірина Володимирівна, студентка І курсу гуманітарного факультету спеціальності «Переклад» Запорізького національного технічного університету.
Кужман Олег Миколайович, здобувач кафедри політології Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара.
Куц Олена Володимирівна, к. філ.. н., доцент, доцент кафедри української мови Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова.
Лазаренко Вікторія Іванівна, к.соц.н, доц, кафедри соціальної психології і психології управління Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара**.**
Ласкава Юлія Володимирівна, к.філ.н., старший викладач Державного вищого навчального закладу «Запорізький національний університет».
Лесик Ганна Володимирівна, к.пед.н., старший науковий співробітник, докторант Інституту вищої освіти Національної академії педагогічних наук України.
Леощенко Дмитро Іванович, к.філос.н., викладач суспільно-гуманітарних дисциплін Хортицької національної навчально-реабілітаційної академії. (м. Запоріжжя).
Лось Аліна Михайлівна, студентка 4-го курсу кафедри політології Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара**.**
Лук'яненко Анастасія Пилипівна, бакалавр за спеціальністю «міжнародна інформація», випускниця Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара.
Лутаєва Надія Валентинівна, старший викладач кафедри фізичного виховання ДНУЗТ ім. акад. В.Лазаряна.
Луценко Оксана Василівна, аспірант ДЗ «Луганський національний університет ім. Тараса Шевченка».
Любохинець Валентина Миколаївна, заступник директора з навчальної роботи Дніпропетровського коледжу ракетно-космічного машинобудування Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара.
Лясковська Світлана Петрівна, к.і.н, доц., професор кафедри теорії та історії держави і права Національної академії наук СБ України.
Малик Олена Миколаївна, викладач математичних дисциплін, голова предметної циклової комісії математики та інформатики, методист відділення КПІ Дніпропетровського коледжу ракетно-космічного машинобудування Дніпропетровського національного університету ім. Олеся Гончара
Макарова Алла Олександрівна, к.філос. наук, доцент кафедри філософії та соціології ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника».
Майданевич Леонід Олександрович, к.філос. наук, юридична фірма «Група «Алмаз» (Вінниця).
Малюта Олександр Миколайович, д.філос.н., проф., президент Міжнародного союзу «Зоряний шлях», науковий консультант компанії «Третє слово».
Микитюк Олексій Леонідович, аспірант ВНЗ «Університету економіки та права «КРОК».
Михайлова Алла Володимирівна, здобувач, слухачка Міжнародного інституту глибинної психології.
Михайлова Лариса Миколаївна, к.пед.н., доцент КЗ «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» ЗОР.

Михайлюк Олександр Володимирович, д.і.н., професор, завідувач кафедри документознавства і інформаціної діятельності НМетАУ (м.Дніпро).
Міхальов Олексій Миколайович, здобувач, директор Іноваційної копанії «Третє слово.
Монастирьова Єлизавета Владиславівна, студентка факультету суспільних наук та міжнародних відносин, кафедри міжнародних відносин Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара**.**
Мороз Олексій Якович, кандидат філософських наук, старший науковий співробітник Інституту філософії ім. Г. Сковороди НАН України.
Мочкін Сергій Анатолійович, аспірант кафедри документознавства та музейної справи Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.
Мурашкін Михайло Георгійович, д. філос.н., проф., професор кафедри філософії та політології Придніпровської державної академії будівництва та архітектури.
Наконечна Оксана Андріївна, к.т.н., доцент Східноєвропейського університету економіки і менеджменту (м. Черкаси).
Наконечна Ольга Володимирівна, к.пед.н, старший викладач кафедри соціальної педагогіки та інформаційних технологій в освіті Національного університету біоресурсів і природокористування України.
Неколяк Роман Васильович, аспірант відділу проблем державного управління та адміністративного права Інституту держави і права ім. В.М.Корецького НАН України.
Нікітюк Олександр Володимирович, професор кафедри оперативно-тактичної підготовки УВМА, кандидат історичних наук, доцент, підполковник.
Носова Крістіана Вагіфівна, аспірант Державного закладу «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» м. Старобільськ.
Никоненко Наталія Валеріївна, к.пед.н., доц., доцент Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара**.**
Огородник Наталя Євгеніївна, к.пед.н., доц., докторант Херсонської державної морської академії.
Онуфрієнко Олексій Володимирович, кандидат юридичних наук, доц., докторант кафедри державного управління та місцевого самоврядування Дніпропетровського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України.
Онуфрієнко Галина Сергіївна, доц., доктор філософії у філологічних науках, доцент кафедри українознавства та загальної мовної підготовки Запорізького національного технічного університету.
Павленко Людмила Іванівна, зав.гуманітарно-естетичним відділом Дитячого оздоровчо-екологічного центру (ДОЭЦ),
Пічурін Валерій Васильович. к. псих.н, доц., зав. кафедрою фізичного виховання ДНУЗТ ім. акад. В.Лазаряна.
Петренко Віталій Олександрович, д.т.н., проф., професор кафедри інтелектуальної власності НМетАУ.
Пєтухов Антон Павлович, аспірант кафедри філософії та методології науки філософського факультету КНУ імені Тараса Шевченка.
Піддубна Лідія Валеріївна, к. філос.н., доц., заступник директора Харківського інституту фінансів Київського національного торговельно-економічного університету.
Пилипушко Богдан Аркадійович, аспірант Інституту проблем сучасного мистецтва Національної академії мистецтв України.
Писаренко Владислав Миколайович, студент Запорізького державного медичного університету.
Подплетня Олена Анатоліївна, д.фарм.н., проф., завідувач кафедри загальної та клінічної фармації ДЗ «Дніпропетровська медична академія МОЗ України».
Попова Наталія Анатоліївна, аспірантка кафедри міжнародних відносин Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.
Похілько Олена Вікторівна, аспірант кафедри педагогіки Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка.
Приймаченко Олеся Миколаївна, старший викладач кафедри кримінально-правових дисциплін Університету митної справи та фінансів.
Прохоров Александр Васильевич, к.пед.н., доц., научный сотрудник Научно-образовательного центра гуманитарной инноватики Федерального государственного бюджетного образовательного учреждения высшего образования «Рязанский государственный университет имени С.А. Есенина».

Пуля Ірина Миколаївна, старший науковий співробітник відділу Історії незалежної України Національного музею історії України.
Ремпель Жанна Олександрівна, аспірант кафедри психології ЗНУ.
Рибакова Лариса Михайлівна, ст. викладач Національного транспортного університету (м. Київ).
Рибалко Ірина Валентинівна, викладач кафедри історії та українознавства НМетАУ.
Романенко Геннадій Анатолійович, аспірант кафедри менеджменту Дніпропетровського університету ім. Альфреда Нобеля.
Ругаль Володимир Петрович, к.і.н., провідний науковий співробітник Національного музею історії України у Другій світовій війні.
Руда Світлана Петрівна, д.і.н., проф., професор кафедри історії науки і техніки Державного економіко-технологічного університету транспорту.
Руденко Юлія Юріївна, к.політ.н., доц., доцент кафедри національної безпеки Національної академії СБ України.
Русакова Ангеліна Володимирівна, викладач кафедри іноземних мов для інженерно-технічних і природничих спеціальностей, ФУІФМ, ДНУ ім. Олеся Гончара
Рябова Єлизавета Федорівна, вчитель зарубіжної літератури вищої кваліфікаційної категорії, старший вчитель Синельниківської загальноосвітньої школи І-ІІІ ст.№1.
Савич Анжеліка Вікторівна, старший викладач кафедри історії та українознавства НМетАУ.
Савойська Світлана Василівна, доктор наук у галузі політології, професор Міжрегіональної кадрової академії, доцент Київського національного університету будівництва і архітектури
Свідерська Ольга Іванівна, здобувач кафедри теорії та історії політичної науки Львівського національного університету імені Івана Франка.
Сеильбекова Салтанат, студент 4 курса бакалавриата специальности «Социология» Евразийского национального университета им. Л.Н.Гумилева, г.Астана (Казахстан).
Сівак Ілона Ігорівна, магістрант 5 курсу історичного факультету ДНУ ім. О.Гончара.
Сидоренко Олена Леонідівна, викладач кафедри практики англійської мови Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка.
Сидоренко Світлана Василівна, к.філос.н., старший викладач Запорізького державного медичного університету.
Синельник Ірина Василівна, к.пед.н, доц., доцент кафедри загальної та екпериментальної фізики НТУ «ХПІ».
Слободяник Іванна Олегівна, студентка Київського університету права.
Слободяник Генадій Іванович, д.психол.н., к.мед.н., методист вищої категорії Дитячого оздоровчо-екологічного центру (ДОЭЦ), керівник медичної служби 40 окремої артилерийської бригади, м.Киев.
Сметаніна Маргарита Віталіївна, студентка 2-го курсу спеціальності «соціальна робота» кафедри соціології та соціальної роботи Національного університету «Львівська політехніка».
Сметаніна Олена Олександрівна, асистент кафедри соціології та соціальної роботи Національного університету «Львівська політехніка».
Спиця Наталя Валеріївна, к.філос.н., доц., доцент кафедри суспільних дисциплін Запорізького державного медичного університету.
Соболь Тетяна Володимирівна, к.філос.н., молодший науковий співробітник філософського факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
Сойчук Руслана Леонідівна, к.пед.н., доц., докторант лабораторії громадянського та морального виховання Інституту проблем виховання НАПН України м. Київ.
Соколова Любов Степнівна, к.і.н., доц., доцент кафедри українознавства Одеської державної академії будівництва та архітектури.
Солоділова Ольга Олександрівна, вчитель української мови Криворізької загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 31.
Соснін Олександр Васильович, д.політ.н., проф., професор Інституту міжнародних відносин Національного авіаційного університету (м.Київ).
Срібна Марія Андріївна, к.і.н., провідний науковий співробітник відділу «Історія незалежної України» Національного музею історії України (м. Київ).
Стовпець Олександр Васильович, к.філос.н., доцент Одеського національного морського університету, докторант кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського.
Строяновський Володимир Вікторович, аспірант кафедри глобалістики,євроінтеграції та управління національною безпекою НАДУ при Президентові України.

Сурмін Юрій Петрович, д.соціол.н., проф., зав. кафедри державного управління та самоуправління Міжрегіональної Академії управлення персоналом, м. Київ, Україна.
Твердовський Антон Юрійович, аспірант кафедри новітньої історії України Запорізького національного університету (ЗНУ).
Тішин Олександр Володимирович, здобувач кафедри новітньої історії України Запорізького національного університету, вчитель історії КЗ «Дніпрорудненська гімназія «Софія» – ЗОШ І – ІІІ ступенів № 1» Василівської районної ради Запорізької області.
Третяк Аліна Олексіївна, студентка ДНУ ім. Олеся Гончара, Центру післядипломної освіти.
Тихонюк Ольга Володимирівна, старший викладач кафедри господарського та адміністративного права Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут».
Угрин Леся Ярославівна, кандидат політичних наук, доцент, докторант кафедри теорії та історії політичної науки філософського факультету Львівського національного університету імені Івана Франка.
Феоктістова Людмила Адамівна, викладач математичних дисциплін Дніпропетровського коледжу ракетно-космічного машинобудування Дніпропетровського національного університету ім. Олеся Гончара.
Філоненко Оксана Володимирівна, к.пед.н., доц., доцент кафедри педагогіки та освітнього менеджменту Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.
Халчанська Олександра Володимирівна, к. філол. н., доц. кафедри соціальної і корекційної педагогіки Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г.Короленка
Хазан Віктор Борисович, доктор філософії, к.т.н., старший науковий співробітник, голова Міжнародної громадської організації «Єдиний простір».
Хенгі Людмила Василівна, аспірантка кафедри філософії, політології так іноваційних соціальних технологій Сумського державного університету.
Хмельникова Людмила Іванівна, к.хім.н., доцент кафедри загальної та клінічної фармації ДЗ «Дніпропетровська медична академія МОЗ України».
Хомутовська Ірина Іванівна, к.іст. н., викладач вищої категорії Коледжу Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського.
Храмова Тетяна Іванівна, к.т.н, доц., доцент кафедри загальної та екпериментальної фізики НТУ «ХПІ».
Ципко Вікторія Віталіївна, д. пед. наук, доц., ст. н. співробітниккафедри філософії та педагогіки Національного транспортного університету
Черепанич Софія Мар`янівна, аспірант кафедри міжнародного економічного аналізу і фінансів Львівського національного університету імені Івана Франка.
Черниш Тетяна Миколаївна, вчитель початкових класів спеціалізованої школи № 155 з поглибленим вивченням англійської мови.
Чижик Тетяна Григорівна, асистент кафедри психології та здоров'я людини Миколаївського ПВНЗ «Міжнародний класичний університет імені П. Орлика».
Чмель Вікторія Володімирівна, викладач кафедри англійської мови технічного спрямування №1 НТУУ «КПІ».
Шевченко Ганна Олександрівна, аспірант кафедри масової й міжнародної комунікації факультету систем і засобів масової комунікації ДНУ ім. Олеся Гончара.
Шелест Тетяна Миколаївна, к.т.н, доц., доцент кафедри загальної та екпериментальної фізики НТУ «ХПІ».
Шевчишена Оксана Володимирівна, к. психол.н., старший викладач кафедри педагогіки та психології Хмельницького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти.
Щербак Віктор Михайлович, к.політ.н., старший викладач кафедри соціальної роботи Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара.
Шульган Ольга Володимирівна, аспірант кафедри загального мовознавства і слов'янських мов Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка.
Шокало Юлія Миколаївна, к.і.н., доцент кафедри всесвітньої історії та країнознавства Рівненського інституту слов'янознавства Київського славістичного університету.
Ядловська Ольга Степанівна, к.і.н., Дніпропетровський обласний ліцей-інтернат фізико-математичного профілю (ДОЛІФМП).
Ярита Ірина Іванівна, к.пед.н., доц., викладач ВП «Стахановський педагогічний коледж Луганського національного університету імені Тараса Шевченка».
Ярошенко Людмила Вячеславівна, к.філос.н., доц., директор Центру профорієнтаційної роботи Київського національного торговельно-економічного університету.

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ І. **СУЧАСНА ОСВІТА: ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД, МЕТОДОЛОГІЯ, ТЕОРІЯ, ПРАКТИКА ТА ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ** . . 3
Бойченко М.А. Діяльність національної асоціації обдарованих дітей: змістово-процесуальний аспект 3
Грачевська Т.О. Особливості організації та проведення переддипломної практики студентів-міжнародників 4
Гапоченко С.Д., Синельник І.В., Галущак І.В., Храмова Т.І., Шелест Т.М. Актуальні задачі вищої технічної школи 6
Неколяк Р.В. Інтеграція української наукової системи з європейським дослідницьким простором як чинник інтенсифікації її розвитку 9
Гонтар Д.А. Інтерактивні технології навчання на уроках правознавства як засіб соціалізації учнів (з досвіду роботи) 10
Сойчук Р.Л. Характеристика типів національного самоствердження учнівської молоді 13
Никоненко Н.В., Третяк А.О. Розвиток соціокультурної компетенції майбутніх викладачів іноземної мови: психологічний аспект і його особливості 15
Авксентьєва О. С. Творчість як базова якість розвитку особистості дитини в сучасному дошкільному навчальному закладі 17
Аврахов І.О., Петренко В.О. Компетентність і креативність фахівця в сучасних інноваційно-технологічних процесах 20
Адоньєва Ю.А. Новітні методи професійної підготовки майбутніх дизайнерів у вищому навчальному закладі 22
Жданов Д.К. Прийоми та методи оптимізації процесів мислення на заняттях гуртка «Що? Де? Коли?» 23
Зінченко Т.І. Обдарованість у сучасному освітньому процесі 25
Зламанюк Л.М. Проектування змісту професійної перепідготовки на основі принципу самоорганізації 27
Корж О.А. Інноваційні технології «логічні блоки Дьєнеша» як засіб логіко-математичного розвитку дітей старшого дошкільного віку 30
Лазаренко В.І. Соціально-психологічна адаптованість студентів з числа внутрішньо переміщених осіб 32
Ласкава Ю.В. Формування культури фахового спілкування у сучасних українських вишах 34
Малик О.М. Використання методу проектів при вивчені теми Числова функція 37
Наконечна О. В. Актуальні питання професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до превентивної роботи 39
Носова К.В. Розвиток культури професійного спілкування майбутніх тележурналісіів у системі вищої школи 40
Подплетня О.А., Хмельникова Л.І. Модульний підхід у формуванні пізнавальної самостійності студентів-фармацевтів 43
Рябова Є.Ф. Формування позитивного світосприйняття учнів на уроках зарубіжної літератури як важливий фактор виховання соціалізованої особистості у системі сучасної освіти (з досвіду роботи вчителя) 44
Феоктістова Л.А. Використання кейс-технологій на заняттях з математики . . . 45
Хмельникова Л. І. Формування хімічних компонентностей у студентів фармацевтичного профілю при вивченні комплексу хімічних дисциплін 48
Ципко В. В. Підготовка кадрів для сфери туризму засобами педагогічної освіти . 49
Алєксєєва К.І. Соціальна нерівність як фактичність життєсвіту: освітній вектор 51

Василюк А.В. Стратегії реформи освіти в Україні 53
Бойко С. М. Українознавство як інструмент вирішення складних етнокультурних проблем у сучасній українській освіті та науці 55
Віцько О.В. Особливості наукової діяльності вищих навчальних закладів 58
Гур'янова О.В. Катеринославський період діяльність видатного українського педагога-реформатора А. Синявського (до 150-річчя від дня його народження) . 60
Здоровенко Л.В. Взаємодія релігійних та світських цінностей в освіті як дієвий спосіб плекання багатомірності особистості 63
Лесик Г.В. Соціально-гуманітарна підготовка у вищій школі: педагогічний аспект 65
Ковпак О. С. Особливості розвитку заочної педагічної освіти в Україні у 50-х рр. XX ст. 67
Корж-Усенко Л. В. Нормативно-правове забезпечення розвитку вищої освіти в україні на початку XX століття 69
Любохинець В.М. Зіставлення вимог чинного законодавства України щодо забезпечення якості вищої освіти з європейськими стандартами 70
Луценко О. В. Основні етапи реформування історичної освіти в Україні 72
Михайлова Л.М. Реалізація сучасних завдань розвитку професіоналізму педагогів у системі післядипломної освіти 74
Соболь Т. В. Особливості реалізації європейських принципів в системі вищої освіти України (на прикладі філософського факультету КНУ ім. Тараса Шевченка). 76
Сидоренко О. Л. Громадська і приватна ініціатива як фактор розвитку вітчизняної освіти: історія і сьогодення 78
Похілько О.В. Діяльність Ю. П. Ступака як керівника студентського наукового товариства 80
Філоненко О. В. Дослідження педагогічної спадщини В. І. Харцієва у вітчизняній історіографії 82
Шевчишена О.В. Вимоги до випускника школи в контексті реформування сучасної шкільної освіти 84
Павленко Л.І., Слободяник Г.І., Слободяник І.О., Нікітюк О.В. Удосконалення змісту позашкільної освіти у виховному просторі Дитячого оздоровчо-екологічного центру м. Києва 85
СЕКЦІЯ ІІ. **РОЛЬ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН У СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ. ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СПЕЦІАЛІСТІВ У ВНЗ У КОНТЕКСТІ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ. ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА В СИСТЕМІ ГУМАНІТАРНОЇ ОСВІТИ** 87
Іваненко В.В. Університетська гуманітаристика у контексті модернізації вищої освіти в сучасній Україні 87
Debych M.A. The Role of Social Sciences and Humanities in the Globalized World . 92
Калуга В.Ф. Роль соціально-гуманітарних дисциплін у становленні людини: надумане і явне 94
Савич А.В., Рыбалко И.В. Экологический индекс гуманитарной подготовки инженера в информационном поле современного социума 96
Соколова Л.С. Індивідуальні завдання як засіб презентації знань студентів 98
Спиця Н.В. Викладання філософії у медичних ВНЗ: теорія та практика сучасної України 99
Вірьовкіна Н.М. Сучасні методи та форми викладання дисциплін студентам спеціальності «Документознавство та інформаційна діяльність» 101

Наконечна О.А. Методи та засоби аналізу текстів для представлення декларативних знань 102
Огородник Н.Є. Нові технології у навчанні англійської мови майбутніх моряків. 104
Соснін О.В., Воронкова В.Г. Формування концепції спеціаліста інформаційного суспільства та доби глобалізації 106
Захарова І.В. «Інформаційне забезпечення органів місцевого самоврядування»: пояснювальна записка до тематичного короткотермінового семінару 108
Ярита І.І. Професійно-особистісне становлення майбутнього педагога 111
Баранівський В.В. Фізичне виховання студентської молоді як проблема гуманітарної освіти 113
Вишняков В.М. Принципи фізичного виховання 115
Горобець І.А. Погляди С. Русової на фізичний розвиток та здоров'я дітей 117
Жамардій В.О. Теоретичне обґрунтування моделі застосування фітнес-технологій на заняттях із фізичного виховання студентів 119
Пічурін В.В., Лутаєва Н.В. Особливості динаміки фізичної підготовленості студенток при одно- та дворазових (на тиждень) заняттях з фізичного виховання 121
Пічурін В.В. Модель концепції психологічної і психофізичної підготовки у фізичному виховання студентів 123
Чижик Т.Г. Характеристика гимнастики и методика обучения гимнастическим упражнениям в комплексе ГТО (БГТО) 125
СЕКЦІЯ ІІІ. МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ ТА ІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ 128
Лук'яненко А.П., Висоцький О.Ю. Позиціонування образу України в американських ЗМІ 128
Аврахова Л.В. Диалог как фактор национальной идентификации и регулирования международных отношений 130
Амельченко А.Е. Предистория европейской интеграции 132
Андреєва М.О. Вихід Великої Британії з ЄС: можливі сценарії та наслідки 135
Георгієва М. Д. Європейська інтеграція Болгарії як складова історичного розвитку 137
Головко І.К. Генеза парадипломатії в глобалізованому світі: погляди сучасних дослідників 138
Грушецький Б. П. Аналіз національних інтересів Болгарії на концептуальному та доктринальному рівнях 140
Jabea Eluke Emmanuel. Increasing of the us interests in the gulf of Guinea 142
Забара В.В. Формування мусульмано-хорватської федерації як складова частина стратегії «примушування до миру» з боку США в ході конфлікту в Боснії і Герцеговині 144
Лось А. М. Ключові напрямки політики ЄС по відношенню до України в контексті нових безпекових викликів з боку РФ 146
Михайлова А.В., Малюта А.Н. Специфика международных отношений в современном геополитическом пространстве 148
Монастирьова Є.В. Сучасний стан розвитку відносин побратимства міст в Україні 150
Попова Н.А. Міграційна криза в ЄС: наслідки та можливі шляхи вирішення. 151
Руденко Ю.Ю. Національна та етнічна ідентичність у контексті світових цивілізаційних процесів 153
Срібна М.А. Інтеграція українського драматичного мистецтва у європейський культурний простір 156

Черепанич С.М. Управління ризиками у зовнішньоекономічниій діяльності: економічна сутність 158
Шокало Ю.М. Система профілактики нелегальної міграції у країнах сучасної Європи 159
СЕКЦІЯ IV. **ПОЛІТИЧНІ НАУКИ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ. СОЦІОЛОГІЯ ТА СОЦІАЛЬНА РОБОТА: НОВІ ІДЕЇ ТА НАУКОВІ ДОСЯГНЕННЯ** 162
Вілков В.Ю. Парадигмальна структуризація науки про політику як чинник підвищення евристичності сучасних політичних досліджень та оптимізації процесу викладання політологічних дисциплін 162
Ключник Р.М. До питання про протест як одну з форм політичної активності . . 164
Кужман О.М. Встановлення регіонального політичного порядку денного в умовах деліберативного процесу 166
Жиган Д.Ф. Феномен політичних технологій як сучасний виклик соціально-гуманітарних наук 168
Свідерська О.І. Астротерфінг як форма віртуалізації масової політичної поведінки 170
Угрин Л.Я. Чинники формування концепту «ідентичність» у політичній науці . 172
Гребенюк Г.П. Пізнавальний потенціал параданих у соціологічних дослідженнях 174
Грабовенко Н.В., Денисюк О.М. Дискусія як метод підготовки соціальних працівників в університетській системі освіти 176
Макарова А.О. Соціальні закони як об’єкт досліджень у соціології 178
Сеильбекова С.Д. Влияние современного кинематографа на ценности казахстанской молодежи 180
Сметаніна М.В., Сметаніна О.О. Досвід впровадження інклюзивної освіти в США 182
СЕКЦІЯ V. **ІСТОРИЧНІ НАУКИ НА ТЛІ ВИКЛИКІВ СЬОГОДЕННЯ** 185
Агафонова Н.В. Історичне знання в умовах зіткнення парадигм «половці-автохтони» - «половці-кочівники» 185
Belous V. Describing New Vistas for History Research (Treasures of State Archives of Kirovograd Region) 188
Бабенко О.А. Архівно-слідчі справи й історична пам’ять 189
Бабенко О.О. Дві індустріалізації на Кіровоградщині 191
Бут О.М. Науково-документальна серія книг «Реабілітовані історією» як джерело вивчення маловідомої історії Радянської України 193
Гедз В.А. Діяльність на теренах Макарівщини націоналістичної молодіжної організації «Українська демократична партія» (за матеріалами ГДА СБУ) 196
Виноградов Г.М. Теологічні й лінгвістичні сегменти нових дослідницьких обріїв сучасної медієвістики 198
Грищенко Т.Р. Внесок Сільськогосподарського наукового комітету України у проведення Першого всеукраїнського з’їзду із землеустрою і меліорації 200
Дубінська К.О. Партійно-комуністична освіта Радянської України у 1920–1930-х рр.. 202
Каковкіна О. М., Сівак І. І. Пам'ятки світової спадщини ЮНЕСКО у роки югославської кризи (1990–2000) 204
Кіндрачук Н.М. Шістдесятники та їх роль в пробудженні національної самосвідомості українців протягом 60-х – 70-х рр. XX ст. 207
Колєчкін В.П. Уродженець КІровоградщини герой Радянского Союзу Осатюк Дмитро Іванович 208

Лясковська С.П. Контроль органів ВУЧК-ДПУ УСРР за діяльністю господарської еліти в 1920-ті рр. 210
Мочкін С. А. Доля культового майна православних храмів західних областей УРСР, закритих наприкінці 1950-х –на початку 1970-х років 212
Пуля І. М. Волонтерський рух в Україні: тенденції розвитку та законодавча база (на основі колекції Національного музею історії України) 214
Ругаль В.П. Втрати Дніпропетровщини на фронтах Другої світової війни за книгами пам'яті України 217
Руда С. П., Гамалія К. М. До викладання в Україні історії науки і техніки 219
Твердовський А. Ю. Інвалідна кооперація на Херсонщині у 1920-х рр. (за матеріалами ДАХО) 221
Тішин О.В.Німецькі колонізаційні проекти стосовно півдня України в контексті загарбницьких планів «Drang Nach Osten» 223
Хазан В.Б. Культ «великої перемоги» як інструмент імперіалізму 225
Хомутовська І.І. Позиція молоді у суспільно-політичному житті України в 1985-1991 роках 227
Волонтир О.О. Умови перебування на державній службі вчителів за часів панування Другої Речі Посполитої на Волині 229
Кондуков А.Ю. Українська національна мрія і проблеми сьогодення 231
СЕКЦІЯ VI. **ФІЛОСОФСЬКІ ПОШУКИ НА ТЛІ СУЧАСНИХ ПРОБЛЕМ** 233
Висоцька О.Є. Трансформація раціональної моделі комунікації в історичній ретроспективі 233
Власова Т.И. Интерпретация как теоретическая проблема концептуальных исследований 235
Вершина В.А., Михайлюк А.В. Интерпретация как конструирование смысла. . 237
Богомолець О.В. Роль домашньої ікони в процесі становлення українського етносу 239
Айтов С.Ш. Філософія історії і дослідження сучасних процесів глобалізації 241
Здоровенко В.В. Потреба креативності сучасної української філософії 243
Бондаренко З.П., Дяченко О.В. Філософія освіти: сутність та сучасні проблеми 245
Леощенко Д.І. Категорія «цивілізація»: уточнення дефініції поняття 247
Мурашкин М.Г. Роль субъективного фактора в трансцендировании 249
Пєтухов А. П. Конструктивістський проект «розчаклування» дискретизації 254
Пилипушко Б.А. Чинник простору у феномені внутрішньої еміграції 255
Прохоров А.В. Постнеклассический смысл выражения «женская загадка» как средство субъектно-ориентированного образования 258
Рибакова Л.М. Теоретична сутність національної ідеї 260
Сидоренко С.В. Формування концепції глобального громадянського суспільства 261
Стовпець О.В. Соціально-філософські аспекти інституціалізації інтелектуальної власності 263
Черниш Т.М. Філософські засади методологічних підходів до аналізу проблем інформаційного суспільства 265
Ярошенко Л.В. Феномен ідентичності крізь призму світогляду сучасної освіти 267
СЕКЦІЯ VII. **АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ФІЛОЛОГІЧНИХ НАУК**. 270
Шульган О. В. Перейменувальні процеси в ойконімії України XXI століття: реальність, наслідки, історична справедливість 270
Бабенко О.А. Об истоках фамилии Белоус. 272

Русакова А.В. Семантична класифікація іменникових засобів лексичної номінації лінгвокультурного типажу «авантюристка» 275
Халчанська О.В. Дивосвіт писанки у формуванні мовно-професійної компетенції 276
Солоділова О.О. Новели Василя Стефаника: всесвіт у перлині 279
Бабенко Б.О. З Єлисаветградської гімназії у велику літературу 281
Бойцун Л.М. Мовознавчі засади сугестії ТА НЛП 284
Досмаханова Р.А., Ажиев К.О. Казахский научно-технический текст как основа коммуникации в профессиональной сфере 286
Кастро Родригес А.Х. Национальные варианты испанского языка: к вопросу о выборе нормы в процессе подготовки переводчиков 289
Онуфрієнко Г.С., Крашевська І.В. Термінологічні запозичення міжнародного статусу у сфері теорії мовної комунікації 291
Куц О. В. Типи транспозиційних однорівневих парадигм у системі простого речення 293
Рибалко І.В., Савич А.В. Імпресіоністичний психологізм М. Коцюбинського, А. Шніцлера, К. Гамсуна: спроба компаративного аналізу 295
СЕКЦІЯ VIII. **ДОСЯГНЕННЯ НАУКИ У ГАЛУЗІ КУЛЬТУРОЛОГІЇ, ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА, ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, ПСИХОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ** 298
Бойко Ю.О. Інформаційна складова архівного фонду Головної астрономічної обсерваторії НАН України 298
Базака Р.В. Колекція періодичних видань державного архіву Кіровоградської області як джерело вивчення історії краю кінця XIX – початку XX століття 300
Ворожейкін Є. П. Естетичні стратегії сучасного екрану як інформаційні технології 302
Ядловська О.С. Місце українських народних рухливих ігор у суспільстві та наукових дослідженнях 304
Крошка Н.П., Дено Н.П., Зарбалієва Т.Є. Емпіричне дослідження гендерних стереотипів сучасної молоді 306
Pryimachenko O. Development of Emotional Intelligence 309
Ремпель Ж. Комунікативна компетентність керівника як психолого-управлінська детермінанта командоутворення в недержавних організаціях 311
Ахмад И.М., Чмель В.В. Основные методы и формы обучения студентов неязыковых специальностей вузов 313
Здоровенко В. В. Електронна культура як умова розширення комунікативного простору сучасного мистецтва 315
Журбенко К.В. Вплив нових медіа на соціальну комунікацію 317
Камєнєва О. М. PR як стратегічна складова комунікативних технологій 318
Майданевич Л.О. Особливості релігійної комунікації в інформаційних операціях 320
Піддубна Л.В. Формування мережевих комунікацій у кіберпросторі 322
Савойська С. В. Комунікативний аспект мовної політики як поняття, категорія та явище 324
Haenggi L. Style as the Language of Communication in the Space of Fashion 326
Шевченко Г. О. Проблеми суспільної комунікації на тлі конкуренції між традиційними та новітніми медіа 327

Мороз О. Я. Комп'ютерне розуміння: концептуально-епістемологічні аспекти мови та мислення 329
СЕКЦІЯ IX. **АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРАВОВИХ ТА ЕКОНОМІЧНИХ НАУК. ПРОБЛЕМИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У СФЕРІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ** 332
Сурмин Ю.П. Феномен PR-трансформации украинского государства 332
Бедрій М.М. Судові органи в системі українського козацького звичаєвого права 334
Кострюков С.В. Класифікація органів, що здійснюють державне управління в галузі транспорту (правовий аналіз) 337
Bobak H.R., Bobak M.I. Civil Society as the Constitutional and Juridic Phenomenon 339
Колюх В.В. Судова реформа як складова сучасного конституційного процесу в Україні 341
Коротка Н.О. Проблеми нормативного забезпечення публічного адміністрування післядипломної педагогічної освіти 343
Кондукова Э. В. Проблемы классификации видов внутреннего аудита 346
Микитюк О.Л. Понятійні аспекти менеджменту економічної безпеки суб'єкта господарювання при здійсненні лізингових операцій 348
Романенко Г. А. Специальная экономическая зона в основе кластерной концепции для формирования инвестиционного потенциала 350
Коновал В. В. Економічна сутність виробничого потенціалу підприємства 352
Онуфрієнко О.В. Класифікація моделей державної служби: форма взаємодії держави і громадянського суспільства як головний критерій 355
Бойко С.Г. Модель фінансово-економічної організації охорони здоров'я Німеччини 357
Тихонюк О.В. Відмінність між припиненням трудового договору за угодою сторін та за бажанням працівника 359
Щербак В.М., Альохін М.М. Пріоритети реформування державної соціальної політики України в умовах європейської інтеграції 361
Когут В.І. Реформування системи соціальних послуг у Європейському Союзі: уроки для України 363
Михалёв А.Н. Приоритеты научных исследований в государственном учреждении 365
Строяновський В.В. Механізми стратегічного аналізу в системі державного управління у сфері національної безпеки 366
Кривенко Н.В.Особливості міжнародної економічної інтеграції в сучасних умовах 368
Писаренко В.Н. Алгоритм мышления политика по «Государю» Н.Макиавелли. 369
Інформація про авторів 372

Наукове видання

Науковий редактор

О.Ю.Висоцький

С 69 **Соціально-гуманітарні науки та сучасні виклики.** Матеріали всеукраїнської наукової конференції. 29-30 червня 2016 р., м.Дніпро. / Наук. ред. О.Ю.Висоцький. – Дніпро: Роял Принт, 2016. – 386 с.

У збірник вміщено матеріали всеукраїнської наукової конференції «**Соціально-гуманітарні науки та сучасні виклики**», що присвячені найбільш значущим науковим проблемам у царині політичних, соціологічних, юридичних, історичних, філологічних, педагогічних, економічних наук, а також філософії, документознавства, державного управління, фізичного виховання і спорту. Рекомендовано для студентів, аспірантів і викладачів вищих навчальних закладів, науковців.

.

«Роял Принт»

49054, м. Дніпро, вул.Артельна,9

тел. (056) 794-61-04(05)

Свідоцтво ДК № 3505 від 23.06.2009

Здано на складання 20.06.16. Підписано до друку 21.06.16. Формат 60х84/16.
Папір офс. Друк різографічний. Гарнітура Times. Умовн.друк.арк. 9,00.
Умовн.фарб.-відб. 28,21. Обл.-видавн. арк. 29,05. Наклад 300 прим. Зам. № О_4381